

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ

argessis

ARGESSIS

Studii și comunicări
Seria Istorie

VII

PITEȘTI - 1995

16 LEI

11899

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ

Dr. RADU STANCU, director
Membru: P.S. CALINIC ARGATU, ȘPIRIDON CRISTOCER
redactor responsabil, GRIGORE CONSTANTINESCU,
SEBASTIAN TUDOR, SILVESTRU VOINESCU,
SERGIU I. NICOLAESCU (redactor)
Corectură: Racovișan Mirela, Creplingher Gabriela

UN CUVANT ÎNAINTE

ARGESSIS

— Studii și comunicări —

Istorie

Muzeografie

Cultură

VII

PITEȘTI, 1995

COMITETUL DE REDACȚIE :

Dr. **RADU STANCU**, director
Membri : **P.S. CALINIC ARGATU**, **SPIRIDON CRISTOCEA**,
redactor responsabil, **GRIGORE CONSTANTINESCU**,
SEBASTIAN TUDOR, **SILVESTRU VOINESCU**,
SERGIU I. NICOLAESCU (redactor)
Corectură : **Racovițan Mirela**, **Cheplinger Gabriela**

ARGESSIS

— Studii și comunicări —

Istorie

Muzeologie

Cultură

III

ARGESSIS

Buletin științific apărut sub îngrijirea Colectivului Secției
de Istorie a Muzeului Județean Argeș.

Editor : Muzeul Județean Argeș

Str. Armand Călinescu nr. 44, telefon 63 35 43

Pitești — România

UN CUVÂNT ÎNAINTE

Apare de sub teascurile tipografiei, al 7-lea tom de **STUDII ȘI COMUNICĂRI** al Muzeului Județean Argeș, având ca tematică istoria, cultura și spiritualitatea locală, integrată logic în context național.

Studiile și cercetările reprezintă rezultatul preocupărilor a numeroși istorici, oameni de cultură și artă, a altor specialiști din județ și din țară, care au fost comunicate în sesiunile științifice anuale ale instituției noastre sau ale altor instituții din țară. Ele se remarcă, în primul rând, prin cunoașterea amănunțită a izvoarelor și documentelor, a bibliografiei subiectelor, dar mai ales, prin contribuția originală pe care a adus-o fiecare autor în parte. Cercetările istorice din acest volum, spre exemplu, nu răstoarnă interpretările mai vechi sau mai noi ale autorilor unor lucrări devenite azi clasice, dar adâncesc, completează și nuanțează ideile privind continuitatea poporului român în spațiul carpato-danubiano-pontic, luminează vatra de cultură și civilizație care este Argeșul din câteva unghiuri inedite. Cercetările arheologice, spre exemplu, depășesc prezentarea factologică, comunicând cititorului informații și date care demonstrează încă o dată existența unei activități umane laborioase înainte de cucerirea romană, „pietrele vorbind” despre oamenii și faptele lor din acele vremuri ca de niște evenimente contemporane nouă. Castrul roman de la Jidava, pe lângă o probă istorică, este și un monument arhitectural, în jurul căruia s-a constituit poporul român.

Evenimentele Evului de mijloc au reținut, de asemenea, atenția cercetătorilor noștri, care, cu perseverența restauratorului, contribuie la refacerea unor momente importante ale luptei înaintașilor pentru afirmarea și păstrarea independenței naționale și constituirea statelor românești.

Timpurile moderne sunt consemnate, atât prin evocarea unor familii boierești cu un rol determinant în istoria națională, dar și prin ecoul pe care l-au avut diferite evenimente în rândul populației din zonă — populație chemată de nenumărate ori să apere cu arma în mână țara, să repare ceea ce greșiseră politicienii.

Anuarul reprezintă și o adevărată istorie a învățământului, artei și literaturii locale din ultimul secol și jumătate, contribuțiile luminând în primul rând aspirația, general-umană, spre cultură, dar și eforturile mai mari sau mai mici ale înaintașilor pentru ca poporul român să-și afirme întreaga sa personalitate creatoare.

Un capitol inedit îl constituie cel închinat istoriei și spiritualității ortodoxe, ale cărei rădăcini se găsesc aici, la Argeș și care a avut un rol determinant în constituirea ființei poporului român. Deși publicate abia acum, nu înseamnă că preocupările cercetătorilor din acest domeniu sunt recente. Dimpotrivă, de fiecare dată când a fost posibil, în sesiunile instituției noastre sau cu alte prilejuri, s-au făcut referiri la contribuția unor înaintași care au slujit ortodoxia și credința strămoșească, aceștia fiind nu numai personalități ale bisericii, ci și adevărați patrioți, îngrijindu-se cu temeinicie de „turma” lor. Și rezultatele acestei păstoriri, pe care am numi-o rezistență, dacă nu s-ar fi demontizat prea mult cuvântul în ultima vreme, și-a arătat tăria în condițiile ateismului comunist, când biserica strămoșească a rămas același izvor al înțelepciunii spre care s-au îndreptat de multe ori cei însetați de adevăr. Pentru viitorii cercetători va fi nu numai o bucurie, dar și o obligație să puncteze mai viguros momentele acestei rezistențe, verificată strălucit, mai ales în veacul al XX-lea.

„Argessis” este o eulogie de studii și comunicări, de articole și contribuții, dar mai presus de orice a fost gândită ca o carte-sinteză pentru orice cititor, iubitor al acestui spațiu binecuvântat și doritor de cunoașterea trecutului spre înțelegerea mai bună a viitorului. Lectura acestor 300 de pagini va fi și o bucurie a celor care au trudit ani de zile pentru a le scrie și a celor care le-au tipărit, oferindu-le ca o ofrandă dumnea-voastră, cititorilor.

Dr. RADU STANCU,

Directorul Muzeului Județean Argeș

Pitești, 30 aprilie 1996

ISTORIE

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DE LA POPEȘTI, JUDEȚUL ARGEȘ

TEODOR CIOFLAN

melnița (2800—1900 î.e.n.).

Locuința

În epoca neolitului târziu se petrece o întărire a gospodăriei, bazată pe viața sedentară a unei colectivități care se dezvoltă secole în șir în același loc, așa cum este cazul chiar la Popești. În nivelurile culturii Gumelnița se constată o evoluție a locuințelor. Cele mai numeroase locuințe au fost descoperite în Secțiunea nr. 1, în nivelul Gumelnița B. Ele sunt indicate în săpături prin îngrămădiri de chirpic ars, ale căror dimensiuni variază. Grosimea masei de chirpic ajunge până la 0,50—0,60 m. Locuințele nivelului Gumelnița B sunt apropiate unele de altele. Ingrămădirea de chirpic ars nu avea o continuitate. La mijloc s-a constatat lipsa chirpicului pe o distanță de 0,25—0,35 m în fiecare locuință. Aceasta constituie o dovadă că pereții locuinței s-au prăbușit spre interior, dar nefiind înalți ei nu au ajuns să se întâlnească la mijlocul locuinței. Pe chirpic erau urme de crăci, de pari rotunzi, de scânduri și de pari despicați.

Din cercetarea efectuată prin săpătură arheologică (atât cât s-a săpat) s-au descoperit două locuințe în secțiunea nr. 1 și o locuință în secțiunea nr. 2. Locuința 1 din secțiunea nr. 1 (așa după cum reiese

În perioada 22 septembrie — 12 octombrie 1986 Muzeul județean Argeș a efectuat săpături de salvare în tell-ul de la Popești. Tell-ul de la Popești se află la cca 400 m vest de Drumul județean 501 (km 113) la 59 km de Alexandria, 58 km de Pitești și la cca 860 m de actuala albie a râului Teleorman¹.

Până în luna iulie 1985, în acel punct se afla o măgură cu înălțimea de cca 3,20 și un diametru de 40 m. Pe harta topografică a județului Teleorman (zona Miroși — Glavacioc), între comuna Popești și Slobozia, măgura a fost cartată sub denumirea de cota 130 m.

Tell-ul (păstrat în tradiția populară locală sub denumirea de Măgură) a fost nivelat de fostul I.E.E.L.I.F. Argeș cu ocazia lucrărilor executate conform Proiectului nr. 70/1984, în vara anului 1985.

În momentul de față din tell-ul de la Popești, de altădată, a mai rămas o ridicătură de pământ cu înălțimea de cca 0,35 m, lungimea de 54 m, lățimea de 0,44 m, cu o imagine depiorabilă.

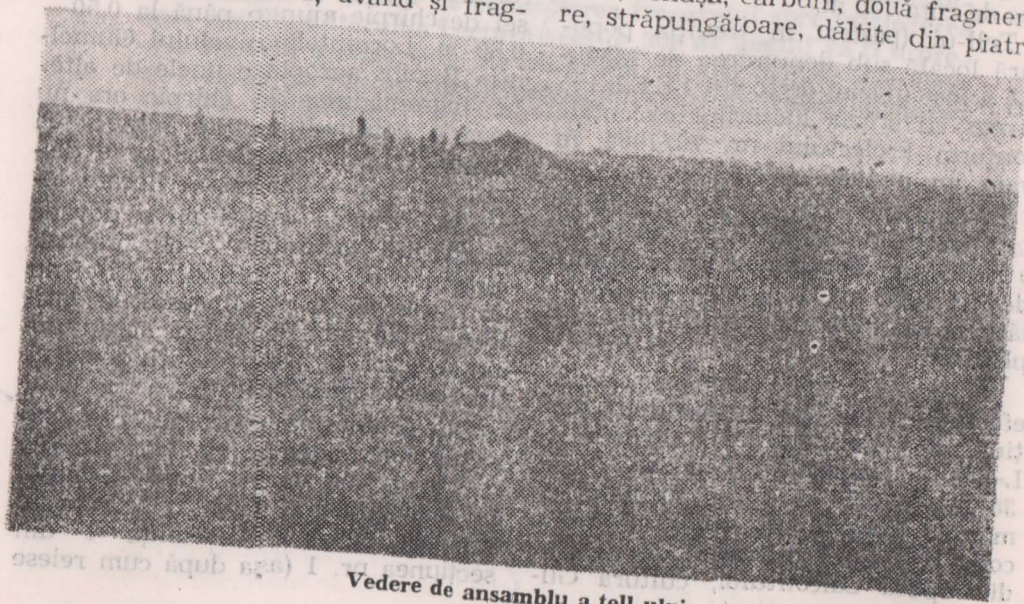
În timpul săpăturilor arheologice efectuate, au fost trasate două secțiuni cu dimensiunile: Prima — L=44 m; l=2,50 m și a doua: L=30 m; l=2,50 m și s-a constatat că măgura, denumită și arheologic tell a constituit tipul principal de așezare din epoca Calcolitului, cultura Gu-

din planurile de săpătură) era de suprafață, de formă dreptunghiulară, de dimensiunile 3,70 lungime și 1,70 m lățime, construită din paiantă. În peretele secțiunii se poate vedea clar intrarea largă de 1 m. Această locuință trebuie să fie mai mare deoarece s-a găsit o vatră dreptunghiulară, cu lungimea de 1,50 m, lățimea de 1,40 m și înălțimea de la podeaua locuinței de 0,34 m. Colțurile sunt ușor rotunjite. Se poate reconstitui și felul de construire a vetrei. În primul rând s-a adus pământ și s-a ridicat un postament dreptunghiular, care a fost bătătorit. După aceea, pământul a fost netezit pe laturile exterioare ale postamentului, adăugându-se o lutuială de pământ mai fin, care formează un strat gros de 4 cm. În general, acest strat a crăpat și, pe locuri, a căzut. Partea superioară a vetrei poartă urme de arsură puternică. Pe margine vatra are o bordură înaltă de 4 cm. „Gura” vetrei era spre nord.

Pământul de sub suprafața superioară a vetrei a ars pe o adâncime de aproximativ 10 cm, dobândind o culoare roșu-cărmiziu, având și frag-

mente de cărbune. Deasupra vetrei pe o lungime de 1,60 m era un strat de ocru galben. Astfel de vetre cu patru laturi și înalte se cunosc în mediul culturii Gumelnița de pe teritoriul Bulgariei și la Ariușd.

Tatiana Passek, vorbind despre formele similare de vetre înalte cu bordură pe margini de la Vladimirovca (Bulgaria), crede că ele aveau un caracter ritual². Deasupra vetrei s-au descoperit două zdrobitoare, 10 fragmente de vase, un vas castron, un vas de cult, o ceșcuță, fragmente de silexuri, mai multe oase de animale, puse cu deosebită grijă, fragmente de rășină, iar între frecătoare, două fragmente de statuete feminine. În partea dreaptă a vetrei s-a săpat obișnuita groapă, adâncă de 0,60 m de la nivelul podelei. Lățimea era de 0,55 m și lungimea de 0,65 m. În groapă s-au descoperit oase de animale domestice (bou, oaie, capră, porc) sălbatice (cerbi, zimbri, bouri), de pasăre, scoici de apă dulce, fragmente ceramice, cenușă, cărbuni, două fragmente, străpungătoare, dălțițe din piatră

Vedere de ansamblu a tell-ului

re, străpungătoare, dălțițe din piatră și os, un topor trapezoidal, fragmente de figurine⁷ și figurine întregi etc⁸. Pe marginea gropii se vede urma unui par.

În mijlocul locuinței se găsesc două gropi de pari. S-ar putea ca aici să se fi aflat parii de susținere a unei mese sau a unui scaun de lemn.

În apropiere de postamentul depozitului, în partea dreaptă, s-a găsit un fragment de rășină din conglomerat. La dreapta intrării s-au descoperit două rășnițe așezate cu fața în jos, la o distanță de 0,40 m. Lângă ele se găsea un

Interesantă ni se pare și locuința a doua din Secțiunea I. Pentru degajarea completă a acestei locuințe s-a trasat lărgirea profilului secțiunii. Masa de chirpic și postamentul nu se găsesc la același nivel, acesta din urmă fiind mai ridicat în partea de nord, datorită și înclinării terenului. O masă groasă de chirpic ne arată de la început că este vorba de o locuință mare. Pe chirpic a rămas imprimată forma scândurilor, a crăielor și a trestiei, aceasta din urmă fiind împletită după un sistem bine cunoscut în istoria procedeelor de construcție din vremurile vechi și

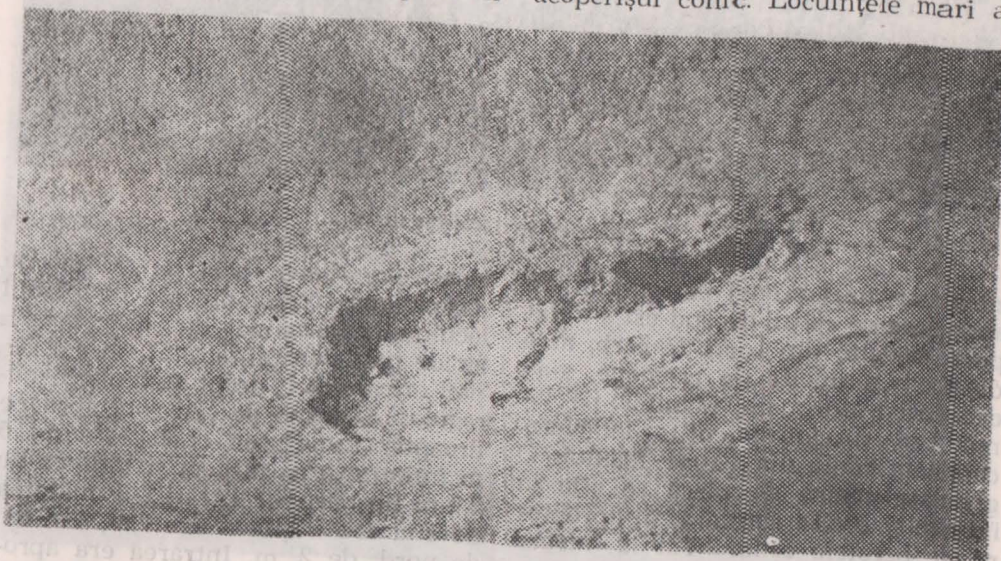
Intrarea în locuința nr. 1

zdrobitor, uzat numai pe margini. În apropiere de colțul de sud-est s-a dat peste o daltă din corn de cerb, arsă de foc. Ca unelte de cremene, s-au descoperit un mare răzuitor pe lamă lată și câteva cuțite lamelare, calcinate mult din cauza focului. O greutate conică de plasă se afla la intrare și o alta similară, în apropiere de peretele estic. Tot la intrare s-a găsit o piatră nelucrată, iar puțin mai departe, o fusaiole de lăut ars.

chiar din zilele noastre. Masa de chirpic ars trecea dincolo de planul locuinței determinat de baza gropilor de pari. Locuința, atât cât s-a săpat are forma dreptunghiulară neregulată. Latura de sud este aproape dreaptă. Lungimea casei este de 5 m (măsurată la mijloc) și lățimea de 2,8 m (în dreptul intrării). Jumătatea de sud are lățimea de 3 m, iar cea de nord, de 2 m. Intrarea era aproximativ la jumătatea încăperii, fiind

deplatare însă mai mult spre colțul de nord-est. Orientarea intrării este însă spre nord-est, iar cea a clădirii este nord-est — sud-est.

În peretele sudic al Secțiunii a II-a s-au desprins la adâncimea de 0,65 m, dărâmurile locuinței a 3-a. Lungimea acestor dărâmături era de 2,30 m. Prin trasarea Secțiunii a II-a s-a dat peste o altă serie de locuințe gumelniene. Săpătura a mers în acest sector numai până la adâncimea podelelor locuințelor. Locuința aceasta se suprapune unui colț al locuinței nr. 1 din Secțiunea I. Cele două locuințe reprezintă două niveluri în interiorul stratului respectiv. Podeaua locuinței a treia este formată din pământ tare, bătătorit și apoi spoit cu un strat subțire de lut foarte fin, care prin ardere, a devenit negru. La ridicarea masei de chirpic s-au descoperit urmele parilor care redau o formă de colibă ovală neregulată. Spre partea de sud era intrarea locuinței care avea o lărgime de 0,60 m. Spre dreapta intrării, la aproximativ 0,35 m se găseau două gropi de pari care făceau parte probabil

Vatra locuinței nr. 2

din locuință, a cărei îngrămădire de chirpic a rămas în peretele sudic al șanțului. În această locuință s-a descoperit material pentru prelucrarea uneltelor din corn de cerb. S-a găsit de pildă, un corn cu două ramuri, dintre care una a fost tăiată, în vederea prelucrării. Baza cornului fusese tăiată și ea cu deosebită grijă și precizie. Nu departe de acest corn s-a descoperit o săpăligă din corn de cerb. Unelte de silex: un răzuitor fragmentar, un cuțit lamelar, două fragmente de unelte, cinci așchii de silex calcinate puternic, opt percutoare din cuarț cristalin, un percutor dintr-o asemenea rocă a plesnit pe jumătate. Pe podeaua locuinței s-au găsit trei greutatea de la războiul de țesut. S-au mai găsit multe fragmente ceramice și un vas cu corpul bombat prevăzut cu două torți.

În decursul dezvoltării culturii Gumelnița, comunitatea de pe Măgura de la Popești a locuit în colibe așezate direct pe pământ cu pereți drepecți, lutuiți și deasupra venea acoperișul conic. Locuințele mari a-

veau pereții drepecți și acoperișul în două pante, iar forma lor era pătrată sau dreptunghiulară³.

Așezarea de la Popești era o așezare fortificată întărită cu val de pământ. Unul din obiectivele principale ale săpăturilor a fost cercetarea valului de apărare și a elementelor sale de construcție. Întărirea are o formă încovoiată și înconjoară aproximativ o treime din circumferința actualului platou. Latura nordică măsoară 60 m, pe când partea sudică cotește spre sud-est și se prelungește pe pantă în jos. Fortificația a fost cercetată în două locuri prin Secțiunile 1 și 2. Secțiunea 1 s-a tra-

înroșit și pământul în jur. Stratul măsoară începând de pe pământul virgin 1,30 m înălțime. La cele două capete ale lui, la bază se conturează o bandă neagră de cărbune, a cărei formare e în legătură cu arderea valului. Față de pământul nemișcat, umplutura valului se ridică până la 3 m înălțime, deasupra zonei de arsură. Pe panta interioară, la o adâncime de 0,50 m se întâlnește o pantă de arsură. Partea exterioară retează, care pornește de la baza valului în mijloc are o lungime de circa 6,50 m. Panta se termină într-un șanț scurt de 7 m lungime.

Nu s-a dat încă o explicație uni-

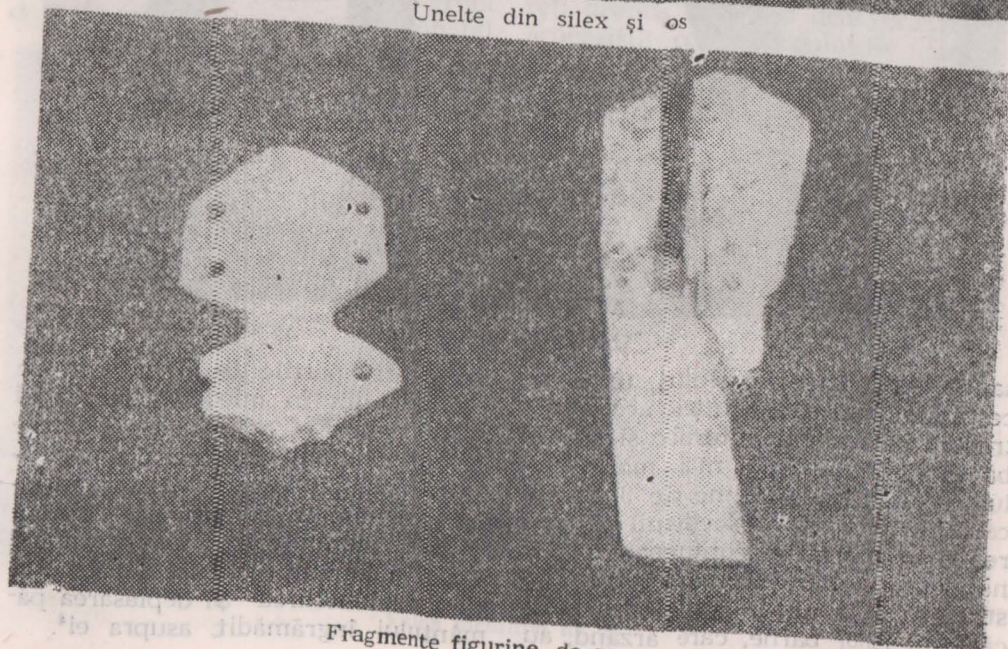
Unelte din piatră și os

sat în acea parte a valului, unde acesta din cauza ușurinței accesului, trebuia să fie mai puternic și să aibă dimensiunile cele mai mari. Valul are la bază o lățime de 8 m. La capătul exterior al secțiunii în peretele profilului se conturează o zonă compusă din arsură și pământ, străbătută de dungi roșii, care indică locul unor bărne, care arzând, au

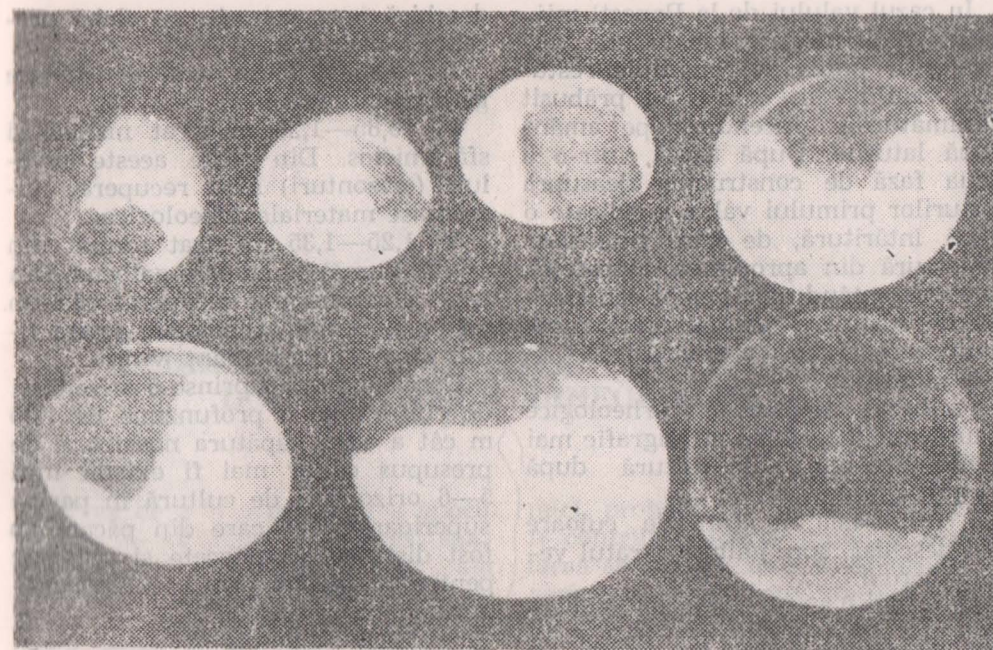
tară pentru părțile de arsură care se întâlnesc des în miezul fortificației de pământ. Ele ar putea să dateze încă din timpul construirii întăriturilor, fiind produse în mod intenționat pentru a da valului o consistență mai mare, formând, în unele locuri o barieră compactă care împiedică alunecarea și deplasarea pământului îngrămădit asupra ei⁴.

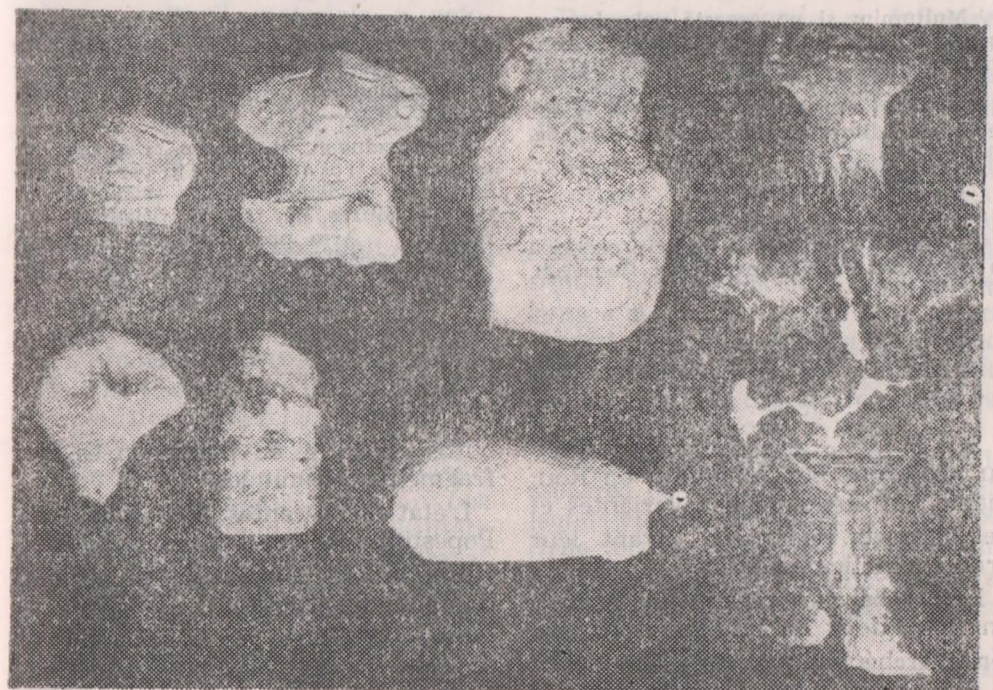
Unelte din silex și os

Fragmente figurine de os

Vase de uz casnic

Figurine din lut

În cazul valului de la Popești mijlocul părții înroșite, cu dungile verticale, ar putea să constituie resturile valului din care s-au prăbușit dărâmăturile incendiate pe amândouă laturile. După aceea, într-o a doua fază de construcție, deasupra resturilor primului val, s-a ridicat o nouă întăritură, de care ține pata de arsură din apropierea suprafeței, ea reprezentând un element constructiv de susținere, ars cu ocazia unei a doua incendieri a întăriturii⁵.

Stratigrafia

Pe baza săpăturilor arheologice s-au putut determina stratigrafic mai multe orizonturi de cultură după cum urmează:

I. 0,05—0,08 m strat de culoare mai deschisă, spre galben, stratul vegetal actual.

II. 0,08—0,35 m strat de culoare

deschisă spre cenușiu cu slabă prezență a nisipului.

III. 0,35—0,85 m strat de culoare galbenă cu mult nisip.

IV. 0,85—1,25 m strat nisipos și sfărâmicos. Din toate aceste niveluri (orizonturi) s-au recuperat numeroase materiale arheologice.

V. 1,25—1,35 m strat format din argilă (humă) de culoare galbenă. Din acest strat nu s-a recuperat nici-un fel de material arheologic, acesta fiind stratul de pământ virgin.

Dacă au fost surprinse 5 orizonturi de cultură pe o profunzime de 1,35 m cât a atins săpătura noastră, e de presupus că ar mai fi existat încă 5—6 orizonturi de cultură în partea superioară⁶, dar care din păcate au fost distruse, amestecate și pierdute pentru totdeauna prin nivelarea mării.

NOTE

¹ Mulțumim și pe această cale domnului profesor Marin Bădescu pentru contribuția adusă la cercetarea de la Popești.

² D. Berciu, Contribuții la problema neoliticului în România în lumina noilor cercetări, Editura Academiei R. P. Române, 1961, p. 418 și urm.

³ Ibidem, p. 429.

⁴ Ibidem, p. 467.

⁵ Ibidem, p. 468.

⁶ Vladimir Dumitrescu, Arta preistorică în România, Editura Meridiane, București, 1974, p. 223.

⁷ Teodor Cioflan, Elena Rotaru, Figurine antropomorfe neolitice descoperite la Popești, județul Argeș, Revista muzeelor și monumentelor — Muzeu, nr. 4, 1988, p. 49 și urm.

⁸ C. Buzdugan, M. Rotaru, Figurine antropomorfe și os descoperite în centrul Moldovei, în Revista muzeelor și monumentelor — Muzeu, nr. 7, 1986. Vladimir Dumitrescu, Arta preistorică în România, Editura Meridiane, București, 1974, p. 223.

⁹ D. Berciu, op. cit., p. 426.

RÉSUMÉ

Sur la vaste aire de la civilisation du néolithique de Gumelnița en Roumanie, on distingue des variantes et des aspects régionaux, ayant leur propres particularités.

Les recherches récentes de Popești ont livré deux habitations et un matériel archéologique très abondant:

outils en silex, en pierre en os, des fragments céramiques.

L'état de récentes recherches de Popești permet de synchroniser les civilisations de Gumelnița (la période finale de néolithique) de Tangîru, de Vidra, de Glina, de Căscioarele et de Teiu.

ASPECTE RELIGIOASE GETO-DACICE DIN AREALUL ARGEȘEAN, ÎN LUMINA DOCUMENTELOR ARHEOLOGICE

ION BICA

În cea de a II-a perioadă a epocii fierului — La Tène —, în acest spațiu carpato-danubiano-pontic, s-a cristalizat etnosul geto-dac, act finalizator al unui proces etnografic început, după opinia unor cercetători, încă din neolitic¹. În apariția și dezvoltarea culturii materiale a geto-dacilor un rol hotărâtor l-a avut fondul local hallstattian² la care, prin asimilare s-au adăugat elemente ce aparțineau altor culturi (greacă, scită, celtică și romană)³.

Folosirea, atât a plugului cu brăzar în agricultură, cât și a roții în arta olăritului⁴, a contribuit la apariția unor substanțiale surplusuri de produse. Datorită acestui lucru, în a doua jumătate a secolului al IV-lea și începutul secolului al III-lea a.Hr., se constată o intensificare a schimburilor comerciale cu civilizația greco-macedoneană⁵.

Dovezi materiale ale civilizației geto-dace, în această zonă, au fost indentificate în mai multe localități: Pescăreasca (Câmpulung)⁶, Budeasa⁷, Valea Mozacului⁸, Cetățeni⁹. Dezvoltarea așezărilor din această regiune, în epoca geto-dacă, se datorează mai ales circulației comerciale pe râul Argeș, calea cea mai importantă pentru efectuarea schimburilor economice¹⁰. Pe lângă acești factori econo-

mici, probabil, și aspectul politic va fi contribuit foarte mult la dezvoltarea așezărilor, zona fiind situată în vecinătatea reședinței statului dac al lui Burebista, sediu politic localizat de arheologul Radu Vulpe, la Popești (jud. Ilfov)¹¹.

Progresul economic și înflorirea vieții politice au contribuit în mod hotărâtor la apariția unei spiritualități geto-dace „demnă de splendoarea lor civilizație materială”¹².

Epoca bronzului a adus în viața spirituală a omenirii un element nou — soarele. Această mutație spirituală a facilitat apariția noțiunii de simbol — carul solar¹³. Ca o consecință a acestui fenomen, începând cu această perioadă materialul arheologic ce revelează aspectul spiritual este foarte sărac, iar descifrarea vieții religioase este greoaie și incertă¹⁴.

Cercetările sistematice efectuate în așezarea de la Cetățeni, periegezele (sondașele de suprafață) și descoperirile fortuite ne permit să încercăm, desigur lapidar, o imagine a spiritualității geto-dace pe aceste meleaguri.

O construcție de piatră, în formă de patrulater neregulat, din așezarea dacică de la Cetățeni a fost identificată cu un sanctuar al soare-

lui, unde se aduceau sacrificii anuale¹⁵.

Tot la Cetățeni, au fost găsite mai multe stânci prelucrate de mâna omului, uriașe mese sau altare, ce au pe tăblia lor concavități alveolare. Una dintre aceste concavități este mai mare, dând impresia că este un jgheab. Cercetătorii au concluzionat, pe baza materialului arheologic descoperit, că aceste jgheaburi au fost folosite pentru libații¹⁶.

Vetrele de cult reprezintă particularitate caracteristică a acestei perioade, de care încercăm să ne ocupăm. Cu toate că sunt mai răspândite mai ales în zona de câmpie, totuși ele sunt prezente și în celelalte forme de relief¹⁷. Vetrele de cult descoperite în așezarea de la Cetățeni au fost amenajate după tradiția mormintelor hallstatiene, reprezentând chiar o singularitate pentru lumea geto-dacă. Deasupra lor au fost depuse intenționat oase de mistreț, cerb și căprioară, provenite de la carnea friptă. Acestea sunt amestecate cu grâu carbonizat și resturi ceramice, care provin, probabil, de la vasele cu vin¹⁸.

În localitatea Davidești — Conțești a fost descoperit un loc de cult, în apropierea căruia s-a desfășurat o ceremonie religioasă. Cu acest prilej au fost sacrificate animale domestice și sălbatică, resturile osteologice au fost aduse la rug împreună

nă cu numeroase fragmente ceramice (45 vârfuri de săgeți, cuțitașe, fibule, piteni, cuie cu pandative din bronz, mărgelile și fragmente de brățări din sticlă colorată), și depuse într-un loc special amenajat¹⁹.

Istoricul Ion Horațiu Crișan este de părere că aici s-a desfășurat un ritual religios, specific credințelor geto-dace, și nu o ofrandă. Această interpretare este sprijinită de găsirea cuielor, ceea ce înseamnă că eșafodajul a fost de lemn, iar rugul amenajat a avut dimensiuni destul de mari²⁰. Locul în care a avut loc ritualul religios a fost situat pe malul unui lac, înconjurat de o pădure seculară impresionantă. Alegerea locului pentru un astfel de ceremonial avea un rol important, probabil, acesta era un omagiu adus de getodaci unei divinități protectoare a vânătorii²¹.

Așadar, prin această sumară prezentare, datorată puținelor informații arheologice, putem să afirmăm că în această zonă, în epoca geto-dacă, credințele religioase au avut un rol important în viața oamenilor. Aceste credințe s-au dezvoltat din fondul religios autohton²² și au atins în Latène-ul dacic dimensiuni spirituale, adecvate progresului economico-cultural și materializate în locașuri de cult sau în diferite ritualuri religioase.

NOTE BIBLIOGRAFICE

* Comunicare prezentată la Sesiunea anuală de comunicări științifice a Muzeului Județean Argeș, „Ecosinteze și etnosinteze carpătine”, secția istorică, ediția a XXIII-a, Pitești, 12—13 noiembrie 1992.

¹ La Tène (Latène) — localitate în Elveția, pe malul lacului Neuchâtel. Aici a

fost descoperită o importantă stațiune arheologică celtică, bogată în arme și unelte specifice celei de a doua epoci a fierului. Cel care a folosit pentru prima dată acest termen a fost istoricul H. Hildebrandt. Acesta a împărțit epoca fierului în două perioade: a) Hallstat; b) Latène. Prin

generalizare acest termen indică manifestările materiale și spirituale ale altor popoare contemporane celtilor. În acest sens, vezi: *Dicționar*, p. 366—367; Mioara Turcu, *Geto-dacii în Câmpia Munteniei*. Editura științifică și enciclopedică, București, 1978, p. 30—39.

² Hadrian Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Editura Dacia, Cluj, 1972, p. 8—20, cu bibliografia; I. H. Crișan, *Spiritualitatea geto-dacilor*; Editura Albatros, București, 1986, p. 20.

³ Constantin Preda, *Un aspect al începuturilor epocii Latene în Dacia*, în SCIV, (1961), 1, p. 30—36; D. Berciu, *Sunt geții tracii nord-dunăreni? Un aspect arheologic al problemei*, în SCIV, XIII (1962), 2, p. 262; D. Mitrea, C. Preda, N. Angheliescu, *Șantierul Satu-Nou. Necropola geto-dacă*, în MCA, VII (1962), p. 371; Gh. Petre, *Necropola din așezarea din epoca fierului de la Gătejești*, în SCIV, 22 (1971), 4, p. 566; Mioara Turcu, *op. cit.*, p. 39; idem, *Cultura materială a geto-dacilor în Câmpia Munteniei*, în vol. „Studii clasice”, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1981, p. 77, 86; I. Crișan, *op. cit.* p. 12—13.

⁴ Gh. I. Petre, *art. cit.* p. 564; C. Preda, *art. cit.*, p. 30; M. Turcu, *art. cit.*, p. 86.

⁵ Constantin Preda, *Monedele geto-dacilor*, Editura Academiei, București, 1973, p. 22—23; Prof. Paul I. Dicu, *Noi dovezi ale continuității*, în rev. „Argeș”, Pitești, nr. 2, 1981, p. 12; idem, *Traco-geto-dacii în spațiul argeșean în izvoarele arheologice și numismatice*, în rev. „Junimea”, S.N., Pitești, nr. 24—25, 1979, p. 73; idem, *Urme ale culturii materiale din epocile străveche și veche în municipiul Pitești*, în St. Com. Pitești, VI (1986), p. 24; idem, *Vestigii din epocile străveche și veche*, în „Istoria municipiului Pitești”, Editura Academiei, București, 1988, p. 45; B. Mitrea, *Descoperiri recente și mai vechi de monede antice și bizantine în Republica Populară Română*, în SCIV, XV, 6 (1965), 3, p. 611; Constantin Preda și Paul I. Dicu, 1973, *Monede geto-dacice descoperite pe teritoriul județului Argeș*, în BSNR, LXXV-LXXVI (1981—1982), 129—130, București, 1983, p. 98.

⁶ Paul I. Dicu, *Traco-daco-geții...* p. 175.

⁷ Ibidem.

⁸ Ion Nania, *Istoria vânătorii în România*, Editura Ceres, București, 1977, p. 80—81.

⁹ Dinu V. Rosetti, *Șantierul arheologic de la Cetățeni*, în „MCA”, VIII (1962), p. 77—86; Flaminio Mirtu, *Contribuții la cunoașterea vieții dacilor de pe valea superioară a râului Dâmbovița*, în „Studii și articole de istorie”, V (1963), p. 63.

¹⁰ Radu Vulpe, *Getul Burebista, conducător al întregului neam geto-dac*, în „St. Com.”, Pitești, I (1968), p. 49; Flaminio Mirtu, *art. cit.*, p. 21; Dinu V. Rosetti, *art. cit.*, p. 86; Radu Vulpe, *Așezări getice în Muntenia*, Editura Meridiane, București, 1966, p. 52.

¹¹ Radu Vulpe, *Argedava*, în „Studia Thracologica”, Hommage au II-e Congrès International de Thracologie, Bucarest, 4—10 septembrie, 1976, p. 73—78; idem, *Șantierul arheologic de la Popești*, în SCIV, VI (1955), 1—2, p. 251; idem, *Getul Burebista...*, p. 93.

¹² Istoricul Hadrian Daicoviciu afirmă despre acest lucru, că „civilizația oppidană dacică nu se poate asemăna ca nivel, ca grad de dezvoltare, cu civilizația greacă din sec. V î.e.n., cu cea elenistică sau cu cea romană imperială, dar este asemănătoare prin natura ei”. (H. Daicoviciu, *op. cit.*, p. 273).

¹³ Se pare că în această perioadă — epoca bronzului — s-au format acele „mituri pe care grecii le vor surprinde mai târziu: mitul lui Zalmoxis, mitul credinței în nemurire” (Ion Miclea și Radu Florescu, *Preistoria Daciei*, Editura Meridiane, București, 1980, p. 41). Despre epoca bronzului și viața spirituală în acest timp, vezi următoarele: M. Petrescu-Dâmbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, Editura Academiei, București 1977; Ion Nestor, *Études sur l'exploitation préhistorique du cuivre en Roumanie*, în „Dacia”, N.S., IX—X (1941—1942), p. 345—384; Dorin Popescu, *Asupra începuturilor epocii bronzului în România*, în SCIV, XVI (1965), p. 129—148; A.D. Alexandrescu, *Die Bronzenschwester aus Rumänien*, în „Dacia”, N.S., X (1966), p. 117—189.

¹⁴ „Cu toate numeroasele strădanii și contribuții a multor erudiții, suntem încă departe de a fi lămurit multitudinea de probleme, pe care le ridică religia geto-dacă. Am spune chiar că nici măcar cele de bază nu și-au găsit încă o rezolvare definitivă și categorică”. (I.H. Crișan, *Burebista și epoca sa*, p. 446).

¹⁵ Dinu V. Rosetti, *Au fost amazone în Dacia?*, în „Magazin istoric”, nr. 2, 1969, p. 91. Asemenea sanctuare au mai fost descoperite la Popești — Novaci (jud. Ilfov), locaș ce reprezintă un loc amenajat pentru rugăciune. (M. Turcu, *op. cit.*, p. 167; I.H. Crișan, *Spiritualitatea...*, p. 213). De fapt, „arheologia a confirmat teza despre caracterul predominant urano-solar al religiei geto-dace, cel puțin în perioada Latène finală. Într-adevăr, la nici unul din sanctuarele descoperite până acum în Munții Orăștiei și în alte cetăți ale da-

cilor, n-au fost constatate urme de acoperiş. Toate aceste sanctuare erau deschise, sub cerul liber". (H. Daicoviciu, op. cit., p. 255).

¹⁶ Dinu V. Rosetti, Un depozit de unelte, câteva stampile anepigrafice şi o monedă din a doua epocă a fierului, în SCIV, XI (1960), p. 395; Radu Vulpe, op. cit., p. 42.

¹⁷ Vetrele de cult erau nişte gropi rituale, puse în legătură cu anumite manifestări magice însoţite de un banchet. Unii arheologi consideră că ar fi fost dedicate zeului soare. Vezi în acest sens: Radu Vulpe, op. cit., p. 34; M. Turcu, op. cit., p. 168; Gh. Bichir, Geto-dacii din Câmpia Munteniei în epoca romană, Editura Academiei, Bucureşti, 1984, p. 82-85; I. H. Crişan, op. cit., p. 419-420.

¹⁸ Ion Nania, op. cit., p. 53.

¹⁹ Eugen Popescu, Mărturii argeşene despre civilizaţia geto-dacă, în rev. Argeş, Piteşti, 1980, nr. 2, p. 6.

ABREVIERII

1. B.S.N.R. = Buletinul Societăţii Numismatice Române, Bucureşti.

2. Dacia N.S. = Dacia. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne. Nouvelle série, Bucureşti.

3. Dicţionar = Dicţionar de istorie veche a României (Paleolitic — sec. X), elaborat de un colectiv de autori sub con-

ducerea prof. univ. dr. docent D.M. Pipidi, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1976.

4. SCIV = Studii şi cercetări de istorie veche, Bucureşti.

5. SCN = Studii şi cercetări de numismatică, Bucureşti.

6. St. Com. = Studii şi comunicări, Piteşti.

ABSTRACT

Sun cult, real proofs being found in Cetăţeni — Muscel.

The author describes some religious aspects of the Dacian inheritance, emphasizing on the analysis of the

²⁰ I.H. Crişan, op. cit., p. 425.

²¹ Ibidem.

²² Ion Bica, Aspecte ale spiritualităţii preistorice, în zona Argeş — Muscel, revelate de cercetările arheologice, comunicare prezentată la Sesiunea anuală de comunicări ştiinţifice a Muzeului Judeţean Argeş, „Ecosinteze şi etnosinteze carpatine”, sesiunea a XXI-a, 1990. Cunoaşterea, cât mai aprofundată a spiritualităţii geto-dace, trebuie să constituie o preocupare permanentă a cercetărilor. Acest aspect reprezintă un obiectiv foarte important, deoarece, credinţa strămoşilor noştri înseamnă: „terenul sufletească în care şi-a înfipt rădăcinile creştinismul”. (Diacon, prof. dr. Emilian Vasilescu, Istoria religiilor, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1982, p. 315); cf. H. Daicoviciu, op. cit., p. 203.

CASTRUL ROMAN DE PIA TRĂ DE LA CÂMPULUNG (PESCĂREASA, JUD. ARGEŞ) CERCETĂRILE DIN ANII 1978—1989

CONSTANTIN C. PETOLESCU
TEODOR CIOFLAN

Castrul de piatră se află în raza fostului sat Pescăreasa, azi cartier al oraşului Câmpulung-Muscel. Este situat în punctul „Jidova”, între calea ferată şi şoseaua Piteşti — Câmpulung (la vest) şi Râul Târgului (la est)¹.

Prima menţiune o întâlnim la L.F. de Marsigli, care a trecut prin aceste părţi în anul 1691². În 1835 este marcat pe harta rusească a Principatelor Române³. Primele săpături ample au fost efectuate în 1876 de D. Butculescu, care a dezvelit parţial zidul de nord al castrului şi câteva încăperi din clădirea comandamentului⁴. Săpături mai sistematice a întreprins între 26 iulie — 20 august 1901 P. Polonic, din însărcinarea lui Gr. Tocilescu⁵. Valorificând notele rămase de la Polonic, D. Tudor a făcut în 1936 prima prezentare detaliată a castrului⁶.

În anii celui de-al doilea război mondial şi în perioada ce a urmat, castrul a avut mult de suferit prin stabilirea în incinta acestuia a sediului unor întreprinderi economice — care au adus grave prejudicii monumentului prin ridicarea unor clădiri şi barăci, precum şi prin numeroase şanţuri de canalizare şi alte instalaţii gospodăreşti. Săpăturile începute în 1962 din iniţiativa Institu-

tului de Arheologie din Bucureşti au trebuit să ţină seama de aceste realităţi. După mai bine de un deceniu de demersuri, a reuşit să se redea obiectivului statutul de rezervă arheologică şi să se iniţieze lucrările de conservare menite a pune în valoare acest monument istoric⁷.

Cercetările din anii 1962—1967 au fost comunicate de autorii săpăturilor sub forma unui raport preliminar, însoţit de un plan corect al castrului⁸. Cercetările din anii 1968—1970 şi 1973—1977 au adus noi elemente la cunoaşterea topografiei castrului: s-a descoperit complet edificiul cu hipocaust (identificat între 1962—1967) dintre **horreum** şi **principia**; de asemenea a fost redezvelită aproape în întregime clădirea comandamentului (**principia**), al cărei plan era cunoscut din cercetările lui Polonic. În sfârşit, cercetările din ultimul deceniu au urmărit cunoaşterea completă a topografiei zonei centrale a castrului (în special **latus praetorii sinistram**), precum şi a sistemului de fortificare (fig. 1)⁹.

A. CONTRIBUŢII LA TOPOGRAFIA CASTRULUI (ZONA CENTRALĂ)

1. În spaţiul dintre **principia** şi latura de est a castrului, s-a identifi-

cat o mare clădire, care a fost săpată între anii 1976—1982. Această clădire este oarecum pandantul hambarului (*horreum*) din *latus dextrum* și măsoară $38,40 \times 16,90$ m (latura scurtă dinspre nord măsoară $16,65$ m). A fost puternic distrusă, probabil încă din vechime; așa se face că nu a fost marcată nici în planul lui Marsigli și nu a fost identificată de Polonic în cursul cercetărilor sale. Ceva mai bine se păstrează numai latura de vest, dispre *principia*; mortarul care lega pietrele era însă aproape complet spălat de apă, lăsând impresia că pietrele zidului ar fi fost legate cu pământ.

Barăcile ridicate cu mai bine de patru decenii în urmă au produs stricăciuni acestui edificiu. Un sistem de canalizare cu tuburi de ciment străbate clădirea aproximativ în diagonală, dinspre SE spre NV; clădirea mai era tăiată de o conductă de apă, precum și de o alee pietruită; unele lucrări de construcție din beton armat au coborât până la stratul de pământ virgin. Așa se face că pe aproape întreg cuprinsul, s-au păstrat doar fundațiile acestei clădiri. S-a constatat că zidul era gros de $8,80$ m (la bază); pietrele fundației au fost așezate într-un șanț săpat în solul viu.

Planul acestei clădiri se prezintă astfel: în jumătatea dinspre sud se află o curte mare (dimensiunile pe interior: $21,70 \times 15,10$ m); partea dispre nord este ocupată de trei șiruri de încăperi.

Pe suprafața acestei curți a fost așternut un strat subțire de pietriș (motiv pentru care, în ultimul plan publicat, partea de vest a acestei zone a fost identificată cu o stradă). Deasupra — acolo unde stratul a scăpat nederanjat —, s-au aflat nu-

meroase fragmente de țigle și olane, căzute pe stratul antic de pietriș cu resturi de arsură (căruni și lut afumat amestecat cu cenușă). În acest strat s-a descoperit o monedă de la Philippus Caesar (anii 244—246), ceea ce arată că această clădire a fost distrusă cu ocazia atacului carpic din timpul domniei lui Filip Arabil¹⁰. Pe direcția zidului care desparte șirul de camere de vest de cele centrale s-a descoperit o cărămidă mare (de dimensiunile $0,44 \times 0,39$ m; spartă în mai multe bucăți), care ar putea fi baza unei coloane (stâlp de susținere). S-ar putea deci ca această curte să fi fost împărțită pe lung în trei zone, formând două portice de-a lungul laturilor lungi.

Partea dinspre nord a clădirii cuprinde trei șiruri de camere. Spre laturi se află câte trei încăperi; cele din marginea de nord sunt rotunjite în interior. Toate aceste camere erau prevăzute cu pile de hipocaust (unele aflate în situ, direct pe stratul de lut și pietriș). Pe centru se află două camere, de formă dreptunghiulară; cea dinspre nord, mai mare, era prevăzută cu sistem de încălzire cu hipocaust. Căldura provenea de la un *praeefurnium*, lipit de camera cu absidă din capătul de nord-vest al clădirii (spre *principia*) și construit din cărămidă. Căldura comunica în subsolul camerelor prin guri de cărămidă, cum s-a constatat între cele două camere dreptunghiulare de pe marginea de vest¹¹. În interiorul camerelor s-au aflat numeroase sfărâmături de tuburi și tegule folosite la sistemul de conducere a aerului cald prin pereți. În camera centrală mare a apărut un denar de la Plautilla, iar la est de această clădire, între aceasta și *agger*, alt denar de la Caracalla. Această clădire ar putea fi identificată cu *praetorium*.

2. Lucrările de conservare și consolidare reluate în anul 1982 au impus dezvelirea laturii de nord a clădirii comandamentului (*principia*), prin lărgirea spre nord a vechii secțiunii D (vezi planul publicat de Em. Popescu și Eugenia Popescu). Aici s-a descoperit un bogat material arheologic, în stratul de incendiu provocat de distrugerea castrului de către carpi: fragmente de coif, fibule, sticlă (topită), monede (de la Septimiu Sever și casa sa domnitore, precum și o piesă de la Gordian al III-lea), un cercel de aur de tip oriental.

Cu acestea, planul zonei centrale a castrului este în linii mari cunoscut. Cu fondurile puse la dispoziție de fostul Comitet de Cultură al jud. Argeș, ruinele scoase la lumină au fost consolidate și protejate (1982—1983).

B. CERCETEAREA SISTEMULUI DE FORTIFICARE

Pe latura de sud a castrului, Em. Popescu efectuase două secțiuni (în planul publicat în 1968: SB și SG), care au traversat și identificat traseul zidului. S-au identificat astfel *porta praetoria*, precum și cele două turnuri de curtină de pe latura de sud. Aici, construcțiile anterioare ale fostei întreprinderi miniere au afectat grav obiectivele, producând distrugeri irecuperabile prin ridicarea unor barăci, străpungerea zidurilor pentru instalații de apă și iluminat etc. Se impunea deci reluarea lucrărilor în această zonă, pentru a le salva de distrugerea în continuare de către agenții atmosferici.

Zidul de incintă

3. În anii 1983—1985, s-a dezvelit pe exterior o parte din zidul de in-

cintă: latura de sud în întregime, precum și o porțiune din latura de vest. Zidul de curtină se păstrează pe o înălțime relativ uniformă, între $1,50$ — $1,90$ m. S-a observat că în porțiunile dintre turnurile porților și turnurile de curtină, zidul prezintă (cam de la jumătate) o deviere spre interior, ceea ce face ca turnurile porții *praetoria* să prezinte un ieșind mai mare; aceasta permitea gărzii observarea mai atentă a bermei.

S-a constatat că zidul prezintă două fracturi adânci la colțul de sud-vest, lângă turnul de colț. Începând din anul 1984, zidul a fost permanent consolidat și înălțat până la cota *agger*-ului.

4. *Porta praetoria* a fost identificată și săpată de P. Polonic în 1901: rezultatele, rămase multă vreme inedite (cu excepția planurilor publicate de Gr. Tocilescu cu diferite ocazii), au fost valorificate ulterior de D. Tudor. Em. Popescu a dezvelit turnul dinspre vest al acestei porți.

Porta praetoria a fost resăpată integral de noi în 1983—1984. Față de datele consemnate de Polonic, s-au obținut unele rezultate noi. Dar distrugerile provocate (în special cu 3—4 decenii în urmă) au amputat grav configurația obiectivului; fără notele lui Polonic, am fi fost lipsiți de o serie de date esențiale pentru reconstituirea acestei porți.

Cele două turnuri ale porții se prezintă uniform; distanța dintre ele este de $5,90$ m, iar față de zidul de incintă ies în afară (spre *fossa*) cu aproape 1 m. Spre exterior, latura turnului este lungă de $4,55$ m și groasă de $1,90$ m (cu 10 cm mai groasă decât zidul din incintă); în schimb, spre interior este gros de numai $0,90$ m. În interior camerele turnurilor sunt de mărimea $2,50$ ($2,55$) $\times$ $2,40$ m. Turnurile prezintă spre intrare

câte doi mici contraforți (ușori), servind pentru sprijinirea arcului (bolții) porții; acum s-au mai identificat parțial: cel interior de la turnul de vest și cel dinspre exterior de la turnul de est (din schița întocmită de Polonic, se curioase ambii contraforți de la amândouă turnurile, ieșind cu 0,30 m; grosime: 0,95 m cei dinspre interior — 0,85 m cei dinspre exterior).

Față de datele rămase de la Polonic, rezultă că starea porții a ajuns deplorabilă. La turnul dinspre vest, zidul (înalt, cu aproape un veac în urmă, de 1,10—1,30 m) mai avea doar 0,30—0,50 m, fiind într-o stare de degradare înaintată; contrafortul dinspre fossa era distrus până la temelie. La turnul dinspre est al porții (spre muzeu), cele două ziduri interioare au fost aproape complet distruse de o mare groapă, adâncă de circa 2 m; în ea s-a găsit prăbușită o porțiune din zidul turnului. Un nuc plantat la intrarea turnului a provocat alte distrugerii, prin rădăcinile ce au dislocat pietrele.

Probabil că Polonic a săpat acest turn, în interior, numai pe lângă zid. Așa se face că el notează în acest loc doar prezența unei cărămizi pătrate (20 x 20 cm) din pardoseală (în zona distrusă acum de groapă); dar în săpăturile noastre s-au descoperit mai multe cărămizi în situ (fragmentare), de mărimi diferite, așezate la nivelul plintei. În interior, au apărut și câteva fragmente ceramice romane comune.

În 1981—1985, turnurile porții au fost consolidate și înălțate până la cota agger-ului.

5. Porta principalis dextra. Turnul dinspre nord al acestei porți a fost identificat de Em. Popescu; poarta s-a săpat integral în anii 1985—1986. Ea se aseamănă ca plan cu porta praetoria; distanța între turnuri este de 5,90 m (între ușori — 3,80 m).

La bază (colțurile de la intrare) s-au utilizat blocuri din piatră fasonată din cariera de la Albești. Colțurile dinspre agger erau regularizate prin folosirea cărămizii. În suprafața săpată în fața porții a apărut, în 1986, un denar de la Severus Alexander (anii 222—228).

În anul 1986, această poartă a fost consolidată și ridicată până la nivelul agger-ului (circa 1,80 m).

6. Porta principalis sinistra se află pe latura de est a castrului; unul din turnuri (cel de sud) intră parțial sub clădirea fostei cantine a întreprinderii miniere (acum transformată în muzeu).

Această poartă a mai fost cercetată de P. Polonic în cursul săpăturilor din anul 1901. Din nefericire, ea a avut mult de suferit cu 40—50 de ani în urmă. Astfel, turnul dinspre nord a fost în bună parte nivelat (în special partea dinspre intrarea porții), pentru a se crea un drum de acces. Latura exterioară a celui-lalt turn, dinspre sud, a fost străpunsă de o conductă ieșind din fosta cantină a întreprinderii miniere. La săpare, s-a constatat că în turnuri, începând de la nivelul plintei, au fost depuse gunoai (câteva monede emise după anul 1952 arată când s-au făcut aceste depuneri). Sub nivelul plintei, au apărut — îndeosebi în turnul de sud — fragmente ceramice.

Dimensiunile turnurilor porții (identice) sunt următoarele: latura dinspre exterior este lungă de circa 2,55 m și grosă de 1,70 m (deci aproape cât zidul de incintă față de care poarta iese în afară cu circa 0,90 m); latura dinspre interior (pe care se află intrările în turnuri) este lată de 0,95 m. Celelalte două laturi sunt lungi de 2,25 m și goase de 0,90 m (cele dinspre exterior) și 1,00 m (cele dinspre poartă). Pe latura de sud se află intrările în turnuri, largi

de 1,15 m. Pe partea dinspre poartă, turnurile prezintă câte doi ușori, lungi de circa 0,86 m și lați de 0,90 m; cel dinspre interior al turnului de nord are la bază un bloc mare de calcar de Albești. Distanța dintre cele două turnuri (fără ușori) este de 5,35 m; rezultă că poarta (intrarea) era largă de 3,60 m.

Această poartă a fost cercetată în anul 1988 și conservată.

Turnuri de curtină

În acești ani s-au cercetat trei turnuri de curtină (cunoscute deja din planul publicat în 1968) și s-au identificat alte două:

7. Turnul dintre porta praetoria și colțul de sud-est al castrului, identificat prin cercetările anterioare, a fost săpat și consolidat în 1985. Camera interioară este aproximativ pătrată (1,52 x 1,50 m), intrarea este largă de 1,10 m. La colțul exterior al laturii de vest s-a utilizat și cărămida; grosimea acestei laturi este de 0,95 m (cealaltă latură a fost parțial distrusă de o conductă, care a străpuns și zidul de incintă până aproape de plintă).

Turnul a fost golit până la adâncimea de 1 m. În interior au apărut câteva fragmente de ceramică romană comună și de țigle.

8. Turnul dintre porta praetoria și colțul de sud-vest al castrului, identificat în cursul săpăturilor anterioare, a fost cercetat în 1979 (Em. Popescu). Consolidat și înălțat în 1985, în cursul lucrărilor de reconstituire a incintei castrului. Dimensiunile sunt asemănătoare cu cele ale turnului descris anterior. În interior s-au descoperit fragmente ceramice comune, oase, fragmente de țigle.

9. Turnul identificat la capătul secțiunii H, pe latura de est, a fost săpat în 1985 și consolidat în anul următor. Înălțimea până la care se

păstra era de 1 m (latura dinspre nord). Camera interioară măsoară 1,45 x 1,52 m. Zidul este gros de 1,05 m pe porțiunea care face corp comun cu zidul de incintă al castrului (turnul iese în afara zidului de incintă cu 0,15—0,20 m) și 0,86 m (laturile interioare). Intrarea (situată pe latura de vest, dinspre clădirea muzeului) este dispusă simetric; ea măsoară 0,97 m, iar distanța până la pereți este de 0,15 m (stânga) — 0,35 m (dreapta).

Turnul prezintă în dreptul intrării urme de tencuială, pentru a uniformiza suprafața neregulată zidită cu piatră de râu. Pentru a da linie dreaptă zidului, s-au folosit (la colțuri) cărămizi.

În interior, îndată după înlăturarea stratului vegetal, s-a dat peste un strat de cenușă. La golirea turnului au apărut: ceramică, oase, un fragment de aplică de bronz traforată.

Podeaua este construită din lezezi legate cu mortar. Turnul fusese acoperit cu țigle și olane, din care în interior s-au descoperit mai multe fragmente. Au apărut și câteva fragmente de cărămizi (una cubică, asemeni celor folosite la pilele de hipocaust).

10. Analiza planului castrului ne-a pus problema dacă nu cumva se află câte un turn de curtină și pe porțiunile de zid aflate între portae principales (dextra și sinistra) și colțurile de sud-vest, respectiv sud-est ale castrului. Încercarea făcută în săpăturile anterioare (S J) nu dusese la un rezultat pozitiv. Măsurătorile pe teren ne-au determinat trasarea unei noi secțiuni (numită convențional, în continuarea celor precedente: SO), lungă de 6 m și lată de 2 m, perpendiculară pe zidul de incintă și aproximativ paralelă cu vechea secțiune J (la circa 3,5 m sud de aceasta). Prin această secțiune s-a identi-

ficat latura interioară de sud a unui turn; partea dinspre **murus** a secțiunii SO a fost dezvoltată într-o suprafață, dezvelindu-se întregul turn.

Camera turnului are în interior dimensiunile: 1,90 m (latura perpendiculară pe zidul de incintă) și 1,35 (latura care face corp comun cu zidul castrului); grosimea laturilor interioare: 0,85—0,90 m. Pe latura comună cu zidul de incintă, zidul turnului prezintă același sistem constatat la turnurile săpate anterior (de Em. Popescu): el intră în zidul de incintă și prezintă un ieșind spre latura exterioară a zidului castrului. Intrarea turnului este largă de aproximativ 1 m; ușorii formează un unghi drept cu pereții laterali ai turnului (cel stâng, mai bine păstrat, măsoară 0,28 m).

Turnul s-a păstrat pe înălțimea de maximum 0,80 m (calculată de la podea). Podeaua este construită din lespezi și pietre de râu prinse cu mortar.

La golirea turnului, din stratul superior s-au scos pietre și bolovani (proveniți din dărâmarea acestuia), fragmente de țigle și olane. După 0,45—0,50 m, pământul de umplutură conținea resturi de carbune și arsură. În acest strat, s-a descoperit un fragment de brățară de bronz, o fibulă și o cantitate însemnată de ceramică (între altele, un fragment cu un început de inscripție neclară zgăriată și un fragment de **mortarium**), precum și oase de animale.

În colțul dintre zidul de incintă și latura de sud a turnului, aproximativ la nivelul plintei, în stratul de mortar scurs de la dărâmarea turnului, a apărut o monedă de bronz de la Gordian III.

11. Pe latura de est a castrului, între **porta principalis sinistra** și colțul de sud-est al castrului, s-a descoperit alt turn de curtină (el este situat la 0,55 m depărtare de clădi-

rea muzeului), făcând pandanul turnului descris anterior. Camera interioară are dimensiunile: 1,50 x 1,0 m; intrarea este de 0,9 m, iar ușii sunt depărtați de laturile turnului cu 0,25 (cel drept) — 0,30 m (cel stâng). În dreptul intrării, zidul prezintă urme de tencuială.

S-a golit până la adâncimea de 1 m. În stratul superior au apărut mulți bolovani, precum și fragmente de țigle și olane; după circa 0,50 m, au început să apară numeroase fragmente ceramice și oase (multe fragmente de corn de cerb). Acest strat conține urme de arsură (cărbuni). S-a descoperit un fragment de firină de lut reprezentând pe zea Venus.

Secțiuni prin sistemul defensiv

În cursul săpăturilor efectuate între 1962—1968, s-au trasat mai multe secțiuni, în vederea cunoașterii complexe a sistemului defensiv **agrumus-berma-fossa**: două secțiuni la latura de est a castrului (numite convențional A și K), ale trei pe latura de nord (M, N, și P — ultima numai în afara incintei). Pentru controlul sistemului de fortificare de la latura de sud, autorii prezentului raport au executat alte două secțiuni (numite convențional R și S); din motive obiective, prima a fost executată doar în afara incintei, călătorește numai în interior.

12. Secțiunea P s-a executat anul 1985; dimensiuni: 22 x 2 m (lungimea a fost limitată de faptul că depășea cu circa 10 m teritoriul rezervației arheologice, intrând în terenul de fațetă al fostului CAP Câmpulung). Secțiunea cade perpendicular pe zidul de incintă, imediat la est de turnul de curtină dintre **porta praetoria** și colțul de sud-est al castrului; nu a putut fi continuată în i-

teriorul castrului, deoarece imediat lângă zidul de incintă se afla o baracă a șantierului, apoi un drum interior de acces.

La aproximativ 1 m sub nivelul actual al solului, a apărut **berma**, lată de 2,50 m, ușor înclinată, delimitată de un strat de argilă; pe traseul ei s-au aflat bucăți de cărămizi și pietre căzute de la zidul de incintă. În continuare, profilul (latura de est a secțiunii) este întrerupt de o groapă modernă cu deschiderea de 1,30 m. Urmează linia în pantă a fossei, tăiată în strat de pietriș cu bobul mic. Fossa este adâncă de 2,30 m (măsurată de la nivelul actual al solului), iar deschiderea de circa 7,50 m. Era umplută cu bolovani, pietre de râu de dimensiuni mai mici, fragmente de cărămizi și țigle, ceramică. În continuare, terenul este format din strat de pietriș (cu foarte multe pietre și bolovani). Apoi s-a identificat alt șanț (acesta mai mic), al cărui unghi se observă în profil îndată sub stratul vegetal (gros de numai 10 cm). Distanța dintre cele două fossae este de 5,20 m. Fossa mică a fost săpată în strat de pietriș cu bob mare (conținând multe pietre și bolovani); adâncimea ei este de numai 1,20—1,30 m, iar deschiderea de 3,50 m; traseul ei este marcat în profil de pietre, iar pe fundul șanțului a apărut (în profilul de pe latura de vest a secțiunii) un fragment de cărămidă. Umplutura fossei mică este constituită din pământ de culoare cenușie, pietre și câteva fragmente de cărămidă. (fig. 3).

13. Secțiunea R (1985) a fost executată prin lărgirea (spre vest) unei vechi secțiuni (nenumărată pe planul publicat în 1968), prin care s-a identificat turnul de curtină dintre **porta praetoria** și colțul de sud-vest

al castrului. A fost trasată perpendicular pe zidul de incintă, aproximativ paralelă cu SG și limitată (la nord) de alea asfaltată a rezervației.

Valul era vizibil în această zonă până la 1 m deasupra solului actual (în partea de sus era distrus de un pavaj de ciment al unei barăci a fostei întreprinderi miniere).

La circa 0,50 m de nivelul actual al solului, a apărut zidul de incintă. S-a săpat până la adâncimea de 2 m (lângă zid), pătrunzându-se cu 30 cm sub nivelul de călcare antic. Cu acest prilej, s-a constatat că fundația zidului de incintă era construită din pietre de râu și pietriș.

14. În anul 1986 s-a trasat secțiunea S — între colțul de sud-vest al castrului și turnul de curtină din apropiere; s-a săpat pe adâncimi variabile — între 2,70 m (porțiunea dinspre zidul de incintă) și 1,10 m (capătul secțiunii dinspre alee). Secțiunea este orientată aproximativ E—V, perpendicular pe zidul de incintă. Baza zidului se află la adâncimea de 1,50 m (de la nivelul solului); fundația din piatră de râu (aceeași cu cea constatată în secțiunea Q) continuă în jos cu încă 0,60 m.

Ambele secțiuni (R, S) au arătat că **agger**-ul este lat de circa 5 m.

Cercetările din ultimul deceniu au adus, precum s-a văzut, noi contribuții la cunoașterea planului castrului. Totodată, s-au cules date noi privind sfârșitul castrului, ca urmare a atacului carpic din timpul lui Filip Arabul. Una din cele mai importante realizări a autorilor acestui raport preliminar este însă consolidarea și conservarea tuturor obiectivelor scoase la lumină precum și începerea reînnoșării laturii de sud a castrului¹².

ficat latura interioară de sud a unui turn; partea dinspre **murus** a secțiunii SO a fost dezvoltată într-o suprafață, dezvelindu-se întregul turn.

Camera turnului are în interior dimensiunile: 1,90 m (latura perpendiculară pe zidul de incintă) și 1,35 m (latura care face corp comun cu zidul castrului); grosimea laturilor interioare: 0,85—0,90 m. Pe latura comună cu zidul de incintă, zidul turnului prezintă același sistem constatat la turnurile săpate anterior (de Em. Popescu): el intră în zidul de incintă și prezintă un ieșind spre latura exterioară a zidului castrului. Intrarea turnului este largă de aproximativ 1 m; ușorii formează un unghi drept cu pereții laterali ai turnului (cel stâng, mai bine păstrat, măsoară 0,28 m).

Turnul s-a păstrat pe înălțimea de maximum 0,80 m (calculată de la podea). Podeaua este construită din lespezi și pietre de râu prinse cu mortar.

La golirea turnului, din stratul superior s-au scos pietre și bolovani (proveniți din dărâmarea acestuia), fragmente de țigle și olane. După 0,45—0,50 m, pământul de umplutură conținea resturi de cărbune și arsură. În acest strat, s-a descoperit un fragment de brătară de bronz, o fibulă și o cantitate însemnată de ceramică (între altele, un fragment cu un început de inscripție neclară zgâriată și un fragment de **mortarium**), precum și oase de animale.

În colțul dintre zidul de incintă și latura de sud a turnului, aproximativ la nivelul plintei, în stratul de mortar scurs de la dărâmarea turnului, a apărut o monedă de bronz de la Gordian III.

11. Pe latura de est a castrului, între **porta principalis sinistra** și colțul de sud-est al castrului, s-a descoperit alt turn de curtină (el este situat la 0,55 m depărtare de clădi-

rea muzeului), făcând pandant cu turnul descris anterior. Camera interioară are dimensiunile: 1,50 x 1,50 m; intrarea este de 0,95 m, iar ușorii sunt depărtați de laturile turnului cu 0,25 (cel drept) — 0,30 m (cel stâng). În dreptul intrării, zidul prezintă urme de tencuială.

S-a golit până la adâncimea de 1 m. În stratul superior au apărut mulți bolovani, precum și fragmente de țigle și olane; după circa 0,50 m, au început să apară numeroase fragmente ceramice și oase (multe fragmente de corn de cerb). Acest strat conține urme de arsură (cărbune). S-a descoperit un fragment de figurină de lut reprezentând pe zeita Venus.

Secțiuni prin sistemul defensiv

În cursul săpăturilor efectuate între 1962—1968, s-au trasat mai multe secțiuni, în vederea cunoașterii complexe a sistemului defensiv **agger-murus-berma-fossa**: două secțiuni pe latura de est a castrului (numite convențional A și K), alte trei pe latura de nord (M, N și O — ultima numai în afara incintei). Pentru a controla sistemul de fortificare de pe latura de sud, autorii prezentului raport au executat alte două secțiuni (numite convențional P și R); dar din motive obiective, prima a fost executată doar în afara incintei, cealaltă numai în interior.

12. Secțiunea P s-a executat în anul 1985; dimensiuni: 22 x 2 m (lungimea a fost limitată de faptul că depășea cu circa 10 m teritoriul rezervației arheologice, intrând în terenul de fanete al fostului CAP Câmpulung). Secțiunea cade perpendicular pe zidul de incintă, imediat la est de turnul de curtină dintre **porta praetoria** și colțul de sud-est al castrului; nu a putut fi continuată în in-

teriorul castrului, deoarece imediat lângă zidul de incintă se afla o baracă a șantierului, apoi un drum interior de acces.

La aproximativ 1 m sub nivelul actual al solului, a apărut **berma**, lată de 2,50 m, ușor înclinată, delimitată de un strat de argilă; pe traseul ei s-au aflat bucăți de cărămizi și pietre căzute de la zidul de incintă. În continuare, profilul (latura de est a secțiunii) este întrerupt de o groapă modernă cu deschiderea de 1,30 m. Urmează linia în pantă a fossei, tăiată în strat de pietriș cu bobul mic. **Fossa** este adâncă de 2,30 m (măsurată de la nivelul actual al solului), iar deschiderea de circa 7,50 m. Era umplută cu bolovani, pietre de râu de dimensiuni mai mici, fragmente de cărămizi și țigle, ceramică. În continuare, terenul este format din strat de pietriș (cu foarte multe pietre și bolovani). Apoi s-a identificat alt șanț (acesta mai mic), al cărui unghi se observă în profil îndată sub stratul vegetal (gros de numai 10 cm). Distanța dintre cele două **fossae** este de 5,20 m. **Fossa** mică a fost săpată în strat de pietriș cu bob mare (conținând multe pietre și bolovani); adâncimea ei este de numai 1,20—1,30 m, iar deschiderea de 3,50 m; traseul ei este marcat în profil de pietre, iar pe fundul șanțului a apărut (în profilul de pe latura de vest a secțiunii) un fragment de cărămidă. Umplutura fossei mici este constituită din pământ de culoare cenușie, pietre și câteva fragmente de cărămidă. (fig. 3).

13. Secțiunea R (1985) a fost executată prin lărgirea (spre vest) unei vechi secțiuni (nenumărată pe planul publicat în 1968), prin care s-a identificat turnul de curtină dintre **porta praetoria** și colțul de sud-vest

al castrului. A fost trasată perpendicular pe zidul de incintă, aproximativ paralelă cu SG și limitată (la nord) de aleea asfaltată a rezervației.

Valul era vizibil în această zonă până la 1 m deasupra solului actual (în partea de sus era distrus de un pavaj de ciment al unei barăci a fostei întreprinderi miniere).

La circa 0,50 m de nivelul actual al solului, a apărut zidul de incintă. S-a săpat până la adâncimea de 2 m (lângă zid), pătrunzându-se cu 30 cm sub nivelul de călcare artic. Cu acest prilej, s-a constatat că fundația zidului de incintă era construită din pietre de râu și pietriș.

14. În anul 1986 s-a trasat secțiunea S — între colțul de sud-vest al castrului și turnul de curtină din apropiere; s-a săpat pe adâncimi variabile — între 2,70 m (porțiunea dinspre zidul de incintă) și 1,10 m (capătul secțiunii dinspre alea). Secțiunea este orientată aproximativ E—V, perpendicular pe zidul de incintă. Baza zidului se află la adâncimea de 1,50 m (de la nivelul solului); fundația din piatră de râu (aceeași cu cea constatată în secțiunea Q) continuă în jos cu încă 0,60 m.

Ambele secțiuni (R, S) au arătat că **agger**-ul este lat de circa 5 m.

Cercetările din ultimul deceniu au adus, precum s-a văzut, noi contribuții la cunoașterea planului castrului. Totodată, s-au cules date noi privind sfârșitul castrului, ca urmare a atacului carpic din timpul lui Filip Arabul. Una din cele mai importante realizări a autorilor acestui raport preliminar este însă consolidarea și conservarea tuturor obiectivelor scoase la lumină precum și începerea reconstruirii laturii de sud a castrului¹².

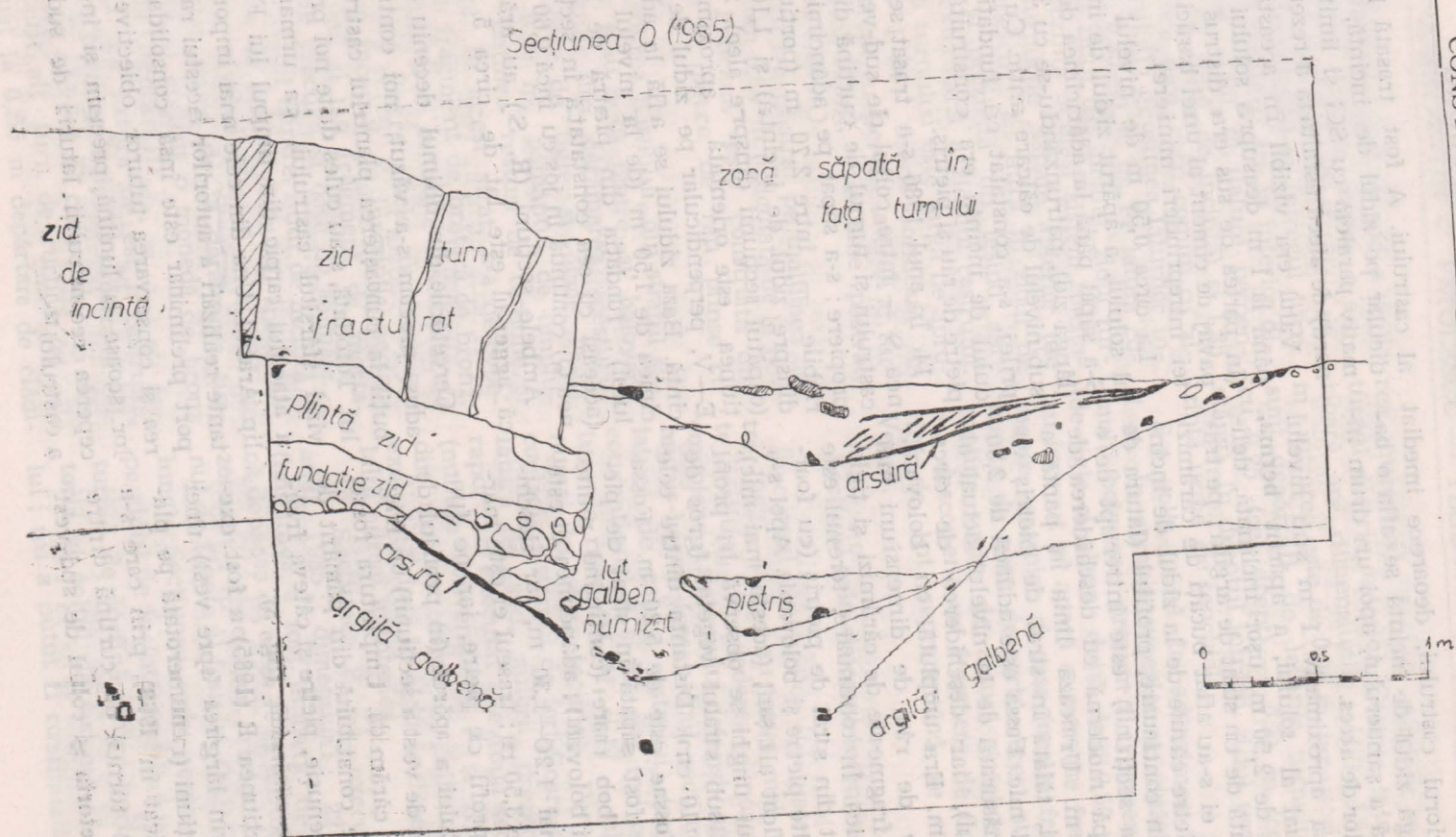

Fig. 1. Secțiunea 0 (1985) : a) profil prin latura de sud a secțiunii.

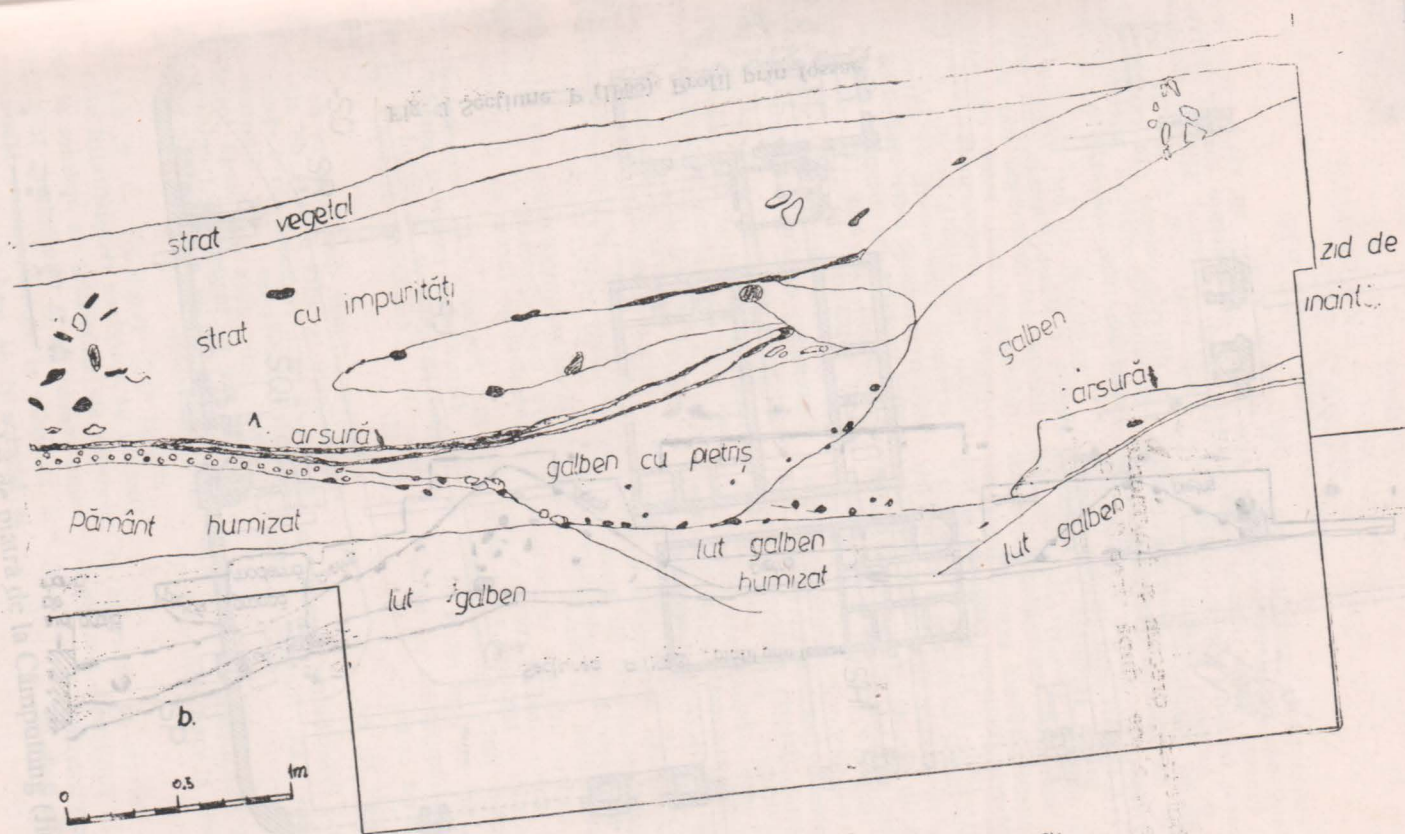

Fig. 2. Secțiunea 0 (1985) : a) profil prin latura de nord, b) profil prin latura de sud a secțiunii.

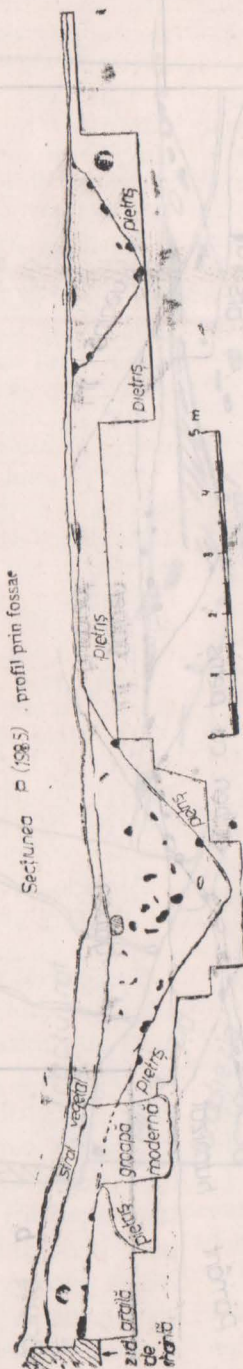
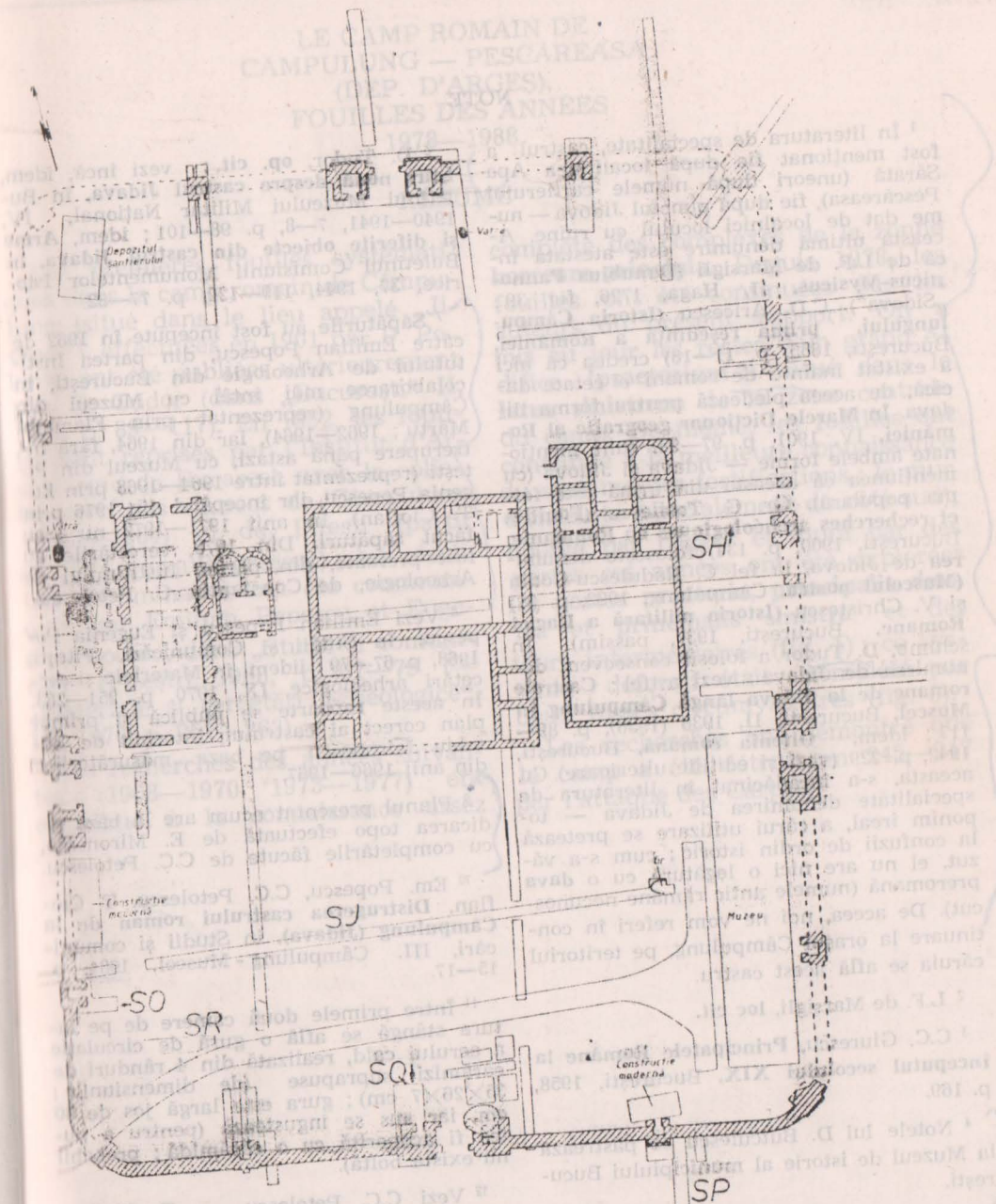

Fig. 3. Sectiune P (1985). Profil prin fosae

Planul castrului de piatră de la Câmpulung (Jidava)

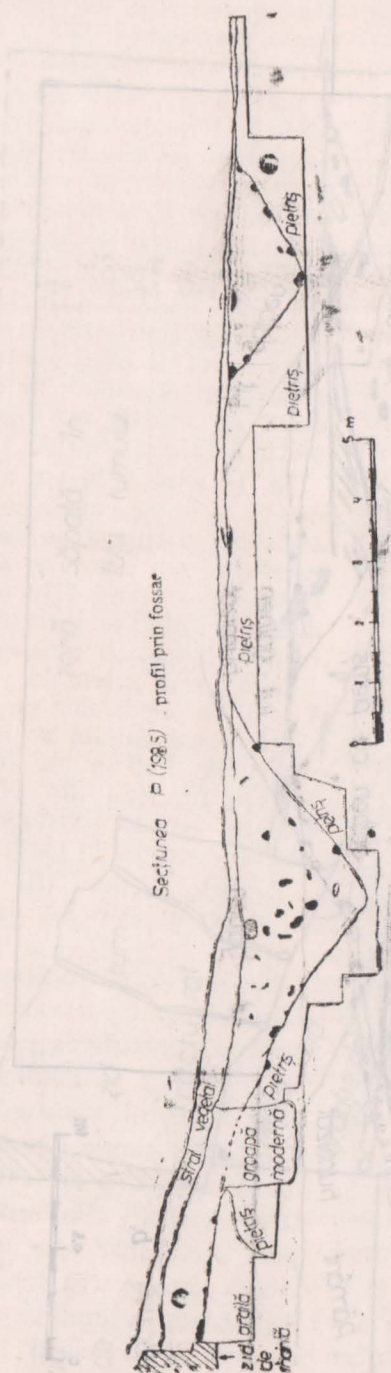
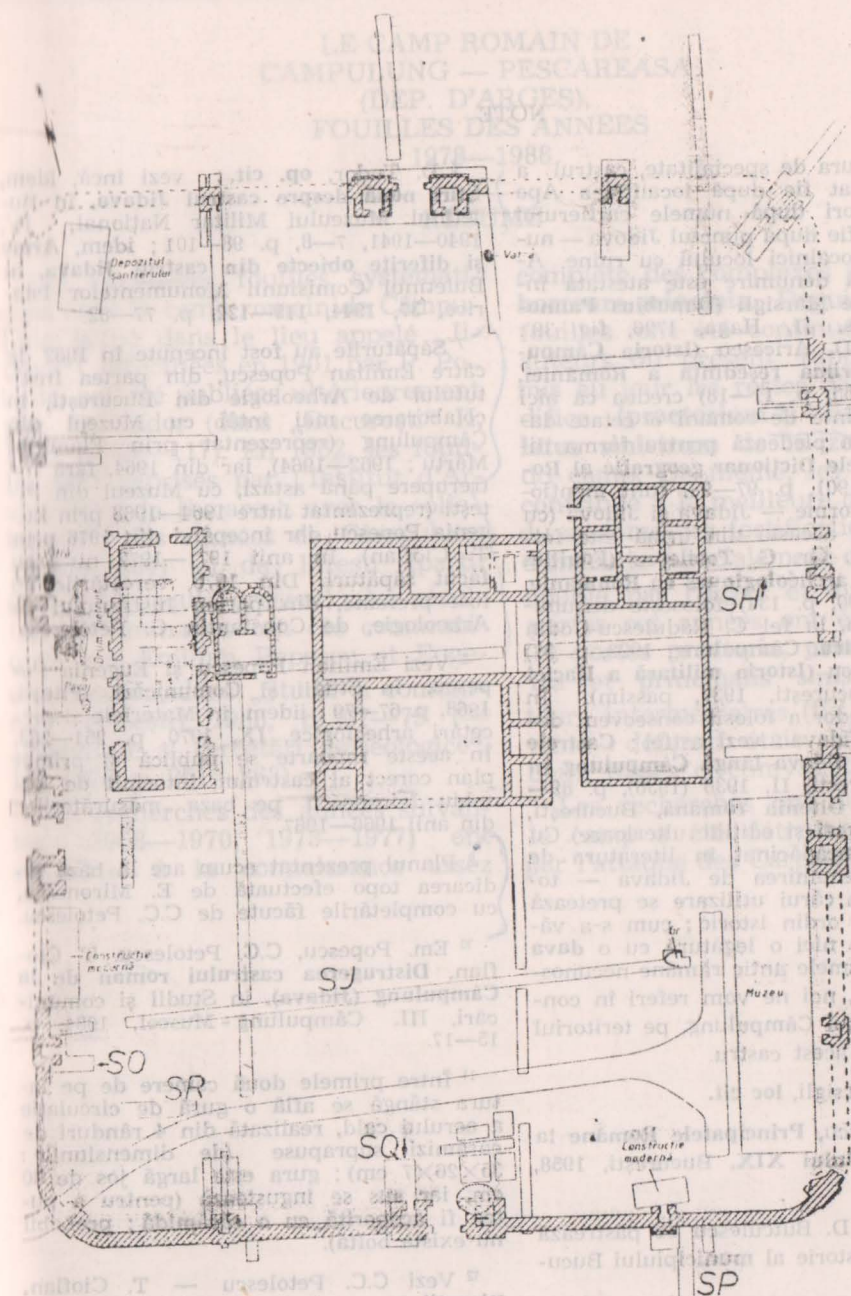

Fig. 3 Secțiune P (1983). Profil prin fossae

Planul castrului de piatră de la Câmpulung (Jidava)

NOTE

¹ În literatura de specialitate, castrul a fost menționat fie după localitatea Apa Sărată (uneori după numele cartierului Pescăreasa), fie după punctul Jidova — nume dat de localnici locului cu ruine. Această ultimă denumire este atestată încă de L.F. de Marsigli (*Danubius Pannonicus-Mysicus*, II, Haga, 1726, fig. 39: „Sidova”). C.D. Aricescu (*Istoria Câmpulungului, prima reședință a României*, București, 1855, p. 11—18) credea că aici a existat înainte de romani o cetate dacică, de aceea pledează pentru forma Jidava. În *Marele Dicționar geografic al României*, IV, 1901, p. 97—98, sunt menționate ambele forme — Jidava și Jidova (cu mențiunea că aceasta din urmă este forma populară). Gr. G. Tocilescu (*Fouilles et recherches archéologiques en Roumanie*, București, 1900, p. 134) folosește denumirea de Jidova, la fel C. Rădulescu-Codin (*Muscelul nostru, Câmpulung*, 1922, p. 37) și V. Christescu (*Istoria militară a Daciei Romane*, București, 1937, passim). În schimb, D. Tudor a folosit consecvent denumirea de Jidava; vezi astfel: *Castrele romane de la Jidava lângă Câmpulung în Muscel*, București, II, 1936 (1938), p. 89—117; idem, *Oltenia romană*, București, 1942, p. 229 (vezi și edițiile ulterioare). Cu aceasta, s-a înrădăcinat în literatura de specialitate denumirea de Jidava — toponim ireal, a cărui utilizare se pretează la confuzii de ordin istoric; cum s-a văzut, el nu are nici o legătură cu o dava preromană (numele antic rămâne necunoscut). De aceea, noi ne vom referi în continuare la orașul Câmpulung, pe teritoriul căruia se află acest castru.

² L.F. de Marsigli, loc cit.

³ C.C. Giurescu, *Principatele Române la începutul secolului XIX*, București, 1958, p. 169.

⁴ Notele lui D. Butculescu se păstrează la Muzeul de istorie al municipiului București.

⁵ Notele lui P. Polonic se păstrează în arhiva Tocilescu, la Biblioteca Academiei Române, secția manuscrise, vol. 5133, p. 204—254 și vol. 5139, p. 3—32.

⁶ D. Tudor, op. cit.; vezi încă, idem, *Știri nouă despre castrul Jidava*, în *Buletinul Muzeului Militar Național*, IV, 1940—1941, 7—8, p. 98—101; idem, *Arme și diferite obiecte din castrul Jidava*, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, 37, 1944, 119—122, p. 77—82.

⁷ Săpăturile au fost începute în 1962 de către Emilian Popescu, din partea Institutului de Arheologie din București, în colaborare mai întâi cu Muzeul din Câmpulung (reprezentat prin Flaminu Mărtu; 1962—1964), iar din 1964, fără întrerupere până astăzi, cu Muzeul din Pitești (reprezentat între 1964—1968 prin Eugenia Popescu, iar începând din 1976 prin T. Cioflan). În anii 1971—1972 nu s-au făcut săpături. Din 1978, cercetările au fost preluate, din partea Institutului de Arheologie, de Constantin C. Petolescu.

⁸ Vezi Emilian Popescu și Eugenia Popescu, în *Studii și Comunicări, Pitești*, 1968, p. 67—79; idem, în *Materiale și cercetări arheologice*, IX, 1970, p. 251—263. În aceste rapoarte se publică și primul plan corect al castrului, întocmit de Eusebiu Mironescu pe baza măsurătorilor din anii 1966—1967.

⁹ Planul prezentat acum are la bază ridicarea topo efectuată de E. Mironescu, cu completările făcute de C.C. Petolescu.

¹⁰ Em. Popescu, C.C. Petolescu, T. Cioflan, *Distrușirea castrului roman de la Câmpulung (Jidava)*, în *Studii și comunicări*, III, Câmpulung - Muscel, 1984, p. 15—17.

¹¹ Între primele două camere de pe latura stângă se află o gură de circulație a aerului cald, realizată din 4 rânduri de cărămizi suprapuse (de dimensiunile: 35×26×7 cm); gura este largă jos de 30 cm, iar sus se îngustează (pentru a putea fi acoperită cu o cărămidă; probabil nu exista boltă).

¹² Vezi C.C. Petolescu — T. Cioflan, *Discuții pe marginea reconstituirii unor elemente ale sistemului de apărare al castrului roman de la Câmpulung*, în *Revista Muzeelor și Monumentelor. Monumente istorice și de artă*, 2, 1988, p. 70—72.

LE CAMP ROMAIN DE
CÂMPULUNG — PESCĂREASA
(DEP. D'ARGEȘ),
FOUILLES DES ANNÉES
1978—1988

RÉSUMÉ

Les premières fouilles systématiques dans le camp romain de Câmpulung (situé dans le lieu appelé „Jidova”), effectuées en 1901 par P. Polonic, ont été publiées ultérieurement par D. Tudor (dans „București” II, 1936, p. 89—117). En 1962, les fouilles sont reprises par l'Institut d'Archéologie de Bucarest, avec la collaboration des musées de Câmpulung (1962—1964) et de Pitești (partir de 1964, jusqu'à présent); les résultats préliminaires ont été communiqués par Emilian Popescu et Eugenia Popescu, dans „Studii și comunicări” (Pitești), 1968, p. 67—79 (= „Materiale și cercetări arheologice”, IX, 1970, p. 251—263).

Les recherches des années suivantes (1968—1970, 1973—1977) ont contribué à la connaissance assez

complète des complexes de la zone **horreum-principia**. Depuis 1978, les fouilles ont été continuées par les auteurs du présent rapport. On a mis au jour les restes d'un grand édifice (**praetorium?**) situé dans le **latus sinistrum** de la zone centrale du camp. De même, les fouilles ont contribué à la meilleure connaissance du système des fortifications: le mur d'enceinte (spécialement du côté sud), doublé par l'**agger** et muni par des portes ces années ont été explorées les portes **praetoria, principalis dextra et principalis sinistra** et des tours intermédiaires (fig. 1); ce système défensif était complété par deux fossés circumvallaires (fig. 3).

Les recherches ont démontré que le camp a été détruit en 245—247 par l'attaque des Carpes.

© Copiat după manuscrisul de N. Mafanu, H. C. P. 1988, p. 496.

RESUME
Les fouilles de la zone centrale du camp romain de Campulung (Département de l'Arges) ont été effectuées en 1978 et 1979. Elles ont permis de découvrir une partie importante du système de fortification, notamment une tour de surveillance et une porte de communication. Les résultats de ces fouilles sont présentés dans ce rapport.

CC. Ciurcu, Principalele Romane la Campulung, XIX, Bucuresti, 1988, p. 189.
Vasile D. Butulescu, La zone centrale du camp romain de Campulung, in: Revue de l'Arges, 1988, p. 123.

In continuare planului de cercetări arheologice ale M. M. N., pentru anul 1995 s-a stabilit și necesitatea definitivării studierii castrului de pământ din Dacia, în general, a celor din Dacia Sudcarpatică, în special.

In acest sens, după investigarea, în anii anteriori, a castrului ce au avut și o fază de pământ, de la Castra Traiana¹, Romula², Răcari³, Bistret (?)⁴, Bumbesti-Jiu⁵, Vartop⁶ și Plesă-Porcenii⁷, în vara anului 1995 s-a executat un sondaj pe locul în care fusese semnalat a fi existat un castru de pământ ce ar fi făcut parte din sistemul limes-ului transalutan.

Cercetările, executate manu militari, au fost realizate, printr-o colaborare fructuoasă și armonioasă, între specialiști din Muzeul Militar Național, Muzeul Județean Argeș, Universitatea și Institutul de arheologie „Vasile Pârvan” din București, prin semnatarul acestui prim raport, în perioada 15.VI—15.VII 1995.

Castrul de pământ de la Isbășești, com. Stolnici, jud. Argeș a mai fost semnalat în literatura de specialitate⁸, informațiile despre acesta fiind însă foarte vagi și lacunare, după știința noastră, până în acest an nemăifiind făcute niciodată săpături arheologice (fig. 1).

Având în vedere această situație, sondajul din acest an avea drept prin-

cipale obiective verificarea informațiilor referitoare la existența acestui castru de pământ în locul semnalat de literatura de specialitate, măsurarea lui, precizarea elementelor de fortificație (fossa, herma, murus, vallum, drumuri), eventuale construcții interioare, alte date privind existența acestuia (durată de funcționare, garnizoana, rol, etc.).

Arheologic, zona argeșeană se dovedește a fi unul din cele mai importante centre ale activității umane din paleoliticul inferior, Valea Argeșului fiind un străvechi punct de viață dacă și romană, apoi românească, învaluindu-și începuturile în negura timpului.

In acest sens, ne mărginim, cu această ocazie, să amintim doar fortificațiile romane situate pe actualul teritoriu al județului Argeș, fortificații care au avut și o fază de pământ: Urluieni⁹, Isbășești¹⁰, Săpata de Jos¹¹, Albota¹², Purcăreni¹³, Voinești¹⁴ și Rucăr¹⁵, exprimându-ne speranța că în anii următori, printr-o la fel de bună colaborare, să reușim

* Copiat cu drept de N. Mateescu, St. C. Pilek 3/1971, p. 146.

o cunoaștere mai profundă a acestor obiective de o deosebită importanță pentru istoria militară a Daciei romane.

În prima parte a existenței sale, sistemul defensiv al Daciei romane a cunoscut o fază în care cea mai mare parte (dacă nu chiar toate) a fortificațiilor sale aveau elementul de bază al incintei fortificate alcătuit dintr-un val de pământ și un șanț de apărare. Această fază de construcție a fortificațiilor sistemului defensiv este cunoscută în literatura noastră de specialitate sub numele de **faza de pământ a castrelor din Dacia romană**, de altfel denumirea „fază de pământ” fiind acceptată pentru întreaga frontieră a imperiului roman.

În afară de simpla ei menționare, în istoriografie s-a acceptat părerea că fortificațiile de pământ au fost construite imediat (în timpul) după războaiele dacice ale lui Traian, această ipoteză fiind, după părerea noastră, logică și posibilă.

În stadiul actual al cercetărilor arheologice, deși nu putem da un răspuns detaliat și mai ales, bine argumentat, în legătură cu această problemă, putem însă concentra observațiile rezultate din cercetările efectuate și formula păreri în legătură cu sistemul și tehnica de construcție, precum și cu datarea acestei faze.

Conform izvoarelor și studiilor speciale despre fortificații, castele la faza de pământ, au în general, trei elemente principale de fortificație: **șanțul de apărare (fossa)**, **valul de pământ (vallum)** și **palisada**, acestea fiind cunoscute sub numele de **munition** sau **munitiones**¹⁸.

Pentru Dacia lipsesc orice informații antice scrise în legătură cu sistemul de construcție al elementelor de fortificație, cu excepția inscripției de la Bumbești¹⁹, singurele informații putând fi furnizate de cercetările arheologice.

Având în vedere cele arătate mai

sus, vom face o prezentare generală a săpăturilor efectuate în campania din anul 1995 la Fălfani Isbășești, detalii și alte aspecte vom încerca să le prezentăm cu ocazia sesiunii anuale de rapoarte arheologice.

Pentru a ne putea atinge obiectivele stabilite pentru anul 1995, au fost trasate două secțiuni (denumite SI și SII), lungi de SI = 126 m, SII = 142 m și late de 2 m.

Secțiunea întâi (SI), a fost orientată N—S, SII orientată E—V, fiind trasate în așa fel încât să poată fi surprinse șanțul (șanțurile) din fața castrului de pe toate cele patru laturi, precum și eventualele construcții interioare. Trasarea acestora, precum și lucrul propriu-zis a fost îngreunat datorită faptului că pe cea mai mare parte a lui este o pădure tânără și un număr mare de copaci au trebuit tăiați¹⁹.

Fossa de pe latura de nord apare, așa după cum se poate observa în acest moment, în SI, carourile 48—52, la —0,75 m, lată, la gură de cca. 9 m și adâncimea maximă față de stratul vegetal, de 4 m²⁰ (fig. 2).

Pe latura de sud, **fossa** a apărut foarte clar, în SI, carourile 4—7, la —0,50 m (fig. 3). Pe această latură șanțul are o lățime maximă la gură, de aproximativ 8 m și o adâncime maximă (tot față de stratul vegetal) de cca. 3 m²¹.

Șanțul de apărare de pe latura de est apare în SII, carourile 1—5, la —1 m având o lățime, la gură, de cca. 8 m și o adâncime maximă (față de nivelul actual), de cca. 3,50 m²² (fig. 4).

Fossa de pe latura de vest, mai puțin vizibilă în profil, apare în SII, carourile 67—63, la —0,75 m, lată la gură de cca. 8,50 m și adâncă de aproximativ 3 m²³ (adâncime maximă față de actualul nivel de călcare).

În capătul secțiunii, carourile 70—71 s-a putut constata o urmă ușoară

ce ar putea constitui un al doilea șanț de apărare pe această latură, dar în actualul stadiu al cercetării nu ne putem pronunța cu certitudine asupra acestui fapt.

Berma, apare pe latura de nord în SI, carourile 47—46, la —0,75 m (față de stratul vegetal) lată de cca. 3 m.

Pe latura de sud, **berma** apare în SI, carourile 8—9, la —0,62 m, lată de cca. 3,90 m.

Pe latura de est, **berma** apare în SII, carourile 5—6, la —1 m și este lată de cca. 2,70 m.

Pe latura de vest, **berma** (situație asemănătoare cu fossa de pe această latură) se observă cel mai greu, ea totuși a putut fi sesizată la SII, carourile 63—62, la —0,75 m, pe o lățime de ca. 2,50 m.

În ceea ce privește **incinta** propriu-zisă, după părerea noastră, în actuala fază a cercetării, era alcătuită din glij de pământ (**muri cespiticii**) cu o grosime cuprinsă între 2—4 m. Acest lucru este sugerat și de faptul că în val (în interiorul castrului) se văd urmele de glij, ceea ce ne conduce la ideea că **murul** propriu-zis alcătuit din glij de pământ cu o înălțime destul de mare, s-a prăbușit, după părerea noastră în urma unor distrugerii violente (incendiu). Această stare de lucruri se poate constata pe toate cele patru laturi, dar cel mai bine se poate sesiza pe laturile de vest și est. **Valul de pământ** pentru susținerea **murului**, pe latura de nord este sesizabil în SI, carourile 44—41, fiind lat, la bază de cca. 7,50 m și înalt (atât cât se mai păstrează) de cca. 1,50 m²⁴, în el fiind sesizate urme de bârnă.

Valul sudic a fost urmărit în SI, carourile 9—14, lat la bază de cca. 10 m și înalt de 1,50 m, prezentând în compoziția sa bârne cu urme de arsură²⁵.

Valul de pe latura de est care prezintă cele mai bine păstrate urme de

glij de pământ, se observă în SII, carourile 9—12, lat, la bază, de cca. 9 m și înalt (înălțimea maximă păstrată) de cca. 1,20 m²⁶.

Pe latura **vestică**, **valul** de pământ se conturează (din păcate, cel mai puțin vizibil) în SII, carourile 59—55, lat la bază, de cca. 9 m și înalt de 2,30 m²⁷ (cât se mai păstrează acum). Și în acest val se observă foarte bine urmele de glij, mai ales pe perețele sudic al secțiunii.

În ceea ce privește **via sagularis**, ea a fost identificată pe trei din cele patru laturi (nord, sud și est), situația prezentându-se astfel: **pe latura de nord** a putut fi sesizată, destul de puțin, în SI, caroul 40, la —0,50 — —0,70 m, fiind lată de 2 m; **pe latura de sud** s-a observat mult mai bine, în SI, carourile 14—16, la —0,40 — —0,50 m, lată de cca. 3,50 m; **pe latura de est**, a putut fi identificată în SII, caroul 13, la —0,40 — —0,60 m, fiind dată de 2 m. În toate cele trei cazuri semnalate, **via sagularis**, era alcătuită din pietre mici de râu. Pe latura de vest, **via sagularis**, dași nu a putut fi sesizată, probabil se găsea în caroul 54.

În ceea ce privește construcțiile din interiorul castrului, în această etapă a cercetării, nu putem să facem decât câteva constatări și observații, fără a putea da prea multe detalii. Astfel, în SI, caroul 31, —0,24 m, au apărut urmele temeliei unei construcții. Temelia este alcătuită din **cărămidă pisată** și **chirpic**, având dimensiunile de 2 x 2 m.

De aici a rezultat și un **piron**, fiind, probabil, folosit la îmbinarea părților de lemn ale construcției. Tot în SI, carourile 34—35, la —0,20 — —0,25 m au apărut urmele unei alte temelii, tot din **cărămidă pisată** și **chirpic**. Aceasta prezintă ușoare urme de arsură, este paralelă cu cea din caroul 31, lungă de 4,75 m (2,05 m în caroul 34 și 2,27 m în caroul 35) și lată de 2 m.

Cele două temelii au fost sectionate, dar nu a putut fi sesizat nimic deosebit.

În stadiul actual al cercetării, din păcate, nu putem preciza despre ce construcție poate fi vorba.

Tot în interiorul castrului, dar în SII, carourile 41—50, au putut fi observate urmele unor construcții, probabil barăci. Aici au apărut mai multe cărămizi care prezentau aspectul unei construcții, precum și fragmente ceramice și o râșniță.

Înainte de a prezenta câteva concluzii ce se impun în urma campaniei de cercetări arheologice din vara anului 1995 de la Fâlfani - Isbășești (de fapt mai bine spus de la Isbășești) jud. Argeș, vom face doar o scurtă atenționare cu privire la porțile acestui castru.

În bibliografia anterioară, referitor la această problemă, se arată că acest castru avea o poartă pe singura latură accesibilă²⁸. Deși nu se fac referiri concrete, planul cunoscut al castrului²⁹ arată că este vorba de latura de nord.

Cercetările noastre au scos la iveală, pe latura de sud, câteva bărne cu urme puternice de arsură care ne pot conduce la ideea că, în acel loc, putea fi poarta de pe latura de sud a castrului. De asemenea, datorită puternicelor urme de arsură, putem exprima opinia, cu prudența necesară, potrivit căreia castrul a fost supus unei distrugerii violente, prin incendiere.

În încheierea acestei scurte prezentări a rezultatelor campaniei de cercetări arheologice din vara anului 1995 de la Isbășești, vom încerca să tragem câteva concluzii cu privire la importanța acesteia.

Astfel, pentru prima dată au fost efectuate cercetări de teren la această fortificație, confirmându-se exis-

tența în acest loc a unui castru de pământ.

Cu privire la elementele de fortificație, cercetările au atestat faptul că dimensiunile acestora se înscriu în limitele celor furnizate de izvoare sau de cercetările anterioare la acest tip de castru.

Șanțul de apărare este lat (pe cele patru laturi) între 8—9 m și adânc, între 2,10 — 3,10 m; herma este lungă de 2,50 — 3,50 m; murul alcătuit din glij de pământ (muri caespiticii), fiind lat de 2—4 m; valul de pământ, din interior, este lat între 7,50 — 10 m și înalt, între 1,20 — 2,30 m; via sagularis este lată, între 2 — 3,50 m.

Au fost măsurate cele patru laturi ale castrului, dimensiunile fiind următoarele: latura de nord = 88 m, cea de sud = 93 m, de est = 64 m și de vest = 66 m³⁰.

În ceea ce privește construcțiile interioare, rezultatele acestui an au arătat existența lor, alcătuite din cărămidă, chirpic și lemn, fără a putea preciza, în acest moment, despre ce construcții este vorba.

Ca material arheologic, putem aminti un număr relativ mic de fragmente ceramice, un vârf de lance, cărămizi întregi și fragmentare, o râșniță fragmentară.

Tot în timpul acestei campanii, semnatarii acestei comunicări au executat o periegheză pe limes-ul transalutan, timp de două zile, pe traseul Urlueni, Ghioca — Cochinești (Crâmpoia), Putineiu, Flămânda (Poiana), Băneasa, Roșiori de Vede, Gresiș. Din păcate, imaginea creată cu această ocazie a fost dezolantă: informațiile actuale cu privire la locul de amplasare a castrului, precum și a traseului Troianului sunt mai mult decât insuficiente, neclare și imperfecte. Cu foarte puține excepții (Urlueni și Isbășești), castrulele sunt acoperite cu culturi, situația acestor te-

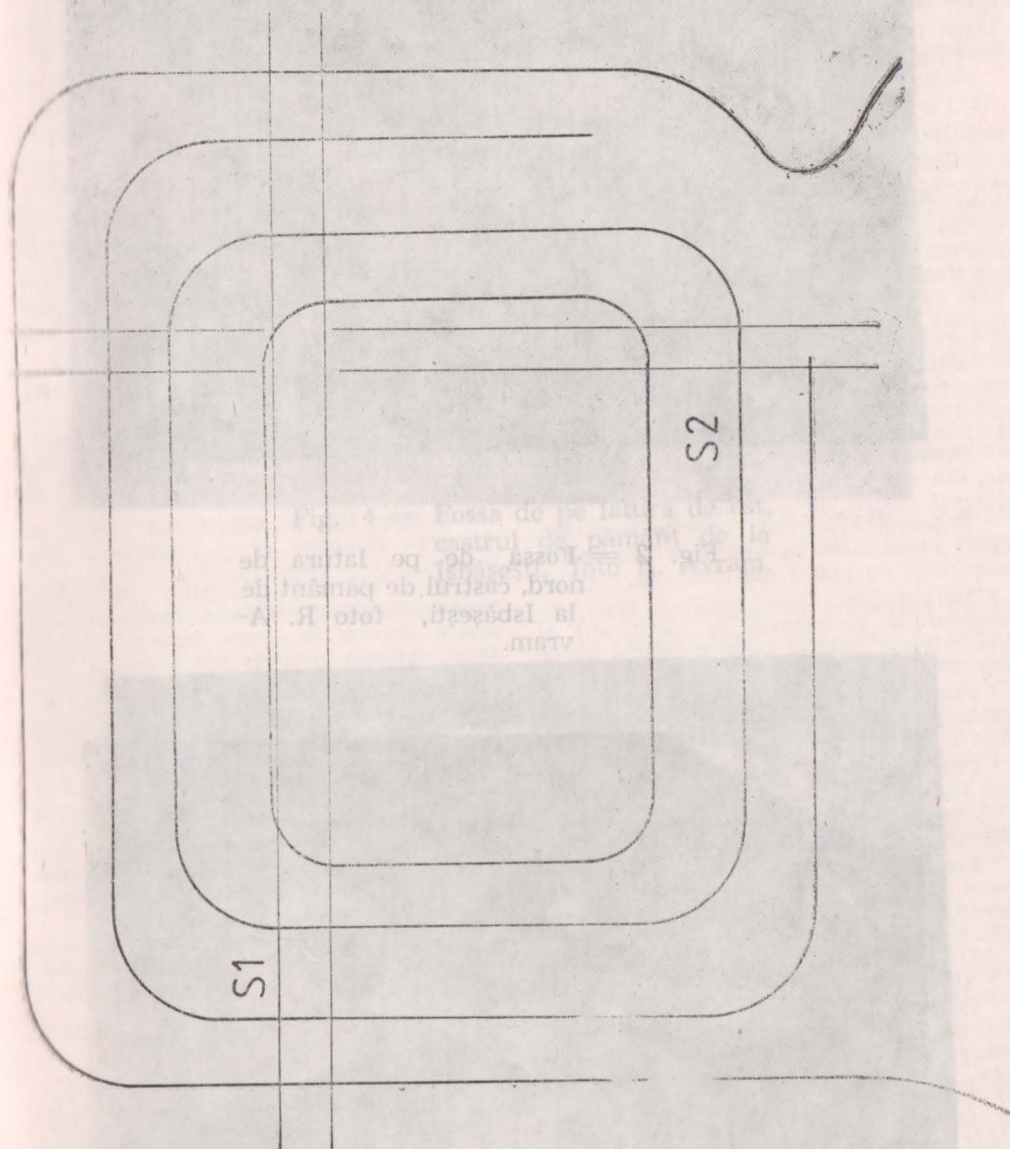

Fig. 1 = Planul castrului de pământ de la Isbășești, jud. Argeș, după „Oltenia Romană” de Dumitru Tudor

Fig. 2 = Fossa de pe latura de nord, castrul de pământ de la Isbășești, foto R. Avram.

Fig. 3 = Fossa de pe latura de sud, castrul de pământ de la Isbășești, foto R. Avram.

Fig. 4 = Fossa de pe latura de est, castrul de pământ de la Isbășești, foto R. Avram.

Fig. 5 = Râșnița din S II, carcurile 44—45, castrul de pământ de la Isbășești, foto R. Avram.

renuri nefiind clarificată.

Se impun, din acest punct de vedere, măsuri foarte precise și energice din partea persoanelor cu atribuții în domeniul siturilor arheologice (mai ales în jud. Teleorman și Olt)

NOTE

- ¹ Castra Traiana, comuna Sânbodin, jud. Vâlcea, investigații în anii 1981-1985, 1990-1992 și 1994, confirmându-se prezența celor 2 faze constructive ale castrului, precum și garnizoana lui.
- ² Romula, sat Resca, jud. Olt, în anii 1966, 1968-1976, 1980-1983, precizându-se și faza de pământ a fortificației centrale și refacerea ei cu zid de cărămidă.
- ³ Răcari de Jos, jud. Dolj, în anii 1991-1992 constatându-se existența a 2 faze constructive a castrului: de pământ și de piatră.
- ⁴ Bistret, jud. Dolj, cetate romană târzie, din piatră, în anii 1985 și 1987 și, presupusul castru de pământ, în anul 1993.
- ⁵ Bumbesti-Jiu, jud. Gorj, în anii 1981-1985, punându-se în evidență fazele de pământ și de piatră ale castrului.
- ⁶ Vărtop, jud. Gorj, în anul 1993 evidențiindu-se elementele de fortificație și dimensiunile valului estic și poarta de celatură vestică a castrului de pământ.
- ⁷ Plesa (Porcent), jud. Gorj, în anul 1993 precizându-se elementele de fortificație pe laturile de est și vest.
- ⁸ Fouilles, p. 127, fig. 70; Sistemul, p. 86; Limes-ul, p. 109, 112; DIVR, p. 268; OR⁴, p. 279, fig. 76/8; ARDI, p. 121; Fortificațiile, p. 87-88.
- ⁹ Fouilles, p. 132; TIR, L35, p. 76; Sistemul, p. 86; Limes-ul, p. 109, 112; IX Intern. LimesKongr., 1978, p. 337-338; OR⁴, p. 308, fig. 59/3; ECvR, p. 795; ARDI, p. 120-121; Fortificațiile, p. 87.
- ¹⁰ Vezi nota 8.
- ¹¹ Fouilles, p. 133; Dacia, V-VI, 1935-1936, p. 437; V. Christescu, Istoria militară, p. 150-151, 153; Istros, I, p. 73-80; SCIV, X, 1960, p. 192; SCN, IV, 1968, p. 197-206; Sistemul, p. 86; Limes-ul, p. 109, 112; OR⁴, p. 298-299, fig. 86; ECvR, p. 698; ARDI, p. 121-122, fig. 90; Dacia, 1-2, 1985, p. 47; Fortificațiile, p. 88, fig. 83.
- ¹² Fouilles, p. 128, fig. 71; TIR, L 35, p. 22; Sistemul, p. 86; Limes-ul, p. 109, 112; OR⁴, p. 258, fig. 76/3; ARDI, p. 122; Fortificațiile, p. 89, fig. 84.
- ¹³ Fouilles, p. 129, fig. 72; TIR, L 35, p. 60; Sistemul, p. 86; Limes-ul, p. 109,

dar și din partea noastră, a cercetătorilor, pentru a putea clarifica într-o mai mare măsură, situația acestor fortificații cu o importanță deosebită pentru istoria militară a Daciei romane.

- 112; DIVR, p. 494; OR⁴, p. 290, fig. 76/4; ARDI, p. 122; Fortificațiile, p. 89, fig. 85.
- ¹⁴ OR⁴, p. 309; Dacia, 1-2, 1985, p. 46, 47; Les camps, Studien, p. 510, 511.
- ¹⁵ SCIV, VI, 1955, p. 87-89; Dacia, NS, 1961, p. 370, 375-376, 384-385; OR⁴, p. 297-298; Limes-ul, p. 109, 112; DIVR, p. 529; AMN, XXII-XXIII, p. 201-211.
- ¹⁶ RE, XIII, 1926, col. 577, (E. Fabricius); Limes, Dizionario Epigr., IV, p. 1086 (G. Forni).
- ¹⁷ V. Christescu, Istoria Militară, p. 104; C. Daicoviciu, La Transylvanie, p. 109; SCIV, VIII, 1957, p. 217; Ist. Rom. I, p. 379.
- ¹⁸ Caesar, BG, 5: Castra vallo fossaque munere: Hyginus, 49, a lărgit cuprinsul termenului cu elemente noi, însă de bază au rămas tot trei: munitio aestivalium observatur generibus fossa, vallo, cervolis, armis, aggeres. Se poate observa că termenii cervolis și arvis pot intra în categoria valii; DA, VI/1, p. 626 (R. Cagnat); Munitio, DA, III/2, p. 2034-2038 (A. de Rochas); W. Fischer, Das römische Lager insbesondere nach Livius, Leipzig-Berlin, 1914, p. 19.
- ¹⁹ Mulțumim pe această cale domnului ing. Moraru Ion, șeful Ocolului Silvic Costești și domnului Minea Dan, brigadierul silvic al comunei Stolnici pentru soluțiu-dinea și ajutorul acordat în executarea cercetărilor arheologice din acest an.
- ²⁰ În OR⁴, p. 279, șanțul are adâncimea de 1.50 m și lățimea de 18 m. În Fortificațiile, p. 88, șanțul nordic are lățimea de 18 m și adâncimea de 5 m.
- ²¹ Vezi nota 19.
- ²² Ibidem.
- ²³ Ibidem.
- ²⁴ În OR⁴, p. 279, valul este de 1.40-2 m, lat la bază de 15 m. În Fortificațiile, p. 87, valul este lat de 10 m și înălț de 4-5 m.
- ²⁵ Vezi nota 24.
- ²⁶ Ibidem.
- ²⁷ Ibidem.
- ²⁸ Vezi nota 8.
- ²⁹ OR⁴, p. 280, fig. 76/8.
- ³⁰ În literatura de specialitate referitoare la acest castru, vezi nota 8, dimensiunile fortificației sunt 84 x 120 pași.

ABREVIERI

ARDI = Cr. M. Vlădescu, Armata romană în Dacia Inferioară, București, 1983.

Caesar, B. G. = Caesar, Comentarii de bello - Galico, București, 1964.

Christescu, V., Istoria militară a Daciei romane, București, 1937.

DA = Ch. Daremberg - Edm. Saglio, Dictionnaire des antiquites grecques et roumaines, Paris, I-VI.

Dacia = Dacia. Recherches et decouvertes archeologiques en Roumanie, București, I-XII, (1924-1947).

Dacia, NS = Dacia. Revue d'Archeologie et d'Histoire ancienne, Nouvelle Serie, București, (1957).

Daicoviciu C., La Transylvanie = C. Daicoviciu, La Transylvanie dans l'antiquité, București, 1945.

DIVR = Dicționar de istorie veche a României, București, 1976.

ECvR = D. Tudor și colectiv, Enciclopedia civilizației romane, București, 1982.

Fouilles = Gr. G. Tocilescu, Fouilles et recherches archeologiques en Roumanie, București, 1900.

Fortificațiile = Cr. M. Vlădescu, Fortificațiile romane din Dacia Inferioară, Craiova, 1986.

IX Intern. LimesKongr. = Akten des IX Internationalen LimesKongresses, Budapest, 1978.

Ist. Rom., I = Academia Română, Istoria României I. Comuna primitivă, sclavagismul, perioada de trecere la feudalism, București, 1960.

Istros = Istros. Revue roumaine d'archeologie et d'histoire ancienne.

Les camps, Studien = Petolescu C.C., Les camps de la zone sous-carpatique de la Dacie. Studien zu den militargrenzen roms III, 13. Internationalen LimesKongres Aalen, 1983, Vortrage, Forschungen und berichte zur vorund frugeschichte in Baden - Wurttemberg 20, Stuttgart, 1986, p. 510-513.

Limesul = Gudea N., Limesul Daciei Romane de la Traianus (106) la Aurelianus (275), Acta Musei Napocensis, I/1977.

OR⁴ = Tudor D., Oltenia romană, ed. a IV-a, București, 1978.

RE = Real Enciclopedia d. class Alter - tumswissenschaft, (C. Pauly-Wissowa).

SCIV = Studii și cercetări de istorie veche, București, 1950-1974.

SCN = Studii și cercetări de numismatică, București.

Sistemul = Gudea N., Sistemul defensiv al Daciei, Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie din Cluj-Napoca, XVIII, 1975.

TIR, L 35 = Tabula Imperii Romani, București, 1969.

SUMMARY

In 1995, according to the archaeological researching plan of the National Military Museum, it has been investigated, for the first time, the earthen Roman camp from Fălfani-Isbășești, com. Stolnici, dep. Argeș.

The Roman camp is placed on an elevation and it is surrounded, from three sides, by low valleys.

In this moment, the most important part of the Roman camp is covered by forest.

It has been researched, with priority, the fortified elements (fossa, berma, murus, vallum, via sagularis), which have been identified on all four sides of the Roman camp. It have been also excavated two longitudinal sections, out of which it has been discovered ceramical fragments, bricks, household and metallic objects.

It has been marked, with preliminary measurements, the limits of the Roman camp.

GEORGE GEORGESCU

Pentru a înțelege și mai bine locul și data luptei din 1395 (6903) — de pe Argeș, de la Argeș — numită și de la Rovine, vom reproduce cronologic evenimentele, lăsând să vorbească de la sine consemnările celor în cauză făcute ad-hoc în acea vreme.

Mai întâi trebuie să facem precizarea că lupta a avut loc în urma tratatului de alianță de la Brașov din 7 martie 1395 dintre Mircea (1387—1418) și Sigismund (1387—1437) încă „nesilit” și „neimpresurat” — care prevedea ajutorul reciproc în caz de război — făcut anume fiind necesar pentru a anula pe cel din 20 ianuarie 1390 cu regele polon. Deci fiind — cum zicea Mircea — „din îndemnul numai al nostru... fără a fi siliți și nici impresurați de nimeni”¹, tratatul exclude definitiv posibilitatea luptei în 1394. Prima relatare despre luptă e chiar scrisoarea lui Baiazid (1387—1402) către Sigismund, citită la Buda pe 24 noiembrie 1395 — în care se arată că s-a retras peste Dunăre înainte de sosirea lui Sigismund peste Carpați care s-a petrecut la 6 iulie 1395 când se afla deja la Câmpulung și deci, în urma luptei propriu-zise dintre Mircea și Baiazid: „Tu te lauzi... că m-ai alungat pe mine de pe câmpul de luptă ceea ce n-a fost adevărat deoarece eu am hotărât

rât să părăsesc câmpul de luptă în urma unei situații mai importante⁴².
Data bătăliei este și ziua morții unui participant la luptă din — Tipiconul lui Roman „luna mai ziua 17” — și din dania mănăstirii Sf. Ioan din Petra Constantinopol din octombrie 1395 când se împliniseră aproape „șase luni” pentru pomenirea sa — a „preaslăvitului domn al Șerbiei Kir Constantin”. La 3 iulie 1395 Baziazid era deja peste Dunăre, după Cronică Bulgară.

În actele lui Sigismund se consemnează aproape tot istoricul despre luptă. Astfel la 1397 iulie 6 Strigoniu, se pune : „acum aproape trei ani când înălțimea noastră ridicând o oaste puternică.. a pornit spre țara noastră Românească... îndreptându-ne a sediul către cetatea Cruzilor turci care îi atacau pe creștini și lovindu-i cu putere am luat acea cetate cu ajutorul lui Christos după o luptă crâncenă... și după ce am lăsat castelanii credincioși în acea cetate ne-am îndreptat înapoi de acolo cu lauri izbânzii... și pe când urcam culmile munților zise în vorbirea obișnuită Pazzata (pazara, pasărea) prin niște strămtori și poteci înguste... mulțimea românilor stătea la pândă aruncând săgeți otrăvite...” și apoi despre anul 1396 : „Iar acum în urmă mai

GEORGE GEORGESCU

rât să părăsească câmpul de luptă în urma unei situații mai importante².
Data bătăliei este și ziua morții unui participant la luptă din — Tipiconul lui Roman „luna mai ziua 17” — și din dania mănăstirii Sf. Ioan din Petra Constantinopol din octombrie 1395 când se împliniseră aproape „șase luni” pentru pomenirea sa — a „preaslăvitului domn al Serbiei Kir Constantin”. La 3 iulie 1395 Baziazid era deja peste Dunăre, după Cronica Bulgară.
În actele lui Sigismund se consemnează aproape tot istoricul despre luptă. Astfel la 1397 iulie 6 Strigoniu, se pune : „acum aproape trei ani când înălțimea noastră ridicând o oaste puternică.. a pornit spre țara noastră Românească... îndreptându-ne așezidul către cetatea Nicopol unde se afla mulțimea prea cruzilor turci care îi atacau pe creștini și lovindu-i cu putere am luat acea cetate cu ajutorul lui Christos după o luptă crâncenă... și după ce am lăsat castelanii credincioși în acea cetate ne-am îndreptat înapoi de acolo cu lauri izbânzii... și pe când urcam culmile munților zise în vorbirea obișnuită Pazzata (pazara, pasărea) prin niște strâmtori și poteci înguste... mulțimea românilor stătea la pândă aruncând săgeți otrăvite...” și apoi despre anul 1396 : „Iar acum în urmă mai

biruința din 6903 de la Rovine (Groape) Argeș.
Numai așa se pot înțelege și lămuri

relatările despre evenimentele epocii — explicând și interpretând pe cele incerte — după cele sigure.

NOTE

¹ DRH, D., vol. I, Buc. 1977, nr. 87, p. 140.

² Marele Mircea Voevod — coordonator Ion Pătroiu, Buc. 1987, p. 260.

³ DRH, D., vol. I, Buc. 1977, nr. 99, pag. 157; nr. 100, pag. 160.

⁴ Marele Mircea Voevod — coordonator Ion Pătroiu, Buc. 1987, pag. 445.

⁵ Idem, pag. 266.

Résumé

L'auteur apporte des arguments soutenant la thèse par laquelle la célèbre bataille de Rovine placée sur l'Argeș, près d'Argeș.

ECOURI ARGEȘENE NEVALORIFICATE, PRIVIND ETNOGENEZA : VASELE FUNERARE MEDIEVALE DIN STICLĂ

FLAMINIU MIRTZU

Amplarea investigațiilor prin săpături arheologice, în ultimele decenii, în România, au pus în evidență, între altele, și prezența în inventarele mormintelor medievale, a unor mici vase din sticlă, având corpul oval sau cilindric, sau tip amforetă fără mănăși, și în toate variantele cu gâtul foarte alungit, iar fundul aplatisat. Deși li s-a prezumat o funcționalitate specială, valorile în cauză nu s-au bucurat și de o atenție analitică. Menționate sporadic, interpretări formale, uneori eronate, vasele în cauză cumulează implicații multiple, privind nu numai cultul funerar, ci și istoria social-economică, istoria artelor, și istoria culturii, de pe teritoriul României. Descrierea, de pe teritoriul subcarpatic, coperite atât în zona subcarpatică, cât și în cea de câmpie, respectiv la Curtea de Argeș, Câmpulung Muscel, Cetățeni, Suslănești, Pitești, Retevoești, Snagov, București, Plumtevoești, Comana, Tirgșor, etc., cele din Câmpulung Muscel și din zonă, interceptate în mormintele rezervațiilor funerare afectate monumentelor de cult, comasează caracterul cantitativ și diversificat al unor caracteristice variante tipologice, cât și posibilitatea unor încadrări judicioase funcționale și cronologice. Ca material, predomină sticla cafeniu-violetă, cu rezistență relativă, uneori casabilă, sensibilă la procesul chimic produs prin îndelungată ședere în sol. Au înălțimea între 0,10—0,23 m, iar circumferința pântecului de maximum 0,20 m, grosimea de circa 3—4 mm, fundul fiind invariabil aplatisat. În zona Argeș — Muscel cele mai vechi sunt din sec. XV, având corpul aproape sferic, cele din sec. XVI și XVII sunt mai mult cilindrice. Toate au gâtul o dată și jumătate mai lung decât înălțimea corpului, și terminat printr-o deschidere evazată în evantai, lobată, și cu un mic ghiab, asemeni gurii ibricelor. Exceptând tipul amforetă, cu picior înalt, (fig. 2/5) pasta sticlei este frecvent decorată, la suflare, cu un motiv solar² stilizat cu raze drepte, oblice sau chiar helicoidale (fig. 2/8), element ornamental nu întâmplător, cum vom vedea mai jos. Unele vase au chiar o spirală-șnur, tot din sticlă, înfășurată prin suprapunere, pe întreaga lungime a gâtului (fig. 2/7). În majoritatea cazurilor, piesele s-au aflat plasate în îndoitura interioară a articulației humerus-cubitus-radius a brațului drept și rezemate de toracele scheletului (fig. 3/1—3 A; 9; etc.), și numai rar alăturate în partea dreaptă a capului (fig. 3/2—6 A; 2—5 A). Încadrarea cronologică s-a

letă, cu rezistență relativă, uneori casabilă, sensibilă la procesul chimic produs prin îndelungată ședere în sol. Au înălțimea între 0,10—0,23 m, iar circumferința pântecului de maximum 0,20 m, grosimea de circa 3—4 mm, fundul fiind invariabil aplatisat. În zona Argeș — Muscel cele mai vechi sunt din sec. XV, având corpul aproape sferic, cele din sec. XVI și XVII sunt mai mult cilindrice. Toate au gâtul o dată și jumătate mai lung decât înălțimea corpului, și terminat printr-o deschidere evazată în evantai, lobată, și cu un mic ghiab, asemeni gurii ibricelor. Exceptând tipul amforetă, cu picior înalt, (fig. 2/5) pasta sticlei este frecvent decorată, la suflare, cu un motiv solar² stilizat cu raze drepte, oblice sau chiar helicoidale (fig. 2/8), element ornamental nu întâmplător, cum vom vedea mai jos. Unele vase au chiar o spirală-șnur, tot din sticlă, înfășurată prin suprapunere, pe întreaga lungime a gâtului (fig. 2/7). În majoritatea cazurilor, piesele s-au aflat plasate în îndoitura interioară a articulației humerus-cubitus-radius a brațului drept și rezemate de toracele scheletului (fig. 3/1—3 A; 9; etc.), și numai rar alăturate în partea dreaptă a capului (fig. 3/2—6 A; 2—5 A). Încadrarea cronologică s-a

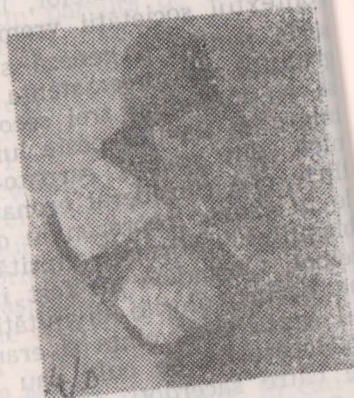
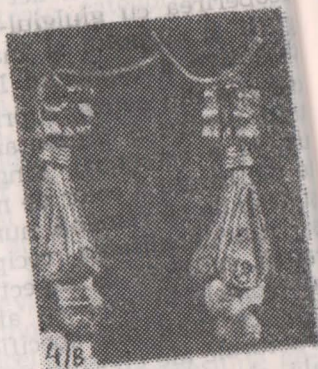
absente în mormintele maselor. Constatăm și o sincronizare, pe linia provenienței, a frecvenței vaselor în cauză, cu prezența aci a monedelor razguzane „grosseto”, cantitativă. Emisiunile monetare menționate erau vehiculate aci prin negustorii din Răguș, prezenți în Câmpulung și în zonă, prin intermediul prestigiosului instrument, instituționalizat, pentru comerț și schimburi bălcu Câmpulungului, târg internațional medieval, de importanță economică continuă, până în sec. XVIII. Considerăm deci justificată, în concluzii,

restituirea acestor materiale cercetării științifice, datorită filierii lor genetice, urmăribilă, în genere, „antiquo” pe teritoriul României, în parcursul sec. XV—XVII, atestat prin prezențe evidente și pe aria zonei Argeș — Muscel. Ca profil utilitar și funcționalitate, deși mai minime, vasele din sticlă în cauză prezintă, indubitabil, o componentă a culturii noastre materiale medievale și atestarea, în plus, a unor mărimi de conlucrare economică pe plan continental, în istoria relațiilor noastre internaționale.

ILUSTRĂȚII LA TEXT

Vase funerare din sticlă „in situ” sec. XVI—XVII, Câmpulung — Muscel.

Podoabe însoțind vase funerare din sticlă din morminte medievale, sec. XV—XVII, Câmpulung — Muscel.

Vase funerare din sticlă, sec. XV: 1/1; 1/2; sec. XVI: 1/3; 1/4. Câmpulung—Muscel.

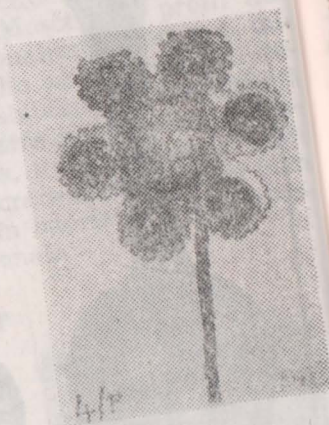

Podoabe însoțind vase funerare din sticlă din morminte medievale, sec. XV—XVII. Câmpulung — Muscel.

Vase funerare din sticlă. A doua jum. a sec. XVI: 2/5; prima jum. a sec. XVII: 2/6; 2/7. Motive solare stilizate: 2/8. Câmpulung - Muscel.

Podoabe însoțind vase funerare din morminte medievale, sec. XV-XVI. Câmpulung - Muscel.

NOTE

- ¹ Flaminu Mirtzu, I. Hurdubețiu, N. Nicolaescu, Gh. Pirnuta, Ilie Stănculescu, *Câmpulung Muscel ieri și azi, isotria orașului*, Câmpulung 1974, p. 35, nota 100, cercetându-se rezervațiile funerare așăpătrite încă sau dispărute: Valea, Braștate monumentelor medievale de cult, dul, Schei, Sf. Gheorghe, Fundeni, Sf. I. Incinta M-rii Negru Vodă, în zona Casei Domnești, inclusiv sondajul efectuat în nordul orașului, ca hinterland medieval al acestuia).
- ² Paul Petrescu, *Motive decorative celebrare*, București 1971, p. 20, 25, etc.
- ³ Zezi și fig. 4/a, b, c, d, e, f, g.
- ⁴ D.V. Rosetti, *Observații arheologice privind vechimea orașului Pitești*, în *Monumente istorice și de artă*, 1/1977, p. 69. Pentru proveniența dalmatină M. Vego, Die Grabdenkmäler der Fam. Sankovic, Glasnic Sarajevo, XII, 1957, p. 141.
- ⁵ G. Mariacher, *Il vetri europeo dal XV al XX secolo*, Novarra 1964, p. 69, fig. 22.
- ⁶ D. Tudor, *Oltenia romană*, București 1958, p. 94, 321, 327.
- ⁷ Ion Glodariu, *Relații comerciale ale Daciei cu lumea elenistică și romană*, Cluj, 1974, pl. 49/S, 15 și p. 72.
- ⁸ Radu Popa, *Relievelor vorbesc singure*, în *Luceafărul*, 26/26. VI, 1976, p. 3, 6.
- ⁹ I. Glodariu, *op. cit.*, p. 73.
- ¹⁰ D. Tudor, *op. cit.*, p. 95 — pt. vasele daco-romane.
- ¹¹ I. Glodariu, *op. cit.*, p. 79 și 82.
- ¹² „Dacia”, XI-XII, 1945-7, p. 284 sqq; M. Maerea, *Viata în Dacia romană*, București, 1969, p. 478-9. Similitudini de proveniență și continuitate economică, aflate și în zona Belgradului (R.S.F. Jugoslavia): vase funerare, din sticlă, asemănătoare, tot din sec. XV și XVI, cf. Bajalovic-Birtasevic, *La necropole medievale de Mirievo*, (Glasnik), Bustul regelui încoronat cu armură, spre dreapta. Totul în creșterea.
- ¹³ D.V. Rosetti, *Vestigiile feudale de la Săslănești — Argeș*, în *Buletinul Monumentelor istorice*, XLI, 2/1972, p. 34 și nota 39.
- ¹⁴ D.V. Rosetti, *Observații arheologice...*, p. 69.
- ¹⁵ În papyrusul „Harris” (reprodus de Samuel Birch) impresionează uriașele ofrande făcute de către Ramses III (sfârșitul mileniului II, i.e.n.) zeilor din Theba și Memphis: mii de amfore cu vin, sute de saci cu grâu, etc. Idem, *relațiile lui Johannes Dümchen. Die Kalenderischen Opferlisten im Tempel von Medinet Habou, Leipzig 1881*. În *Țările Române, monumentele de cult, domnești și boierești din evul mediu românesc*, n-au reprezentat decât ofrande pentru angajarea anticipată, pentru după moarte, a bunăvoinței diferitelor personaje din ierarhia divinității, făcute de către citori, ca solicitanți sau drept recunoștință, potrivit mentalității și herofaniei vremii.
- ¹⁶ D.V. Rosetti, *op. cit.*, ibidem.
- ¹⁷ Flaminu Mirtzu, *Băciul Câmpulungului — târg internațional*, în *Câmpulung Muscel... istoria orașului*, p. 37; C. Daicoviciu, în *Istoria României*, I, p. 336, Al. Vulpe, în *S.C.I.V.* 16, 2/1965, p. 346.
- ¹⁸ Flaminu Mirtzu, *op. cit.*, p. 38; Del Chiaro, *Relațiile Valachiei*, ed. S. Cristian, Iași, 1929, p. 10-11.
- ¹⁹ Asemeni datări, prin poziția rituală funerară a antebratelor, asemeni inelelor cu funcționalitate funerară, cf. Flaminu Mirtzu, *Reprezentarea florii de crin pe inele*, în *Țara Românească în sec. XIV-XVI*, în *S.C.I.A.* (s. artă plastică) 16/1969, p. 123-129; Flaminu Mirtzu, *Reprezentarea pomului vieții pe inele românești din sec. XVI-XVII*, în *S.C.I.A.* (s. artă plastică) 17/2/1970, p. 297-301, ambele în edit. Academiei Române.

ECHOS VON ARGESH
GEGEN ETHNOSGENETIK :
GRABGLASGEFÄSSE NICHT
IN WERT VERGELTET

Zusammenfassung

Es werden Grabglasgefäße geschildert die bei den archäologischen Ausgrabungen (vom Autor geführt) in den Gräften der mittelalterlichen „mikronekropolen“ neben den verschwundenen oder noch erhaltenen Kultusdenkmälern der Stadt oder des Bezirkes Câmpulung Muscel, Jud. Argesh entdeckt werden. Es wird sowohl die dakische und dakoromanische Genetik der vorgeführten Glasgefäße als auch die typologische Entwicklung dieser Erzeugnisse und ihres flüssigen Inhalts (Wein mit Öl) festgestellt.

Es werden die sozialen, ökonomischen, kulturellen und künstlerischen Folgen der geschilderten Glasgefäße unterstrichen.

Es wird die Bewahrung jener Symbolik (in einer veränderten Form) in dem heutigen Begräbnisrituell identifiziert sogar nach dem Verschwinden dieser Glasgefäße am Ende des XVII Jahrhunderts — Anfang des Jahrhunderts. Die grosse Menge von originellen Bildern festigen das Wesen und die Einzelheiten des besprochen Problems.

TEZAUROL DE MONEDE FEUDALE DE LA IZVORU,
JUD. ARGES (sec. XVI—XVII)

ROMEO MASCHIO

Tezaurul monetar pe care îl prezentăm a fost descoperit întâmplător în anul 1977 pe teritoriul comunei Izvoru, în punctul numit „Neamtu“, la o adâncime de circa 0,40 m, în urma nivelării terenului, operație necesară pentru construirea unei clădiri.

Tezaurul nu a fost descoperit depozitat în vreun vas, în urma cercetării locului nu s-au găsit fragmente ceramice.

Monedele nu au fost găsite grupate ci împrăștiate. Credem că tezaurul nu a fost recuperat în întregime descoperitorii împărțind monedele între ei.

Cele 9 monede au fost emise de Polonia și Transilvania. Lista lor este următoarea :

I. Polonia.

Ștefan Bathory (1575—1586)¹.

1. 3 Groși ; 1585 ; Vilna ; Argint ;

Av. STEP. (hanus) D.(ei) G.(ratia) REX P.(oloniae) M.(agnus) D.(ux) L.(ituaniae). Bustul regelui încoronat și cu armură, spre dreapta. Totul în cerc perlat.

Rv. III ; 15—85 ; GROS. (sus) ARG.(enteus) TRIP.(lex) M.(agni) D.(ucatus) LIT.(uaniae). Acvila Poloniei, stema familiei Bathory (scut cu trei colți de mistreț, așezați orizontal spre dreapta, iar deasupra o coroană regală), armele Lituaniei (călăreț

spre stânga). Totul în cerc perlat exterior. H—C, I, 728².

Sigismund III (1587—1632)³.

2. 3 Groși ; 1593 ; Marienburg ; Argint.

Av. SIGISM.(undus) III. D.(ei) G.(ratia) REX. PO(loniae) M.(agnus) D.(ux) L.(ituaniae). Bustul regelui încoronat și cu guler plisat spre dreapta. Sub bust marca vistiernicului J. Firley Lewart (scut cu un leu ridicat pe picioarele de dinapoi). Cerc perlat exterior.

Rv. III ; GROS(sus) ARG.(enteus) TRIP.(lex) REG.(ni) POLONI.(ae) ; — 93. Acvila Poloniei, stema familiei Vasa⁴ (scut cu un mănunchi de fasicii, armele Lituaniei). Sub legendă semnele monetarilor Kaspar Goebel din Gdansk și Graziano Gonzalo din Marienburg.

În câmp apar cinci stele, două sus și trei jos. Cerc perlat exterior. H—C, I, 891.

3. 3 Groși ; 1595 ; Bromberg ; Argint.

Av. SIG. III. D. G. REX. POLO. M. D. L. Bustul regelui încoronat și cu guler plisat spre dreapta. Cerc perlat exterior.

Rv. III. GROS. ARG. TRIPL. REG. POLONI. — 95. Acvila Poloniei, stema familiei Vasa, călărețul Lituaniei. Sub legendă I—F și armele lui J. Firley Lewart, V—I și două căngi

încrucișate, inițialele lui Valentin Jahns, S—C și o cruce pe un trepid semnele monetarului Stanislaus Cichoski. Cerc perlat exterior. H—C, I, 950.

4. 3 Groși; 1597; Olkusz; Argint. Av. SIG. III. D. G. R. POLON. M. D. L. Bustul regelui cu coroană și gulă plisat spre dreapta. Cerc perlat exterior.

Rv. III. GROS. ARG. TR. R. POLONI — 97. Acvila Poloniei, stema familiei Vasa, călărețul Lituaniei. Sub legendă I—F și armele vistiernicului J. Firley Lewart. Cerc de șnur exterior. H—C, I, 1014.

5. 3 Groși; 1598; Olkusz; Argint. Av. SIG. III. D. G. R. POLON. M. D. L. Bustul regelui încoronat și cu gulă plisat spre dreapta. Cerc perlat exterior.

Rv. III. GROS. ARG. TR. R. POLONI. — 98. Acvila Poloniei, stema familiei Vasa, călărețul Lituaniei. Sub legendă I—F și armele lui J. Firley Lewart. Cerc de șnur exterior. H—C, I, 1070.

6. 3 Groși; 1599; Olkusz; Argint. Av. SIG. 3. D. G. REX. PO. M. D. L. Bustul regelui încoronat și cu gulă plisat spre dreapta. Cerc perlat exterior.

Rv. III. GROS. ARG. TRI. R. PO. — 99. Acvila Poloniei, stema familiei Vasa, călărețul Lituaniei. În câmpul inferior I—F și armele lui J. Firley Lewart. Cerc perlat exterior. H—C, I, 1091.

7. 3 Groși; 1601; Cracovia; Subaerată.

Av. SIGISM. III. D. G. PO. M. D. L. Bustul regelui încoronat și cu gulă plisat spre dreapta. Dădese sub armele lui J. Firley Lewart. Cerc perlat exterior.

Rv. III. GROS. ARG. TRIP. REG. POLONI. 16—01. Acvila Poloniei, stema familiei Vasa, călărețul Lituaniei. Sub legendă K. Cerc perlat exterior. H—C, I, 1172.

8. 3 Groși; 1601; Poznan; Argint. Av. SIG. III. D. G. REX. PO. M. D. L. Bustul regelui încoronat și cu gulă plisat spre dreapta. Cerc perlat exterior.

Rv. III. GROS. ARG. TRIP. R. PO. 16—01. Acvila Poloniei, stema familiei Vasa, călărețul Lituaniei. Litera P în stânga acvilei. Sub legendă armele lui J. Firley Lewart. Cerc perlat exterior. H—C, I, 1169.

II. Transilvania.

Sigismund Bathory (1581—1602)⁵.

9. 3. Groși; 1597; Baia Mare; Argint.

Av. SIG. D. G. TRAN. MOL. WAL. S. R. I. P. Principele cu armură spre dreapta. Cerc perlat exterior.

Rv. III. 15—97. GRO. ARG. TRIP* PRIN: TRANSYLVANIAE. Stema familiei Bathory (scut cu trei colți de mistreț spre dreapta). Cerc perlat exterior. R. 236⁶.

În ordine cronologică prima monedă este emisă în 1585 la Vilna ca monedă a Lituaniei. Am înglobat-o între monedele poloneze deoarece Lituanian era unită cu Polonia de pe vremea regelui Wladislaw Jagello (1385), iar în 1569 după uniunea de la Lublin, Lituania adoptă sistemul monetar polonez⁷.

Piesa nr. 2 este emisă de Sigismund III în 1593 și este bătută la Marienburg, după cum arată inelul cu piatră și Δ, semnele celor doi monetari Kaspar Goebel și Graziano Gonzalo. Pe avers apare scutul cu leul spre stânga, armele vistiernicului coroanei între 1590—1609, J. Firley Lewart.

Piesa nr. 3 emisă în 1595 este bătută la Bromberg, prezintă pe revers inițialele și armele lui J. Firley Lewart, inițialele V-I și două cângi încrucișate, semnele monetarului Valentin Jahns, inițialele S-C și o cruce pe un trepid, inițialele și semnele monetarului Stanislaus Cichoski.

Piese nr. 4, 5 și 6 sunt bătute la Olkusz (Ilcusia). Piesa nr. 7 este emisă în anul 1601 la Cracovia după cum arată sigla K. Exemplarul este subaerată, având miezul din aramă și deasupra o foiță subțire de argint. Procedu cunoscut din antichitate, deși comporta unele dificultăți de bătăre se folosea pentru că în acest fel se făcea economie de metal prețios și dădea siguranță emitentului că moneda subaerată nu putea fi ușor identificată ca cele argintate. Această monedă a fost bătută în monetăria statului pentru că piesa respectivă este identică cu alte monede de același tip emise aici.

Piesa nr. 9 emisă de Sigismund Bathory în 1597, este bătută la Baia Mare. Acesta a avut o activitate monetară bogată. A încheiat în 1595 o alianță împotriva turcilor cu Mihai Viteazul și Ștefan Răzvan, arogându-și titlul de principe al Moldovei și Valahiei Transalpine, înscris și pe monede în anii 1597—1598.⁸

Pătrunderea monedei poloneze în țările române este semnalată încă din sec. al XV-lea, iar la sfârșitul sec. al XVI-lea și începutul sec. al XVII-lea, moneda de valoare mică și mijlocie avea o situație dominantă.⁹ În special piesa de trei groși din argint numită oficial „grossus argenteus triplex”) exista în Polonia din 1528.

Această piesă a ajuns la sfârșitul sec. al XVI-lea și începutul sec. al XVII-lea o monedă de mare circulație trecând nu numai în Țara Românească, Moldova și Transilvania, dar

și în imperiul otoman. Ea a fost imitată de principii Ardealului, de ducii Bavariei, Saxoniei, de margrafi de Brandenburg, devenind un instrument comercial de cea mai mare importanță¹⁰, în perioada 1587—1608 piesele de trei groși reprezentând principalele emisiuni monetare ale Poloniei. Această epocă din punct de vedere al circulației monetare este cunoscută la noi sub denumirea de „preponderența polonă”.¹¹

În această perioadă s-au răspândit la noi mari cantități de monede poloneze și transilvănene, în special cele cu valoare mică și mijlocie, mai ales că în Țara Românească în această perioadă nu se bate monedă, iar valoarea groșilor polonezi în timpul lui Sigismund III se menține constantă.

Din cauza numărului mic de monede, cauzele îngropării tezaurului nu sunt prea clare. Probabil tezaurul a fost ascuns sau monedele au fost pierdute în timpul evenimentelor de după moartea lui Mihai Viteazul și ocuparea tronului de Radu Șerban.

În toamna anului 1601 Radu Șerban este ales domn al Țării Românești fără să fie recunoscut de turci. Între timp sultanul numește domn pe Radu Mihnea, fiul lui Mihnea Turcitul. La rândul său Simion Movilă care fusese alungat, se îndreaptă cu ajutor polonez spre Țara Românească. În septembrie 1602 Radu Șerban în urma victoriilor de la Ogretin și Teșani îl înfrânge pe Simion Movilă și ocupă Târgoviște.

NOTE

¹ Ștefan Bathory a fost proclamat voievod al Transilvaniei în 1571. În 1575 este ales rege al Poloniei și renunță la drepturile suverane ale Transilvaniei.

² *Catalogue de la Collection des médailles et monnaies Polonaises du comte Emeric Hutten - Czapski*, vol. I—VI, 1871—1891.

³ Sigismund III este fiul lui Ioan III, regele Suediei și al Caterinei Jagello, fiica lui Sigismund I.

⁴ Prin tatăl său, Sigismund III descinde din familia regală suedeză Vasa.

⁵ Sigismund Bathory este ales voievod al Transilvaniei în 1581, la vârsta de 9 ani, în urma morții tatălui său Cristofor Bathory. În 1599 renunță la tron în favoarea lui Andrei Bathory. În 1602 Sigis-

mund Bathory cedează Transilvania împăratului Rudolf II în schimbul ducatelor Oppeln și Ratibor și a unui venit anual de 50 000 de ducați.

⁶ Adolf Resch, *Siebenbürgische Münzen und Medaillen von 1538 bis zur Gegenwart*, Hermannstadt, 1901.

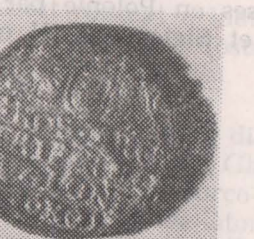
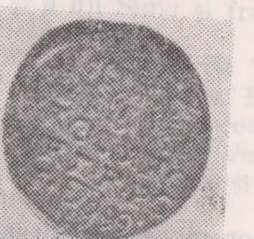
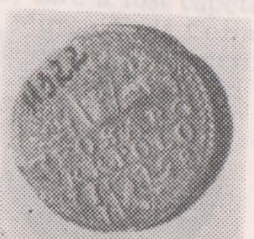
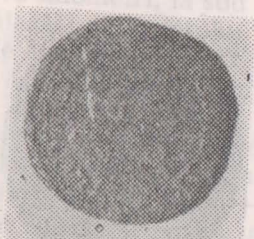
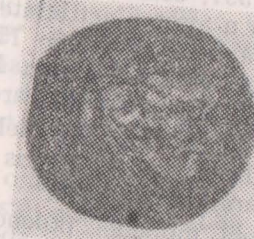
⁷ Marian Gumowski, *Handbuch der polnischen Numismatik*, Graz, 1960, p. 42.

⁸ Octavian Iliescu, *Moneda în România*, Editura Meridiane, București, 1970, p. 43.

⁹ Anghel Gheorghe, *Trei tezaure monetare din secolul al XVII-lea descoperite la Alba Iulia*, București, 1965, p. 7.

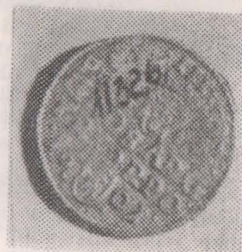
¹⁰ Constantin Moisil, *O monedă curioasă*, constanda, în C.N.A., nr. 135—136, 1945, p. 58.

¹¹ Anghel Gheorghe, op. cit., p. 8.

8

9

Résumé

Le trésor monétaire découvert en 1977 sur le territoire de la commune Izvoru — d'Argeș. Il compte neuf monnaies avec la valeur de 3 grosi, huit émises en Pologne par Etienne Bathory et Sigismund III et l'autre

en Transylvanie par Sigismund Bathory.

Après la mort du voievod Michel le Brave et la monte sur le trône de la Valachie de Radu Șerban, ce trésor pour des causes a été caché.

BĂLĂCENII ȘI LUPTA PENTRU INDEPENDENȚĂ

C. BALĂCEANU - STOLNICI

Bălăcenii își au obârșia tradițională¹ și documentară² la Balaci, care se află în câmpia Burdea (Găvanul Burdea) la câțiva kilometri, la sud de hotarul de miazăzi al județului Argeș. Pământurile lor se întindeau însă și dincolo de acest hotar până aproape de Miroși.

Mai târziu, în timpul lui Badea Uurelul (+1687), dar mai ales a lui Aga Constantin Bălăceanu (+1690), au cumpărat locuri în Argeș, anume niște vii pe dealurile Piteștilor, pe care Constantin Vodă Brâncoveanu avea să le confiște după lupta de la Zărnești (1690).

Câteva decenii mai târziu, Drăghici Bălăceanu, prin căsătoria sa cu Catina Lipianu³, ajunge proprietar la Lipia, Săpata, dar mai ales la Stolnici, unde Bălăcenii s-au menținut până la sfârșitul primei jumătăți a veacului XX.

Luând în considerare cele de mai sus, suntem îndreptățiți să afirmăm că neamul Bălăcenilor aparține Argeșului.

Primii Bălăcenii cunoscuți aparțin tradiției și nu au o confirmare documentară. E vorba de acel kneaz de la Balaci (+1283—'84), pomenit de unele balade sârbești⁴, ca și de cronică arhiepiscopului Daniil⁵, ca luptând pentru onoarea voievodului de

la Argeș (probabil Barbat Vodă, fraatele lui Litovoi). De asemenea, e vorba de un Constantin „ot Balaci” (+1395) care a fost căpetenie în oastea lui Mircea Vodă Cozianul cel Bătrân⁶ și care ar fi pierit împreună cu alte două căpetenii în lupta de la Rovine⁷.

Primul membru al familiei asupra căruia ne vom opri este Badea Bălăceanu (+1687), fiul lui Barbu „ot Balaci” și a lui Sima și frate cu Pătrașcu Bălăceanu.

În 1653 este trimis de Matei Basarab⁸ la principele Gh. Rakoczi II al Transilvaniei ca să ceară ajutor militar împotriva lui Vasile Lupu care plănuia invadarea și ocuparea Țării Românești.

El a participat apoi activ la încercarea lui Mihnea III de a elibera țara de jugul otomanilor, tot cu ajutorul lui Gh. Rakoczi, dar și al Venețienilor⁹. În acest context a luat parte la expediția condusă de fostul domn Constantin Șerban din Moldova (1660)¹⁰.

În 1673 a făcut parte din oastea munteană a lui Grigore Ghica care a participat la războiul turco-polonez. Conștient de necesitatea istorică de a elibera țara de sub turci, Badea împreună cu Petriceicu Vodă al Moldovei, în lupta de la Hotin trece de par-

tea regelui Sobieski¹¹, arătându-și fără echivoc sentimentele antiotomane, care vor fi crezul permanent al Bălăcenilor până în 1877.

Reamintim că în urma misiunii pe care a îndeplinit-o în 1654, în cursul căreia a stabilit recordul de viteză pe parcursul București — Iași, misiune prin care a obținut de la Gheorghe Ștefan (domnul Moldovei) grațierea fraților Toma și Iordache Cantacuzino¹². Badea a primit supranumele de „Ușurelul” și a intrat în clanul Cantacuzinilor. Împreună cu aceștia, alături de Goleșcu, Năsturel, Brâncoveanu, Filipescu, Rudeanu ș.a., s-a situat în fruntea boerilor români protivnici grecilor. Această poziție anti-greacă și apoi antifanariotă va fi și ea definitivă pentru politica Bălăcenilor.

Menționăm că Badea Bălăceanu (Ușurelul) a fost pe rând căpitan, postelnic, mare vâtaf, mare agă, mare clucer, mare serdar, mare vornic, iar în 1679 caimacan al Țării Românești.

Este posibil ca Badea să fi fost primul Bălăceanu care să aibă titlul de conte¹³. Aceasta ar explica de ce este supranumit și Conteșul sau Contașul. Faptul ar dovedi că ideea mare a Bălăcenilor, de a elibera Țara Românească de turci cu ajutorul austriecilor se datorește lui Badea. Oricum, ea era în sensul politicii lui Șerban Vodă Cantacuzino.

Fiul lui Badea, Constantin (+1690), căsătorit cu domnița Maria, fiica lui Șerban Vodă Cantacuzino și cumnat cu Dimitrie Vodă Cantemir, menționat împreună cu tatăl său, socrul său și Iordache Cantacuzino, ne crucează de la Călugăreni, numit în 1684 mare agă¹⁴, a fost cel mai avrig susținător al eliberării noastre de sub

jugul otoman cu ajutorul Habsburgilor. El a fost alături de Șerban Cantacuzino, de Constantin Brâncoveanu (pe atunci logofăt) și de încă 22 mari boeri¹⁵, autorul programului politic de eliberare națională, bazat pe sprijinul austriecilor, program de partid care a devenit programul țării odată cu suirea pe tron a lui Șerban Cantacuzino (1679) și un imperativ istoric după eșecul asediului Vienei (1683).

Îndeplinirea acestui plan necesita o intensă acțiune diplomatică¹⁶ în cadrul căreia Aga Constantin Bălăceanu avea să joace un rol determinant. Această acțiune inițial ezitantă a devenit hotărâtă și dramatică începând cu sfârșitul anului 1687, mai ales după cucerirea Belgradului de către austrieci și după pătrunderea primului corp expediționar habsburgic — condus de Veterani — în nordul Munteniei (1688).

În august 1688 Constantin Bălăceanu, trimis în solie de către Șerban Cantacuzino, împreună cu Constantin Brâncoveanu¹⁷ și cu Mihai Cantacuzino, obține de la Veterani ca acesta să-și retragă trupele la Brașov și să exercite numai de acolo presiuni asupra otomanilor.

La 2 octombrie 1688¹⁸ Aga Constantin Bălăceanu pleacă în fruntea unei misiuni diplomatice de 150 de oameni, însoțit de spătarul Iordache Cantacuzino, biv vel căpitanul Șerban Cantacuzino și de marele comis Șerban Vlădescu la Viena (Beci) pentru a realiza grandiosul plan de eliberare a Țării Românești.

Din nefericire (sau din fericire) Șerban Cantacuzino moare la 29 octombrie 1688¹⁹ și pe tronul țării ajunge Constantin Brâncoveanu care adoptă o politică mai suplă și promovează ideea că momentul eliberării noastre de sub turci nu a sosit încă. Noul domn trimite pe Preda Pârscoveanu, să ajungă din urmă pe

Bălăceanu și să-l informeze despre nobile direcții ale politicii externe a Țării Românești.

Fidel angajamentelor luate față de fostul domnitor, dar mai ales încercător în valabilitatea ideilor sale politice, Aga Constantin Bălăceanu, prelucrat și de Ladislau Czaky și presat de doamna Maria (soacra sa), prin mesaje succesive de la Drăgănești, organizează la Viena împreună cu împăratul Leopold I (care-l face colonel la 10.II.1689 și apoi general-comandant al oștirilor din Valahia și Moldova la 3 Mai 1690²⁰), o vastă acțiune politico-militară menită să elimine dominația otomană din Țara Românească. Marchizul de Baden înaintează prin Serbia și ocupă Oltenia. Iar generalul Haissler (comandantul armatelor imperiale din Transilvania), împreună cu C. Bălăceanu devenit Conte al Sfântului Imperiu²¹), pătrunde în Muntenia ocupând pe rând Câmpulung, Pitești, Târgoviște și București. Scopul acestei campanii era să înlocuiască pe Constantin Brâncoveanu cu Iordache Cantacuzino (fiul lui Șerban Vodă și cumnatul lui Bălăceanu) care să continue politica tatălui său²².

Ceea ce a urmat se știe. Brâncoveanu după ce încearcă să oprească planul lui Bălăceanu prin mijloace diplomatice²³, recurge la Poartă. Seraschierul otoman Cerchez Ahmet Pașa și hanul tătar din Buceag, sosește cu oștile lor în Muntenia, Haissler și Bălăceanu se retrag în regiunea Brașovului și Brâncoveanu, sprijinit și de patriarhul Dionisie al Constantinopolului definește la Potlogi contractiunea sa la care participă și contele Tölöki.

Epilogul s-a jucat în sângeroasa bătălie de la Zărnești pe câmpia Tohanilor din 11/21 August 1690 care, deși a durat doar o jumătate de oră²⁴, a dus la moartea seraschierului oto-

man și a generalului conte Constantin Bălăceanu²⁵, dar mai ales la nimicirea planului de eliberare a țării, care va mai rămâne sub stăpânirea Padișahului până la 1877.

Desigur e greu de spus dacă politica lui Șerban Cantacuzino ar fi putut fi realizată cu succes în contextul echilibrului de forțe existent la acel moment în sud-estul european. Intenția lui și a lui Aga Constantin Bălăceanu erau însă impregnate de un sincer patriotism și dacă ar fi reușit cel puțin Oltenia și Muntenia ar fi avut un destin istorico-cultural diferit, mai ales că puterea țaristă nu era încă aptă să-l influențeze.

★ ★ ★

După Zărnești, neamul Bălăcenilor — în totalitatea lui — (inclusiv ramura lui Pătrașcu) este supus de Constantin Brâncoveanu la o persecuție sistematică (confiscări de moșii²⁶, presiuni fiscale, discriminări flagrante în promovarea politică etc.). Domeniul tradițional de la Balaci și cel de la Doicești (de lângă Târgoviște) sunt destrămate. Drăghici, fiul lui Pătrașcu, se repliază în Argeș la Stolnici, care devine un nou centru tradițional al Bălăcenilor.

Ion, fiul lui Aga Constantin pleacă în pribegie și apoi — în timpul ocupației Olteniei — joacă un rol de seamă în organizarea acestei provincii după modelul visat de tatăl său și de bunicul său după mamă. Moare însă, ucis de turci pe malurile Lotrului (martie 1738). Fiicele sale (Smaranda, Maria și Ilinca) sunt preluate de împărăteasa Maria Tereza care le oferă o subvenție²⁷. Mai târziu curtea din Viena obține, prin lungi negocieri, un hatiserif al sultanului, din iunie 1761, care le per-

mite să revină în țară și le repune în toate drepturile lor²⁸.

☆ ☆
Odată cu venirea fanarioților, Bălăcenii sunt reabilitați. Cu toate acestea, patriotismul lor nu se împacă cu noua situație și ei militează activ, împreună cu Radu Golescu, Grigore Băleanu, Șerban Bujoreanu, Ilie Știrbei și toți Brăiloi²⁹, împotriva lui N. Mavrocordat. În special Barbu (fiu al lui Pătrașcu), se pronunță pe față împotriva domnitorului străin³⁰. Barbu este decapitat la 14 Noiembrie 1716 și o nouă urgie se abate asupra Bălăcenilor, care refuzând ofertele grecilor, au preferat să se sacrifice, decât să accepte o situație politică pe care o socoteau o rușine.

☆ ☆
Lupta împotriva grecilor pentru independența culturală a românilor o va duce strănepotul lui Drăghici (fratele lui Barbu), Constantin Bălăceanu (1764—1831), figura cea mai luminoasă de cărturar umanist al familiei. A fost pe rând pitar, clucer, mare agă, paharnic, mare clucer, mare logofăt, vornic și mare ban (1825).

Inițial a înțeles să ducă lupta împotriva grecilor și otomanilor pe plan politic. În timpul războiului austro-ruso-turc (1787—1792) a sprijinit logistic trupele austriece de ocupație³¹ și alături de Ioan Cantăcuzino, de Câmpineanu și mitropolitul Cozma a complotat contra lui Mavrogheni. Activitatea sa antifanariotă și anti-otomană îi atrage un surghiun la Castoria (1813), în timpul lui Caragea Vodă.

Sprijinit de austrieci³², este iertat și Bălăceanu se lansează în marea

lui operă de a elimina influența greacă din cultura românească. Această luptă a dus-o ca efor al școalelor, funcție pe care a avut-o din 1815 până la moarte. Eforturilor sale continuu le datorăm introducerea limbii române în învățământul superior, înființarea „Academiei de științe” chiar în limba românească de la Sf. Sava și numirea lui Gheorghe Lazăr ca profesor la această școală. Opera banului Constantin Bălăceanu, apreciată de contemporani³³, nu este încă suficient de prețuită de istorie. Ea a fost hotărâtoare pentru formarea unei culturi emancipate de tutela greacă, pe care egumenii mănăstirilor și domnitorii fanarioti voiau să o impună intelectualității din principatele române.

Paralel cu această luptă pe plan cultural, marele ban Constantin Bălăceanu duce și o activitate politică pentru independență și modernizare, alături de Radu Golescu cu care se încuscrește³⁴.

☆ ☆
Sprijină — alături de Golești — mișcarea lui Tudor Vladimirescu. Tradiția familiei susține că în deplasarea sa istorică de la Slatina la Bolintinul din Vale, Tudor Vladimirescu ar fi fost găzduit de Constantin Bălăceanu în casele sale de la Stolnici.

După 1821 devine „șeful nemulțumirilor” care se opun abuzurilor camarilei din jurul lui Grigore Ghica³⁵. Iordache Golescu scrie chiar o piesă de teatru - pamflet, în care subliniază lupta lui Constantin Bălăceanu împotriva corupției și conservatorismului retrograd al guvernului³⁶.

În timpul alcătuirii Regulamentului Organic, se opune articolelor retrograde pe care consulul general rus Minciaky vroia să le introducă și refuză să semneze procesul verbal al comisiei de redactare³⁷.

El moare în 1831, la 67 ani, în

☆ ☆
aceeași săptămână cu toți cei care au protestat împotriva dictatului țarist³⁸.

☆ ☆
Dintre cei patru fii ai banului, numai trei: Ștefan (1784—1847), Constantin (1793—1858) și Ion (1799—1878) au jucat un rol politic. Având temeinice studii de drept, ei au adus contribuția lor la realizarea cadru-ului juridic în care s-a structurat România modernă, cadru fără de care nu s-ar fi putut realiza Unirea și Independența în atmosfera secolului al XIX-lea. Având o orientare liberală, au favorizat evenimentele din 1848, iar Constantin și Ion au contribuit la îndeplinirea Unirii Principatelor, având funcții importante în divanele domnești (primul a fost ministru al justiției — logofăt al dreptății, celălalt ministru al cultelor — logofăt al credinței).

☆ ☆
Fiul lui Constantin, Ion Bălăceanu (1828—1919) a intervenit activ și efectiv în procesul de realizare al independenței naționale. Activitatea sa s-a desfășurat mai puțin în sfera politicii interne, ci în mod dominant în cea a politicii externe, fiind unul din cei mai importanți diplomați români din secolul al XIX-lea.

În 1846 s-a încadrat alături de Nicolae Bălcescu, Dimitrie Bolintineanu, Costache Negri, I. Ghica și C. A. Rosetti în Societatea Studenților Români de la Paris³⁹, militând pentru realizarea unor reforme progresiste în Țara Românească⁴⁰.

În 1848 (deși avea numai 20 de ani) a fost numit de locotenența domnească prefect de Muscel, post pe care-l menține până la 22 septembrie⁴¹,

fiind ultimul funcționar al guvernului revoluționar rămas în slujbă.

Trecut pe lista neagră a Porții⁴², se autoexilează, împreună cu Bălcescu, Niță Magheru și Alecu Manu⁴³. Toți trec în Ardeal unde se alătură revoluționarilor maghiari, ajungând ofițer adjutant în armata generalului Ben⁴⁴. După înfrângerea acestuia, pleacă în exil în Franța.

Acolo își face un puternic sistem de relații și își conturează linia politică ce urmărea modernizarea țării sale și eliberarea ei de sub turci. Spre deosebire de ceilalți Bălăcenii, el a considerat că singura putere europeană care poate asigura independența Țării Românești este Franța.

Revine în 1855 în țară și duce alături de Ion Ghica o luptă aprigă pentru realizarea Unirii. A fost ales membru în Comitetul central al Unirii și în Comitetul electoral din Țara Românească și a subscris la programul din 3 Martie 1857 care prevedea: Unirea principatelor, autonomia lor sub conducerea unui guvern reprezentativ constituțional și a unui principe strein⁴⁵.

Convingerea lui era că toate aceste obiective nu pot fi obținute decât prin mijloace diplomatice. De aceea, în vara anului 1857 pleacă în Italia unde câștigă pe Cavour la cauza Unirii, apoi se stabilește în Franța unde încearcă să convingă oamenii politici din Paris, inclusiv pe Napoleon III despre necesitatea Unirii. După această misiune revine în țară și participă (printre liberalii moderați) la actul Unirii din 1859.

După Unire este numit prefect al poliției Bucureștilor, apoi la 17 Mai 1859 i se încredințează o misiune secretă⁴⁶ pe lângă Cavour și Napoleon III. Scopul ei principal era să obțină recunoașterea Unirii, și apoi în subsidiar, în schimbul unei participări la o acțiune comună împotriva Austriei, să obțină realipirea Buco-

vinei. De la această misiune datează relațiile strânse dintre Ion Blăceanu și Napoleon III, relații care aveau să aibă un rol determinant în făurirea României moderne.

Revine în țară și este ales în Adunarea legiuitoare a țării (1860). În 1863 pleacă într-o nouă misiune secretă, probabil pentru a pregăti opinia conducătorilor politici din vest împotriva lui Cuza. Din 1864 începe să ducă, alături de I. Ghica și Petre Mavrogheni⁴⁷ o activitate intensă de opoziție față de dictatura domnească. Joacă un rol esențial în dețronarea domnitorului Unirii din Februarie 1866⁴⁸.

După răsturnarea lui Cuza, I. Bălăceanu — la cererea lui Napoleon III — este numit agent diplomatic la Paris, cu misiunea de a găsi un principe strein, etapă esențială pe drumul spre independență. Ion Bălăceanu împreună cu Napoleon III și cu ajutorul doamnei Corbu, au ales pe Carol de Hohenzollern. Apoi, abile manevre diplomatice ale lui Ion Bălăceanu, Ion Brătianu și ale generalului Davilla au dus la acceptarea acestei alegeri de către Prusia și la stabilirea planului prin care curtea de la Viena și Poarta să fie puse în fața faptului implinit.

După înscăunarea domnitorului Carol, Ion Bălăceanu se angajează într-o complicată acțiune diplomatică, menită să coordoneze într-o strategie comună, acțiunile de eliberare a țărilor creștine din Balcani⁴⁹. Pentru aceasta pleacă într-o misiune specială în Grecia (1867) și apoi preia postul de agent diplomatic al României la Istanbul (1870).

Căderea lui Napoleon (1870) surpă tot sistemul lui Bălăceanu. El refuză să accepte o nouă linie, inițiată de domnitor, care axa eliberarea țărilor pe sprijinul Prusiei și se avântă într-o serie de acțiuni care duc la

o ruptură de aproape cinci ani între el și coroană⁵⁰.

În 1875 intră în jocul complicat dintre partidele conservator și liberal, mijlocind venirea la putere a liberalilor. Ajunge ministru de externe (1876) și apoi ca agent diplomatic al țării la Viena (1876—1882), preia misiunea delicată de a obține recunoașterea de către Habsburgi a independenței României față de imperiul otoman, reluând firul început de

Aga Constantin Bălăceanu, atât de brutal întrerupt cu două veacuri mai înainte. Obține această recunoaștere, cu toate tensiunile provocate de războiul din 1877—'78, pacea de la San Stefano și cea de la Berlin⁵¹; realizează ridicarea agenției diplomatice de la Viena la rangul de legatie, fiind primul diplomat din istoria României investit cu titlul de ministru plenipotențiar⁵²; începe negocierile dificile pentru soluționarea chestiunii Dunării și obține recunoașterea ridicării României la rangul de regat, toate probleme și etape pe drumul glorios al independenței și afirmării noastre în politica europeană.

Și-a continuat cariera la Roma (1882), apoi la Paris (1884), la Constantinopol (1886) și la Londra (1893), „reprezentând astfel țara cu dibăcie și strălucire în marile capitale europene”⁵³.

Cu el se termină șirul de Bălăcenii care consecvent au luptat cu armele, cu subtilitățile diplomatice și prin cultură, pentru supraviețuirea neamului nostru, independența și prezența sa pe scena istoriei.

Verii săi, Constantin și Ion de la Stolnici, au luptat ca voluntari în războiul din 1877—'78, iar fiul lui Constantin, Grigore, a luat parte, ca voluntar, la campania din 1913 și apoi, în calitate de comandant al batalionului de tracțiune automobilă.

de pe lângă marele cartier general al armatei a II-a (a lui Averescu), la războiul din 1916—1918, astfel încât

Bălăcenii au continuat a fi prezenți, până la urmă, în lupta pentru neam și unire a tuturor Românilor.

NOTE

¹ Obedeau C., *Aga Constantin Bălăceanu în Politica Țării Românești cu Împărații Germanici*, Buc., 1904, pg. 8—12.
² St. Greceanu, *Genealogiile documentate ale familiilor boeresti*, Buc., 1913, v. I, pg. 96—98. Hrisoavele se află în arhiva Bălăceanu-Stolnici.

³ Hrisoavele prin care Const. Brîncoveanu întărește stăpânirea lui Drăghici pe pământurile de la Stolnici, Săpata și Lipia 1704, 1713, se află în arhiva Bălăceanu-Stolnici.

⁴ C. Obedeau, *Op. cit.*, pg. 8—12.
⁵ „Daniilo” *Cronica*, Ed. Dancic Agram, 1886, pg. 110—112.

⁶ St. Greceanu, *Op. cit.*, pg. 91, B. P. Hașdeu, *Etymologicum magnum Roumanie*, vol. IV, pg. 2983; C. Obedeau, *Op. cit.*, pg. 6.

⁷ Luccari, *Copiosa Ristretto degli annali di Ragusa — Venetia 1605*, pg. 72.

⁸ St. Greceanu, *Op. cit.*, pg. 110.

⁹ St. Greceanu, *Op. cit.*, pg. 114.

¹⁰ *Cronica Bălăcenească* în I. C. Engel, *Geschichte der Moldau und Walachei*, part. II, Ed. Gebauer Halle, 1804, pg. 87.

¹¹ Gh. Șincai, *Cronica Românilor și altor popoare*, Iași, 1833, T. III, pg. 113; M. Kogălniceanu, *Cronicele României*, Impr. Nat., Buc., 1872—'74, T. III, pg. 154.

¹² Gh. Șincai, *Cronica Românilor și alor*, P. Hașdeu, *Op. cit.*, IV, pg. 2985 și I. Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, Socec, Buc., 1894, T. II, pg. 20.

¹³ Sulzer, *Geschichte des Transalpinischen Daciens*, Ed. R. Gräfer, Viena, 1781—'82, pg. 164; Gh. Șincai, *Op. cit.*, III, pg. 113; I. C. Engel, *Op. cit.*, partea a II-a, pg. 84.

¹⁴ În locul lui Matei Cartacuzino.

¹⁵ C. Obedeau, *Op. cit.*, pg. 17.

¹⁶ St. D. Plesia, *Doi mari diplomați: Șerban Cantacuzino și Constantin Brâncoveanu*, București, 1980, pg. 135—164.

¹⁷ I. C. Engel, *Op. cit.*, partea I, pg. 330.

¹⁸ I. C. Engel, *Op. cit.*, partea I, pg. 330; C. Șerban, *C. Brâncoveanu*, Edit. Tinerețului, 1969, pg. 29—30.

¹⁹ Probabil otrăvit de cei care în frunte cu stolnicul Constantin Cantacuzino considerau primejdioasă politica antiotomană a domnitorului.

²⁰ Diploma respectivă se află în arhiva Bălăceanu — Stolnici.

²¹ În stema sa introduce, ca simbol al atitudinii sale antiotomane, un „dextrochere” și un cap de turc tăiat (vezi și D. Cernovodeanu, *Știința și Arta Heraldică în România*), Edit. Științ. și Enciclop., Buc., 1977, pg. 588—589.

²² S-a susținut — fără probe — că Bălăceanu râvnea la domnie. E mai probabil că voia să conducă țara, ca tutore al cumnatului său.

²³ St. Greceanu, *Op. cit.*, pg. 119.

²⁴ I. C. Engel, *Op. cit.*, pg. 341—342.

²⁵ Șincai Gh., *Op. cit.*, III, pg. 153—163.

²⁶ Inclusiv vile de la Pitești care trec în stăpânirea lui Brâncoveanu.

²⁷ Documentul de instituire al acestor subvenții se află în arhiva Bălăceanu — Stolnici.

²⁸ E. Hurmuzaki, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, Buc., 1876, v. VII, pg. 24—26.

²⁹ G. I. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, Socec, Buc., 1899, pg. 219 și A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, Iași, 1896, v. IX, pg. 26.

³⁰ I s-a reproșat în special fraza „Dea Dumnezeu, mai bine să vie Nemții să ne scape de greci”, care a pecetluit ruptura dintre neamul Bălăcenilor și fanarioți.

³¹ În arhiva Bălăceanu — Stolnici se află atestatele de mulțumiri ale comandamentului imperial austriac pentru sprijinul dat.

³² Ion Ghica, *Scrisori către Vasile Alecsandri*, Edit. Cultura Românească, București, 1910, scris. III, pg. 63—64.

³³ Pentru detalii, vezi I. Ionașcu, *Învățămintul superior în București și Ideologia luministă înainte de 1821*, Buc., 1931, v. III, pg. 129—145; V. A. Ureche, *Istoria Școalelor*, Buc., 1901, v. II, pg. 162—163; E. Grigoriu, *Istoricul Academiei Domnești de la Sf. Sava*, Ed. Didac. și Pedagog., Buc., 1978, pg. 135—149; E. Milicescu, *Gh. Lazăr*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1982, pg. 197, 200, 205, pg. 219.

³⁴ Fiica sa Marghioala se căsătorește cu Iordache, fiul lui Radu Golescu.

³⁵ *Istoria României*, Edit. Acad. Rom., 1964, v. III, pg. 879.

³⁶ Piesa intitulată „Barbul Văcărescul vânzătorul Țării” a fost reluată în București la Teatrul Național în 1982.

- ³⁷ Karl Marx, *Insemnări despre români*, Buc., 1964, pg. 43.
- ³⁸ *Idem*, E vorba de logofătul Câmpineanu, banul Văcărescu și vornicul Crisocoleu Brezoianu. Sugestia lui Marx că a fost asasinat din ordinul Țarului nu este confirmată de nici unul din documentele pe care le-am consultat.
- ³⁹ C. Badea, *Lupta românilor pentru unitate națională 1834-1849*, Edit. Acad. R.S.R., București, 1967, pg. 78 și urm.
- ⁴⁰ I. C. Valentinianu, *Biografia oamenilor mari scrisă de un om mic*, Paris, 1859, pg. 15.
- ⁴¹ I. Bălăceanu, *Souvenirs politiques et diplomatiques*, Manuscris la Bibl. Acad. Arhiva Bălăceanu, I ms. pg. 27.
- ⁴² *Anul 1848*, VI, pg. 261.
- ⁴³ D. Vitcu, *Diplomații Unirii*, Ed. Acad. Buc., 1979, pg. 190.
- ⁴⁴ N. Bălcescu, *Opere. Corespondența*, Edit. Acad. București, 1962, p. 173.
- ⁴⁵ *Acte și documente relative la Istoria Renașterii României*, IV, București, pg. 889.
- ⁴⁶ N. Corvian, *Scopul misiunii secrete a lui Ion Bălăceanu și atitudinea lui Napoleon III*, Cercetări istorice, Iași, XIII-IV, 1932-1933, nr. 1, pg. 1-12 și R. V. Bossy, *Primele legături diplomatice cu Piemontul*, Convorbiri literare, LVIII, Octombrie 1926, pg. 798-799.
- ⁴⁷ V. Netea, C. A. Rosetti, Edit. Științifică, București, 1970, pg. 284.
- ⁴⁸ D. Vitcu, *Op. cit.*, pg. 207.
- ⁴⁹ Al. C. Sturdza, *La Terre et la Race Roumaines*, L. Laveur, Paris, 1904, pg. 533-534.
- ⁵⁰ V. Maciu, *Memorialistul Ion Bălăceanu (1828-1919) în Omagiu lui Petre Constantinescu-Iași*, Edit. Acad., București, 1965, pg. 450.
- ⁵¹ V. Maciu, *Diplomația românească și recunoașterea independenței în Independența României*, Ed. Acad. București, 1977, pg. 306-312.
- ⁵² *Reprezentanțe diplomatice ale României*, Ed. Polit., Buc., 1967, pg. 185.
- ⁵³ C. Bengescu, *Câteva suvenire ale carierei mele*, Bruxelles, 1899, pg. 143-144.

Les Bălăceanus et la lutte
pour l'indépendance
R E S U M E

En employant des documents qui se trouvent aux archives de l'État et des documents personnels, l'auteur présente la

place et le rôle des boyards de la famille de Bălăceanu le long de l'histoire.

SEMNIFICAȚIA UNOR INFORMAȚII EPIGRAFICE
DIN ULTIMELE DECENII ALE SEC. AL XVII-LEA,
DE LA MONUMENTE DIN ARGEȘ,
PENTRU ISTORIA POPORULUI NOSTRU

CONSTANTIN BĂLAN

Zonă cu o îndelungată tradiție de viață și de continuitate în așezările de pe cursul superior al Argeșului, al Râului Doamnei, Bratiei, Râului Țargului, Argeșelului și al Dâmboviței, străbătută de căi străvechi de legătură ce au facilitat raporturile economice și culturale ale locuitorilor din diferite centre ale Țării Românești cu Transilvania, Argeșul conservă însemnate vestigii de interes istoric local sau general. De la acelea păstrate în vechile capitale ale statului, la Curtea de Argeș, la Câmpulung și până la piesele ce provin din vetrele de locuire de odinioară ale dregătorilor și stăpânitorilor locali sau ale megieșilor satelor, unele — aparent lipsite de o semnificație deosebită — ne aduc mesaje ce fac posibilă înțelegerea în mai bună măsură a unor aspecte din realitățile socio-politice a lumii Evului de mijloc românesc.

Cercetările formularelor unor texte lapidare din domnia lui Mihnea al III-lea Radu (1658 martie — 1659 noiembrie)¹ vădește indubitabil analogia și chiar similitudinea acestora cu cele din domnia Viteazului său înaintaș, făuritor al unirii politice a Transilvaniei și Moldovei cu Țara Românească la 1600, al cărui nume „Io Mihail voievod“ va fi adoptat de Mihnea al III-lea ca un simbol în

pregătirea și desfășurarea programului politic de luptă antiotomană.

Intr-o atare alcătuire a fost dăruită în piatră la 1659 octombrie 10, inscripția de pe monumentul lapidar ridicat la Vlădești de „Porămbul, Dobra, Iancul“ ș.a. „vă dni Io Mihail voievod“² sau pe acela de la Nămăiești înălțat prin grija lui Udriște Năsturel și familia sa, în 1659 mai 5, însă prin preocuparea lui Vlaicu cleric și Dumitra cu copiii lor ș.a.³ formulări ce-și găsesc aproape o identitate în vestigiile lapidare aparținând domniei lui Mihai Viteazul. Avem în vedere cu deosebire pe cel aflat în Podgoria Vălenilor - Călinești din 1597 iunie 12, conservat acum la Muzeul Golești și pe cele de la Rădești, Slobozia - Stoeniști sau de la Subești - Câmpulung.⁴

Utilizat mai întâi în actele elaborate de cancelaria domnească, numele de „Mihail voievod“ introdus în titulatura lui Mihnea al III-lea Radu s-a putut răspândi și în unele inscripții din zona Muscelului — atât cât se poate desluși din materialele epigrafice ce ni s-au păstrat până în prezent — și datorită faptului că voievodul a întreținut raporturi cu principele Transilvaniei, Gheorghe Rákóczi al III-lea, prin culoarul de legături străvechi ale localnicilor cu țara românească de la nord de Car-

pați, ce ducea de la Câmpulung la Dragoslavele — Rucăr — Podul Dâmboviței — Bran. Pe această cale informațiile despre planurile făurite de Mihail al III-lea Radu puteau fi mai lesne cunoscute locuitorilor Muscelului, parte din ei participând, fără îndoială, și la oastea voievodului.

Ținem să relevăm că din cercetările sistematice efectuate de noi în județele Olteniei, în acela al Oltului și în vechiul ținut al Argeșului atestarea în inscripții a lui Mihnea al III-lea Radu cu numele „Io Mihailu voievod”, figurează numai în reprezentarea votivă de la edificiul din Râmănești - Bălănești, orașul Horezu, Vâlcea, unde portretul său este înfățișat lângă acela al înaltului ierarh Ștefan, chipuri pictate în 1658—1659.⁵

Voievodul, prezentat în Letopisețul Cantacuzinesc ca fiind „credincios turcilor” — ca de la inima lor⁶ — s-a ridicat, cum se cunoaște la luptă împotriva Porții sprijinindu-se pe oșteni din vechile corpuri de oaste ale seimenilor și dorobanților⁷, pe alți slujitori recrutați din rândul megieșilor/satelor.

Planurile sale îndrăznețe nu au putut fi însă îndeplinite în împrejurările politice ale vremii și în condițiile opoziției fățișe a marii boierimi, mulți dintre fruntașii acesteia plătind cu viața cutezanța de a nu fi susținut campania anti-otomană inițiată de domn și mai ales de a-l fi pârât la turci⁸.

Dificultățile pe care le-a cunoscut Țara Românească, mai ales din toamna anului 1659, când oștile turco-tătare au pătruns adânc până în teritoriul Transilvaniei, și apoi în 1660 în timpul destituirii din scaun a lui Gheorghe Ghica, atunci se făureau la Poartă chiar planuri pentru numirea unui Beglerbeg la cârma statului de la nord de Dunăre, au exercitat un puternic impact și asupra ținutului

Muscelului ca zonă de contact cu Transilvania, prin căile de la plai.

Pe aici aveau să pătrundă în anii care au urmat și detașamentele celor însoțeau pe Constantin Șerban, în încercarea lui de a relua domnia, împrejurări ce au produs tulburări în viața populației.

Indirect, mai multe vestigii epigrafice aparținând vremii de după înlăturarea lui Mihail al III-lea Radu din Țara Românească, și anume din 1659 noiembrie, 1660, 1661 și din anii următori apar ca o formă deliberată de manifestare a prezenței unor grupuri de locuitori dintre megieșii satelor muscelene, în spiritul tradițiilor și obiceiurilor în care au viețuit, după evenimentele dramatice — oști, jafuri și robiri — cărora le-au suferit.

Monumentele lapidare la care ne referim sunt înălțate cu deosebire din domnia lui Grigore Ghica (1660 septembrie 16 — 1664 noiembrie), la Cetățeni⁹, la Albești¹⁰, la Poienărei¹¹ — Corbi, la Cârșteni¹² — Călinești, la Câmpulung¹³, la Vrănești¹⁴ — Călinești, la Topoloveni¹⁵ ș.a. localități numărând până la 1664 peste 20 de asemenea mărturii săpate în piatră¹⁶.

Din 1661 august 13 se păstrează la Topoloveni și un vestigiu lapidar ridicat de reprezentanți ai comunității catolice¹⁷, în vile din preajma vechiului târg al Cărcinului.

Unele dintre acestea sunt ctitorite de dregători¹⁸, de slujitori domnești¹⁹, de neguțători²⁰ ș.a.

O inscripție înscrisă pe un asemenea monument cu aportul lui Manea, Boga, Gorcea, Calea, Laota ș.a. șapte locuitori musceleni — posibil din Câmpulung, loc unde se păstrează piatra în cauză, datând din 1661 septembrie 14, prin urmare din domnia lui Grigore Ghica, îi conferă voievodului, înscăunat cu un an mai înainte prin stăruința postelnicului Constantin Cantacuzino²¹, atributul

— nemaiîntâlnit în alte surse epigrafice — de **nastavnițealiu**²², adică de așezător, el fiind considerat ca un nou **intocmitor** al țării, după vremurile tulburi ce-i precedaseră domnia.

Termenul **nastavnițealiu** exprima desigur, opțiunea față de voievodul înscăunat acum a unei părți a boierimii și a țării, în frunte cu Cantacuzinii, cei care reușiseră să scape prigoanei lui Mihnea al III-lea Radu și care, odată cu instaurarea domniei Ghiculeștilor sperau într-o cărmuire favorabilă familiilor lor²³. Numirea acestora în fruntea Țărilor Române, după Mihnea al III-lea — Gheorghe Ghica a ocupat scurt timp scaunul Moldovei — din 1658 martie 3 — 1659 noiembrie 3 și apoi pe cel al Principatului Muntean de la 1659 noiembrie 20 — 1661 septembrie 1, urmat de fiul său Grigore Ghica, a fost privită pe deplin justificat de către istorici — ca o etapă de prefanariotism — Poarta Otomană fiind interesată să exercite un control mai riguros și să supravegheze mai îndeaproape situația din principatul de la nord de Dunăre, după evenimentele ce avuseseră loc aici²⁴.

Cu câtă prudență au întâmpinat ordinea politică ce se instituia în țară o parte dintre marii boieri și familiile acestora care suferiseră prigoană în timpul lui Mihnea al III-lea și care nu fuseseră nici în bune raporturi cu Cantacuzinii se poate deslui și de asemenea dintr-o informație epigrafică muscelană. Avem în vedere un text păstrat la ctitoria influentului dregător Pîrveu marele vistier, de la Vlădești²⁵, boier despre care cronicarul Radu Popescu releva că fusese „știut la Poartă și mutafaraca împărătească”²⁶.

Tăiat însă către sfârșitul lunii iulie 1658, în tabăra de la Gura Teleajenului, înainte de începerea campaniei oștilor turcești și tătărăști la nord de Carpați, după ce destăinuise

planurile de luptă anti-otomane ale lui Mihnea al III-lea, el avea să fie înhumat în 1660—1661 la ctitoria sa, prin grija soției lui Anca, în vremea ocupării scaunului țării de către Grigore Ghica.

Lectura inscripției de pe lespedea sa mormântală poate stârni — la prima vedere — mirarea cititorului, deoarece în text se arată cu limpezime că cel ce-și găsisese locul de veci aici fusese sfârșit de „Mihnea vod(ă), pre bună dreptate”, în vremea „când au trecut hanul cu turci, cu căzaci, dă prădau Țara ungurească leat 7166” (1658)²⁷.

Justificarea uciderii lui Pîrveu Vlădescu prin formularea — pre bună dreptate — pe o lespede așezată în propria-i fundație și de soția sa și mai ales după ce voievodul pe care el îl părăsise turcilor se făcuse vinovat de trădare față de Poartă, stă mărturie poziției adoptate de urmașii puternicului boier de a accepta formal viabilitatea hotărârilor domniei. Faptul este explicabil dacă avem în vedere că după uciderea marelui vistier, din porunca lui Mihnea al III-lea bunurile casei acestuia au fost confiscate pe seama domniei²⁸ și că voievodul ce era înscăunat — Grigore Ghica era sprijinit de Constantin Cantacuzino, față de care, atât Pîrveu Vlădescu cât și alți fruntași ai boierimii avuseseră o atitudine ostilă²⁹.

Neavând o lectură exactă a formularului evidențiat de noi de pe piatra mormântală a fondatorului lăcașului de la Vlădești, N.M. Vlădescu apreciind că textul releva că marele vistier a fost ucis „pre grea nedreptate”, nu a putut sesiza sensul exact al informației epigrafice asupra căreia ne-am oprit.

Considerațiile sale în legătură cu unele cumpărături de bunuri și proprietăți efectuate de soția fostului mare vistier, Anca și fiii ei Constan-

tin și Șerban, în vremea Ghiculeștilor³⁰, trebuie raportate, cu deosebire la faptul că urmașii lui Pîrveu Vlădescu erau atunci la începutul ascensiunii lor, primul având să ocupe dregătoria de spătar iar cel de al doilea pe aceea de postelnic, deci pe poziții de pe care cu greu se puteau aduce prejudicii domniei.

Nu trebuie uitat că în domnia lui Grigore Ghica — a acestui așezător sau întocmitor de țară, cum era privit de o parte a boierimii, ca urmare a înăsprii raporturilor dintre fruntașii grupării boierești s-a declanșat fâșiș, din iarna lui 1663 conflictul dintre Leurdeni — Băleni cu Cantacuzinii, conflict ce a avut implicații nu numai pentru situația clasei stăpânitoare, ci chiar pentru viața politică a statului³¹.

Dacă ar fi să mai invocăm și informația epitafului de pe mormântul postelnicului Constantin Cantacuzino, de la m-reă Mărgineni, care relevă că acesta „ar fi putut trăi de nu l-ar fi doborât pizmașii”³², am putea înțelege mai exact sensul și tendințele frământărilor din rândul marii boierimi, frământări și conflicte ce aveau să se extindă de-a lungul a mai bine de două decenii.

În acest context de fapte se întregă și formularul înscris pe mormântul lui Pîrveu Vlădescu, ce reflectă starea de spirit existentă în unele familii ale boierimii la venirea în țară a lui Grigore I. Ghica.

Cum trebuie înțeleasă atunci apariția tot în mediul muscelan a epitafului *nastavnițaliu* atribuit acestui voievod? Explicația credem că poate fi găsită în interesul manifestat mai ales de orașenii din Cîmpulung de a apela la domnie în vederea apărării vechilor privilegii, așa cum atestă documentele și inscripțiile din domnia lui Matei Basarab³³ sau a lui Gheorghe Duca³⁴.

Ținând seama de însemnătatea și rostul din punct de vedere al vieții economice a culoarului de raporturi menținute de Țara Românească cu Transilvania pe la Cîmpulung — Dragoslavele — Rucăr — Bran, în suși voievodul Grigore I. Ghica avea să ctitorească în 1661 un lăcaș la Dragoslavele, unde nu întâmplător era ispravnic „Ghica schilerul”³⁵.

Iată dar, cum unele aspecte din istoria locală pot fi corelate cercetării trecutului patriei noastre în ansamblul său și acestea nu sunt singurele, studii viitoare având a pune în evidență noi date.

NOTE

¹ Pentru domnia voievodului cf. și M.M. Popescu și A.N. Beldeanu, *Mihnea al III-lea (1658—1659)*, București, 1982.

² Textul în l. slavonă începe cu formula „Văzdvijsia... vā m(o)lbu... vā dni Io Mihail voevod. Molenie rabi b(o)jiu, Porāmbul, Dobra lāncul, Sta(n)ca” ș.a. (= S-a ridicat aceasta... în ruga... în zilele lui Io Mihail voievod. Rugăciunea robului lui Dumnezeu...).

³ Textul formularului precedat de o invocatie simbolică în redacție slavonă continuă astfel „Văzdvijsia... vā molbu i vā pohvalo... vā dni Io Mihail voevod(o)d...”, (=S-a ridicat aceasta... în ruga și lauda... în zilele lui Io Mihail voievod...).

⁴ Cuprinsul formularului este „Vāz(d)-vijsia se... vā molba i vā pohval(a)... vā dni bl(a)gocestivago i H(rist)uliubivomo g(os)-podi)nu našom, Io Mihail voievod. M(o)(e)-nie raba... Gherghina i Stanca i Stan i Neașsa...”, (= S-a ridicat aceasta... în ruga și în lauda... în zilele binecinstitorului și de Hristos iubitorului, domnul nostru, Io Mihail voievod. Rugăciunea robilor... Gherghina, și Stanca și Stan și Neașsa...) — pentru aceea de la Muzeul Golești. În ce privește formularul inscripției de la Șu-bești — Cămpulung, ca să ne referim numai la aceste două exemple, el este „Vāz-(d)vijsia se... vā molbu i vā pohvalā... vā dni Io Mihail voievod...”, (= S-a ridicat

aceasta... în ruga și în lauda... în zilele lui Io Mihail voievod), text datând de pe la 1600.

⁵ Cf. Al. Efremov, *Portrete de domnitori în pictura de icoane din Țara Românească*, în „Buletinul monumentelor istorice”, XL (1971), nr. 1, p. 44, fig. 4.

⁶ Cf. vol. *Cronicari munteni*, ed. de M. Gregorian, studiu introductiv de E. Stănescu, vol. I, București, 1961, p. 172.

⁷ Același izvor narativ relevă că la intrarea în țară a lui Mihnea al III-lea Radu oștile turco-tătare „povățuindu-i dorobanții și simenii” au făcut mari jafuri „pre unde nici odată răutățile n-au umblat” (*ibidem*).

⁸ Să se vadă și cele relevate de Lia Lehr, *Mihnea al III-lea (Mihail III Radu) (1658—1659)*, în „Studii”, Revistă de istorie, XXVI (1973), nr. 6, p. 1161—1178; cf. și M.M. Popescu și A.N. Beldeanu, *op. cit.*

⁹ Monument lapidar ridicat de „Stan, Dragomira, Radul ș.a. (text aflat la Colectivul de Inscriptii, de la Institutul de Istorie „N. Iorga” (= *Inscriptii — Argeș*)). Amintind numele lui „Badea, Neaga, Stan” ș.a. (cf. *Inscriptii — Argeș*).

¹⁰ Monument lapidar ridicat de „Petr, Zaharia, Nica” ș.a. (cf. *ibidem*).

¹¹ Inscriptia pietrei la care ne referim menționează numele „Stan, Teodora, Stanciu” ș.a. (*ibidem*).

¹² Ne referim la un monument lapidar ce datează de la 1661 iunie 30 și poartă numele lui „Stănilă, Dumitru, Stoica” ș.a. (cf. *ibidem*).

¹³ Vestigiul lapidar de aici pune în evidență numele lui „Stanciu, Ivana, Stan” ș.a. (cf. *ibidem*).

¹⁴ Monumentul epigrafic pomenește numele lui „Vlaicu, Iliana, Aldea” ș.a. (cf. *ibidem*).

¹⁵ Textele în posesia noastră (cf. fondul *Inscriptii — Argeș*).

¹⁶ Să se vadă și inscripția — fragmentar redată — la I. Răuțescu, *Topoloveni, Monografie istorică*, București, 1939, p. 39 și 158 (cu foto.).

¹⁷ Astfel este evidențiat numele lui Șerban vistierul ș.a. (cf. inscripția din 1661—1662, de la Topoloveni, cartierul Golești-Badii, în fondul *Inscriptii — Argeș*). Un Nan logofătul contribuie la ridicarea în 1662—1663 a altui monument epigrafic la Berevoiești (cf. *Inscriptii — Argeș*).

¹⁸ Un Marco schilerul contribuia și el la înălțarea în 1660 octombrie 5 în perimetrul Cămpulungului, la *Apa Sărată*, tot a unui monument lapidar (cf. *ibidem*, text redat după D. Butculescu, ms. la Muzeul de Istorie a orașului București, nr. 12482/

E, f. 44).

¹⁹ Avem în vedere monumentul lapidar din 1662 febr. 14, ridicat prin grija lui Nica Neguțătorul cu jupâneasa sa Anghelina și familia lor la Godeni (cf. *Inscriptii — Argeș*).

²⁰ În *Letopisețul Cantacuzinesc* se arată cum „Gligorașco sin Ghică-i vodă... mers-au el singur de au căzut la Costandin postelnicul cu multă rugăciune, ca să-l facă domn, făgăduindu-se că-i va fi ca un fiu bun și ce-i va zice, va face” (cf. *Cronicari munteni*, vol. cit., p. 182—183).

²¹ Lepadrea parțial deteriorată, existentă în Lapidarul M-rii Negru-Vodă, din Cămpulung relevă că monumentul în cauză a fost ridicat în „...dăni Io Grigorașco (vo(e)vod i nastavnițaliu...”, (= „zilele lui Grigorașco voievod și așezător...”) — cf. *Inscriptii — Argeș*.

²² Cf. și cele relevate în *Letopisețul Cantacuzinesc*, în *Cronicari munteni*, vol. cit.

²³ Cf. vol. *Symposium. L'epoque Phanariote, 21—25 octombrie 1970*, Thessaloniki, 1974.

²⁴ Cf. N. Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România*, II, București, 1970, p. 715—716.

²⁵ Cf. vol. *Cronicari munteni*, vol. cit., p. 384.

²⁶ Textul integral, în lectura noastră este „+ Acicea zac umedile / oase ale celui cinstit și / de bună rudă, Pîrveu Vlădescul / marele vi(s)tiar, fecioru lu / Tod(o)ran sluger, care l-au sfîrîmat / Mihnea vod(ă), pre bună dreptate, / la Gura Teleajenului, cîndu / au trecut hanul cu turci, cu căzaci, dă prădau Țara ungurească, leat 7166 [1658]] / Și după aceea aduse fur(ă) oasele / de cinstita lui jupineasa Anca și / puse fur(ă) aicea, întru sf(î)ntă biseric(ă), / ce iast(e) hramul Usecnovenie, de / așteaptă groaznica judecată, / cu toți de în veac; leat 7169”. Textul incomplet și cu unele erori și la N.M. Vlădescu, *Din trecutul boierimii românești, vel comisul Șerban Pîrveu Vlădescu*, în „Revista arhivelor”, I (1925), nr. 2, p. 232; cf. și I. Răuțescu, *Mănăstirea Aninoasa din județul Muscel*, Cămpulung, 1933, p. 12.

²⁷ Cf. și N.M. Vlădescu, *art. cit.*, p. 233—234, actul din 1679 mai 19, unde se arată că „toate” de „ale casei” lui Pîrveu Vlădescu le-am luat pre sama domnească.

²⁸ Cf. și N. Iorga, *Despre Cantacuzini*, București, 1932, p. LXXV—LXXVI; să se vadă și *ibidem*, p. LXII, relativ la atitudinea lui Pîrveu Vlădescu marele vistier față de postelnicul Constantin Cantacuzino, din vremea intervenției lui Gheorghe

Rákóczi II principele Transilvaniei împotriva slujitorilor răsculați, în Țara Românească; referire și la N.M. Vlădescu, art. cit., p. 230.

³⁰ Cf. N.M. Vlădescu, art. cit., p. 235—236.

³¹ Să se vadă și *Istoria României*, III, București, 1964, p. 200—201; cf. și R.St. Ciobanu, *Pe urmele stolnicului Constantin Cantacuzino*, București, 1982, p. 76.

³² Cf. R.St. Ciobanu, op. cit., p. 79. O discuție pertinentă asupra cauzelor reale a conflictelor dintre gruparea boierească

având în frunte pe Cantacuzini și aceea a Leurdenilor-Bălenilor, la E. Stănescu, *Valoarea istorică și literară a cronicilor muntene. Studiu introductiv*, în vol. cit. din *Cronicari munteni*, p. XLII și urm.

³³ Amintire și într-una din pisanile mării Câmpulung (cf. N. Iorga, *Inscripțiile din bisericile României*, București, 1905, p. 129—130).

³⁴ Cf. *Ibidem*, II, București, 1908, p. 103.

³⁵ Cf. I. Răuțescu, *Dragoslavele, Câmpulung Muscel*, 1937, p.

Abstract

The author deals with some of the epigraphical informations on the funeral stone of some boyards and other servants in the departament

of Argeș—Muscel, which contributes to a better knowing of some aspects of national history.

JUDEȚUL ARGEȘ LA 1778, - DUPĂ MEMORIILE GENERALULUI VON BAUER

DUMITRU V. GEORGESCU
GEORGE GEORGESCU

Memoriile istorico-geografice despre Valahia, tipărite la anul 1778, cu prilejul întocmirii unei hărți a Principatelor, de către generalul F. von Bauer, au fost adunate — cum ne încredințează la începutul lucrării — în timpul ocupației rusești, între 1769—1774.

În acest interval, la 1773 s-a alcătuit și catagrafia „birnicilor”, în rușește, de la Moscova.

Despre autorul și cartea din care am extras cele cu privire la județul Argeș, cităm din *Analele Academiei*, următoarele:

„În armata lui Romanzoff care lua-se comanda armii rusești în 1770, se găsea un inginer militar de seamă, de curând trecut în serviciul împărătesei.

Friedrich Wilhelm von Bauer (el ortografia: Bawr) era de felul lui German; se născuse în 1731 la Hana, intrase foarte tânăr în armată și după ce sluji în timpul războiului de șapte ani sub ordinele ducelui de Brunswick, trecu la 1769 în serviciul Rusiei și fu trimis la armata lui Romanzoff; la 1773 era numit general-locotenent și după terminarea războiului fu însărcinat de Ecaterina care îl aprecia cu reorganizarea Statului Major rusesc și cu executarea mai multor lucrări tehnice importante precum canalul dintre Duna și Nis-

tru, construirea arsenalului din Moscova și altele.

Bauer muri în Petesburg la 1783. Pentru istoria țărilor noastre Bauer rămâne o personalitate interesantă, căci sub conducerea lui s-au făcut primele ridicări complete ale ambelor țări române.

Aceasta rezultă din scrierea sa intitulată: „Memoires historiques et géographiques sur la Valachie, avec un Prospectus d'un Atlas Géographiques et Militaire de la dernière Guerre entre Russie et la Porte Ottomane. Publièr par Monsieur de B.” à Frankfort et Leipsic, 1778¹, formând un volum de 236 pagini.

Lucrarea, împărțită în 5 capitole este o descriere a Țării Românești, importantă prin amănunte ce dă; de alte lucrări similare mai ales prin ultimul capitol care cuprinde o înșirare pe județe a târgurilor și satelor din „Țara Românească”.²

Pe scurt, județul Argeș la 1778, având, 147 sate, 2 orașe, 73 biserici, 10 mănăstiri, 2 capele, o casă de piață, 18 stăni, 3 pământuri și un han, era cuprins între văile Olt și Vâlcan, trecând peste Olt în Loviștea Vâlceană de pe valea Lotrului și întinzându-se din munții Făgăraș până mai jos de Pitești la satul Săpata prin care se hotăra cu fostul județ Teleorman.

În catagrafia de la Moscova sunt menționate numai târgurile și satele „birnice“, înregistrate astfel :

1) — Plasa Argeș, cu 15 sate : Sătul Flămânzești, Flămânzești-Ungureni, Brătieni, Căpățineni, Rădăcineni (Rădăcinești), Ciocănești (Cicănești), Corbeni, Areful, Albești, Bucșenești și Morunești, Rotunda, Cărbureni, Sălătruc, Udești (Uești), Cărpeneș și oraș, Curtea de Argeș.

2) — Plasa Oltul de Jos, cu 16 sate : Cremenari, Bratia, Urși, Bârsoi, Stoelești, Bădenii Dănicei, Sâmburești, Buciumeni, Olanu, Câmpu-Mare, Păroși, Murgești, Drăgoești, Cucca, Vitomirești, Galicea.

3) — Oltul de Sus cu 12 sate : Berislăvești, Jiblea, Băbuești, Fedeleșoi, Valea Babii, Blești (Bleici), Vătășești, Fețeni, Voinicești, Bârsești, Golești, Ruda.

4) — Plasa Săpata cu 19 sate : Sămara, Păduroi, Cocul, Răchițele, Bărbăteștii Cotmenii, Topana, Uda, Răjlețul, Săpata, Vălsanul, Stroiești, Mălureni, Bădiceni, Toplița, Căcaleți, Bunești, Zărnești, Budești, Bohari.

5) — Plasa Loviștea cu 16 sate : Voineasa, Malaia, Brezoi, Proiani, Călinești, Robești, Căineni, Copăceni, Greblești, Găvoiani (Găujani), Boișoara, Bumbuești, Țițești, Spinul, Mlăceni, Perișani.

6) — Plasa Topologul cu 11 sate : Șuici, Cepari, Bârsești, Tigveni, Ciofrângeni, Alimăneștii de Sus, Alimăneștii de Jos, Ciutești, Milcoiu, Izbășești, Stoiceni.

7) — Plasa Pitești cu 9 sate : Băiculești, Vâlcelele, Bărbătești, Tutana, Merișani, Borlești, Valea Rea, Flești, Budeasa, orașul Pitești.²⁾

Având 7 plase cu 96 sate și două orașe, cuprinde mai puține așezări față de cele consemnate de von Bauer, cu indicarea văilor.

Districtul Argeș din capitolul V, al Memoriilor, pe care îl redăm mai

jos în traducere cu fotocopii anexate, este cuprins între pag. 176—181 fiind înscris precum urmează :

Județul Argeș

Acest Județ se învecinește la răsarit cu Muscelul, la sud cu Oltul și Teleormanul, la vest cu Vâlcea dincolo de coasta Oltului și la nord cu munții Transilvaniei.

Stâna din Zănoaga — hanul pentru muntele Zănoaga lângă poteca ce duce în munți în fața malurilor Oltului; la vest, se găsește un monument al împăratului Carol al VI-lea.

Căineni — sat peste Olt cu două biserici și o trecătoare peste zisul râu. Se vede încă pe marginea opusă o veche întăritură a împăraților. Greblești — sat cu 14 munți mari și o cărare.

Bobești — sat la apus pe malul Oltului.

Boișoara — sat cu o biserică.

Găujani — mic sat cu o biserică. Stâna Olanu — han pe muntele Olanu.

Sărăcinești — sat. Conac — sat cu o biserică (neidentificat).

Așezate amândouă la apus pe malul Oltului.

Racovița — locuințe.

Bumbueni — sat cu o biserică.

Țițești — sat cu o biserică —, se află un drum mare care merge din zisu sat în Transilvania.

Bratovești — mic sat cu o biserică.

Cucoi — mic sat.

Brati — mic sat (cătun în Bratovești).

Copăceni — sat. Aceste șapte sate sunt așezate în munți aproape de pâraie care ieșind din munți se varsă în Olt.

Bălași — (azi în Perișani). Perișani.

Spinu — cu o biserică.

Mlăceni (azi în Perișani).

Groși — de cealaltă parte a văii, este o veche redută imperială.

Alba.

Grebla.

(neidentificate)

Aceste șapte sate sunt așezate pe valea Băiașilor, în jurul pâraielor care se pierd aci, înainte de a se varsa în Olt.

Scoiul — locuințe (neidentificat).

Cornetul — locuințe cu o mănăstire.

Călinești — sat cu o biserică pe drumul mare al Transilvaniei.

Proeni — sat cu o biserică.

Brezoiul — sat cu o biserică.

Aceste cinci sate sunt așezate la apus de malul Oltului.

Drăgănești — sat mic peste Olt.

Stănișoara — mic sat în munți.

Păușa — sat cu o biserică pe Olt. Roita — mic sat aproape de locul de unde izvorăște Coisca.

Rădăcinești — sat cu o biserică.

Berislăvești — sat cu o mănăstire și o capelă numită Corneluța Manți.

Potloghești — mic sat (sat desființat, înglobat la Berislăvești).

Jiblea.

Dăești.

Două sate cu biserici peste Olt.

Fedeleșoiu — sat cu o mănăstire.

Fețeni — sat mic.

Voinicești — sat cu o biserică.

Pletugi — sat mic.

Bleici — sat cu o biserică.

Bârsești — sat.

Bârsești de Sus — sat mic.

Ruda.

Ruda.

Cremenari.

Trei sate cu biserici de-a lungul Oltului.

Riosa.

Ciocul Corbului.

Ostroveni — cu o biserică.

(cartier în Rm. Vâlcea).

Marcea. (neidentificat).

Patru sate pe Olt.

Galicea — sat mic.

M. Flămânda — sat și mănăstire.

Stoiceni — sat și pământ cu o biserică.

Șerbăneasca.

Bălcești.

Corbi

Mănicioiu.

Domingerli.

Sate.

Izbășești — sat cu o biserică.

Milcoiu — sat mic.

Căzânești — sat cu o biserică.

Ciutești — sat.

Alimănești de Jos.

Alimănești de Sus.

Două sate cu biserici.

Măicânești — sat.

Piatra — sat mic.

Ciofrângeni.

Tigveni.

Două sate cu biserici. Aceste sate sunt așezate de-a lungul râului Topolog și au multe vie.

Ungureni — sat mic (azi în Bărseștii de Jos).

Bârsești — sat cu o biserică.

Urluești — sat.

Morăști — sat mic.

Cărpeneș — sat mic.

Rudeni — locuințe.

Șuici — sat cu o biserică.

Schitul Vălenilor — locuințe cu o capelă.

Crâșma Vlădicăi (mitropoliei) — han.

Sălătruc — sat în munți.

Situate de-a lungul râului Topolog, unde se află multă viță de vie.

Stâna Titescu.

Stâna Cioarecu.

Stâna Mare.

Stâna Botani.

Stâna Cornescu.

Stâna Cocurezu.

Locuințe așezate în munți lângă râul Topolog, pe drumuri și poteci care servesc de hanuri la trecători.

Stâna Bo.

Stâna Rosa.
Stâna din Balina.
Stâna Lespezi (sau Lămbescu).
Stâna Rubița.
Stâna Florea.
Stâna Camaral.
Stâna Lipitoarea.
Stâna Nonesele.
Stâna Ciocan.
Sunt hanuri asemenea cu cele dinainte din care unele sunt așezate aproape de izvorul râului Argeș, altele în jurul pâraielor care se varsă aici.
Gura Plaiului — locuințe (azi în Aref).
Cetatea Negru Vodă — capelă pe un munte foarte înalt (cetatea Poienari).
Areful — sat cu 8 munți mari și o potecă.
Căpățâneni — sat cu 11 munți mari și o potecă.
Berindești — sat.
Corbeni — sat cu o biserică.
Bucșenești — sat cu o biserică.
Strica — mic sat.
Rotunda — sat mic.
Oești — sat mic cu o biserică.
Cicănești — sat mic.
Vernești — sat cu o biserică.
Ungureni Danului — sat mic.
Cerbureni — sat cu o biserică.
Acele sate sunt așezate de-a lungul râului Argeș.
Budilnic — sat (neidentificat).
Viișoara — sat mic.
Curtea de Argeș — oraș cu o mănăstire și 6 biserici.
Valea Sasului.
Valea Zigoneni.
Iași (Valea Iașului).
Trei pământuri.
Băiculești.
Bărbătești.
Două sate mici cu o biserică.
Acele sate sunt așezate de-a lungul râului Argeș.
Vălsănești.
Tulpești (neidentificat).

Stănești.
Zădurești.
Patru sate așezate pe râul Vâlsan.
Mănicești.
Vâlcele.
Două sate mici așezate pe râul Argeș.
Gălașești — sat cu o biserică.
Gura Bascov — sat cu o biserică.
Țara Băbana — sat mic (azi Băbana).
M. Bascov — mănăstire de piatră.
Bascov — locuințe.
Situat pe râul Bascov.
M. Tutana — mănăstire.
Fundu Tutana — sat.
Așezate deasupra celor de mai înainte pe râul Tutana.
Gura Prașilor — pe râul Frasilor.
Meculești — sat cu o biserică.
Valea Rea — sat mic.
Incroapa — sat (neidentificat).
Pitești — oraș cu o mănăstire și 9 biserici.
Țigănia — pământ și locuințe.
Pruma sau Prundu — sat (sat de molat, azi cartierul Prundu Pitești).
Situat pe Argeș.
Cărbunărița (Cărbunești) — sat așezat lângă locul de unde își (ia) are originea Teleormanul.
Săpata — sat cu o biserică așezată pe locul unde râul Cotmeana intră în districtul Teleormanului.
Ricoșă — sat mic.
Luca sau Lipia — sat cu o biserică pe râul Cotmeana.
Băturoi — sat mic în același loc.
Sămara — sat cu două biserici pe râul Cătina.
Zlotu (orul).
Groși.
Pocanu (Roșianu).
Trei sate așezate în lungul râului Cătina.
Cocul — sat cu o biserică.
Richițele — sat cu o biserică.
Malu.
Săpunari.
(azi în com. Morărești).
Două sate mici.

M. Cotmeana — sat cu o mănăstire.
Acele sate sunt așezate de-a lungul râului Cotmeana, urcând către izvor.
Uda — sat cu o biserică.
Răjlețu — sat mare cu două biserici pe râul Vătișman.
Păciurica.
Țăranu.
Două sate pe râul Vedea.
Ciomăgești — sat cu o biserică pe râul Crângu mare.
Timbrești — sat cu o biserică pe râul Crângu Mic.
Săracu.
Bărbălanii.
Câmpu Mare — cu o biserică.
Trei sate mici pe râul Crângu Mic.
Buciumeni.
Drăguțești.

Două sate pe frontiera județului Olt.
Olanu — sat mic.
Trepteni — sat cu o biserică.
Vitomirești — sat cu o biserică.
Dănicei — sat cu o biserică.
Dobrești.
Schei.
Cuca.
Trei sate așezate pe râul Trepteni care se varsă în Olt.
Stoicânești — sat.
Treșu — sat cu o biserică, lângă un pârau fără nume nu departe de Olt.
Urși — sat mic.
Băjești — sat.
Teiul — sat cu o biserică.
Cioreni — sat mic.
Așezate pe Olt.

NOTE:

¹ Analele A.R. Tom. XXXIV, Mem. sect. ist. nr. 21, B. 1912, p. 1266.

² I. Ionașcu — Despre județele Argeș și

Olt în catagrafia din anii 1773—1774, de la Moscova în Mitropolia Olteniei, 3—4/1958, pp. 248—292.

REZUMÉ

En résumé, Le District d'Arges en 1778 avait 147 villages 2 villes, 73 églises, 10 couvents, 18 auberges (stăna).

Il était pris entre Olt et Vâlsan, les montagnes Făgăraș et district Teleorman a sud qui se séparaient par village Săpata au bas du Pitești.

DISTRICTUL DE MUSCELU¹⁾

Acest district se mărginește la est cu a celui de Dâmbovița, la sud cu a celui de Vlașca, la vest cu a celui de Argeș și la nord cu munții Buzelui în Transilvania.

Podu Dâmbovița — sat situat pe Dâmbovița aproape de poalele munților; tot acolo se află și Rotra Cruce pentru faptul că acolo se găsește o cruce.

Rucăr — sat cu două biserici, douăzeci și opt de vârfuri de munți și un tunel (culoar) care le traversează.

Dragoslavele, sat cu două biserici.
Cronești, sat mic.

Bodeni, (Bădeni).
Slobozia, — două sate cu o biserică pe cele două maluri (margini) ale Dâmboviței.

Buteni, — sat cu o biserică pe cele două maluri ale Dâmboviței.

Văleni, — sat mic.

Cetățuia (Cetății), sat cu o capelă de piatră.

Ocareli — sat mic (neidentificat).

Valea Vălenilor, sat cu două biserici și un pârau cu același nume.

Cândești, — Dragolinești, Turvieni, Bosai, Brohoi, Tătărani cu o biserică, Stirca, Căprioara, Dragoești —

nouă sate situate la vest de malurile
Dâmboviței.

Gureni, sat mic cu un pârau.

Gura șura, Bogoris, Radsu, — trei
sate pe râul Suta (neidentificate).

Frasin, Ciobești — două sate pe
râul Copia.

Capu Dealului, Potu, Stulipești —
trei sate mici pe râul Potoc.

Călugărița Talenița, Budițteni, Bo-
gați, — sate pe râul Răstoaca.

Leordeni, cu o biserică.

Tătărai, Căcova — cu o biserică.

Vichirești —

Topoloveni, cu o biserică.

Ornușești —

Piscani, cu o biserică.

Călinești, cu o biserică.

Cusani —

Brănești, cu o biserică.

Văleni, cu o biserică.

Golești, cu o biserică de piatră.

Ciocănești —

Ștefănești, cu o biserică.

Izvorana —

Savoy — neidentificat.

Amara.

Toate aceste sate sunt așezate dea-
lungul Argeșului ca și cea mai mare
parte la poalele munților care sunt
plantate cu viță de vie, pâraie și văi
în care se scurg, purtând numele sa-
telor vecine.

Țigănești, sat cu o biserică.

Negreni, sat.

Vieros, sat cu o mănăstire, o ca-
pelă și o biserică.

Râncăciou, sat cu o mănăstire de
piatră.

Mioveni, sat cu o biserică.

Golești, mănăstire pe râul Târgu-
lui, lângă satul precedent.

Ciumești, sat cu o biserică vis-a-

vis de mănăstirea Golești.

Conțești, sat mic.

Davidești, sat cu o biserică.

Slăveni, sat.

Pățeni, sat cu o biserică.

Suslănești, locuințe.

Nămăești, sat cu o biserică de pia-
tră cioplită și una de lemn.

Aceste șase sate sunt așezate în lun-
gul râului Argeșel.

Moțăești, sat cu o biserică.

Hârdești, sat.

Boizești, sat cu o biserică de piatră.

Rădești, sat cu o biserică și o mă-
năstire.

Stâlpeni, sat mic cu o biserică.

Flechitești, Chilsești, Cotenii, —

trei sate mici.

Nitocolești, sat.

Câmpulung, sat cu paisprezece bi-
serici și o mănăstire cu același nume.

Albești, sat cu o mănăstire și o

mănăstire de piatră.

Valea Mare, sat.

Voinești, sat mare.

Budești, sat cu o biserică.

Așezate de-a lungul văii Râul Târgu-
lui.

Treizeci și trei munți mari prin care
trece un tunel-culoar.

Stănești, Domnești, — două sate
cu două biserici.

Pietroasa, sat mic.

Majorești, Albești, două sate.

Cotinești, sat cu un tunel care du-
ce în munți — așezate de-a lungul

văii Râul Doamnei.

Dobrești, sat cu o capelă și cu o
biserică.

Ungureni, sat mic.

Țigănești, sat cu o biserică.

Rusătinesti, Butasa, Degu, trei sate
mici.

NOTE:

¹ Acest județ Muscel, numără așadar —
nouăzeci de numiri care se pot identifica
după văile indicate, pe care sunt așezate.
La sfârșitul secolului al XVIII-lea și în-
ceputul celui de al XIX-lea erau cum se

știe din istoriile contemporane, 121, de
sate, care apar și pe harta austriacă a
colonelului Spect, din 1790—1791 care se
află la cabinetul de hărți de la Biblioteca
Academiei.

GOLEȘTI ȘI REGULAMENTUL ORGANIC

VASILE NOVAC

Frații Gheorghe și Constantin Go-
lescu au colaborat cu administrația
rusă încă înainte de adoptarea Regu-
lamentului Organic.¹) Constantin Go-
lescu, murind, la 5 octombrie 1830,
nu mai ia parte la dezbaterile Obș-
teștii Adunări de Revizuire.

În amintirea contemporanilor mai
tineri, Constantin Goleșcu apărea, în
timpul ocupației rusești, fie ca „cel
dintâi care să apere prerogativele ță-
rii, care să reclame ca reformele ce
vroiau a se introduce să fie într-un
înțeles curat românesc“, cum ni-l zu-
grăvea I.C. Brătianu², fie ca unul ce
protesta „împotriva articolelor împă-
nate în Regulamentul numit Orga-
nic“, cum aprecia I. Heliade Rădules-
cu³.

Gheorghe Goleșcu a fost membru al
Obșteștii Adunări de Revizuire a Re-
gulamentului Organic, ce și-a des-
chis lucrările, la 10 martie 1831, ca
membru al Divanului judecătoresc⁴.
La prima ședință, el citește discursul
lui Pavel Kisselev, discurs pe care
l-a pregătit, probabil, după unele in-
dicații ale generalului rus. Discursul,
în limba română, publicat într-un su-
pliment al ziarului „Curierul Româ-
nesc“, din martie 1831, a fost inclus
și în „Analele parlamentare ale Ro-
mâniei“, tomul I, partea I, București
1890, pp. 69—91.

În introducerea discursului, Gheor-
ghe Goleșcu arată că românii s-au
tras dintr-un „nôrod viteaz“ și că
strămoșii noștri „s-au bucurat de un
guvern național“⁵. Este interesant de

relevat că, vorbind despre suferințe-
le ce au fost produse mai ales de
străini asupra locuitorilor Principa-
telor, deși se insistă în special asu-
pra turcilor rebeli ai lui Pazvant-
Oglu, sunt pomenite și ocupațiile mi-
litare străine, în care se cuprind și
cele rusești, fără a fi menționate ex-
pres: „Boale lipicioase, foamete, dă-
răpănarea orașelor d-voastră, robirea
unei părți din locuitorii acestei țări
de către oștirile cele rebele ale lui
Pazvandoğlu, neuniri din lăuntru, o-
cupații ostășești (șederi de oștiri în
țară); acestea fură bătăile care-au
ticăloșit una după alta aceste două
țări“⁶.

Necesitatea Regulamentului Orga-
nic e văzută de Gheorghe Goleșcu
din neapărata trebuință de a prefăce
o administrație vătămătoare și din
nevoia „de a da țării așezămături
potrivite cu starea ei cea nouă“⁷. Nu
insistăm, în continuare, asupra acestui
discurs, fiind cunoscut. Având în ve-
dere, însă, că, la Complexul muzeal
Golești, există originalul autograf al
discursului pregătit de Gheorghe Go-
lescu, putem să conchidem că, înain-
te de prezentare în Obșteasca Adu-
nare de Revizie, el a fost citit lui Pa-
vel Kisselev. Din ordinul acestuia,
discursul a fost aprobat aproape în
întregime, așa cum îl redactase Go-
lescu, pentru că între original și cel
publicat există o identitate aproape
absolută. Singurul lucru cenzurat,
care apare tăiat în original, cu creio-
nul, la fila 6 pe verso, și, care nu

GOLEȘTI ȘI REGULAMENTUL ORGANIC

VASILE NOVAC

Frații Gheorghe și Constantin Golești au colaborat cu administrația turcă încă înainte de adoptarea Regulamentului Organic.¹⁾ Constantin Golești murind, la 5 octombrie 1830, lăsa în parte la dezbaterile Obștei Adunări de Revizuire.

În amintirea contemporanilor mai ales Constantin Golești apărea, în timpul ocupației rusești, fie ca „cel care să apere prerogativele țării să reclame ca reformele ce trebuiau să se introducă să fie într-un fel curat românesc”, cum ni-l zicea I. C. Brătianu², fie ca unul ce „împotriva articolelor împănate în Regulamentul numit Organice” cum aprecia I. Heliade Rădulescu.

Gheorghe Golești a fost membru al Obștei Adunări de Revizuire a Regulamentului Organic, ce și-a desfășurat lucrările, la 10 martie 1831, ca membru al Divanului judecătoresc⁴. Prima sedință, el citește discursul lui Pavel Kisselev, discurs pe care îl pregătise, probabil, după unele indicații ale generalului rus. Discursul, tradus în limba română, publicat într-un supliment al ziarului „Curierul Român”, din martie 1831, a fost inclus în Analele parlamentare ale României, tomul I, partea I, București, 1900, pp. 60—91.

În introducerea discursului, Gheorghe Golești arată că românii s-au bucurat de un „norod viteaz” și că țara noastră „s-au bucurat de un principat național”⁵. Este interesant de

relevat că, vorbind despre suferințele ce au fost produse mai ales de străini asupra locuitorilor Principatelor, deși se insistă în special asupra turcilor rebeli ai lui Pazvant-Oglu, sunt pomenite și ocupațiile militare străine, în care se cuprind și cele rusești, fără a fi menționate expres : „Boale lipicioase, foamete, dă-răpănarea orașelor d-voastră, robirea unei părți din locuitorii acestei țări de către oștirile cele rebele ale lui Pazvandoglu, neuniri din lăuntru, ocupații ostășești (șederi de oștiri în țară); acestea fură bătăile care-au ticăloșit una după alta aceste două țări”⁶.

Necesitatea Regulamentului Organic e văzută de Gheorghe Golești din neapărata trebuință de a prefăce o administrație vătămătoare și din nevoia „de a da țării așezământuri potrivite cu starea ei cea nouă”⁷. Nu insistăm, în continuare, asupra acestui discurs, fiind cunoscut. Având în vedere, însă, că, la Complexul muzeal Golești, există originalul autograf al discursului pregătit de Gheorghe Golești, putem să conchidem că, înainte de prezentare în Obșteasca Adunare de Revizie, el a fost citit lui Pavel Kisselev. Din ordinul acestuia, discursul a fost aprobat aproape în întregime, așa cum îl redactase Golești, pentru că între original și cel publicat există o identitate aproape absolută. Singurul lucru cenzurat, care apare tăiat în original, cu creionul, la fila 6 pe verso, și, care nu

nouă sate situate la vest de malurile Dâmboviței.

Gureni, sat mic cu un pârâu.
Gura șura, Bogoris, Radsu, — trei sate pe râul Suta (neidentificate).
Frasin, Ciobești — două sate pe râul Copia.

Capu Dealului, Potu, Stulipești — trei sate mici pe râul Potoc.
Călugărița Talenița, Budițeni, Bogati, — sate pe râul Răstoaca.
Leordeni, cu o biserică.
Tătărai, Cacova — cu o biserică.
Vichirești —

Topoloveni, cu o biserică.

Ornușești —

Piscani, cu o biserică.

Călinești, cu o biserică.

Cusani —

Brănești, cu o biserică.

Văleni, cu o biserică.

Golești, cu o biserică de piatră.

Ciocănești —

Ștefănești, cu o biserică.

Izvorana —

Savoy — neidentificat.

Amara.

Toate aceste sate sunt așezate dealungul Argeșului ca și cea mai mare parte la poalele munților care sunt plantate cu viță de vie, pâraie și văi în care se scurg, purtând numele satelor vecine.

Țigănești, sat cu o biserică.

Negreni, sat.

Vieros, sat cu o mănăstire, o capelă și o biserică.

Râncăciovu, sat cu o mănăstire de piatră.

Mioveni, sat cu o biserică.

Golești, mănăstire pe râul Târgului, lângă satul precedent.

Ciumești, sat cu o biserică vis-a-vis de mănăstirea Golești.

Conțești, sat mic.
Davidești, sat cu o biserică.
Slăveni, sat.
Pățeni, sat cu o biserică.
Suslănești, locuințe.
Nămăești, sat cu o biserică de piatră cioplită și una de lemn.
Acele șase sate sunt așezate în lungul râului Argeș.

Moțăești, sat cu o biserică.

Hârdești, sat.

Boizești, sat cu o biserică de piatră.

Rădești, sat cu o biserică și o mănăstire.

Stâlpeni, sat mic cu o biserică.

Flechitești, Chilsești, Cotenii, — trei sate mici.

Nitocolești, sat.

Câmpulung, sat cu paisprezece biserici și o mănăstire cu același nume.

Albești, sat cu o mănăstire și o mănăstire de piatră.

Valea Mare, sat.

Voinești, sat mare.

Budești, sat cu o biserică.

Așezate de-a lungul văii Râul Târgului.

Treizeci și trei munți mari prin care trece un tunel-culoar.

Stănești, Domnești, — două sate cu două biserici.

Pietroasa, sat mic.

Majorești, Albești, două sate.

Cotinești, sat cu un tunel care duce în munți — așezate de-a lungul văii Râul Doamnei.

Dobrești, sat cu o capelă și cu o biserică.

Ungureni, sat mic.

Țigănești, sat cu o biserică.

Rusătiștești, Butasa, Degu, trei sate mici.

NOTE:

¹ Acest județ Muscel, numără așadar — nouăzeci de numiri care se pot identifica după văile indicate, pe care sunt așezate. La sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui de al XIX-lea erau cum se

știe din istoriile contemporane, 121, de sate, care apar și pe harta austriacă a colonelului Spect, din 1790—1791 care se află la cabinetul de hărți de la Biblioteca Academiei.

GOLEȘTI ȘI REGULAMENTUL ORGANIC

VASILE NOVAC

Frații Gheorghe și Constantin Golești au colaborat cu administrația încă înainte de adoptarea Regulamentului Organic.¹ Constantin Golești, murind, la 5 octombrie 1830, nu mai ia parte la dezbaterile Obștei Adunări de Revizuire. În amintirea contemporanilor mai tineri, Constantin Golești apăsă, în timpul ocupației rusești, fie ca „cel din care să apere prerogativele țării, care să reclame ca reformele ce vroiau a se introduce să fie într-un fel curat românesc”, cum ni-l zăvălea I.C. Brătianu², fie ca unul ce protesta „împotriva articolelor împănate în Regulamentul numit Organic”, cum aprecia I. Heliade Rădulescu³.

Gheorghe Golești a fost membru al Obștei Adunări de Revizuire a Regulamentului Organic, ce și-a deschis lucrările, la 10 martie 1831, ca membru al Divanului judecătoresc⁴. La prima ședință, el citește discursul lui Pavel Kisselev, discurs pe care l-a pregătit, probabil, după unele indicații ale generalului rus. Discursul, în limba română, publicat într-un supliment al ziarului „Curierul Românesc”, din martie 1831, a fost inclus și în „Analele parlamentare ale României”, tomul I, partea I, București 1890, pp. 69—91.

În introducerea discursului, Gheorghe Golești arată că românii s-au tras dintr-un „norod viteaz” și că strămoșii noștri „s-au bucurat de un guvern național”⁵. Este interesant de

relevant că, vorbind despre suferințele ce au fost produse mai ales de străini asupra locuitorilor Principatelor, deși se insistă în special asupra turcilor rebeli ai lui Pazvant-Oglu, sunt pomenite și ocupațiile militare străine, în care se cuprind și cele rusești, fără a fi menționate excepțiile, fără a fi menționate excepțiile: „Boale lipicioase, foamete, dă-răpănarea orașelor d-voastră, robirea unei părți din locuitorii acestei țări de către oștirile cele rebele ale lui Pazvandoğlu, neuniri din lăuntru, ocupații ostășești (șederi de oștiri în țară); acestea fură bătăile care-au ticăloșit una după alta aceste două țări”⁶.

Necesitatea Regulamentului Organic e văzută de Gheorghe Golești din neapărata trebuință de a preface o administrație vătămătoare și din nevoia „de a da țării așezămături potrivite cu starea ei cea nouă”⁷. Nu insistăm, în continuare, asupra acestui discurs, fiind cunoscut. Având în vedere, însă, că, la Complexul muzeal Golești, există originalul autograf al discursului pregătit de Gheorghe Golești, putem să conchidem că, înaintea de prezentare în Obșteasca Adunare de Revizuire, el a fost citit lui Pavel Kisselev. Din ordinul acestuia, discursul a fost aprobat aproape în întregime, așa cum îl redactase Golești, pentru că între original și cel publicat există o identitate aproape absolută. Singurul lucru cenzurat, care apare tăiat în original, cu creionul, la fila 6 pe verso, și, care nu

Banul Radu Golea a fost înființat în 1799, o sticlărie în județul Dâmbovița. Moștenind sticlăria, fiul său, Nicolae R. Golea (de la Golea), o consideră, la 1 august 1919, că „este și pentru podoaba patrilui și pentru folosul lăcuitorilor, vânzându-se mai eficient sticlele aici, nefiind calea de pârtață ca în Țara Românească”¹⁰.

La rîndul său, Constantin Golea cu aprecia că „marșe pagubă este la o țară de a-și scoate tot materialul nefabricarisit, vânzându-l în alte țări cu un prost preț”¹¹, propunând „deschiderea tuturor întreprinderilor de producătorilor pă mîntului și a fabricilor”¹².

La 1831, Gheorghe Golea a în-
cercat să introducă în discursul lui
Pavel Kisselev următoarea formula:
re: „măsurile opri-
toare importății a
oricărui lucru vă
măturător industriei
pământenești”¹³. I
o idee a fost scoasă
pentru că, probabil, în concepția lui
Kisselev, această
măsură ar fi dău-
nat intereselor Ru-
siei țariste.
Gheorghe Golea
a fost un mem-
bru foarte activ al
Adunării de Revi-
zie. În ședința din
17 martie 1831, la
discutarea capitulu-
lui 7, articolul 278
el propune, și se
adoptă, ca termenul
de apel să fie de
două luni, nu de
una¹⁴. În ședința
din 20 martie 1831
la dezbaterea arti-
colului 117, privito-

Gheorghe Golescu prezintă un proiect de lege care delimita atribuțiile și datoriile dintre partea judecătorească și administrativă. În introducerea, citată și de Ioan Filitti¹⁹, pe care o aveam în original în colecția Complexului muzeal Golești, Gheorghe Golescu arăta că „pe vremea romanilor ce prin strămutare au trecut de la Roma într-această țară, de la care și-au dobândit și numele de români și pe vremea domnului cel nemuritor, Mihai Vodă cel Viteaz, poci zice, fără îndoială, că pe aceste două vremi era această țară în veci cel ei cel de aur”²⁰. El spera că țara va ieși din veacul de fier și va intra iar la cel de aur, cu ajutorul lui sîei, pe care o credea ca o „statoină apărătoare” a intereselor române.

...mul judecătoresc.
... în concepția lui Gheorghe
... Regulamentul Organic tre-
... îmbunătățit continuu, pentru fii
... ai de frate, el reprezenta
... instrument al politicii țariste de
... în treburile interne ale
... țării, un mijloc pentru boie-
... re de exploatare și
... a maselor populare. Atitudi-
... față de Regulament era pro-
... și, de aceea, ei au militat
... pentru înlocuirea lui cu o
... constituție, care să asigure în-
... un regim democratic în
... țară.

...ceptia Goleștilor, ca și a tutu-
...lelor lor de generație privi-
...la Regulamentul Organic, este,
...reflectată în **Istoricul Protec-**
...rului rusesc în Principate și a
...mentului **Organic**, publicat
...**Anul 1848 în Principatele Româ-**
...O copie se găsește la Bibliote-
...trala de Stat (fond Brătianu,
...XLII, dos. 3 a). Al.G. Golescu
...ce cele două adunări de revizie
...au fost convocate în conformitate
...lelei ale țării, ci au fost
...arbitrar, prin ordinul ge-
...rului rus, care a recrutat depu-
...din sânilor boierimii de
...atrână, fanariotă, dispusă

Regulamentul, care
tât spiritului, cât și l
„a dat Rusiei o infl
zilele în administra
țărilor și un drept
care Turcia niciodat
gat în contul său”²⁹
arăta Al.G. Golescu,
cele mai prețioase l
în schimbul unor a
pe care le acorda a
câtorva privilegiați³
lamentul a agravat
nimii, dublând ve
De aceea, țăranii
insurecții parțiale,
rii noilor corvezi,
sești le-au înăbuși
te a boierilor mai
tat contra Regula
timpul ocupației r

— ridicarea d
mie pe care Poa
deauna și este,
noască ;

— rezervarea
a interveni în
guvernele și ad

— trecerea p
supra claselor
societății, asup
rănesc, care nu
ce proprietate
constituia prin
nu este frapată
pozit. Această

apare în varianta publicată, este o idee de mare importanță pentru economia noastră națională, idee pentru care militase, atât Banul Radu Golescu, cât și ceilalți fii ai săi. Este vorba de ideea dezvoltării și apărării industriei naționale. Influențat de ideile marii revoluții franceze, Banul Radu Golescu, la 1798, propunând o reformă de organizare a Departamentului Epitropiei Obștirilor, înlocuise patru boieri cu patru negustori și milita, în același timp, pentru „înființarea de fabrici, de meșteșuguri iscusite, împuținarea or poprirea importățiunii de lucruri zadarnice și cheltuieli deșerte”⁸.

Banul Radu Golescu înființase, în 1799, o sticlărie în județul Dâmbovița⁹. Moștenind sticlăria, fiul său, Nicolae R. Golescu (deli Aga), o considera, la 1 august 1819, că „este și pentru podoaba patriei și pentru folosul lăcuitorilor, vânzându-se mai eficient sticlele aici, ne fiind calea de pârtață ca în Țara Nemțească”¹⁰.

La rîndul său, Constantin Golescu aprecia că „mare pagubă este la o țară de a-și scoate tot materialul nefabricarisit, vânzându-l în alte țări cu un prost preț”¹¹, propunând „deschiderea tuturor producturilor pământului și a fabricilor”¹².

La 1831, Gheorghe Golescu a încercat să introducă în discursul lui Pavel Kisselev următoarea formulare: „măsurile opritoare importății a oricărui lucru vătămător industriei pământenești”¹³. Ideea a fost scoasă pentru că, probabil, în concepția lui Kisselev, această măsură ar fi dăunat intereselor Rusiei țariste.

Gheorghe Golescu a fost un membru foarte activ al Adunării de Revizie. În ședința din 17 martie 1831, la discutarea capitolului 7, articolul 278, el propune, și se adoptă, ca termenul de apel să fie de două luni, nu de una¹⁴. În ședința din 20 martie 1831, la dezbaterile articolului 117, privitor

la birurile asupra țăganilor, s-a hotărât numirea unei comisii din 5 formați din: Gheorghe Golescu, Alexandru Ghica, Manolache Arghiropolul, Manoil Băleanu și Filip Lenș¹⁵. La 1 aprilie 1831, Gheorghe Golescu propune mărirea lefurilor funcționarilor și a militarilor ce vor face parte din miliție¹⁶. Amendamentul lui Golescu a produs vii dezbateri. S-a hotărât că, pe anul în curs, nu se pot face, dar, în anul 1832, „va putea a se urca suma lefurilor până la 1 000 000”¹⁷. La discuția, din 7 aprilie 1831, asupra capitolului 5, referitor la comerț, Gheorghe Golescu, apărându-și punctul de vedere de mare proprietar, propune, pentru articolul 160, paragraful 5, „că pentru bălciuri și târguri numai proprietarul poate să vândă vin, rachiu, carne și pâine, iar vrând această dreptate să o dea altuia să se tocmescă cu acela precum se va putea învoi; cum și pentru prăvăliile, coșarele și umbrarele, de va face proprietarul la acele bălciuri și târguri, să se tocmescă cu negustorii”. Tocmeala să se facă și pentru pășunat, „iar pentru obor să nu se ia nici o plată”¹⁸.

Gheorghe Golescu prezintă un proiect de lege care delimita atribuțiile și datoriile dintre partea judecătorească și administrativă. În introducerea, citată și de Ioan Filitti¹⁹, pe care o aveam în original în colecția Complexului muzeal Golești, Gheorghe Golescu arăta că „pe vremea romanilor ce prin strămutare au trecut de la Roma într-această țară, de la care și-au dobândit și nume de români și pe vremea domniei celui nemuritor, Mihai Vodă cel Viteaz, poci zice, fără îndoială, că pe aceste două vremi era această țară în veacul ei cel de aur”²⁰. El spera că țara va ieși din veacul de fier și va intra iar la cel de aur, cu ajutorul Rusiei, pe care o credea că o „statornică apărătoare” a intereselor româ-

ni. Spera că, prin Regulamentul Organic se va merge „spre drumul proșperității și înnoirii vieții”²¹. Cu toate acestea, el observă că Regulamentul, în partea judecătorească, de care răspundea din însărcinarea lui Kisselev, trebuia îmbunătățit: „am băgat de seamă — spunea Gheorghe Golescu — că unele din cele mai neapărate trebuințe nu s-au însemnat, altele s-au însemnat cam întunecate, iar altele au trebuință de oarece îndreptare”²². De aceea, el pune în dezbatere proiectul, socotind „că, din vreme în vreme, îndreptându-se la cea desăvârșită, îndeplinire a bunelor orânduieli”²³, să se poată obține propășirea și prin sistemul judecătoreesc.

Dacă în concepția lui Gheorghe Golescu, Regulamentul Organic trebuia îmbunătățit continuu, pentru fiii și nepoții săi de frate, el reprezenta un instrument al politicii țariste de amestec în treburile interne ale Principatelor, un mijloc pentru boierimea reacționară de exploatare și împilare a maselor populare. Atitudinea lor față de Regulament era profund ostilă și, de aceea, ei au militat permanent pentru înlocuirea lui cu o nouă constituție, care să asigure înstaurarea unui regim democratic în Principate.

Concepția Goleștilor, ca și a tuturor colegilor lor de generație privitoare la Regulamentul Organic, este, pe larg, reflectată în *Istoricul Protec-toratului rusesc în Principate și a Regulamentului Organic*, publicat în „Anul 1848 în Principatele Române”²⁴. O copie se găsește la Biblioteca Centrală de Stat (fond Brătianu, pachet XLII, dos. 3 a). Al.G. Golescu arată că cele două adunări de revizie n-au fost convocate în conformitate cu vechile legi ale țării, ci au fost compuse arbitrar, prin ordinul generalului rus, care a recrutat deputați, mai ales, din sânul boierimii de origine străină, fanariotă, dispusă a

primi dispoziții străine²⁵. Cu toată această compoziție ilegală, preciza Al. G. Golescu, în adunări s-a creat o opoziție puternică, care a iritat guvernul din Petersburg²⁶. De aceea, miniștrii și un tânăr membru al atropolitului au fost exilați în Rusia²⁷. Regulamentul a fost adoptat sub presiunea „a 100.000 baionete rusești și a unui regim de teroare... fără o discuție serioasă”²⁸.

Regulamentul, care este contrar, atât spiritului, cât și literii tratatelor „a dat Rusiei o influență de toate zilele în administrația interioară a țărilor și un drept de acțiune... pe care Turcia niciodată nu și l-a arrogat în contul său”²⁹. Jocul Rusiei, arăta Al.G. Golescu, era de a zmulge cele mai prețioase libertăți ale țării, în schimbul unor avantaje materiale, pe care le acorda această constituție câtorva privilegiați³⁰. Ca atare, Regulamentul a agravat exploatarea țărănimii, dublând veniturile nobilimii. De aceea, țărani au protestat, prin insurecții parțiale, contra introducerii noilor corvezi, dar baionetele rusești le-au înăbușit³¹. Chiar și o parte a boierilor mai curajoși au protestat contra Regulamentului, încă din timpul ocupației rusești³².

Al.G. Golescu formulează, în continuare, următoarele plângeri împotriva Regulamentului:

— ridicarea dreptului de autonomie pe care Poarta l-a respectat totdeauna și este, încă, gata să-l recunoască;

— rezervarea dreptului Rusiei de a interveni în măsurile adoptate de guvernele și adunările țării;

— trecerea poverii impozitelor asupra claselor celor mai sărace ale societății, asupra proletariatului țărănesc, care nu posedă nimic, în timp ce proprietatea funciară, care constituia principala bogăție a țării, nu este frapată de nici un fel de impozit. Această stare de lucruri, după

apare în varianta publicată, este o idee de mare importanță pentru economia noastră națională, idee pentru care militase, atât Banul Radu Golescu, cât și ceilalți fii ai săi. Este vorba de ideea dezvoltării și apărării industriei naționale. Influențat de ideile marii revoluții franceze, Banul Radu Golescu, la 1798, propunând o reformă de organizare a Departamentului Epitropiei Obștirilor, înlocuise patru boieri cu patru negustori și milita, în același timp, pentru „înființarea de fabrici, de meșteșuguri iscusite, împuținarea or poprirea importățiunii de lucruri zadarnice și cheltuieli deșerte”⁸.

Banul Radu Golescu înființase, în 1799, o sticlărie în județul Dâmbovița⁹. Moștenind sticlăria, fiul său, Nicolae R. Golescu (deli Aga), o considera, la 1 august 1819, că „este și pentru podoaba patriei și pentru folosul lăcuitorilor, vânzându-se mai eficient sticlele aici, ne fiind calea depărtată ca în Țara Nemțescă”¹⁰.

La rindul său, Constantin Golescu aprecia că „mare pagubă este la o țară de a-și scoate tot materialul nefabricarisit, vânzându-l în alte țări cu un prost preț”¹¹, propunând „deschiderea tuturor producturilor pământului și a fabricilor”¹².

La 1831, Gheorghe Golescu a încercat să introducă în discursul lui Pavel Kisselev următoarea formulare: „măsurile opritoare importății a oricărui lucru vătămător industriei pământenești”¹³. Ideea a fost scoasă pentru că, probabil, în concepția lui Kisselev, această măsură ar fi dăunat intereselor Rusiei țariste.

Gheorghe Golescu a fost un membru foarte activ al Adunării de Revizie. În ședința din 17 martie 1831, la discutarea capitolului 7, articolul 278, el propune, și se adoptă, ca termenul de apel să fie de două luni, nu de una¹⁴. În ședința din 20 martie 1831, la dezbaterile articolului 117, privitor

la birurile asupra țăganilor, s-a hotărât numirea unei comisii din 5 formați din: Gheorghe Golescu, Alexandru Ghica, Manolache Arghiroșul, Manoil Băleanu și Filip Lens¹⁵. La 1 aprilie 1831, Gheorghe Golescu propune mărirea lefurilor funcționarilor și a militarilor ce vor face parte din miliție¹⁶. Amendamentul lui Golescu a produs vii dezbateri. S-a hotărât că, pe anul în curs, nu se pot face, dar, în anul 1832, „va putea a se urca suma lefilor până la 1 000 000”¹⁷. La discuția, din 7 aprilie 1831, asupra capitolului 5, referitor la comerț, Gheorghe Golescu, apărându-și punctul de vedere de mare proprietar, propune, pentru articolul 160, paragraful 5, „că pentru bălciuri și târguri numai proprietarul poate să vândă vin, rachiu, carne și pâine, iar vrând această dreptate să o dea altuia să se tocmească cu acela precum se va putea învoi; cum și pentru prăvăliile, coșarele și umbrarele, de va face proprietarul la acele bălciuri și târguri, să se tocmească cu negustorii”. Tocmeala să se facă și pentru pășunat, „iar pentru obor să nu se ia nici o plată”¹⁸.

Gheorghe Golescu prezintă un proiect de lege care delimita atribuțiile și datoriile dintre partea judecătorească și administrativă. În introducerea, citată și de Ioan Filitti¹⁹, pe care o aveam în original în colecția Complexului muzeal Golești, Gheorghe Golescu arăta că „pe vremea românilor ce prin strămutare au trecut de la Roma într-această țară, de la care și-au dobândit și nume de români și pe vremea domnului celui nemuritor, Mihai Vodă cel Viteaz, poci zice, fără îndoială, că pe aceste două vremi era această țară în veacul ei cel de aur”²⁰. El spera că țara va ieși din veacul de fier și va intra iar la cel de aur, cu ajutorul Rusiei, pe care o credea ca o „statornică apărătoare” a intereselor româ-

ni. Spera că, prin Regulamentul Organic se va merge „spre drumul precăderii și înnoirii vieții”²¹. Cu toate acestea, el observă că Regulamentul, la partea judecătorească, de care răspundea din însărcinarea lui Kisselev, trebuia îmbunătățit: „am băgat de seamă — spunea Gheorghe Golescu — că unele din cele mai neapărate treburi nu s-au însemnat, altele s-au însemnat cam întunecate, iar altele au trebuit de oarece îndreptare”²². De aceea, el pune în dezbatere proiectul, socotind „că, din vreme în vreme, îndreptându-se la cea desăvârșită îndeplinire a bunelor orânduiri”²³, să se poată obține propășirea și prin sistemul judecătoresc.

Dacă în concepția lui Gheorghe Golescu, Regulamentul Organic trebuia îmbunătățit continuu, pentru fiii și nepoții săi de frate, el reprezenta un instrument al politicii țariste de mixtiune în treburile interne ale Principatelor, un mijloc pentru boierimea reacționară de exploatare și împilare a maselor populare. Atitudinea lor față de Regulament era profund ostilă și, de aceea, ei au militat permanent pentru înlocuirea lui cu o nouă constituție, care să asigure înstaurarea unui regim democratic în Principate.

Concepția Goleștilor, ca și a tuturor colegilor lor de generație privitoare la Regulamentul Organic, este, pe larg, reflectată în *Istoricul Protectoratului rusesc în Principate și a Regulamentului Organic*, publicat în „Anul 1848 în Principatele Române”²⁴. O copie se găsește la Biblioteca Centrală de Stat (fond Brătianu, pachet XLII, dos. 3 a). Al.G. Golescu arată că cele două adunări de revizie n-au fost convocate în conformitate cu vechile legi ale țării, ci au fost compuse arbitrar, prin ordinul generalului rus, care a recrutat deputați, mai ales, din sânul boierimii de origină străină, fanariotă, dispusă a

primi dispoziții străine²⁵. Cu toată această compoziție ilegală, preciza Al.G. Golescu, în adunări s-a creat o poziție puternică, care a iritat guvernul din Petersburg²⁶. De aceea, mitropolitul și un tânăr membru al adunării au fost exilați în Rusia²⁷. Regulamentul a fost adoptat sub presiunea „a 100.000 baionete rusești și a unui regim de teroare... fără o discuție serioasă”²⁸.

Regulamentul, care este contrar, atât spiritului, cât și literei tratatelor „a dat Rusiei o influență de toate zilele în administrația interioară a țărilor și un drept de acțiune... pe care Turcia niciodată nu și l-a arătat în contul său”²⁹. Jocul Rusiei, arăta Al.G. Golescu, era de a zmulge cele mai prețioase libertăți ale țării, în schimbul unor avantaje materiale, pe care le acorda această constituție câtorva privilegiați³⁰. Ca atare, Regulamentul a agravat exploatarea țărănimii, dublând veniturile nobilimii. De aceea, țărani au protestat, prin insurecții parțiale, contra introducerii noilor corvezi, dar baionetele rusești le-au înăbușit³¹. Chiar și o parte a boierilor mai curajoși au protestat contra Regulamentului, încă din timpul ocupației rusești³².

Al.G. Golescu formulează, în continuare, următoarele plângeri împotriva Regulamentului:

— ridicarea dreptului de autonomie pe care Poarta l-a respectat totdeauna și este, încă, gata să-l recunoască;

— rezervarea dreptului Rusiei de a interveni în măsurile adoptate de guvernele și adunările țării;

— trecerea poverii impozitelor asupra claselor celor mai sărace ale societății, asupra proletariatului țărănesc, care nu posedă nimic, în timp ce proprietatea funciară, care constituia principala bogăție a țării, nu este frapată de nici un fel de impozit. Această stare de lucruri, după

autorul memoriului, violează vechile obiceiuri ale țării, după care impozitele erau plătite de toate clasele societății, inclusiv de nobili și preoți³³;

— împiedecarea liberei mutări a țăranilor prin formalități și taxe vexatorii, care-i reduc la situația de sclavi ai boierilor;

— dublarea corvezilor și altor obligații, fără a le acorda o mai mare bucată de pământ în arendă, ceea ce aduce prejudicii țăranilor, făcându-le situația intolerabilă;

— împărțirea inegală a impozitelor chiar asupra țăranimii în săși, ele nefiind proporționale cu veniturile contribuabililor, care constau într-o capitație uniformă, neconformă cu numărul vitelor și al brațelor de lucru;

— restrângerea puterii politice la un cerc restrâns al aristocrației privilegiate și corupte (în Valahia nefiind mai mulți de 3 000 alegători), în timp ce burghezia este privată de orice drept politic, precum și stabilirea, între clase, a numeroase distincții în privința drepturilor civile;

— inserarea în Regulament a obiceiurilor sistemului fanariot, în loc de a ține seamă de vechile obiceiuri ale țării, care n-admiteau, de loc, o ierarhie privilegiată și care nu recunoșteau, în fapt, gradele decât ca funcții publice, conferite titlurilor neereditare³⁴. Într-un cuvânt, conchide Golescu, Regulamentul a coborât nivelul moralei publice și a împiedecat „dezvoltarea prosperității țării”³⁵.

„Astăzi, arăta Al. G. Golescu, poporul român s-a ridicat în masă pentru a sfâșia, în sfârșit, acest Regulament, care a fost nenorocirea țării, și asupra căruia el n-a fost niciodată chemat să-și dea avizul său”³⁶.

Când la 1837, Adunarea a protestat, aproape în unanimitate, contra acelei părți de Regulament, care con-

ferea Rusiei dreptul de veto asupra deciziilor corpurilor legiuitoare, Poarta a amenințat să exileze pe toți deputații, așa cum a făcut-o cu I. Cimpianu. Turcia, demonstrează Al. G. Golescu, n-a avut niciodată drept de veto asupra deciziilor adunărilor noastre legislative. În sprijinul afirmației sale, el citează hătișeriful din 1834, referindu-se, printre altele, și la articolul 8 al acestui hătișerif, care stipula clar: „Cele două Principate au toate drepturile unei legislații independente”³⁷.

În concluzie, Al. G. Golescu cere guvernelor Europei să-și ofere arbitrajul în chestiunea Principatelor, să facă o anchetă solemnă pentru a constata originea și natura protectoratului rus. Se va recunoaște, astfel, că protectoratul n-a fost niciodată sincer, că el a fost impus Turciei și Principatelor și că, după 17 ani, el n-a fost în mâinile diplomației ruse, decât un instrument de corupție, de aservire și de împiedecare „a întregii dezvoltări morale și materiale a națiunii moldo-valahe”³⁸. El cere Franței să ia inițiativa în această chestiune, să proclame sfینtenia cauzei noastre și să intervină pe lângă Turcia ca să ceară Rusiei evacuarea Principatelor și să ne lase să ne facem noi, înșine, constituția, în conformitate cu hătișeriful din 1834, care ne acordă dreptul deplin de autonomie³⁹.

Alexandru G. Golescu reia critica Regulamentului Organic în două memorii: **Memoriu statistic asupra Principatelor Moldovei și Valahiei** și **Memoriu asupra intervenției rusești în Principatele dunărene și asupra consecințelor sale pentru libertățile interioare ale acestor provincii**.

În primul, Al. G. Golescu arată că Adunările noastre legiuitoare erau compuse din boieri și deputați din

toate clasele sociale, ceea ce demonstrează că, „pentru Principate, democrația nu este copiată de nicăieri... ea este, mai ales, o chestiune de drept și amintiri istorice”⁴⁰, dar Regulamentul impus de Rusia a rescris drepturile politice la numai 1 500 boieri⁴¹. Cifra aceasta contrazice afirmațiile lui anterioare, ca și cele ce vor urma, privind numărul alegătorilor.

În al doilea memoriu, reluând, mai pe larg, critica Regulamentului, Al. G. Golescu arată că, prin manifestul din 31 iulie 1848, chiar Rusia considera că trebuie „îmbunătățit” și chiar modificat ici și colo⁴²; dar că vrea să-o facă tot sub apăsarea ocupației și în același mod în care a procedat inițial⁴³. Dacă Rusia va avea mână liberă, se vor învenina relațiile dintre clase și se va provoca o nouă revoluție⁴⁴.

Golescu reia argumentarea că, în vechime, erau reprezentate toate clasele sociale în adunări și preciza că, chiar, pe vremea fanarioților nu se făceau schimbări constituționale, fără convocarea corpurilor legiuitoare⁴⁵. Din 2 500 000 de cetățeni, în algeri, doar 70 de familii au cuvântul hotărâtor, pentru că din 42 de deputați, 20 sunt aleși de marii boieri dintre ei, iar alți 3 sunt numiți pe viață din înaltul cler, care provine tot din marea boierime. Deci 23 de deputați, ce formează majoritatea Adunării „nu reprezintă decât 70 de familii boieresti”⁴⁶. Restul de 19 deputați se aleg de mici boieri de prin județe. În cazul când domnul este câștigat de Rusia, el poate face să se adopte legi potrivnice libertăților țării, iar, dacă are velleități de independență, îi crează o poziție în Adunare și-l schimbă, ca pe

Alexandru D. Ghica⁴⁷. Cum țăranul n-are drept de vot, împilarea lui crește, mai ales că nici comerțul și nici industria nu-s reprezentate în Adunare. Reprezentarea lor, poate, ar face posibilă stăvilirea împilării țăranilor. „În rezumat, conchide Al. G. Golescu, Regulamentul Organic, operă a câtorva boieri aleși de către Rusia, n-a avut în vedere nici interesele țării, nici chiar acelea a celor 3 000 de boieri, pe care el i-a constituit în mod legal”⁴⁸. Întrucât domnul este supus presiunilor Rusiei, „numai națiunea, dacă i se dă mână liberă — crede Golescu — poate pune capăt acestei stări de lucruri”⁴⁹. Dar, pentru aceasta, Al. G. Golescu cere intervenția cabinetelor europene. Pentru revizuirea Regulamentului, având în vedere că este o treabă pur internă a Principatelor, el solicită să se facă de către o „Adunare națională, reprezentând toate

clasele națiunii”, ca fiind „singura competentă în această materie”⁵⁰. Deoarece Turcia n-are putere să se opună Rusiei, Al. G. Golescu cere cabinetelor occidentale s-o ajute, pentru ca Rusia să înțeleagă că Europa este gata să ajute Poarta și cu vocea și cu brațul⁵¹.

Regulamentul Organic, abolit și ars la 1848, reintrodus prin forța baionetelor rusești și turcești, nu va fi definitiv înlăturat decât odată cu unirea Moldovei cu Țara Românească, prin reformele înlăptuite în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza. La înlăturarea lui, ca și la întreaga luptă pentru realizarea unui stat românesc unitar, democratic și independent și-au adus o contribuție prețioasă și Goleștii din generația pașoptistă.

NOTE:

- ¹ Istoria României, III, Ed. Ac. R.P.R., Buc., 1964, p. 935.
- ² Biblioteca Centrală de Stat, fond Brătianu, pachet VI, dos. VII.
- ³ Heliade, R. I., *Equilibru între antithesi sau spiritul și materia*, publicat de la 1859 până la 1869, p. 89.
- ⁴ Filitti, Ioan, C., *Principatele Române de la 1828 la 1834. Ocupația rusească și Regulamentul Organic*, Buc. f.a., p. 83.
- ⁵ *Analele parlamentare ale României*, t. I, p. I-a, Buc. 1890, p. 70.
- ⁶ Ibidem, p. 71.
- ⁷ Ibidem, p. 73.
- ⁸ Urechia, V., A., *Istoria României*, vol VII, Buc. 1894, p. 177.
- ⁹ *Documente privitoare la economia Țării Românești, 1800—1850*, culese I. Cojocaru, Ed. șt., Buc. 1958, p. 170.
- ¹⁰ Ibidem, p. 199.
- ¹¹ Goleșcu, Dinicu, *Insemnare a călătoriei mele, făcută în anul 1824, 1825, 1826*, Ed. pt. lit., Buc., 1964, p. 187.
- ¹² Bănu, I., Hodoș, N., Simionescu D., *Bibliografia românească veche*, t. III, 1809—1830, Ed. Ac. rom., (Buc.) 1912—1936, p. 491.
- ¹³ *Cuvânt la deschiderea Extraordinarei Obștești Adunări*, fila 6, Col. Complexului muzeal Golești, nr. inv. 13262/1321.
- ¹⁴ *Analele parlamentare ale României*, t. I, p. I-a, Buc. 1890, p. 5.
- ¹⁵ Ibidem, p. 9.
- ¹⁶ Ibidem, p. 25.
- ¹⁷ Ibidem, p. 27. Vezi și *Curierul Românesc*, 30 apr. 1831, an. III, p. 211.
- ¹⁸ Ibidem, p. 30.
- ¹⁹ Filitti, Ioan, C., op. cit., p. 269.
- ²⁰ Complexul muzeal Golești, nr. inv. 13261/1320.
- ²¹ Ibidem.
- ²² Ibidem.
- ²³ Ibidem.
- ²⁴ *Anul 1848 în Principatele Române*, IV, Buc., 1903, p. 35—48.
- ²⁵ Ibidem, p. 42.
- ²⁶ Ibidem.
- ²⁷ Ibidem, p. 42—43.
- ²⁸ Ibidem, p. 43.
- ²⁹ Ibidem.
- ³⁰ Ibidem.
- ³¹ Ibidem.
- ³² Ibidem.
- ³³ Ibidem, p. 43—44.
- ³⁴ Ibidem, p. 44.
- ³⁵ Ibidem.
- ³⁶ Ibidem.
- ³⁷ Ibidem, p. 45.
- ³⁸ Ibidem, p. 47.
- ³⁹ Ibidem, p. 47—48.
- ⁴⁰ *Bibl. Acad. R.S.R.*, Mss. Arh. Ion Ghica, mapa VI, act. 41.
- ⁴¹ Ibidem.
- ⁴² *Bibl. Acad. R.S.R.*, Mss. Arh. Ion Ghica, mapa VI, act. 43.
- ⁴³ Ibidem.
- ⁴⁴ Ibidem.
- ⁴⁵ Ibidem.
- ⁴⁶ Ibidem.
- ⁴⁷ Ibidem.
- ⁴⁸ Ibidem.
- ⁴⁹ Ibidem.
- ⁵⁰ Ibidem.
- ⁵¹ Ibidem.

The Goleșcu's and the Constitutional Regulations

Summary

The author presents the Goleșcu brothers' (Gheorghe — Iordache — and Constantin — Dinicu — Goleșcu) contribution to the preparation and drawing out of the Constitutional Regulation.

Gheorghe Goleșcu is the author of the speech made in Pavel Kisselev's name on March 10 th, 1831, at the National Assembly of revision.

The part referring to the encouraging of the autochthonous industry

was censored. Gheorghe Goleșcu's active role in the debates is particularly pointed out.

Gheorghe and Constantin Goleșcu's sons vehemently fought against the Constitutional Regulations, both during the 1848 Revolution and also during their 9 years' exile.

Besides mentioning criticism against the Constitutional Regulations in published memories, the author in-

lets on two of Al. G. Goleșcu's unpublished memories, which both criticize this first constitution of the country:

„A Statistical Statement on the Moldavian and Wallachian Principa-

lities“ and „A Statement on the Russian Intervention in the Danube Principalities and on its Consequences on the Internal Liberties of these Provinces“.

JUDEȚUL ARGEȘ OGLINDIT ÎN CATAGRAFIA DIN 1832

SPIRIDON CRISTOCEA

Intocmite în general în urma poruncilor trimise ocârmuitorilor de către autoritățile centrale, catagrafiile cu date prețioase privind situația statelor, într-un anumit moment, din punct de vedere economic, social, cultural, religios etc. Prezentând sintetic nivelul unui domeniu de activitate, catagrafiile constituie documente de o deosebită importanță pentru reconstituirea istoriei statului, județului sau țării într-o anumită perioadă. Alături de către subocârmuitori în urma deplasării lor la fața locului sau pe baza datelor furnizate acestora de către conducătorii satelor, unele catagrafi mai ales cele pe baza cărora se fixau sarcinile fiscale, nu reflectă întotdeauna realitatea. Modul în care este prezentă adevărul, depinde de prezența și conștiința celui care întocmește catagrafia, de sinceritatea ocârmuitorilor ș.a. De aceea, folosirea datelor pe care ele le furnizează trebuie făcută cu discernământ și prin coroborare cu altele apropiate în timp.

În timpul administrației rusești în Muntenia (1832—1834) au fost întocmite numeroase catagrafi care ne permit astăzi să apreciem nivelul de dezvoltare al societății românești în această perioadă. Printre aceste catagrafi, nepublicate până în prezent, se numără și cele aflate la Arhivele

Statului, Filiala Argeș, care ne furnizează date importante privind dezvoltarea economică a celor două județe în anul 1832. Catagrafiile au fost întocmite în urma poruncii pe care, la 21 octombrie 1832, Departamentul Vorniciei Treburilor din Lăuntru (în continuare: Vornicia) a trimis-o ocârmuitorilor județelor din Țara Românească. În adresă se preciza că prin otocjenia „gheneralicescului ștab Fonton de Vornion“, urmată din porunca prezidentului Divanului (Pavel Kiselev, ș.a.), se cerea Vorniciei ca în cel mai scurt timp să se întocmească catagrafiile necesare „spre îndeplinirea istoricostaticești descrieri ce să facă pentru Principatul Valahiei“. După întocmirea lor, catagrafiile, care desigur trebuiau să servească altor scopuri, urmau să fie înaintate cancelariei prezidentului Divanului. Ocârmuitorii au înaintat catagrafiile întocmite de ei pe baza celor trimise de subocârmuitori care au rămas în arhiva județului.

Cu toate că vom transcrie integral catagrafiile întocmite de subocârmuitori, prezentăm în continuare cele mai importante probleme ce se desprind din ele.

JUDEȚUL ARGEȘ. Prin porunca 8104 din 21 octombrie 1832, Vornicia cerea Ocârmuitorii Județului Argeș să întocmească catagrafiile care trebu-

iau să cuprindă numărul de animale, al pogoanelor de vie și al stupilor, fabricile², tipografiile și litografiile existente, precum și locurile unde se aflau cărbuni de pământ.

La 28 octombrie 1832 aceeași Vornicie, prin porunca 8413, făcea cunoscut Ocârmuirii Județului Argeș că, în afară de cele cerute la 21 octombrie 1832, se mai solicitau date despre locurile unde se confecționau pietre de moară și costul lor. La 9 noiembrie 1832, Ocârmuirea trimitea subocârmuitorilor conținutul poruncilor Vorniciei din 21 și 28 octombrie cerând să se alcătuiască aceste catagrafii³. Întrucât unii subocârmuitori n-au întocmit catagrafiile la timp, Ocârmuirea n-a putut să le înainteze, astfel că la 28 noiembrie⁴ și 5 decembrie 1832 Vornicia poruncește din nou să se dea curs cererii sale⁵.

Potrivit acestor catagrafii, în anul 1832 județul Argeș era împărțit în 2 plaiuri (Aref și Loviștea) și 6 plăși (Argeș, Găleşești, Oltul de Jos, Pi-

(Tabelul — în pag. 89)

Subocârmuitorul plășii Argeșului a întocmit o catagrafie separată pentru povernele de rachiu, teascurile de ceară și ulei indicând nu numai satele unde se aflau, ci și proprietarii lor, de aceea o vom transcrie integral și pe aceasta.

În privința locurilor unde se confecționau pietre de moară, cerute prin porunca Vorniciei 8413/28 octombrie 1832, doar subocârmuitorul plaiului Aref a indicat satele Jiblea și Turburea. Unii subocârmuitori (Loviștea, Pitești, Argeș, Vâlsanul, orașul Pitești) au precizat prin adrese sau la sfârșitul catagrafiilor că în cuprinsul acestor unități administrative nu se confecționează asemenea pietre, iar ceilalți n-au precizat nimic, desigur, tot ca urmare a faptului că nu existau asemenea preocupări.

Reședința județului era orașul Pitești care avea 4 mahalale (Albastră, Galbenă, Neagră și Roșie) și 2 cătune (Geamăna și Prundu). Cel de al doilea oraș al județului, Curtea de Argeș, avea 3 mahalale: Olari, Poștei și Văvea Sasului. Din cele 5 plăși pentru care catagrafia a fost întocmită pe localități, cele mai multe sate se aflau în plasa Topologului (41), urmată de Găleşești (23), Loviștea (21), Vâlsanul (16) și Argeșul (12).

Din păcate, trei dintre subocârmuitori (Aref, Oltul de Jos și Pitești) n-au întocmit catagrafiile pe sate, ci au dat totalul pe județ.

Facem precizarea că în multe cazuri adunând cifrele unei rubrici a rezultat altă sumă decât cea indicată de subocârmuitori, de aceea în tabelele care urmează am trecut cifrele corecte, iar în catagrafii pe cele re-

ale le-am indicat prin trimiteri în subsolul lucrării.

În privința fabricilor cerute prin cele două porunci, doar subocârmuitorul plășii Topologului a consemnat existența a 19 varnițe, 1 - zahana, 1 - atelier de olărie și 2 de ulei, iar în orașul Pitești sunt indicate: 1 - moară de apă, 29 - „meșteri dă fier”, 6 tăbăcării, 4 găitanării și 1 de tabac.

Subocârmuitorul plășii Topologului a inclus în catagrafia alcătuită bi-sericile de zid (28), de lemn (35) și meșterii pe care se aflau, situație cunoscută Ocârmuirii, prin porunca 2083/21 octombrie 1832 de către Logofeția Pricinilor Bisericești⁶.

În transcrierea catagrafiilor am completat tacit toate prescurtările, încât nu sunt susceptibile de mai multe soluții, iar după cuvintele pentru a căror descifrare aveam îndoieli, am pus semnul (?).

Nr. crt.	Unitatea administrativă	Nr. sate	Cal	Iepe	Boi de jug	Buhai	Vaci	Berbeci tîgari	Berbeci de rînd	Oii tîgari	Oii de rînd	Capre	Rămășiiri	Stupi	Pogoane	Poverne
1	Aref	— plai	520	8880	1796	985	2080	250	3060	275	11000	6056	1890	650	350	8
2	Argeș	— plasă	12	104	271	1026	426	1170	33	219	443	1246	1240	448	—	16
3	Găleşești	— plasă	23	341	508	1518	470	1902	976	108	3675	1658	2590	1041	—	7
4	Loviștea	— plai	21	204	263	626	341	774	630	—	9259	2274	846	409	—	—
5	Oltul de Jos	— plasă	—	453	644	2548	905	2285	543	565	2748	3404	4737	1356	221	16
6	Pitești	— plasă	—	885	1255	2680	733	2959	825	—	8832	—	6531	3345	1215	16
7	Topologul	— plasă	41	510	909	2558	706	2876	281	359	1491	3906	6056	883	390,5	19
8	Vâlsanul	— plasă	16	294	377	1013	584	1710	120	168	439	2580	1918	545	60	—
9	Pitești	— plasă	—	276	30	221	37	180	—	58	125	62	92	185	7	—
10	Curtea de Argeș	— oraș	—	46	78	270	142	450	10	10	340	350	340	126	—	—
	Total județ			3633	13315	14256	5329	16396	3668	4547	27297	27868	28097	23147	6680	1361,5

A N E X E
IJUDEȚUL ARGES
1

„Plaiu Aref. Prescrierea de felu-
rimea lucrurilor ce să află în acest
plaiu din însemnatele condeie spre

împlinirea cerutei științei cerute prin
porunca cinstitei Otcărnuiri, cu no.
4773, cum arată, 1832 noiembrie.

Suma
lucrurilor

1796	Boi de jug
520	Cai de călărie și de ham
8980	Epe
985	Boi neânvățați și 2090 vaci
250	Berbeci țigăi
3060	Berbeci de rând
275	Oi țigăi
11000	Oi de rând
6056	Capre și țapi
1890	Râmători
350	Pogoane de viie, care să lucrează pogonu cu 82 oameni și dă rod cum arată, însă
	Vedre
	70 De un pogon în an roditor
	40 De un pogon în an mijloc
	10 De un pogon în an neroditor
650	Stupi de la care îi râtează unu peste altu dă una ocă miere și 300 ocă ceară
8	Poverni de spirt din rachiu de prune care poate să lucreze, însă
	1500 vedre în an roditor
	700 vedre în an de mijloc
	500 vedre în an neroditor
2	Fabrici de pietre de moară, însă
	1 la satu Turburea
	1 la satul Jiblea
	care lucrează însă de la 3 palme până la 7 palme pietre și să vând cu acest preț, însă
	Taleri
	250 perechea pietre de 7 palme
	200 perechea de 6 palme
	150 perechea de 5 palme
	100 perechea de 3 palme

Acestea aflându-să în coprinsul
plășii după poruncă le încunoștiin-
tem.

A. Furduescu⁴⁷.

JUDEȚUL ARGES OGLINDIT ÎN CATAGRAFIA DIN 1832

„Plasa Argeșului. Știință pentru
toată felurimea vitelor ce să află în
tot cuprinsul aceștii plăși și oraș Ar-
geșului i a pogoanilor de viie, pre-
cum mai jos să arată, 1832 noiem-
vrie 25.

ARGESŢ OGLINDIT ÎN CĂTĂGRIA DIN 1861										
Satele plăşilor										
Pogoane Vie										
Stupi										
Râmători										
Capre										
O. de rând										
O. țigăi										
Berbeci de rând										
Berbeci țigăi										
Vaci										
Buhai										
Boi de jug										
Lepe										
Cai										
16	56	154	60	180	14	70	26	600	200	140
10	20	80	30	90	—	14	—	200	60	120
12	20	79	40	100	—	30	—	2000	300	100
3	28	80	20	90	—	30	—	600	200	120
16	40	200	60	200	—	20	15	300	80	100
17	20	150	40	120*	—	15	120	200	80	100
10	25	80	30	100	14	—	—	100	—	60
4	8	30	20	100	—	15	—	400	100	30
6	30	13	12	30	5	14	—	20	16	180
—	14	100	60	100	—	1	—	40	10	40
9	14	20	14	30	—	—	—	40	—	—
1	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—
400 ^s										
104	271	1026	426	1170	33	219	443	4960	1246	1240
plasa Vâlsanului.										
Mușătești										
Valea Faurului										
Vâlsănești										
Stroești										
Costești Pământeni										
22	40	100	60	200	—	60	—	2000	800	100
22	8	30	40	100	6	—	—	3	100	40
27	23	150	41	180	2	10	40	100	200	100
20	14	30	80	100	1	1	10	300	200	160
—	—	—	—	—	20	10	100	500	90	80

Cai	Iepe	Boi de jug	Buhai	Vaci	Berbeci tigai	Berbeci de rând	Oi tigai	Oi de rându	Capre	Râmători	Stupi	Pogoane vie	Satele plășilor
30	80	3	31	160	30	3	72	800	100	200	30	—	Costești Ungureni
68	60	130	90	200	30	30	50	200	300	260	80	—	Mălureni
4	15	40	16	100	1	12	12	200	160	100	40	—	Bădiceni
10	9	70	30	140	10	—	6	—	100	80	30	2	Bohari
13	8	60	30	90	—	—	—	—	120	80	17	4	Cacaleți
42	19	166	30	160	7	7	40	200	100	258	149	50	Bunești
3	—	28	7	40	—	—	—	11	30	60	10	—	Mănești
2	4	20	50	20	2	24	30	200	60	80	16	4	Zărnești
4	6	39	19	40	8	7	30	60	80	20	—	—	Bunești
—	1	7	13	—	—	—	6	—	—	20	3	—	Popeasca
27	50	60	40	100	3	4	40	300	200	260	20	—	Toplița
291 ⁹	377	1140 ¹⁰	584	1640 ¹¹	120	166 ¹²	439	4971	2580	2118 ¹³	505 ¹⁴	60	
30	20	70	50	90	—	—	—	40	200	100	6	—	Mahalaua Olarilor
6	18	80	26	100	—	—	—	100	100	120	2	—	Poștii
10	40	120	66	260	10	10	10	200	50	120	100	—	Valea Sasului
46	78	270	142	450	10	10	10	340	350	340	126	—	

Adunarea sumelor

Cai	Iepe	Boi de jug	Buhai	Vaci	Berbeci tigai	Berbeci de rând	Oi tigai	Oi de rându	Capre	Râmători	Stupi	Pogoane vie	Satele plășilor
104	271	1026	426	1170	33	219	443	4960	1246	1240	400	—	Plasa Argeșului
291	377	1140	584	1640	120	166	439	4971	2580	2118	505	60	Plasa Vâlsanului
46	78	270	142	450	10	10	10	340	350	340	126	—	Oraș Argeșului
441	726	2436	1152	3260	433 ¹⁵	385 ¹⁶	892	10271	4176	3698	1031	60	

Această felurime de vite i pogoane de viie, după cercetarea ce am făcut, s-au aflat în tot cuprinsul aceștii plăși și oraș.

Iar pogonul de viie la vremea lui să lucrează cu douăzeci de oameni, aruncând pe anu roditor vedre vin 100, pă an de mijloc vedre 50, iar pă an neroditor vedre 20.

Iar de celelalte felurimi ce deosebit mi să mai poruncește a trimite știință nu să mai află.

Costache Rătescu¹⁷.

„Plasa Găleşti. Presciere dă ur-
mătoarele în jos adunate științe cite
să află pă la hălăduitorii dă pin toa-
te satile coprinsului plășii aceștiia
din condeile ce prin copie dă foae ni
s-au trimis cum arată

Numirea satelor	Cai	Epe	Boi dă jug	Bobai	Vaci	Berbeci tigai	Berbeci dă rând	Oi tăgai	Oi dă rându	Capre	Măgari	Porci	No. stupilor			Poverni în care să fierbe poșirca cându să face în cazanile ce să află la fieșcare		
Satul Furduești	15	12	22	10	20	15	8	170	100	60	—	40	30	90	7	—	1 cu	2 cazane
— Căcaleții dă Jos	60	40	60	40	80	40	30	200	100	70	—	100	100	300	25	3	1	2
— Aleși idem	18	15	10	6	16	12	—	40	—	10	—	20	10	30	3	—	—	—
— Căcaleții dă Sus	10	8	26	4	25	5	—	40	—	8	—	30	10	30	3	1	2	—
— Cireșu	3	5	20	10	16	9	—	25	—	30	—	10	15	45	8	—	—	—
— Popești	6	10	16	4	15	3	—	200	—	70	—	250	20	60	5	2	—	6
— Stănilăvești	8	15	30	10	100	30	—	450	—	—	—	75	30	90	8	1	2	—
— Susenii	10	30	100	15	80	40	—	400	—	50	—	250	80	240	20	1	2	—
— Tușulești	10	25	60	10	56	20	—	250	—	50	—	250	80	240	20	1	2	—
— Găleşti	15	25	40	10	30	10	—	270	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
— Șerbănești	20	18	70	16	65	34	—	—	—	90	4	150	100	300	25	—	—	—
— Gliganul	10	20	80	20	120	100	30	1700	300	80	2	200	40	120	10	—	—	—
— Rociul	8	10	60	10	50	30	10	350	100	180	—	150	100	300	25	—	—	—
— Bărlogul	15	25	110	30	250	80	20	1230	100	200	4	200	100	300	25	—	—	—
— Teiul	10	30	100	50	150	80	—	1600	—	20	—	20	10	30	3	—	—	—
— Aleși idem	5	10	30	8	40	20	10	600	100	50	—	50	50	150	23	—	—	—
— Neagrași	4	8	76	35	108	25	—	900	—	160	4	40	40	120	10	—	—	—
— Adunați idem	30	15	60	10	50	40	—	1000	—	200	—	300	50	150	12	—	—	—
— Mozașeni	20	30	100	20	135	115	—	2000	—	200	6	250	70	210	18	—	—	—
— Slobozia	50	100	200	100	275	48	—	1000	—	40	—	40	10	30	2	—	—	—
— Fierbinți	10	45	200	40	275	48	—	100	—	—	—	—	10	6	18	2	—	—
— Osibitii idem	4	8	42	8	15	10	—	50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
— Cătușu Pătulu	—	4	6	4	6	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Șindrilit	341	508	1518	470	1902	975	108	13675	800	1658	22	2590	1041	3123	273	7	16	—

Ioan Bucșanu¹⁹.

1832 noiembrie 17. Petrache Tig-
veanu, subocârmuitorul plaiului Lo-
viștea, trimite Ocârmuirii Județului
Argeș catagrafia cerută prin porunca
4772/9 noiembrie 1832.

Cai	Tepe	Boi dă jug	Buhai	Vaci	Berbeci bârsani	Oi bârsane de rând	Capre	Râmători	Stupi	Miere ocă	Ceară ocă	Plaiul Loviștii ²⁴	
10	15	22	8	20	40	650	90	30	15	10	3	Satul Grăblești	
2	8	40	15	50	24	500	50	40	10	5	3	Satul Titești	
3	6	54	10	32	4	90	140	50	9	5	6	Satul Racovița	
3	12	36	18	47	6	166	29	41	22	14	4	Satul Bratovoști	
3	10	15	9	27	8	81	18	21	8	5	1	Satul Mlăceni	
9	7	14	5	15	20	88	56	18	18	10	8	Satul Copăceni	
6	10	22	15	34	6	100	30	40	24	10	4	Satul Cociu	
43	12	28	15	45	90	1450	240	25	25	5	4	Satul Căineni	
13	14	53	30	60	29	280	90	74	14	12	4	Satul Spinul	
20	10	34	23	38	42	500	102	30	20	8	5	Satul Găujani	
8	23	60	65	55	25	200	75	52	10	10	4	Bumbuești	
16	37	58	16	83	53	842	236	131	82	11	13	Satul Perișani	
10	8	20	4	19	9	75	30	22	16	9	4	Satul Boșoara	
6	4	16	8	38	18	500	40	50	15	11	6	Satul Sărăcinești	
7	12	50	28	12	23	450	113	25	10	5	3	Satul Robești	
4	7	18	8	60	100	900	325	15	30	20	8	Satul Proenii	
6	13	26	16	32	23	457	30	25	13	5	3	Satul Voineasa	
7	14	8	8	34	55	780	245	57	50	13	11	Satul Mălaia	
18	23	22	17	40	20	600	200	40	20	10	5	Satul Brezoaia	
8	12	20	16	15	15	400	80	30	10	3	2	Satul Călinești	
2	6	10	7	—	—	—	—	—	—	—	—	Satul Siliștea	
204	263	626	347 ²⁰	774	630	9759 ²¹	2374 ²²	826 ²³	409	188	106 ²⁴		

„Plasa Oltului dă Jos din județul Argeș. Prescriere de felurimea lucrurilor ce să află în această plasă din însemnatele condeie spre împlinirea cerutei științi prin porunca cins-titei Otcârmuiri cu no, cum arată, 1832 dechemvrie 11.

Suma
lucrurilor

2548	Boi dă jug
905	Boi năinvățați
453	Cai de călărie și dă ham
644	Iepe cu cărlani
2285	Vaci
543	Berbeci țigăi
2748	Oi țigăi
565	Berbeci de rând
2144	Oi dă rând
3404	Capre și țapi
4737	Râmători
1356	Stupi de la care când îi râtează una peste alta doo oca miere și trei litre ceară
221	Pogoane dă viie care să lucrează pogonu peste tot lucru cu patruzeci și cinci dă oameni și dă rodu
	Vedre
	100 de un pogon în anu roditori
	50 de un pogon în anu dă mijloc
	20 de un pogon în anu năroditori
16	Poverni dă spirt din rachiu dă prune care toate să lucrează, însă
	1500 vedre în anu roditori
	700 vedre în anu dă mijloc
	100 vedre în anu neroditori

Acestea aflându-să în cuprinsul acesteia plăși după porunca nu lipsesc a da în cunoștință²⁵.

„Plasa Piteștilor. însemnare dă vi-tele i povernile și viile dintr-această plasă, cerută de către dumnealui pol. polcovnic Fonton de Veraion, după științele ce am luat dă la lăcuitorii plășii și dă la unii din proprietarii mo-șiilor cum arată, 1832 dichemvrie 7.

No.		
885	Cai	2959 Vaci
1255	Epe	825 Berbeci țigăi
2680	Boi de jug	8832 Oi țigăi
733	Buhai	6531 Capre
		3345 Râmători
340	Pogoane dă vii. Într-un an roditor dă mijloc ese 20400 vedre vin, iar într-un an ro-ditor 34000 și 80 oameni mer-ge în lucrarea unui pogon la vremea lui până bagă vinu	1215 acestui pogon în butie. Stupi din care ese miere 2430 oca și ceară 303, bun cu rău
		16 Poverni

Drăghici Budișteanu²⁷.

1832	1833	1834	1835	1836	1837	1838	1839	1840	1841	1842	1843	1844	1845	1846	1847	1848	1849	1850	1851	1852	1853	1854	1855	1856	1857	1858	1859	1860	1861	1862	1863	1864	1865	1866	1867	1868	1869	1870	1871	1872	1873	1874	1875	1876	1877	1878	1879	1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896	1897	1898	1899	1900	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912	1913	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034	2035	2036	2037	2038	2039	2040	2041	2042	2043	2044	2045	2046	2047	2048	2049	2050	2051	2052	2053	2054	2055	2056	2057	2058	2059	2060	2061	2062	2063	2064	2065	2066	2067	2068	2069	2070	2071	2072	2073	2074	2075	2076	2077	2078	2079	2080	2081	2082	2083	2084	2085	2086	2087	2088	2089	2090	2091	2092	2093	2094	2095	2096	2097	2098	2099	2100	2101	2102	2103	2104	2105	2106	2107	2108	2109	2110	2111	2112	2113	2114	2115	2116	2117	2118	2119	2120	2121	2122	2123	2124	2125	2126	2127	2128	2129	2130	2131	2132	2133	2134	2135	2136	2137	2138	2139	2140	2141	2142	2143	2144	2145	2146	2147	2148	2149	2150	2151	2152	2153	2154	2155	2156	2157	2158	2159	2160	2161	2162	2163	2164	2165	2166	2167	2168	2169	2170	2171	2172	2173	2174	2175	2176	2177	2178	2179	2180	2181	2182	2183	2184	2185	2186	2187	2188	2189	2190	2191	2192	2193	2194	2195	2196	2197	2198	2199	2200	2201	2202	2203	2204	2205	2206	2207	2208	2209	2210	2211	2212	2213	2214	2215	2216	2217	2218	2219	2220	2221	2222	2223	2224	2225	2226	2227	2228	2229	2230	2231	2232	2233	2234	2235	2236	2237	2238	2239	2240	2241	2242	2243	2244	2245	2246	2247	2248	2249	2250	2251	2252	2253	2254	2255	2256	2257	2258	2259	2260	2261	2262	2263	2264	2265	2266	2267	2268	2269	2270	2271	2272	2273	2274	2275	2276	2277	2278	2279	2280	2281	2282	2283	2284	2285	2286	2287	2288	2289	2290	2291	2292	2293	2294	2295	2296	2297	2298	2299	2300	2301	2302	2303	2304	2305	2306	2307	2308	2309	2310	2311	2312	2313	2314	2315	2316	2317	2318	2319	2320	2321	2322	2323	2324	2325	2326	2327	2328	2329	2330	2331	2332	2333	2334	2335	2336	2337	2338	2339	2340	2341	2342	2343	2344	2345	2346	2347	2348	2349	2350	2351	2352	2353	2354	2355	2356	2357	2358	2359	2360	2361	2362	2363	2364	2365	2366	2367	2368	2369	2370	2371	2372	2373	2374	2375	2376	2377	2378	2379	2380	2381	2382	2383	2384	2385	2386	2387	2388	2389	2390	2391	2392	2393	2394	2395	2396	2397	2398	2399	2400	2401	2402	2403	2404	2405	2406	2407	2408	2409	2410	2411	2412	2413	2414	2415	2416	2417	2418	2419	2420	2421	2422	2423	2424	2425	2426	2427	2428	2429	2430	2431	2432	2433	2434	2435	2436	2437	2438	2439	2440	2441	2442	2443	2444	2445	2446	2447	2448	2449	2450	2451	2452	2453	2454	2455	2456	2457	2458	2459	2460	2461	2462	2463	2464	2465	2466	2467	2468	2469	2470	2471	2472	2473	2474	2475	2476	2477	2478	2479	2480	2481	2482	2483	2484	2485	2486	2487	2488	2489	2490	2491	2492	2493	2494	2495	2496	2497	2498	2499	2500	2501	2502	2503	2504	2505	2506	2507	2508	2509	2510	2511	2512	2513	2514	2515	2516	2517	2518	2519	2520	2521	2522	2523	2524	2525	2526	2527	2528	2529	2530	2531	2532	2533	2534	2535	2536	2537	2538	2539	2540	2541	2542	2543	2544	2545	2546	2547	2548	2549	2550	2551	2552	2553	2554	2555	2556	2557	2558	2559	2560	2561	2562	2563	2564	2565	2566	2567	2568	2569	2570	2571	2572	2573	2574	2575	2576	2577	2578	2579	2580	2581	2582	2583	2584	2585	2586	2587	2588	2589	2590	2591	2592	2593	2594	2595	2596	2597	2598	2599	2600	2601	2602	2603	2604	2605	2606	2607	2608	2609	2610	2611	2612	2613	2614	2615	2616	2617	2618	2619	2620	2621	2622	2623	2624	2625	2626	2627	2628	2629	2630	2631	2632	2633	2634	2635	2636	2637	2638	2639	2640	2641	2642	2643	2644	2645	2646	2647	2648	2649	2650	2651	2652	2653	2654	2655	2656	2657	2658	2659	2660	2661	2662	2663	2664	2665	2666	2667	2668	2669	2670	2671	2672	2673	2674	2675	2676	2677	2678	2679	2680	2681	2682	2683	2684	2685	2686	2687	2688	2689	2690	2691	2692	2693	2694	2695	2696	2697	2698	2699	2700	2701	2702	2703	2704	2705	2706	2707	2708	2709	2710	2711	2712	2713	2714	2715	2716	2717	2718	2719	2720	2721	2722	2723	2724	2725	2726	2727	2728	2729	2730	2731	2732	2733	2734	2735	2736	2737	2738	2739	2740	2741	2742	2743	2744	2745	2746	2747	2748	2749	2750	2751	2752	2753	2754	2755	2756	2757	2758	2759	2760	2761	2762	2763	2764	2765	2766	2767	2768	2769	2770	2771	2772	2773	2774	2775	2776	2777	2778	2779	2780	2781	2782	2783	2784	2785	2786	2787	2788	2789	2790	2791	2792	2793	2794	2795	2796	2797	2798	2799	2800	2801	2802	2803	2804	2805	2806	2807	2808	2809	2810	2811	2812	2813	2814	2815	2816	2817	2818	2819	2820	2821	2822	2823	2824	2825	2826	2827	2828	2829	2830	2831	2832	2833	2834	2835	2836	2837	2838	2839	2840	2841	2842	2843	2844	2845	2846	2847	2848	2849	2850	2851	2852	2853	2854	2855	2856	2857	2858	2859	2860	2861	2862	2863	2864	2865	2866	2867	2868	2869	2870	2871	2872	2873	2874	2875	2876	2877	2878	2879	2880	2881	2882	2883	2884	2885	2886	2887	2888	2889	2890	2891	2892	2893	2894	2895	2896	2897	2898	2899	2900	2901	2902	2903	2904	2905	2906	2907	2908	2909	2910	2911	2912	2913	2914	2915	2916	2917	2918	2919	2920	2921	2922	2923	2924	2925	2926	2927	2928	2929	2930	2931	2932	2933	2934	2935	2936	2937	2938	2939	2940	2941	2942	2943	2944	2945	2946	2947	2948	2949	2950	2951	2952	2953	2954	2955	2956	2957	2958	2959	2960	2961	2962	2963	2964	2965	2966	2967	2968	2969	2970	2971	2972	2973	2974	2975	2976	2977	2978	2979	2980	2981	2982	2983	2984	2985	2986	2987	2988	2989	2990	2991	2992	2993	2994	2995	2996	2997	2998	2999	3000	3001	3002	3003	3004	3005	3006	3007	3008	3009	3010	3011	3012	3013	3014	3015	3016	3017	3018	3019	3020	3021	3022	3023	3024	3025	3026	3027	3028	3029	3030	3031	3032	3033	3034	3035	3036	3037	3038	3039	3040	3041	3042	3043	3044	3045	3046	3047	3048	3049	3050	3051	3052	3053	3054	3055	3056	3057	3058	3059	3060	3061	3062	3063	3064	3065	3066	3067	3068	3069	3070	3071	3072	3073	3074	3075	3076	3077	3078	3079	3080	3081	3082	3083	3084	3085	3086	3087	3088	3089	3090	3091	3092	3093	3094	3095	3096	3097	3098	3099	3100	3101	3102	3103	3104	3105	3106	3107	3108	3109	3110	3111	3112	3113	3114	3115	3116	3117	3118	3119	3120	3121	3122	3123	3124	3125	3126	3127	3128	3129	3130	3131	3132	3133	3134	3135	3136	3137	3138	3139	3140	3141	3142	3143	3144	3145	3146	3147	3148	3149	3150	3151	3152	3153	3154	3155	3156	3157	3158	3159	3160	3161	3162	3163	3164	3165	3166	3167	3168	3169	3170	3171	3172	3173	3174	3175	3176	3177	3178	3179	3180	3181	3182	3183	3184	3185	3186	3187	3188	3189	3190	3191	3192	3193	3194	3195	3196	3197	3198	3199	3200	3201	3202	3203	3204	3205	3206	320
------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	-----

in porunca d...
no, cu
rie 11.

Plasa Topologului. Catagrafia ară-
toare de cerutele științi, ce pre a-
nune mi s-au poruncit a le face cu-
noscute stăpânirii, după cum să arată
pă următorul an 1832, felurimile ce
să arate în fieștecare sat anume după
științele ce am luat și eu de la lă-
cuiorii plășii i de la proprietari, însă

do oă miere

tot lucru cu

să lucrează,

dă la lăcuiorii

proprietarii mo

22 dichevrie 7

in butie.

ese miere 2430

03, bun cu rău

u 27.

No. satelor	Cai	Epe	Boi de jug	Buhai	Vaci	Berbeci țigăi	Berbeci de rând	Oi țigăi	Oi de rând	Capre	Catări	Bivoli	Porci	Suma pogoanelor de vii	Suma vedrilor de vin ce poate eși de la un pogon în an roditor	Suma vedrilor de vin ce poate eși de la un pogon în an neroditor de mijloc	Și câți oameni pot lucra un pogon la vremea lui	Suma stupilor	Ocă miere ce ese de la un stup	Vernice	Poverni	Zalhanale	Olărie	Uleerie	Meșteri ce fac șită	Litre ceară ce ese de la un stup	Biserici de zid	Biserici de lemn	
Alimăneștii de Sus	18	28	100	60	64	20	—	60	—	170	—	—	180	45	150	80	40	35	10	—	2	—	—	—	—	4	1	4	Cea de zid și trei de lemn pă moșiia megieșască și una de lemn pă moșiia schitului Tutana
Tigveni	42	69	76	6	167	—	12	—	165	120	1	6	229	10	100	60	40	20	8	—	1	—	—	—	—	3	3	—	Una pă moșiia dumnealui stolnicului Dincă Brătianu, alta pă moșiia Dumnealui Ioniță Bălțeanu, alta pă moșiia Bălileștilor megieșască
Budeni	8	12	40	10	65	—	6	—	70	86	—	—	90	—	—	—	—	25	8	—	—	—	—	—	—	3	1	—	Pă moșiia dumnealui stolnicului Dincă Brătianu
Clutești	—	2	60	20	50	6	—	50	—	3	—	—	120	26	150	80	40	8	10	—	—	—	—	—	—	4	—	1	Pă moșiie megieșască
Cepari Ungureni	36	42	100	22	133	—	21	—	122	143	—	—	210	—	20	10	20	40	10	—	—	—	—	—	—	4	2	—	Una pă moșiia dumnealui polcovnicul Iordache Balotă și alta pă moșiia dumnealui postelnicul Panait Balotă
Cepari Urluești	20	21	80	6	50	—	5	—	235	130	—	—	130	1	20	10	40	20	10	—	—	—	—	—	—	4	—	2	Una pă moșiia megieșască și alta pă a schitului Găiseni
Mângureni	5	6	50	10	25	8	—	65	—	45	—	—	140	20	150	60	40	7	7	—	—	—	—	—	—	2	—	2	Pă moșiie megieșască
Căzănești	4	13	40	20	43	30	—	50	—	123	—	—	90	12	90	60	40	20	7	—	1	1	—	—	—	2	—	2	Una pe moșiia megieșască și una pă moșiia dumnealui Ioniță Văr-zaru
Clofrângenii Pământeni	7	20	28	4	32	—	2	—	31	86	—	—	60	—	—	—	—	24	10	—	—	—	—	—	—	4	—	1	Pă moșiia schitului Berislăvești
Izbășăști	15	22	82	12	50	22	—	210	—	106	—	—	162	17	50	30	40	12	7	—	1	—	—	—	—	2	—	2	Pă moșiie megieșască
Valea Giurgiului	2	10	36	11	40	—	—	17	—	42	—	—	76	10	70	30	40	10	6	—	—	—	—	—	—	2	—	1	Pă moșiia sfintei Episcopii Argeș
Milcoiu	20	10	45	10	50	30	—	90	—	140	—	—	150	7	50	20	40	10	8	—	—	—	—	—	—	3	—	2	Pă moșiie megieșască
Poenari	10	10	80	40	56	10	—	50	—	98	—	—	190	24	150	80	40	10	8	—	—	—	—	—	—	3	1	2	Pă moșiia schitului Berislăvești
Clofrângenii Ungureni	25	100	84	22	123	—	154	—	1820	177	—	—	120	18	80	40	40	6	8	—	1	—	—	1	—	3	1	—	Pă moșiia schitului Berislăvești
Alimăneștii de Jos	8	7	97	20	72	4	—	36	—	60	—	—	240	12	70	30	40	32	6	—	—	—	—	—	—	2	1	1	Pă moșiie megieșască
Morăști	4	7	14	15	70	—	3	—	40	20	—	—	65	—	—	—	—	7	6	—	—	—	—	—	—	2	1	—	Pă moșiia dumnealui Tache Drăgoescu
Valea Luminilor	12	20	100	30	60	10	—	60	—	160	—	—	150	6	40	20	40	15	7	—	—	—	—	—	—	3	—	1	Pă moșiie megieșască
Șulci Ungureni	45	41	120	15	124	—	35	—	250	128	—	—	240	—	—	—	—	40	7	2	1	—	1	1	—	2	2	—	Pă moșiia dumnealui slugerul Costache Tigveanu i un schit Văleni pă moșiia sa cu maici
Șulci Cărpeneș	14	25	74	15	90	—	23	—	242	167	—	—	175	—	—	—	—	35	7	—	—	—	—	—	—	2	—	1	Pă moșiie megieșască
Dedulești	28	22	60	50	80	5	—	65	—	90	—	—	220	2	40	20	40	28	10	1	2	—	—	—	—	4	—	3	Două pă moșiia megieșască și una pă a Cotmenii
Blaju	2	27	38	6	49	—	3	—	79	56	—	—	61	2	50	20	40	17	10	—	—	—	—	—	—	4	—	1	Pă moșiie megieșască
Ionicești	6	6	40	20	42	40	—	120	—	110	—	—	120	11	70	30	40	10	6	—	3	—	—	—	—	2	—	1	Pă moșiie megieșască
Bârsești i Vlădești	22	56	154	20	172	—	17	—	140	160	—	2	285	9	100	60	40	73	9	—	—	—	—	—	—	3	2	—	Una pă moșii dumnealui slugerului Alecu Furduescu și una pă mo-șiia dumnealui Iordache Tigveanu
Runcul	15	75	75	45	150	40	24	185	100	189	—	—	270	12	50	30	40	80	10	—	—	—	—	—	—	4	1	—	Pă moșiia schitului Fedeleşoiu
Gătlofani	1	—	7	3	11	4	—	24	—	6	—	—	24	—	—	—	—	10	10	—	—	—	—	—	—	4	—	1	Pă moșiia dumnealui Iancu Bălcescu
Sâmbotinul	1	—	41	11	25	—	—	8	—	22	—	—	33	—	—	—	—	13	6	—	—	—	—	—	—	2	1	—	Pă moșiia dumnealui Ghiță Străchinescu
Fețeni	4	5	34	11	69	7	—	40	—	16	—	—	135	14	150	80	40	24	8	—	—	—	—	—	—	3	—	1	Pă moșiie megieșască

No. satelor	Cai	Epe	Boi de jug	Buhai	Vaci	Berbeci țigăi	Berbeci de rând	Oi țigăi	Oi de rând	Capre	Catări	Bivoli	Porci	Suma pogonelor de vii	Suma vedrilor de vin ce poate eși de la un pogon în an roditor	Suma vedrilor de vin ce poate eși de la un pogon în an neroditor de mijloc	Și cîți oameni pot lucra un pogon la vremea lui	Suma stupilor	Ocă miere ce ese de la un stup	Vernice	Poverni	Zalhanale	Olărie	Uleerie	Meșteri ce fac șită	Litre ceară ce ese de la un stup	Biserici de zid	Biserici de lemn	
Opătești	9	7	39	6	39	—	—	17	—	35	—	—	108	9	100	50	42	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	Pă moșiie megieșască
Băbuești	13	27	64	23	98	—	29	—	206	81	—	—	142	—	—	—	—	30	8	—	2	—	—	—	—	3	1	1	Pă moșiia schitului Ostrov
Fedeleșoiu	6	18	69	28	136	7	—	100	—	80	—	—	264	47	120	60	40	50	9	—	1	—	—	—	—	3	1	—	Schit pă moșiia schitului Fedeleșoiu
Budești	8	25	80	6	77	3	—	49	—	183	—	—	241	—	—	—	—	17	7	—	1	—	—	—	—	2	1	—	Pă moșiia dumnealui stolnicul Iancu Lahovare
Brîndușari	8	6	14	5	20	—	—	11	—	31	—	—	83	—	—	—	—	10	7	—	—	—	—	—	—	2	—	—	
Ostroveni	7	5	10	6	14	—	—	—	—	10	—	—	16	—	—	—	—	5	7	—	—	—	—	—	—	2	—	—	
Vătășăști	6	8	20	4	25	10	—	70	—	65	—	—	90	6	100	50	40	6	7	—	—	—	—	—	—	2	1	—	Pă moșiia sfintei Episcopii Argeș
Valea Babii	6	12	23	8	40	—	3	—	—	75	—	—	80	3	60	30	40	15	8	—	—	—	—	—	—	3	—	1	Pă moșiia schitului Găiseni
Ruda	4	19	93	6	40	—	—	4	—	65	—	—	120	—	—	—	—	10	8	—	—	—	—	—	—	3	1	—	Pă moșiia bisericii dăruită de ră posata Stanca Rudeanca
Bârsești	28	46	104	21	103	7	—	13	—	143	—	—	174	1	30	20	40	38	10	—	—	—	—	—	—	4	1	—	Pă moșiia dumnealui biv ceauș Ghiță Capelean
Golești	15	45	85	31	110	10	12	55	—	150	—	—	230	41	120	70	40	20	10	—	1	—	—	—	—	4	2	1	Pă moșiie megieșască
Blidari	8	10	46	23	60	—	10	—	—	100	—	—	130	6	70	40	40	10	8	—	—	—	—	—	—	3	—	1	Pă moșiie megieșască
Voinicești	5	5	53	15	70	—	—	—	—	115	—	—	270	—	—	—	—	20	10	—	1	—	—	—	—	4	2	—	Pă moșiia schitului Goranu
Bleici	13	20	103	10	82	8	—	42	—	120	—	—	143	19	100	60	40	21	10	—	—	—	—	—	—	4	—	2	Pă moșiie megieșască
	510	909	2588	706	2876	281	359	1491	3696 ²⁸	3906	1	8	6056	390,2	2350	1230	1102	883	328	3	19	1		1	2	—	—	28	33

Și vaci dooă mii opt sute șaptezeci și șase, i berbeci țigăi dooă sute optzeci și unul, și berbeci de rând trei sute cincizeci și nooă, și oi țigăi una miie patru sute nooăzeci și unul, și oi de rând trei mii șase sute nooăzeci și șase²⁸, i capre trei mii nooă sute șase, și catări unul, și bivoli opt, i porci șase mii cincizeci și șase, i suma pogonilor de vii trei sute nooă zeci și jumătate, și dă pogonul la an roditor, i de mijloc când e neroditor,

suma vedrilor ce să arată la fieșcare sat, asemenea să lucrează pogonul până la vremea lui cu oameni ce să arată la fieșcare sat și stupi opt sute optzeci și trei, ese ocă miere și litre ceară de la un stup după cum să arată la fieșcare sat și vernice trei, i poverni nooăsprezece, i zalhanale una, i olărie una, i uleerie dooă, i meșteri ce fac șită trei, i biserici de zid dooăzeci și opt, și biserici de lemn treizeci și cinci clădite pă moșiile ce să arată la fieșcare sat²⁹.

Ioan Rătescu“ (?)

„Plasa Argeşului. Prescriere pentru toate povărnile de rachiu şi teascuri de ceară şi ulei ce să a-

flă în coprinsul aceştii plăşi, precum mai jos să arată, la ce sat şi a cui stăpân, 1832 noiembrie 14.

Povărnii
de rachiu
Teascuri
de ceară
Teascuri
de ulei

1	Satul Albeşti Pământeni însă dumnealui chir Neculaie, arindaşul numitei moşii
1	1 Satul Albeşti Ungureni însă Ion Briceag, plugari
1	Satul Cicăneşti însă Dică Mânzatul, plugari
1	Satul Valea Danului Pământeni însă dumnealui chir Iamandiu, arindaşul numitei moşii
1	Satul Costeşti Pământeni însă logofătul Neculaie, arindaşul numitei moşii
1	Satul Mălureni însă popa Pătru
1	Satul Bădicieni însă dumnealui chir Arghir, arindaşul numitei moşii
1	Satul Boharii însă chir Arsene sin Matei Bunescu, patentari
1	Satul Zărneşti însă Stan Tarbă, manzâl
1	Satul Stroeşti însă dumnealui chir Ioniţă Galatiu, la neamuri
1	Satul Vălsăneşti însă dumnealui logofătul Florea, arindaşul numitei moşii
1	Satul Popeasca însă dumnealui vistierul Mihai Popescul
1	Satul Căcaleţii însă dumnealui postelnicu Marinaiche moşia sa
2	Satul Valea Farului însă Moise sin Moise, plugari
1	Satul Buneştii însă
1	Arsene sin Matei Bunescu
1	Niţul sin Toma
1	Gheorghii sin Toma patentari
1	Neculaie Moncea manzil

16 2 1

Adecă şaisprezece povărni în care să lucrează rachiu de prune, iar într-acest an să lucrează prea puţin fiind lipsă de prune.

Dooă teascuri de ceară şi unul de

Costache Rătescu³¹.

NOTE:

¹ Arh. St. Filiala Argeş, fond Prefectura Judeţului Argeş, dos. 133/1832, f. 1—2.

² „Insemnare de numărul fabricilor din

ulei cum şi fabrică de oale în oraşul Argeş, iar cât pentru celelalte ce deosibit mi să însemnează nu să mai află nici una în tot coprinsul plăşii aceştia.

fieşcare judeţ, precum da velniţe sau poverni, da piei, da fier, da lumanări de ceară sau da seu, da pivă sau bere, da

săpun, da olar, da pălării, da postăvării, da găitanuri, da tulpăne, da mătase care adică hrănesc gândaci, da borancie, da ulei i da altele.”

³ Arh. St. Filiala Argeş, fond Prefectura Judeţului Argeş, dos. 133/1832, f. 4 şi 6.

⁴ Ibidem, f. 31.

⁵ Ibidem, f. 35.

⁶ Idem, fond Prefectura Judeţului Muşcel, dos. 37/1831, f. 245, 249.

⁷ Ibidem, f. 52.

⁸ Suma corectă — 448.

⁹ Suma corectă — 294.

¹⁰ Suma corectă — 1013.

¹¹ Suma corectă — 1710.

¹² Suma corectă — 168.

¹³ Suma corectă — 1918.

¹⁴ Suma corectă — 545.

¹⁵ Suma corectă — 163.

¹⁶ Suma corectă — 395.

¹⁷ Arh. St. Filiala Argeş, fond Prefec-

tura Judeţului Argeş, dos. 133/1832, f. 50.

¹⁸ Suma corectă — 976.

¹⁹ Arh. St. Filiala Argeş, fond Prefec-

tura Judeţului Argeş, dos. 133/1832, f. 17.

²⁰ Suma corectă — 341.

²¹ Suma corectă — 9259.

²² Suma corectă — 2274.

²³ Suma corectă — 846.

²⁴ Arh. St. Filiala Argeş, fond Prefec-

tura Judeţului Argeş, dos. 133/1832, f. 19.

²⁵ Ibidem, f. 53.

²⁶ Indescifrabil.

²⁷ Arh. St. Filiala Argeş, fond Prefec-

tura Judeţului Argeş, dos. 133/1832, f. 37.

²⁸ Suma corectă — 3591.

²⁹ Arh. St. Filiala Argeş, fond Prefec-

tura Judeţului Argeş, dos. 133/1832, f. 55.

³⁰ Suma corectă — 62.

³¹ Arh. St. Filiala Argeş, fond Prefec-

tura Judeţului Argeş, dos. 133/1832, f. 33.

LES DEPARTEMENTS D'ARGES ET MUSCEL, REFLETES DANS D'INVENTAIRE DE 1832

Résumé

Rédigés à la suite d'ordre „Vornicia din Lăuntru” (Le Ministère de l'Intérieur) les inventaires présentent en particulier le nombre des animaux de ces départements. Ainsi en Argeş existaient: 16 948 race chevaline,

35 981 bovinés, 63 380 ovinés, 28 097 chèvres, 23 147 porcines, 6 680 ruchés 1 361,5 „pogoane” (unité de mesure agraire valant 5 011,79 m²) de vignobles et 82 „poverne” (installation rudimentaire pour préparer l'eau-de-vie tzouica).

În lucrarea sa fundamentală „Istoria Romanilor din Dacia Traiană”, A. D. Xenopol consacra volumului XII, editat la Iaşi în anul 1905, revoluţiei de la 1848 şi Unităţii Cugetătoare 74 de pagini, problematica de la 1848 se circumscrie în maniera proprie lui A. D. Xenopol de a trata unele momente de vârf din istoria noastră naţională.

Retinem ca deosebit faptul că, asemenea lui Nicolae Bălcescu, istoricul A. D. Xenopol aştepta la începutul revoluţiei de la 1848, specificul naţional, condiţiile concrete istorice ale popoarelor respective. Revoluţia de la 1848 care se lăsa asupra între-

conceda acestor prerogative popoarelor înghebate sub a ei stăpânire, între care era şi poporul român³². Analiza situaţiei complexe din Transilvania, a raporturilor dintre populaţiile de origini diferite ce o locuiau în momentul declanşării revoluţiei de la 1848, este inclusă de A. D. Xenopol printr-o formulă deosebit de drastică: „Pentru partea din poporul românesc ce-a preluat naţionalitatea, unită cu Ungaria era tot atata ca şi moartea ei: pentru masele inculte alare unire era să înţerească pe nobili, pe unguri şi de-a apăsarea seculară a lor asupra romanilor³³”.

Elocvenţe referiri găsim în opera

lui A.D. Xenopol asupra semnificației istorice a adunării de la Blaj din mai 1848: „Adunarea din Blaj îndeplinise un mare act în viața poporului român din Transilvania. După lungi secolii de amortire și suferință, după încercări de îmbunătățire a soartei lor pe calea concesiunilor sau pe acea violentă a protestărilor revoluționare, poporul român cerca acum o alta, aceea a revendicării dreptății pe calea pacinică, dar amenințătoare și ea, a unei impunătoare manifestări poporane⁽³⁾”.

Concluzionând asupra mersului și înfrângerii revoluției românilor din Transilvania, A.D. Xenopol notează: „Este însă netăgăduit că revoluția din 1848 a poporului român din Transilvania, avu pentru viața lui urmările cele mai însemnate. Produs al redeschetării conștiinței naționale, trezite prin marii scriitori ardeleni de la începutul veacului, ea proclamă pentru prima oară, cu arma în mâini, dreptul poporului român la existență în țara unde zăcuse ca rob secolii îndelungați... Se cutremurase în adâncul ființei lor (al românilor — n.n.) nervul existenței, îi apucase groaza nimicirii lor ca individualitate istorică și instinctul de conservare îi împingea mai curând la jertfirea vieții fizice decât la aceea a celei morale⁽⁴⁾”.

Aprecierea evenimentelor de la 1848 din Moldova și Țara Românească, dețin, de asemenea, în opera lui A.D. Xenopol anumite particularități, proprii concepției sale istorice, stilului său caracteristic. Încercând să stabilească principalele cauze ale revoluției de la 1848 în Principatele dunărene, A.D. Xenopol arată, printre altele: „În ambele regiuni poporul român lupta pentru păstrarea ființei, pentru apărarea individualității sale... Mișcarea națională era îmbinată cu o alta spre libertate și egalitate, fără de care acea dintâi nu

se putea dezvolta în largul ei. Această din urmă tindea și aici la desființarea privilegiilor și la îmbunătățirea soartei muncitorului de pământ, având deci, ca și în Transilvania, prin acest al doilea țel, răsunet și în masele poporane⁽⁵⁾”.

Referindu-se, în continuare, la condițiile externe specifice țărilor române în timpul revoluției, A.D. Xenopol reflectă: „Aice răscoala putea părea o curată nebunie; căci trebuia ca piticii de români să lupte cu uriașul colos moscovit, căptușit la nevoie și cu puterea turcească. Sângele și celui mai inimos putea să înghețe numai când se gândea la cutezanța nemaipomenită a întreprinderii, și cu toate acestea ea fu cercată, căci era singurul mijloc de mântuire a existenței unui neam⁽⁶⁾”.

Realizând o introspecție în cauzele eșecului mișcării revoluționare din Moldova, A.D. Xenopol conchide: „Dacă mișcarea din Iași fu așa de grabnic înăbușită, atare izbândă a domnului se datorește împrejurării că formularea cererilor de schimbări neatingând întru nimic interesele poporului, masele lui nu luară parte la ea, spre a-i da caracterul cel de seriozitate...⁽⁷⁾”.

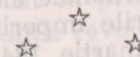
În același timp, prin comparație, A.D. Xenopol motivează participarea mai activă a maselor populare la revoluția de la 1848 din Țara Românească, față de Moldova, prin cuvintele: „Și cum să nu fi fost bine primită de masele poporane revoluțiunea, când ea era făcută cu deosebire în interesul lor, și când li se făgăduia prin proclamația de la Izlaz, ușurarea de atâtea greutăți, dobândirea atâtor drepturi⁽⁸⁾”.

Referindu-se însă la modul în care s-a realizat articolul 13 din Proclamația de la Izlaz, privind improprietățile țăranilor, A.D. Xenopol devine un fervent apărător al acestora: „Tânguirea țăranilor era por-

nită din ascuțita împungere a suferințelor, oglindește cu amărăciune starea disperată a țăranului sub Regulamentul organic, arătând totodată în adâncul inimii lor, toată nedreptatea stării lor, cei care suportă toate greutățile țării și sunt străini în propriul lor pământ⁽⁹⁾”.

Insistând asupra interferenței intereselor Imperiului țarist și Imperiului otoman în Țara Românească, A.D. Xenopol le generalizează, în condițiile revoluției de la 1848, prin următoarea apreciere: „Turcii, deși curteniți în ultimul timp de români în toate modurile, deși ascultați cu cea mai deplină supunere, tot nu le dau sprijin în contra rușilor, ci îi jertfesc fără cea mai mică răsgândire. Și era firesc să o facă, întrucât din înfricoșată, Turcia devenise fricoasă, din putere domnitoare devine numai o unealtă oarbă și ascultătoare în mâinile diplomației rusești⁽¹⁰⁾”.

Cu toate limitele constatate în tratarea acestor evenimente, determinate în parte de concepția filozofică a istoricului, în parte și de stadiul limitat al cercetării în etapa respectivă, totuși, prin asemenea judecăți de valoare și aprecieri asupra unor activități care se petrecuseră cu mai puțin de o jumătate de secol în urmă, față de timpul când au fost tratate, A.D. Xenopol se numără printre primii istorici europeni, și cu atât mai mult printre primii istorici români, care au expus în mod științific despre un proces revoluționar devenit operă a maselor populare și înscris pentru totdeauna în istoria umanității.

La marele istoric român Nicolae Iorga, evenimentele de la 1848 au constituit o preocupare predilectă în cadrul lucrării de mare întindere și

valoare „Istoria Românilor”. Ca urmare, capitolele V și VI din volumul IX, publicat la București în anul 1938, prezintă, în 80 de pagini, mersul revoluției în Moldova, Țara Românească și Transilvania, descrierea și interpretarea evenimentelor realizându-se într-un mod unitar, prin metodologia cronologică a desfășurării lor, prin interferarea logică a unor elemente care demonstrează, cu convingere, concepția istoricului referitoare la originea și dezvoltarea, prin coordonate comune, a celor trei țări românești.

De la început, Nicolae Iorga se declară partizanul ideii că evenimentele de la 1848 din Europa au fost îndreptate în primul rând împotriva absolutismului social și a subjugării naționale.

„În entuziasmul ilusionist al succesului — arată marele istoric — se proclama întinderea acestui sistem de libertate asupra tuturor națiunilor, din care unele ar trebui scoase de sub jugul străin, iar altele de sub stăpânirea națională cu caracter absolutist. Un întreg tineret se arăta gata pretutindeni să urmeze semnalul care se dăduse la Paris⁽¹¹⁾”.

Realizând o analiză de detaliu a întâmplărilor din martie 1848 în Moldova, Nicolae Iorga concluzionează asupra insuficienței pregătiri și organizării a acțiunilor, care nu au favorizat atragerea activă a maselor populare, prin următoarele cuvinte: „Era natural ca de aici să fi ieșit mișcări populare... În zadar însă se ținură discursuri înflăcărâte unei mulțimi care nu înțelegea și nu avea curaj... Statul nu se putea să se prefacă, fie dintr-un salon boieresc, fie din vuietul surd ori din urletele nearticulate ale străzii⁽¹²⁾”.

În multe din paginile dedicate revoluției de la 1848, Nicolae Iorga judecă faptele unor personalități ale etapei istorice respective intrinsec

legate de succesul sau insuccesul acțiunilor întreprinse. Așa de exemplu, în referirile privind anul 1848 în Moldova, Nicolae Iorga notează: „Kogălniceanu nu avuse aproape nici o parte în mișcarea moldovenească isprăvită prin exiluri și prigoniri. Se vedea atunci, fără marele creator cultural, cel mai cult și mai în stare de inițiativă din tineretul românesc, incapacitatea și a deciziei și a organizării. De aici caracterul naiv, imprăștiat și menit unei rezezi căderi a lui 1848 în Moldova. Alte împrejurări vor trebui să ridice din nou la suprafață pe acela care gândea așa de mult pentru întreaga sa generație⁽¹³⁾.”

„Neizbânda din Moldova putea fi socotită ca o lecție⁽¹⁴⁾”, apreciază Nicolae Iorga în partea introductivă a tratării revoluției de la 1848 din Țara Românească. De aceea, marele istoric, continuând ideea lui Nicolae Bălcescu, condamnă pe cei care au crezut că „originea acestor agitații revoluționare, care izbucniseră în iunie, trebuie căutată aiurea⁽¹⁵⁾”, convins fiind că adevăratele cauze se aflau în cerințele interne ale dezvoltării românești. Radiografierea declanșării revoluției de la 1848 din Țara Românească îl va determina pe Nicolae Iorga să conchidă: „Mișcarea porni numai din două locuri, altele, rău pregătite, nedând ce se aștepta de la dânsule⁽¹⁶⁾.”

Aceasta se datorește faptului că unii conducători ai revoluției au avut o insuficientă încredere în masele populare, pe care nu au încercat, în timp util, să le pregătească temeinic în vederea participării directe la acțiunile revoluționare. Au fost însă unele localități, printre care și orașul Pitești, unde „lumea voia să-și impună la cârmuitorii⁽¹⁷⁾”. Totuși nici în Țara Românească dezvoltarea revoluției nu se realizează pe măsura cerințelor, dar mai ales „nu

se lucra după programul de radicale reforme ce se anunțase”. (Id.).

Marele istoric Nicolae Iorga intuiește perfect necesitatea înarmării poporului, ca singură posibilitate de apărare a revoluției. „Pentru ca asemenea mândre hotărâri să aibă un înțeles, trebuie sau o armată gata să lupte, sau devotamentul absolut și general al unei întregi nații conștiente, hotărâte să se sacrifice. Și una și alta lipseau. Singur Nicolae Bălcescu, credincios convingerilor sale, propuse rezistența armată, și până la capăt⁽¹⁸⁾.”

Prezentarea, în ansamblu, a scopului revoluției de la 1848 din Țara Românească, determină pe Nicolae Iorga să reliefeze cu simpatie și cu mult realism situația țăranilor din perioada respectivă și, totodată, să catalogheze ca favorabilă intenția unor conducători ai revoluției, de a instituționaliza Comisia proprietății ca for de decizie pentru realizarea acestui scop.

Apreciind asemenea Comisie a proprietății ca fiind „singurul lucru viu în această revoluție de discursuri, proclamații, deputații și neconținute sfășieri interne⁽¹⁹⁾”, Nicolae Iorga caracterizează pe secretarul Comisiei — inginerul agronom moldovean Ion Ionescu de la Brad, adus în Țara Românească pentru această funcție de Nicolae Bălcescu, „un călduros prieten al țăranilor, capabil de a da o direcție reală, practică, dezbaterilor care urmează să se desfășoare... având încredere că revoluția va dura și-și va produce efectele⁽²⁰⁾.”

O suită de ample comentarii realizează Nicolae Iorga asupra raporturilor internaționale ale Țărilor Române cu marile imperii vecine. „La sfârșitul lui martie 1848, se înștiințase și la București că irevocabila hotărâre a Țarului, e să nu îngăduie nici o schimbare dăunătoare protecției în țările românești⁽²¹⁾”, ceea ce va

conduce, pe plan ideatic, „să se producă o adevărată rivalitate între îmbulzirea rusească și între noul spirit de independență și demnitate al oamenilor...⁽²²⁾.”

În acest context, Nicolae Iorga reproduce și apreciază ca total nefondată motivarea Țarului difuzată puterilor europene, prin care Imperiul țarist a pregătit intervenția în Principatele române. Printre altele, Cabinetul de la Petersburg anunța, că, este nevoie de intervenție armată, întrucât, „S-a călcat prin revoltă dreptul de protecție al Rusiei ca și datorii față de Poartă... Sprijinindu-se pe o neîngăduită suveranitate a poporului, se urmărește de fapt, pe o bază istorică care n-a existat niciodată, crearea unui regat daco-roman, independent, cuprinzând și Bucovina, Ardealul, Basarabia, invocându-se dreptul unei pretense naționalități a cărei origine se pierde în noaptea timpurilor⁽²³⁾.”

Poate prea drastic conchide Nicolae Iorga asupra faptului că în Țara Românească se încheia, fără rezultate deosebite, cu excepția desființării pe viață a domniei, această „naivă revoluție⁽²⁴⁾.”

În extenso prezintă marele istoric Revoluția românească din Transilvania, unde „se aprinsese contagiunea revoluționară ce era pretutindeni în aer... și unde românii trebuiau să fie o națiune constituită și recunoscută, acea veche dorință de la care porniră toate acțiunile următoare⁽²⁵⁾.”

Nicolae Iorga apreciază ca deosebit faptul că în Transilvania populația satelor a fost atrasă într-o mai mare măsură decât în principatele dunărene la acțiunile revoluționare. „Această parte de atâta timp exclusă de la viața politică a nației, arăta un minunat curaj țărănesc, gata să stea față în luptă, cu adevărat până la moarte, contra oricui. O revoluție ie-

șită din adâncul unor lungi suferințe și pe care intelectualii, nu mai hotărâți, în genere, decât cei din Moldova și Țara Românească, nu izbutiră s-o încurce cu teoriile și acțiunile diplomatice ale lor⁽²⁶⁾.”

Analizând treptata înfrângere a revoluției din Transilvania, Nicolae Iorga găsește în „încrăzutele greșeli ale revoluționarilor unguri care, în orbirea lor, nu-și vedeau nici o piedică înainte⁽²⁷⁾”, una dintre principalele cauze. De asemenea, caracterul excesiv teoretic al programului a constituit, după Nicolae Iorga, o altă cauză: „Țăranii, porniți pe luptă și răzbunare a morților lor, a bisericilor profanate, a insultelor primite, nu puteau să caute o înțelegere cu aceste spirite, îndrăznețe numai în marginile teoriilor⁽²⁸⁾.”

Tratarea „încercării” revoluționare de la 1848 din cele trei țări românești, cum poate prea simplu intitulează Nicolae Iorga paginile referitoare la anul revoluționar 1848, se încheie totuși optimist, întrevăzându-se timpul care va veni după alți 60 de ani. „Și această legătură între deosebitele țări românești pe care deci n-o puteau rupe nici piedicile străinilor, nici planurile de organizare locală ale căpeteniilor neamului, se învedera... ca o icoană însăși a interdependenței firești între ostenelele românești de pretutindeni⁽²⁹⁾.”

Prin conținutul și valoarea lor, consemnările marilor istorici Alexandru D. Xenopol și Nicolae Iorga se recomandă ca un început deosebit de valoros al cercetării istorice românești și universale privind locul și rolul anului 1848 în evoluția națiunii noastre precum și a altor po-

Iar astăzi, putem afirma cu deplinătatea realităților, că atât gândirea cât și acțiunea generației lui Nicolae

Bălcescu, Mihail Kogălniceanu sau Avram Iancu, nu au fost zadarnice.

NOTE

- ¹ A.D. Xenopol, *Istoria Românilor*, vol. XII, Iași 1869, p. 14.
- ² Ibidem, p. 18.
- ³ Ibidem, p. 30.
- ⁴ Ibidem, p. 43.
- ⁵ Ibidem, p. 44.
- ⁶ Ibidem, p. 45.
- ⁷ Ibidem, p. 48.
- ⁸ Ibidem, p. 53.
- ⁹ Ibidem, p. 63.
- ¹⁰ Ibidem, p. 63.
- ¹¹ Nicolae Iorga, *Istoria Românilor*, vol. IX, Buc. 1938, p. 117.
- ¹² Ibidem, p. 123.
- ¹³ Ibidem, p. 127.
- ¹⁴ Ibidem, p. 146.

Résumé

teur a analysé la manière dans laquelle A.D. Xenopol et Nicolae Iorga ont traité les causes, le déploiement et les conséquences de la révolution de 1848.

La place et le rôle de la révolution de 1848 dans l'histoire du peuple roumain ont été soulignés par les grands historiens roumains dans leurs oeuvres. Dans cet étude, l'au-

APLICAREA LEGII RURALE DIN 1864 IN STROEȘTI — ARGEȘ

NICOLAE P. LEONĂCHESCU

Locuitorii satului Stroești au fost încadrați în patru categorii sociale :

1. Cei care aveau 4 boi trebuia să primească 11 pogoane fiecare ;
2. Cei care aveau 2 boi trebuia să primească 7 pogoane 19 prăjini ;
3. Cei care nu aveau boi și lucrau „numai cu brațele“ trebuia să primească 4 pogoane 15 prăjini ;
4. Cei care nu lucrau la câmp : preoți, neputincioși etc., trebuia să primească numai 398 stânjeni patrați.

Pentru casă și grădină primeau 398 stânjeni patrați și cei din primele trei categorii. În limbajul localnicilor, cele patru categorii de împroprietărire s-au numit : „clasa de frunte sau clasa mare“ ; „clasa de mijloc“ ; „clasa de coadă“ și „sărării“.

La 14 august 1864 situația satului Stroești și suprafața de pământ necesară stroeștenilor spre a fi împroprietăriți se prezenta astfel :

- 24 clăcași de frunte x 11 pogoane — 264 pogoane
- 69 clăcași de mijloc x 7 pogoane 19 prăjini — 537 pogoane 15 prăjini
- 23 clăcași cu brațele x 4 pogoane 15 prăjini — 106 pogoane 9 prăjini
- 7 săraci
- 123 clăcași x 398 stânjeni patrați pentru casă — 48 954 stânjeni patrați.

În total, stroeștenii aveau dreptul la 908 pogoane în țarină și 48 954

Instaurarea relațiilor de muncă de tip capitalist în satul Stroești jud. Argeș a fost favorizată și accelerată de aplicarea prevederilor Regulamentului Organic. De la 9 iunie 1835, prin nefericita hotărâre a domnitorului Alexandru Dimitrie Ghica¹, stroeștenii devin clăcași, statut sub care trăiesc până în 1864.

Din punct de vedere juridic, moșia Stroești aparținuse de mănăstirea Bistrița, jud. Vâlcea până la 17/29 decembrie 1863 dată la care, prin Legea secularizării averilor mănăstirești, devine proprietate a statului.

La 14/26 august 1864, Alexandru Ioan Cuza promulgă Legea Rurală printr-un decret — legea urmând a intra în vigoare la 23 aprilie/ mai 1865. Prin această lege stroeștenii vor fi împroprietăriți pe propriul lor pământ de care fuseseră deposedați prin mecanismul istoriei și în special al Regulamentului Organic. Aplicarea Legii RURALE în Stroești are însă aspecte specifice generate de conflictul ireductibil dintre clăcași și arendași și de lipsa de pământ arabil în zonă.

Administrația comunei, formată din : primarul Ilie Georgescu, consilierii : Constantin Gurilă, Nae Galatioiu, Marin Ion Anghel și Ion Nicola Șerban și secretarul T. Popescu, întocmește Tabela A, care cuprindea numele clăcașilor și categoria de împroprietărire cu pământul cuvenit.

stânjani patrați²⁾ pentru vatra satului. În act, ei scriu greșit: „897 pogoane 24 prăjini 48 954 stânjani³⁾).

La 13 octombrie 1864 câțiva stroeșteni se prezintă la Oficiul Poștal din Curtea de Argeș cu o telegramă adresată Ministerului de Interne al cărei conținut intrigă: „În virtutea decret 54 566 vă rugăm arătați-ne dacă restu moșiilor statului, Costești și Stroești, se rearendează. Suntem doritori. Răspuns, 20 cuvinte, plătit“. Telegrama o semnează „primaru și consilierii comunei Costești — Stroești plasa Argeș“: Ilie Georgescu, Costandin Gurilă, Nae Galățioiu, Ion Nica, Șerban și Nicolae Crîngașu⁴⁾.

Ministerul de Interne le răspunde la 2/14 octombrie 1864, prin prefectul județului, că trebuie să se adreseze Ministerului de Finanțe în problema arendării.

Telegrama aceasta reflectă dorința unor stroeșteni de a intra în posesia întregii suprafețe cultivabile de pământ din satul lor, fie și prin arendare, nu numai a celor 908 pogoane 48 954 stânjani patrați cât prevedea legea. Dar, atunci, dorința lor nu se putea îndeplini.

Telegrama sus-menționată este prima telegramă din istoria satului Stroești expediată de stroeșteni. Ei au prezentat textul la Oficiul Poștal din Curtea de Argeș la ora 10 și telegrama ajungea la destinație la 12 h 55 m.

Arendarea restului moșiei nu era de actualitate în Stroești. Ea se va pune mai târziu, în iulie 1867.

La 6 februarie 1865 se deplasează la Stroești doi membri ai Comisiei de plasă însărcinată cu supravegherea aplicării legii: Nicolae Alexandrescu — delegatul fiscului și preotul Ioan Vălsănescu — delegatul comunelor. Lipsea delegatul proprietarului care încă nu se alesese. Comisia constată corectitudinea înscrinerii în liste a clăcașilor, dar nu poate stabili

nici perimetrul de împroprietărire, nici cuantumul despăgubirilor și încheie un proces-verbal în consecință⁵⁾.

La 9 august 1865, Ioniță Hristea Boianțiu din Pitești face și el cerere să fie înscris în lista de împroprietărire a clăcașilor din Stroești⁶⁾. Comitetul permanent al Consiliului general Argeș îi respinge cererea la 28 ianuarie 1866, cu toate insistențele avocatului Nicolae Stanomirescu, deoarece fusese depășit termenul prevăzut de lege pentru recursuri.

Apar și alte dificultăți. Arendașul Vasile Constantin (fiul lui Constantin Moraitul), care, alături de tatăl său ținea în arendă moșia Stroești de la 23 aprilie 1842, încearcă să conteste dreptul de împroprietărire al unor clăcași. Despre Mariuța sin Constantin Nicolae arendașul spune că locuiește în Curtea de Argeș și-și plătește dreptul clăcii în bani, 49 lei, fără să facă o zi de clacă. Despre un alt stroeștean, Ion sin Ion Popescu, arendașul declară că Comisia de împroprietărire i-a dat pământ îndoit peste ceea ce a avut⁷⁾. Această contestație se judecă la 9 martie 1866 cu care prilej, Comitetul permanent o respinge, confirmând dreptul celor doi de a fi împroprietăriți în Stroești. Chiar dacă lucrurile se mai schimbaseră între timp, se lua în considerare situația existentă la data promulgării Legii Rurale. De semnalat faptul că Mariuța sin Constantin Nicolae se mai judecase și în 1862 pentru dreptul de clăcașă, drept care-i fusese recunoscut de tribunal la 16 martie 1862⁸⁾.

După judecarea acestor contestații, tabela de împroprietărire capătă conturul final.

Pentru delimitarea terenului rezervat împroprietăririi stroeștenilor, Ministerul de Finanțe îl delegă pe avocatul N. Fundățeanu.

Acesta, de comun acord cu comi-

unea ad-hoc locală, stabilește ca împroprietărire să se facă în lunca Vilsanului, din hotarul Mălureni până spre hotarul Costești și Vilsănești „până unde li se va împlini pogoanele legiuite“⁹⁾.

Deoarece moșia era îngustă, urma să se opri pe seama statului o treime, pe care N. Fundățeanu o stabilește în Șoptana și în lunca Vilsanului spre Costești, de la locurile locuitorilor spre nord.

Delimitarea aceasta avantaja satul, dar nu și pe arendaș care trebuia să gospodărească pământul din Șoptana, depărtat de sat.

Pentru întocmirea planului este trimis la fața locului un hotarnic, locotenentul Nicolae Condeescu. La 26 august 1865 el a luat, se pare, de la Judecătoria de Argeș planul moșiei Stroești ridicat de ing. Grigore Pleșoianu în 1841 cu ocazia hotărârii moșiei întocmită de acesta¹⁰⁾. Planul acesta nu s-a mai găsit niciodată.

Arendașul Vasile Constantin protestează împotriva includerii depresiunii Șoptana în calcul, în timp ce stroeștenii cer menținerea integrală a ei. Inginerul constată însă că nu există suficient pământ pentru a se face împroprietărire conform tablei A, întocmită pe baza Legii Rurale. Locuitorii cer introducerea în calcul și a unor poieni mai mici din Șoptana care, fiind împădurite parțial, nu fuseseră introduse în calcul. Pentru a analiza situația, vine la Stroești un superarbitru, T. Mariuțeanu, membru al Comitetului permanent. În procesul verbal încheiat de el la 25 februarie 1866¹¹⁾ constată „că pământul dat locuitorilor prin semnele făcute pe fața pământului și arătate pe plan este de bună calitate“ și decide ca locuitorii să-l poaseze în viitor. Superarbitrul nu poate constata dacă poienile din Șoptana au fost incluse sau nu și „pentru

că ele au fost muncite de către locuitori, urmează ca și dănele să intre în totala măsurătoare“.

Deoarece „li s-a dat pământ mai puțin decât li se cuvenea“, stroeștenii cer în continuare să se ia în considerare și Șoptana și alte poieni pentru împroprietărire.

T. Mariuțeanu își declină competența în măsurătoarea pământului și cere ca un „inginer — verificator“ să o rezolve.

La 11 martie 1866 arendașul înștiințează¹²⁾ Ministerul de Finanțe că din treimea de pământ rezervată „proprietății“, adică statului, lipsește mult și că în ea a fost inclusă și „o parte de pădure ce era puțin livezită pe sub arbori“. El constată că i se aduce o pagubă însemnată dar, ca delegat în Comisiunea ad-hoc, este dator să semnaleze.

Protestul său este de astă dată mai slab și nu convine, cu toate verificările făcute la fața locului. Văzându-se pus în imposibilitate de a mai exploata satul ca înainte, el se retrage din arenda moșiei.

La licitația din iulie 1867¹³⁾, arendaș al moșiei Stroești pe perioada 23 aprilie 1868 — 23 aprilie 1873 devine Costache Bogdan din Pitești, tatăl cunoscutului Alexandru C. Bogdan — Pitești. El constată rapid că din treimea rezervată proprietății lipsesc cca 100 pogoane, acestea fiind date în Șoptana. Locuitorii luaseră 2/3 în lunca Vilsanului iar arendașului îi rămăsese ceva la nordul satului și restul în poienile din Șoptana.

La 22 octombrie/4 noiembrie 1867, arendașul reclamă la Ministerul Finanțelor că „inginerul delimitator, fără a face vreo măsurătoare treimei proprietății, s-a mărginit în a lua de temei încredințarea dată despre aceasta de fostul arendaș care nu este decât un țaran din vecina mo-

șie și prin urmare cu rude și prieteni între foștii clăcași¹⁴⁾.

Intr-adevăr, Nicolae, fiul arendașului Vasile Constantin, se căsătorise la 20 iulie 1854 cu Sultana, fiica lui Vasile Moldoveanu (mort la 20 noiembrie 1846) din Stroești, nașul lor fiind Marin sin Stan Cioran din Mălureni.

Noul arendaș cere ca, pe cheltuiala sa, să fie delegat inginerul Petre Cecropide pentru a face o verificare a delimitării treimeii proprietății, care să cuprindă teren fără „pădure și lemne“. Mai mult ca sigur, inginerul indicat, absolvent din 1855 al secției forestiere a Școlii de Poduri și Șosele din București, era o cunoștință personală a arendașului.

Ministerul de Finanțe îl delegă pe ing. Pericle Zeuceanu spre a face o nouă măsurătoare și delimitare a pământului, dându-i instrucțiuni precise.

La 2 martie 1868 Gh. Micescu, subprefectul de Argeș, îl anunța ultimativ pe primarul comunei să dea tot sprijinul lui P. Zeuceanu să modifice delimitarea¹⁵⁾. Pentru că a fost cerut de stroeșteni, care se opuneau modificării, pe 3 martie 1868 urma să vină la Stroești chiar Gh. Micescu.

Constituirea Comisiunii ad-hoc locale a constituit o problemă dificilă. Din ea trebuia să facă parte un delegat al comunei, un preot, primarul și arendașul. La 3 martie 1868 Consiliul comunal și încă 24 stroeșteni aleg pe Constantin Gurilă drept delegat¹⁶⁾ dar acesta refuză să participe la comisie și obligă la o nouă alegere. La 5 martie 1868 este ales delegat Nae Galatioiu¹⁷⁾ care și el refuză să ia parte la lucrări și până la urmă este convins tot Constantin Gurilă să fie delegatul comunei.

Alături de el, din comisie mai făceau parte: primarul Petre Ioan Hogioiu (primul învățător al satului Stroești, care a îndeplinit această

funcție cu începere de la 26 aprilie 1838 și până la 31 martie 1848); preotul Nicolae Retevoescu și arendașul Costache Bogdan.

Comisia se întrunește la 6 martie 1868 în Stroești și încheie un proces-verbal¹⁸⁾ în care sunt consemnate cele două puncte de vedere: arendașul cere ca delimitarea să se facă numai pe lunca Vâlsanului, în timp ce Constantin Gurilă declară că „eu, delegatul din partea locuitorilor, nu mă unesc cu opinia d-lui delegat din partea proprietății, ci cer următoarele: adică să intre în delimitare toate locurile de arătură și fânețe din Șoptana, precum și alte poieni care au diferite nume, adică: Valea Mândrii, Valea Bucurii, Valea Teascului, prunii de la Zafii, grădina cu pruni de la Cârstea, ograda de pruni a lui Gheorghe Ciolan, Valea Purcăreților și din Valea Brazilor la deal spre Vâlsănești“¹⁹⁾.

Între timp, inginerul Pericle Zeuceanu lucra conform ordinului nr. 7020/1868 al Ministerului de Finanțe, scotând din delimitare Șoptana și neascultând nici o propunere a delegaților comunei. La 7 martie 1868 el întocmește un „Act de delimitarea locurilor cuvenite după noua Lege Rurală locuitorilor aflați pe moșia Stroești din județul Argeș, plasa Argeșului. Proprietate „domanială“²⁰⁾. Acestui act i se va anexa „Planul moșii STROEȘTI. Proprietate domanială. Districtul Argeșu. Plasa Argeșu“²¹⁾, fără dată, dar care trebuie datat tot 7 martie 1868.

În act, el măsoară în lunca Vâlsanului pământul lucrativ și găsește 831 pogoane în timp ce, respectând tabelul întocmit la 14 august 1864, erau necesare numai locuitorilor 944 pogoane 6 prăjini și 50 stânjeni patrați²²⁾. În felul acesta se ataca treimea rezervată proprietății.

Ordinul Ministerului de Finanțe îi porunca să schimbe delimitarea

din 1865 în sensul „de a scoate din totalitatea locurilor de hrană poenile ce cad în mijlocul pădurii Șoptana“ și ing. Pericle Zeuceanu se supune. Locuitorii se opuneau în zadar: decizia fusese luată în vreun cabinet ministerial sau aiurea, fără a se cunoaște situația și fără ca cineva să se gândească la săteni. Activitatea condamnată de culise a arendașului Costache Bogdan dăduse rezultate.

În situația creată, P. Zeuceanu procedează invers: din 839 pogoane repartizează locuitorilor 2/3 adică 559 pogoane 8 prăjini iar treimea proprietății devine 279 pogoane 16 prăjini. Stroeștenii primeau pământ în stânga Vâlsanului, de la Prișeaca până la Valea lui Pripici (la nord de Valea Dadelor). Proprietatea primea treimea sa în dreapta Vâlsanului și la nord de Valea lui Pripici până la Vâlsănești.

Clăcașii din Stroești erau împrietăriți cu suprafețe mult mai mici de pământ. Astfel:

Un fruntaș a primit 6 pogoane 10 prăjini 41 8/23 stânjeni patrați;

Un mijlocas a primit 4 pogoane 13 prăjini 32 38/68 stânjeni patrați;

Un codaș a primit 2 pogoane 17 prăjini 5 18/23 stânjeni patrați, ceea ce reprezenta aproximativ jumătate din cât se calculase și repartizase în 1865. În plus, din calcul sunt scoși un fruntaș și un mijlocas. Biserica și slujitorii ei primeau 17 pogoane. Târgul anual de la 14 octombrie se ținea pe locul proprietății.

Stroeștenii deveneau astfel stăpâni pe niște petice reduse de pământ în satul lor de 7 529 pogoane 17 prăjini 31 stânjeni patrați din care se socotiseră pădure 6 538 pogoane 2 prăjini 31 stânjeni patrați²³⁾. Vor avea însă, de atunci, prin grija stăpânirii, un imens izlaz în toate părțile satului. Pământuri lucrate până atunci în

Șoptana, Mălăiești, Zafii, Valea Teascului, Valea Dadelor etc. devin izlazuri. În satele vecine Mălureni și Vâlsănești se va crea o situație inversă: locuitorii vor avea pământ mai mult dar nu vor avea izlaz și se vor strădui să-l acapareze de la stroeșteni.

Demn de semnalat este și următorul fapt: satul Stroești a fost cartografiat până în 1900 în patru planuri de bază:

1790 — harta austriacului Specht²⁴⁾;

1841 — hotărnicia lui Grigore Pleșoianu (pierdut)²⁵⁾;

1868 — planul lui Pericle Zeuceanu (1/10 000) și

1886 — planul lui Spiridon Demețrescu (1/5 000)²⁶⁾.

Aceste planuri permit fixarea evoluției satului în decursul ultimelor două secole. În 1790, pădurile coborau până în sat. Toate cele patru colțuri ale intersecției Văii lui Topor cu drumul erau împădurite. Pădurea se întindea pe tot locul unde mai târziu se va dezvolta casa Năndrașilor și gospodăria Băcanilor, până aproape de biserică. Garduri nu existau. Pe stânga drumului, în sensul curgerii Vâlsanului, existau 7 troițe. Biserica se afla pe locul unde astăzi se află Căminul Cultural iar peste drum se afla o fântână cu cumpănă. Drumul spre Vâlsănești șerpuia pe malul stâng al Vâlsanului.

În 1868, casele sunt mai adunate de-a lungul șoselei. Biserica este în același loc. Conacul arendașului era pe locul unde astăzi se află casa lui Gheorghe N. Trufășilă tâmplaru, lângă Valea Purcăreți. Vis-à-vis de conac se afla o cârciumă. Moara era tot la vărsarea Văii Frumoase în râul Vâlsan. Casa lui Zafiu din deal nu mai exista, în schimb „La Zafii“ se aflau pomi roditori.

În 1868 existau și case răzlețe prin Lacul Mare, pe Valea Dadelor, prin

Furnici etc. Hotarul cu Mălureni era Valea Priseaca și de acolo drept peste deal la Malul Roșu. Deadul Mare era al stroeștenilor în 1868. Hotarul cu Vălsăneștii era pe Valea Pivniții. În Șoptana se aflau livezi și fânețuri: Hoaga Năndrășoi, livezile Galatuiului de la Pietriș, Hogioaia, Porumbeii Popii, Porumbeii Brutarului etc.

Inginerul Pericle Zeuceanu consemnează că a făcut două planuri: unul s-a depus la Ministerul Finanțelor iar celălalt la primăria comunei. Exemplarul de la primărie nu ni s-a păstrat.

La 9/21 martie 1868 arendașul anunța satisfăcut Ministerul Finanțelor că în noua delimitare făcută au fost scoase poienile din Șoptana și cere a i se da ordin prefectului spre a-l pune în posesie²⁷⁾. Delimitarea trebuia acum să fie materializată pe teren în prezența Comisiunii ad-hoc locale. Unul dintre membrii acesteia, preotul Nicolae Retevoescu, refuză să participe la lucrări. Primarul Petre Ioan Hogioiu raportează subprefectului acest refuz la 17 martie 1868 și faptul că nici unul dintre ceilalți patru preoți nu vrea să facă parte din comisie²⁸⁾.

Subprefectul dă ordin primarului la 18 martie 1868 ca preotul delegat să-și facă datoria și în caz de refuz „se va denunța către părintele episcop așa neglijență și va fi dat în judecată”²⁹⁾.

Preotul Nicolae Retevoescu își menține refuzul și la 25 martie 1868³⁰⁾, motivând că are casa de locuit în lucru „lipsindu-mi materialul și alte, pentru care trebuie să alerg neîncetat”.

La 15 aprilie 1868 se întrunește Consiliul comunal spre a numi preotul care să participe la lucrări³¹⁾. Este ales tot preotul Nicolae Retevoescu, dându-i-se câte un galben din leafa celorlalți patru preoți, dar

menținându-și refuzul Consiliul decide trimeterea lui în judecată „ca nesupus legilor țării”. Sub această amenințare, Nicolae Retevoescu acceptă misiunea și declară sub semnătură că „voi fi următor”. Erau de față încă trei preoți printre care și tânărul Constantin Teodorescu, rivalul său, hirotonisit preot la 1867.

Primarul anunță subprefectura în aceeași zi că s-a soluționat diferențul și comisia a și început împărțirea pământului conform noii delimitări³²⁾. Juridic, în aprilie 1868 s-a făcut deci, din nou, punerea în posesie a stroeștenilor pe pământul cu care au fost improprietăți. Li se răpea însă cca 100 pogoane care erau rezervate proprietății și pe care arendașul Costache Bogdan intra în exploatare la 23 aprilie 1868.

Aparent, lucrurile intră în normal și primarul Petre Ioan Hogioiu cere controlorului districtului Argeș, la 8 august 1868, să regleze despăgubirea clăcii³³⁾. El arată cu obidă că „mai luându-le din pământu ce li se dăduse întâi, ca 158 pogoane”, clăcașii vor să știe cât au de plătit anual pentru pământul ce li s-a dat. Cu acest prilej, constatăm că stroeștenii au primit:

24 frunțași — 148 pogoane 7 prăjini
33 stânjeni patrați
69 mijlocași — 310 pogoane 13 prăjini
33 stânjeni patrați
23 codași — 62 pogoane 9 prăjini
23 stânjeni patrați
Total — 531 pogoane 6 prăjini 4 stânjeni patrați

Reintroducerea în calcul a frunțașului Ioan Ioan Popescu și a mijlocașei Mariuța sin Constantin Nicolae se datorește energicului primar Petre Ioan Hogioiu care, la 10 august 1868, i-a cerut controlorului districtului Argeș să-i ia în calcul, având toate drepturile câștigate și recunoscute juridic³⁴⁾.

Pe tema plăților, primarul revine

cu o cerere și către subcasierul Circumscripției a II-a a districtului Argeș la 28 august 1868³⁵⁾. El trebuia să plătească la 5 septembrie 1868 rata corespunzătoare și nu adunase banii de la stroeșteni, neștiind noile obligații.

În fond, stroeștenii nu au acceptat noua delimitare și au început lupta de „demolare” a ei. Ei nu vor uita niciodată că, la intervenția arendașului Costache Bogdan, au fost frustrați de pământ. După un secol de la eveniment, bătrânul Petre L. Leonăchescu povestea cu durere ceea ce îi povestise tatăl său, Leon N. Năndrășoi, și anume că „în 1864 stroeștenii au fost păcăliți: nu li s-a dat claca mare după lege”.

De la 23 aprilie 1873 Costache Bogdan pleacă din arenda moșiei. A fost tot timpul sabotat de stroeșteni, pe care nu putea să-i mai constrângă cu nimic și obligat să plece.

Noul arendaș, Nicolae Vasilescu zis și „grecu”, va avea în arenda, în toată perioada 23 aprilie 1873 — 23 aprilie 1888, moșia și bunurile mici rămase în Stroești pe seama statului. El era nepotul lui Costache Moraitul care la 23 aprilie 1842 intrase pentru prima dată în arenda moșiei Stroești.

În octombrie 1876 „obștea locuitorilor cătunului Stroești”, în petiția înaintată către Tribunalul Argeș, arată că arendașul Constantin Bogdan „văzând că nu poate să ne supui la niște învoieli ruinătoare pentru noi, își permite ca prin silnicie ne ia o bucată de pământ ca peste 100 pogoane din cele ce aveau mai bune și le stăpânește până iese din arenda”³⁶⁾.

Ei se plâng că „noul arendaș, d-nu Nicolae Vasilescu grecu, care se găsește și acum în arenda moșii și domiciliat acolo, urmează cu posesiunea iarăși arbitrar, posedându-ne și d-lui aceste una sută pogoane pă-

mânt”, chemându-l în judecată atât pe acesta cât și pe Ministru de Finanțe, proprietarul. Ei sperau să obțină prin judecată „dreapta noastră proprietate, uzurpată arbitrar, împreună cu venitul de când rău se posedă de numiții”.

Această acțiune nu a dat satisfacție stroeștenilor. La 24 februarie 1877, Tribunalul a decis ca inginerul hotarnic Ștefan Râmniceanu să meargă la Stroești și să facă verificarea. Procesul se amână pe 12 octombrie 1877 când se constată că inginerul nu executase lucrarea. În final, procesul se suspendă pe motivul că stroeștenii nu au plătit taxele pentru facerea citațiilor și suspendat a rămas. Locuitorii din Stroești au considerat, probabil, că nu vor avea câștig de cauză și nu s-au angajat în cheltuieli pentru o cauză al cărei sfârșit favorabil nu-l întrevedeau.

Există, evident, și conflicte între stroeșteni. Iancu Olărescu reclamă la 24 februarie 1869³⁷⁾ că Gurilă Constantin nu-i plătește munca pentru fânul de pe un loc care, inițial, i se dase lui și apoi i s-a luat, disputa fiind legată și de încălcarea legii monopolului. Nică al lui Din Baciucere și el, la 1 martie 1869³⁸⁾, un cămin de casă deoarece primise un loc de 30 prăjini, plin cu bolovani, în gura Văii Purcăreților.

Cele 12 pogoane care se cuveneau paracliserului Nae Popescu și celor doi preoți în funcție: Nicolae Retevoescu și Constantin Teodorescu generează de asemenea un conflict. La 20 mai 1869 primarul raporta subprefecturii că nu-i poate împăca. Preotul bătrân, Nicolae Retevoescu cerea mai mult pământ, în timp ce Constantin Teodorescu vroia să se împartă în mod egal. La 14 februarie 1867, șaizeci de stroeșteni dăduse solicitantului Constantin Teodorescu un înscris prin care declarau că sunt de acord să fie numit și el preot

la Stroești, pe lângă N. Retevoescu în slujbă, obligându-se să-i dea un sfânt de fiecare casă, în afara lefii și a venitului bisericii, „iar din pământu delimitat bisericii de d-nu inginer să nu aibă parte”³⁹). La această învoială a subscriș și bătrânul preot N. Retevoescu. După ce a primit numirea de preot în Stroești, Constantin Teodorescu (5 mai 1845 — 27 martie 1896) a cerut 4,5 pogoane ca și celălalt preot, urmând ca paracliserul să ia 3 pogoane. Preocupările și metodele tânărului preot erau cât se poate de lumești!

Dar „eroziunea” triemii statului se declanșase. Tinerilor însurăței trebuia să li se facă loc în sat și în țarină. Subprefectura ceruse primarului să răspundă dacă se pot împrietări însurăței cu 100 pogoane pământ în Stroești sau în Costești. Alarmați, primarul Petre Ioan Hogioiu și arendașul N. Vasilescu, răspund la 16 februarie 1868 că „după părerea noastră nu este 100 pogoane, peste 1/3 — parte garantată arendașului și 500, peste locurile vechilor locuitori”⁴⁰).

Subprefectul Gh. Micescu îi reproșează primarului la 20 februarie 1868 că n-a înțeles problema⁴¹): trebuia să se răspundă „dacă partea rămasă pe seama proprietății este cu întindere și pricioasă de a se da o parte dintrânsa pentru însurăței și ca întindere de pogoane, fără însă ca cu aceasta să se atace treimea proprietății”. Să dai pământ însurăței din Stroești fără să ataci treimea proprietății, așa ceva era imposibil!

La 15 decembrie 1878, Christea Neculcea și primarul Toma Popescu încheie un proces-verbal⁴²) în care, pe baza art. 5 și 6 din Legea Rurală publicată în Monitorul Oficial din 20 iunie 1878, stabilesc un cătun pentru 14 capi de familie numiți „insurăței”. Fiecare primea 7 pogoane, mai mult decât primise un fruntaș în

1868. Cei 14 însurăței erau: preotul Nicolae I. Retevoescu (1834 — 27 mai 1877), fiii răposatului țârcovnic Nae Popescu, Ion Gorocilă, Ion Popa Tudor, Gheorghe I. Munteanu, Constantin Tache Tănase, Neculae al lui deaconu Sandu, Constantin Chiriatic toți din Stroești; Duță Grigore Butoi și Florea Ion Fieraru din Vălsănești; Lepșa Stan, Săvulescu Ion, Broc Nicolae și Stan Băluță din Mălureni⁴³).

Aceștia intră în posesia provizorie a pământului la 15 decembrie 1878. Deoarece preotul Nicolae Retevoescu murise la 27 mai 1877, ia în primire soția sa Dumitra. Pentru minorii răposatului țârcovnic Nae Popescu, ia în primire episcopul lor, Teodosie Popescu.

Cătunul însurăților împrietărit în 1878 s-a fixat la nordul satului Stroești, în continuarea loturilor primite de stroeșteni în 1868. Ei au format zona numită de locuitori a „liniașilor”. Tot cu acest prilej, școlii i s-a dat un pogon în vatra satului și 17 pogoane în țarină⁴⁴, pământ pe care l-a luat în primire primarul comunei.

În acest fel, din treimea proprietății, 116 pogoane au intrat în 1878 în proprietatea stroeștenilor, ceea ce reprezenta 41,58% din respectiva treime. Era primul an de la recăstigare prin luptă a independenței de stat a României!

Arendașului nu-i mai rămâne altceva de făcut decât să ceară, la 10 octombrie 1879, să fie scăzut din plata arenzii cu 1740 lei, calculul făcându-se cu prețul unitar de 15 lei noi anual de fiecare pogon⁴⁵). „Ca adevărat român, nu voiesc paguba patriei mele”, declara arendașul ritos și din cererea sa aflăm că anul 1879 a fost secetos.

Inginerul G. Mariano, chemat să verifice situația, raportează la 4 decembrie 1879⁴⁶) conținutul delimită-

rii făcute de ing. P. Zeuceanu în 1868 și, drept urmare, administratorii Domeniilor Statului îi scad arendașului 1612,40 lei (13,90 lei/pogon), cu începere de la 1 ianuarie 1879, din arenda datorată.

Ulterior, în 1879, este înregistrat ca „insurătel” și Iordache Talpazan din Stroești care este împrietărit tot cu 7 pogoane în cătunul „liniașilor”. El intră în posesie la 6 august 1880⁴⁷. Evident, și în acest caz, arendașul N. Vasilescu cere la 8 ianuarie 1883 să i se reducă arenda cu 560 lei în decursul a patru ani, de când i se luase cele 7 pogoane⁴⁸. El socotise cu prețul unitar de 20 lei/pogon.

Administrația îi scade într-adevăr arenda dar, cu începere de la 1 ianuarie 1881 și la prețul de 13,90 lei/pogon.

Actul definitiv pentru delimitarea pământului din țarină al celor 15 însurăței și al bisericii va fi întocmit de ing. Gheorghe G. Vlădescu de abia la 25 februarie 1884 și aprobat de Ministerul Agriculturii la 13 martie 1886⁴⁹). Acest teren se întindea, în principiu, de la Valea lui Pripici până la Valea Brazilor, pe stânga Vălsanului. Se ținea seama de faptul că drumul ocupa 2 pogoane iar văile, 4 pogoane și 737 stânjeni patrați, care se luau din „treime”. Drumul în chestiune era o porțiune din drumul Stroești — Vălsănești care se afla pe malul stâng al Vălsanului și drumul Stroești — Costești, ambele amenințate de inundațiile frecvente ale râului.

Fenomenul de destrămare a „treimei proprietății” continuă și pe alte căi. Astfel, la 24 decembrie 1883, statul îi vinde lui Gheorghe Petrescu un teren de 1 ha 94 arii în vatra satului la prețul de 1510 lei⁵⁰). Cumpărătorul achită integral costul terenului și intră în posesie în ianuarie 1884.

Urmându-i exemplul, fratele său Constantin Costescu (fiul lui Petre Ioan Hogioiu) a cumpărat și el un loc de arătură, în gura Văii Frumoașe, rezervat pentru moară. Terenul, în suprafață de un pogon, s-a vândut cu 130 lei, achitați integral la 17 iulie 1884⁵¹).

La 4 decembrie 1884, arendașul cere și de această dată a fi scăzut din prețul arenzii cu cota corespunzătoare celor 5 pogoane⁵²). Era singurul lucru pe care-l mai putea face!

Iată cum, din cele 279 pogoane 16 prăjini rezervate în 1868 statului, reprezentând „treimea proprietății”, în 1884 lipseau 134 pogoane (48%) luate de stroeșteni pe diferite căi.

A existat, evident, și o evoluție a proprietății funciare. La aplicarea Legii RURALE în Stroești, Toma Iordache nu a primit pământ. Vălcu Trăistaru îi vinde în 1867 nouă prăjini pământ, pentru suma de 51 lei. Pentru recunoașterea dreptului de proprietate, Toma Iordache se judecă la 5 mai 1880 cu moștenitorii lui Vălcu Trăistaru. Hotărârea dată se execută de abia la 20 februarie 1904⁵³).

Fenomenele de înstrăinare a pământului primit prin Legea Rurală nu au fost rare. La 28 aprilie 1915, Nicolae I. Zafiu îi vinde, pe 75 lei, lui Petre Leonache Nicolae, care mai târziu își va lua numele de Petre Leonăchescu (2 decembrie 1891 — 5 ianuarie 1973), „un petec de pământ rural din 1864, loc de cultură situat în punctul numit Sub Mal raionul acestei comuni, în suprafață de patru prăjini sau opt sute treizeci și doi (832) metri patrați”⁵⁴). De această dată, autentificarea vânzării se face în aceeași zi, la Judecătoria Ocolului Rural Stroești din localitate.

Să consemnăm și un eveniment de altă natură, deosebit de dureros pentru stroeșteni. La 27 octombrie 1863

se declanșează în Stroești o violentă epidemie de febră tifoidă („lingoare“). În perioada 1863 — 1865 au murit de această boală 28 stroeșteni, din totalul de 55 decedați. Numai în 1864 au murit de febră tifoidă 17 stroeșteni⁵⁵.

Boala nu alege: mor tineri și bătrâni, femei și bărbați. La 26 septembrie 1864 moare preotul Teodor sin Nicolae Apostescu. În unele familii au avut loc adevărate tragedii. La 18 martie 1864 murea pruncul Ioan, fiul lui Ioniță N. Năndrașu, iar la 26 martie 1864 murea și tatăl. La 27 aprilie 1867 murea și cel de al doilea băiat, Petre I. Năndrașu în vârstă de șase ani, care căzuse din pridvorul casei Năndrașilor. Casa rămăsese fără urmași, motiv pentru care bătrâna Ilinca Năndrașu (1782 — 12 octombrie 1872) a înfiat pe Leon, băiatul fiicei sale Sanda (1828 — 16 februarie 1859).

Dar, în aceiași ani, 1863—1865, se nășteau în Stroești 69 copii!

Între timp, se declanșase un alt

proces care va da lovitură de grație „treimii proprietății“. La 8 aprilie 1881 este promulgată Legea pentru vânzarea unor părți din bunurile statului, care se publică în Monitorul Oficial nr. 11 din 12 aprilie 1881. Această lege va fi completată ulterior cu încă două legi, promulgate la 14 aprilie 1884 și 5 aprilie 1886 și cu un regulament publicat la 10 ianuarie 1885 în Monitorul Oficial nr. 220.

S-a creat astfel cadrul juridic prin care stroeștenii, acționând tenace și cu multă abilitate, vor desființa „treimea proprietății“ cumpărând ei, în loturi mici de câte 5 ha, pământul cultivabil din Stroești pe care-l mai posedea statul și-l administrau arendașii.

Această ultimă etapă a luptei stroeștenilor pentru aplicarea corectă a Legii Rurale în satul lor se constituie într-o adevărată epopee, cu desfășurări de forțe și conflicte sociale pe multiple planuri, epopee care merită o analiză separată.

NOTE

¹ Nicolae Leonăchescu — Năndrașu, Stroești — Argeș. Documente și mărturii. Vol. I, Editura Litera, București, 1971 (în continuare: S.A.D. — I), pag. 148.

² Echivalenții în sistemul metric erau următorii: 1 pogon = 144 prăjini patrăte = 1296 stânjeni Șerbari vodă patrăte = 5 000 m². În practică: 1 pogon = 24 prăjini patrăte vechi; 1 prăjină patrăte veche = 54 stânjeni patrăte = 208 1/3 m².

³ S.A.D. — I, pag. 274.

⁴ Arhivele Statului București (în continuare: A.S.B.). Ministerul de Interne. Diviziunea rurală comunală, 258/1864, f. 3 și 4.

⁵ S.A.D. — I, pag. 274—275.

⁶ S.A.D. — I, pag. 280.

⁷ S.A.D. — I, pag. 281.

⁸ Idem.

⁹ S.A.D. — I, pag. 279.

¹⁰ S.A.D. — I, pag. 332.

¹¹ Arhivele Statului București. Ministerul Agriculturii, Reforma agrară din 1864,

mapa 20 (în continuare: A.S.B., M.A. Reforma), f. 72.

¹² S.A.D. — I, pag. 283.

¹³ S.A.D. — I, pag. 286.

¹⁴ Idem.

¹⁵ Constantin Gh. Ciolcă, Monografia satului Stroești — Argeș, f. 10. (A.S.B., Ministerul Culturii Naționale, 469/24/3 C/1942, f. 163 — 183). Vezi și: Ioana Gh. Băcioiu, Monografia satului Stroești — Argeș, Arhiva Ministerului Învățământului, Monografii, 1946.

¹⁶ Ciolcă, Op. cit., pag. 8.

¹⁷ S.A.D. — I, pag. 287 și 288.

¹⁸ S.A.D. — I, pag. 288 și 289.

¹⁹ Idem.

²⁰ N. Leonăchescu — Năndrașu, Stroești — Argeș. Documente și mărturii. Vol. II, Editura Serisul Românesc, Craiova, 1981 (în continuare: S.A.D. — II), pag. 171—174.

²¹ A.S.B., M.A. Reforma, f. 105.

22 1 prăjină patrăte veche = 54 stânjeni patrăte.

23 A.S.B., M.A. Reforma, f. 105.

24 Biblioteca Academiei R.S.R. Manuscris german nr. 1; Harta austriacă din 1790, DXXXVII — 6.

25 S.A.D. — I, pag. 226—236.

26 Primăria comunei Stroești jud. Argeș.

27 S.A.D. — I, pag. 290.

28 Ciolcă, op. cit., pag. 13.

29 Idem.

30 Idem.

31 Idem.

32 Ciolcă, op. cit., pag. 14.

33 S.A.D. — I, pag. 290.

34 Arhiva Primăriei com. Stroești. Dosar privind improprietărirea clăcașilor, 1864, f. 97.

35 S.A.D. — I, pag. 174.

36 S.A.D. — I, pag. 307.

37 S.A.D. — I, pag. 292—294.

38 S.A.D. — I, pag. 294.

39 S.A.D. — I, pag. 284.

40 Ciolcă, op. cit., f. 14.

41 Idem.

42 S.A.D. — I, pag. 315.

43 S.A.D. — I, pag. 324.

44 S.A.D. — I, pag. 315 și 324.

45 S.A.D. — I, pag. 318 și 319.

46 S.A.D. — I, pag. 322 și 323.

47 S.A.D. — I, pag. 324.

48 S.A.D. — I, pag. 333 și 334.

49 A.S.B., M.A. Reforma, f. 102—104.

50 S.A.D. — I, pag. 337.

51 S.A.D. — I, pag. 338.

52 S.A.D. — I, pag. 39.

53 Judecătoria Argeș, dosar 1735/1904.

Act aflat la Toma Iordache.

54 Colecția prof. dr. ing. Nicolae P. Leonăchescu.

55 Arhivele Statului Pitești, Starea civilă, Parohia Stroești — Costești, pachet 288, dosar 411.

Résumé

On présente l'application de la Loi Rurale de 1864 dans le village de Stroești, département d'Arges. Les événements de 1864 à 1884 sont analysés en détail, avec des exemples significatifs.

Par la Loi Rurale ont été rendus propriétaires 123 villageois qui ont reçu 559 pogoane 8 prăjini, moins qu'ils en avaient le droit. Par les

machinations du grand fermier Constantin Bogdan, l'Etat roumain a retenu pour lui 279 pogoane 16 prăjini, représentant la „tierce de la propriété“.

Dans l'ouvrage on présente aussi 15 jeunes mariés et l'école qui, dans la période 1878—1880, ont été mis en possession de 116 pogoane, c'est à dire 41,58% de la „tierce de la propriété“.

MIRCEA GÂLCĂ

țean Muscel moțiuni prin care se prezintă atitudinea populației de pe aceste meleaguri față de reformele înfăptuite de Alexandru Ioan Cuza.

În moțiunea înaintată de Administrația plaiului Nucșoara se consemnează „Subsemnații alegători primari din comunele rurale din plaiul Nucșoara autorizăm și cerem cu stăruință de la alegătorii noștri direcți ca Consiliul județean ce vor alege dumnealor la 18 (octombrie 1864) și care după aceasta se vor reuni în ședință publică [...] printr-un act solemn să arate Măriei Sale domnitorului Alexandru Ioan I-iu, desăvârșita recunoștință și profundu nostru devotament pentru mărețele fapte naționale și dreptate săvârșite de la 2 maiu până astăzi de Măria Sa [...] care ne-au datu ogoarele noastre, ca moșie a noastră și ne-au scăpatu de apăsările ce am suferitu în trecut.

În sfârșit noi subsemnații foști clăcași, astăzi cetățeni liberi și proprietari pe ogoarele noastre, vom înălța totdeauna rugăciuni către cel a totputernic, pentru prelungirea zilelor Măriei Sale Alexandru Ioan I-iu desăvârșitorul unirei, întemeiatorul Statului Român, a Măriei Sale Doamna Elena ocrotitoarea orfanilor și a așezămintelor de învățătura fetelor“).

În încheierea moțiunii se arată că

„...numele Măriei Sale Voievodul Cuza va fi pomenitu cu respect din neam în neam“²).

Moțiunea este semnată de un număr de 605 cetățeni din cuprinsul comunelor plaiului Nucșoara³).

Moțiuni asemănătoare au fost trimise Consiliului județean Muscel de administrațiile plaiului Dâmbovița și a plășilor Argeșel, Podgoria și Râurile, deci de toate, moțiuni semnate de un număr total de 2437 persoane⁴).

Un alt document important redactat de Consiliul județean Muscel, ales pe data de 18 octombrie 1864 care, reunindu-se în sesiune extraordinară la 26 octombrie 1864 „...a scotit de a sa datorie ca cel dântai act al său să fie acesta ca fidel interpret al entuziasmului public de a arăta Măriei Voastre recunoștința și devotamentul județului întreg pentru mărețele și naționalele fapte ce Măria Voastră au săvârșit de la 2 mai și până acum. Numele Măriei Voastre care a emancipat un întreg popor dându-i drepturi politice și făcând pe foștii clăcași proprietari pe ogoarele lor va rămâne neșters în istoria patriei, în analele Europei, posteritatea îl va binecuvânta cu recunoștință...“⁵).

În încheierea acestei moțiuni care a fost înaintată domnitorului Cuza, Consiliul județean Muscel arată că „...a hotărât ca drumul ce se va începe în primăvară (1865) de la frontiera despre Brașov până la Câmpulung cu podul p. Dâmbovița lângă comuna Rucăr să poarte numele de Alexandru Ioan I-ii, desăvârșitorul unirii, întemeietorul Statului Român...“⁶).

Tot în semn de recunoștință pentru reformele înfăptuite, muscelenii, așa cum reiese dintr-un proces-verbal al Consiliului județean Muscel din 26 noiembrie 1864, în număr de 2500 au semnat o petiție prin care și-au exprimat hotărârea să ofere o

sabie de onoare domnului Alexandru Ioan Cuza, având ca inscripție următorul conținut: „...pentru proiectul de lege electorală și de lege rurală, prezintate de ministru Kogălniceanu în zilele de martie și aprilie care au fost respinse de desființatele camere, județul Muscel și orașul Câmpulung recunoscători“⁷).

Cum până la data de 26 noiembrie 1864, nu se reușise să se strângă decât suma de 120 galbeni, Consiliul județean Muscel „...unindu-se cu dorința exprimată de județu întreg prin petițiunea colectivă...“⁸) a hotărât ca diferența până la 220 galbeni cât costa sabia, care era deja comandată la Paris, să fie completată de casa județului⁹).

Același document ne face cunoscut că autoritățile muscelene au ținut legătura cu Iancu Alexandri fratele poetului Vasile Alecsandri care în acel timp era agent diplomatic al României la Paris și care a primit ca sarcină să se îngrijească de confecționarea săbiei respective¹⁰).

Cinstea înmânării acestei săbii i-a fost incredințată lui Nicolae Kretzulescu președintele consiliului de miniștri, ministru secretar de stat la departamentul finanțelor și consilier al județului Muscel¹¹. Acesta, în fruntea unei delegații din care n-au lipsit istoricul C.D. Aricescu și Dimitrie Negulici, fratele pictorului Ion Negulici, pe data de 10 decembrie 1865 într-o duminică, s-au prezentat la domnitorul Cuza și i-au înmănat sabia.

Cu ocazia înmânării, Nicolae Kretzulescu a rostit următoarele cuvinte: „Măria Ta! județul Muscel și reședința sa, orașul Câmpulung vine azi prin delegați și au onoarea a se înfățișa înaintea Măriei Tale a vă prezenta sabia ce în simțământul lor de devotament pentru Măria Voastră a crezut a vă oferi. Câmpulungeni și toți muscelenii, locuitorii pă-

mântului de descălecătoare a lui Radu Negru se fălesc a putea astăzi să încingă cu sabia oferită de dâșii pe domnul României a [le] cărui fapte mărețe vor face epocă în istoria țării și vor lăsa nemuritor numele lui Alexandru Ioan“¹²). La aceste cuvinte, domnitorul le-a mulțumit și i-a însărcinat să mulțumească din parte-i muscelenilor și a adăugat că atunci când este vorba de patrie „...a căutat totdeauna a se însufla din strămoșeasca pildă a domnilor români“¹³).

Atașamentul muscelenilor față de domnitorul Cuza s-a manifestat favorabil nu numai pentru reformele înfăptuite ci și față de politica externă pe care acesta a înțeles s-o ducă.

În acest sens este demn de scos în evidență atitudinea muscelenilor față de răspunsul dat de Alexandru Ioan Cuza scrisorii marelui Vizir Fuad-pașa din 2/14 sept. 1865 prin care acesta califica incidentul petrecut în București la 3/15 august 1865, drept „rostirea brutală a unei nemulțumiri generale“.

Prin răspunsul dat marelui vizir Fuad-pașa, Cuza respingea încercarea Turciei de a se amesteca în chestiunile interne ale țării silind pe vizir la retractare.

Acest răspuns demn și hotărât a avut un larg ecou și în rândul populației din Muscel. Făcându-se interpretul populației din județ, prefec-

tura județului Muscel, trimite la 15 noiembrie 1865 domnitorului Cuza un mesaj în care se consemnează că „Răspunsul dat de înălțimea voastră la epistola marelui vizir al Înaltei Porți a umplut de mulțumire inimile tuturor românilor, căci printr-insul susținând drepturile și autonomia țării în spiritul instituțiilor noastre ab-antico garantate de înaltele puteri prin tratatul de la Paris și Convenție, mențineți totdeauna demnitățile naționale la înălțimea sa. Pentru această demnă și energică atitudine, a mării voastre posteritatea păstrează P.I.D. o frumoasă pagină în analele țării. Generațiile viitoare vor pronunța cu respect și recunoștință numele lui Alexandru Ioan I iar noi în numele județului venim cu cel mai profund respect a depune la picioarele tronului Mării Tale recunoștința și devotamentul ce vă păstrăm asigurându-vă totodată că județul Muscel împreună cu toată țara vă va însoți totdeauna pe patriotica cale ce de la începutul guvernării maestății voastre nici un minut nu ați părăsit-o“¹⁴).

Aceste mărturii documentare ne demonstrează că atât reformele preconizate și aplicate în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza cât și politica externă a acestuia s-au bucurat de un larg sprijin din partea populației din fostul județ Muscel.

NOTE

¹ Arh. St. Argeș, fond Prefectura jud. Muscel, dos. 2/1864, f.1.

² Idem.

³ Idem, f. 1, v. — 8

⁴ Idem, f. 9—42.

⁵ Idem, f. 26.

⁶ Idem.

⁷ Idem, dos. 1/1864—1865, f. 23.

⁸ Idem.

⁹ Idem, f. 23 și 23 v.

¹⁰ Idem.

¹¹ Idem, dos. 29/1865, f. 58.

¹² Idem, f. 59.

¹³ Idem.

¹⁴ Idem, dos. 145/1865, f. 18.

ABSTRACT

Using the documents existing in the State Archives, Argeș County, the present paper brings information in connection with the way in which the population appreciated the reforms adopted during the reign of Al. I. Cuza.

As we can see in the documents, the population of the Muscel County was satisfied with the agrarian and Electoral Reforms as well as with the dignified answers written by Al. I. Cuza in the letter sent to the Grand Vizier.

ASPECTE SOCIAL-ECONOMICE DIN ZONA DE NORD-VEST A JUDEȚULUI ARGHEȘ LA JUMĂTATEA SECOLULUI AL XIX-LEA

CONSTANTIN ILIESCU
MIRCEA DUMITRU

În urmă cu aproape 15 ani, în 1983, patrimoniul Muzeului de Istorie Națională din București se îmbogățește cu un valoros fond de documente alcătuit din 110 manuscrise în limba română, scrise în cea mai mare parte cu caractere chirilice. Ele au completat în mod firesc și oportunitățile de documente mai restrânse ca număr — numai 41 de măturii¹ — achiziționate de muzeu în anul 1982 și provenit din aceeași sursă, anume „Fondul documentar Șuici” după numele mamei și centrului pomicol de pe valea Topologului din județul Argeș².

O apreciere de ansamblu asupra acestui important fond documentar relevă o diversitate de aspecte social-economice, administrative, juridice și de altă natură referitoare la comuna Șuici, dar și la altele învecinate din zonă, în perimetrul fostei plăși a Loviștei. Cronologic, documentele acoperă o perioadă de peste două secole, din a doua jumătate a secolului al XVII-lea până în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Conținutul documentelor evidențiază, între altele, procesul de aservire treptată a țăranimii libere, dezvoltarea marii proprietăți boieresti, consolidarea boierimii ca clasă, situația țăranilor moșneni mulți la număr și dărji în lupta lor pentru păstrarea

proprietăților deținute și a libertăților moștenite de la înaintași.

Un astfel de tablou complex și nuanțat cu o multitudine de imagini ilustrează o viață dinamică, într-o continuă mișcare și dezvoltare ce se profilează cu prisosință din cuprinsul măturii documentare pe care le avem în vedere, de altfel foarte variate sub raport tipologic: zapise, cărți (porunci) domnești, procuri (cărți) de vechilat, cărți de judecată, jalbe, cărți de hotărnicie, scrisori oficiale și particulare, contracte de arendare, rapoarte asupra unor diferite pricini cum sunt citații, dovezi (adeverințe), procese-verbale, recipise, cărți de învoială, liste, acte de embatic etc. (arendare a unui teren pe termen foarte lung, până la 99 de ani, în intervalul căruia arendașul se bucura de dreptul de posesiune deplină a terenului). Deținerea fondului de documente amintit de către familia Marilena² și Mircea Tudor Gheorghiu din București se explică prin faptul că ofertanta Marilena Gheorghiu este o descendentă directă a unei familii de mai multe generații, Șuiceanu, o dinioară mari proprietari din satul Șuici. Primul dintre aceștia care este atestat documentar, vâstelinul Badea de la Șuici amintit în anul 1501, a fost urmat de reprezentanți proveniți din rândurile marii boierimi,

implicați de-a lungul anilor în procese cu moșnenii, situație reflectată și de documentele pe care le-au păstrat și care, se pare, au fost adunate la jumătatea secolului trecut. Din această perioadă se remarcă activitatea boierului Anton Șuiceanu care a îndeplinit funcția de subprefect al plășii Loviștei în vremea domniei lui Alexandru Ioan Cuza.

Despre activitatea și rolul lui Anton Șuiceanu în raporturile sale cu autoritățile timpului, cu sătenii și cu alte persoane, din documentele existente se detașează un profil de energie și priceput executant, dar și bun organizator în soluționarea unor numeroase și nu de puține ori dificile însărcinări ce i-au fost încredințate. Bunăoară, în scrisoarea³, pe care o reproducem integral, trimisă de cărmuirea județului Argeș cu mențiunea „grabnic” lui Anton Șuiceanu i se aducea la cunoștință că la 9 aprilie 1850 a fost numit cinovnic (funcționar de stat): „D(omnul) Inspector al granițelor prin adresa nr. 697 cerând a i se rândui un cinovnic ca să-l însoțească în trecerea-i printr-acest județ cu așezarea satelor după noua legiuire pentru paza picheturilor după marginea Austriei, cărmuirea te o-rânduiește pe d-ta și te poartă ca luând de la D(omnul) subocărnuitor, respectiv toate științele trebuincioase de satele ce cad în depărtare de zece ceasuri de picheturi și de numărul familiilor după tablă și socotelile cutiilor, să mergi negreșit dimpreună cu D(omnul) subocărnuitor a-l întâmpina la 11 ale curente la capul județului dinspre Căineni și de acolo să-l însoțești, până îți va isprăvi trebuința, fiind dator domnul sub ocărnuitor”.

La sfârșitul lunii noiembrie 1859 Anton Șuiceanu și-a dat demisia din funcția de prim ajutor la administrația plăii Loviștei urmând să îndeplinească însărcinări de elaborare

a comisiei „de recesiune”. Aprecierile făcute în scrisoare⁴, pe care i-a expedit-o subadministratorul plăii Loviștei, M. Predescu sunt semnificative pentru recunoașterea meritelor și capacității lui Anton Șuiceanu: „Vă felicit domnule de frumoasa opinie, bunele sentimente patriotice, cinstea, moralitatea și capacitatea de care bucurându-vă ați tras încrederea și a D-lor proprietari și a guvernului și vă urez succes și bună înaintare după cum meritați, Mărturisindu-vă și cu acest prilej via mulțumire și recunoștință, în care am rămas de rara bună conduită în tot cursul trecuților opt ani și jumătate ce am fost împreună”. Un certificat tip⁵, datat 17 februarie 1860 semnat de ministrul secretar de stat al „trebilor interne” și de șeful („capul”) oficiului statistic adevărate că Anton Șuiceanu a fost membru al comisiei de „recesiune” a plăii Loviștei în calitate de asistent din partea proprietarilor, recenzând la fața locului 4338 familii din 4382 de case, vreme de 84 zile, „corespunzând pe deplin misiunii încredințate și având purtare bună”.

Meritele lui Anton Șuiceanu au fost remarcate și în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza. Prefectul districtului Argeș îl înștiința printr-o scrisoare⁶ datată 10 iunie 1861 și expediată din Pitești că din ordinul domnitorului Principatelor Unite a fost mutat din postul de subprefect de la plasa Loviștei în plasa Olt, în locul subprefectului Paulică Botescu, demisionat. Într-o altă scrisoare⁷ din 25 august 1861 prefectul districtului (județului) Argeș îi aducea la cunoștință lui Anton Șuiceanu că în urma recomandării ministrului de Interne, domnitorul Cuza I-a numit prin înaltul decret din 19 august 1861 subprefect al plăii Loviștei — revenind deci la conducerea administrativă a acestei sub-

diviziuni a județului Argeș, în locul lui Ghiță Alexandrescu, demisionat. În cuprinsul scrisorii se arată că Anton Șuiceanu a dovedit „...probe prin zel și activitate de dreaptă administrare”.

Un proces-verbal⁸ datat 17 aprilie 1865 a fost încheiat între Anton Șuiceanu în calitate de proprietar și de delegatul sătenilor (foști clăcași pe proprietatea lui Anton Șuiceanu) în calitate de membri ai comisiei de aplicare a prevederilor Legii rurale, prin care se stabileau pământurile ce urmau a se da foștilor clăcași din proprietatea lui Anton Șuiceanu: „Subt scrișii proprietari și delegatul sătenilor care compun comisia ad-hoc prevăzută la art. 16 din legea rurală, chibzuind conform art. 2 din instrucția domnului ministru de interne nr. 9378 din anul încetat (1864) am găsit de cuviință că locuitorilor foști clăcași pe proprietatea D. Anton Șuiceanu din comuna Șuici Morești să li se dea pogoanele legiuite lor de peste apa Topologului spre apus, din apa Brusturoasa pe lângă hotarul dumneai Sultana Tirianca spre Topolog până la împlinirea sumei de pământ ce li se cuvine. Iar celor de peste apa Topologului dinspre răsărit din drumul cel mare pe lângă valea podurilor, în sus spre răsărit până unde li se va împlini pogoanele hotărâte după categoria fiecăruia. Pentru care s-a încheiat acest proces (verbal) în urma căruia dl. proprietar ve-ți proceda îndată la delimitarea pământurilor ce rămân în deplină proprietate a sătenilor față de restul proprietății”.

Anton Șuiceanu a luat parte ca membru al comisiei de aplicare a Legii pentru vânzarea către țărani a unor suprafețe de pământ din moșile statului și pentru răscumpărarea embaticurilor din 7/19 aprilie 1889,

lege al cărei scop era temperarea luptei pentru pământ a țăranimii și apărarea marii proprietăți moșierești. O scrisoare tip a Ministerului Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor datată 21 august 1891 din București îi aducea la cunoștință că a fost numit membru în comisia de aplicare a Legii vânzării bunurilor statului ce urmează a pune în vânzare loturile de pe moșia satului Mușetești din județul Argeș. Scrisoarea⁹ rezuma cadrul social-juridic pe care-l ridica legea amintită și apela la sprijinul ce-l putea da Anton Șuiceanu: „Știți că țara întreagă așteaptă aplicarea legii pentru vânzarea bunurilor statului și cunoașteți abuzurile ce s-au făcut cu legile anterioare. Ca să putem aplica această lege și cât mai curând și cât mai drept, facem apel la patriotismul Dvs. rugându-vă să binevoiți a face parte din comisiunea de vânzarea loturilor de pe moșia satului Mușetești situată în județul Argeș. În continuare i se comunica să se înțeleagă cu inginerul G. Vlădescu, cu delegatul ministerului și să constituie toți trei comisiunea de vânzare: „...procedând la efectuarea vânzării loturilor de pe zisa moșie, având în vedere întru aceasta legea cu regulamentul ei și cu actele încheiate și aflate la delegatul nostru”. Se considera de către ministrul G. Missail că destinatarul scrisorii „...va accepta cu plăcere această delegațiune anevoioasă” și era rugat să primească „...asigurarea distinsei noastre considerațiuni împreună cu mulțumiri anticipate pentru serviciul ce aveți a presta unei cestiuni de atâta însemnătate”.

Materialele inedite prezentate pun în lumină date și fapte de un real interes documentar, îndeosebi în domeniul relațiilor agrare, fondul de

manuserise Șuici constituind din acest punct de vedere o bogată sursă de cunoaștere și valorificare și a istoriei moderne a meleagurilor argeșene în contextul general al istoriei patriei.

NOTE

¹ Oferta de achiziție numărul 1897 din 23 februarie 1983 a lui Mircea Tudor Gheorghiu din București. Referatul de specialitate a fost întocmit de Florin Șerbănescu, muzeograf la secția de istorie medie a Muzeului de Istorie al României. Oferta de achiziție numărul 1818 din 3 februarie 1982 a Marilei Gheorghiu

din București.

² Nr. inv. M.I.R. 173212.

³ Nr. inv. M.I.R. 174248.

⁴ Nr. inv. M.I.R. 174250.

⁵ Nr. inv. M.I.R. 174249.

⁶ Nr. inv. M.I.R. 174243.

⁷ Nr. inv. M.I.R. 174165.

⁸ Nr. inv. M.I.R. 174160.

ABSTRACT

The present paper deals with some unpublished documentary proofs referring to aspects of the social eco-

nomic and administrative life of the Șuici village, Argeș county, in the 2nd half of the 19th century.

Operațiuni Militare Desfășurate în Luna Noiembrie 1916 în Jurul Localității Pitești

CORNEL ȚUCA

În luna noiembrie 1916, în primele zile, puternice forțe germano-austro-ungare încercau o penetrare pe văile Jiului și Oltului. În paralel, la sud de Dunăre, se concentrău forțe germane și bulgare. Acțiuni menite a asigura succes planului german: străpungerea Carpaților și, de la sud la nord, fortarea Dunării. Reușita acestui efort conjugat ar fi dus la nădăruirea forțelor române dintre cele două mari obstacole naturale, ocuparea Bucureștilor și — în final — scoaterea României din luptă.

Conștient de scopul urmărit de inamic, Marele Cartier General român a trecut la luarea măsurilor ce se impuneau. El a preconizat o serie de acțiuni strategice menite a asigura apărarea Capitalei. Strategia elaborată urmărea oprirea ofensivei inamice și respingerea forțelor pătrunse în țară.

Într-o primă etapă, la 6 noiembrie 1916, s-a hotărât constituirea unei „Grupări operative de manevră”, de țaria a 4 divizii¹. Gruparea urma a avea în componere unitățile diviziilor 8, 2/5, 9/19 și 21 infanterie și să se concentreze într-o zonă aflată la vest de Pitești. După adunarea întregii forțe destinate, gruparea trebuia să nimicească inamicul de pe Valea Oltului și, după subordonarea tutu-

ror forțelor disponibile din zonă, să respingă gruparea inamică din Oltenia.

Pentru transpunerea în viață a acestui plan era necesar un interval de 10 zile. În acest scop s-a cerut trupelor române aflate în contact nemijlocit cu inamicul să reziste cu orice preț pe pozițiile ocupate până la data stabilită.

Concepția elaborată, justă la data respectivă, a fost deversată de fluiditatea operațiunilor declanșate de inamic.

În paralel cu pătrunderile realizate în Oltenia, la 10 noiembrie 1916 inamicul forțează trecerea Dunării și realizează un puternic cap de pod la Zimnicea. În fața noului pericol ivit, pentru a nu permite o infiltrare din flanc, Marele Cartier General anulează manevra preconizată și începe o retragere generală, ordonată, spre aliniamentul râului Argeș.

În situația nou creată, Comandamentul Armatei I s-a instalat la 12 noiembrie 1916 în Pitești, iar cel al Corpului 1 Armată, a doua zi, la Brașov.

Pe data de 13 noiembrie 1916 s-a desfășurat în gara Pitești o analiză a situației militare existentă la acea dată. Analiză convocată de generalul Prezan, comandantul Armatei I, și

la care au luat parte principalii săi subordonați.

După trecerea în revistă a situației militare a Armatei I, dar și a armatei române în ansamblul ei, s-au stabilit viitoarele operațiuni.

Rezultatul analizei efectuate a fost concretizat în prevederile Ordinului 1238/13.XI.1916 al Armatei I, Ordin ce fixa misiunea trupelor din compunerea armatei: acoperirea și rezistența cu orice preț pe aliniamentul: Slatina — Drăgășani — Curtea de Argeș.

Corpului 1 Armată i s-a ordonat: „...la ultima extremitate și numai atunci... se va retrage treptat, treptat din poziție în poziție spre Pitești, având ca ax de retragere, pentru Divizia 8: calea ferată Curtea de Argeș — Pitești, celelalte două (diviziile 13 și 14 — nota noastră) păstrându-și ordinea ce le au acum.

Frontul ce va trebui să se apere până la ultima extremitate va fi frontul Pitești — Costești pe care urmează a se găsi totalitatea forțelor...”².

Acțiunile preconizate asigurau desprinderea din contactul nemiljocit cu inamicul și posibilitatea organizării unor poziții întărite de apărare. După redactarea Ordinului amintit, în aceeași seară, Comandamentul Armatei I s-a dislocat la Găești, iar cel al Corpului 1 Armată la Golești. În elaborarea Ordinului nr. 1238/1916, generalul Prezan și colaboratorii săi au scontat pe apariția unei pauze în ofensiva inamică. Considerentele acestei s-au dovedit nejustificate. Pe 14 noiembrie 1916 puternice forțe inamice au trecut din mișcare Oltul, pe la Stoenesti și au început ofensiva pe direcția centrală Costești. Corpului 1 Armată i s-a fixat aliniamentul de apărare Dârmănești — Popești.³

Dispozitivul adoptat de Divizia 8 Infanterie, în seara zilei de 14 noiembrie 1916, a fost următorul: sud

Drăganu — Borlești — nord Valea Neagului — Valea Budeasa.⁴ Divizia 14 Infanterie, în aceeași perioadă, a ocupat aliniamentul de apărare: Budeasa — Mărăcineni. Divizia 13 Infanterie, nevoită a face față atacurilor repetate ale inamicului, s-a desprins din contactul nemiljocit cu acesta doar în jurul orei 23,00. După ce a mărșăluit toată noaptea, în dimineața zilei de 15 noiembrie 1916, a ocupat o poziție de rezervă în zona: Leordeni — Ciulnița.

Dispozitivul Corpului 1 Armată, astfel organizat, a asigurat o scurtă oprire a înaintării forțelor inamice. Pe flancurile dispozitivului de apărare au apărut puternice infiltrații inamice. Situația creată a obligat Corpul 1 Armată să treacă la organizarea unui nou dispozitiv de apărare: Dănești — Golești — Bradu — Broșteni.⁵

În cadrul acestui dispozitiv, unitățile Diviziei 14 Infanterie au ocupat aliniamentul: Ciumești — Mărăcineni — Gropeni — Florica — Călinești.

Divizia 8 Infanterie a trecut în apărare pe aliniamentul: râul Argeș — Bradul de Sus — Broșteni, cu o rezervă la Ceaușești — Oarja. Pozițiile române au fost puternic atacate de inamic în tot cursul zilei și nopții de 15/16 noiembrie. În fața atacurilor succesive ale inamicului s-a hotărât abandonarea orașului Pitești în mâinile acestuia.

Retrăgându-se prin Pitești, în dimineața zilei de 16 noiembrie 1916, Regimentul 77 Infanterie avea să consemne în jurnalul de operații:

„Un lucru ce ne-a impresionat mult în această zi și a contribuit mult la scăderea moralului nostru, că vedeam țara pierdută, a fost drumul nostru... prin Pitești. Prin acest oraș s-au retras astăzi și ieri toată armata de pe acest front... erau atâtea trăsuri pe străzi, amestecate cu diferite

cărute de ale refugiaților, atâtea trăsuri militare amestecate cu trupe de infanterie... încât, acum ne-am dat seama ce înseamnă o retragere dezastruoasă. În oraș era o jale de nedescris. Ici și colo, prin vitrinele unor magazine se vedeau proclamațiuni către populație să fie liniștită și să sufere cu resemnare ocuparea dușmanului. În altă parte am văzut o listă de notabilitățile orașului, care vor ieși cu pâine și sare nemților în cale să le predea orașul.

Ce vrei, însărcinare rușinoasă, dar ce aveau ei, oamenii, de făcut?...

În acest oraș am văzut și, cu ochii în lacrimi, ne-am adus aminte retragerea lui Napoleon în Rusia”.⁶

Pe 16 noiembrie 1916, în jurul orei 11,00, inamicul a pătruns în Pitești și, fără a-și opri ritmul înaintării, a dezvoltat atacul în punctele: Prundu — Geamăna.⁷

Ofensiva inamică a cunoscut o pauză spre seara zilei de 16 noiembrie. Sesizând acest lucru, comandantul Corpului 1 Armată a ordonat unităților din subordine: „...a se profita... pentru a se pune cât mai multă ordine în unități... astfel ca să poată fi gata a face față unor noi eforturi ale inamicului”.⁸ Printr-un nou ordin (nr. 956/17 noiembrie 1916) comandantul Corpului 1 Armată a orientat apărarea diviziilor pe direcțiile: Valea Mare — Priboieni și de pe Valea Argeșului spre Golești — Udeni. În cursul zilei de 17 noiembrie 1916 Divizia 14 Infanterie a fost atacată puternic de circa două brigăzi inamice în sectorul: Valea Mare — Golești — râul Argeș.

Atacul a fost executat de grosul forțelor inamice în fâșia de front din flancul stâng al diviziei, ocupată de Regimentul 48 Infanterie, dispusă pe malurile Argeșului.⁹ Regimentul a fost respins de inamic. Divizia a efectuat un contraatac pe la est de Golești. Surprins, în prima fază, inamicul s-a retras pe vechiul alinia-

ment, pentru ca apoi să contraatace la rândul lui și să penetreze apărarea română. Divizia a fost nevoită să-și replieze dispozitivul de apărare pe linia: pâraul Râncăciuv — Cârșteni — Priboeni.¹⁰

Divizia 8 Infanterie a cunoscut și ea presiunea inamică asupra sectorului de front: Albota — Broșteni.

De asemenea, în sectorul Râul Argeș — Bradu de Sus, profitând de ceața deasă existentă, inamicul a atacat prin surprindere și a respins batalionul dispus în apărare pe aliniamentul șoseaua Pitești — Oarja — Râul Argeș. Atacurile furibunde inamice au loc pe întregul front de apărare al diviziei.

Presiunea inamică obligă forțele diviziei să se retragă în jurul orei 18,00 din localitatea Bradul de Sus. La căderea nopții divizia s-a repliat pe aliniamentul: pâraul Râncăciuv — Oarja — Broșteni.¹¹ În seara zilei de 17 noiembrie 1916 Corpul 1 Armată se replia pe un nou aliniament defensiv: Priboeni — pâraul Râncăciuv — Oarja — Broșteni.

Pericolul pătrunderii inamice în flancul stâng al dispozitivului de apărare al corpului de armată l-a obligat pe comandantul acestuia să reintroducă în luptă Divizia 13 Infanterie. Aceasta a primit ordinul să pornească din zona de staționare Leordeni și să ocupe o poziție de apărare pe linia: Cireșul — Căteasca.

Ziua de 18 noiembrie 1916 a debutat prin puternice atacuri inamice din zona localității Bradul de Jos. Apoi, succesul inițial al inamicului a fost dezvoltat printr-o pătrundere executată în lungul Argeșului până lângă Căteasca. Noua configurație a terenului de luptă a obligat Divizia 8 Infanterie să ocupe un nou dispozitiv de apărare: Pârva Roșu — Oarja.¹² Puternice detașamente inamice au început să-și facă simțită prezența din direcția Mozăceni — Slobozia în seara aceleiași zi. Sectorul Divi-

zilei 14 Infanterie a fost puternic atacat la aripa dreaptă, în zona localității Țigănești. Paralel, coloana inamică ajunsă în dreptul localității Căteasca, a executat o întoarcere și, atacând din flanc Divizia 13 Infanterie, a ocupat localitatea Leordeni. Dispozitivul defensiv al Corpului 1 Armată a fost penetrat de inamic în mai multe locuri. Față de situația din teren, prin Ordinul nr. 1239 din 18 noiembrie 1916, Corpul 1 Armată a hotărât organizarea unui nou alinament de apărare: Glâmbocelul — Glodul — Budișteni — Rătești — Teiul din Deal.¹³

Dispozitiv care urma a fi realizat în cursul nopții de 18 spre 19 noiembrie 1916.

Luptele de apărare duse de unități ale Corpului 1 Armată în localități din jurul orașului Pitești au luat sfârșit în jurul acestei date. Tumultul frontului se îndepărta spre răsărit, suferința populației civile, lăsată în voia cuceritorilor, abia începea.

Pe cât posibil, am căutat o retranscriere, din consemnările seci ale documentelor vremii, a acțiunilor duse de unități militare române în localități din jurul orașului Pitești.

NOTE

¹ România în anii primului război mondial, vol. I, București, 1987, f. 467.

² Corpul 1 Armată, 1916, dosar nr. 97, f. 96-97.

³ Armata I, 1916, dosar nr. 13, f. 322.

⁴ Corpul 1 Armată, 1916, dosar nr. 91, f. 49, 58.

⁵ Ibidem, dosar nr. 97, f. 97.

⁶ Regimentul 77 Infanterie, 1916, dosar

nr. 78, f. 96.

⁷ Armata I, 1916, dosar nr. 13, f. 346.

⁸ Ibidem.

⁹ Ibidem, f. 416.

¹⁰ Corpul 1 Armată, 1916, dosar nr. 97, f. 103.

¹¹ Armata I, 1916, dosar nr. 13, f. 416.

¹² Corpul 1 Armată, dosar nr. 97, f. 103.

¹³ Corpul 1 Armată, dosar nr. 97, f. 107.

Les luttes développées aux alentours de Pitești — novembre 1916

Résumé

Les luttes soutenues par les troupes du Premier Corp d'Armée, la première moitié du novembre 1916, aux alentours de Pitești, ont eu le but d'assurer la retraite de l'Armée I-ère le long de la rivière d'Argeș.

A ces combats ont participé les unités militaires subordonnées aux divisions d'infanterie 8, 13 et 14.

Les batailles ont eu lieu sur l'itinéraire: Dârmănești — Prislop (à 15 km. nord-ouest de Pitești) — Po-

pești (à 18 km. ouest de Pitești), jusqu'à l'occupation d'une nouvelle ligne de défense: Glâmbocelul — Glodul — Budișteni — Rătești — Teiul din Deal.

Des combats acharnés ont été menés, les troupes roumaines contre l'ennemi, sur le terrain compris entre ces deux alignements.

Cet exposé est destiné à détailler les actions militaires développées dans l'espace géographique susdit.

APLICAREA DECRETULOR - LEGI DIN 1920, PRIVIND REFORMA AGRARĂ ÎN JUDEȚELE ARGEȘ ȘI MUSCEL

DAN PINTILIE

În dimineața zilei de 13 martie 1920, regele Ferdinand semna decretul de demisie a guvernului Blocului Parlamentar și pe cel de numire a generalului Alexandru Averescu în funcția de președinte al Consiliului de Miniștri.

Întocmirea și aducerea în parlament a unor proiecte - legi mai largi, dorite de mase, dintre care unele - proiectul de reformă agrară, legea asociațiilor profesionale, legea chirilor - lezau direct pozițiile economice și politice ale unor cercuri ale burgheziei și moșierimii, au determinat, forțele opoziției să hotărască moartea guvernului prezidat de Alexandru Vaida-Voevod. Instalată la 13 martie 1920 guvernul Averescu este nevoit să rezolve una dintre cele mai complexe probleme - problema agrară - prin care urmarea un dublu scop: să-și păstreze popularitatea pe care o avea în rândul țărănimii, izolând-o pe cât posibil de lupta clasei muncitoare, și în al doilea rând, ca reprezentant al intereselor Partidului Liberal și al unei grupări conservatoare, să țină seama de interesele acestora¹.

Câteva zile după instalarea sa, într-un moment când valul revoluționar se apropia în ritm furtunos de punctul culminant, guvernul Ave-

rescu emite în 31 martie 1920, decretul lege nr. 1407 prin care comitetul argar înființat sub prezidenția lui Constantin Garoflid în 30 martie era însărcinat „să asigure parcelarea terenurilor expropriate și vânzarea lor cultivatorilor de pământ”. Întrebat în ședința adunării deputaților cât de repede era interesat guvernul să înlătuiească acest decret, Averescu a răspuns: „Pe țăran îl interesează să fie sigur că i se dă pământ, indiferent când, și, dacă nu i se poate da mai mult, se mulțumește cu cât i se va da²”. Decretul relativ la exproprierea pentru cauză de utilitate națională și improprietărire individuală a cultivatorilor de pământ, prevedea atribuirea de loturi întregi de 5 ha, pentru sătenii care nu aveau pământ deloc și loturi de completare, pentru cei care aveau proprietăți de până la 5 ha³. În decretul - lege se menționa de asemenea că cei ce vor să se mute în alte părți vor obține 7 ha în regiunile de colonizare și anume: 5 ha arătură, o pătrime hectar loc de casă 1 3/4 izlaz⁴).

Statul lua asupra sa plata dobânzii la răscumpărare pentru pământul expropriat pe 20 ani, cei care primeau loturi plătind doar prețul acestuia. Ordinea de precădere a celor îndreptățiți la improprietărire a fost

astfel stabilită încât „să potolească“ pe foștii mobilizați care erau de obicei în primele rânduri ale mișcărilor țărănești. În primul rând erau împroprietăriți mobilizații în războiul din 1916-1918; mobilizații în războiul din 1913; vădulele de război cu copii; țărani fără pământ; țărani cu proprietăți mai mici de 5 ha; orfanii de război. Se excludeau de la împroprietărire dezertorii, prizonierii de bună voie și toți aceia care de bună voie s-au pus în slujba dușmanului⁵). Decretul din 31 martie reglementa dreptul la înscrierea pe listele de împroprietărire și mărirea lotului de împroprietărire, dar nu stabilea termene și măsuri precise pentru efectuarea împroprietăririi. În 21 aprilie 1920 un nou decret lege institua organele locale însărcinate cu alcătuirea listelor de îndreptățiți la împroprietărire, formate din: primar, preot, învățător, dirigintele oficiului poștal, percepător și trei delegați ai țăranilor. Reprezentanții autorităților locale, de obicei chiaburi sau având legături cu ei, aveau deci majoritatea. Mai târziu, pe lângă comitetele locale vor fi detașați ofițeri din partea Ministerului de război.

Contestațiile privind listele alcătuite de Comitetele locale urmau a fi judecate de „Comitetele de ocol“ formate pe lângă Judecătoriile de ocol, din trei reprezentanți ai organelor de stat (judecătorul de ocol — președintele comisiei — agronomul regional, administratorul de plasă) și un singur delegat al țăranilor. Decretul prevedea că, împroprietărire se va face prin tragerea la sorti a loturilor, dar nu stabilea nici acum data și modalitățile mai concrete pentru efectuarea ei.

În luna aprilie 1920, în comuna Domnești au fost expropriate — terenul moșiilor fiind cultivabil — 11,50 ha de la Ion Negulici și 17,40 ha de la maiorul Negulici⁶). Conform art. 17 din decretul - lege, comisia locală

a expropriat pentru izlaz (căci existau multe vite în comună care nu aveau unde pășuna) 32 ha de la Ion Negulici și tot ce trecea de 100 ha de la maiorul Negulici. Cei doi însă, nemulțumiți de hotărârile comisiei locale s-au adresat comisiei de apel, care a anulat exproprierile pentru izlaz, rămânând însă valabilă exproprierea a 28,90 ha în folosul țăranilor din comuna Domnești.

Nu era deloc mult, dar demonstra că începea să se pună în practică și hotărârile decretului-lege. În același timp, scotea în evidență și opoziția proprietarilor față de aplicarea decretului.

Aceștia se adresau autorităților cu diferite plângeri și reclamații împotriva țăranilor și chiar a membrilor comisiilor locale de împroprietărire și a modului în care aceștia își desfășoară activitatea. La rândul lor, țăranii din comuna Domnești au făcut apel contra exproprierii. Dar, s-a hotărât că trimisul țăranilor, M. Moisescu, neavând nici un mandat din partea obștii și nefiind depus vreun memoriu, apelul locuitorilor din Domnești a fost respins, exproprierea rămânând valabilă⁷).

Prefectura județului Muscel înregistra plângerea unui proprietar din comuna Pietroșani împotriva țăranilor instigați de învățătorul Emilian Stănescu, care declara „numai bolșevismul singur poate desființa oligarhia în Țara Românească“⁸).

Intellectualii progresiști de la sate își dădeau seama că aplicarea concretă a decretului va fi tergiversată prin opoziția marilor proprietari de pământ, care au refuzat să facă parte din Comitetele de împroprietărire.

Învățătorul Nicolae Enescu din comuna Tigveni declara în scris, în luna iunie 1920, președintelui comitetului agrar, că: „având în vedere că nu crede în seriozitatea lucrărilor comitetului de împroprietărire, nu vrea să facă parte dintr-un comitet

fără legalitate care ani de zile se joacă de-a împroprietărire“⁹).

În ziua de 8 mai 1920 a fost emis decretul - lege nr. 2097, care prevedea că se pot face împroprietări și cu loturi mai mici de 5 ha. Ca o compensație pentru reducerea lotului de împroprietărire, alt decret - lege nr. 2099 din aceeași zi, 8 mai 1920, desființa răspunderea solidară a membrilor obștilor de arendare pentru plata arenzii. Decretul preciza însă că, administratorul obștii va fi numit în continuare de Casa centrală a cooperației și împroprietăririi, care își păstrează dreptul de a revoca membrii consiliului de conducere al obștii¹⁰).

Administratorul obștii era plătit de stat, fiind un simplu funcționar. Acest decret anunța împroprietărire ei imediată, dar nu se fixa data. În luna septembrie 1920, Casa centrală aproba în urma propunerii Comitetului de împroprietărire Domnești, ca în comuna Nucșoara lotul de împroprietărire pentru locuitori să fie de 2 1/2 ha, pentru a ajunge cele 378 ha la cei 339 săteni înscriși, iar în comuna Berevoești la 1 ha. În comuna Vlădești s-a stabilit ca mărirea lotului de împroprietărire să fie de 50 arii, datorită numărului mare de înscriși — 367 țărani — și a suprafeței expropriate de numai 17 ha și 74 arii¹¹).

În prima lor fază, ceea ce a adus nou decretul - legi din martie - mai 1920 ale guvernului Averescu, a fost stabilirea de îndreptățiți la împroprietărire, chestiune de însemnătate foarte mare pentru masele țărănești. Cu toate că distribuirea loturilor arondate din pământul expropriat și stabilirea listelor de îndreptățiți la împroprietărire au rămas, de fapt, în mâinile aparatului birocratic al statului, începerea alcătuirii listelor de îndreptățiți a trezit satisfacție în rândurile maselor de țărani.

Din datele existente la Primăria orașului Câmpulung, în oraș existau un număr de 572 persoane care erau înscrise în categoria I și a II-a de împroprietărire, 124 persoane pentru categoria a III-a, 91 persoane pentru categoria a IV-a, 80 persoane pentru categoria a V-a și 6 persoane pentru categoria a VI-a¹²).

Prefecturilor Argeș și Muscel ca și celorlalte prefecturi din țară în fapt, li se cerea printr-un ordin emis de guvern să facă propagandă pentru țărani, la sate, pentru ca aceștia să cumpere bonuri de împroprietărire de până la 3 000 lei, cu care să-și plătească pământul primit.

Prețul plătit de țărani pentru pământul expropriat varia în județul Argeș între 600 - 1 600 lei/hectar, iar în județul Muscel între 800 - 1 800 lei/hectar. Se socotea că țăranimea întreagă trebuie să fie „adânc recunoscătoare guvernului Averescu, care a reușit să dea pământ țăranilor cu un preț atât de scăzut“¹³).

Guvernanții de atunci socotiseră că la o recoltă bună, 1 1/2 chilă la pogon (grâu, porumb, orz sau ovăz) la prețurile de atunci, de 500 - 1 000 lei chila, scăzând cheltuielile, rămâne un profit net de 600 lei la pogon, adică tocmai valoarea pământului cu care țăranul era împroprietărit. După astfel de calcule pe hârtie, „muncind cu dragoste“, țăranii și-ar fi achitat pământul primit într-un singur an.

În luna iunie 1920 moșia moșierului Calinderu (în suprafață de 465 ha) și care se întindea în județul Muscel în suprafață de 89 ha, a fost expropriată în folosul locuitorilor, care au luptat pe front¹⁴). Tot în luna iunie a fost expropriat muntele Berevoescu proprietatea lui Petre Baștea, pentru locuitorii comunei Berevoești, muntele Bâdea, pentru comuna Corbi și muntele Zârna, proprietatea lui Iorgulescu, pentru comuna Domnești¹⁵).

Tot potrivit decretului - lege din 31 martie 1920, în folosul locuitorilor din comuna Țigănești, a fost expropriat terenul aparținând „proprietății Șutzu”¹⁶⁾.

În comuna Nucșoara a fost declarată expropriată o suprafață de 268 ha, aparținând lui Nae Grigore-Iorgulescu, constituindu-se o obște formată din 214 membrii, numită „Nucșoara”¹⁷⁾.

Paralel cu începutul exproprierii suprafețelor agricole și împărțirea lor pe loturi țăranilor, prefecturilor, li se cerea printr-o circulară emisă de guvern, să facă propagandă că, chiar după împroprietărirea țăranilor săteni, aceștia să se asocieze liber în-tovărășirii agricole sau cooperative pentru o maximă rentabilitate.¹⁸⁾

Ca un exemplu că lucrările de împroprietărire rămăneau totuși în mâinile aparatului de stat, este și reclamația făcută de țăranii din mahalaua Malu, prefectului județului Muscel. Moșia „Goleasca” din mahalaua Malu, aparținând lui Zoe Nanu, în suprafață de 196 ha arendată Băncii Populare „Sf. Dumitru” a intrat în expropriere. S-au expropriat 33 ha, dar s-a căutat să se tergiverseze lucrurile de către Casa Centrală, ce a suspendat expropriere. Țăranii au reclamat acest caz prefectului, deoarece măsura luată era în defavoarea lor, neavând unde să-și pășuneze vite.¹⁹⁾

Suspendarea a fost făcută ca urmare a unei telegrame a inspectorului general silvic Tănăsescu procuratorului dnei. Zoe Nanu. Până la urmă însă, se dă sentința definitivă a judecătoriei Domnești, care confirmă în favoarea obștei sătenilor din Pietroșani, expropriere a 19 ha și 45 arii, apelul făcut de avocatul Gh. Izbășoiu, reprezentantului proprietății, fiind respins.²⁰⁾

În legătură cu pășunatul vitelor, Ministerul Domeniilor aprobă în această perioadă ca în comunele unde

statul posedă păduri, să se permită locuitorilor pășunatul vitelor în aceste păduri. Cu toate acestea, acest lucru nu este respectat, iar țăranii se adresează cu plângeri și petiții, cum este cazul celor din comuna Hârtiești și Corbi, în luna mai 1920, cerând să li se rezerve loturi de 400 de pogoane, având peste 1 200 de vite.²¹⁾

La fel comuna Coșești, avea un număr de 456 vaci și viței.

Exproprierile au continuat apoi în comuna Retevoești, unde s-a expropriat moșia generalului Corcalețeanu, în comuna Nucșoara de la frații Anton și P. Paul și în comuna Vlădești de la I. Prislopeanu.²²⁾

Prima împroprietărire care s-a făcut în județul Argeș a fost aceea în folosul țăranilor de pe moșia Rătești, la 24 octombrie 1920. La acest eveniment era așteptat să participe și generalul Averescu împreună cu membrii guvernului, organizându-se cu acest prilej o grandioasă serbare. Din anumite motive Averescu nu a mai participat, dar entuziasmul sătenilor din Rătești a fost deosebit.²³⁾

În ziua de 12 decembrie 1920 a avut loc împroprietărirea țăranilor din comuna Racovița, în urma exproprierii moșiei generalului Dobrovici.²⁴⁾

Creșterea valului revoluționar a determinat guvernul Averescu la noi concesii. În 22 septembrie 1920, în urma unor puternice acțiuni întreprinse de țăranii pentru a dobândi pământ și pășune, generalul Averescu a emis Decretul-Lege nr. 3865, pentru înființarea pășunilor comunale în vechea Românie.

Noua lege prevede o nouă expropriere a unei părți a moșiilor particulare și de stat, pentru a crea izlazuri comunale, a căror suprafață să asigure cel puțin 1,33 ha de pășune pentru fiecare familie țărănească. Acolo unde expropriere nu putea asigura constituirea de izlazuri, legea autoriza statul să cumpere prin bună învoială pământ pentru izlaz. Statul

nu era obligat, ci numai autorizat să cumpere pământ, iar constituirea izlazurilor depindea de „buna învoire” a proprietarilor.

Expropriere nu putea micșora moșiile de la șes la o suprafață mai mică de 150 ha în regiunile cu populație deasă și 250 ha în regiunile cu populație rară. Acest lucru nu va fi însă respectat și prin circulare arbitrară emise de guvern, sate din regiunile de deal au fost incluse în regiunile de șes, unde cota exproprierii pentru izlazuri era mai redusă.

Astfel, moșia „Florica” a lui Ionel Brătianu, care avea o suprafață de 117 ha, din care 12 ha vie și 112 capete de vite mari și mici, a fost scutită de la expropriere, deoarece limita dintre deal și șes a fost astfel trasată prin instrucțiunile Comitetului agrar, încât moșia a fost inclusă în regiunea de șes unde expropriere începea de la 250 ha în sus.²⁵⁾

În luna septembrie 1920 a început distribuția de certificate provizorii de împroprietărire, prin organizarea unor solemnități oficiale în toate județele țării. Casa centrală a coopera-

ției și împroprietării, prin circulara nr. 12 838 din 20 octombrie 1920, adresată Comitetelor de ocoale — de a se împroprietări cu precădere înaintea tuturor celorlalte categorii cu dreptul la împroprietărire preoții și învățătorii din comunele rurale, a produs o mare indignare în rândul populației din județe, a restului de funcționari excluși de la împroprietărire. Preoții și învățătorii erau împroprietăriți cu loturi complete, indiferent dacă au fost sau nu mobiliizați.²⁶⁾

Într-un ordin al Ministerului Domeniilor către președintele Comitetului de ocol de împroprietărire, din județul Muscel, se motiva împroprietărirea învățătorilor și preoților înaintea țăranilor, prin dorința „de a crea posibilități acestora de a forma gospodării, ca să fie exemple în mijlocul țăranilor”.

Decretele-lege de împroprietărire provizorie elaborate în anul 1920 de guvernul Averescu, nu au făcut decât să reducă într-o mică măsură unele moșii, fără să zdruncine marea proprietate.²⁷⁾

NOTE

¹ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *Viața politică în România 1918—1920*, ediția a II-a, Ed. politică, București, 1976, p. 274.

² Dezbaterile adunării deputaților — sesiunea martie 1920, p. 1084.

³ Arh. St. Argeș, fond *Primăria orașului Câmpulung*, dos. 39/1920, f. 51.

⁴ Arh. St. Argeș, fond *Prefectura jud. Argeș*, dos. 10/1920, f. 40.

⁵ *Relații agrare și mișcări țărănești în România (1908—1921)*, Ed. politică, București, 1967, p. 356.

⁶ Arh. St. Argeș, fond *Prefectura jud. Muscel*, dos. 84/1920, f. 4.

⁷ Arh. St. Argeș, fond *Judecătoria rurală Domnești*, dos. 675/1920, f. 261.

⁸ Arh. St. Argeș, fond *Prefectura jud. Muscel*, dos. 84/1920, f. 117.

⁹ Arh. St. Argeș, fond *Prefectura jud. Argeș*, dos. 10/1920, f. 122.

¹⁰ *Relații agrare și mișcări țărănești în România (1908—1921)*, p. 35.

¹¹ Arh. St. Argeș, fond *Judecătoria rurală Domnești*, dos. 675/1920, f. 257, 258, 291.

¹² Arh. St. Argeș, fond *Primăria orașului Câmpulung*, dos. 39/1920, f. 62.

¹³ *Legiferările Partidului poporului, împroprietărirea sătenilor*, Imprimeria statului — București, 1921, p. 52.

¹⁴ Arh. St. Argeș, fond *Prefectura jud. Muscel*, dos. 84/1920, f. 83.

¹⁵ *Ibidem*, f. 86.

¹⁶ *Ibidem*, f. 95.

¹⁷ Arh. St. Argeș, fond *Judecătoria rurală Domnești*, dos. 161/1919, f. 25.

¹⁸ Arh. St. Argeș, fond *Prefectura jud. Argeș*, dos. 10/1920, f. 30.

¹⁹ Arh. St. Argeș, fond *Prefectura jud. Muscel*, dos. 84/1920, f. 36.

²⁰ Arh. St. Argeș, fond *Judecătoria rurală Domnești*, dos. 675/1920, f. 277.

²¹ Arh. St. Argeș, fond *Prefectura jud. Muscel*, dos. 84/1920, f. 14.

²² Arh. St. Argeș, fond Judecătoria rurală Domnești, dos. 675/1920, f. 43.

²³ Arh. St. Argeș, fond Prefectura jud. Argeș, dos. 10/1920, f. 158.

²⁴ Arh. St. Argeș, fond Prefectura jud. Muscel, dos. 84/1920, f. 180.

²⁵ Dezbaterile deputaților — Senat — sesiunea 1920—1921, p. 2590—2591; 3344—

3346.

²⁶ Arh. St. Argeș, fond Prefectura jud. Muscel, dos. 84/1920, f. 163—164.

²⁷ Traian Lungu, *Poziția partidelor politice din România față de problema agrară, între anii 1913—1921*, în Studii nr. 2—3, Ed. Academiei R.P.R., București, 1956, p. 31.

Résumé

L'auteur nous présente à l'aide d'un matériel existant dans les archives et complété par des œuvres publiées un premier tentative de resandre le problème agraire dans la Roumanie, avant la réforme de l'agriculture de 1921.

Les documents présentent les premières expropriations effectuées par le Gouvernement d'Averesco dans les départements d'Argeș et de Muscel

ainsi que les conditions par lesquelles on réalisait la limitation de la propriété foncière.

Mais, malgré les efforts, les décrets, les lois, émises par le gouvernement, en 1920 ne réussirent pas de résandre l'aspiration séculaire des paysans, de se mettre en possession des terres, cela étant à peine réalisée en 1945 par le premier gouvernement démocratique de la Roumanie.

COLONIILE DE REFUGIAȚI POLONEZI DIN JUDEȚELE ARGEȘ ȘI MUSCEL (1939—1945)

TEODOR MAVRODIN

Odată cu declanșarea celei de a doua conflagrații mondiale prin atacarea Poloniei de către Germania, la 1 septembrie 1939, a început și perioada de calvar pentru poporul polonez prieten.

Războiul fulger declanșat de Hitler a făcut ca Polonia să fie ocupată după trei săptămâni de lupte, iar refugiații încep să treacă granița spre România imediat după 17 septembrie. Deja la 20 septembrie 1939 Statul Român, prin Ordonanța nr. 1 a Ministerului de Interne, semnată de Gabriel Marinescu, emisă la Cernăuți, începe să ia măsuri pentru sprijinirea refugiaților polonezi. Toate problemele legate de transportul, cazarea și întreținerea refugiaților au căzut în sarcina Ministerului de Interne, a prefecturilor de județe și a Comisariatului General pentru evidență, asistență și controlul refugiaților polonezi.

Primul grup de refugiați a fost trimis de Pretura Panciu, județul Putna, la 27 septembrie 1939, care a fost cartiruit la Regimentul 1 Vânători Argeș și care era format din 116 cehi refugiați din Polonia „care au vrut să lupte în armata polonă în Legiunea Cehă”. La 29 septembrie '39 Prefectura Argeș este anunțată de Ministerul de Interne că vor sosi pentru Pitești sau Curtea de Argeș 154 refugiați funcționari ai Ministerului

de Externe al Poloniei. Argeșul era și un mic centru de triere a refugiaților pentru a fi îndrumați în diferite direcții. Astfel, la 30 septembrie 1939 Prefectura Argeș face cunoscut Poliției Pitești că ofițerii superiori vor fi dirijați către Băile Herculane și Călimănești, iar cei inferiori către Drăgășani, Corabia, Balș, Costești (Argeș) „acolo unde au camere și masă gratuite sau să intre în cazarma din Pitești”. Primii refugiați care au fost cazați la diferite familii din Pitești în luna septembrie 1939, în număr de 72 persoane, erau atât militari cu soțiile și copiii lor, cât și civili.

Regula generală era ca militarii să fie cartiruiți în cazărmi, iar refugiații civili și militari cu familii să fie cazați pe la diferite familii sau hoteluri. Numărul refugiaților din județul Argeș era fluctuant, dar oricum în creștere. De exemplu, la 4 octombrie erau la Pitești 72, la Curtea de Argeș erau 165, la Costești 96, în total 333; la data de 5 octombrie se aflau în următoarele localități: la Pitești 89, la Curtea de Argeș 147 și la Jibea 22, în total 258; iar pe ziua de 6 octombrie la Pitești 72, la Curtea de Argeș 165, la Jibea 17, în total 254. Dar tot pe 6 octombrie prefectul de Argeș trimite o telegramă la Ministerul Ordinei în care arată că „zil-

nic sosesc grupuri de refugiați polonezi care cer adăpost fie pentru o noapte, fie pentru un timp mai îndelungat. În oraș sunt cartiruiți cca. trei sute persoane. Majoritatea declară că sunt funcționari ai Ministerului de Externe al Poloniei. O bună parte din ei nu au bani pentru plata camerelor și a existenței lor. În oraș nu se mai poate cartirui nici un om. După câteva zile Ministerul de Interne trimite telegramă prefectului de Argeș prin care-l anunță că „...cei 30 ofițeri, 65 subofițeri și opt trupă refugiați polonezi fiind în Poliția poloneză rămân la Pitești ca refugiați civili”.

Fluctuația numărului de refugiați din localitățile unde erau cartiruiți era determinată de mutarea acestora dintr-o localitate în alta în funcție de dorințele lor de a se apropia de prieteni, rude sau de zonele cu climă favorabilă sănătății. Unii dintre ei cereau să fie mutați în localități de graniță de unde sperau să plece în S.U.A. Așa de exemplu 70 de refugiați cehi aflați în cazarma Regimentului 4 Argeș cereau să fie mutați la Constanța.

Alții cereau mutarea pentru rezolvarea unor interese personale sau pentru a fi angajați în muncă. De exemplu, la 1 decembrie 1942, în județul Argeș erau 240 refugiați dintre care erau plecați pentru lucru în localitățile: 4 la București, 3 la Roman, 3 la Brașov, câte unul la Rm. Sărat, Târgoviște, Buzău, Cernăuți, Valea Danului, Sucei.

În județul Muscel primii refugiați au sosit la Câmpulung cu trenul în seara zilei de 27 septembrie 1939, anume 46 ofițeri și 1 100 soldați care au fost găzduiți la cazarma Regimentului 30 Dorobanți. Mareșalul Smigly Ritz, împreună cu familia și suita sa a fost găzduit la castelul Patriarhal din frumoasa comună Dragoslavele — Muscel, unde i s-a asigurat pază de către Poliție.

Apoi au început să sosească în Câmpulung și comunele Leordeni, Golești, Valea Mare — Podgoria și refugiați civili.

În luna ianuarie 1940 erau 124 refugiați în Câmpulung, în Dragoslavele 6, în Golești 5; mai apoi erau 198 în Câmpulung, 4 în Golești și 6 în Dragoslavele.

Ca și în cazul Argeșului numărul refugiaților este variabil de la o dată la alta. La începutul lunii martie 1941 localitățile cu cei mai mulți refugiați civili erau: Băile Govora, Craiova, Turnu Severin, Pitești, Câmpulung Muscel, Drăgășani etc.

Prin ordonanța Ministerului de Interne amintită mai sus statul încerca să pună ordine în relațiile dintre refugiați și populația românească, având în vedere că polonezii au trecut granița cu diferite bunuri personale, ale armatei sau ale statului (mijloace motrice și animale, armament, diferite efecte de valoare, de viză etc.) pe care le comercializau la piața liberă, la prețuri mai mici decât valoarea lor din lipsă de mijloace bănești. Pentru a evita specula s-a înființat pe lângă prefecturi câte un birou de vânzare cu experți în domeniul comerțului care să supravegheze corectitudinea vânzărilor. Puteau lua parte la aceste tranzacții ca supraveghetori și reprezentanți ai ambasadei, consulatelor poloneze și ai comitetelor de ajutorare. Cei ce cumpăraseră până la acea dată astfel de valori trebuiau să le predea poliției sau posturilor de jandarmi de la care urmau să primească dovezi de predare.

Ordonanța stipulează că cei ce o vor încălca vor fi arestați și judecați. De asemenea s-a hotărât să li se schimbe prin Banca Națională până la 300 de zloti, la cursul de 1 la 20 lei.

Pentru ca legăturile dintre refugiați și autoritățile române să fie corecte, pentru ca să se poată stabili

numărul refugiaților dintr-o localitate în vederea alcătuirii listelor cu alocațiile de întreținere s-au emis Instrucțiunile nr. 63 din 20 octombrie 1939 de către Ministerul Apărării Naționale și s-au difuzat prefecturilor. Prin aceste instrucțiuni se prevedeau modul de deplasare dintr-o localitate în alta, atitudinea pe care trebuia s-o aibă în relațiile cu autoritățile locale, se stabilea suma de 100 lei pentru matur și 50 lei pentru copil pe zi pe care o vor primi pentru plata hranei și a locuinței, organizarea unor comitete de întraajutorare etc.

Refugiații au primit ajutoare de la Crucea Roșie Română, de la Comisia Americană de Ajutorare a polonezilor refugiați, dar baza rămânea alocația în bani pe care o primeau pe state de plată. Această sumă era diferențiată și anume: foștii demnitari și membrii familiilor lor câte 500 lei pe zi; intelectualii și membrii de familie câte 100 lei cei maturi și 50 lei pe zi minorilor; iar ceilalți câte 80 lei maturii și 40 lei minorii.

Această sumă s-a modificat între timp, în funcție de scumpete. De exemplu, în martie 1945 demnitarii și membrii de familie aveau câte 1000 lei iar copiii până la 7 ani câte 500 lei pe zi; ceilalți maturi câte 600 lei și copiii câte 300 lei, iar copiii fără familie câte 600 lei pe zi.

O parte dintre refugiați au început să lucreze la diferite întreprinderi sau prefecturi și erau remunerați la fel ca și românii. Sprijinul pe care l-au primit refugiații polonezi a fost dat cu toată înțelegerea și omenia românului mai ales că nici posibilitățile țării nu erau prea bune având în vedere că țara era în război și că mulți refugiați români din Transilvania, Bucovina, Basarabia, trebuiau sprijiniți. Au fost ajutați să-și găsească rudele și prietenii aflați în alte centre, au fost mutați în orașele unde au dorit ca să urmeze copiii a-

numite școli, li s-a acordat ajutor în bani pentru plata medicamentelor și a doctorilor, s-a înființat la Curtea de Argeș un cămin pentru înlesnirea materială și asistența morală, li s-a înlesnit să găsească de lucru etc.

Refugiații polonezi au simțit că românii îi privesc cu simpatie, că-i ajută pe cât le stau puterile. Ca urmare se simt obligați să facă un gest asemănător: cedează fiecare refugiat câte 50 lei pentru „sporirea fondurilor necesare refugiaților din Basarabia și Bucovina”. În lunile iulie și august 1942 s-a organizat o tabără în Câmpulung de către Comisia pentru ajutorarea refugiaților polonezi pentru elevii și studenții din București — 47 persoane — la finele căruia grupul polonez trimite o scrisoare de mulțumire prefectului de Muscel, la 29 august: „Părăsind după două luni de ședere în frumosul oraș Câmpulung, în numele propriu și al tuturor membrilor coloniei de vară a studenților refugiați polonezi din București, am onoarea a vă mulțumi pentru ospitalitatea, ocrotirea și ajutorul cu care ne-ați primit în mod extrem de generos”.

Unii dintre refugiați care aveau posibilități materiale au cerut statului român să li se permită părăsirea României pentru a merge în Franța, Anglia etc., ceea ce s-a și întâmplat, fără a li se percepe vreo taxă.

În februarie 1941 se hotărâse la nivel de guverne, român și german, ca să se facă tabele cu toți refugiații care vor să plece în Germania, urmând ca de la 1.III.1941 să nu mai primească ajutor din partea României atribuit sub formă de „alocație de întreținere”. Cei mai mulți au cerut să plece. Plecarea urma să se facă prin gara Timișoara. Dar pe 14.III. la cererea Legației Germane din București s-a hotărât contramandarea repatrierii și trenurile care ajunseseră la Piatra Olt urmau să

ducă înapoi refugiații de unde plecaseră.

Repatrierea refugiaților a început în 16 iunie 1945 și a continuat până la finele anului 1947, dându-i-se fiecăruia câte 10 mii lei pentru drum, sumă achitată din fondul armistițiului.

Recunoștința refugiaților polonezi față de tratamentul ce le-a fost acordat de români se vede din telegrama trimisă de directorul Casei Polone

din Câmpulung, Ștefan Stipinski, din Cluj, la data de 25 iulie 1945: „Părăsind după șase ani de refugiu aspectoasa Țară Românească trimitem în numele grupei polonezilor din Câmpulung - Muscel cele mai călduroase mulțumiri pentru binevointa și grija care au avut față de noi toate autoritățile și populația sa. Trăiască inimos poporul român și veșnică prietenie româno-polonă”.

NOTE

Arhivele Statului — Filiala Argeș, 14, 16 — 19/35 — 36, 38, 77/1944; Fond Prefectura județului Argeș, 709/1942; 3, 444/1943; 5, 6, 8, 13, dosarele 100, 101/1939; 96/1940; 12, 16, 21, 32, 69/1945; 51/1946.

Abstract

The author deals with the presence of the Polish refugees in Argeș and Muscel counties in 1939 — 1945,

using ancient documents. The Romanian hospitality is once again confirmed.

UN MANUSCRIS PRIVIND POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI INTERBELICE AFLAT ÎN BIBLIOTECA CONGRESULUI A S.U.A.

VALERIU F. DOBRINESCU
ION PĂTROIU

Rolul jucat de România în organizarea păcii europene în perioada cuprinsă între cele două mari conflagrații ale secolului este bine surprins în bibliotecile și arhivele nord-americane. Nu întâmplător, arhivele a cinci lideri ai diplomației Bucureștilor interbelice sau după aceea — I. G. Duca, D. Ghika, N. Titulescu, N. Petrescu-Comnen și C. Vișolanu — sunt adăpostite de Hoover Archives, Palo Alto (S.U.A.). Mai multe documente privind politica externă de pace a României Mari, cu privire specială asupra alianțelor sale politico-diplomatice și militare, a raporturilor ei cu Marile Puteri europene se află pe pământ american — amintim între aceste sinteze, de o mare importanță pentru cercetătorul activității internaționale a Bucureștilor, pe cele semnate de Al. Cretzianu¹, Gh. Tătărescu², N. Petrescu-Comnen³, C. Vișoianu⁴, R. Bossy⁵, Gr. Niculescu-Buzești, Brutus Coste⁶. Un loc special îl ocupă lucrarea lui F. C. Nanu, *The Foreign Policy of Romania, 1918—1939*, din păcate neterminată, probabil cea mai completă sinteză privind relațiile internaționale ale României din primul deceniu interbelic, pe care ne propunem să o prezentăm în continuare.

Aflată în microfilm la Biblioteca Congresului S.U.A. din Washington

D.C., lucrarea lui F.C. Nanu a fost, până acum, mai puțin uzitată de cercetători.

Autorul, diplomat de carieră, s-a născut la Paris, la 25 martie 1894, oraș în care a obținut și licența în drept⁷. A intrat în serviciul diplomatic la 16 februarie 1918⁸. Până la 23 noiembrie 1936, când a devenit director al Cabinetului și Cifrului din Ministerul Afacerilor Străine, a fost atașat de legăție la Berna, Londra, apoi secretar de legăție la Washington D.C., Berlin, Varșovia, director adjunct la Diviziunea Tratatelor⁹. La 17 iulie 1937, a fost numit trimis extraordinar și ministru plenipotențiar la Montevideo¹⁰, de unde, la 14 aprilie 1939 a fost transferat, în aceeași calitate, la Madrid¹¹.

Chemat în Centrala Externelor, la 1 noiembrie 1940, a devenit, la 1 mai 1941, director al Afacerilor Administrației și Judiciare. Pentru o scurtă perioadă — 8 august — 8 septembrie 1941 — a deținut, prin delegație, funcția de secretar general al Ministerului Afacerilor Străine de la București¹².

Ultima misiune diplomatică pe care a îndeplinit-o F.C. Nanu a fost aceea de ministru al României în Suedia¹³. Acreditarea lui Nanu, în septembrie 1943, la Stockholm a fost analizată de britanici într-un con-

text mai larg. Astfel, luând ca bază informațiile parvenite lui G. I. Duca din România, Mihai I și Iuliu Maniu reușiseră să-l „convingă” pe mareșal de oportunitatea numirii unor diplomați capabili proaliați în posturile importante de la Ankara și Vatican; era vorba de acreditările lui Al. Cretzianu și Raoul Vasile Bossey. Englezii cunoșteau faptul că primul, fost subsecretar la Externe, demisionase din post ca protest față de politica progermană a mareșalului Ion Antonescu¹⁴. Documentul britanic, din 20 septembrie 1943, constata că Nanu este, „în mod deschis, proaliat ca simpatie”, dar „mai puțin important” în opoziția română decât G. I. Duca, care se bucura de încrederea regelui și a liderului P.N.T.¹⁵. Desigur, misiunea lui Nanu era de a cunoaște dispozițiile în care se găseau Aliații pentru a discuta condițiile unei „capitulări fără condiții” a României. M. Mourin opina, într-o lucrare mai veche, că prima datorie a diplomatului era să asigure „condițiile” în care România ar putea să se retragă din război „fără ca rușii să ia în posesiune țara”¹⁶. Nu insistăm asupra misiunii lui Nanu la Stockholm, deoarece istoriografia română a făcut-o din plin¹⁷. Am ales, totuși, din corespondența lui Nanu cu Bucureștii, în această chestiune, două telegrame. Mai întâi, la începutul lui august 1944, Nanu s-a adresat, în două rânduri, șefului diplomației României. Prima oară, la 5 august 1944, ministrul avertiza că „ieșirea” României din război ar fi „un factor important pentru ruși”¹⁸, dar că poziția guvernului Antonescu era „foarte proastă”¹⁹. F. C. Nanu vedea o eventuală ieșire a României din conflagrație, în momentul acela, ca dificilă și gândea că sovieticii ar putea trimite un emisar. Pe de altă parte, diplomatul reamintea că, în luna aprilie 1944, prin Gafencu, Beneș

obținuse de la Moscova „condițiile” de armistițiu pentru România. Pe lângă ministrul român la Berna, comunică prin Oancea, că, în urma capitulării, ocupația urma să fie „tripartită” — F. C. Nanu „nedumerit” se întreba cum se împacă aceasta cu recente „condiții” sovietice care excludeau ocupația tripartită²⁰.

A doua zi, Nanu a revenit, printr-o nouă telegramă. „Foarte deschis” el se pronunța pentru o ieșire grabnică a României din război, considerând că „arbitrajul” de la Viena și după ce „ne-au împins într-un război nenorocit” (n.a. — germanii), mai mult nu ne pot cere „decât de a le da puțină să plece nestingheriți”²¹. El credea că o schimbare de guvern, „făcută în taină și repede, nu este primejdioasă”. Considerând că ducerea războiului mai departe „strică mai mult decât ajută”, Nanu sublinia că, în împrejurările din toamna lui 1940—1941, nimeni nu ar fi făcut „o altă politică decât aceea pe care am făcut-o”²². Diplomatul român se arăta favorabil condițiilor sovietice, cu excepția celor referitoare la Basarabia și Bucovina, și se gândea la unele „îndulcirii” la celelalte clauze²³. Nanu era convins că cea mai mare greșală, pe care o putem face ar fi „să fim surprinși de sfârșitul războiului în situația de azi”, deoarece „ni se poate ierta poate să fi luptat pentru interesele noastre, dar nu pentru acele ale Germaniei”²⁴.

F.C. Nanu a publicat, în anii 1938—1943, *Condica Tratatelor și a altor legăminte ale României, 1354—1937*, vol. I—III și adaos la vol. III. Este și autorul unei lucrări despre Suedia, apărută peste Ocean în 1949²⁵.

Cea mai importantă dintre creațiile sale este însă *Politica externă a României 1918—1939*. lucrare ela-

borată în limba engleză și aflată în manuscris la Biblioteca Congresului american din Washington D.C. Concepută inițial în opt capitole, lucrarea are, de fapt, următoarea structură: **Introducere**; Cadrul (p. I—XL) — un rezumat al istoriei poporului român din cele mai vechi timpuri până la sfârșitul primului război mondial; Capitolul I — **Stabilirea păcii (1919—1920)** — p. 1—41; Capitolul II — **De la Trianon la Locarno (1920—1925)** — p. 41—109; Capitolul III — **România și sovieticii (1919—1925)** — p. 110—200; Capitolul IV — **De la Locarno la Hitler (1926—1932)** — p. 200—240; Capitolul V — **Cerul dinspre est rămâne innorat (1926—1933)** — p. 240—270; cartea mai trebuia să cuprindă încă trei capitole: VI — **Umbra lui Hitler asupra României (1933—1938)** — p. 270—300; VII — **Neagresiunea de pe Nistru (1933—1938)** — p. 300—345; VIII — **România la răscruce (1938—1939)** — p. 345—400.

Lucrarea, după opinia autorului, o primă încercare de a furniza studenților în probleme internaționale „o privire generală asupra politicii externe a României din 1918 până în 1939”, ne oferă și o imagine suplimentară asupra Europei de est „în timpul unei perioade plină de evenimente”²⁶. În momentul elaborării, prin folosirea a numeroase documente inedite aflate în arhiva Ministerului Afacerilor Străine de la București, lucrarea avea o valoare incontestabilă. Fostul diplomat a acordat, în excursul său, un spațiu mai larg raporturilor României cu Uniunea Sovietică, datorită aspectelor lor mai puțin cunoscute.

După o prezentare în sinteză a istoriei României²⁷, fără de care era imposibil de înțeles „politica ei mai recentă”²⁸, Nanu analizează, în primul capitol, consfințirea, prin sistemul tratatelor de pace de la Paris

(1919—1923), a Marii Uniri înfăptuite de națiunea română la 1918. El evidențiază caracterul larg plebiscitar al **Deciziilor de Unire** din aprilie, noiembrie și decembrie 1918 și prezintă dificultățile întâmpinate de delegația română, condusă de I.I.C. Brătianu, în prima fază a forumului păcii din capitala Franței²⁹. Deși nu împărtășește integral opinia potrivit căreia personalitatea și poziția diplomatului și omului politic I.I.C. Brătianu ar fi influențat favorabil clauzele tratatelor de pace, referitoare la România, nu exclude, totuși, o anumită înrăurire a acestuia asupra hotărârilor Consiliului Suprem³⁰. „Partidul liberal condus de Brătianu — scrie Nanu — s-a temut pentru independența economică a țării. Ei luau în nume de rău orice ar fi putut constitui o „afacere” — concesie economică — în schimbul recunoașterii a ceea ce ei considerau a fi drepturile juridice sau morale ale țării și este clar că asemenea încercări nu au lipsit. Rezultatul inevitabil a fost să i se confirme lui Brătianu convingerea că atitudinea Marilor Puteri nu era dictată doar de principii”³¹. În acest sens, Nanu reproduce un pasaj dintr-un articol publicat, la 8 iulie 1919, în ziarul francez „Le Temps” — „probabil România ar fi fost mai bine tratată dacă ar fi consimțit la unele propuneri de împrumuturi în termeni zdrobitori sau ar fi acceptat anumite cereri privind concesiuni ale petrolului”. Cât privește politica adoptată de Al. Vaida-Voievod, el o vede drept una „de liniștire și de înțelegere cu Marile Puteri”³².

Analiza documentelor interne și externe, pentru aceste probleme, ne permite să afirmăm că la Paris I.I.C. Brătianu a vorbit „în numele dreptului la unitate națională a României”³³. Acolo, șeful delegației Bucureștilor a subliniat faptul că noile

provincii istorice, care se uneau cu țara, în integritatea lor, nu puteau fi puse în discuție fără a se atenta la „condițiile esențiale ale dezvoltării României”³⁴). El a respins includerea României în categoria discriminatorie de „state cu interese limitate”³⁵) și s-a pronunțat pentru principiul egalității tuturor statelor, mari și mici³⁶). Desemnat premier în locul generalului Văitoianu, care a demisionat la 28 noiembrie 1918, Al. Vaida-Voievod a făcut cunoscut miniștrilor aliați de la București că va refuza mandatul dacă Consiliul Suprem nu avea să renunțe la preambulul „rușinos” din „convenția specială” a tratatului de la St. Germain și dacă nu va modifica unele articole ale ei³⁷). Considerăm că fără intransigența lui I.I.C. Brătianu, a lui Al. Vaida-Voievod, ca și a celorlalți delegați ai Bucureștilor la forumul păcii revendicările naționale ale României ar fi avut de suferit. Conferința, este adevărat, a admis ca valabil principiul naționalităților, bazat pe dreptul popoarelor de a dispune de ele însele. Ceea ce trebuie reproșat Marilor Puteri a fost tendința lor de a se folosi de conferință pentru a-și lărgi și menține sferele de influență politice și economice, forumul păcii din capitala Franței dând consacrare juridică noului statut teritorial și politic al României moderne, prin recunoașterea principiului autodeterminării naționale.

Organizarea păcii europene de după 1920, modalitățile diferite de abordare a raporturilor internaționale de către Quai d'Orsay și Foreign Office, constituirea și evoluția Micii Antante în primii ani ai existenței sale sunt principalele chestiuni abordate de Nanu în capitolul al doilea³⁸). Autorul acordă un spațiu larg activității forumului genevez, acolo unde țările mici și mijlocii, între ca-

re și România, căutau să impună primatul forței dreptului față de dreptul forței în relațiile internaționale. Nanu observă că izolaționismul promovat de Departamentul de Stat al S.U.A. și disensiunile anglo-franceze, îndeosebi în organizarea păcii și securității europene, au afectat decisiv evoluția vieții internaționale.

Sunt reliefate eforturile diplomației Bucureștilor în cadrul Micii Antante, de păstrare a **statu quo-ului** teritorial din sud-estul Europei, această alianță fiind cu adevărat „un element de consolidare”³⁹) în politica bătrânului continent.

Prezența României la conferințele de la Genua⁴⁰), Lausanne⁴¹) sau la forumul genevez este semnalată de autor cu exactitate. Capitolul se încheie cu referiri la semnarea tratatelor de la Locarno. După cum se știe, în perioada premergătoare Locarno-ului, diplomația Bucureștilor a atras atenția că un asemenea pact „va spori nesiguranța Europei”, împărțind-o în țări cu „granițele garantate și în cele lăsate în voia propriilor mijloace”⁴²). Ministrul de externe, I.G. Duca, ruga pe Titulescu și Diamandi, reprezentanți ai României la Londra și Paris, să atragă serios atenția guvernelor pe lângă care erau acreditați „asupra primejdiei pentru pacea europeană a unor atari înțelegeri unilaterale” și să arate că, „dacă urmăresc, într-adevăr, consolidarea situației create de război, trebuie neapărat mijlocul de a da o garanție și celorlalte state”⁴³). După ce subliniază „entuziasmul” cu care țările occidentale și S.U.A. au primit încheierea tratatelor de la Locarno, Nanu nota cu dreptate: „România, care nu primise nici măcar un tratat de arbitraj sau un premiu de consolare, era departe de a împărtăși optimismul din occident. Deși, așa cum se arăta mai înainte, opinia publică a primit bine orice promitea o

destindere internațională și nu a subestimat avantajul indirect al unei îmbunătățiri a poziției Franței, a privit realizările de la Locarno cu măsura oferită de tratatul de asistență reciprocă sau cel puțin de Protocolul de la Geneva, iar rezultatul a fost dezamăgitor. Vârfurile au lucrat și în locul securității colective ele au procedat la o securitate selectivă. Iar România n-a fost printre cei aleși”⁴⁴).

Relațiile româno-sovietice din perioada 1919—1925 constituie obiectivul capitolului următor⁴⁵). F.C. Nanu prezintă evenimentele revoluționare din Basarabia, de la finele primului război mondial, care au culminat cu Unirea acestei străvechi provincii românești cu Vechiul Regat.

Odată cu căderea țarismului, Basarabia își afirmă imediat individualitatea și își revendică drepturile. În fața poporului român din Basarabia, ea și a tuturor naționalităților din vechiul imperiu, se impune un fapt dominant: proclamarea solemnă de către revoluția rusă triumfătoare a dreptului tuturor popoarelor de a dispune de ele însele („samoupredlenii”). Acest drept, confirmat oficial la 25 septembrie și 5 decembrie 1917⁴⁶), avea să pună capăt raptului de la 1812. Atunci, prin pacea de la București, Turcia cedase Rusiei Basarabia. Prin aceasta, Imperiul otoman viola, pur și simplu, contractul său de vasalitate, iar Rusia a devenit complicea violării contractului de drept internațional. Or, complicitatea violării unui contract de drept internațional nu poate crea dreptul⁴⁷). Cunoscutul diplomat N. Titulescu consemna, într-un memoriu adresat regelui Carol al II-lea, că „a cere recunoașterea rusă a acestei anexări înseamnă a renunța la 2 000 ani de posesie, înseamnă ratificarea de noi a violării contractului internațional comis de Turcia în 1812,

înseamnă recunoașterea de noi a complicității ruso-turce ca sursă de drept”⁴⁸).

F.C. Nanu prezintă modul cum actul Sfatului Țării de la Chișinău, din aprilie 1918, a fost receptat la forumul păcii din capitala Franței și în contextul raporturilor româno-sovietice din anii imediat următori. Este analizată poziția Puterilor Aliate față de Unirea Basarabiei cu România, contactele româno-sovietice pentru așezarea în cadre juridice normale a raporturilor bilaterale — Copenhaga (1920), Varșovia (1921), Genua (1922), Lausanne (1923), Viena (1924), ocazii cu care oficiali din cele două țări au abordat și chestiunea frontierei comune⁴⁹). „Nu România a fost răspunzătoare — apreciază fostul diplomat — de faptul că Rusia nu a recunoscut Unirea Basarabiei. În 1920, ea ar fi fost, probabil obținută doar cu prețul recunoașterii guvernului sovietic. În 1921, ea ar fi trebuit să includă un tratat de neutralitate ca și abandonarea pretenției privind restituirea rezervelor de aur și alte bunuri ale Băncii Naționale”⁵⁰).

Cât privește poziția S.U.A., fără a exclude justetea actului din aprilie 1918, față de care Departamentul de Stat și diplomații americani aflați la Paris se pronunțaseră deschis⁵¹, atitudinea oficialilor Washington-ului⁵², până în 1933, a avut în vedere un eventual consimțământ al diplomației sovietice la Protocolul din octombrie 1920⁵³. Raportul numărul 1, din 6 aprilie 1919, al Comitetului pentru studiul problemelor teritoriale ale României și Iugoslaviei, constata cu justete că „argumente geografice, etnice, istorice și economice determină recunoașterea Unirii Basarabiei cu România” — documentul purta și semnăturile diplomaților americani Seymour și Day⁵⁴. Nanu este primul istoric care

afirmă că S.U.A. au recunoscut, în 1933, Unirea Basarabiei cu România, acolo cercurile oficiale consemnând că lipsa recunoașterii ar afecta grav stabilitatea țării⁵⁵.

În capitolul al patrulea este prezentată viața internațională după Locarno, când diplomația Bucureștilor a făcut eforturi pentru a-și întări situația internațională. În acest sens, au fost luate măsuri pentru consolidarea Micii Antante, a alianței cu Polonia și s-au făcut primii pași spre o Antantă balcanică.

Relațiile cu marile puteri s-au consolidat prin reglementarea datoriilor de război către Anglia și S.U.A. (octombrie — decembrie 1925)⁵⁶ și încheierea tratatelor cu Franța (iunie 1926) și Italia (septembrie 1926). Nanu prezintă evoluția chestiunii opantilor și a raporturilor româno-ungare din anii '30 precum și implicațiile internaționale ale problemei reparațiilor — planul Young, moratoriul Hoover și Conferința de la Lausanne. El observă cu justete, că prin moartea lui I.I.C. Brătianu, survenită la 27 noiembrie 1927, România era lipsită „de cel mai experimentat diplomat al ei”⁵⁷.

Pe planul raporturilor internaționale, Nanu reține pactul Briand-Kellogg, planul Briand de uniune europeană, planul Tardieu, conferința economică de la Geneva, problema dezarmării. Dintre acestea, pactul Briand-Kellogg a preocupat intens diplomația Bucureștilor. România, ca țară aliată a Poloniei, a propus ca protocolul consacrat punerii în vigoare cu anticipație a pactului Briand-Kellogg să fie negociat și semnat în comun de către țările vecine, acțiune pe care Sanația a aprobat-o⁵⁸. Acordul complet, care încununa negocierile între statele contractante, s-a realizat la 4 februarie 1929, iar semnarea protocolului a avut loc cinci zile mai târziu în capi-

tala Uniunii Sovietice. Aplicarea pactului Briand-Kellogg între U.R.S.S. și o serie de state vecine cu ea, prin semnarea Protocolului de la Moscova, a fost considerată la București „un succes” și „o decepție pentru întreaga campanie contra tratatelor de pace”⁵⁹. Diplomația României a sprijinit și alte inițiative menite să consolideze pacea, Guvernul de la București, răspunzând la planul Briand de uniune europeană, se arăta favorabil unei asemenea acțiuni care, după opinia sa, trebuia să se bazeze pe „respectarea tratatelor, a integrității teritoriale, independenței, suveranității și egalității lor”⁶⁰.

Capitolul următor reprezintă o chintesență a raporturilor internaționale din Europa răsăriteană, a raporturilor țărilor din această zonă geografică, între care și România, cu Uniunea Sovietică. După o prezentare în detaliu a modului cum s-a ajuns la realizarea Protocolului de la Moscova (februarie 1929), considerat de Litvinov un act „fără precedent în istorie”⁶¹, Nanu analizează negocierile privind încheierea unor pacte de neagresiune între U.R.S.S. și vecinii săi. El surprinde cele mai importante momente ale negocierii româno-sovietice și evidențiază rolul intermediar al Varșoviei în aceste contacte⁶².

Ministrul român la Londra, Titulescu, a aflat cu întârziere de negocierile româno-sovietice și a avertizat factorii responsabili împotriva posibilelor efecte, asupra statutului României în Basarabia, existente în proiectul pactului de neagresiune, care includea arbitrajul și concilierea⁶³. Aflând de rezultatele discuțiilor de la Riga, Titulescu s-a opus, atât contactelor inițiale, cât și continuării negocierilor de la Geneva. „Orice discuție litigioasă — credea el — acționează în defavoarea României”⁶⁴.

Șeful diplomației sovietice, folo-

sindu-se de criza politică românească, a insistat, în contradicție cu asigurările anterioare, asupra formulei care includea „litigiul teritorial” sau „diferende existente”⁶⁵. În pofida intervențiilor franceze și poloneze, Litvinov a refuzat să abandoneze cuvântul „existente”. Titulescu a căutat să estompeze aceste insistențe fiind convins că nu trebuie permisă o slăbire a garanțiilor prevăzute în Pactul Briand-Kellogg⁶⁶. Regele, membrii guvernului, opinia publică și presa sprijineau, fără șovăire, pe Titulescu care nu voia să recunoască, într-un act juridic, existența unui litigiu cu privire la Basarabia⁶⁷. În cursul dezbaterilor parlamentare din 28 noiembrie 1932, Titulescu a considerat acceptarea formulei „dispute existente” ca fiind extrem de periculoasă, căci obligația de a rezolva o dispută recunoscută era implicită⁶⁸. Numit negociator la discuțiile româno-sovietice, Titulescu le-a întrerupt, motivând că semnarea pactului de neagresiune, în formula acceptată de Uniunea Sovietică, nu implica renun-

țarea la litigii trecute, prezente și viitoare.

Lucrarea lui Nanu consacrată politicii externe a României, scrisă cu discernământ și obiectivitate, reprezintă o sinteză importantă pentru cercetătorul raporturilor internaționale ale Bucureștilor din perioada întreblică. Ea se adaugă acelor încercări similare, aparținând unor foști diplomați sau oameni politici, menite să evidențieze activitatea internațională a României, care a fost o politică a consensului național. Toate alianțele sale politico-diplomatice și militare au avut un caracter defensiv și au fost concepute în spiritul și în litera prevederilor Statutului Ligii Națiunilor. Politica externă a statului român a fost dominată de perfecta concordanță care a existat între interesele naționale și cele europene și a avut ca obiectiv constant menținerea păcii. Promovând o atare politică, statul român a putut consolida Marea Unire din 1918 și contribui, în același timp, la organizarea și apărarea păcii europene.

NOTE

¹ Hoover Institution, Palo Alto, S.U.A., Brutus Coste Papers, Box no. 1.

² Idem, D. Popescu, Papers, Box, nr. 2.

³ Idem, N. Petrescu-Comnen Papers, Box no. 17.

⁴ Idem, C. Vișoianu Papers, Box no. 2.

⁵ Idem, Raoul Vasile Bossey, *Amintiri din viața diplomatică 1927—1955*.

⁶ Idem, C. Vișoianu Papers, Box no. 2; Idem Brutus Coste Papers, Box nr. 1.

⁷ *Anuar diplomatic și consular 1942*, București, 1942, p. 141.

⁸ Ibidem, p. 79.

⁹ Ibidem, p. 141.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem.

¹² Ibidem.

¹³ Arh. M.A.E., fond 71, Suedia, Telegramme, dosar nr. 6, 1939—1944, f. 571 (t. nr. 181, 18 septembrie 1943, de la Stockholm, semnată Nanu). Despre misiunea lui Nanu, vezi G.I. Duca, *Cronica unui român în veacul XX*, vol. III, München, 1985, p. 62 și urm.

¹⁴ P.R.O., F.O. 371, 37 593, nepag.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ M. Mourin, *Le drame des états satellites de l'Axe, de 1939—1945 diction sans conditions*, Paris, Editions Berger-Lavault, 1957.

¹⁷ A. Simion, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944*, Cluj-Napoca, Editura „Dacia”, 1979, p. 391 și urm.; Gh. Buzatu, A. Simion, *Preliminarii diplomatice ale actului de la 23 august 1944*, în vol. *Actul de la 23 august 1944 în context internațional. Studii și documente*, București, 1984, p. 256 și urm.; Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de al doilea război mondial*, București, 1988, p. 282 și urm.

¹⁸ Arh. M.A.E., fond 71, Suedia, telegramme, dosar 7, f. 18.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem, f. 21—22.

²² Ibidem, f. 23.

²³ Ibidem.

- ²⁴ Ibidem.
²⁵ *The Land and People of Sweden. Portraits of the Nations Series.* Philadelphia and New York, J.B. Lippincott Co, 1949, 116 p.
²⁶ F.C. Nanu, *The Foreign Policy of Romania 1918—1939*, New York, 1953, p. 9.
²⁷ Ibidem, p. I—XL.
²⁸ Ibidem, p. 9.
²⁹ Ibidem, p. I—40.
³⁰ Ibidem, p. 17.
³¹ Ibidem, p. 18.
³² Ibidem, p. 38.
³³ Arh. M.A.E., fond 71, Conf. de Pace, 1919, dosar 222, f. 82—83.
³⁴ Ibidem, p. 138—146; D.B.F.P., First Series, vol. I, 1918, p. 1, 11.
³⁵ V.F. Dobrinescu, *I.L.C. Brătianu, Le diplomate*, in *A.I.I.A.I.*, 24 XXIV/I, 1987, p. 54.
³⁶ Arh. M.A.E., fond 71, Conf. de Pace, 1919, dosar 57, f. 68.
³⁷ V.F. Dobrinescu, *Relații româno-engeleze, 1914—1933*, Iași, 1986, p. 49.
³⁸ F.C. Nanu, *Op. cit.*, p. 42—109.
³⁹ Ibidem, p. 64—65.
⁴⁰ Ibidem, p. 61—62; V.F. Dobrinescu, Sorin Părvu, *România și Conferința de la Genua (1922) în România în istoria universală* (coord. I. Agrigoroaiei, Gh. Buzatu, V. Cristian), Iași, III/1, 1988, p. 257—282.
⁴¹ F.C. Nanu, *Op. cit.*, p. 66—67; B.A.R., Arh. George și I.G. Duca, Misse I, Note I.G. Duca, Lausanne.
⁴² Arh. M.A.E., fond 71, Germania, 1925, dosar 112, f. 7; D.B.F.P., First Series, vol. XXVII, p. 401—402.
⁴³ Arh. M.A.E., fond 71, Germania, 1925, dosar 112, f. 17—18.
⁴⁴ F.C. Nanu, *Op. cit.*, p. 109.
⁴⁵ Ibidem, p. 110—175.
⁴⁶ N. Diano, *La principale revendication de la Roumanie devant la Conférence de la Paix. Frontière Nord — Orientale de la Roumanie. La Bessarabie et la Bukovine du Nord*, Paris, 1946.

Abstract

The two authors exhaustively analyse the work „The Foreign Policy of Romania, 1918—1939” by the Romanian diplomat F.C. Nanu, a good „connaissance” of this epoch. The work can be found in microfilm at the Con-

- gress Library in Washington D.C. S.U.A.
 It is underlined once again the complexity of this age which led to the breaking out of the Second World War, and the unique position of Romania in a very tensed context.
⁴⁷ Arh. C.C. al P.C.R., fond 103, dosar 8083, f. 7.
⁴⁸ Ibidem, f. 9.
⁴⁹ Vezi, pe larg, V.F. Dobrinescu, *Relații...*, p. 49—57, 111—116; M. Musat, I. Ardeleanu, *România după Marea Unire, vol. II, partea I, 1918—1933*, p. 997 și urm.
⁵⁰ F.C. Nanu, *Op. cit.*, p. 159—160.
⁵¹ N.A. Washington D.C., U.S.A., WW II, Paris Peace Conference, 1949, Record Group 43, Box no. 123.
⁵² *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1918*, vol. II, p. 707—722; Idem, 1920, vol. III, p. 426—435.
⁵³ F.R.U.S., 1932, vol. II, p. 503—508.
⁵⁴ N.A. Washington D.C., U.S.A., WW II, Paris Peace Conference, 1946, Record Group 43, Box no. 123.
⁵⁵ F.C. Nanu, *Op. cit.*, p. 160.
⁵⁶ Library of Congress, Washington D.C., Manuscript Division, Leland Harrison, Papers, Box no. 23; Gh. Buzatu (coord.) *Titulescu și strategia păcii*, Iași, 1982, p. 422.
⁵⁷ F.C. Nanu, *Op. cit.*, p. 214.
⁵⁸ I.M. Oprea, *Din istoria relațiilor diplomatice româno-sovietice (1928—1936)*, București, 1967, p. 27.
⁵⁹ Arh. St. București, Fond Casa Regală — Ferdinand, dosar 36, vol. I, f. 196.
⁶⁰ Arh. M.A.E., fond 71, U.R.S.S., dosar 96, 1942—1943, f. 16—20; E. Campus *Planul Briand de Uniune europeană (1929—1930) în RdI*, 8, 1982, p. 924—949.
⁶¹ F.C. Nanu, *Op. cit.*, p. 186.
⁶² Vezi și: W. Bacon Jr., *Secret Papers on the Failure of Romanian—Soviet Negotiations, 1931—1932*, Stanford University, 1979, p. 32—34.
⁶³ Ibidem, p. 11.
⁶⁴ Ibidem, p. 92—93.
⁶⁵ Arh. C.C. al P.C.R., fond 103, dosar 8083, f. 36—37.
⁶⁶ W. Bacon Jr., *Op. cit.*, p. 21—22.
⁶⁷ Arh. St. București, fond Casa Regală — Carol II, dosar 158, 1932, f. 2.
⁶⁸ F.C. Nanu, *Op. cit.*, f. 203.

DIVIZIA 3 INFANTERIE — FORȚĂ DE INTERVENȚIE PENTRU LICHIDAREA REBELIUNII LEGIONARE DIN IANUARIE 1941

CORNEL CARP

Având în componența sa regimentele 1 Vânători, 4 Dorobanți Argeș și 6 Artilerie dislocate în Pitești și 30 Dorobanți cu cazarma în Câmpulung-Muscel, Divizia 3 Infanterie comandată de generalul Ion Boitianu, a primit ordin la începutul lunii decembrie 1940 să se deplaseze în București. Efectivele sale totalizau 107 ofițeri, 66 subofițeri și 3039 trupă. Această acțiune marca începutul măsurilor luate de către generalul Ion Antonescu, conducătorul statului, pentru lichidarea Mișcării legionare și a oricăror alte acțiuni cu caracter anarhic și antistatal ce ar fi putut aduce igrave prejudicii țării, ce avea nevoie atunci, mai mult ca oricând, de stabilitate internă.

Opțiunea generalului Antonescu pentru Divizia 3 Infanterie nu a fost întâmplătoare. Născut în Pitești, fost comandant al acesteia, cunoaștea bine valoarea corpului de cadre și se bucura de simpatia lor. Pe de altă parte, regulamentele militare nu recomanda folosirea unităților militare pentru reprimarea mișcărilor de stradă în localitățile unde își aveau garnizoanele de reședință.

Zona de intervenție a diviziei a fost împărțită în două sectoare: Nord și Sud — despărțite de linia de demarcație: șoseaua Titu-Bolintin —

Bulevardul Regele Carol al II-lea — Bulevardul Regina Elisabeta — Bulevardul Regele Carol I — Calea Moșilor — Bulevardul General Lambru — Șoseaua Colentina — Afumați.

Sectorul de Nord era comandat de colonelul Arhip Ion. Aici acționau Regimentul 1 Vânători și 4 Dorobanți. În sectorul de Sud, comandat de colonelul Antonescu Petre acționa Regimentul 30 Dorobanți-Muscel. În rezerva diviziei au fost date Regimentul de Gardă Călare, Batalionul 1 Infanterie Ușoară și Batalionul 1 Cară de Luptă. Punctul de comandă al diviziei s-a aflat în cazarma Regimentului 3 Călărași din capitală.

Cu un puternic eșalon de forțe trebuia să se intervină în interiorul capitalei și să se pună stăpânire pe clădirile principalelor instituții dacă acestea s-ar fi aflat sub controlul rebelilor. Al doilea eșalon urma să acționeze la periferie și în comunele suburbane cu misiunea de a bloca intrările în capitală și a interzice deplasările spre centru în situația când ar fi izbucnit conflicte armate.

Toate unitățile staționau în cantonamente de alarmă, gata să intervină în orice moment. Dispozitivul și misiunile acestora s-au modificat de mai multe ori pe timpul rebeliunii.

în funcție de schimbările intervenite în raportul de forțe și noile unități date de sprijin.

Prima misiune primită și executată de către divizie a fost demonstrația de forță din ziua de 21 ianuarie. În urma Ordinului nr. 10 444/20 ianuarie dat de Comandamentul Militar al Capitalei, unitățile s-au deplasat în marș pe coloane, în Piața Victoriei. Aici, generalul Constantin Sănătescu, nou numit în funcția de comandant al Comandamentului Militar al Capitalei a primit raportul și a ținut o scurtă cuvântare. Au urmat intonarea imnului regal și manifestatii de adeziune pentru generalul Antonescu, conducătorul statului.

Având în vedere deteriorarea situației în noaptea de 20/21 ianuarie, informațiile sosite la comandamentul diviziei, referindu-se la bande înarmate de legionari, care terorizau și jefuiau populația din cartierele Calea Călărași, Strada Lucaci, Calea Văcărești și Dudești, o parte din trupele diviziei au intrat în dispozitiv de luptă.

Dimineața zilei de 21 ianuarie, a fost marcată de acțiuni în forță ale legionarilor. Coloane de muncitori s-au deplasat la sediul legionar de pe strada Roma. Aici a fost adus tot armamentul ridicat de la Prefectura Poliției și Siguranța Generală în scopul realizării în această zonă a unui puternic centru de rezistență.

Alexandru Ghica, directorul general al polițiilor, demis cu o zi în urmă de către Antonescu, ajutat de comandantii legionari Trifa, Găină și Cutzamina, conduceau din clădirea Siguranței Generale a Statului acțiunile rebelilor la nivelul capitalei și al întregii țări.

Constantin Maimuca, ajutat de inspectorul Baci, aflați în același sediu, centralizau informațiile și țineau legătura cu celelalte centre legionare din țară.

Până la orele 13,00 au fost ocupate de către grupuri de legionari înarmați, clădirile unor importante instituții, precum: Prefectura Poliției Capitalei, Primăria Sectorului Albastru, Casa Verde, localuri ale unor ministere. O situație deosebit de gravă s-a creat în momentul ocupării Cazarmii Gardienilor Publici, aflată în spatele Palatului Președenției Consiliului de Miniștri. Aici, se aflau doar jandarmii din serviciul de gardă, existând pericolul de a fi ocupat de cei aproximativ 700 de legionari care îl așteptau.

În dimineața aceleiași zile, din ordinul generalului Antonescu, Comandamentul Militar al Capitalei a emis o ordonanță prin care se interziceau întrunirile publice, iar posesorii de arme erau somați să le depună imediat. Tot atunci, Regimentul 30 Dorobanți-Muscel a primit ordin să completeze efectivele aflate la Poșta și Palatul Telefoanelor.

La orele 16,00, generalul Constantin Sănătescu a ordonat să se execute imediat dislocarea tuturor forțelor pregătite pentru intervenție, în următorul dispozitiv:

- R.1 Vânători cu:
 - B.1 la Președenție;
 - B.2 la Atelierele Grivița;
 - B.3 la Institutul Militar.

- R.4 Dorobanți Argeș cu:
 - B.1 la Președenție;
 - B.2 la Târgul Moșilor;
 - B.3 la Statuia Pache.

- R.30 Dorobanți-Muscel cu:
 - 1 Cp./B.1 și 1 Cp./B.3 la Președenție;
 - B.2 la Cimitirul Bellu;
 - B.3 (-1 Cp.) la Parcul Carol.

Celelalte efective ale regimentului se aflau deja dislocate în dispozitiv la Poșta și Palatul Telefoanelor.

- Regimentul de Gardă Călare cu 1 Divizion la Președenție;
- Regimentul 21 Infanterie cu 1 Batalion la Președenție;

— Batalionul 1 Infanterie Ușoară cu:

- 1 Cp. la Siguranța Statului;
- 1 Cp. la Prefectura Poliției;
- 1 Pl. la Garajul Zoe Râmnicăneanu.
- Batalionul 1 Care de Luptă cu:
 - 8 tancuri la Președenție;
 - 2 tancuri la Ministerul Apărării;
 - 5 tancuri la Comandamentul Capitalei;
 - 7 tancuri la Tribunalul București;
 - 9 tancuri în cazarmă.

În seara aceleiași zile s-au mai trimis gărzi la Uzinele Lemaitre și Grigore Alexandrescu.

Lupte înverșunate ale forțelor de ordine cu grupuri mari de rebeli s-au dus la Prefectura Poliției Capitalei și la Cazașma Gardienilor Publici. S-a tras la început foc de avertisment cu muniție de manevră, după care s-a folosit muniție de război ca urmare a violentelor riposte ale legionarilor. S-a folosit în mod deosebit armamentul automat individual și de pe tancuri. Legionarii au beneficiat de avantajele care le ofereau clădirile ocupate unde erau baricadați. La Cazașma Gardienilor Publici, legionarii au reușit să captureze un tanc pe care l-au folosit ulterior pentru apărarea clădirii.

La orele 21,00 s-a primit la comandamentul diviziei ordinul M.St.M. nr. 28687 și Decretul - lege de militarizare a unor instituții și întreprinderi de stat și particulare. Conform acestui ordin s-au trimis gărzi (Ordinul nr. 33370) la Societatea Română atelierul Peschl și Societatea Comunală a Tramvaielor (R. 4 Dorobanți), de Radio-Difuziune (R. 1 Vânători). Societatea Lemaitre și întreprinderea „Grigore Alexandrescu” (R. 30 Dorobanți - Muscel).

Pe timpul nopții, s-au luat toate măsurile organizatorice să se treacă cu toate forțele la acțiuni militare

pentru lichidarea rebeliunii.

În dimineața zilei de 22 ianuarie, rebeliunea a atins apogeul desfășurării sale. Pe timpul nopții, speculând lipsa de combativitate a unităților militare (care nu primiseră ordin să acționeze) legionarii au transformat clădirile ocupate în puternice centre de rezistență. S-au mobilizat muncitorii de la Societatea de Tramvaie și Societatea „Distribuția” aparținând Uzinelor Comunale București, cu ajutorul cărora s-au baricadat cartiere întregi cu mașini, tramvaie și autocisterne încărcate cu benzină, gata să fie incendiate în situația când armata ar fi atacat cu tancuri.

Regimentul 30 Dorobanți - Muscel a fost atacat de grupuri masive de legionari la Palatul Telefoanelor și în Piața Teatrului Național. La orele 21,00 un mare număr de rebeli, mobilizați de discursurile incendiare ținute la o tribună improvizată în fața Teatrului Național, de către Moise Groza, comandantul Corpului Muncitoresc Legionar și Radu Gyr, directorul Teatrului Național, au atacat Palatul Telefoanelor, sprijiniți de un puternic foc de mitraliere executat de pe clădirile învecinate. Schimburi de focuri s-au dat pe întreg parcursul nopții, militarii reușind să anihileze toate atacurile legionarilor. Dimineața s-au găsit în împrejurimile Palatului 8 morți și un rănit grav din rândul legionarilor. Trupa nu a suferit pierderi.

Aceleși regiment a trimis subunități în Piața Vama Poștei, ocupând străzile din jurul clădirii Prefecturii Poliției Capitalei. În urma altercațiilor cu grupurile de manifestanți din rândul cărora se executa foc asupra militarilor, s-a tras în plin, fiind ucise șase persoane. În jurul orei 12,00 a sosit un grup de militari germani în frunte cu un colonel care au determinat pe legionarii aflați în clădire să se predea, aceasta fiind pusă începând cu ora 12,00 la dispoziția

generalului Mitrea, comandantul 'Po-
liției Capitalei.

Subunitățile Batalionului 1 Infanterie Ușoară, la ordinul expres al lui Antonescu au acționat pentru capturarea și dezarmarea a două cuiburi de rebeli aflate în casele Elena Lupescu și Malaxa. Aici s-au folosit cinci tancuri cu ajutorul cărora s-au anihilat rapid grupurile care au opus rezistență, înecându-se în casa Malaxa.

Pe fondul unor acțiuni ale rebelilor din ce în ce mai lipsite de intensitate, s-a trecut la acțiuni de curățire a zonelor unde s-au dat lupte, pentru împrăștierea manifestanților.

În aceeași zi, coloane motorizate germane au făcut o demonstrație de forță pe străzile capitalei în sprijinul generalului Antonescu, anulând orice speranță a legionarilor.

Ordonanța emisă în seara zilei de 23 ianuarie de către Comandamentul Militar al Capitalei anunța că dezordinile încetaseră și armata controla situația pe deplin.

Luptele au continuat însă, în zilele de 24, 25 și 26 ianuarie, nemaivădând amploarea din zilele precedente.

S-au intensificat acțiunile de propagandă în rândul ostașilor difuzându-se prin diverse căi știri false, cu un conținut aberant: „Orașul Cluj a fost cedat de România Ungariei și trebuie eliberat“, „Jidanii au declanșat revoluția și legionarii acționează împotriva lor“, „Armata a atacat pe legionari“, „Generalul Antonescu s-a unit cu comuniștii“ etc. O importanță deosebită a avut-o, cel puțin pentru o perioadă, controlul legionarilor, încă de la începutul rebeliunii, asupra posturilor de radio din București, Băneasa și Bod.

Comandamentul Militar al Capitalei și Divizia 3 Infanterie au primit ordin în jurul orei 10 de la Președinția Consiliului de Miniștri să pună în aplicare Planul de acțiune. Generalul Ion Antonescu, care preluase personal comanda unităților

militare aflate în dispozitiv a ordonat să se reducă pe rând rezistențele rebelilor, începând cu Cazarma Gardienilor Publici, unde se afla cea mai importantă grupare de forțe legionare. La ora 10,45, generalul Constantin Sănătescu, însoțit de un procuror militar, au făcut somațiile legale pentru predarea și părăsirea cazarmii. Neprimindu-se răspuns s-a trecut la atac. Legionarii au răspuns cu focul tuturor categoriilor de armament, inclusiv cu tunul de pe tancul capturat cu o zi înainte. La puțin timp s-a atacat cu tancurile care au distrus mai întâi tancul capturat de rebeli. Timp de 5-10 minute s-a tras asupra clădirii inclusiv cu aruncătoare de mine. Luptele au durat până la ora 11,47 când, ultima rezistență din clădire a cedat și rebelii s-au predat în masă.

Cucerirea Cazarmii Gardienilor Publici a reprezentat un succes deosebit, legionarii fiind îndepărtați din apropierea clădirii Președinției Consiliului de Miniștri, obiectiv strategic de cea mai mare importanță de unde se coordonau acțiunile militare de represiune la nivelul capitalei și al întregii țări.

Lupte deosebit de violente s-au dat la sediul legionar de pe strada Roma, unde au acționat militarii din Regimentul 1 Vânători. Acestea au continuat și pe 23 ianuarie scăzând în intensitate abia a doua zi, când, importanta grupare legionară din această zonă s-a predat.

Pe 24 ianuarie se mai duceau lupte la Casa Studenților din Calea Plevnei, Facultatea de Drept, clădirea ziarului „Monitorul Oficial“, a ziarului „Universul“ și la Universitate. De asemenea erau semnalate grupuri mari de legionari la biserica Ilie Gorganj unde se aflau trupurile unor legionari morți.

În diverse cartiere din capitală, populația semnală comandamentului diviziei, bande de legionari care je-

luiau, incendiau, provocând mari dezordini. Militarii surprinși izolați erau dezarmați și dezbrăcați de efecte. Un oribil asasinat s-a produs pe strada Dudești unde, doi ostași din Regimentul 29 Infanterie au fost dezarmați de legionari, care i-au stropit cu benzină și le-au dat foc, arzând de vii.

Nu este lipsit de interes să remarcăm faptul că, în toată această perioadă atât poliția cât și jandarmeria și-au abandonat total atribuțiile, îngreunând mult acțiunile armatei, care a fost nevoită să preia desfășurarea acțiunilor specifice acestora.

Începând cu 25 ianuarie, pe măsură ce noi unități au intrat în dispozitiv cu misiunea de menținere a ordinii, părți din unitățile Diviziei 3 Infanterie au fost retrase la periferia capitalei. În urma descinderilor făcute în această zonă la unele cuiburi legionare s-au găsit imense cantități de bunuri furate: bani, bijuterii, baloturi de stofe, blănuri, alimente, arme. Aceste bunuri au fost inventariate și s-a început redistribuirea lor celor păgubiți.

Pe parcursul acestor zile, când Divizia 3 Infanterie s-a aflat în centrul evenimentelor, și-au pierdut viața un număr de 21 de ofițeri, subofițeri și soldați, în timp ce alți 53 au fost grav răniți. Pentru cei decedați s-au organizat funeralii naționale. Cei răniți, precum și familiile celor căzuți în lupte și urmașii acestora au fost înproprietăți cu pământ. Un mare număr de ofițeri, subofițeri și soldați au fost decorați cu ordine și medalii sau înaintați în grad.

Unitățile Diviziei 3 Infanterie au mai fost menținute o scurtă perioadă de timp în capitală după care s-au reîntors în garnizoanele de reședință, misiunea lor fiind considerată încheiată.

Din punct de vedere militar, decizia de aducere a Diviziei 3 Infanterie din județul Argeș în București în scopul lichidării rebeliunii legionarilor s-a dovedit a fi inspirată.

Ordinea și disciplina cu care s-a acționat au compensat o serie de deficiențe privind modul de acțiune și insuficienta pregătire a militarilor privind ducerea luptei în localități, precum și cele datorate lipsei din dotare a unor categorii de armament specifice.

Merită a fi subliniată rațiunea de care au dat dovadă atât militarii cât și comandanții acestora, care au evitat cât au putut să transforme capitala într-o baie de sânge, numărul victimelor fiind limitat în raport cu anvergura confruntărilor dintre beligeranți.

Din punct de vedere politic, evenimentele au avut o dublă semnificație: au marcat eliminarea definitivă a Mișcării legionare din viața politică a țării, aducând, pe de altă parte, grupării antonesciene acel plus de recunoaștere și încredere ca element justificativ în vederea instaurării dictaturii militare, considerată a fi singura soluție pentru a salva țara, în situația deosebit de complexă în care se găsea atât pe plan intern cât și internațional.

NOTE

1. Arhivele Ministerului Apărării Naționale, fond M.Ap.N., fond Comandamentul Militar al Capitalei, fond Cabinetul Ministrului, fond Marele Stat Major, fond Divizia 3 Infanterie: 1 (vol. I), 3, 8, 10, 15 (vol. I); 1A, 1B, 7; 1/5, 1/6, 2/3, 5/1, 130; 1, 2, 3, 4, 6, 7, 10, 14, 15, 19, 31 A, 34 D, 35 (vol. II și III), 37, 38,

49, 50 B, 50 C, 61 (vol. II), 68, 71, (vol. I), 72, 276, 278, 281, 299, 301, 378, 379 (vol. I).

2. Arhivele Ministerului de Interne, fond documentar; fond Președinția Consiliului de Miniștri.

3. Arhivele Statului — filiala Argeș, fond Prefectura Județului Argeș.

**THE 3-rd INFANTRY DIVISION —
THE INTERFERING FORCE FOR THE ANNIHILATION
OF LEGIONNAIRE REBEL LION FROM BUCHAREST
— JANUARY 1941**

Abstract

In order to relax the situation which was becoming more explosive, Ion Antonescu ordered to the 3-rd Infantry Division, since December, to move to the capital. This task force unit was formed by the regiments 1 Vânători, 4 Dorobanți and 6 Artillery dislocated in Pitești, and 30 Dorobanți Muscel Regiment, dislocated in Câmpulung-Muscel town. The commander of the division was general Ion Bortianu.

The legionnaire rebellion started on the 21-st of January 1941, when the units of the division entered into a few sectors of the capital.

The rebels, before starting the hostilities, had occupied the buildings of some important institutions of the state like The Barracks of the Public Guards (Cazarma Gardienilor Publici), The Headquarters of the Capital Police (Prefectura Poliției Capitalei), the buildings of some ministries.

Since the 22-nd January 1941 general Ion Antonescu takes personal control of the military operations, ordering the starting of the actions for the annihilation of the rebellion.

There were important fights at

the HQ of the Capital Police (Prefectura Poliției Capitale) and at the Barracks of Public Guards (Cazarma Gardienilor Publici), where the rebels had important forcing groups. For the annihilation of the rebels resistance all kinds of arms weapons were used including mine launchers and tanks. At this objectives actioned small units from regiments 1 Vânători and 4 Argeș. The Regiment 30 Dorobanți Muscel units defended The Central Post-Office (Poșta) and The Phones' Palace (Palatul Telefoanelor).

The casualties suffered by the Division 3 Infantry were 21 dead officers, NCOs and soldiers and 53 persons with severe injuries. The rebellion casualties were bigger.

For the dead soldiers were organized national funerals. The wounded, the families and offsprings of the dead were given land lots. A great number of officers and soldiers were decorated and advanced in rank.

Just after the rebellion loss, the units of The 3-rd Infantry Division were returned into the barracks, their mission being considered finished.

MUZEOGRAFIE ȘI ISTORIA CU TURII

CONSIDERAȚII GENERALE ASUPRA ISTORIEI CÂMPULUNGULUI

ȘTEFAN TRÂMBACIU

Confirmat documentar ca cel mai vechi oraș medieval românesc format între Carpați și Dunăre, la 1300, Câmpulungul a atras de timpuriu atenția unor cercetători dornici să pătrundă în această istorie seculară a așezării, să-i dezvăluie și să-i cerceteze rolul politic, economic, social și cultural în diferitele perioade istorice ale Țării Românești. Câmpulungul este una dintre localitățile țării noastre care se poate mândri cu patru lucrări monografice, dintre care trei sunt scrise până în anul 1944. Cel care a scris prima monografie a fost C. D. Aricescu¹. Originar din Câmpulung, C. D. Aricescu a folosit la întocmirea monografiei o documentație boagă. El ne dă informații despre obștea moșnenilor câmpulungeni și acordă o însemnată deosebită evenimentelor contemporane cu el, când de altfel a fost și episcopul și secretarul obștii, încercând s-o apere de acaparatori și de tendințele magistraturii de a-și însuși veniturile munților.

Cunoscutul folclorist Constantin Rădulescu-Codin² este autorul celei de a doua monografii despre Câmpulung. Ea este însoțită de un supliment intitulat „Călăuza vizitatorului celor mai de seamă locuri și monumente istorice din oraș și din împrejurimi”. Folosește un interesant material informativ, însă informațiile certe despre oraș și obște sunt foarte sumare.

A treia monografie, având o temeinică documentație apare sub semnătura preotului Ion Răuțescu și este intitulată „Câmpulung Muscel”³. Autorul își bazează lucrarea pe documente din arhiva protoeriei fostului județ Muscel și din cea a obștii moșnenilor Câmpulungeni. El reproduce doar primele trei documente din „Pânza orașului Câmpulung”. Ultima monografie, elaborată de un colectiv coordonat de prof. dr. Gheorghe Pănuță⁴, face și ea referiri la unele documente din „Pânza orașului Câmpulung”, tratează pe larg istoria orașului Câmpulung, cu toate aspectele ei, și destul de sumar istoricul obștii moșnenilor câmpulungeni.

În ultimul timp au fost publicate studii și articole în reviste și colecții de studii⁵, de către cercetători în a căror preocupare a stat istoria Câmpulungului, punându-se în valoare date inedite despre dezvoltarea orașului, dar și a obștii moșnenilor câmpulungeni. În diferite etape istorice. Unele dintre ele se referă la comerț. „Câteva date privind comerțul dintre Câmpulung, Brașov și Sibiu în sec. al XIV-lei și al XV-lea”⁶, sau la aspectele demografice ale orașului ca „Așezările de „ungureni” pe pământul obștii Câmpulungenilor”⁷. „Aspecte economice, sociale și demografice ale Câmpulungului oglindite în cartografia din 1838. (I și II)”⁸ și „Câteva mărturii documentare referitoare la

Câmpulung din prima jumătate a veacului trecut⁹, „Orașul Câmpulung Muscel oglindit în statistica din anul 1832”¹⁰, „Imagini și fragmente documentare inedite despre Câmpulung”¹¹, „Pânza cu vechile privilegii ale orașului Câmpulung Muscel (1215—1747)”¹², „O mărturie arheologică privind viața economică a Câmpulungului medieval”¹³ și „Cercetările arheologice din zona fostei Curți Domnești din Câmpulung, jud. Argeș”¹⁴. De altfel, în ultima perioadă, s-au impus cercetările arheologice la monumentele de cult din oraș și la Complexul feudal Negru Vodă¹⁵, fostă reședință voievodală în sec. al XIV-lea. Rezultatele cercetărilor arheologice întăresc cu dovezi peremptorii ceea ce se poate deduce din informațiile documentare și din alte izvoare care se referă la Câmpulung și la obștea moșnenilor câmpulungeni.

Lucrările speciale, au o mare importanță în tratarea unor probleme din istoria orașului Câmpulung Muscel în toate etapele sale de dezvoltare și în toate domeniile. Astfel, informații despre anumite probleme au apărut sub semnătura lui Paul Binder¹⁶, Emil Lăzărescu¹⁷, Heinz Stănescu¹⁸.

Despre învățământul muscelean și câmpulungean au scris Nichita Adăniloae¹⁹, Gheorghe Pârnuță²⁰, Spiridon Cristoceă²¹, Ștefan Trămbaciu²². Istoricul unui vechi cartier câmpulungean a constituit tema unui studiu apărut sub semnătura lui Flaminu Mărtu²³. Despre organizarea și monumentele orașului Câmpulung a scris Carmen Jinga Oprescu²⁴, iar despre sistematizarea lui, Andrei Căpușan²⁵. Despre cum se reflectă orașul Câmpulung în cartea străină și românească au scris Constantin Șerban cu Mariana Mihăilescu²⁶ și Adri-

an Săvoiu²⁷. Tot despre monumentele Câmpulungului a scris și Dumitru Băjan²⁸, iar Dumitru Baci²⁹ a scris romantic și cu o duioasă aducere aminte despre amintirile sale din anii copilăriei și tinereții din orașul în care a copilărit și pe care îl vizita ori de câte ori avea ocazia.

Multe dintre lucrările speciale au fost dedicate unor personalități de cultură care s-au ridicat din Câmpulung Muscel și care s-au afirmat pe plan național și internațional. Astfel, prof. univ. dr. Dan Simonescu³⁰ a acordat o atenție deosebită culturii orașului, dar și unor personalități³¹. Dintre autorii care au scris despre aceste personalități putem aminti pe Aurică Smaranda³², Radu Ionescu³³, Adrian Săvoiu³⁴, Bianca Bentoiu³⁵, Mircea Constantinescu³⁶, Lidia Mihăilescu³⁷, Corneliu Tamaș³⁸ și din nou Dan Simonescu³⁹, Radu Ionescu⁴⁰ și Lidia Mihăilescu⁴¹.

Un capitol aparte l-au constituit lucrările despre obștea moșnenilor câmpulungeni publicate în ultimul timp. Astfel, sunt publicate lucrările „Raporturile dintre obștea Câmpulungului și administrația orașului până la jumătatea sec. al XIX-lea”⁴², „Așezământul obștei moșnenilor câmpulungeni din 23 mai 1915”⁴³ și „Organizarea obștii moșnenilor câmpulungeni”⁴⁴.

În sfârșit, ca să închei tot cu o lucrare despre monografia, este publicată și lucrarea „Monografiile orașului Câmpulung și cele ale instituțiilor sale”⁴⁵. După cum se vede, despre Câmpulung, despre cultura sa și despre unele aspecte sociale ale lui, s-a scris foarte mult. Se simte, însă, nevoia unei lucrări monografice care să surprindă evoluția istorică a orașului, fără părtinire și cu analiză critică a unui istoric detașat de interpretări politice.

NOTE

¹ C. D. Aricescu, *Istoria Câmpulungului*, vol. I—II, Buc. 1855—1856.

² C. Rădulescu-Codin, *Câmpulungul istoric și legendar*, Câmpulung, 1926.

³ I. Raușescu, *Câmpulung Muscel*, Monografie istorică, Câmpulung Muscel, 1943.

⁴ I. Hurdubețiu, Fl. Mărtu, N. Nicolescu, Gh. Pârnuță, I. Stănculescu, *Câmpulung Muscel ieri și azi*, 1974.

⁵ Revista „Studii și comunicări” editată de Muzeul Câmpulung Muscel din care au apărut cinci volume, sub coordonarea prof. dr. Ștefan Trămbaciu.

⁶ Ștefan Trămbaciu, în „Studii și Comunicări” vol. I, Câmpulung Muscel, p. 37—40, 1981.

⁷ Ibidem, pag. 55—60.

⁸ Th. Mavrodin, în „Studii și Comunicări”, vol. II, Câmpulung Muscel, 1982, pag. 119—147.

⁹ Vasile Novac, în „Studii și Comunicări”, vol. II, Câmpulung Muscel, 1982, pag. 111—118.

¹⁰ Mircea Gălcă și Ștefan Trămbaciu, în „Studii și Comunicări”, vol. I, 1981, Câmpulung Muscel, pag. 67—75.

¹¹ Dan Simonescu, în „Studii și Comunicări”, vol. II, Câmpulung Muscel, 1982, pag. 85—91.

¹² Gh. Pârnuță, în „Studii și Comunicări” vol. I, Câmpulung Muscel, 1981, pag. 41—46.

¹³ Gh. Cantacuzino, Sp. Cristoceă, St. Trămbaciu, în „Studii și Comunicări”, vol. II, Câmpulung Muscel, 1982, pag. 51—55.

¹⁴ Gh. Cantacuzino, Sp. Cristoceă, St. Trămbaciu, în „Materiale și Cercetări Arheologice”, a XVII-a sesiune anuală de rapoarte Ploiești, 1983. Partea a II-a. Academia Română, Comisia națională de Arheologie, București, pag. 517—524.

¹⁵ Gh. Cantacuzino, Sp. Cristoceă, Th. Mavrodin și St. Trămbaciu, „Principalele rezultate ale cercetărilor arheologice de la fosta Curte domnească din Câmpulung Muscel din anii 1975—1977”, în „Studii și Comunicări”, vol. I, Câmpulung Muscel, 1981, pag. 23—31.

¹⁶ Paul Binder, *Din nou despre „Comes Laurencius de Longo Campo”*, în „Studii și Comunicări de Istoria Artelor”, tom. 22, 1975.

¹⁷ E. Lăzărescu, „Despre piatra de mormânt a comitelui Laurentiu și câteva posibile probleme arheologice și istorice în legătură cu ea”, în SCIA, nr. 1—2, 1957.

¹⁸ H. Stănescu, „Contribuție în baza studiilor vechilor monumente și peșteri, la cunoașterea vieții la Câmpulung Muscel, în timpul orânduirii feudale”, în SCIA, nr. 2, 1961.

¹⁹ Nichita Adăniloae, „Învățământul muscelean între anii 1850—1877”, în „Studii și Comunicări”, vol. III, 1984, Câmpulung Muscel, pag. 161—177, și „Învățământul muscelean între anii 1877—1900”, în „Studii și Comunicări”, vol. IV, 1987, Câmpulung Muscel, pag. 171—190.

²⁰ Gh. Pârnuță, Ion P. Radu, Ion Lupu, „Învățământul în Muscel în sec. al XVII—XIX-lei”, București, 1968.

²¹ „Contribuții la cunoașterea învățământului public sâtesc în județul Muscel între anii 1838—1848”, în „Studii și Comunicări”, Muzeul Pitești, 1980.

²² Spiridon Cristoceă, Ștefan Trămbaciu, „Aspecte ale învățământului public sâtesc în fostul județ Muscel, între anii 1857—1864”, în „Studii și Comunicări”, Câmpulung Muscel, 1981.

²³ Fl. Mărtu, „Mișcarea Câmpulungului medieval și biserica Sf. Gheorghe Olari”, în B.O.R. XC. nr. 3—4, 1972.

²⁴ Carmen Jinga Oprescu, „Considerații asupra organizării orașului medieval Câmpulung Muscel”, în „Studii și Comunicări”, vol. II, Muzeul Câmpulung Muscel, 1982, pag. 105—110.

²⁵ Andrei Căpușan, „Sistematizarea urbană la Câmpulung la începutul veacului al XX-lea”, în „Studii și Comunicări”, vol. IV, 1987, Muzeul Câmpulung Muscel, pag. 211—218.

²⁶ Constantin Șerban, Mariana Mihăilescu, „Orașul Câmpulung și împrejurimile sale reflectat în cartea străină europeană din sec. al XVII-lea și al XVIII-lea”, în „Studii și Comunicări”, vol. 4, 1987, Muzeul Câmpulung Muscel, pag. 199—204.

²⁷ Adrian Săvoiu, „Câmpulungul și împrejurimile sale în „Impresii de călătorii în România” de Al. Pelimon”, în „Studii și Comunicări”, vol. IV, 1987, Muzeul Câmpulung Muscel, pag. 205—210.

²⁸ Dumitru Băjan, „Crucea Jurământului”, studiu analitic și istoric, cu două gravuri pe zinc și o anexă, Câmpulung, 1929, pag. 10.

²⁹ Dumitru Baci, „Lumini Muscelene”, Ed. Sport Turism, 1982.

³⁰ Dan Simonescu, „Viața literară și culturală a Mănăstirii Câmpulung (Muscel) în trecut”, Câmpulung Muscel, 1926.

³¹ Dan Simonescu, Petre Costinescu, C.D. Aricescu, „Scrieri alese”, Ed. Minerva, București, 1982.

- ³² Aurică Smaranda, „O sută douăzeci de ani de la nașterea sculptorului Dimitrie D. Mirea, 1864-1942”, în „Studii și Comunicări”, vol. IV, 1987, Muzeul Câmpulung Muscel, pag. 245-250.
- ³³ Radu Ionescu, „Un iubitor al Muscelului. La 100 de ani de la moartea lui Carol Popp de Szathmari”, în „Studii și Comunicări”, vol. V, 1989, Muzeul Câmpulung Muscel, pag. 181-184.
- ³⁴ Adrian Săvoiu, „Ue pedagog enciclopedist al Câmpulungului Muscel: Gheorghe Șapcaliu”, în „Studii și Comunicări”, vol. V, 1989, Muzeul Câmpulung Muscel, pag. 185-188.
- ³⁵ Bianca Benteoiu, „Dumitru Nanu, un câmpulungean traducător al lui Corneille și Racine”, în „Studii și Comunicări”, vol. V, 1989, Muzeul Câmpulung Muscel, pag. 189-194.
- ³⁶ Mircea Constantinescu, „Profesorul dr. Nicolae Gheorghiu, 1864-1950” în „Studii și Comunicări”, vol. 2, 1982, Muzeul Câmpulung Muscel, pag. 241-244.
- ³⁷ Lidia Mihăilescu, „C. D. Aricescu și pasiunea pentru istorie”, în „Studii și Comunicări”, vol. 2, 1982, Muzeul Câmpulung Muscel, pag. 237-240.
- ³⁸ Corneliu Tamaș, „Un câmpulungean patriot: Grigore Procopiu”, în „Studii și Comunicări”, vol. I, 1981, Muzeul Câmpulung Muscel, pag. 127-130.
- ³⁹ Dan Simonescu, „Evocare. Profesorul Dumitru Baciu (1883-1946)”, în „Studii și Comunicări”, vol. IV, 1987, Muzeul Câmpulung Muscel, pag. 257-262.
- ⁴⁰ Radu Ionescu, „Implicații politice în bibliografia profesorului George Oprescu”, în „Studii și Comunicări”, vol. V, 1989, Muzeul Câmpulung Muscel, pag. 217-220.
- ⁴¹ Lidia Mihăilescu, „Dr. C. I. Parhon, om și patriot”, în „Studii și Comunicări”, vol. I, 1981, Muzeul Câmpulung Muscel, pag. 131-134.
- ⁴² Șt. Trâmbăciu, Op. cit., pag. 151-159.
- ⁴³ Mircea Gălcă, Șt. Trâmbăciu, „Studii și Comunicări”, vol. II, 1982, Muzeul Câmpulung Muscel, pag. 67-75.
- ⁴⁴ Șt. Trâmbăciu, în „Studii și Comunicări”, vol. IV, 1987, Muzeul Câmpulung Muscel, pag. 117-126.
- ⁴⁵ Silvestru Voinescu, în „Studii și Comunicări”, vol. I, 1981, Muzeul Câmpulung Muscel, pag. 143-148.

Abstract

short look upon it, concluding with the necessity of an exhaustive monography.

Câmpulung is the oldest Romanian Medieval town. Hence, the bibliography of its long existence will be a very rich one. The author has a very

ZINCA GOLESCU

GRIGORE CONSTANTINESCU

„Sunt descendentă dintr-o viță de panduri și, poate, de aceea, inima mea a moștenit câte puțin din forța și curajul acestora”, mărturisea cu mândrie craioveanca Zăe Farfara, devenită, după căsătoria prematură, la numai 12 ani, cu cărturarul Dinicu din Golești, Zinca Goleșcu.

De la Dinicu, va fi învățat — deși nu mai era alături de el din 1820 — ca „adunând binele, care din citiri de cărți bune și folositoare, care din călătorii, care din întâlniri și adunări cu oameni de neamuri luminate, să-l împărtășim compatrioților noștri și să-l sădim în pământul nostru, spre rodire înmulțită”, de vreme ce binele adunat și de ea rodise în Ștefan, Nicolae, Radu și Alexandru — pe care istoria pământului românesc îi poartă cu cinste, reliefând coeziunea lor spirituală plămădită în luptă pentru eliberarea poporului, sub numele de „frații Golești”.

Nu numai din fresca mizeriei Birnicilor zugrăvită „în cartea de căință, de durere pentru suferința omenească, de rușine pentru barbaria românească — **Insemnare a călătoriei mele** — crasă de marele boier Dini-cu Goleșcu, va fi cunoscut Zinca „ti-căloșia și sărăcia atât de mare”, în care se zbătea poporul.

Anticipând programul umanitar al revoluției pașoptiste care prevedea desființarea robiei, Zinca Goleșcu, re-

voltată de regimul odios la care erau supuși robii, cere, în 1840, restituirea a 20 de familii de robi țigani.

Gestul de profundă semnificație socială însoțit de îndemnul adresat fiilor: „să nu fiți niciodată uitători de a ajuta pe cei sărmani!” nu putea rămâne fără ecou în inimile celor care adăraseră necondiționat la principiile revoluției viitoare.

Participarea la unul dintre momentele cruciale ale luptei poporului pentru „slobozenie socială și națională”, în care s-a manifestat plenar spiritul avangardist, n-a fost, în ceea ce o privește, consemnată decât episodic de către Dumitru C. Brătianu, dar într-o atitudine încărcată de o exemplară abnegație pentru cauza fiilor și nepoților ei — revoluția.

Retrospectarea evenimentelor din vara fierbinte a anului 1848 făcută în singurătatea unei camere londoneze prilejuiește lui Dumitru C. Brătianu exprimarea unui entuziast sentiment de admirație față de „muma celor patru frați proscrisi, frați de sânge, frați de inimă, frați de cruce și de sămânță”, Zinca Goleșcu — „rumânca ce cu a ei mână a înfipt în pieptu-mi cea dintâi cocardă a mântuirii și a cărei mână va primi într-o zi din ochii-mi cea dintâi lacrimă de bucurie a biruinței”.

Atașată idealurilor de libertate, Zinca împărțea, în toila revoluției,

cocarde tricolore, mobilizând — alături de alte figuri feminine care s-au dăltuit în memoria istoriei —, cu propriul său exemplu, masele la luptă.

Nu numai originea ei oltenească, ci, mai ales, însușirile morale ale luptătoarei determinaseră pe Ștefan și Nicolae, fiii săi, s-o gratuleze ca „panduroaică”. Zinca se dovedise, în situații excepționale, un caracter ferm, integru, conștient de capacitatea sa: „dacă n-aș avea în mine un veritabil sentiment de forță, chiar dacă-i doar mediocru, aș fi sfârșit ca broasca lui La Fontaine”, scria în replică fiilor.

Evocând cele trei luni ale „sfintei noastre revoluții”, cum îi plăcea s-o definească, Zinca își dezvăluia pregnant patriotismul, izvorul vital al aderării sale efective la principiile înscrise în Constituția revoluționară: „O, nu, dragii mei copii, nu voi uita niciodată aceste trei luni de fericire și bucurie generală care vor face cinste nației mele și care trebuie s-o înalte dintr-un veac de orbire și supunere servilă în fața voinei despotilor săi. Dar aceste luni, deși o scurtă durată, au trecut ca un vis frumos a cărui dispariție nu lasă decât regretul după ce te-ai trezit. Mă gândesc cu părere de rău, din adâncul sufletului, la zilele atât de fericite pe care le-am petrecut alături de voi patru, dragii mei copii”.

Norii întunecați ai contrarevoluției externe acopereau, după apusul sângeros din 13 septembrie 1848, cerul patriei luminat de sfârșit, dar efemeră constituție proclamată la Islaz.

Prin decretul din 25 septembrie 1848 subscris de Fuad Efendi și cămăcamaul Constantin Cantacuzino, sub pretextul că „întărâtând tulburările al căror teatru a fost Țara Românească în curgere de mai mult de trei luni, aflarea lor în țară nu se mai poate împăca cu ordinea și siguranța publică”, erau exilați, printre pri-

mii, Nicolae și Ștefan Golești. Îmbarcați pe ghimii, la Giurgiu, cu destinația Selim, sunt nevoiți să suporte privațiuni de tot soiul: ziua — soarele și vântul necruțător, iar noaptea — rogojinile și bezna temnițelor turcești de pe malurile Dunării.

În octombrie 1848, în speranța că va întâlni pe Ștefan și Nicolae, Zinca Golești pleacă împreună cu Radu Catinca Rosetti și nepotul ei, Constantin Racoviță, la Sibiu, cu intenția de a ajunge la Selim.

În decembrie, când în clepsidra vieții ei se scurg două luni ce i se par ani, „inima mamei, această întunecată pasăre de prevestiri rele” — cum mărturisește a fi și inima sa — e măcinată de neliniște, întrucât zvonurile despre intenția puterilor invadatoare de a cere Austriei închiderea revoluționarilor refugiați la Sibiu, se adaugă vestilor despre înăbușirea răscoalelor țărănești izbucnite în Oltenia, Prahova și Teleorman și despre destituirea lui Alexandru Racoviță din postul de ispravnic, pentru că se prezentase consulului încins cu eșarfa tricoloră a revoluției.

Correspondența Zincăi reprezintă, pentru perioada postrevoluționară, o cronică vie, punctată de demnitățile revoluționarei, de mândria patriotei, de accentele dramatice ale înstrăinării de familie și de țară. Nu e o cronică de familie diluată de un subiectivism matern, ci una scrisă cu „tăria în credință” cauzei, cu conștiința împlinirii datoriei până la sacrificiu pe altarul slujirii patriei.

„La București, informează Zinca, arestările se țin lanț. Se găsesc până la 300 de persoane închise la Mănăstirea Văcărești, toți condamnați pentru că luaseră parte la sfânta noastră Constituție. Aceleași persecuții au loc în județe: preoți, țărani și negustori sunt legați și duși cu zecile în căruțe la București; nu se știe ce se va mai face cu atâta lume ținută închisă. Re-

trași în umilele noastre locuințe din Sibiu, înconjurați de nefericiții noștri compatrioți, nădăjduim într-un viitor mai bun”.

E drept că un anume sentiment matern grefat pe vitraliul întunecos al scenei represiviilor de după revoluție colorează intens consemnările sale: „Bieți copii! la ce încercare, soarta crudă a vrut să vă supună! Nici chiar criminalii nu vor fi fost chinuți cum ați fost voi, pentru că ați vrut să ajutați pe cel asuprit și să dați pâine săracilor”, scrie, aflând de odiseea celor exilați la Selim.

Ideea slujirii cu devotament a patriei constituie leitmotivul corespondenței cu fiii săi aflați în exil. O proiectată întâlnire, la Sibiu, cu Ștefan și Nicolae, așteptată cu nedismulată emoție, e amânată: „Ați făcut să-mi bată inima, bunii mei copii, la vestea că în curând o să ne întâlnim. Totuși, îmi spuneți că vreți să mergeți la Paris pentru a avea o legătură directă cu Constantinopolul. Rămâneți acolo unde sunteți, dacă e necesar. Regretul că-mi lipșiți acum va fi alinat de nădejdea că vă sluiți bine patria”.

Idealurile de libertate, egalitate, fraternitate ale revoluției franceze luminaseră căile de luptă pentru întronarea dreptății în țară, căi urmate cu încredere și devotament de „frații Golești”.

Împărtășind aspirațiile purtătorilor de stindard ai revoluției din Franța, Zinca își exprima sentimentul de fericire, pentru că îi știa pe Ștefan și Nicolae la Paris, în „Capitala libertății, unde gândirea și cuvântul dreptății și al libertății nu se tem să fie înăbușite de zbirii poliției. Fericită țară! Fericiti cei ce se pot socoti fiii ei!”.

Compararea realităților din țară cu situația din Franța luminilor prilejuiește româncei reflecții amare: „Lor le e dată plăcerea, bucuria de a fi li-

beri. Nouă — tristețea, descurajarea de a avea la doi pași de nefericita noastră țară, cnutul despotismului”.

Pentru a-și sluji patria, pleacă imediat după sosirea sa la Sibiu, ca să facă propagandă revoluționară împotriva cnutului despotismului, fiul cel mai mic și cel mai consecvent principilor sale, Alexandru — Albu. „Alexandru ne-a părăsit pentru a merge să facă propagandă în Bucovina — scria Zinca, E grozav cu propaganda sa. Sunt tare neliniștită până aflu unde este și dacă acolo e în siguranță”.

Propagandă în apărarea revoluției făceau, alături de ceilalți exilați la Paris, Ștefan și Nicolae Golești. „Ple-dăm cauza noastră admirabil, îl informa, din Paris, pe Alexandru Racoviță, Nicolae Golești. Nu e ziar care să nu ne apere. Guvernul francez, ca și cel englez, se interesează mai mult acum. Mișcăm pământul și cerul pentru a ne atinge scopul, dar ne lipsesc banii”.

Credința în dreptatea cauzei revoluției pe care au îmbrățișat-o cu atâta devotament fiii ei și ceilalți fruntași aflați în exil a înrăurit atașamentul Zincăi la idealurile nobile ale mișcării. Dovedind un spirit de sacrificiu exemplar, Zinca Golești trimite, prin Alexandru Dimitrie Ghica, un substanțial ajutor bănesc exilaților (1 400 florini în argint), nu fără a reaminti lui Ștefan că fusese refuzată de cei cărora le ceruse un împrumut, deși îl garantase cu actele pământului: „Tu trebuie să știi că te respectă, te apreciază sau nu, după cum norocul îți surăde sau te părăsește. Astfel, văzându-ne trecând, fără voia noastră, granițele țării, ne-au socotit ca pe niște nenorociți proscriși fugari cărora nu trebuie să le acorzi nici un credit”.

Deoarece Sibiul devenise între timp teatrul operațiunilor militare între revoluționarii maghiari conduși de generalul Iosif Bem și armatele con-

trarevoluției, Zinca se hotărăște să revină în țară: „După luarea Sibiuului de către unguri, a trebuit să părăsesc acest oraș de teamă că austriecii vor relua luptele angajând o a doua bătălie cu Bem care, fără îndoială, s-ar fi închis pentru a se apăra între zidurile Sibiuului. Era, prin urmare, teama de un spectacol al măcelului și exterminării... Am plecat, așadar, în țara mea, crezând că găsesc liniștea în sânul micii mele familii și așteptând zile mai bune“.

La Golești, unde revine la 12 martie 1849, nu găsește liniștea răvnită, ci, dimpotrivă, întâlnește brutalitatea „invadatorilor“ care reintroduseseră vechea „ordine“ regulamentară, măsurile samavolnice ale autorităților locale. Pentru a evita situația neplăcută de a i se percheziona, în prezența sa, conacul, Zinca e nevoită să dea înscris administratorului de la Pitești, Bellu, și unui ofițer din armata țaristă sosiți cu mandat de arestare împotriva lui Radu, că acesta rămăsese împreună cu Albu în Transilvania.

Fericirea regăsirii celor dragi de la Golești e întreruptă, după numai trei săptămâni, de ordinul căimacamului, prin care i se cerea ca, în termen de 6 zile, să părăsească țara: „Acum, când mă știu izgonită din țara mea, răzbunarea lor e satisfăcută“, scrie, din Istanbul, unde sosise la 7/19 aprilie 1849, Zinca Goleșcu. Nădăjduia să-l întâlnească acolo pe Nicolae, dar acestuia i se interzisese debarcarea și se înapoiase în Franța.

La Brussa, în Asia Mică, unde erau în surghiun, printre alții, Radu și Alexandru-Albu, cărora turcii le fixaseră câte o pensie lunară de 1 000 de piaștri, Zinca observă, cu spiritul ei pătrunzător, că erau tratați cum nu se poate mai bine, că se bucurau de deplină libertate, dar că turcii sunt, prin acest mod ciudat de comportare față de românii exilați, „răi comedi-

eni“, deoarece, încercând să le creeze acestora impresia că sunt priviți ca drept-credincioși supuși ai sultanului, abia știu să facă să se miște câteva marionete“.

Evadarea celor doi fii aflați la Brussa cu intenția de a se înrola în armata revoluționară maghiară este amânată, prin sosirea Zincăi, întrucât aceasta se temea că Turcia, ca măsură represivă, va confisca averile exilaților. Pentru a nu risca să se vadă „sub zăvoarele închisorii“ după plecarea fiilor ei, Zinca planuiește să părăsească Brussa.

Cât despre proiectata înrolare, sub stindardul lui Bem, a lui Radu și Albu, Zinca, a cărei admirație pentru conducătorul militar al revoluției maghiare, nu are limite — crede că „intenția lor e prea generoasă pentru a nu o aproba din adâncul inimii“. Bem „face el singur cât 20 000 de soldați, proclamă, solemn, Zinca. Pentru ea, cauza ungarilor e „nobilă și sfântă“ și dorește unirea „inimilor celor două națiuni, pentru ca împreună să înlătuiască planul măreț de egalitate și fraternitate“. În naivismul ei politic, Zinca nu-și dă seama că anexarea Transilvaniei la noul stat maghiar proclamat independent sub conducerea lui Kossuth, făcută fără consultarea românilor, generase luptele sângeroase dintre români și unguri care serveau cum nu se putea mai bine deveziei adoptate și de habsburgi: „divide et impera“. Teroarea dezlănțuită din ordinul revoluționarilor maghiari ce făceau jocul nobilimii (spânzurarea și împușcarea unor țărani și cărturari români) a împiedicat situația dintru început, pe aceeași parte a baricadelor revoluției, a românilor și a ungarilor. Bem cucerise o mare parte din Transilvania, dar Apusenii moșilor lui Avram Iancu, sub steagul căruia luptase „ca un viteaz“ și nepotul Zincăi, Constantin Racoviță, nu!

Tributară crezului ei, Zinca se lamentează, la 3 septembrie 1849, după capitularea armatei maghiare de sub comanda generalului Gergey Artur la Șiria, lângă Arad, în fața generalului rus Paskevici: „Când te gândești că a fost lăsată să fie călcată în picioare și măcelărită o națiune vitează și înzestrată cu simțăminte cele mai liberale și mai generoase, o națiune care avea un viitor așa de strălucit, poate și pentru naționalitățile care o înconjoară... când vezi că totul s-a întâmplat în fața unei întregi Europe civilizate și progresiste, îți vine să te îndoiești de tot, să te dezgusti de tot, să urăști tot neamul omenesc“.

Europa „civilizată și progresistă“ o decepționase și prin zdrobirea republicii romane. Complotând „împotriva dorinței națiunilor de a se ridica și a se constitui“ — după cum observă Nicolae Bălcescu în scrisoarea adresată lui Ion Ghica — „guvernele europene s-au înțeles să înfrâneze mișcările revoluționare, iar diriguitorii destinelor popoarelor săltați la cârmă pe baricadele revoluției calcă în picioare principiile pentru care erau gata, nu demult, să se jertfească, înăbușind ecoul lor cu armele contrarevoluției“.

„Oamenii cari pot face binele și da libertate lumii se coalizează între ei, pentru a o înăbuși și a o nimici de pe fața pământului“, constata dezolată Zinca Goleșcu. Astfel, Ludovic Napoleon Bonaparte ordonă generalului Qudinot să treacă prin foc și sabie republica mazziniană, pentru a-i da papei Pius al IX-lea puteri absolute la Roma.

Aflată în vâltoarea evenimentelor în care s-au stins flăcările revoluțiilor europene, Zinca e revoltată pe Republica franceză care „și-a asasinat sora“, pe „guvernul Franței care îți face milă și a cărui politică îl acoperă de rușine“. Considerând că „Franța

liberă și progresistă dă prin înfrângerea republicii mazziniene cu un veac înapoi, Zinca conchide indignată: „Rușine pururea Franței și reprezentanților ei!“.

Martoră, în inima Imperiului otoman, a creșterii tensiunii în relațiile turco-ruse, Zinca speră că un eventual război între aceste două puteri poate schimba starea actuală a țării lor noastre într-un viitor strălucit“.

Demersurile susținute pentru eliberarea fiilor ei aflați la Brussa, ca și pentru aprobarea de către turci a repatrierii sale din Istanbulul care i se pare o închisoare, îi macină nervii, dar nu-i frâng demnitatea. Refuză să se înjosească până-ntr-atât ca să scrie noului domn al Țării Românești, Barbu Stirbey, iar, după ce obține, cu greu, prin intermediul lui Ion Ionescu de la Brad, o audiență la marele vizir Reșid pașa, fără, însă, a-i putea vorbi, izbucnește: „Să-i ia dracu!“, nădăjduind, totuși, că va pleca „fără să facă temeneli în dreapta și în stânga“.

Nu poate accepta condiția impusă, aceea „de a adresa o petiție domnului pentru a dezaproba formal sentimentele din trecut și a se declara“ supusă servitoare a celor doi comisari imperiali și a altetei sale, printul Stirbey, pentru că numai așa — scrie Zinca — te poți întoarce în țară cu fruntea sus... Dar cine va putea avea atât de puțină mândrie, atât de puțin respect față de sine însuși pentru a se lăsa târât în noroiul acestei maniere — se întreba Zinca. Nimeni, fără îndoială, sau foarte puține persoane... printre care eu nu mă voi număra“.

Se număra, în schimb, printre „persoanele periculoase“ de care turcii se întrebau „dacă se pot întoarce în țara lor fără să izbucnească o revoluție“. „Am ajuns, în sfârșit, să smulg, din mâinile lui Aali pașa, învoirea de a mă întoarce în țară“, scria Zinca. După carantina făcută la Brăila împre-

ună cu Catinca Rosetti, e nevoită să ocolească — din ordinul Vorniciei — Bucureștii și, după 8 zile de călătorie extrem de obositoare, ajunge în Golești, la 8 noiembrie 1849. „Dușmanii noștri, de ciudă că mă revăd revenită în patria mea, fără să le fi cerut permisiunea, au vrut să-mi reamintească faptul că ei sunt totul în țară”. Deși, mai târziu, i se permite de către Omer pașa să vină în București, după numai 3 zile — timp în care se convinge de simpatia domnitorului, dar și de antipatia „prietenilor” care o bârfesc că „poartă doliu după Constituție” și o ocolește, părăsește, din ordinul generalului Lüders, Capitala. Când i se oferă, însă, prilejul de a se răzbuna pe Lüders, care își anunțase vizita la conacul Golești, nu ezită s-o facă. Pentru a-l ține în picioare pe musafirul nepoftit, Zinca goleşte salonul de mobilier, oprind, numai pentru ea, un jilt.

În spiritul de frondă contra ocupației, se scurg zilele „republicii de la Golești” în care „40 000 de balonete dușmane n-au putut să pună rândul legală”, bravează Catinca Rosetti. În iarna 1849—1850, Zinca citește gazeta *L'Europe Démocratique*, se interesează de „*Les derniers moments de la Pologne*” a lui Adam Mickiewicz, așteaptă nerăbdătoare scrisori de la cei patru fii aflați în exil, vinde moșie după moșie, Hanul roșu de peste drum de conac și bijuteriile, „dând exemplu — cum socotea Albu — de abnegație și devotament pentru cauza instaurării unui regim al egalității și fraternității printre români”.

De aceea, respectul de care se bucura printre revoluționarii exilați era imens. C. A. Rosetti și-o imagina „modelul mumelor societății viitoare”, iar actorul Costache Aristia, fost șef al Gărzii naționale în timpul revoluției pașoptiste, o slăvea într-o patetică scrisoare în versuri adresată lui Ștefan Golescu:

„Trăiască nalta, scumpa ființă,
Quare produse frumos, prin tine,
Stimă, onoare, dulce dorință,
În România, speratul bine!”

Trăiască, fie tot onorată,
Quât va fi, este și fu iubită
Onoarea-a toată lumea cântată,
Și libertatea sacră dorită!

Trăiască, fie a României,
a libertății tot românească
Maică ferică, și a frăției,
Maica ta frate, Zinca Golescu!”

În concertul de voci bărbătești de la 1848, s-a făcut auzit și glasul „mamei” fiică demnă a României, care n-a cerut niciodată Providenței, pentru copiii ei, „nici bogății, nici mărire, ci doar sănătate și puțința de a-și sluji țara!”.

La Golești, anii de după înăbușirea revoluției se scurg în nădejdea că „după ploaie, va veni timp frumos”. Furată de grijile conacului, Zinca e preocupată de repararea atenanselor, de arături în vie, își regăsește, o dată cu sosirea primăverii, vechea pasiune pentru sădirea florilor, care însoțesc adesea, cu mesajul lor de afectivitate, scrisorile către cei dragi aflați departe de patrie: „Lipsa voastră mă face să sufăr mult”, li se destăinuie mama, mărturisindu-le că, în mica „republică de la Golești”, singurătatea le e „înfrumusețată de glasul lor”, scrisorile de la ei fiind „armonia care încântă și dă curaj, însuflețind încrederea că se vor strânge în curând laolaltă”.

Spre apusul anului 1850, Zinca ridică vâlul de întuneric abătut de vitregia vremurilor peste temelia de lumină a Școlii slobode obștești ctitorite, la 1 mai 1826, de către Dinicu Golescu: „Mama a deschis școală la Golești, scrie Ana Racoviță fraților săi aflați în exil. Până acum, sunt aproape 25 de copii; la primăvară,

însă, ea va repara câteva odăi, fiindcă localul este mic și, atunci, o să aducă și un profesor care să știe mai mult decât acesta pe care îl avem acum”. Actul cărturăresc al Zincăi, izvorât dintr-un adânc simțământ umanitar, se izbește, însă, de spinoase dificultăți financiare. „Nu poate să facă binele așa cum îi cere inima”, remarcă fiica sa, Ana, cunoscând greutățile de la Golești.

Țara geme sub cizma ocupației străine. Mișună, peste tot, spionii. Se lansează zvonuri false despre o posibilă revoluție, pentru a se pretexta, astfel, prelungirea ocupației și a se tergiversa amnistiarea emigranților. În această atmosferă apăsătoare, Zinca se plânge că „trebuie să-și ascundă cineva în fundul inimii taina prețioasă a iubirii sale patriotice, deoarece, astfel, poate compromite interesele cele mai scumpe ale patriei”.

Măcinată de îndoieli, Zinca nădăjduiește, totuși, în biruința „democrației binefăcătoare”, în vremea în care „oamenii se vor înfrăți pentru a-și realiza binele, fără să recurgă la războaie și să se măcelărească unii pe alții, ca fiarele sălbatice”.

Bătrânul conac al Goleștilor întinerește, când se încinge, în fața foisorului, hora țărănească, la nunta nepoatei Zincăi, Zoe Racoviță, cu Effingham Grant — secretarul Consulatului britanic la București — și-și coboară sfâșiat de durere, pe poarta de la intrare, zăbranic de doliu, când Alexandrina-Luță Racoviță se stinse din viață la numai 20 de ani, îmbolnăvindu-se de tifos, în timp ce îngrijea o bolnavă din sat. Inima încercată a Zincăi, adună, în pragul bătrâneții, bucurii și dureri neîmpărtășite. I se pare că „viitorul este trist și de temut pentru cei ce cutează să-l privească de aproape” și simte că singura mângâiere care-i rămâne „este convingerea că a luptat pentru binele nefericitei țări”.

Tremură la gândul că fiii săi aflați la Paris fuseseră, precum se zvonea, uciși în timpul loviturii de stat din 22 decembrie 1851 înfăptuite de „uzurpatorul” Ludovic Napoleon Bonaparte, prin care acesta își prelungea președinția cu încă 10 ani. Zvonul fu, din fericire, lipsit de temei, nu însă și cel despre starea îngrijorătoare a sănătății lui Nicolae Bălcescu. Zinca împărtășește simțămintele mamei „așa de nefericită, deoarece crede că boala fiului ei este incurabilă”. Golescu urma să-l caute pe Bălcescu în Italia, unde acesta se stabilise, la sfatul lui Arăpila, revedere care „i-ar fi pricinuit o mare mângâiere Bălcescului”. Făclia vieții lui Bălcescu avea să se stingă departe de țara mult iubită, dar făclia idealului său de libertate fu purtată cu devotament de tovarășii săi de luptă și de idealuri, printre care, la loc de cinste, se aflau „frații Golești”.

Pe Zinca, o „măhnește și revoltă” expulzarea colaboratorului lui C. A. Rosetti la ziarul revoluției „Pruncul Român”. Enric Winterhalder, care fusese închis la Văcărești, ca element „primejdios”.

E nevoită să plece la Viena, deoarece Catinca Rosetti, nepoata care o însoțise în exil, era bolnavă. La sosire, însă, o află sănătoasă și fericită, în ajunul căsătoriei cu Radu G. Golescu. Călătoria avea să-i prilejuiască întâlnirea atât de mult dorită cu fiii săi. Au venit, de la Brușsa la Genova, să vadă pe „neprețuita lor mămicuță”, Radu și Alexandru-Albu; pe Ștefan, îl găsește la Dresda, iar Nicolae Golescu sosește din Atena.

În decembrie 1853, Zinca se întoarce în țară împreună cu nepotul său, Constantin Racoviță, dar nu-i este dat să guste încă din paharul bucuriei, pentru că, după numai 3 săptămâni, conacul fu scotocit și Constantin Racoviță — arestat și deportat ca „indezirabil”. Deprimarea prinde s-o

stăpânească. „Totul — scrie ea — e în voia soartei, în voia unei politici careia nu-i pasă de cei care cer dreptate și ajutor pentru cei mai slabi“. Și anii curg greu cu un întreg cortegiu de suferințe pentru cei rămași la Golești.

Se întâlnește iarăși cu fiii săi la Paris și Enghien. În octombrie 1856, aflându-se în Franța, regretă că nu poate reveni în țară „însoțită“ de cei patru dragi copii.

Și când speranța devine, pentru „proscriși“, certitudine, când, cu dorința de „a se înturna la vetre“, exilații vin la Rusciuc, la un pas de pământul țării, când febra revederii celor rămași în țară îi cuprinde pe toți, după aproape 9 ani de pribegie, întrucât lui Dumitru Brătianu i se refuză viza de repatriere, Zinca Goleșcu, ca o adevărată „mamă a Grachilor“, cu toată durerea de a nu-și revede copii decât peste 3 luni, le cere să nu se întoarcă nici ei acasă, pentru a protesta, astfel, împotriva actului arbitrar al Turciei. Grijulie, ca orice mamă, le trimite, însă, prin Felicia Racoviță, la Rusciuc, „tutun, dulceturi, ceai, un joc de șah și perne, pe care dragii ei să-și poată odihni capul“. I se par zilele — veacuri. Când află că au mai rămas zece zile până la sosirea lor acasă, după o atât de lungă despărțire, exclamă: „Sunt nebună de fericire să vă văd în scumpa noastră patrie“.

Proscriși s-au întors cu idealurile renașterii României mai înrădăcinate ca oricând în suflete. Prinși în valtoarea evenimentelor premergătoare Unirii, Goleștii se află în avangarda propagandiștilor pentru unitate națională. Călăuzit de îndemnul tatălui său: „Pentru patrie, trebuie să ne sânguim, căci toată norocirea și toată slava cea adevărată a unui patriot aceasta este“, Alexandru Goleșcu-Albu le replică demn scepticilor care-i prevesteau înfrângerea în alegerile

pentru adunarea ad-hoc: „Oare, în 1848, încercările noastre nu au fost huiduite și ironizate de domnii reacționari...? Dar care cauză sfântă a izbândit de la început? Și, apoi, a fi înfrânt pentru patrie este un privilegiu al inimilor nobile...“.

Divanul ad-hoc al Țării Românești, format în urma alegerilor, are, ca secretar, pe Ștefan Goleșcu, cel mai mare dintre frați.

Nicolae Goleșcu pleacă împreună cu Dumitru Brătianu în Apus, pentru a face cunoscută marilor puteri europene dorința de unitate a românilor. După încheierea Conferinței reprezentanților celor 7 puteri privind organizarea Principatelor Române (Paris, 7/19 august 1858), întrucât, în calea Unirii Principatelor, mai stăruie încă piedici evidente, Zinca tună și fulgeră împotriva unor decizii ale acestor „messieurs les grands“ de la Conferință, remarcând lui Ștefan: „Iată ce înseamnă să nu te poți sprijini pe propria ta putere și să fii sililit să te miluești la ajutorul străinilor, ca să rănduiești treburile propriei noastre patrii“.

Rămâne, însă, cu credința nestinsă în înfăptuirea Unirii: „Izbânda cauzei naționale este tot așa de sigură ca aceea a fraților noștri moldoveni“, fiind convinsă că „atunci, țara noastră va fi printre cele mai fericite de pe continent“.

Intenția fiului său, Nicolae, de a face propagandă în Oltenia e privită cu destulă rezervă: „Nu știu, totuși, dacă prezența ta prin județe va fi de folos partidului național, dar ceea ce este sigur e că se va spune că te-ai dus pentru a câștiga spiritele alegătorilor și pentru a fi ales domn, lucru care m-ar jigni adânc dacă nu ți-aș cunoaște abnegația, atunci când este vorba de fericirea țării tale...“. Îndoiala i-a fost spulberată de hotărârea lui Nicolae Goleșcu de „a renunța la candidatura pentru tronul

Țării Românești, numai ca principiiul Unirii să triumfe“.

La 24 ianuarie 1859, Unirea — ideal declarat al revoluționarilor de la 1848 — se înfăptuia prin confirmarea ca domn de către Adunarea Electivă a Țării Românești, a lui Alexandru Ioan Cuza, ales, la 5 ianuarie, în Moldova. Zinca Goleșcu consideră actul Unirii un eveniment de răscrucă în viața poporului și, deși împovărată de ani, tinerețea ei spirituală se regăsește în rândurile adresate nepoatei, Felicia Racoviță: „să fiți cu toții în București, la serbările Unirii, căci trebuie să vă aflați printre cei care se bucură sincer de fericirea scumpei noastre patrii“.

Când Ștefan Goleșcu a fost numit în Comisia centrală de la Focșani, Zinca socotește că domnitorul „a fost inspirat adresându-se oamenilor din partidul național pentru a-și forma ministerele“. Deoarece, însă, în sânul Comisiei, apar disensiuni evidente în cursul lucrărilor pentru elaborarea legilor comune celor două principate, ea acuză cu vehemență pe „servilii și ambițioșii din comisie care vor să sacrificie tot ce e mai sfânt și mai scump pe lume: patria, pentru a reveni la vechiul sistem de guvernământ“.

Speranța pe care și-o pune în noul domn de a face fericit „poporul care l-a înălțat pe tronul celor două Principate“ e adânc înrădăcinată în credința că „nu se va mai putea ca cel slab să fie mereu asuprit și ca nedreptatea să domnească“.

În decembrie 1861, după ce Unirea Principatelor fusese consacrată oficial prin recunoașterea ei de către Poarta otomană și puterile garante, iar Alexandru Ioan Cuza proclama: „Unirea este îndeplinită, naționalitatea română este întemeiată“, Zinca Goleșcu, ancorată puternic în preferențele determinate de actul Unirii, exclamă cu satisfacție: „Iată îndeplinit

unul dintre frumoasele noastre visuri!“.

Un alt vis „frumos“ avea să-l trăiască în primăvara anului 1877, când Mihail Kogălniceanu declara, în sesiunea extraordinară a Adunării Deputaților: „Suntem independenți, suntem națiune de sine stătătoare, suntem o națiune liberă și independentă!“.

Octogenară, Zinca Goleșcu își păstrase exuberanța-i știută, „firea amabilă și spirituală; în veci îmbrăcată cu foi învoalte de mătase, cu guler și manșete de dantelă, pe bandourile cărunte, cu o bonetă de horbotă neagră cu panglici asortate rochiei“. Pe chipul său, timpul adâncise semnele senectuții încă din vremea când Barbu Iscovescu o creionase pe fosta „panduroaică“ cu patima iubirii de neam nestinsă în ochii vioi și pătrunzători, martori ai unor evenimente memorabile din istoria poporului.

La începutul lunii februarie 1879, în viața vulcanică a Zincai Goleșcu pălpăiau ultimele scântei. „Scumpa noastră Gran mămă — scria dr. Carol Davila — s-a stins ca o lampă, după o viață lungă. Tot orașul (București, n.n.) era la înmormântare. O deputație a Camerei și a Senatului a condus pe ilustra moartă până la gară. La Golești, mii de țărani veniseră să salute pentru ultima oară pe aceea care a fost binefăcătoarea lor timp de aproape un veac“. „Din puternica ramură a Goleștilor, consemna strănepotul ei, dramaturgul Alexandru Davila, a rămas singur acum nenea Radu“.

Rând pe rând, se stinseseră din „această sfântă și patriarhală familie a Goleștilor“, sub ochii mamei, mai întâi Alexandru-Albu, cel mai mic și cel mai îndrăgit dintre fii, apoi Ștefan, apoi Nicolae, apoi Ana... Ilustra mămă a Grachilor români — se

scria în necrologul apărut în ziarul Românul — acea venerabilă matroană al cărei caracter și întreaga viață erau imaginea vie a celor mai sublimе virtuți strămoșești: româncă patriotă, mama model, cetățeană prin excelență, care din cea mai fragedă vârstă până la nouăzeci de ani n-a încetat o zi de a împărți sufletul său, munca sa, averea sa pentru patrie, pentru copiii săi, pentru tot ce avea trebuință de un ajutor, Zinca Goleșcu nu mai este... O stea pe cerul României a căzut, făcându-se, pentru binele Patriei, ca din cariera luminoasă ce ea a parcurs, să iasă alte stele spre a ne mângâia de-a pururea.

Bibliografie selectivă

¹ Almaș, D. — Neamul Goleștilor, în Magazin istoric, an. V, nr. 6 (51).

² Bengescu, G. — Les Goleșcu, Paris, 1923.

³ Cantacuzino, S. — Din viața familiei I.C. Brătianu (1821—1891), ed. II, 1934, București.

⁴ Fotino, G. — Din vremea renașterii naționale a Țării Românești. Boierii Golești, București, 1939.

⁵ Giurescu, C.C., Giurescu, Dinu — Is-

Evocând, peste ani, figura Zincai Goleșcu, excelentul biograf al Goleștilor, George Bengescu, îi contura trăsăturile diamantine ale personalității sale: „Femeie cultă și energică, ea știu să urce, în toate împrejurările, la înălțimea marilor evenimente politice în care fiii săi fuseseră amestecați și unde, conduși de sfaturile sale și susținuți de dragostea sa, au jucat, timp de aproape o jumătate de secol, un rol preponderent“.

Prin generozitatea idealurilor imbrățitate, prin abnegația luptătoare, s-a dăruit pentru viitorime, în memoria pământului românesc, numele Zincai Goleșcu.

torie românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi, București, 1971.

⁶ Goleșcu, D. — Însemnare a călătoriei mele, București, 1964.

⁷ Goleșcu, V. — 1848. Zile revoluționare.

⁸ Iorga, N. — Oameni care au fost București, 1967.

⁹ Istoria României în date, București, 1971.

¹⁰ Perticari-Davila, Elena — Din viața și corespondența lui Carol Davila, București, 1935.

RESUMÉ

L'épouse de Dinicu Goleșcu (1777—1830), personnalité marquée de la vie culturelle roumaine, Zinca Goleșcu (1789—1879) — la mère des jeunes révolutionnaires qui se sont inscrits dans l'histoire de la Roumanie sous le nom de „frères Goleșcu“ par leur cohésion spirituelle prouvée pendant la lutte pour la liberté nationale et sociale du peuple — a partagé elle-même les idéals patriotiques de sa

famille. Elle a participé à la révolution de 1848, en mobilisant les masses par son exemple. A la suite de l'intervention de la contre-révolution externe, Zinca Goleșcu et son fils ont été exilés.

Zinca Goleșcu a prouvé un grand esprit patriotique, une remarquable dignité révolutionnaire, une adhésion totale à l'œuvre de la renaissance nationale de la Roumanie.

CAROL DAVILA ȘI EXPOZIȚIA UNIVERSALĂ DE LA VIENA — 1873

FLORENTINA COJOCARU
NICOLINA COMAN

La împlinirea a 110 ani de la trecerea în neființă a doctorului Carol Davila, marele creator și organizator de școală medicală românească, patriot ardent, pe măsura apartenenței la marea familie a boierilor din Golești, ne-am propus să-i relevăm preocupările în cadrul Expoziției Universale de la Viena, unde a reprezentat pe cont propriu, Azilul de orfani și Azilul de surdo-muți din București, într-o confruntare europeană, dominată de interese, după propria mărturisire: „unde adevărul, frumosul, idealul sunt și aici date la coadă“.¹

Răspunzând „grandioasei invitații“ adresate de guvernul austriac la 12 septembrie 1871, prin agentul diplomatic austriac din București, guvernatorul român și-a anunțat participarea, considerând expoziția „o mare operă de pace și civilizație“², trecând imediat la pregătirea acestui eveniment, în premieră, în capitala Austriei.

Pe plan intern, pregătirea evenimentului viza activitatea diplomatică ce trebuia desfășurată de Agenția română din Viena, care, pe lângă problemele ridicate de expoziție, avea și misiunea delicată de a câștiga simpatia cercurilor austriece, privind recunoașterea independenței econo-

mice și apoi politice a statului român, un rol remarcabil în acest sens revenindu-i diplomatului Gh. Costăforu.³

Preocupat de reușita acestor dezerdate, guvernul a numit o comisie însărcinată cu adunarea, cumpărarea și selectarea obiectelor reprezentative care urmau a fi expuse la Viena, iar Camera a votat înscrierea în buget a sumei de 206 150 fr., sporită ulterior, prin credite suplimentare, la 331 092 lei.

Comisia românească de organizare avea în rândurile ei pe Cezar Bolliac, C.D. Athanasie, Al. Odobescu, Petre Poenaru, Vasile Pogor, G. Sion, Grigore Bengescu — numit comisar general, înlocuit ulterior, cu Emanoil Cretzulescu, care, alături de Petre S. Aurelian au reprezentat oficial România, ultimul fiind și membru al juriului internațional.

Carol Davila, nefiind direct desemnat în jurizare de către domnitorul Carol I, avea să se deplaseze și să lucreze pe cont propriu, fapt ce i-a permis o atentă observare a mersului expoziției, precum și a felului în care România era privită în exterior.

Trecând la lucru, comisia românească a cerut Comisariatului din Viena să-i comunice planul spațiului de care dispunea pavilionul românesc și

nu mică i-a fost surpriza aflând hotărârea organizatorilor „ca produsele României să figureze în același compartiment cu ale Turciei”⁴.

Imediat s-a luat atitudine oficială, ministrul agriculturii, comerțului și lucrărilor publice, D. N. Cretzulescu a protestat, anunțând agentul diplomatic român din Viena că „România nu va lua parte la Expoziția Universală din Austria, decât în aceleași condiții de independență în care a figurat la Expoziția Universală de la Paris, organizată în anul 1867”⁵.

O seamă de periodice ale vremii au luat atitudine fermă față de această hotărâre care știrbea autoritatea statului român. În „Revista științifică” din 1872, aprilie 15, Petre S. Aurelian aprecia demersul ministrului Cretzulescu, arătând că: „tot asemenea s-a răspuns și liberalei Englitera la 1862, care avea aceleași pretențiuni absurde ca și acelea ale Austriei. Cum — se întreba Petre S. Aurelian — marea Francie, Franca care cu toate nenorocirile sale, tot este cel dintâi stat civilizat în sensul omenesc al cuvântului, ne primește cu brațele deschise, calcă, aruncă toate protestațiunile Turciei și ne acordă loc în Expoziția din 1867 pe seama noastră, ne pune în linie, după cum avem dreptul, cu toate statele independente din lume, și Austria care a văzut și a știut toate acestea, ne invită, ne roagă să luăm parte la Viena, fără ca să ne spună nimic și când este să ne punem la lucru, ne comunică că ne-a invitat cu condițiune ca să ne așezăm produsele în aceeași dugheană cu așa zisa sublima Poartă! Noi știam ce ne așteaptă la Viena, însă gândeam că doar din omenie se va mai ascunde intențiile ce se nutresc în privința noastră. Cât despre Turcia, bolnav incurabil și capricios, îi permitem aceste divagațiuni repetite, căci bun este Dzeu, boala are să ia sfârșit de o dată cu victima sa, însă nu-i permitem Austriei aceeași pro-

cedare, căci ca stat care se pretinde cult, buna cuviință nu-i îngăduia ca să invite un stat autonom să ia parte la Expozițiune și apoi să-i tăgăduiască dreptul de autonomie”⁶.

Până la urmă, României i s-a rezervat un spațiu de 655 m², obiectele și produsele românești, după o selectare atentă făcută în saloanele hotelului Herdan⁷, au fost transportate la Viena și apoi aranjate de arhitectul Anton Gruska și inginerul Yorceanu, alături de pavilioanele Persiei și Austriei, având privilegiul ca la deschidere să fie vizitate de toate capetele încoronate prezente în capitala Austriei.

Carol Davila s-a deplasat la Viena cu fiul său Alexandru, bucurându-se de compania familiei Fotino, desfășurând, așa cum reiese din numeroasele scrisori trimise soției, la Golești sau București, o intensă activitate referitoare la Azil, Eforie, Crucea Roșie, Ambulanțe, Instrucție publică, Ape minerale, ulterior fiind invitat să participe la întrunirile comisiilor, stabilind contacte cu persoane influente, benefice pentru țară.

Nimic din detaliile organizării nu scăpă ochiului atent și critic, considerând întreaga experiență acumulată la Viena: „proprietatea mea personală, pe care o s-o distribui celor care vor fi mai desmoșteniți ca mine”⁸.

Deși, oficialii au considerat Expoziția de la Viena un mare succes, având în vedere cele 237 recompense obținute, Carol Davila și-a exprimat în repetate rânduri nemulțumirea privind unele aspecte de organizare.

„Fiecare zi cu mizeriile și decepțiile ei — scria soției la 2 iulie 1873. — România nu este reprezentată decât de Excelența sa dl. Make Kretzulescu și de Aurelian în juriu pentru agricultură. Celelalte secții nu au reprezentat român, deși sunt în număr de 30. Suedia, Norvegia, Danemarca, Portugalia, Spania sunt reprezentate aproape în toate secțiuni-

le. Nici nu avem cuvânt, nu însemnăm nimic, suntem luați în batjocură. Ești înjosit în fiecare clipă, în fiecare minut. Sunt silit să înghit multe observații pentru România, căci, în sfârșit, nu e de iertat să fii reprezentată printr-un prea frumos tânăr ca dl. Cretzulescu. Noroc că am sprijinul întregului juriu francez, care și-a luat însărcinarea să apere România, pentru Azil și Eforie”⁹.

Modul în care românii și-au organizat serviciul de propagandă la această expoziție a constituit pentru Carol Davila motivul redactării unor scrisori pline de indignare. Asemănătoare sunt și relatările referitoare la activitatea oficialilor: „în afară de dr. Bernath și Szatmary, care n-au nici-o indemnizație, restul trimișilor se distrează, se plimbă, hoinăresc, umblă după fete și nu apar la pavilioane, decât ca mostre de îngânfare, vrednice de a obține în această privință premiul cel mare. Nu mai rămâne nimic de adăugat — scria Aniței Davila în 2 iulie 1873 — sunt foarte revoltat că tot personalul oficial nu pare să aibă alt scop, decât să facă România de râs. Despre partea mea o să fac ce voi putea pentru a da lucrurilor o întorsătură serioasă; din nenorocire, oficial nu sunt nimic”¹⁰.

Împreună cu Szatmary și dr. Bernath încearcă să suplinească lipsurile de organizare informațională și documentară, întocmind cataloagele exponatelor care se cereau pe secțiuni, lingurile existente fiind ale Eforiei și Azilului, dar și aici remarca lipsuri referitoare la conținutul informativ, lipsa prețurilor costumelor naționale, clasarea lor pe județe. Referitor la sectorul de ceramică și olărie de care a răspuns Cezar Bolliac, Carol Davila consemna: „nici catalog, nici deslășiri. Atunci glumele, ca în fiecare zi plouă asupra biete țări. Comisarul mi-a atras atenția că olăria d-lui Bo-

lliac de vânzare și că prețurile provoacă râsul celor de față”¹¹.

Cu toate acestea, contactele pe care le are cu reprezentanții Franței, Belgiei, Suediei și Danemarcei îi provoacă și clipe de satisfacție. „Sper să obțin recompense, pentru studii, pentru broderii și pentru Pantelimon. Mi s-au oferit recompense personale, dar le-am refuzat; nu mi-ar aduce decât invidie. E mai bine să rămân în colectivitate și dacă e vre-un mijloc, aș dori să obțin diploma de onoare colectivă pentru Eforie”¹².

Împreună cu doctorul Bernath reorganizează cu multă dibăcie materialele Azilului, pregătindu-le pentru jurizare, folosind în acest sens spațiul pavilionului central, decorat cu ciucuri roșii, galbeni și albaștri, atrăgând atenția asupra însemnelor națiunii române.

La secțiunea „Kinderarbeiten” — greu admisă de juriu, ia apărarea copiilor orfani din Azil, combătând ideile unui inspector belgian care considera: „că nu trebuie instruiți decât în raport cu averea, după poziția socială a părinților”¹³.

Interesul pentru Azil a fost trezit mai cu seamă după prezentarea albumului voluminos care cuprindea izvoade românești din toată țara, având ca model iile și fotele vechi românești. Modelul catrințelor nu numai că stârnea strigăte de admirație, dar și dorința acută a unor vizitatori care și doreau colecția de cusături naționale românești autentice, așa cum a fost înfățișată la Viena.

Pentru că Davila nu a fost adeptul vânzării obiectelor din expoziție, ci a schimburilor care se puteau face pentru constituirea unor colecții utile Azilului, a comandat insistent soției sale dubluri, care să se realizeze, atât de orfelinat, cât și în satul Golești.

Mulțumit de protecția delegației suedeze, dăruiește reginei Suediei, matusa principesei Elisabeta, un frumos

costum național românesc, lucrat în culorile favorite ei, galben și albastru.

Cu sprijinul generalului Florescu, Davila pătrunde în comisia de juri-zare pentru ambulante, domeniu mult dorit, unde se manifestă deosebit de activ și combativ, în discuții obo-sitoare cu reprezentanții juriului care premeditat doreau să acorde premii de onoare tuturor „principeselor ger-mane” și tuturor „capetelor încoronate”, fără a se recompensa devotamen-tul unor femei, ci numai poziția lor socială.

Participând direct la campania din 1870 în calitate de medic al unei am-bulanțe a Crucii Roșii franceze, Car-ol Davila a cunoscut direct activita-tea desfășurată de femeile franceze și belgiene care au acționat ca infirmie-re, organizând ajutorarea răniților, chiar pe câmpul de luptă, fapt ce l-a determinat să facă propuneri potriv-nice celorlalți membrii ai juriului. „Am cerut să se adauge o serie de plebeiene — nota el —. Am vorbit de dreptate, egalitate femeilor, de me-ritul absolut fără distincție de poziți-unea socială. Am explicat că a re-compensa numai capete încoronate nu este un act de dreptate, ci un act de lingușire. Iată-mă oia răioasă a în-tregii secțiuni. Comisarul german mă privește de sus, mă măsoară cu ochii și trece fără să mă salute. Baronul Mundy mă tratează de socialist. În sfârșit, o scenă de consternație. Cum puteau toți acești delegați să înștiin-țeze guvernele lor de asemenea de-zastru”.¹⁴

Cum regulamentul prevedea acor-darea a numai 2 diplome de onoare,

cu un discurs bine pregătit, Carol Da-vila reușește să impună juriului două candidate pentru premiere: Contesa Flavigny și Împărăteasa Augusta a Germaniei, ambele votate în unani-mitate de juriu.

Efortul constant depus în interesul Azilului, pregnant subliniat, are efect benefic pentru această instituție. Din cele 237 de recompense acordate Ro-mâniei, două sunt primite de Azil. „Diploma de onoare pentru Azil și protectoarea orfanelor — principesa Elisabeta” și „Medalia de merit” care însemna pentru Carol Davila termi-narea construcției și un viitor asigu-rat orfelinelor.

Presa vieneză a consemnat laudativ succesul bucureștean, iar delegația Suediei care a înmănat reginei Sofia darul românesc, încântată peste mă-sură de frumusețea costumelor noas-tre populare îi scria din Stockholm: „Găsesc că Azilul dumneavoastră e perfect, l-am lăudat și descris la toa-tă lumea și toți se miră de asemenea progrese într-o țară aproape incu-tă”,¹⁵ o afirmație dură, rămasă însă, fără replică.

Tot ca o recompensă, Eforia Spita-lelor a numit la 25 august 1873 pe Anica Davila în funcția de directoare onorifică, prilej de enormă bucurie pentru Carol Davila, care-i scria din Viena: „În sfârșit, ești directoare! Era visul meu! Sunt fericit de a fi putut obține numirea ta, și mai cu seamă după Expoziția de la Viena... În ziua când voi fi despărțit de Azil, sfârșitul meu se va apropia. În orice caz, existența mea activă va fi termi-nată atunci”.¹⁶

NOTE

¹ Elena Perticari Davila, Din viața și corespondența lui Carol Davila, București, 1935, p. 336.

² Enciclopedia României vol. 4, Bucu-rești, 1938, p. 308.

³ Reprezentanțele diplomatice ale Româ-

niei, București, 1967, p. 174.

⁴ Revista științifică nr. 5 din 15 aprilie 1872, București, p. 65.

⁵ Ibidem, p. 65.

⁶ Ibidem, p. 66.

⁷ Dimitrie C. Ollănescu. Raport general

asupra participării României la Expoziția Universală din Paris. București, 1901, p. 17.

⁸ Elena Perticari Davila. Din viața și corespondența lui Carol Davila. București, 1935, p. 331.

⁹ Ibidem, p. 330.

¹⁰ Ibidem, p. 329.

¹¹ Ibidem, p. 332—333.

¹² Ibidem, p. 334.

¹³ Ibidem, p. 338.

¹⁴ Ibidem, p. 338—339.

¹⁵ Ibidem, p. 344.

¹⁶ Ibidem, p. 348.

Abstract

An important event for the 1871 Romania was the exhibition in Wien-na, af which Carol Davila took part. His notes are extremely interesting, regarding the way in which the fo-foreign looked upon the young Roma-nian state.

În numărul din 25 august/30 septem-brie 1890, că a predat această scri-șoare în mâna doamnei Bogdan. Por-te așa să ne explicăm și lipsa din bo-gatul dosar de la Biblioteca Aca-de-miei a unor dovezi de compasiune din partea județelor Argeș și Muscel și a orașelor: Pitești, Curtea de Argeș și Câmpulung Muscel, ori din partea institutiilor de învățământ și cultură sau a intelectualilor din aceste părți de țară. S-ar fi putut ca și din a-cesse plături să fi avut loc diverse manifestări de simpatie care să se fi pierdut, dar care să fie descoperite ulterior. În mod cert însă, la minor-măntoria care a avut loc la Mîrvești, duminică, 27 august 1890, ca repre-zentanți ai orașelor au fost doar: col. Merisescu, pentru Galați, Calimac, Papadopol, pentru Birlad, G. Doga-bici, pentru Roman și Fogor, pentru Iași, Emanoil Cîmășu, delegatul ce-tătanului Românul critic, cu multă îndrăzneală, lipsă multor orate la ce-remonia funebra, dar n-avea decât dreptate când arăta: numai orașele moldovene, uitând de celelalte și, pe-tificând tot așa de îngust, că Vasile Alexandri a fost poet moldovean. În-ți vorbește știe: „Înăi cu răsun de rău constatăm că, atât Iașiul, cât și celelalte orașe de peste Mîrșov erau foarte puțin reprezentate. Din Căp-tala Moldovei, trebuia să aduc mil-iar au 10—15 persoane, cu prefectul

ARGEŞENII LA MOARTEA LUI VASILE ALECSANDRI

La trecerea în neființă a lui Vasile Alecsandri, „cel rege al poeziei”, cum îl denumea Eminescu, unul din iluștri cititori ai României moderne, cel care a fost un deschizător de drumuri în mai multe domenii ale limbii, literaturii și culturii românești, s-au înregistrat numeroase semne de compasiune, atât în țară, cât și în străinătate.

Văduva poetului, Paulina Alecsandri și fiica lor, Maria Bogdan, au primit numeroase telegrame, scrisori și alte semne de durere sau condoleanțe din partea rudelor și prietenilor, a instituțiilor de învățământ și cultură, a Casei Regale și a guvernului, a județelor și orașelor, a numeroșilor iubitori de literatură, a unor oameni de stat și diplomați străini, în sfârșit, a multor români din regat sau din provinciile românești aflate încă sub dominația marilor puteri străine.

Studiind dosarul întocmit de familia lui Vasile Alecsandri și informațiile din presa vremii referitoare la moartea bardului de la Mircești, constatăm că, din păcate, unele dintre aceste dovezi de compasiune au dispărut sau n-au fost puse în dosar, ca, de pildă, scrisoarea Luxitei Florescu care, la 1890, era stareță la un Institut al surorilor de caritate. Știm acest lucru de la fiul său, Bonifaciu Florescu, pe atunci corespondent al ziarului **Bucurest**, care a consemnat,

LUI VASILE ALECSANDRI

VASILE NOVAC

său. Bacăul, locul nașterii sale, trebuia să vie în corpore. Cât pentru celelalte orașe, cum e Piatra, Huși, Fălticeni, Focșanii și altele, care n-au trimis nici-un delegat, nu mai este nimic, căci ne este nouă rușine de atâta indiferență culpabilă față de cel mai mare poet moldovean³. Telegramme de condoleanțe păstrate în dosarul de la Biblioteca Academiei s-au înregistrat de la următoarele orașe: Cernăuți, Botoșani, Bârlad, Galați, București, Sulina, Târgu Jiu, Bacău, Craiova, Dorohoi și din alte orașe, dar trimise de persoane particulare⁴.

Onoarea județelor Argeș și Muscel și a orașelor acestor județe a fost salvată de trei personalități argeșano-muscelene ale vremii: Ion C. Brătianu, Gh. Bengescu și G. Ionescu Gion.

La 6 sept. 1890 st.n., ora 8, Ion C. Brătianu trimitea, din Pitești, văduvei poetului, următoarea telegramă, ce ajungea la Mircești la ora 11: „Doamnă Alecsandri, Dimpună cu dumneata, națiunea română varsă lacrimi de durere pentru pierderea la încetarea din viață a bardului ei. El a inspirat-o și a îndrumat-o astfel cu gigantica operă a redeșteptării naționale, că într-un așa scurt timp să dărâme tot și să se reconstruiască un nou stat, nepătat de sângele războaielor civile. Geniul lui Alecsandri va fi, în viitor, farul României, rămânând simbolul frăției române⁵”.

Paulina Alecsandri a apreciat gestul lui Ion C. Brătianu, așezând telegrama acestuia după cea a Regelui Carol I, înaintea celor ale bunilor prieteni și colegi: Ion Ghica și Mihail Kogălniceanu. De altfel, telegrama lui I. C. Brătianu este printre puținele reproduse în presa vremii⁶.

Gh. Bengescu, ca subaltern al lui Alecsandri la Legatia română din Paris, a fost unul dintre cei mai tineri colaboratori și prieteni din ultimii ani de viață ai marelui dispărut. Ca

prieteni și subaltern, și-a făcut datoria din plin. După ce s-a asigurat că, de data aceasta, știrea morții ministrului român în capitala Franței este adevărată, Gh. Bengescu transmitea, la 6 sept. 1890, ora 11,30, în numele personalului legăției, al său personal și a întregii sale familii, „expresia profunde dureri” pentru „pierderea ireparabilă pe care o suferă România, în persoana celui mai mare poet al său”. „Plâng cu durere — continua Bengescu — pe șeful care m-a onorat cu încrederea sa și căruia îi voi păstra toată viața mea cea mai prețioasă și mai recunoscătoare amintire⁷”.

În perioada concediilor și a bolii, Bengescu, ca prim secretar al Legăției române din Paris, i-a ținut locul lui Alecsandri. După moartea titularului, el a fost numit însărcinat cu afaceri. În această calitate, a organizat un serviciu divin în memoria ministrului român din capitala Franței. Totodată, credem că a furnizat presei franceze date despre viața și opera lui Alecsandri, căci altfel nu ne putem explica de ce informațiile din presa franceză, de cele mai multe ori, sunt mai exacte decât cele din presa românească, în care au apărut uneori și greșeli și confuzii foarte grave. El a informat despre acest lucru pe Alecsandru Lahovari, ministrul român al afacerilor străine, care a trimis doamnei Paulina Alecsandri, la 10 sept. 1890, o copie după telegrama lui Bengescu. Din ea, aflăm ceea ce nu era și nu putea fi consemnat în presa franceză, că prefectul poliției din Paris și ministrul Belgiei, fiind împiedicați de a lua parte la această ceremonie, s-au scuzat prin scrisori⁸.

Le Journal des Debats, din 20 sept., afirma că: „Legatia Regală a României a făcut să se celebreze ieri, la ora 11, la Biserica Română din Paris, un serviciu divin pentru odihna su-

fletului lui Vasile Alecsandri...”. Știri despre această ceremonie, mai mult sau mai puțin detaliate, au mai apărut în: *Le Figaro*, *Le Matin*, *Le Temps*, *L'Union Franco-Russe*, *La Republique Francaise*, *la Gazzete de France*, *La Memorial de la Somme d'Amiens*, *La Revue Diplomatique*, toate din 20 septembrie, *Le Gil Blas*, *Le Petit Moniteurs Universel*, *Le Soleil*, *L'Estafette*, *Le Paris*, *L'Evenement*, *Le Voltaire*, *La Souveraineté Le Paris* și *Le Parti National*, din 21 septembrie, și *Le Petit journal*, din 19 septembrie 1890⁹.

Întrucât relatările din ziarele de mai sus despre această ceremonie sunt, mai mult sau mai puțin asemănătoare, vom cita doar sfârșitul consemnării din *La Revue Diplomatique*, unde lista participanților este mai bine întocmită: „Col. Lichtens-tantin, reprezentând pe președintele Republicii, d. Cogardan, reprezentând pe d. Ribot, d. Cpt. Elener, reprezentând pe general Saussier, ministrii Italiei, Serbiei, Venezuelei, Urugvayului; d. de Scohen, însărcinat cu afaceri al Germaniei; Boucart, însărcinatul cu afaceri al Elveției; general Tebeng-Ki-Tong, însărcinatul cu afaceri al Chinei; Ohoyama, însărcinatul cu afaceri al Japoniei; Boz, însărcinatul cu afaceri al Mexicului; prințul Hohenhote, consilier al legăției Austriei; dnii. Lec și Burisen de la ambasada Angliei; ducele Al-mevera, prim-secretar al Ambasadei Spaniei; consulul del Vaglio, de la Ambasada Italiei, Vignaud, prim-secretar al Legăției Statelor Unite, Crisis, prim-secretar al Legăției Greciei, Rene Gobli, fost ministru al afacerilor străine; Clavery, director al Ministerului Afacerilor Străine; Gerard de Riollé, directorul Arhivelor Ministerului Afacerilor Străine; Mol-lard, subdirector la protocol. Gavany și Delaincourt, de la Ministerul Afacerilor Străine; Ducros-Aubert, fost mi-

nistru al Franței la București, Baw-berg, consul general; Got, decan al Comediei Franceze, col. Dally, ex. Sa d. Marghiloman, ministrul lucrărilor publice în România, baronul și baroana Müllenhein, doamna Macheta, d. Grigore Lahovary, președintele Curții de Casație a României, Emil Lahovari, deputat; Georges de Bal-lio, Cretulescu și o mare parte a coloniei române.

Legatia, reprezentată prin d. Bengescu, însărcinat cu afaceri, d. Mavrocordat, primul secretar al Legăției, atașat militar, dna Coandă, d. Florescu, atașat civil și dna Florescu etc. etc.

Pe catafalc, era pusă o cruce mare de flori naturale, acoperite de o pânză de doliu neagră, pe care se detașau cu litere de aur: „Legatia României — șefului său mult iubit, Vasile Alecsandri”. Ziarele reprezentante erau: *Le Temps*, prin d. Dumont, *Le Matin*, prin d. Euler, *Les Debats*, prin baronul Salvador, *La Revue Diplomatique*, prin d. Meulennaus, *L'Agence Libre*, prin d. Aubery¹¹.

Adevăratele sentimente ale lui Bengescu, față de V. Alecsandri, cât și măsurile legale pe care le-a luat pentru păstrarea lucrurilor sale, dar și ale statului român, le-a expus mai pe larg, pentru întâia oară, în scrisoarea din 28 august/9 sept. 1890, adresată doamnei Paulina Alecsandri. Durerea sa pentru moartea lui Alecsandri și recunoștința pentru protecția ce i-a fost oferită sunt exprimate astfel: „Vă scriu, cu ochii plini de lacrimi și cu sufletul sdrobit, numai fiindcă mă gândesc la durerea și la aflicțiunea dvs., care-l iubeați cu atâta dragoste, care-l admirați cu atâta mândrie, care l-ați căutat cu atâta abnegațiune și devotament, dar fiindcă zilele care eu le-am trăit pe lângă dânsul au fost unele din cele mai dulci și din cele mai plăcute ale vieții mele și că ele vor lăsa în inima mea un suvenir adânc și

neșters de recunoștință către sfânta lui memorie.

El a fost totdeauna pentru mine un protector, un consilier, un amic. Il admiram de când eram copil; când l-am cunoscut de mai aproape, l-am iubit cu afecțiunea cea mai vie și l-am servit cu cel mai întreg devotament¹². Socotindu-se un om fericit, pentru că a avut privilegiul să fie prietenul unui om ilustru, Bengescu încearcă să consoleze pe soția îndoliată, rugând divinitatea să le dea „puterea de a susține această crudă și nedreaptă lovitură a sortii”, sperând că vor găsi „oarecare îndulcire în aflicțiunea de care sunteți cuprinsă, văzând că țara întreagă împărtășește doliul dvs. și plânge, cu madam Bogdan și cu d-ta, pe marele poet național, al căruia nume va străluci în etern, ca o stea dulce și iubită, pe cerul istoriei noastre literare.

Dacă sufletul lui Alecsandri a sburat în leagănul-i ceresc, scrierile lui poetice, în care el a revărsat toate comorile unei imaginații fermecătoare, unei inimi pline de dragoste și de iubire, unui suflet aprins de amorul patriei, al libertății și al justiției, toate aceste minunate scrieri vor trăi veșnic transmitând generațiilor celor mai depărtate, în eterna lor frumusețe, numele nemuritor al marelui poet pe care-l plângem astăzi atât de amar.

Cu aceste gânduri — dacă însă mai este loc pentru gândire în inima dvs. zdrobită și sfâșiată — veți îndulci, poate mai târziu scumpă madame Alecsandri, amărăciunea nemărginitei dvs. dureri căutând și găsind în asemenea mângâieri curajul necesar pentru a vă supune cu resingnațiune voinței lui Dumnezeu¹³.

Bengescu o mai informează pe Paulina Alecsandri că a comandat, în numele legației, „O ramură de lauri de argint”, pe care vrea s-a aducă el însuși în țară și s-o depună la Mir-

cești, pe mormântul „Iubitului nostru ministru”¹⁴.

Exemplarul din Ovidiu, dat legăturii, după dorința autorului, de a-l pregăti pentru Majestatea sa Regina, va fi gata peste câteva săptămâni.

Din cei 600 lei, trimiși la 30 iulie, a plătit săptămânal „pe Ana și pe Maria și pe George”, continuând să-i plătească și după terminarea banilor. Duminică a pus pecheile pe „apartamentul din Avenue Montaigne nr. 1, pe pivnița cu vin, pe cele cinci camere din etajele de sus”. A lăsat însă, la dispoziția Mariei și Anei „cele două odăi ocupate de dănele, după ce am inventariat toate obiectele, atât ale d-voastră, cât și ale guvernului, ce se află în ele, sigilându-le, totodată, un dulap... conținând rochi (i) și alte efecte ale d-voastră”¹⁵. Așteptând-o la Paris, pentru desigilarea lucrurilor, G. Bengescu încheie epistola cu transmiterea de condoleanțe, din partea soției sale, a mamei, a surorilor, Maria și Lentzi, și a fetelor sale¹⁶.

Despre Vasile Alecsandri, a scris în ziare și a vorbit, la catafalcul de la Mircești, G. Ionescu-Gion, dar în calitate de reprezentant al presei române.

În articolul său din *L'Indépendance roumaine*, din 5 sept. 1890, Ionescu-Gion povestește cum l-a cunoscut, despre farmecul de povestitor al unor episoade din lupta generației sale la care a fost participant activ, și face aprecieri despre unele din operele sale. Din toate acestea, reținem că l-a cunoscut, în 1883, la Paris, în salonul Elenei Cuza, care îi declara: „Îl iubesc pe Vasilică din toate puterile sufletului meu, ne zicea prințesa, soțul meu îl iubea ca un frate”¹⁷. La cei 62 de ani, cât avea atunci poetul, era „totdeauna coseurul strălucitor și spiritual pe care prietenii l-au admirat atât. El trăia tot ceea ce povestește; conversația, amintirile, anecdotele sale erau de domeniul istoriei...

Era un farmec, noi eram toți răpiți; se sorbeau cuvintele poetului. Pe măsură ce era ascultat, mai mult lui Alecsandri îi făcea o plăcere deosebită de a face mai vorbitoare portretele pe care le înfățișa, mai emoționante peripețiile luptelor patriotice ale părinților noștri. Noi făceam eforturi extraordinare pentru a avea curajul să nu-l întrerupem și să cerem câte o explicație...”¹⁸.

Din amintirile lui Alecsandri, narate de Ionescu Gion, cităm ultima parte care reprezintă o adevărată profesiune de credință și un model de conduită a generației sale: „Niciodată disperarea n-a mușcat inimile noastre, niciodată indiferența — mai teribilă decât disperarea — n-a slăbit iluziile noastre. Și vă asigur că aceasta n-a fost ușor. Exilul, arestările în masă, severitățile odioase ale poliției și cenzura domnească, și, ceea ce ne făcea să tremurăm de furie și de turbare, privirile suspicioase ale consulilor străini, nu diminueau cu nimic entuziasmul nostru. Când se trimitea în exil, se cânta: când ni se ordona ironic să mergem să respirăm aerul proaspăt de la munte în celula unei mănăstiri, noi cântam; când eram arestat în casa unui prieten în care noi admiram într-o companie numeroasă, **Meditațiile** lui Lamartine, noi cântam. În timpul acesta, vedeți d-voastră, la noi, ca și în Franța, totul se termina prin cântec... Noi eram tineri!”

„A fost un om fericit”¹⁹, conchide Ionescu Gion.

În continuare, se face o analiză a operei scriitorului, din care reținem următoarele aprecieri pertinente, care rămân și astăzi în actualitate: „**Pastelurile** sunt capodopere pure, bijuteriile cele mai bogate, poate, din coroana sa poetică. Dar ceea ce va rămânea, însă, ca unul din titlurile nepieritoare ale gloriei lui Alecsandri, ceea ce-i va asigura încă nemurirea

în analele civilizației noastre sunt dragostea și geniul pe care el a știut să-l facă să strălucească, în fața ochilor lumii întregi, frumusețile fără seamăn ale poeziei noastre populare”²⁰.

Ionescu Gion a arătat că, deși era poet de geniu, Alecsandri a fost obligat, ca toți colegii săi de generație, să facă de toate în toate domeniile literaturii, culturii, politicii sau diplomației. Articolul se încheie cu următoarea apreciere: „Celebru în străinătate, iubit și venerat în țara noastră ca una din gloriile cele mai pure, Alecsandri era intrat de viu în nemurire. Astăzi, când moartea l-a ridicat în respectuoasa noastră admirație, Alecsandri va trăi în memoria românilor care i-a iubit și cântat prin urmașii săi nepieritori, adorabilele sale poezii”²¹.

Duminică, 2/14 sept. 1890, alături de Alexandru Lahovari, Dimitrie Sturdza și alții, a luat cuvântul și G. Ionescu-Gion, ca reprezentant al presei române. El a susținut că: „Negri, Alecsandri, Kogălniceanu în partea aceasta a Milcovului, Bălcescu, Rosetti, Ion Ghica în partea de dincolo a râului pe care Alecsandri l-a sorbit în „Hora Unirii”, sunt luptătorii cari, în țară și în străinătate, la chemarea istoriei, vor deschide glorios primele pagini ale presei române”²². Ei au luptat pe viață și pe moarte pentru „recunoașterea națiunii române în afară; și câștigarea libertăților necesare — înăuntru, o întreagă epopee de luptă, strădanii și zbuciumări”²³. De aceea, Ionescu Gion cere respect și admirație pentru această generație, „printre luceferii cărora va străluci veșnic Alecsandri, pentru că nicăieri în fastele istoriei universale, nu găsim o generațiune și niște luptători cari, în mai puțin de o jumătate de secol, să fi pus în picioare un întreg popor și să fi făcut să rodească, într-o țară ca România,

o viață atât de liberă și atât de conștientă în raport cu viața trecutului²⁴.

Când ziariștii de azi se vor hotărî să-și revigoreze iubirea de țară pentru a pune umărul la înălțarea românismului, nu vor apela nici la cărțile străinilor, nici la exemplele oamenilor mari ai altor popoare, „ci, cetind scrierile voastre, îndreptându-ne, ca și către niște focare de divină inspirațiune, spre mormintele din satele azi istorice, Golești, Mânjina, Mircești, vom găsi lumea cea adevărată, arătarea cea nemincinoasă a viitorului marii patrii române”²⁵.

Pentru că Alecsandri și generația sa au semănat în ogoarele României roadțele ce se culegeau atunci, G. Io-

nesiu Cion își termină discursul său, prin stabilirea axiomatică a nemuririi bardului de la Mircești: „Semănător de geniu, vei continua, o poete! și de-acum înainte și în veșnicie, pentru toți românii Daciei traiane, viața plină ce ai avut până acum”!

Coasa Timpului nu secera. Moartea nu atinge suflute și inimi, ca suflutul și inima lui Alecsandri²⁶.

Până la descoperirea altor dovezi, considerăm că, prin Ion C. Brătianu, G. Bengescu și G. Ionescu Gion și argeșenii, alături de alți români, și-au adus prinusul lor de stimă și pasiune la moartea unuia din marii citori ai României moderne, cel mai ilustru scriitor al generației sale.

NOTE

¹ Bucurest, 29 august/30 sept. 1890, în Bibil. Academiei, Fond Vasile Alecsandri, s. 25—120/LX, f. 163.

² Românul, 28 august 1890.

³ Biblioteca Academiei, Fond V. Alecsandri, s. 50—94/LX.

⁴ Ibidem, s. 29/LX.

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem.

⁷ Ibidem, 35/LX.

⁸ Ibidem, s. 105/LX.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Ibidem, p. 235.

¹¹ Ibidem, p. 235—249.

¹² Ibidem, s. 111/LX.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Ibidem, p. 106—173.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem.

²² Familia, anul. XXVI, 1890, 2/14 sept., Oradea Mare, p. 421.

²³ Ibidem.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ibidem.

Résumé

L'auteur évoque l'atmosphère de Roumanie à la mort du poète Vasile Alecsandri.

Les personnalités d'Argeș rapprochées de la famille de poète ont été :

I.C. Brătianu, qui envoya une télégramme ; Gh. Bengescu, qui a été subalterne du poète à la legation roumaine de Paris ; C. Ionescu Gion, journaliste et historien ayant relations d'amitié avec le poète.

GEORGE STEPHĂNESCU — CÂTEVA DATE PRIVIND OPORTUNITATEA CREĂRII CASEI MEMORIALE DE LA CĂPĂȚĂNENI

MARGARETA TUDOR

În apropierea Cetății Poenari, la poalele Făgărașilor, într-o zonă de un neasemuit pitoresc, se află localitatea Căpățâneni, comuna Arefu. Atestată documentar la 23 octombrie 1542, localitatea Căpățâneni este una dintre cele mai vechi din Țara Românească.

Acolo se află casa creatorului școlii românești de cânt, întemeietorul Operei române, muzicianul George Stephănescu.

S-a născut la 13 decembrie 1843, la București, în familia lui Mihai Hagi Stephănescu, președintele Camerei apelande de comerț, și a Marghioalei Crețescu, fiica logofătului Ion Crețescu din Târgu Jiu, un apropiat al lui Tudor Vladimirescu. Ion Crețescu a citit și întocmit prima dintre proclamațiile „Domnului Tudor” și a compus poemul în 2 cânturi despre vitejia căpitanului de panduri de la Padeș.

În casa părintească, George Stephănescu a luat cunoștință cu muzica ; mama sa cânta la pian, micul George învățând să cânte la acest instrument, luând lecții, la început, cu neamțul Lorenz. La 8 ani, micul George a compus „Carolina Polka”, iar la 10 ani „Marșul triumfal”.

A urmat liceul la „Sf. Sava”, lu-

ând lecții de armonie și contrapunct cu profesorul Weineter și apoi cu renumitul pedagog Eduard Wachmann. A urmat Conservatorul din București, absolvindu-l în 1864, cu Premiul I și medalie. Între timp își continuă activitatea componistică cu numeroase creații : romane, lieduri, Sonata pentru violoncel și pian și Sonata în la major pentru pian.

După absolvire pleacă la Paris, unde-și desăvârșește studiile cu renumiți pedagogi (Henri Reber, Auber și Thomas). În același timp, George Stephănescu a compus muzica simfonică pentru „Sentinela română” a lui Vasile Alecsandri, „Octetul în sol major”, arii, coruri pentru operele preferate de el, chiar și pentru zeci de lieduri.

În timpul evenimentelor dezbătute de Comuna din Paris, în anul 1871, se reîntoarce în țară, ocupând, prin concurs, catedra de canto la Conservatorul din București, dedicându-se total activității muzicale.

A întemeiat „Cercul artistic muzical”, la care au aderat personalități ale vieții cultural-artistice românești din acea vreme : V. Alecsandri, M. Eminescu, I.L. Caragiale, G. Coșbuc, Carol Davila, B.P. Hașdeu, Theodor Aman, G.D. Mirea și alții. Preluând bagheta orchestrei Teatrului Națio-

nal din București, George Stephănescu devine creatorul repertoriului autentic românesc, pentru operete și chiar opere ușoare. Sub bagheta sa au cântat pe scena Naționalului mari interpreți ai vremii, în frunte cu Adelina Patti și au fost puse în scenă spectacole de operă și operetă de mare valoare.

George Stephănescu, îndrăgostit de folclor, s-a inspirat din acest nesecat izvor al muzicii românești, compunând opere nemuritoare.

După ce cunoaște urmările șicanelor adversarilor săi, invidioși pe succesul lui, George Stephănescu se retrage, în anul 1907, la Căpățâneni, într-o liniște dătătoare de speranțe pentru activitatea sa compozitională. Aici, George Stephănescu a dăruit muzicii românești 6 miniaturi simfonice: În munți, În alte timpuri, Lăcrimile, Între flori, Visul, În crâng — piese de început, de formare a genului în muzica noastră simfonică. Aici, în „salonul cel mare“, la pianul adus de la Viena (cumpărat de mama sa în 1848), George Stephănescu își petrecea zilele și nopțile „pentru a pune pe note“ texte din clasicii noștri, compunând lieduri pe versuri de Mihai Eminescu: Lasă-ți lumea ta uitată, Pe lângă plopii fără soț, Somnoroase păsărele, La steaua care-a răsărit, O, rămâi, Și dacă ramuri bat în geam, De ce nu-mi vii?, pe versuri de Vasile Alecsandri, D. Bolintineanu, G. Coșbuc, Traian Dimitrescu, Alexandru Vlahuță, Iulia Hașdeu.

În anul 1910, pe scena Teatrului Național din București, are loc premiera „Electra“, cu muzica compusă și dirijată de însuși compozitorul George Stephănescu, iar în 1921 ia ființă Opera Română, unul din visurile sale.

S-a stins din viață la Căpățâneni — Argeș, la 25 aprilie 1925.

S-a scris atunci că „reprezintă în muzica noastră ceea ce alți 2 români de geniu, Vasile Alecsandri și Nicolae Grigorescu, sunt în domeniul poeziei și în cel al picturii“. G. Stephănescu a creat în jurul lui un curent, o emulație și o școală a muzicii românești, grupând în jurul său, fără egoism, tot ceea ce țara avea mai bun în acele timpuri: Haricleea Darclee, Elena Teodorini, Adelina Patti, Constantin Cariotti, Ion Giovanni Dimitrescu, Ion Băjenaru, Demetru Teodorescu și mulți alții.

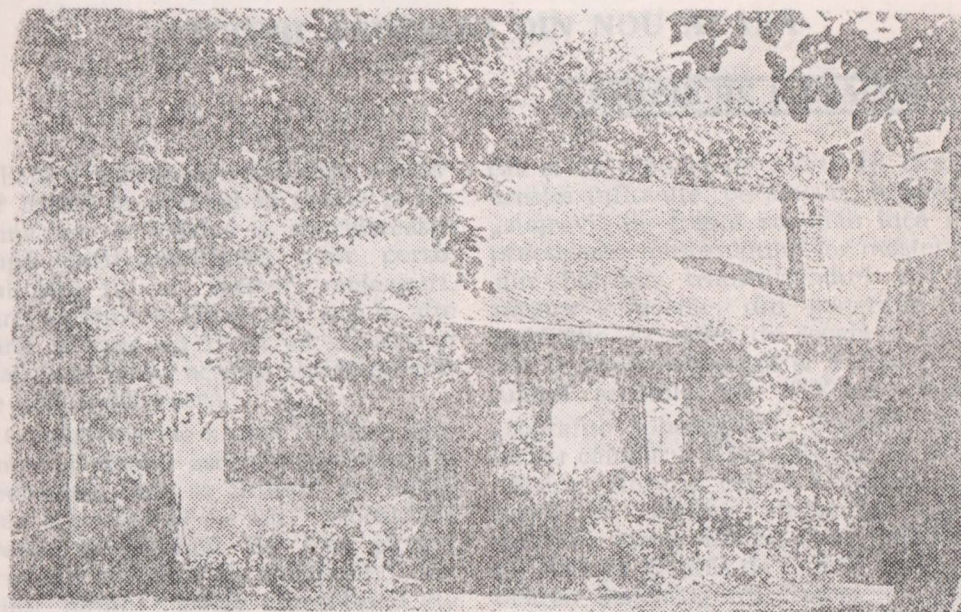
George Stephănescu a fost un deschizător de drumuri în muzica românească, fiind primul simfonist al țării și animatorul neobosit al vieții muzicale din ultimele trei decenii ale secolului trecut și din primele două decenii ale secolului al XX-lea. Așa cum, altădată, Gheorghe Lazăr demonstrase că și în limba română se poate preda la fel de bine ca în limbile greacă, slavonă sau franceză, tot așa și Georghe Stephănescu, la 6 mai 1885, în sala Teatrului Național din București, a făcut să răsună pentru prima dată în limba română opera „Linda de Chamounix“ de Donizetti.

A trebuit să lupte mult timp pentru a demonstra tuturor că și limba română are putere de flexiune și modulație, pentru că mulți români și mai ales femeile din aristocrație „nici nu prea știu bine românește, toată educația lor, tot sufletul lor era străin“.

Casa de la Căpățâneni este construită în stil popular, o casă puternică, mare, care adăpostește un tezaur inestimabil de obiecte de artă plastică, artă populară, piese muzicale. Această casă, în care a trăit marele muzician George Stephănescu, a fost, la un moment dat, casă-muzeu, dar n-a fost în grija unui muzeu și nici n-a fost fixat un custode care să prezinte vizitatorilor lucrurile.

rile ce se pot vedea. Astăzi casa aparține, de drept, moștenitorului lui George Stephănescu, respectiv nepotului acestuia, care locuiește la București. Ea se prezintă în condiții bune, cele 3 camere din stânga intrării fiind adevărate săli de muzeu, în care se găsesc piese valoroase, multe dintre ele din patrimoniul cultural

trecut, de notițe, partituri, scrisori ale muzicianului, însemnări, precum și multe obiecte care i-au aparținut. Foarte multe fotografii de familie, lucrări de artă populară, țesături, cărți, viori și alte instrumente muzicale care i-au aparținut sau care au fost folosite de muzician pot fi văzute aici.

Casa George Stephănescu — Căpățâneni — Argeș

național. Cea mai valoroasă piesă rămâne pianul, vechi de peste 150 de ani. Alături de el se află o machetă de gips a Cetății Poenari, realizată acum 110 ani de chiar George Stephănescu, (după care s-a construit, la începutul secolului, în Parcul Carol, o cetate în miniatură). Pereții celor 3 camere sunt acoperiți cu tablouri, multe dintre ele din secolul

Apreciind valoarea obiectelor aflate în casa Stephănescu de la Căpățâneni, cât și contribuția acestuia la dezvoltarea muzicii românești, precum și faptul că aici și-a petrecut o mare parte a vieții, este necesară, credem, organizarea unei expoziții memoriale, care s-ar încadra perfect în turismul cultural al zonei.

Bibliografie generală

1. Stephănescu Gabriel, George Stephănescu — viața în imagini, Ed. muzicală, 1961.
2. Stoianov Carmen — Antoaneta, George Stephănescu, Ed. muzicală, 1981.

R E S U M É

George Stephănescu — grand compositeur et brillant organisateur de l'opera roumaine a une maison mé-

moriale à Căpățâneni — Argeș où il a composé de nombreuses oeuvres.

...deosebit de interesant este faptul că, în ciuda faptului că pictura argeșeană este, în general, de o tehnică simplă, ea prezintă o mare bogăție de conținut și o mare originalitate. Acest lucru se poate observa dintr-o dată, dacă ne uităm la unele dintre operele lui Gheorghe I. Deaconu, care sunt pline de viață și de emoție.

...deosebit de interesant este faptul că, în ciuda faptului că pictura argeșeană este, în general, de o tehnică simplă, ea prezintă o mare bogăție de conținut și o mare originalitate.

...deosebit de interesant este faptul că, în ciuda faptului că pictura argeșeană este, în general, de o tehnică simplă, ea prezintă o mare bogăție de conținut și o mare originalitate.

...deosebit de interesant este faptul că, în ciuda faptului că pictura argeșeană este, în general, de o tehnică simplă, ea prezintă o mare bogăție de conținut și o mare originalitate.

...deosebit de interesant este faptul că, în ciuda faptului că pictura argeșeană este, în general, de o tehnică simplă, ea prezintă o mare bogăție de conținut și o mare originalitate.

...deosebit de interesant este faptul că, în ciuda faptului că pictura argeșeană este, în general, de o tehnică simplă, ea prezintă o mare bogăție de conținut și o mare originalitate.

...deosebit de interesant este faptul că, în ciuda faptului că pictura argeșeană este, în general, de o tehnică simplă, ea prezintă o mare bogăție de conținut și o mare originalitate.

...deosebit de interesant este faptul că, în ciuda faptului că pictura argeșeană este, în general, de o tehnică simplă, ea prezintă o mare bogăție de conținut și o mare originalitate.

...deosebit de interesant este faptul că, în ciuda faptului că pictura argeșeană este, în general, de o tehnică simplă, ea prezintă o mare bogăție de conținut și o mare originalitate.

...deosebit de interesant este faptul că, în ciuda faptului că pictura argeșeană este, în general, de o tehnică simplă, ea prezintă o mare bogăție de conținut și o mare originalitate.

...deosebit de interesant este faptul că, în ciuda faptului că pictura argeșeană este, în general, de o tehnică simplă, ea prezintă o mare bogăție de conținut și o mare originalitate.

...deosebit de interesant este faptul că, în ciuda faptului că pictura argeșeană este, în general, de o tehnică simplă, ea prezintă o mare bogăție de conținut și o mare originalitate.

...deosebit de interesant este faptul că, în ciuda faptului că pictura argeșeană este, în general, de o tehnică simplă, ea prezintă o mare bogăție de conținut și o mare originalitate.

...deosebit de interesant este faptul că, în ciuda faptului că pictura argeșeană este, în general, de o tehnică simplă, ea prezintă o mare bogăție de conținut și o mare originalitate.

...deosebit de interesant este faptul că, în ciuda faptului că pictura argeșeană este, în general, de o tehnică simplă, ea prezintă o mare bogăție de conținut și o mare originalitate.

...deosebit de interesant este faptul că, în ciuda faptului că pictura argeșeană este, în general, de o tehnică simplă, ea prezintă o mare bogăție de conținut și o mare originalitate.

...deosebit de interesant este faptul că, în ciuda faptului că pictura argeșeană este, în general, de o tehnică simplă, ea prezintă o mare bogăție de conținut și o mare originalitate.

...deosebit de interesant este faptul că, în ciuda faptului că pictura argeșeană este, în general, de o tehnică simplă, ea prezintă o mare bogăție de conținut și o mare originalitate.

...deosebit de interesant este faptul că, în ciuda faptului că pictura argeșeană este, în general, de o tehnică simplă, ea prezintă o mare bogăție de conținut și o mare originalitate.

...deosebit de interesant este faptul că, în ciuda faptului că pictura argeșeană este, în general, de o tehnică simplă, ea prezintă o mare bogăție de conținut și o mare originalitate.

...deosebit de interesant este faptul că, în ciuda faptului că pictura argeșeană este, în general, de o tehnică simplă, ea prezintă o mare bogăție de conținut și o mare originalitate.

...deosebit de interesant este faptul că, în ciuda faptului că pictura argeșeană este, în general, de o tehnică simplă, ea prezintă o mare bogăție de conținut și o mare originalitate.

...deosebit de interesant este faptul că, în ciuda faptului că pictura argeșeană este, în general, de o tehnică simplă, ea prezintă o mare bogăție de conținut și o mare originalitate.

...deosebit de interesant este faptul că, în ciuda faptului că pictura argeșeană este, în general, de o tehnică simplă, ea prezintă o mare bogăție de conținut și o mare originalitate.

...deosebit de interesant este faptul că, în ciuda faptului că pictura argeșeană este, în general, de o tehnică simplă, ea prezintă o mare bogăție de conținut și o mare originalitate.

...deosebit de interesant este faptul că, în ciuda faptului că pictura argeșeană este, în general, de o tehnică simplă, ea prezintă o mare bogăție de conținut și o mare originalitate.

...deosebit de interesant este faptul că, în ciuda faptului că pictura argeșeană este, în general, de o tehnică simplă, ea prezintă o mare bogăție de conținut și o mare originalitate.

...deosebit de interesant este faptul că, în ciuda faptului că pictura argeșeană este, în general, de o tehnică simplă, ea prezintă o mare bogăție de conținut și o mare originalitate.

...deosebit de interesant este faptul că, în ciuda faptului că pictura argeșeană este, în general, de o tehnică simplă, ea prezintă o mare bogăție de conținut și o mare originalitate.

...deosebit de interesant este faptul că, în ciuda faptului că pictura argeșeană este, în general, de o tehnică simplă, ea prezintă o mare bogăție de conținut și o mare originalitate.

...deosebit de interesant este faptul că, în ciuda faptului că pictura argeșeană este, în general, de o tehnică simplă, ea prezintă o mare bogăție de conținut și o mare originalitate.

...deosebit de interesant este faptul că, în ciuda faptului că pictura argeșeană este, în general, de o tehnică simplă, ea prezintă o mare bogăție de conținut și o mare originalitate.

...deosebit de interesant este faptul că, în ciuda faptului că pictura argeșeană este, în general, de o tehnică simplă, ea prezintă o mare bogăție de conținut și o mare originalitate.

...deosebit de interesant este faptul că, în ciuda faptului că pictura argeșeană este, în general, de o tehnică simplă, ea prezintă o mare bogăție de conținut și o mare originalitate.

...deosebit de interesant este faptul că, în ciuda faptului că pictura argeșeană este, în general, de o tehnică simplă, ea prezintă o mare bogăție de conținut și o mare originalitate.

...deosebit de interesant este faptul că, în ciuda faptului că pictura argeșeană este, în general, de o tehnică simplă, ea prezintă o mare bogăție de conținut și o mare originalitate.

...deosebit de interesant este faptul că, în ciuda faptului că pictura argeșeană este, în general, de o tehnică simplă, ea prezintă o mare bogăție de conținut și o mare originalitate.

...deosebit de interesant este faptul că, în ciuda faptului că pictura argeșeană este, în general, de o tehnică simplă, ea prezintă o mare bogăție de conținut și o mare originalitate.

...deosebit de interesant este faptul că, în ciuda faptului că pictura argeșeană este, în general, de o tehnică simplă, ea prezintă o mare bogăție de conținut și o mare originalitate.

...deosebit de interesant este faptul că, în ciuda faptului că pictura argeșeană este, în general, de o tehnică simplă, ea prezintă o mare bogăție de conținut și o mare originalitate.

...deosebit de interesant este faptul că, în ciuda faptului că pictura argeșeană este, în general, de o tehnică simplă, ea prezintă o mare bogăție de conținut și o mare originalitate.

...deosebit de interesant este faptul că, în ciuda faptului că pictura argeșeană este, în general, de o tehnică simplă, ea prezintă o mare bogăție de conținut și o mare originalitate.

...deosebit de interesant este faptul că, în ciuda faptului că pictura argeșeană este, în general, de o tehnică simplă, ea prezintă o mare bogăție de conținut și o mare originalitate.

...deosebit de interesant este faptul că, în ciuda faptului că pictura argeșeană este, în general, de o tehnică simplă, ea prezintă o mare bogăție de conținut și o mare originalitate.

...deosebit de interesant este faptul că, în ciuda faptului că pictura argeșeană este, în general, de o tehnică simplă, ea prezintă o mare bogăție de conținut și o mare originalitate.

PICTORI ARGEȘENI DIN NOU ACASĂ

GHEORGHE I. DEACONU

Este o trăsătură definitorie a acestor locuri ca Argeșul să scoată la lumină, să recunoască și să cinstească după merit activitatea unor personalități, fii ai acestor meleaguri, care au trăit și creat aici, sau în alte părți și care au făcut să crească și mai mult faima acestui străvechi colț de țară românească.

O mărturie vie a unei intense, continue și mereu ascendente activități neobosite, care se întinde pe lungimea a peste 120 de ani, o constituie creația desfășurată de trei pictori, originari din Pitești, aparținând aceleiași familii: Petre Ghețulescu zugravul, Ilie Petrescu, fiul primului, și Costin Petrescu nepotul, care nu numai că desăvârșește arta înaintașilor săi, dar luptă cu patos, folosind penelul și condeiul, în țară și străinătate, pentru apărarea și reînvierea meșteșugului acestora.

Primul dintre cei trei, Petre Ghețulescu, sau Petre zugravul cum era mai bine cunoscut, își desfășoară activitatea în prima jumătate a secolului trecut, ca pictor de biserică, în condițiile când tradițiile picturii noastre murale, al cărei renume atrage astăzi tot mai mult interesul lumii întregi, se aflau pe cale de dispariție. Artă frescelor noastre istorice era treptat înlocuită cu pictura importată din occident, care rupea fundamentul cu trecutul atât ca stil

cât și ca tehnică de lucru. În ciuda acestei influențe, pe alocuri, modești „zugravi” de frescă stăruiau încă în practicarea meșteșugului lor moștenit din bătrâni, transmitându-l de la meșter la ucenic, din generație în generație. O astfel de școală a activat în zona Argeșului și Vâlcei, de-a lungul secolului al XIX-lea, unde „zograful” Gheorghită, devenit mai târziu călugărul Gherontie de la Mănăstirea Horezu, cel care copiază de mână cu chirilice străvechea „Erminie”⁽²⁾, completând-o după trebuință, avea ca tovarăș de muncă în practicarea meșteșugului frescei, pe Petre zugravul și pe Kir Voicu din Pitești, căruia îi și dăruiește lucrarea sa în 1842 cu dedicația: „Această carte ce se numește Erminie, învățătură pentru meșteșugul zugrăvii, a fost a mea Gheorghe zograf, și am dăruit-o dumnealui Kir Voicului zograf din orașul Pitești”⁽³⁾. Împreună cu Gheorghe și cu Voicu, Petre zugravul, a zugrăvit „pe verde” adică pe zidul crud, în frescă sau după „vechiul stil” așa după cum rezultă din „Erminia” lui Gherontie mai multe biserici. Astfel spune Gherontie „La anul 1838 Fev. 23 am primit scrisoare de la Nicolae Cazan din Caracal, poftindu-mă să merg acolo să tocmesc Biserica Domnească, să o zugrăvesc. Tot la acest leat Martie 15, am încheiat contractul cu epi-

tropii Bisericii Domnești din Caracal, Kir Voicu și Kir Petre zugravi din Pitești, tovarăși⁴⁴). Același, mai de parte arată „Tot la leatul 1838 Mai 1, am început a zugrăvi pe zidul verde mai întâi la Biserica Buda peste Olt a Cozianului Nectarie, fiind împreunat cu tovarășii aceștia Voicu și Petre din Pitești⁴⁵), iar ceva mai jos „La anul 1841 aprilie 26, am început lucrul Bisericii în monastirea dintr-un lemn, zugrăvind-o cu tovarășii mei Voicu și Petre din orașul Pitești⁴⁶).

În afară de acestea și altele „zugrăvite“ în tovarășie cu Gheorghe și Voicu, Petre zugravul mai pictează în frescă biserica mănăstirii Vieroși, poate și paraclisul de sud al Mănăstirii Cozia, unde semnează însă „pentru pomenire“ doar Kir Voicu și Apostol precum și numeroase icoane pe lemn răspândite în multe biserici din zonă și mai multe portrete, autoportrete, dovedind o deosebită sensibilitate artistică⁴⁷).

Trăsătura dominantă a artei lui Petre și a tovarășilor săi este stăpânirea temeinică a meșteșugului frescei, perfecțiunea acestui meșteșug atât în direcția asigurării trăiniciei suprafeței pictate și a păstrării nealterate a culorilor, cât și în cea a inspirării din realitate chiar pentru pictura bisericească, fapt care dă chipurilor pe care le pictează trăsături de o veritabilă frumusețe umană, ei depășind astfel faza reprezentărilor ascetice, proprie frescei medievale⁴⁸).

Și mai intensă, în același timp și mult mai cunoscută, este activitatea artistică a lui Ilie, fiul lui Petre, care continuă arta tatălui său, el fiind, după datina corporației, potrivit căreia un meșter lasă întotdeauna pe seama altui confrate pregătirea fiului, elev al lui Voicu zugravu, la care face ucenicia după care urmează studii de artă decorativă la Viena⁴⁹).

Ilie Petrescu sau zugravul, cum îl

găsim semnând cu modestie, pictează în frescă sau ulei, un număr impresionant de biserici, icoane, portrete, autoportrete de tinerețe și maturitate, precum și compoziții ca cea intitulată „Mihai Viteazul după lupta de la Călugăreni“⁵⁰), creată la 1867, dovedind nu numai o cunoaștere profundă a stilului și tehnicii moștenite de la bătrâni, dar și un puternic simț al proporțiilor, un minunat dar al combinării culorilor și o puternică legătură cu realitatea din care se inspiră permanent. Cele peste 40 de contracte încheiate de Ilie Petrescu pentru a picta în frescă sau ulei biserici din Argeș, Olt, Vâlcea, Teleorman, stau mărturie unei munci deosebite de creație și în același timp dau posibilitatea specialiștilor de a studia activitatea intens fecundă a acestui talentat artist, staroste al „zugravilor“ din Pitești cum îl găsim la 1865⁵¹).

Cunoscut de contemporani pentru arta sa, Ilie Petrescu pictează împreună cu echipa pe care o conduce numai pe cuprinsul județului Argeș bisericiile cu hramul „Maica Precista“ la 1861 și „Sf. Nicolae“ la 1867 în Pitești, iar apoi bisericiile din Lucieni - Hârtiești la 1871, Ciești - Lunca Corbului la 1875, Oarja la 1875, Cerbu - Albota la 1876, Cireșu - Căteasca la 1878, Vlășcuța - Șerboieni la 1878, Mioveni la 1879, Ceașești - Oarja la 1880, Bradu de Jos la 1881, Ceaurești - Poenari la 1884, Stănișlăvești - Oarja la 1885, „Sf. Treime“ din Pitești la 1885, Grădiștea - Mareș la 1886, Slătioare - Băbana la 1887, Pitești - Săpata de Jos la 1888, ajungând în unii ani să picteze și câte două biserici⁵²). Pe lângă acestea tot el pictează un număr de patru biserici în județul Olt ca cea din Vlaici la 1875, cea din Șuica - Scornicești la 1865, cea din Popești - Văleni la 1883 și cea din Buzăști - Corbu la 1885⁵³). Desfășoară, de asemenea, o

bogată activitate în județul Vâlcea unde pictează bisericiile cu hramul „Sf. Gheorghe“ la 1861 împreună cu Kir Voicu, fostul său meșter, și „Cuvioasa Paraschiva“ la 1879 în orașul Rm. Vâlcea, precum și pe cele din Urși - Stoilești la 1874, Luminile - Comana la 1873 și Berislăvești la 1878⁵⁴). În sfârșit, pictează în județul Teleorman biserici ca „Sf. Teodor“ din Roșiori de Vede la 1882, Bogdana la 1884, Zămbreasca la 1869 și Necșești la 1870⁵⁵).

Adăugând la acestea sutele de icoane răspândite prin bisericiile sau casele din zonă și pe care le lucra mai mult iarna, de multe ori la lumina opaițului, portretele care s-au răspândit și ele pe ici pe colo, precum și grija pentru transmiterea meșteșugului la urmași, constatăm o muncă de o intensitate rar întâlnită, ținând seama și de faptul că toate acestea s-au înfăptuit între anii 1861 și 1888 dată la care pictorul s-a stins din viață, lăsând meșteșugul și grija familiei pe umerii plăpânzi ai fiilor săi Gheorghe și Constantin, dintre care primul cade și el răpus de boală în anul 1896 în vârstă de numai 27 de ani.

Greaua sarcină, de a duce mai departe arta vechilor meșteri ai picturii argeșene, rămâne acum pe seama lui Constantin — Costin Petrescu — care nu numai că continuă meșteșugul transmis din familie, dar reușește printr-o activitate de peste 60 de ani, să-l apere, să-l facă să reînvie, la noi și în străinătate și să lase posterității un lung șir de opere valoroase în domeniul frescei, ca și în cel al picturii de șevalet.

Născut la Pitești, la 10 mai 1872 ca cel de al doilea fiu al „zugravului“ Ilie Petrescu, care era căsătorit cu Bălașa Minescu, fiica protopopului Mihalache Minescu de la biserica „Mavrodolu“ din localitate⁵⁶), Costin Petrescu urmează aici școala primară, precum și cursurile secundare la

liceul de băieți de atunci, dovedind pasiune pentru învățătură, dar mai ales pentru arta înaintașilor săi căreia i se dedică din copilărie⁵⁷). Rămăs orfan de tată la vârsta de 16 ani, tânărul Costin Petrescu este nevoit să muncească din greu alături de frațele său Gheorghe, pentru a-și putea întreține familia lipsită de mijloace. El înțelege însă, că în noile condiții, numai „ucenicia“ în arta căreia i s-a dedicat nu este suficientă și de aceea, în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea îl găsim concomitent student la Școala de Belle Arte din București, ca elev al maestrului Mirea, la școala de Arhitectură, unde face parte din atelierul profesorului arhitect Sterian și la Școala de ingineri hotarnici, căutând să învețe cât mai mult⁵⁸).

După terminarea studiilor, începând cu anii 1897 - 1898 îl aflăm pentru circa 3 ani, angajat ca arhitect la Ministerul Agriculturii și Domeniilor, iar apoi, pe la 1900, reușește să fie încadrat ca profesor de desen la Liceul „Mihai Viteazul“ din București⁵⁹), unde paralel cu activitatea didactică, muncește neobosit reușind să se prezinte cu câteva lucrări deosebite la Salonul din 1902 de la Ate-neu, la cea de a VIII-a expoziție, a „Cercului artistic“, care fusese înființat de sculptorul Ion Georgescu la 1890, bucurându-se de aprecierile entuziaste ale lui Ionescu - Gion, Teodor Speranția, C. Stănescu și altora pentru compozițiile „Moartea Cleopatrei“, „Din ale haremului“, precum și pentru portrete ca cel al scriitoarei Zoe Bălcescu - Mandrea, nepoată de frate a lui Nicolae Bălcescu, al savantului arheolog Grigore Tocilescu și pentru altele⁶⁰).

Succesul obținut la această expoziție îi dă aripi, pictorul pășind și afirmându-se de acum în cariera artistică atât ca decorator mural cât și ca pictor de șevalet. Tot acum, prin intermediul „Salonului literar și artistic“ înființat de Zoe Bălcescu-Man-

dreă, la care luau parte mari personalități ale literaturii și artei din vremea aceea ca Titu Maiorescu, Ion Luca Caragiale și alții, artistul pătrunde în lumea artei din capitală, se afirmă tot mai mult și la un concurs de pictură din anul 1902 se clasează pe primul loc, obținând din partea statului o bursă pentru a putea să studieze în străinătate²¹).

Cu dorința de a învăța cât mai mult pleacă în anul 1903 la Viena și apoi la München, unde studiază artele decorative. De aici pleacă la Paris unde studiază la Academia „Julien” ca elev al lui Jean Paul Laurens, muncind fără preget²²). Revinând temporar în țară execută în acest timp o serie de portrete ale unor personalități ale vremii iar în anul 1904 este trimis de Dimitrie Sturza la Viena să scoată o copie după tabloul lui Frantz Franken „Comorile lui Cresus” pictat pe la 1630 după o schiță autentică²³), în care apare și Mihai Viteazul în suita împăratului Rudolf al Austriei, copie despre care marele savant Nicolae Iorga spunea în anul 1923 când se pune la noi problema achiziționării originalului că tabloul lui Franken „n-ar merita sacrificiu prea important căci avem o copie foarte bună a d-lui Costin Petrescu²⁴).

La Paris, remarcându-se în cercurile pictorilor francezi, Costin Petrescu este admis în anul 1905 să expună la Salonul permanent al acestora unde prezintă portretul în mărime naturală al lui Vasile Lascăr care-i aduce un succes demn de reliefat²⁵).

Reîntors la București, cu bogate cunoștințe în domeniul artelor decorative și al picturii de șevalet, în anul 1908 pictorul participă la concursul pentru ocuparea unei catedre la Școala de Belle Arte și tot acum împreună cu C.C. Arion, Carol Stork și Pascali, participă la fondarea Societății artiștilor plastici din țară, expunând la Ateneu mai multe din lu-

crările sale, alături de Petrașcu, Băncilă și alți pictori de prestigiu, ocupând din acest an catedra de arte decorative pentru care a concurat, ca suplinitor, iar din 1912 ca titular și pe care o va conduce cu competență până la pensionare în 1938²⁶).

Antrenat inițial de preferințele timpului său, Costin Petrescu, execută primele sale lucrări de artă monumentală în noua manieră și tehnică uzitate unanim acum în țara noastră. Dorința de a face să reînvie însă vechia frescă, sporită și justificată cu atât mai mult în urma cercetărilor întreprinse în apus în anii de pregătire academică, precum și studierea profundă a monumentelor noastre istorice, îl determină pe pictor ca în anul 1912 să reia genul de pictură moștenit de la înaintașii săi, remarcându-se în acest domeniu nu numai ca un mare talent ci și ca omul necesar pentru reînvierea frescei în țară și peste hotare.

Mica biserică de la Roznov din Moldova, pe care o pictează la 1912 în frescă, îi oferă primul prilej pentru a reveni la arta străbună, realizând aici o adevărată capodoperă spre marea surprindere a ctitorilor.

Începând de acum renumele artistului, atât în privința interpretării stilistice a vechii noastre picturi, cât și ca cercetător în tehnologia frescei, îi asigură o tot mai largă popularitate.

De la catedra de artă decorativă la Școala de Belle Arte, el trezește interesul elevilor săi pentru cercetarea și interpretarea decorației murale a monumentelor noastre istorice, trimițându-i să culeagă asemenea elemente în timpul vacanțelor prin toate colțurile țării²⁷).

Remarcabila sa activitate în acest domeniu face ca la 1922 să i se încredințeze executarea picturii în frescă la Catedrala Unirii din Alba-Iulia care reprezintă o nouă reușită a artei sale. Cu această devine și mai cunoscut nu numai în țară ci și peste ho-

tare fapt pentru care artistul este invitat în Franța în anul 1925 pentru a ține conferințe și a face demonstrații experimentale asupra frescei, la Sorbona și mai ales la Academia de Belle Arte din Lyon²⁸). Aici, sub impulsul perspectivelor largi pe care arhitectura modernă le deschidea tuturor genurilor de decorație murală, artiștii și cercetătorii din apus se străduiau să dezvăluie tainele frescei, pierdute acolo încă din secolul al XVII-lea. Texte puțin clare din tratatul lui Cennino Cennini și Giorgio Vasari insistau pe larg asupra unor particularități de amănunt, posibilități de retușări ale frescei, omițând să trateze tocmai principiile de bază ale acesteia, considerate a fi indeobște cunoscute.

Victor Mottez, eminent elev al lui Ingres, care l-a tradus în limba franceză pe Cennini, încercase cu mulți ani înainte după rețetele din lucrare reluarea acestei tehnici dar fără succes. Frescele sale de la Biserica Saint Germain l'Auxerrois din Paris și-au dovedit în scurt timp neîntreținerea.

De mai mult succes se bucură mai apoi Paul Baudoin care urmând gândul neînfăptuit de o viață întreagă al maestrului său Puvis de Chavanne reușește să dea o frescă durabilă, dar cu posibilități reduse și deci nesatisfăcătoare de exprimare plastică, datorită necunoașterii condițiilor tehnologice de pregătirea suprafeței și de folosire a pastei de culoare, în special a albului de var, element de însemnătate vitală în frescă.

În aceste condiții este chemat la Lyon Costin Petrescu în anii 1925-1926, unde, în fața elevilor și a profesorilor a cinci Academii de artă din Franța, își ține cursul său asupra frescelor din țara noastră, expunând principiile de bază ale acesteia, împlinind lacunele și dovedind teoretic și practic posibilitățile largi ale frescei zugrăvilor noștri din trecut. În cadrul expunerilor execută în amfi-

teatrul numit „de L'Ecuson” din localul Școlii naționale de Belle Arte din Lyon fresca „În atelierul unui țesător lyonez” care decorează și astăzi acea sală²⁹).

Presa franceză a vremii este unanimă în a recunoaște meritele mari ale artistului român, contribuția deosebită a acestuia la renașterea artei murale franceze³⁰).

Numit după această demonstrație profesor de onoare în învățământul superior artistic francez, Costin Petrescu publică în anul 1932 în Editura „Le Franc” din Paris tratatul „L'Art de la Fresque”, prefătat de cunoscutul istoric de artă Paul Leon, pe atunci director general al artelor din Franța³¹). Prin această lucrare pictorul luminează și mai puternic linia cercetărilor pentru dezvoltarea procedeelor de bază ale frescei, el deschide un nou și larg teren de creație decoratorilor moderni.

După trei ani de la publicarea lucrării, tratând în revista pariziană de arhitectură „La Construction Moderne” Nr. 3, an 51 din 30 octombrie 1935, despre realizările freschiștilor francezi Emanuel Thubert, scria următoarele: „Vechi sau moderni ei au învățat de la Cennini și de la trei oameni al căror nume nu încetează să rămână pe zid: Mottez, Baudain, Petresco, Mottez, care a anunțat vestea cea bună, Baudain care a împrăștiat-o în școli, Petresco care ne-o aduce din Orient; unul entuziast, celălalt prudent, al treilea culegător³²).

În țară, un deziderat ce se afla de multă vreme în atenția cercurilor de artă, era îndeplinirea vastei compoziții de pictură murală care să decoreze marea rotundă a Ateneului Român. Așa cum fusese visată de generația lui C. Esarcu, marea frescă, trebuia să evoce „fazele principale ale istoriei românilor”. Repetatele încercări făcute după înălțarea edificiului de a se încredința lucrarea unor artiști din țară ori din străinătate nu dădu-

seră suficientă satisfacție.

Încă din anii primelor manifestări artistice, Costin Petrescu fusese animat de dorința de a prezenta cândva un asemenea proiect. Îmboldul prevestitor al lui Ionescu-Gion, care încă de la începutul secolului nostru văzuse în tânărul artist pe viitorul autor al frescei, succesele obținute în țară și străinătate, percut și dorința unanimă ca vasta operă să fie o frescă în adevăratul înțeles al cuvântului, îl determină pe Costin Petrescu să se angajeze la elaborarea unui studiu de lungă durată și adânc documentare.

După o muncă de creație tenace, de peste 10 ani, cu sprijinul de specialitate al lui Nicolae Iorga, proiectul definitiv primește în 1933 aprobarea Societății Ateneului Român. După alți 4 ani cât a durat execuția pe zid, în luna mai 1937, vasta compoziție murală, totalizând o suprafață de peste 200 m.p. a fost gata. Ea evidențiază posibilitățile multiple pe care le oferă tehnica frescelor noastre în pictura murală modernă, precum și consacrarea artistului ca unul dintre cei mai de seamă specialiști ai vremii în această tehnică³³.

Între lucrurile de seamă executate ulterior celei de la Ateneu, primul loc îl ocupă panourile de la Casa Universitarilor din Cluj, având ca temă „Istoria culturală a românilor din Transilvania”³⁴, precum și tabloul intitulat „Munca de editare a unui ziar” din holul clădirii ziarului „Universul”³⁵. De asemenea, alături de pictura murală cu temă laică, nu poate fi trecută cu vederea activitatea de decorare a unor clădiri de o deosebită însemnătate istorică pictate în frescă.

Astfel printre acestea găsim medallioanele de la biserica brâncovenească „Sf. Constantin” din București pictate în 1921, biserica „Sf. Dumitru” din Colentina pictată în anii

1929—1930, biserica din Bicsadul Olului pictată în 1937, biserica „Mihai Vodă” din București pictată în 1940, biserica „Sf. Nicolae” din Schei-Brașov, ctitorie a lui Neagoe Basarab, pictată în anii 1944-1945 și inaugurată de dr. Petru Groza, Capela Școlii normale din Sibiu pictată în anii 1937-1938, turlele bisericii „Antim” din București, restaurarea bisericii Stănilăvești-Oarja pictată inițial de tatăl său și Hollul de onoare al Palatului Patriarhiei din București pe care îl pictează în anii 1950-1951, unde se îmbolnăvește pe schelă și după mai bine de 2 ani de suferință moare în 1954, după o activitate extrem de rodnică întinsă de-a lungul a peste 60 de ani³⁶.

Paralel cu activitatea în domeniul decorăției murale monumentale, Costin Petrescu a depus de-a lungul vieții o intensă muncă de creație ca pictor de șevalet. Lungul șir de personalități din viața Bucureștiului de la începutul secolului nostru, care au defilat prin atelierul său i-au dat prilejul de a face din fiecare portret un pasionant studiu social și de expresie. Astfel, portrete ca cele ale lui Vasile Lascăr, Costică Arion, Grigore Cantacuzino, Spiru Haret, Mitropolitul Pimen, generalul Pilat, actrița Aristița Romanescu și multe altele, rămân pânze care pe lângă calitățile lor artistice, prezintă o incontestabilă valoare documentară.

Dintre portretele pictate în străinătate, cele pictate la Viena în anii 1904-1905, în cercurile Galeriei imperiale de artă, precum și după primul război mondial, portretul poetului american Edwin Markham pictat cu ocazia unei călătorii în anii 1920-1921, în America și care se află la Muzeul Brooklyn din New-York, se numără printre cele mai de seamă.

Alături de această categorie, tipuri culese din cele mai variate medii ale societății, ca de pildă: „Jelbarul”, „Bătrânul Samsar”, „Ruxandra Găi-

năreasa”, „Moș Leiba”, „Proprietăreașă” și multe altele, contribuie la ilustrarea elocventă a climatului social din acea perioadă. Pe aceeași linie se situează și portretistica prilejuită de evenimentele primului război mondial. Tipuri de ostași simpli, români și ruși, prinși sub penelul artistului, exprimă eroismul modest și anonim, alături de mizeria și suferințele celor mulți. „Sergentul Tilică Alexandru”, erou din Regimentul „4 Argeș” Pitești, participant la 50 de asalturi, „Subofiterul erou Silisteanu” „Tânărul bolșevic”, „Doi militari”, „Erou rus”, „Marin artileristul”, „Milițianul Vraghie” etc. rămân mărturii grăitoare culese în vârtoarea tragică a evenimentelor³⁷.

Marea compoziție de șevalet se înscrie și ea în creația pictorului cu te-

me inspirate din momentele trăite de acesta ca: „Exodul”, „Mărăști”, „Conferința Păcii Balcanice de la București din 1913”, sau portretul simbolic „Dacia” care pe lângă valoarea lor artistică are și una documentară la fel de însemnată.

Alături de acestea, deși în proporții reduse cantitativ, poate fi situată la egală valoare artistică activitatea de peisagist a lui Costin Petrescu, ea întregind personalitatea artistică a pictorului, activitate care alături de cea a ascendenților săi direcți, a lăsat o dăru luminoasă în arta plastică românească, fapt care constituie un titlu de mândrie pentru plaiurile argeșene, pentru Piteștiul de unde au pornit acești creatori și unde astăzi au trimis ca mesager al dorinței de frumos, de înălțare sufletească, arta lor.

NOTE

¹ Comunicare susținută la Simpozionul „Costin Petrescu și ascendenții” care a avut loc în ziua de 27 ianuarie 1974 la Secția de artă a Muzeului județean Argeș.

² Originalul din Erminia lui Gherontie în manuscris se află în posesia arh. Radu Petrescu din București, fiul pictorului Costin Petrescu.

³ „Ramuri” an al XVIII-lea, Nr. 18—19, 15 septembrie — 1 octombrie 1924, pag. 21.

⁴ Biblioteca Academiei R.S.R. — „Erminia” lui Gherontie editată de episcopul Râmnicului Ghenadie Enăceanu, aflată sub Nr. 2151, pag. 41.

⁵ Ibidem, pag. 42.

⁶ Ibidem, pag. 43.

⁷ De la pictorul Petre Ghețulescu au rămas mai multe crochiuri pentru pictură în frescă și un autoportret de maturitate în ulei, toate aflându-se în proprietatea arh. Radu Petrescu.

⁸ Dintr-o însemnare a lui Ilie Petrescu aflăm că Petre Ghețulescu a murit în anul 1858 și „... la martie 9 s-au înmormântat la biserica Sf. Troiță în Pitești” (Vezi arhiva personală a arh. Radu Petrescu).

⁹ Din datele cercetate până acum nu am reușit să aflăm încă anul nașterii lui Ilie Petrescu — zugravul.

¹⁰ Tabloul se află în colecția personală a arh. Radu Petrescu, nepotul lui Ilie Petrescu.

¹¹ Vezi adresa Primăriei Pitești din 30

martie 1865 cu Nr. 846 adresată lui Ilie Petrescu, aflată în arhiva arh. Radu Petrescu.

¹² Contractele originale se află în arhiva personală a arh. Radu Petrescu din București.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Actul original de căsătorie întocmit de Primăria Pitești la 7 noiembrie 1868 și înregistrată la Nr. 77 și 78 din registrul de stare civilă, se află în arhiva personală a arh. Radu Petrescu.

¹⁷ Ziarul „Secera și ciocanul” Nr. 6117 din 20.I.1974, articolul „Pictorul Costin Petrescu” de profesorul M. Bădescu.

¹⁸ Arhiva personală a arh. Radu Petrescu din București, caetul cu însemnări biografice.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Mențiuni elogioase privind participarea pictorului Costin Petrescu la salonul din 1902 de la Ateneu se găsesc în publicațiile: „L'Independence Roumaine” din 4/17 iunie 1902, 13/26 iunie 1902, 7/20 noiembrie 1902; „La Roumanie” din 15/28 iunie 1902; „Conservatorul” din 13/26 iunie 1902, 29 iunie/9 iulie 1902; „Secolul XX”, an IV, Nr. 912 din 16 iunie 1902; „Epoca” an VIII, Nr. 2050 din 4 iunie 1902 și Nr. 2060 din 14 iunie 1902; „Patria” an III, Nr. 348 din 4 iunie 1902; „Adevă-

rul" an XV, Nr. 4614 din 4 iunie 1902; „Dorobanțul", an I, Nr. 88 din 12 iunie 1902; „Universul" an XX, Nr. 157 din 11 iunie 1902; „Cronica" an II Nr. 328 din 14 iunie 1902, etc.

²¹ Ibidem.

²² Vezi publicațiile: „Adevărul" din 13 februarie 1903; „Gazeta Artelor" an I, Nr. 17, februarie 1903; „Universul" din 13 februarie 1903; „Observatorul" din 13 februarie 1903; „Ilustrațiunea Română" din 15 februarie 1903; „Epoca" din 13 februarie 1903; „Gazeta Artelor" din 12 martie și 1 octombrie 1903; „La Roumanie" din 17 septembrie 1903.

²³ Vezi publicațiile: „Universul" din 3 iulie 1904; „L'Indépendance Roumanie" din 7 iulie 1904; „Secolul XX" din 7 iulie 1904; „Voința Națională" din 4 august 1904.

²⁴ Arhiva Ministerului de Externe al României. Dosarul tratativelor dintre guvernul român și austriac desfășurate în perioada 15 mai 1920 — 13 iunie 1934 pentru restituirea materialului istoric, artistic și cultural.

²⁵ Vezi „L'Indépendance Roumanie" din 4 mai 1905; „Adevărul" din 3 iulie 1905.

²⁶ Vezi „Voința Națională" din 30 ianuarie 1903; „La Roumanie" din 2 iulie 1908 și din 12 septembrie 1908; „Ordinea" din 14 septembrie 1908; „Universul" din 15 septembrie 1908; „Conservatorul" din 14 septembrie 1908.

²⁷ Referatul lui Costin Petrescu înregistrat cu Nr. 23378/1907 trimis Ministrului Instrucțiunii și Cultelor și adresa de răspuns a Ministerului cu Nr. 32 007 Seria F

din 20 septembrie 1910 aflate în arhiva personală Radu Petrescu.

²⁸ Adresa originală a Ministerului Cultelor și Artelor Nr. 32 940 din 5 iulie 1924 prin care Costin Petrescu este anunțat că este invitat la Lyon pentru a face un curs despre frescă la Academia de Belle Arte de aici. Originalul în arhiva arh. Radu Petrescu.

²⁹ Reproducerea fotografică a frescelor menționate se află în colecția arh. Radu Petrescu.

³⁰ Menționăm câteva dintre publicațiile franceze ale vremii care remarcă aportul artistului român la reînvierea frescei franceze: „Le Progrès" Lyon, 17 ianuarie 1925; „Lyon Republicain" Lyon, 23 ianuarie 1925; „Le Salut Public" Lyon, 20 ianuarie 1925; „La vie Lyonnaise" Lyon, 24 ianuarie 1925; „L'art et les Artistes" Paris, martie 1925; „Art et Decoration" Paris, martie 1925 etc.

³¹ Costin Petrescu, „L'art de la Fresque", Edit. Le Franc, Paris 1932.

³² „La Construction Moderne" an 51, Nr. 3, 30 octombrie 1935.

³³ Ateneul Român din București, planul intitulat „Marea Frescă" întocmit cu ocazia inaugurării frescei de la Ateneu care a avut loc la 26 mai 1938.

³⁴ În prezent nerestaurată în urma acoperirii ei de către hortizii în 1940.

³⁵ Se află și azi în sala mare a clădirii ziarului „Informația Bucureștiului".

³⁶ Date furnizate de către arh. Radu Petrescu pe baza documentelor pe care le deține în arhiva personală.

³⁷ Majoritatea picturilor menționate se află în colecția personală a arh. Radu Petrescu.

Résumé

On met en évidence la féconde activité, toujours ascendente, de trois générations de peintres d'Arges, de la même famille, pendant plus de 120 années.

Le premier d'eux, Petre le „Zograf", contemporain et camarade de travail avec le moine Gherontie, l'auteur d'une version roumaine d'„Erminia", est connu comme peintre des églises dans les districts d'Arges, Vâlcea, Olt, Teleorman. De même, il nous reste de lui, une série des portraits, autoportraits et des nombreuses icônes.

Ilie Petrescu et son équipe ont le grand mérite d'avoir gardé, transmis et développé le métier de la fresque dans ce pays, où il était en décadence.

Encore plus complexe est l'activité de Costin Petrescu, le fils de Ilie, élève et puis professeur à l'école des

Beaux Arts de Bucarest, qui a travaillé à l'huile et en fresque pendant 60 années environs.

Son grand mérite est d'avoir rétabli les fondements théoriques et pratiques de la fresque, tombés dans l'oubli jusqu'alors dans son pays comme dans l'étranger.

Par ses conférences à l'école des Beaux Arts de Lyon, par ses démon-

strations pratiques, par son livre „L' Art de la Fresque", publiée en France (1934), il a donné un nouvel essor sur des bases nouvelles à ce métier presque quitté en France depuis XVII-ème siècle.

Dans son pays, Costin Petrescu est l'auteur des nombreuses peintures laïques, parmi lesquelles on apprécie notamment la fresque de l'Athénée Roumain, achevée en 1937.

...et d'ailleurs, par son livre "L'Art de la Fresque", publiée en France (1934) il a donné un nouvel essor sur des bases nouvelles. A ce maître parachevé d'œuvre en France depuis XVIIe siècle, nous ajoutons l'autorité des nombreux peintres argéens, parmi lesquels on apprécie notamment la fresque de l'Alphée Roumain, achevée en 1937.

...et d'ailleurs, par son livre "L'Art de la Fresque", publiée en France (1934) il a donné un nouvel essor sur des bases nouvelles. A ce maître parachevé d'œuvre en France depuis XVIIe siècle, nous ajoutons l'autorité des nombreux peintres argéens, parmi lesquels on apprécie notamment la fresque de l'Alphée Roumain, achevée en 1937.

...et d'ailleurs, par son livre "L'Art de la Fresque", publiée en France (1934) il a donné un nouvel essor sur des bases nouvelles. A ce maître parachevé d'œuvre en France depuis XVIIe siècle, nous ajoutons l'autorité des nombreux peintres argéens, parmi lesquels on apprécie notamment la fresque de l'Alphée Roumain, achevée en 1937.

...et d'ailleurs, par son livre "L'Art de la Fresque", publiée en France (1934) il a donné un nouvel essor sur des bases nouvelles. A ce maître parachevé d'œuvre en France depuis XVIIe siècle, nous ajoutons l'autorité des nombreux peintres argéens, parmi lesquels on apprécie notamment la fresque de l'Alphée Roumain, achevée en 1937.

Résumé

On met en évidence la fécondité artistique toujours présente, de la génération de peintres d'Arges, de la même famille, pendant plus de 120 ans.

Le premier d'eux, Pierre le Zoographe, contemporain et camarade de travail avec le maître Chéronille, l'auteur d'une œuvre romaine d'importance, est connu comme peintre de fresques dans les districts d'Arges, Valcea, Olt, Teleorman. De même, nous reste de lui une série des portraits, autopsies et des nombreuses icônes.

Son fils, Nic Petrescu, apprenant de

son père et de ses camarades, laisse des traces plus révélatrices dans la peinture des églises, nous en connaissons de quarante, réalisées en fresque ou à l'huile, dans les districts d'Arges, Valcea, Olt, Teleorman. De même, nous reste de lui une série des portraits, autopsies et des nombreuses icônes.

Il est Petrescu et son équipe ont le grand mérite d'avoir gardé, transmis et développé le métier de la fresque dans ce pays, où il était en décadence. Encore plus complexe est l'œuvre de Costin Petrescu, le fils de Nic, élève et puis professeur à l'école des

Beaux-Arts de 1901 par ses débuts, puis élève de Nic Petrescu, il a continué l'œuvre de son père et de ses camarades, laissant des traces plus révélatrices dans la peinture des églises, nous en connaissons de quarante, réalisées en fresque ou à l'huile, dans les districts d'Arges, Valcea, Olt, Teleorman. De même, nous reste de lui une série des portraits, autopsies et des nombreuses icônes.

Il est Petrescu et son équipe ont le grand mérite d'avoir gardé, transmis et développé le métier de la fresque dans ce pays, où il était en décadence. Encore plus complexe est l'œuvre de Costin Petrescu, le fils de Nic, élève et puis professeur à l'école des

astfel, a unui proces de „alimentare” a formei prin gonflare cu substanță dincolo de servicii de ancorare și asigurare în spațiu, în echilibru, și astfel, imposibile, chiar rațiuni de proiecte a tehnologiei ardorii legitime, să prezenta la vedere a acestui, ori cum insolite, suprastructuri a postea mentelor. Deschise în gât de unificarea, prin prelungirea, în direcția unor

IN MEMORIAM : COSTEL BADEA

AUGUSTIN LUCICI

Cum vedeam — cu un prilej similar — și azi, ca și altădată, orice obiect ceramic, conceput ca recipient, are de ales între profilele echidistante, racordate în alternanță convex-concav la roata olarului și conturul liber al ronde-basse-ului sculptural. Opțiunea e nu numai tehnologică, dacă vedem că invenția respectivei roți a deplasat, prin translație, evoluția vasului, de pe o direcție de dezvoltare sculpturală pe cea paralelă, a decorativului exprimat prin canoanele simetriei, alternanței etc. Și, cum remarcam, această acceptare a geometriei, nesemnificative în sine, a formelor coaxiale oferă, în compensație, suprafață, câmpurile circulare pe care se va desfășura mai apoi marea istorie a desenului, gravurii și picturii aplicate pereților vasului. Desigur, în ceramica contemporană, orice încercare de trimitere exclusivă la una dintre cele două atitudini «clasice» pomenite ar fi — având în vedere mobila complexitate a fenomenului ce interesează azi, tot mai mult, discipline și tehnologii vecine — restrictivă și inoperantă. Totuși, și la noi, ca și în alte părți, invențiuni zoo- și antropomorfe, ba chiar „sosii” la scară a obiectelor unei recuzite frecvente în cotidian în alte materiale, coexistă, în producția ceramicii artistice, ca și în a celei funcțional-utilitare, cu forme ce nu se pot aplica de-

merorese distincții, naționale și internaționale. Il numește printre decanii de prestigiu al genului, la noi ca și în alte părți (alte țări) cu o mai îndelungată tradiție a ceramicii sculpturale, asemenea unui cunoscut personaj literar, împătimit după orăstăni, în-țir-o pană ce ignoră că — deși rata pieselor blocate în expoziții sau de poziție stabilă în vitrine — distruge prin acțiunea constantă, mare, în direcția unor

cât geometriei corpurilor fundamentale, văzute ca receptacole. Acest preambul nu și-ar avea acum rostul dacă n-am dori să circumscriem, de la bun început, întreaga operă a lui Costel Badea unei sfere de mișcare într-un spațiu exclusiv sculptural. Vocație virtuoz exersată, exprimată, cu mijloacele specifice ale disciplinei pe care o ilustrează, dar și constantă nostalgie parcă a unei identități artistice exilată în teritoriul unor arte a cărei fragilitate a substanței evocă perenitatea prin foc. Exil, oricum, nu numai voluntar, dar prin efectul căruia, arta sculptorului în cauză, precum și o bună parte din producția celor ce i-au fost învățăcei și i-au rămas discipoli, aduce în ceramica noastră contemporană o notă inconfundabilă. De altfel, sub o altă zodie stilistică, dar provocând la fel de temerar pariul sculpturii și «școala din Cluj», formată în preajma unuia ca Mircea Spătaru, produce portelan, gresie ș.a.m.d., conjugate aceluiași efort de a transforma obiectul decorativ într-o prezență artistică autonomă (ce reclamă revizuirea unei anacronice clasificări pe genuri, după materiale și tehnici, practică prin comisiile de jurizare ale expozițiilor). Se știe, Costel Badea a fost și este un artist care nu are nevoie de complimente avansate. O impresionantă fișă de creație, ornamentată cu nu-

meroase distincții, naționale și internaționale, îl numește printre decanii de prestigiu al genului, la noi ca și în alte părți (alte țări) cu o mai îndelungată tradiție a ceramicii culte. Dar, asemeni unui cunoscut personaj literar, împătimit după orătării, într-o panică ce ignoră că — deși rata pieselor blocate în expoziții sau depozite aflate în magazine și colecții, distruse prin accidente de ardere sau prin manipulare, este constant, mare — depozitul din atelier conține, totuși, un îmbelșugat număr de lucrări. Costel Badea își numără și renumără, la infinit, „bobocii”. Și, cum cărdul lor nu are cum să-i pară vreodată suficient de numeros, artistul nostru nu a așteptat toamna, pentru a-i mai socoti o dată, ci pune în operă, mereu, mereu noi și noi cicluri. În tâmplarea a făcut ca, în ultimele sale suite, să gloseze — confirmând, parcă, metafora zicălei invocate — chiar în marginea unei ornitologii fabuloase (prevedea ceva?). Astfel, după „păsările” de acum câțiva ani, bestiar ce anima, între humor și incisivă moralizare, caractere umane transferate unei lumi de palinacee exotic-antedeluvien, iată, acum, parcă printr-un efect contrar dialecticii biologice (mă refer la ultimul număr de lucrări executate) și „ouăle”, ovoizii în care se vor fi ecluzionat datele genetice ale acestei lumi.

De data aceasta însă, nota de maliție, fabula este mai temperată, proiectul artistic năzuind atunci, ca și acum, la o metamorfoză a biologicului în arhitectural. Așadar, edificii ovoidale, caracte de ouă gigantice, în fapt, dacă proporționăm după mărimea elementelor „martor” anexate, cochilii închise, sprijinite pe schelele unor piloni cilindrici, țevi ce evocă specialiștilor tubulatura care emerge dintr-un volum preparat pentru o turnare „în ceară pierdută”. Și, dacă nu mă înșel, dincolo de sugerarea,

astfel, a unui proces de „alimentare” a formei prin gonflare cu substanță, dincolo de serviciile de ancorare și asigurare în spațiu, în echilibre, altfel, imposibile, chiar rațiuni de protecție a tehnologiei arderii legitimează prezența la vedere a acestei, oricum insolite, suprastructuri a postamentelor. Deschise în gât de amforă sau de ulcior, la polul lor ascuțit, sau zoomorfizând, prin prelungire, într-un bici caudal, în direcția unor giganti batracieni monocelulari, aceste ovoide expulzează sau absorb — după o mecanică inventată, parcă, de Hyeronimus Bosch — fie o umanitate liliputană ce pare a le locui, fie forme din vecinătatea Universului ei de viziuni și parabole. Spre deosebire, însă, de maestrul grădinii deliciilor sau concertului în ou, Costel Badea anima carcasa acestui — să zicem — „container de viață și întâmplări” după o schemă a morfologiei submamiferelor. Într-o posibilă geneză pe direcția : Ulcior → ou → animal (balenă mitologică sau abdomen de cal troian) recipientul ceramic își modifică, astfel, funcționalitatea sa clasică și aici, pretextuală, devenind, dacă îmi este îngăduit să-l numesc astfel : **un vas care conține, păstrează, transportă și restituie o lume.** Transport și restituire petrecute în sustentanța volumului, asemenea unui balon captiv sau dirijabil gata de decolare, dacă nu, mai adecvat prezentului, a unei nave spațiale aflate pe edificiul schelei sale de start. Reconfirmând și capacitatea de vedere monumentală a autorului lor, lucrările și opera lui Costel Badea pot oricând fi ridicate la scara sculpturii în aer liber și, desigur, prin desemnarea materialului și tehnologiei adecvate unei asemenea întreprinderi, și niște evenimente sculpturale de așteptat pentru viitorul de care nu a mai avut parte.

ASPECTE PRIVIND ÎNCEPUTURILE ȘI DEZVOLTAREA CINEMATOGRAFIEI LA PITEȘTI

SEBASTIAN TUDOR

Cinematografia se prezintă ca o formă a culturii, fiind condiționată atât de cultură cât și de industrie, într-o măsură mai mare decât celelalte arte. Prin caracterul ei de mare popularitate, această a 7-a artă deține o considerabilă putere de influențare în rândurile maselor. Apărută relativ târziu, la 13 februarie 1895, când frații Auguste și Louis Lumière au lansat aparatul lor care să slujească la „vizionarea probelor cronografice” în subsolul lui Grande Café din Bulevardul Capucine nr. 14 din Paris și au prezentat pentru prima dată, la 22 martie 1895, filmul de 17 metri „Ieșirea muncitorilor de la uzina Lumière” și alte scurte metraje, arta cinematografică a avut o evoluție lentă.

În țara noastră, primul spectacol cinematografic a avut loc la 27 mai 1896, în saloanele ziarului de limbă franceză din București „L'Indépendance Roumanie”, cu filmul documentar „Sosirea trenului”. În anul următor, operatorul român Menu realizează primele pelicule românești : „Inundațiile de la Galați”, „Bălciul Moșilor”, „Terasa cafenelei Capșa”, „Defilarea”. Totuși, la început, filmul a fost privit ca o distracție de bălci, numai categoriile sociale privilegiate putând privi la un asemenea spectacol, dar, în curând, cine-

matograful se va „democratiza”, prin scăderea prețurilor și mărirea timpului de proiecție, aceasta și datorită eforturilor depuse de unii dintre oamenii noștri de știință de la începutul secolului al XX-lea, care au susținut această a 7-a artă.

Cunoscutul scriitor Victor Eftimiu rostea un adevărat crez artistic, la deschiderea unui cinematograful nou în București, în anul 1912 :

„Eu știu c-ai să-ngrijești de

repertoriu

Că n-o să te gândești numai la bani... Să nu ne dai „Mireasa otrăvită” Sau „Prințul rățâcit printre țigani”...

În țara noastră marcăm o primă perioadă distinctă în istoria cinematografiei, cuprinsă între anii 1896—1909, când are loc introducerea spectacolului cinematografic (Brașov — 1901, Cluj — 1906, Oradea — 1906, Arad — 1907, Sibiu, Bistrița și Carei — 1910, Alba Iulia — 1911, Satu Mare, Lugoj, Hunedoara, Baia Mare — 1912, Tg. Mureș, Miercurea Ciuc — 1913), înregistrându-se un avânt în acest sens în Europa centrală. Presa începe să susțină din ce în ce mai mult cinematografia. „Cinematograful a venit într-un mod firesc să înlesnească revoluția culturală și artistică” scria ziarul „Scena” în nr. 1 din anul 1910, iar „Universul” scria : „Spectatorii vor avea pri-

leul să se convingă că suntem o specialitate unică în noua artă cinematografică", la 21 septembrie 1907.

La Pitești, prima reprezentare cinematografică ambulantă se pare că a avut loc în anul 1902, cu filmul „Panorama Eduard Braun”. Primele mențiuni scrise datează totuși din anul 1908. Astfel, la 24 iunie 1908, antreprenorul Bros Lablanc solicita Primăriei orașului Pitești o autorizație, pentru „a da o serie de câteva reprezentațiuni de magie, spiritism, ilusionism și **cinematograf** în grădina „Dacia”, începând cu 25 iunie⁴⁵.

La 11 iulie 1908, lui Bros A. Saraida i se eliberează autorizația nr. 2371 pentru a „da o serie de reprezentațiuni în grădina Dacia cu programul următor: magie, iluzii, **cinematograf**, cu începere de vineri 11 iulie 1908. Program pentru familii⁴⁶. Aceste reprezentații erau completări ale programului de varieté al grădini Dacia, proprietatea lui Nicolae Ionescu.

La 21 octombrie 1908, înregistrăm cererea lui Eduard Braun de a i se elibera o autorizație „pentru a putea instala pe Bulevard (n.n. Bulevard Elisabeta Doamna, actualul Bulevard al Republicii) vis-à-vis de Grădina publică, **cinematograf** având mășină electrică, pe timp de 2 luni⁴⁷. Acesta scria Primăriei că „instalând în acest oraș... un cinematograf pentru distracția publicului piteștean, făcând cheltuieli mari zilnice cu vapor, lempe și altele plus cheltuieli ce suntem datori pentru transportul pe C.F.R.”, încasările față de alți ani fiind mai mici (n.n. ceea ce denotă existența unui cinematograf ambulant și mai înainte), ceea ce a determinat ca nici jumătate din cheltuieli să nu fie scoase. De aceea, antreprenorul cerea Primăriei să i se aprobe o scădere a taxei comunale la 2,50 lei în zilele de lucru și 5 lei duminică⁴⁸.

Cu toate că pașii făcuți de cinematografie continuă să fie mici, se observă o creștere a concurenței pe care această nouă artă o face celorlalte manifestări culturale-artistice. Acest lucru îl va determina pe antreprenorul Café concert-ului de la Dacia, Nicolae Ionescu, să se adreseze Primăriei, solicitând scăderea taxei, deoarece „avem în vedere criza prin care trec, plus de asta, aicea în oraș sunt prea multe distracții și anume Teatru, Cinematograf etc⁴⁹. La 24 martie 1909, Nicolae Ionescu revine cu cererea, plângându-se din nou de cinematografe „care mi-au făcut concurență”⁵⁰.

La 24 iunie 1909, un alt antreprenor, Al Georgescu, solicita o autorizație pentru a prezenta în fața spectativilor piteșteni mai multe reprezentații de **cinematograf**, cu începere de la 25 iunie, în grădina berăriei Buțănescu, din strada Șerban Vodă nr. 97⁵¹ (n.n. actuala stradă a Victoriei).

Se cuvine să facem precizarea că aceste prime reprezentații de cinematograf s-au făcut în localuri improvizate, nespecializate, localuri care, prin însăși natura lor (berării, grădini de vară), atrăgeau spectatorii. Cinematograful nu s-a bucurat de prea multe înlesniri la început, nici din parte autorităților, fiind supus nu numai la impozitul pe venit și la cel pe bilete, ci a fost încărcat și cu mai multe alte greutăți: patronii cinematografelor au fost siliți să accepte serviciul de inspecție permanentă a poliției și a pompierilor. O mare problemă a fost în această perioadă pregătirea unor oameni corespunzători pentru a putea proiecta filmele.

Anton Kratily se angaja, la 1 octombrie 1909, să instaleze din scânduri, pe locul aflat în Bulevardul Elisabeta Doamna, ca proprietate a Poștei, un **Circ-Cinematograf**, pe ter-

men de 3 luni, cu începere de la 1 noiembrie 1909, construind o instalație specială solidă din scânduri⁵².

Înclinăm să luăm ca punct de plecare, în stabilizarea cinematografului la Pitești, prin apariția unei anumite săli de acest gen, data de 25 decembrie 1909, când antreprenorul S. Fuchs deschidea, în seara acestei zile, „o instalație cinematografică”, la care întrebuița un motor de 9 cai putere, cu benzină, în casa avocatului Fostiropol, din strada Șerban Vodă nr. 134/b⁵³ (n.n. actuala clădire a restaurantului Argeș)⁵⁴. Autorizația Primăriei a fost eliberată la început pe 4 luni. Pentru prima lună (25 decembrie 1909 — 25 ianuarie 1910) s-a încasat drept taxă de cinematograf suma de 150 lei.

Se pare, deci, că, în anul 1909, cinematograful piteștean a împlinit venerabila vârstă de 80 de ani.

Același antreprenor, S. Fuchs, reînnoia cererea de a da „câteva reprezentații de cinematograf” în casele lui Fostiropol, la 2 februarie 1910, făcându-se cunoscute și câteva date tehnice. Astfel, la 5 metri de sala de spectacole se afla motorul de benzină, care nu consuma decât 15—20 litri pe zi. Primăria îi reamintea antreprenorului Fuchs, ca o condiție pentru funcționarea cinematografului, să se poarte cuviincios cu publicul⁵⁵.

Datorită condițiilor improprii în care se afla clădirea din scânduri a circuitului cinematograf din Bulevardul Elisabeta Doamna, Primăria îi pune în vedere antreprenorului I.G. Buțănescu, la 8 martie 1910, să-l dărâme. Acesta, însă, arătând că a cheltuit suma de 4.500 lei pentru construcția lui și chiria locului respectiv, în schimbul căruia n-a scos nici jumătate din bani, se obligă să aducă unele îmbunătățiri clădirii: să dărâme grajdul pentru animalele circuitului, să nu mai țină animale, să

vopsească gardul. I.G. Buțănescu cumpărase cinematograful de la Heinrich Ebel și închiriasse locul de la Prefectura județului Argeș⁵⁶.

Același I.G. Buțănescu obține la 8 mai 1910 autorizația „ca pe locul ce am unde a fost cirul la colțul Bulevardului, lângă Grădină să pot instala un motor de 7 cai putere cu benzină și un dinam de 10 amperi, cu care să dau reprezentații de cinematograf pe sezonul de vară, timp de 4 luni”⁵⁷.

La 14 mai 1910, Buțănescu se hotărăște să introducă la cinematograful său curent electric de la Banca populară. „Conducta aeriană va pleca de la uzină (electrică) la localul de Berărie al d-lui Buțănescu, lângă Biserica Sf. Nicolae, iar din curtea Berăriei va trece în colțul Grădinii publice în partea dinspre strada Plevnei și strada D-na Bălașa, iar al 3-lea stâlp în colțul Grădinii publice dinspre D-na Bălașa și strada Regele Carol I, de aici la cabina de reprezentații (n.n. cabina de proiectie a cinematografului) din Bulevardul Elisabeta Doamna, colț cu Bulevardul Carol nr. 7”⁵⁸.

Un alt antreprenor, Ferdinand Lemke, solicita autorizație pentru a da reprezentații de cinema la Grădina Dacia, începând cu 18 august 1910⁵⁹, iar la 28 septembrie solicita să i se aprobe cererea „pentru a instala un **cinematograf** în salonul lui Secărescu pentru sezonul de iarnă, începând cu luna octombrie 1910, până la sfârșitul lunii aprilie 1911, cu curent electric de la Banca Populară⁶⁰. Salonul lui Secărescu se afla în localul în care mai târziu a funcționat cinematograful „Luceafărul”, care s-a demolat în anul 1972, și se afla lângă actualul restaurant „Argeș” (fosta casă Fostiropol).

Antreprenorul Hotelului „Dacia” hotărăște să înființeze un **cinematograf** permanent în localul de Ca-

fé concert și Grădina de sub hotel, cinematograf ce se va alimenta cu curent electric de la Banca Populară. Cererea sa va fi inițial respinsă, la 2 octombrie 1910, din cauza unor modificări ce trebuiau aduse sălii de cinematograf. La 25 octombrie, Primăria va aproba instalarea cinematografului permanent, fixând o taxă de 150 lei lunar²¹.

Această primă perioadă din istoria veche a cinematografului se încheie la Pitești prin apariția primelor săli de cinematograf specializate. În această perioadă, pe ecranele cinematografelor piteștene au putut fi văzute filme ca: Sport în Indonezia, Jurnal Pathé, Fiica colonistului, Intriga femeii americane, Aida, Clopotarul de la Notre-Dame, Visul întunecat, Cei patru draci etc.²².

Urmează o nouă perioadă în dezvoltarea cinematografului românesc vechi: începerea producției de filme autohtone, între anii 1910—1919, perioadă care se caracterizează și la Pitești prin instalarea mai multor cinematografe și alimentarea lor cu curent electric de la rețea. Înregistrăm, în continuare, aceleași cinematografe: pe Bulevardul Elisabeta Doamna (B-dul Republicii), pavilionul lui Braun, antreprenor Butănescu, cinematograful de la parterul hotelului Dacia, al cărui antreprenor era Nicolae Ionescu, cinematograful din salonul Secărescu, condus de Lemke Ferdinand²³, precum și un cinematograf pe strada Gării nr. 21, unde se proiectau filme din când în când. Marian Dumitrescu și Victor Purcăreanu conduceau un cinematograf în localul Secărescu, după încetarea proiectiilor lui Lemke Ferdinand.

În aceeași perioadă au putut fi urmărite primele filme românești: Independența României, Cetatea Neamțului, Amor fatal, Amor de prințesă, Bastardul, Detectivul, Spionul, Drăgoste de marină, filme realizate în-

cepând din anul 1911 de casa de producție „Traian” și laboratorul „Car-men-Sylva”²⁴.

Cinematograful începe să înregistreze succes la public, ceea ce va determina înființarea unor noi cinematografe și în anii următori. Astfel, V. Purcăreanu solicită Primăriei, la 9 ianuarie 1914, o autorizație pentru „funcționarea cinematografului în strada Șerban Vodă, pe termen de cinci ani, având dreptul de a avea motor în curte a mă servi de lumină proprie și a avea dreptul de a mă servi de apă fără a mi se opri”, în localul propriu²⁵. Iancu Conta doare să redeschidă cinematograful „în localul vis-à-vis de Grădina publică, unde a fost circul, cu forță electrică de la Societatea de electricitate”²⁶, începând cu 17 ianuarie 1914. Această cerere va fi respinsă însă, deoarece „prin construcția de blăni a localului se primejduiește siguranța publică”.

Continuă să funcționeze cinematograful fraților Vasile și Victor Purcăreanu, numit „Cinema Pathe Frères”, situat pe strada Șerban Vodă nr. 143. În 1912, acest cinematograf aparținuse lui Victor Purcăreanu și funcționase în cazinoul lui Marin Dumitrescu. La cinematograful „Pathe Frères” s-au proiectat filme în zilele de 16 și 17 mai 1914, pentru a fi strânse fonduri în vederea ridicării unui monument în memoria eroilor din Regimentul 6 Artilerie, căzuți în campania din anul 1913²⁸.

Începând cu anul 1914, Primăria ridică taxa serală de la 2,50 franci la 5 franci, ceea ce provoacă nemulțumirea tuturor directorilor de cinematografe. Vasile Purcăreanu arată, într-un memoriu adresat Primăriei la 23 ianuarie 1914, că, pe lângă taxa serală, mai plătea „5% pentru timbrele teatrale, pe care le cumpărăm de la Primărie, deci un plus de 10—15 lei seral, 4% apă, 1,5% canal, a-

fară de dările către stat. Dacă se ridică taxa, serală de la 2,50 franci la 5 franci, Primăria ar avea de suferit, ar fi în deficit la bugetul spectacolelor”²⁹. Cu toate nemulțumirile directorilor de cinematografie, Primăria hotărăște în ședința extraordinară din 1 februarie 1914, să mențină taxa de 5 franci.

În perioada 1911—1914, cele mai reprezentative cinematografice ale Piteștiului sunt cele situate în localul hotelului Dacia, condus în continuare de Nicolae Ionescu, în casele Secărescu (cinematograful Pathé Frères al fraților Purcăreanu) și Fostirpol (cinematograful condus de Lemke Ferdinand). Aceste trei cinematografe se pare că dețineau monopolul celei de-a 7-a arte la Pitești, deoarece nu doreau ca Primăria să mai aprobe autorizații și altor impresari, așa cum cerea Vasile Purcăreanu în această perioadă³⁰.

În perioada primului război mondial și mai ales în timpul ocupației germane (1916—1918), activitatea cinematografelor a fost redusă la Pitești datorită restricțiilor și taxelor impuse de autoritățile germane. Începând cu anul 1919, funcționarea cinematografelor este reglementată prin Decretul regal nr. 4120, referitor la Legea Teatrelor. Cinematografele piteștene își reiau și ele activitatea.

De abia la 19 iunie 1919, documentele încep să vorbească despre această activitate. Este vorba de o adresă a Prefecturii județului Argeș către Primăria orașului Pitești, prin care cerea să se vândă 400 bilete de 3 lei și 100 bilete de 5 lei la reprezentările cinematografice care vor avea loc în zilele de 23, 24, 25 și 26 iunie „în folosul invalizilor de război, acei care s-au jertfit pentru noi și țară”³¹. Filmele au fost proiectate în sala Teatrului Aquila (strada Șerban Vodă) și la Terasa „Oituz” (Be-

răria de pe strada D-na Bălașa nr. 13)³².

La 22 septembrie 1919, Dumitru B. Floros solicita Primăriei autorizație pentru a „deschide cafenea și cinematograf în acest oraș în strada Șerban Vodă nr. 164, Casa Secărescu”³³. Din această informație, aflăm că o anumită perioadă, din cauza războiului, cinematograful care funcționa în casa Secărescu a fost închis.

La 8 noiembrie 1919, funcționau în Pitești, cinematograful lui Dumitru Floros, în casa Secărescu din strada Șerban Vodă și cinematograful lui Victor Purcăreanu în strada Șerban Vodă, unde, din când în când, se jucau și piese de teatru ale unor trupe din Capitală³⁴.

Ministerul de Interne atrăgea atenția primărilor, la 24 martie 1921, că la multe din cinematografele țării se prezentau filme cu o influență „rău făcătoare asupra educării tineretului”³⁵. La insistențele antreprenorilor de cinematografe, Primăria Pitești hotărăște să reducă taxa serală comunală de la cinematografe, de la 30 la 20 de lei, începând cu 8 aprilie 1921³⁶.

Perioada cuprinsă între anii 1920—1929 reprezintă în cinematografia românească producerea unor filme proprii, unele dintre ele fiind proiectate și pe ecranele piteștene: Păcat, Datorie și sacrificiu, Iancu Jianu, Haiducii, Așa e viața, Năpasta, Lache în harem, Iadeș, Lia și filmele de desene animate D-ale zilei și Păcălă în lună. Printre filmele străine au rulat la cinematografele din Pitești: Nevestele nebune și Caruselul de Straheinn, Nibelungii de Lang, Nașterea unei națiuni de Griffith, Piciul de Chaplin, Nanoux de Flaherty, Moartea obosită de Lang³⁷ etc.

În această perioadă, funcționau la Pitești, cinematograful Aquila, al cărui antreprenor era Gh. Gall, și cinematograful Lux, atestat docu-

mentar la 4 februarie 1929 (dar, în mod sigur, mai vechi)³⁸, al cărui antreprenor era Dumitru B. Floros. Cinematograful Lux se afla tot pe strada Șerban Vodă. Sub impulsul concurenței, antreprenorul cinematografului Aquila, Gh. Gall, cerea Primăriei Piteștiului să interzică proiecțiile de filme în cinematograful Lux, deoarece acesta „nu întrunește nici una din vederile Regulamentului de funcționare a cinematografelor din 30 Martie 1927”³⁹. Cinematograful Lux se afla într-o clădire cu etaj, deasupra sălii de spectacole fiind o sală a cazarmii unde se dădeau reprezentații artistice, baluri, nunți. Sala nu avea ieșiri suficiente și comode, nici sală de așteptare și coridoare de trecere, deci o serie de deficiențe de ordin tehnic. În total, avea 181 de scaune⁴⁰.

Începând cu 18 martie 1929, rula pe ecranul cinematografului Aquila filmul românesc Iancu Jianu, iar în 1930, un alt film românesc, „Venea o moară pe Siret”, film inspirat din romanul cu același nume al lui Mihail Sadoveanu și realizat de regizorul Martin Berger, cu actori străini, ceea ce a constituit o producție de natură străină⁴¹. Unele secvențe au fost filmate la Florica, în comuna Ștefănești, județul Argeș⁴².

Perioada 1930—1936 coincide cu începuturile sonorului și aderarea fenomenului cinematografic la noile condiții. În anul 1934, apare Legea fondului național al cinematografiei, care marchează intervenția statului față de această artă, iar în anul 1937, se pun bazele existenței unei producții cinematografice de stat⁴³. În aceste condiții apar o serie de producții autohtone, apreciate și pe ecranele piteștene: Bing-Bang, Drama de la etajul II, Când se aprind făclile, O noapte de pomină, Gogulică ceferist, ale căror regizori

erau români: Jean Mihail, Jean Georgescu, Ion Șahighian și Horia Igiroșeanu, nume de rezonanță în istoria filmului românesc⁴⁴.

În anul 1936, la Pitești funcționau 3 cinematografe: Aquila, Lux și Modern. Cinematograful Aquila era în proprietatea antreprenorului Constantin N. Mircea, cinematograful Modern în proprietatea antreprenorului Gh. Gall, iar cinematograful Lux în proprietatea lui Constantin N. Mircea și Haralambie Floros (deasupra se afla Cercul ofițerilor), proprietarul clădirii fiind colonelul Turlescu din București⁴⁵. Cinematograful Modern se afla pe strada Șerban Vodă („în dos se afla strada D-na Bălașa”). Datorită unor condiții improprii, cinematograful Modern este închis temporar, începând cu luna iulie 1938, iar atelierul de vulcanizat de lângă el este evacuat. O interesantă situație statistică ne oferă documentele din anul 1938, cu privire la frecventarea spectacolelor de film. Astfel, cinematograful Modern vindea la un spectacol între 8 și 210 bilete, cinematograful Aquila, între 9 și 197, iar cinematograful Lux, între 3 și 158, cel mai frecventat fiind în mod surprinzător, în acest an, cinematograful Modern⁴⁶.

În anul 1941, proprietari ai cinematografelor erau tot Constantin N. Mircea la Aquila, Haralambie Floros la Lux și Gh. Gall la Modern. Cel mai mare cinematograf din Pitești continuă să rămână Aquila, cu 300 de locuri (aflat în clădirea proprietate a Băncii Populare), Lux (situat în clădirea a cărui proprietar era moștenitorul lui Secărescu), cu câte 200 de locuri⁴⁷. Începând cu 18 octombrie 1941, la cinematograful Aquila rula filmul „Proscrisul” (Finlanda sub teroare), în folosul răniților și al familiilor celor căzuți pe câmpul de luptă⁴⁸.

La 25 iulie 1945 se aprobă de că-

tre Ministerul Propagandei, Direcția Cinematografiei, „deschiderea și funcționarea cinematografului Select din strada Doamna Bălașa nr. 21, în antrepriza lui Saul Rosentweig și Meier Marcus”⁴⁹ (care se pare că mai funcționase o scurtă perioadă și în anul 1939). Apare în acest fel un nou cinematograf în Pitești.

Cinematografele funcționau încă cu multe deficiențe, datorate mai ales slabei preocupări a proprietarilor pentru asigurarea securității clădirilor în care se aflau. Astfel, la 4 iulie 1947, cinematograful Aquila, aflat acum (după noua reorganizare a străzilor) pe strada Justiției nr. 2, își relua activitatea, sub conducerea lui Constantin N. Mircea, după câteva zile în care a fost închis din cauza unor deficiențe ale clădirii: focul în sobe se aprindea din sala de spectacol, instalația electrică nu era îngropată, ventilatoarele nu funcționau. Cabina de proiecție era de 2,50 metri lungime, 2,80 metri înălțime și 2,20 metri lățime. Începând cu 27 februarie 1947, cinematograful avea ca operator calificat pe Emil Neagu⁵⁰.

La 12 iulie 1947, funcționau în Pitești 4 cinematografe: Aquila, Lux, Trianon (un nume nou între cinematografe) și Select (de la 6 august locul foștilor antreprenori fiind luat de Constanța A. Nicolescu)⁵¹, care își relua activitatea, începând cu 3 septembrie, după ce câteva zile a fost închis pentru remedierea deficiențelor. Cinematograful Modern se afla tot într-un local vechi, dar complet renovat, având o lungime de 19,30 metri, lățimea de 7,20 metri și înălțimea de 4,60 metri, cu o capacitate de 155 locuri, pe 16 rânduri, având scaune montate, confecționate din lemn de stejar. Distanța între rânduri era de 40 cm, iar cabina de proiecție avea un cubaj de 18,480 metri cubi. Închis din nou, cinematograful Modern își reia activi-

tatea, după câteva luni, în luna martie 1948⁵².

În această perioadă, 1937—1948, cunoscută în istoria cinematografiei românești vechi ca perioada intervenției statului în această artă, apar noi producții de filme românești: O noapte de pomină, O noapte furtunoasă, Visul unei nopți de iarnă. Pădurea îndrăgostiților⁵³.

Începând cu noiembrie 1948, când are loc naționalizarea întreprinderilor și mijloacelor de producție și difuzare a filmului, se deschide o epocă nouă în istoria cinematografiei românești, la început cu realizări mai timide, iar după 1950, când are loc reorganizarea activității cu filmul, realizări importante. La 23 septembrie 1950 ia ființă **Întreprinderea Cinematografică Argeș**.

Din datele pe care le-am prezentat, reiese că perioada veche a cinematografiei românești a fost marcată și la Pitești prin înființarea unor cinematografe, care, la început mai greu, dar pe urmă mai ușor, s-au integrat în atmosfera primei jumătăți a secolului al XX-lea. La început apărute spontan, prin primele cinematografe ambulante din anii 1908—1909, din inițiativa unor antreprenori străini și români, cinematografele se integrează în viața cotidiană a Piteștiului, prin proiecțiile de filme în săli specializate, începând cu 25 decembrie 1909, dată care marchează apariția primului cinematograf de sine stătător în orașul nostru.

După o perioadă în care au apărut mai multe cinematografe, mai ales în grădini și restaurante pentru delectarea consumatorilor, în anul 1919 ia ființă cinematograful Aquila, condus de Gheorghe Gall și, mai târziu, cinematografele Lux și Modern, toate aflate în plin centrul orașului, cinematografe care au contribuit la recreerea populației orașului. După apariția unor acte nor-

mative privind activitatea cu filmul, cinematografele au contribuit într-o oarecare măsură la înarmarea spectatorilor cu o serie de cunoștințe tehnice, științifice, culturale și sportive, mai ales prin jurnalele care se proiectau înaintea filmelor. Totuși, în această primă epocă a cinematografilor românești, filmul n-a avut o contribuție deosebită la educarea patriotică a spectatorilor, deoarece producțiile românești bune au fost des-

tul de puține la număr, iar sălile de cinematograf erau neîncăpătoare și lipsite de condițiile tehnice de astăzi. Trebuie să subliniem însă numărul mare al cinematografelor piteștene în perioada interbelică (4), față de numărul mai mic al locuitorilor orașului, în raport cu alte orașe ale României, ceea ce denotă preocuparea unor întreprinzători locali pentru arta cinematografică.

NOTE

- ¹ Contribuții la istoria cinematografilor în România 1896—1948, București, 1971, p. 14.
- ² Ibidem.
- ³ Ibidem, p. 197.
- ⁴ Petre Popa, Memento, Pitești, 1983, p. 61.
- ⁵ Arhivele Stat. Argeș, fond Primăria orașului Pitești, dos. 3/1908, f. 52.
- ⁶ Ibidem, f. 55.
- ⁷ Ibidem, f. 72.
- ⁸ Ibidem, f. 89.
- ⁹ Ibidem, f. 86.
- ¹⁰ Arh. Stat. Argeș, fond Primăria orașului Pitești, dos. 4/1909, f. 23.
- ¹¹ Ibidem, f. 58.
- ¹² Arh. Stat. Argeș, fond Primăria orașului Pitești, dos. 4/1909, f. 74.
- ¹³ Ibidem, f. 95.
- ¹⁴ Popa Petre, Dicu Paul, Voinescu Silvestru, Pitești 600, Pagini de istorie.
- ¹⁵ Arh. Stat. Argeș, fond Primăria orașului Pitești, dos. 2/1910.
- ¹⁶ Arh. Stat. Argeș, fond Primăria orașului Pitești, dos. 2/1910.
- ¹⁷ Ibidem.
- ¹⁸ Idem, dos. 13/1910.
- ¹⁹ Idem, dos. 2/1910.
- ²⁰ Arh. Stat. Argeș, fond Primăria orașului Pitești, dos. 2/1910.
- ²¹ Contribuții la istoria cinematografilor în România 1896—1948.
- ²² Arh. Stat. Argeș, fond Primăria orașului Pitești, dos. 2/1911—1912.
- ²³ Contribuții la istoria cinematografilor în România.
- ²⁴ Arh. Stat. Argeș, fond Primăria orașului Pitești, dos. 9/1914—1915.

- ²⁵ Ibidem.
- ²⁶ Ibidem.
- ²⁷ Ibidem.
- ²⁸ Ibidem.
- ²⁹ Arh. Stat. Argeș, fond Primăria orașului Pitești, dos. 9/1914—1915.
- ³⁰ Ibidem.
- ³¹ Idem, dos. 11/1919.
- ³² Ibidem.
- ³³ Arh. Stat. Argeș, fond Primăria orașului Pitești, dos. 11/1919, f. 137.
- ³⁴ Ibidem.
- ³⁵ Idem, dos. 9/1921.
- ³⁶ Ibidem.
- ³⁷ Contribuții la istoria cinematografilor în România, op. cit.
- ³⁸ Ibidem.
- ³⁹ Arh. Stat. Argeș, fond Primăria orașului Pitești, dos. 7/1929—1930.
- ⁴⁰ Ibidem.
- ⁴¹ Contribuții la istoria cinematografilor în România, op. cit.
- ⁴² P. Popa, Memento, p. 79.
- ⁴³ Contribuții la istoria cinematografilor în România, op. cit.
- ⁴⁴ Ibidem.
- ⁴⁵ Arh. Stat. Argeș, fond Primăria orașului Pitești, dos. 57/1936—1938.
- ⁴⁶ Idem, dos. 7/1939.
- ⁴⁷ Idem, dos. 8/1941.
- ⁴⁸ Idem, dos. 12/1941.
- ⁴⁹ Idem, dos. 19/1945.
- ⁵⁰ Arh. Stat. Argeș, fond Primăria orașului Pitești, dos. 19/1947.
- ⁵¹ Ibidem, dos. 21/1947.
- ⁵² Ibidem.
- ⁵³ Contribuții la istoria cinematografilor în România, op. cit.

Résumé

L'auteur se propose de présenter les principales étapes de développement de la cinématographie à Pitești. Tout d'abord le cinématographe a eu le rôle d'amuser le public dans le cadre du spectacle de cirque, en

devenant, vers l'année 1909, un établissement public indépendant. Les premiers cinématographes de Pitești (Aquila, Modern et Trianon) ont contribué au développement et à l'éducation du public.

CINEMATOGRAFIA LA PITESTI

o-riti indrăgite de secolul al XVIII-lea, care au rămas până în prezent un monument al artei și al științei. În anul 1898, un elev al lui T. Popa, domnul P. Popa, a fost primul român care a filmat în România. El a filmat în orașul Pitești, în anul 1898, un film intitulat „Piteștiul din anul 1898”. Acest film a fost primul film românesc și a fost păstrat până în prezent la Muzeul de Istorie din Pitești.

NOTE

1. Contribuții la istoria cinematografului în România, op. cit.
2. Ibidem, p. 197.
3. Arh. Stat. Argeș, fond Primăria orașului Pitești, dos. 3/1900, f. 32.
4. Ibidem, f. 33.
5. Ibidem, f. 72.
6. Ibidem, f. 33.
7. Ibidem, f. 33.
8. Arh. Stat. Argeș, fond Primăria orașului Pitești, dos. 4/1900, f. 27.
9. Ibidem, f. 33.
10. Arh. Stat. Argeș, fond Primăria orașului Pitești, dos. 4/1900, f. 74.
11. Ibidem, f. 33.
12. Popa, Petre, Dicț. Paul Voinescu, București, 1900, pag. 10.
13. Arh. Stat. Argeș, fond Primăria orașului Pitești, dos. 2/1910.
14. Arh. Stat. Argeș, fond Primăria orașului Pitești, dos. 2/1910.
15. Ibidem.
16. Ibidem, dos. 19/1910.
17. Ibidem, dos. 2/1910.
18. Arh. Stat. Argeș, fond Primăria orașului Pitești, dos. 2/1910.
19. Contribuții la istoria cinematografului în România, op. cit.
20. Arh. Stat. Argeș, fond Primăria orașului Pitești, dos. 7/1911-1912.
21. Contribuții la istoria cinematografului în România, op. cit.
22. Arh. Stat. Argeș, fond Primăria orașului Pitești, dos. 7/1911-1912.
23. Ibidem, dos. 2/1910.
24. Contribuții la istoria cinematografului în România, op. cit.
25. Arh. Stat. Argeș, fond Primăria orașului Pitești, dos. 7/1911-1912.

26. Ibidem.
27. Ibidem.
28. Ibidem.
29. Arh. Stat. Argeș, fond Primăria orașului Pitești, dos. 7/1911-1912.
30. Ibidem.
31. Ibidem, dos. 11/1912.
32. Ibidem.
33. Arh. Stat. Argeș, fond Primăria orașului Pitești, dos. 11/1912, f. 137.
34. Ibidem.
35. Ibidem, dos. 5/1921.
36. Ibidem.
37. Contribuții la istoria cinematografului în România, op. cit.
38. Ibidem.
39. Arh. Stat. Argeș, fond Primăria orașului Pitești, dos. 7/1923-1924.
40. Ibidem.
41. Contribuții la istoria cinematografului în România, op. cit.
42. P. Popa, Memento, p. 78.
43. Contribuții la istoria cinematografului în România, op. cit.
44. Ibidem.
45. Arh. Stat. Argeș, fond Primăria orașului Pitești, dos. 37/1936-1938.
46. Ibidem, dos. 7/1939.
47. Ibidem, dos. 9/1941.
48. Ibidem, dos. 12/1941.
49. Ibidem, dos. 19/1942.
50. Arh. Stat. Argeș, fond Primăria orașului Pitești, dos. 19/1947.
51. Ibidem, dos. 21/1947.
52. Ibidem.
53. Contribuții la istoria cinematografului în România, op. cit.

PE ARGES IN SUS
— Momente istorice, legende —

OCTAVIAN UNGUREANU

Valea roditoare a Argeșului, cu pitorescul ei unic și cu rosturi istorice, unită cu cealaltă vale, a Câmpulungului, de sub geana Făgărașului, a format dintotdeauna o vatră întinsă de plămădire a românismului, cu dăinuire de secole, sub ocrotirea naturală a culmilor carpatine, dintre care se ridică semețe piscurile Negoilului, topic venind, credem, de la Neagoe Basarab. Spre Poenari, la nord, se arată Munții Cozia, peste cetatea lui Tepeș, umbrind malurile Olteului bătrân, și cu înălțimile nu prea mari ale Câmpulungului, se formează o panoramă splendidă, o coroană din stânci ca o îngrădire cu frumuseți încântătoare.

Toate aceste daruri ale pământului românesc deșteaptă amintirea marilor bătălii de peste vremuri crâncene, duse sub scutul lor, al munților, și faptele de arme, ale marilor noștri voievozi și domnitori, pentru apărarea și păstrarea gliei și neamului, a ființei românilor, ca popor de gintă latină.

Pe locurile de aici, în luminișul pădurilor de pe malul stâng al Argeșului, Neagoe Basarab (1512-1521) și Doamna Mihaela-Despina au hotărât, în urmă cu 500 de ani, să clădească cea mai frumoasă biserică, cu destinație episcopală, între anii 1512 și 1517, aducând în vechea cetate de

scăun a Argeșului, Mitropolia de la Târgoviște. Legenda spune că domnitorul, luminat de ideile generoase ale Renașterii, cu pregătirea lui în știința arhitecturii bizantine, dobândită la Istanbul, unde fusese dat de mic ca ostatec, că i-ar fi fost îndreptată de către sultanul Baiazid II, construirea unei moschei, cu 999 de ferestre și 366 de minarete. În această calitate de arhitect, el a întocmit planurile construcției de rar rafinament ale bisericii de la Argeș, pentru care ar fi adus un muncitor zidar italian sau spaniol — Manole —, în jurul căruia s-a țesut povestea zidirii propriei soții, Ana, în temelii bisericii, spre a-i asigura durată peste veacuri. Aducerea meșterului Manole e posibilă, dacă ne gândim că și Kremlinul din Moscova a fost clădit tot de italieni.

Diplomat abil și om de înaltă ținută spirituală, scriitor în slavonă de recunoscută valoare literară, Neagoe, acest vlăstar al boierilor Craiovești, a asigurat în cei zece ani de domnie, o pace neamenințată și relații de bună vecinătate cu țările înconjurătoare ale Munteniei, și s-a bucurat de înaltă considerație din partea sultanului Selim I (1512-1520), fiul lui Baiazid al II-lea, și înaintașul lui Soliman Magnificul (1520-1566). Cu acesta din urmă, ginerele lui Neagoe Basarab

— Radu de la Afumați (1522 - 1523, 1524 - 1525, 1525 - 1529) va duce lupte aprige de apărare a țării, amenințată de Semilună. El și-a găsit însă răgaz și pentru desăvârșirea lucrărilor de finisaj și împodobire la biserică, care fusese sfințită în pripă de Neagoe, spre a-i deveni necropolă. Ca apoi, după o viață zbuciumată, viteazul domnitor Radu de la Afumați să moară prin tăierea capului pe pragul Bisericii Cetățuia din apropiere de Râmnicu Vâlcea; același sfârșit tragic l-a avut și fiul, o dată cu tatăl, smulși împreună de boieri, chiar de la sfânta slujbă din vinerea Paștelui, 1529. Boierii trădători își răzbunau veninurile pe domnitorul patriot și curajos.

Biserica episcopală de la Argeș s-a făcut în forma arhitectonică a Răsăritului, bizantină, dar într-o nouă viziune, față de cea străveche, neschimbată, de la Iustinian încoace, adică în chip de cruce sau treflă. Decorația din afară, dăltuită în piatră de Albești de către meșteri din Gruzia și alte părți ale Orientului Mijlociu, cum și de către pietrari români, dau farmecul de neimitat al edificiului ecleziastic, care a uimit și uimește lumea.

Căzută în ruină, biserica s-a refăcut de câteva ori, dar la sfârșitul secolului XIX era amenințată de năruire. S-a luat hotărârea restaurării, în 1873, de către ministrul de atunci al Cultelor și Instrucțiunii Publice — Generalul Cristian Tell, gorjan după tată și târgujian prin căsătoria cu Tarsița Ștefănescu. Cum știm, Tell a fost unul din capii Revoluției de la 1848. Regele Carol a acceptat propunerea, revenind asupra hotărârii ce o luase mai înainte, de a dărâma monumentul. Au fost invitați la București, spre consultare, asupra restaurării, doi renumiți arhitecți francezi: Violet-Le Duc și Baudo, care au examinat construcția în amănunt și au înaintat forurilor de resort un

raport detaliat; tot ei au recomandat pentru lucrările de restaurare pe elevul lor Emil André Lecomte du Nouy (1844 - 1914) din Paris. El a sosit în țară în 1875 și s-a instalat la Curtea de Argeș, într-o casă modestă din satul apropiat de biserică — Flămânzești. A elaborat planurile și a deschis șantierul, angajând printre alți lucrători pe N. Gavrilăscu și Nae Zugravul. Episcop de Argeș era Iosif Naniescu, urmat în 1876 de Ghenadie II Petrescu, care a păstorit până în 1886, conducând din partea guvernului lucrările. În aceeași perioadă construiește și clădirea Seminarului teologic. Pe urmă este promovat mitropolit primat al Ungro-Vlahiei. Ghenadie a fost prieten cu C. Dobrescu-Argeș și a prezidat festivitățile de la Mușătești, de inaugurare a Tipografiei și „Gazetei țăranilor” (1894), iar deputatul de Argeș i-a luat apărarea în Parlament, când mitropolitul fusese caterisit din slujbă. Și tot despre Ghenadie II Petrescu ar mai trebui spus că a fost un cărturar de seamă și un talentat publicist. El a adus aici clopotele de la Cozia.

Cum, potrivit contractului cu guvernul român, Lecomte du Nouy nu locuia în țară decât trei luni pe an, arhitectul a reușit, în urma unor stăruitoare eforturi, să-l angajeze ca șef de șantier, la lucrările de restaurare a bisericii, pe inginerul Petrescu, mare capacitate tehnică. Petrescu devenise cunoscut după construirea podului de fier de peste Olt, la Râmnicu Vâlcea, și realizase câteva construcții de căi ferate din zona Regionalei C.F.R. Craiova, partea cea mai importantă a creației sale fiind linia Pitești - Slatina.

Lucrările de restaurare se desfășoară neîntrerupt, chiar și în anii Războiului de neam (1877 - 1878), până în 1881. Târnosirea Bisericii episcopale din Curtea de Argeș, s-a făcut în 1886 cu mari festivități, și zile în șir cu slujbe religioase și ma-

nifestări artistice laice, cu discursuri și parăzi militare, toate desfășurându-se sub îndrumarea episcopului Ghenadie II Petrescu, iar din partea guvernului, de primul ministru I. C. Brătianu. S-au adus elogiile monumentului, cu frumusețea lui inegalabilă, iar garda de onoare din garnizoana Pitești a dat onorurile militare suveranului și guvernului, sub comanda colonelului, ulterior general, August Gorjan, scriitor și autor de manuale de geografie. August Gorjan a fost întâiul comandant al Regimentului 4 Argeș, constituit în 1874 ca batalion și acoperit de glorie la 1877.

Oratorii au vorbit câte-n lună și-n stele, dar n-au rostit nici un cuvânt la adresa arhitectului Lecomte du Nouy, care se afla printre personalitățile de vază de la marea sărbătoare; fusese uitat cu totul. Mai pe urmă, Titu Maiorescu, Dimitrie Sturza, l-au criticat pentru excesiva încărcătură arhitectonică a bisericii. Și ne întrebăm noi, acum, și credem că s-au întrebat și alții care au cât de cât cunoștințe de artă, ce-or fi făcut în cei șapte ani, cât s-au desfășurat lucrările de restaurare, miniștri Cultelor: Titu Maiorescu, V. Boerescu, G. Chițu, P.S. Aurelian, V.A. Urechia și Dimitrie Sturza, mai cu seamă Sturza care a urmărit în mod special lucrările, de n-au văzut „falsurile” francezului? Și de atunci încoace, în peste 100 de ani, milioanele de vizitatori de toate pregătirile intelectuale — români și străini —, a fost vreunul să nu-și fi exprimat admirația, unii chiar până la extaz, față de această mare și unică bijuterie, pentru edificarea și restaurarea căreia s-au depus osârdii și suflet de-a lungul unor secole întregi, talent și răbdare, ambiție creatoare și nesfârșită imaginație? Tot Lecomte du Nouy a construit din temelie Capela și Palatul Episcopal, pe locul caselor mănăstirești arse, și a Paraclisului care adăpostește, în frescă, legenda meș-

terului Manole, făcută, ca și pictura din interiorul mănăstirii, de Jan Lecomte du Nouy, fratele arhitectului.

Recunoașterea valorii artistice a restauratorilor și constructorilor lui Lecomte du Nouy și-au găsit expresia cea mai concludentă în instituirea premiului academic „Lecomte du Nouy”, ca înaltă distincție ce se acordă artiștilor plastici pentru merite deosebite. Unul dintre laureații acestui premiu, pe care îl cunoaștem, este pictorul Iosif Keber din Târgu-Jiu. Și n-am putea încheia această poveste a noastră despre Lecomte du Nouy, fără să amintim că el a salvat de la prăbușire și Biserica Domnească Sf. Nicolae din Curtea de Argeș, care urma să fie dărâmată tot din ordinul lui Carol I. Proptelele pentru susținerea cupolelor și zidurilor interioare puse de francez au ținut în picioare edificiul până la începerea restaurării ce s-a făcut de arhitectul Cerchez, în anii 1914 - 1921. Emil André Lecomte du Nouy și-a depus crucea, cum singur spune, în 1914, în cimitirul Bolnița din Curtea de Argeș, atunci când dalta și ciocanul, mistria și pensula intraseră în acțiunea de salvare a monumentului medieval al Basarabilor. În interior, pictura bizantină era scoasă la lumină de sub straturi de picturi suprapuse, de eruditul pictor gorjan Dumitru Noroce din Bolbaș, școlit în Italia și la Muntele Athos.

Ecouri stinse, autorul acestei schițe de tablou a mai auzit. La întâlnirea cu arhitectul - pictor Radu Costin Petrescu, fiul celebrului pictor și profesor universitar Costin Petrescu, realizatorul „Marii fresce a neamului” de la Ateneul Român (1934 - 1938), ne-a spus: „Noi, artiștii plastici, nu-l agream pe Lecomte du Nouy, fiindcă a dat o viziune occidentală Mănăstirii Argeșului”. Iar cu prilejul prezenței noastre și a picturii Vasile Ivănescu, la cimitirul de la Bolnița, ca să vedem mormântul mare-

lui arhitect francez și prieten al românilor, un preot ne-a întristat prin vocea lui irascibilă și amenințătoare: „Ar trebui scos de aici Lecomte du Nouy; el a stricat biserica lui Neagoie Basarab, zidind-o din nou după gusturile lui franțuzești, exaltate”. Cum vă explicați atunci, l-am interpelat noi, că atâta lume admiră de peste un veac acest măreț monument? Preotul n-a dat un răspuns posibil de luat în considerație.

Am avut prilejul, acum vreo 25 de ani, să însoțesc o delegație de ziariști latino-americani din Chile, Argentina și Cuba, în vizita ce o făceau la Curtea de Argeș. Ne-a intrat os prin os, o zi întreagă cât s-au învârtit jurnaliștii pe lângă mănăstire, fotografiind-o din toate unghiurile și ținând-o tot în exclamații de mirare și admirare, de încântare și elogiare a acestei bijuterii de aur de pe pământul românesc.

Operă de mare artă, de la structura zidurilor până la superba bogăție a dantelăriei în piatră, a brăurilor și rozetelor, ancadramentelor ferestrelor, cupolelor și turlilor, și a altor elemente decorative, până la zestrea interioară atât de fascinantă.

Am dori să subliniem încă un moment din viața și activitatea în România a lui Lecomte du Nouy, prin care să aducem încă o lumină asupra unui om de geniu: relațiile cu personalități ale culturii de la noi. Astfel, în 1875, când parizianul descindea la Curtea de Argeș, îl întâlnea aici pe doctorul Nicolae Russel (1850-1930), venit din Statele Unite ale Americii. Era din Ucraina și emigrase din pricina persecuțiilor Ohranei țariste, pentru ideile lui socialiste. Găsise la noi pe alt ucrainean — Constantin Dobrogeanu-Gherea —, confrate de idei și lupte pentru propagarea socialismului. Pe ușa cabinetului său medical, deschis la Curtea

de Argeș, Nicolae Russel scrisese, ca să facă impresie: „Doctor american”, sub numele său. Lecomte du Nouy, care nutrea și el idei socialiste fourieriste sau saintsimoniste, se împrietenise repede cu „americanul” din Rusia, expulzat în 1871 și ajuns în Hawai, ca pe urmă să peregrineze prin Japonia, ca să-și sfârșască zburci-mata-i viață în China. S-a atașat de Russel și Lecomte du Nouy și doctorul Nicolae Codreanu (1850—1878), zis și Zubcu, basarabean de origine și medic la plasa Costești de Argeș.

Nucleul acestor tineri a încercat să răspândească teoria marxistă în Argeș, dar condițiile de aici n-au îngăduit acțiunea, și mai cu seamă prezența trupelor rusești în țară, care participau la războiul din sudul Dunării, în anii 1877-1878, au anihilat eforturile celor trei. Doctorul Nicolae Codreanu era prea ocupat, ca medic voluntar la spitalul de campanie din Pitești, cu îngrijirea răniților din luptele pentru independența țării; iar Nicolae Russel se temea de jandarmia de front rusească, să nu-l prindă și să-l deporteze în Siberia, cum a pătât C. Dobrogeanu-Gherea.

La activitatea secretă a cercului socialist de la București, participa, alături de N. Russel, N. Codreanu, C. Dobrogeanu-Gherea și alți militanți, precum inginerul Alexandru Silviu Trușcă, brigadier silvic la Gorj, venit de la Ploiești în 1878. El, împreună cu profesorii de la școala normală din Târgu-Jiu și cu participarea unor meseriași, pusese bazele cercului socialist „Progresul”, din urbea de pe Malurile Jiului de sus, în vara sau în toamna aceluiași an, 1878. Purta o întinsă corespondență cu dr. Nicolae Codreanu în care-l informa asupra activității cercului și-și exprima dorința găsirii unor modalități pentru înființarea unei biblioteci și scoate-

rea unei gazete la București, care să se intituleze „Economia” sau altfel.

Pe neașteptate, însă, a survenit moartea tânărului doctor N. Codreanu, tot în 1878. Se îmbolnăvisese de febră tifoidă și zăcuse în locuința din Curtea de Argeș a dr. N. Russel, care îi acordase toate îngrijirile și medicațiile posibile pentru vremea aceea. N. Codreanu se stinsese la vârsta de 28 de ani, apucând totuși să-și exprime dorința de a nu fi îngropat cu slujbă religioasă, fiindcă nu crezuse în asemenea manifestări. Cu toate acestea, autoritățile argeșene n-au îngăduit înmormântarea laică, ci au obligat preoții din localitate să-l ducă la locul de veci în cântări tânguitoare, încălcându-se dorința defunctului. Cortegiul a fost numeros, dar împărșiat de forțele de ordine din pricina revoltei de protest a participanților. S-a dus vestea în toată țara despre busculadele de la înmormântarea doctorului Codreanu; înainte de a se pune în mișcare cortegiul, Emil André și Jan Lecomte du Nouy i-au schițat în câteva trăsături de creion chipul în profil, culcat. Tot ei l-au pictat într-un frumos tablou, fie înainte de moarte fie după ce a decedat, luând ca model vreo fotografie. Din aceste două lucrări publicate îl cunoaștem pe tânărul și energicul medic socialist Nicolae Codreanu.

Îndrăgind locurile de legendă ale Argeșului, Emil André Lecomte du Nouy a continuat să lucreze în țară și să viețuiască la Curtea de Argeș. Mai în tinerețe, când restaura mănăstirea, a intervenit în viața lui și o idilă. Aleasa inimii fusese Elena Manolescu, fiica subchirurgului Manole, la rândul lui fiul lui Nicolae Popescu pitaru din Mușătești. Între timp, plecând la Paris pentru rezolvarea unor chestiuni personale, se întorsese repede, aducând cu el o valoroasă pictură, reprezentând-o pe zeița fecioară Diana, odihnindu-se după vânătoare, cu arcu slăbit și tolba cu săgeți ală-

turi, în supravegherea câinelui de vânătoare. I-a fost dăruit Elenei Manolescu în ziua nunții ei, ca semn al iubirii francezului pentru româncea argeșeană. La căsătoria Elenei cu Emil André se împotrivise tatăl ei și o măritase cu sila cu Iliescu Costea. Dar francezul, cu sensibilitatea lui nativă și cavalerismul său galic, îi prezentase Elenei, o dată cu tabloul și omagiile sale, fără ca gestul să tulbure nunta, ci doar sufletul miresei. Ca să împiedice mariajul, tatăl Elenei și sora ei Ecaterina, au oprit orice corespondență a celor doi printr-un aranjament la poștă, ceea ce a produs o dușmănie pe viață între cele două surori. Chiar Ecaterina se măritase și ea la Târgoviște, Elena rămăsese la Curtea de Argeș, însă cele două inimi au tresărit neconținut la amintirea francezului, care-și alesese România ca a doua patrie.

Elena și Costea Iliescu au stăpânit casa de la Curtea de Argeș, în care se născuseră ca fiice ale lui Manole, doctorul fără diplomă, al cincilea copil al lui Manole Popescu pitaru din Mușătești. Casa fusese ridicată de N. Popescu, în tinerețea sa, aproape a dolescentă, pe la 1818—1819. Venise la Curtea de Argeș de la Cernătești-Mehedinți, adus de Tudor Vladimirescu pentru a-i servi ca gramatic în cancelarie și fecior în casă lui Ilarion episcopul. Tradiția orală locală ne spune că în această casă ar fi poposit în două rânduri Tudor Vladimirescu, în 1819—1820, întâlnindu-se cu Ilarion. Casa lui N. Popescu a dăinuit până de curând, când din motive de sistematizare a fost demolată, pentru a face loc clădirii restaurantului „Capra”, în același stil țărănesc. Înainte însă de dispariția casei vechi, cunoscutul pictor Vasile Ivănescu, care o privise din copilărie din prispa casei sale de pe dealul Sântă Nicoară, peste Valea Doamnei, în jos, a imortalizat-o într-un reușit tablou, cu grădina ei scăldată în verdeață și soare.

Valoarea documentară a picturii este dată și de fotocopia mărită a tabloului, și pusă în vitrină dedicată Revoluției de la 1821, în Muzeul orașenesc Curtea de Argeș.

Dintre descendenții Elenei Manolescu, căsătorită Costea Iliescu, se află la Târgu-Jiu Ioan Iliescu, conducător arhitect și constructor, care prin admirabilă osârdie a realizat arborele genealogic al lui Nicolae Popescu, el însuși fiind o ramură în linie feminină a acestui oltean devenit argeșean. Dintr-o scrisoare a lui Ioan Iliescu spicuim câteva rânduri edificatoare: „Cadoul de nuntă (al bunicii) de la André Lecomte du Nouy, în anul 1886, (...) cu care urma să se căsătorească, dar părinții au forțat-o să se mărite cu Costea Iliescu, a rămas în familia noastră, ca un simbol de preț al unei idile de mare sensibilitate. Tabloul are 1,60 m lățime și 0,90 m înălțime. El a fost adus din Franța, unde Lecomte plecase pentru a-și lichida totul, în scopul stabilirii la Curtea de Argeș. Din cele spuse la înmormântarea lui, a reieșit că tabloul nu e făcut de el, dar ca este o lucrare de valoare. Am fost atenționat de pictorul Iosif Kebler că partea de jos a tabloului a fost tăiată (probabil semnătura). De cine, de când, de ce? Am mai preciza, încă o dată, că bunicul Elenei Manolescu-Iliescu a fost Nicolae Popescu pitaru (1801—1876), gramăticul episcopului Ilarion al Argeșului, boier de condiție de mijloc. A participat la Revoluția de la 1821 ca scriitor de acte în Tabăra Adunării Norodului de la Cotroceni, la Tabără, pe boierul Nide Petrache Poenaru și episcopul Ilarion. A fost trimis de Tudor Vladimirescu într-o zi, cum singur povestește lui C.D. Aricescu, să invite la Cotroceni, la Tabără, pe boierul Nicolae Filipescu. Acesta, îngălbenit de frică, îi zise sugrumat lui N. Popescu:

cu: — Mă cheamă să mă taie. — Fii liniștit, boierule, îi răspunse N. Popescu, că dacă era să vă taie, vă tăia din capul locului. (Vezi nota 2 de la pag. 209, C.D. Aricescu: „Istoria revoluțiunii române de la 1821“, Ed. Tipografiei române G. Chițu și I. Teodorian, Craiova, 1874, vol. 1, Biblioteca Academiei, II. 100243).

O dovadă concludentă asupra originii mehedintene a lui Nicolae Popescu ar fi și stabilirea la Mușătești, după bătălia de la Drăgășani din 29 mai — 7 iunie 1821, a celor trei panduri din Mehedinți: Grigore, Oprea și Zamfir, fiii lui Toader, care se aflaseră în timpul Revoluției în preajma gramăticului. Din Tabăra de la Cotroceni, Tudor Vladimirescu îl trimisese pe Ilarion la Congresul de la Laibach, spre a expune Sfintei Alianțe țelurile revoluției din Țara Românească și a obține de la împărății marilor puteri europene sprijin; ceea ce nu este posibil, întrucât Sfânta Alianță își stabilise ca obiectiv esențial înăbușirea oricărei mișcări revoluționare. Pe lângă episcop fusese atașat și Nicolae Popescu. Cei doi împuțerniciți au rămas însă la Brașov, unde abia ajunseseră, când au aflat despre asasinarea domnului Tudor de către eteriști și ocuparea țării de oștile otomane. Episcopul a rămas acolo, iar N. Popescu s-a întors în țară, stabilindu-se definitiv la Mușătești. A avut opt copii, din care sunt bine cunoscuți Popa Dincă, întemeietorul școlii din Mușătești la 1836; Toma, revoluționar de la 1848, împreună cu fratele său Popa Dincă; Anastasia, Pătru, și cel mai mic, cum arătarăm înainte, Manole, cu studii în medicină la Viena. Acesta din urmă, neluându-și diploma de medic chirurg, la venirea acasă i-a pricinuit tatălui său o mare supărare, care a mers până la desmoștenire și interzicerea de a-i purta numele. Așa s-a făcut că subchirurgul de la Curtea

de Argeș din Manole, a devenit Manolescu. Din neamul Manolescu, Elena, fiica, devenită Iliescu prin căsătorie, s-a născut și Anastasia Iliescu, profesor de caligrafie și desen la Pitești, pictor, grafician și ilustrator de

manuale școlare. A murit tânăr, prin 1930, dar a lăsat câteva lucrări de valoare, unele dintre ele — 10 tablouri ale foștilor directori ai Liceului Brătianu — se află astăzi în muzeul școlii.

Résumé

L'Arges historique est évoqué avec ardeur par l'auteur. Depuis de célèbres monastères, aux personnalités

— tout dans une description émouvante.

număr de odore, cărți vechi, acte și mobilier artistic sculptat, provenite nu numai de la mănăstire ci și de la alte biserici din oraș și județ. Tot în această monografie autorul mai menționează existența în Câmpulung-Muscel a unui mic muzeu la Biserica Fundeni, muzeul particular al doctorului dentist Gheorghe P. Macarovici, precum și colecțiile particulare ale judecătorului Dan Grigorescu, ale generalului Toader Nicolae și ale artistului Dumitru Ionescu Berechet. Capitalul respectiv se încheie cu o pledoarie pentru un muzeu central la Prefectură sau în alt local, care să cuprindă și numai o parte din obiectele din colecțiile de mai sus, ar fi de cel mai mare folos și un adăpostul mijloc educativ, nu numai pentru orașeni, ci și pentru orice alt vizitator.

Ulterior, Revista muzeelor nr. 3 din 1964, publică un articol sub titlul „Însemnări despre muzeele din regiunea Argeș”, reliefând informativ că „din cele 12 unități muzeale existente, doar 3 au începuturile dincolo de limitele celei 20 ani”. Câmpulung-Muscel, Curtea de Argeș și Topoloveni, fără a fi menționate și cel din Pitești.

„Problema istoriei muzeului din Câmpulung este lămurită în textele a două comunicări, primărilor de Gheorghe Pîmău. „Preocupări muzeologice în secolul al XIX-lea în Câm-

Numeroase pagini de istoria culturii, întocmite pe plan local sau la scară națională, au reliefat prezența intelectualilor excelenți în formarea unor acte de certă valoare spirituală.

Cu toate acestea, preocupările locale de natură muzeistică nu au fost suficiente integrate în câmpul cunoașterii, lipind pe de o parte fenomenul cultural de un interesant aspect al activității desfășurate pe teritoriul unor așezăminte — cum le spune Nicolae Iorga — „de folos adevărat, închinat de solidaritate națională”, iar pe de altă, istoria muzeografiei de unele detalii și concepții valoroase promovate aici, în perioade interbelice.

Socetini utili, să amintim înainte de analiza unor materii noi ce s-au dat anghinat o meritorie strădanie culturală, prezenta Institutului muzeologic într-o serie de studii sau referiri documentare.

Constantin Rădulescu-Codreanu menționează lapidar încă din 1925 în monografia „Câmpulungul Mușcelului”, existența unui muzeu la Biserica Fundeni „înlocuind prin slăvite preotului Ch. Moșescu”. În prețul Ioan Râmbacu în capitolul VII „Învățămintul” din monografia istoriei „Câmpulungul-Muscel, releva muzeul orașului, vorbind de „cel din al muzeu întemeiat după 1920 în casele doamnei de Lingă Mănăstirea Negru Vodă”, muzeu ce „avea un interesant

pulung-Muscel", iar cea de a doua publicată de Octavian Onea în anul 1981 sub titlul „Un raport al lui To-cilescu privitor la înființarea muze-ului din Câmpulung-Muscel⁽⁵⁾” din care reiese cu certitudine funcționa-rea muzeului din anul 1889.

O serie de documente aflate în Fondul Prefecturii județului Muscel, ne-au permis relevarea unor aspecte privind interesul manifestat de o se-riodă interbelică, pentru încheaga-rea muzeului mixt, de tip județean, văzut într-o concepție și astăzi dem-nă de actualizare.

Prin convocarea 7237, din 13 sep-tembrie 1930, preotul Mănescu, pre-sedintele Delegației județene Muscel, invită la consfătuirea de la Prefectu-ră, nominalizați, 30 intelectuali de seamă ai orașului, pentru „a îndeplini una din datoriile în calitate de mus-celeni, muzeul județului⁽⁶⁾”.

La consfătuirea care a avut loc în ziua de 23 septembrie, printre inte-lectualii convocați au fost prezenți: dr. Hariton Machelarie, dr. George Ulieru, farmacistul Gabriel Dimitriu, profesorul Dumitru Băjan, I. C. Stavarache — directoarea Școlii de fete, profesorul I. Antonescu — di-rectorul Liceului „Dinicu Golescu”, profesorul N. Stroe — directorul Șco-lii miniere, profesorul Mitu, învăță-torul Nicolae Sachelarie din Topolo-veni, I. Nicolaescu-Mățău — inspec-tor școlar, I. Vijelie — revizor școlar, Bucur Patraulea — prim procuror al județului, Dem. Vlădescu — prefec-tul județului, N. Angelescu — preșe-dintele Comisiei de agricultură, preo-ții Ioan Răuțescu și Alexandru Po-pescu, inginerul Matei Drăghiceanu, Nichita Dragomirescu, pictorul N. Grant, Maria Golescu și alții.

În cadrul primei consfătuiri s-a pre-gătit schema organizatorică a muzeu-lui de tip județean, care avea ca fun-dament „conștiința trecutului istoric

al județului și al orașului Câmpulung — prima capitală a Țării, (cum și-o doreau muscelenii), poziția geografi-că cu frumoșii munți și coline, portul românesc păstrat mai bine ca oriun-de, graiul dulce și obiceiurile frumoa-se străbune⁽⁷⁾”.

Pe acest fundament solid de patri-otism, desprindem concepția muzeo-grafică a grupului de intelectuali fon-datori ai muzeului, diversificat în 9 secțiuni: I — secția istorică naționa-lă, sub conducerea profesorului Șap-caliu, secondat de toți profesorii de istorie din localitate; II — secția is-torică-bisericească, condusă de preo-tul Ioan Răuțescu din Dragoslavele; III — secția etnografică sub condu-cerea domnilor Mihail Ionescu, I. Ni-colaescu-Bugheanu, D. Ionescu-Ber-chet și Alexandru Popescu; IV — secția arheologică-numismatică con-dusă de profesorul Tache Băjan; V — secția științelor naturale, cu sub-secțiile de zoologie și botanică, avân-du-i ca reprezentanți pe dr. P. Gre-culescu, dr. Gebeleanu, dr. Grigoriu, farmacistul Gabriel Dimitriu, I. C. Marinescu, secondat de profesorii de științele naturale din localitate; VI — secția economică-industrială, sub conducerea domnilor I. Ghică Ata-nasiu, Andreescu și Dudău; VII — secția militară, condusă de colonelul Grecescu și colonelul Angheleanu; VIII — secția culturală, condusă de inspectorii școlari I. Nicolaescu-Mă-tău, Moise Marinescu și I. Vijelie, se-condați de învățătorii din județ; IX — secția medicală, condusă de medicii Hariton Machelarie și George Ulieru.

Tot acum se formează și comitetul de conducere al muzeului, din con-ducătorii secțiilor, subordonați preșe-dintelui Delegației județene Muscel, care elaborează statutul de funcțio-nare, unde sunt menționați paramet-rii de bază privind existența institu-ției.

Conform aceluiași document se sta-

bilește: înființarea muzeului de tip județean cu sediul la Prefectură (pă-nă la terminarea palatului adminis-trativ și până la construirea unui lo-cal propriu), cu fonduri de la județ și donații benevole.

Încă de la constituire, comitetul de conducere a acționat concret pentru strângerea colecțiilor.

Ion Nicolaescu-Mățău, în calitate de membru în conducerea secției cul-turale, publică în revista „Muscelul nostru”, din octombrie 1930, un im-presionant articol de fond intitulat „Muzeul județului Muscel”, prin care făcea un apel călduros la învățători, preoți, profesori, doctori, militari, ma-gistrați, de a trimite pentru muzeu obiecte, obligându-se pentru stimula-rea donatorilor, la popularizarea lu-nară a listelor de nume și obiecte do-nate. În același timp, donatorii erau asigurați prin intermediul revistei că numele lor, veșnic vor rămâne înscri-se în inventarele muzeului.

Membrii comitetului de conducere și-au unit eforturile, coordonând cu pricepere acțiuni de colectare siste-matică, popularizând prin toate mij-loacele ideea muzeului, trezind orgo-liul posesorilor de obiecte. În acest sens, Alexandru Popescu milita pen-tru înființarea unei „cărți de aur a donatorilor”, popularizând ideea mu-zeului și în cadrul serbărilor studen-țești, iar profesorul Cristescu vedea ca metodă de lucru, asocierea la re-censământul care se făcea anual la sate. În acest sens, propunea înregis-trarea unor mărturii istorice și etno-grafice în documentele de recensă-mânt pentru a fi cunoscute și ocroti-te. O altă latură a concepției sale vi-za și strângerea monografiilor comu-nelor din județ și întocmirea grabni-că a „unui ghid al Județului Muscel” care să poată aduce un venit real muzeului.

Este demn de remarcat și faptul că în jurul acțiunii de colectare — aici fiind vorba de o colectare sistematică

— ce urma să se desfășoare în terer, în contact direct cu realitatea, iniția-torii au cooptat în echipele de lucru și fotografi amatori pentru filmarea jocurilor naționale, a costumelor populare și a altor materiale⁽⁸⁾.

În activitatea de depistare a obiec-telor trebuincioase muzeului, repre-zentanții conducerii au solicitat spri-jinul, la 15 martie 1933, unui alt fiu al județului, I.C. Petrescu din Rădești, solicitându-i 200 formulare pentru consemnarea unitară a datelor nece-sare pentru monografiile satelor și comunelor.

Principala direcție în care s-a ac-ționat și în cadrul secției de istorie — considerată ramura cea mai impor-tantă a muzeului, a fost sporirea pa-trimoniului.

Relevăm pe această linie o intere-santă corespondență privind înainta-rea către Prefectură a obiectelor des-coperite în mormintele din satul Ce-tățenii din Deal, pe locul numit „la Cruce”, în grădina localnicului Iosif Hoinaru, o parte dintr-un maxilar și o parte dintr-un craniu, descoperite în iunie 1930, un vas în formă de candelă, desenat cu linii în zigzaguri, lucrat din argilă nearsă, maseaua de cal descoperită în iunie 1929, precum și fotografia mormântului făcută de I. Nicolaescu-Bugheanu⁽⁹⁾. Obiectele provenind din săpăturile de pământ efectuate în muchia dealului din Ce-tățeni, făcând parte din inventarul a patru morminte îmbrăcate în lespezi, prezentând interes științific deosebit, au reclamat intervenția urgentă a di-rectorului Muzeului de antichități din București, respectiv a profesorului I. Andrieșescu care a recomandat înce-tarea urgentă a lucrărilor, precum și păstrarea și conservarea obiectelor respective în conformitate cu preve-derile legii, fapt decis pe plan local. În același timp, se acorda atenția cuvenită studierii documentelor, cru-cilor, costumelor și stampelor ce se aflau răspândite prin județ. Preotul

N. Mănescu recomanda tuturor preoților din județ copierea inscripțiilor de pe cruci cu praf de cărbune, pentru a putea fi studiate și acasă.

Grija pentru sporirea colecțiilor muzeului s-a manifestat și în cadrul secțiunii bisericești. Preotul Ioan Răuțescu, în anul 1930, insista la Prefectura Muscel pentru intervenția acesteia la Mitropolie „ca preoții bisericilor să poată avea încuviințarea de a încredința o parte din relicvele trecutului, secțiunii bisericești de pe lângă muzeu”. Argumentele sale erau convingătoare în acest sens: „trecutul religios al județului nostru cu biserici, cruci și mănăstiri vechi, cu ierarhii distinși, ca episcopul de Buzău, Grigorie și mitropolitul Daniil al Ungro-Vlahiei, cu tipografia de pe lângă Mănăstirea Câmpulung și cu mili domnești din venitul vămii Rucăr și Dragoslavele pentru ortodoxii din Ardeal, merită cât mai mult cunoscut, atât de generația actuală, cât și de cele viitoare”¹⁰, fapt ce a determinat două intervenții ale prefectului la Mitropolie.

În urma acestor acțiuni stăruitoare, au fost certificate o serie întreagă de documentații și donații.

În 9 decembrie 1930, Mihail Ionescu oferea muzeului o colecție de ouă încondeiate, iar profesorul Mitu, un tablou al erelor geologice, în care era încadrat și județul Muscel. Tot în acel an, la 8 decembrie, preotul Ioan Răuțescu depunea în urma deplasării la Mănăstirea Arinoasa, o arhivă fotografică reprezentând: clopotnița, pridvorul, pisană, bucătăria și fosta brutărie. La puțin timp, documentele de arhivă consemnau donația farmacistului Gabriel Dimitriu, constituită într-un „herbariu de 50 planșe cu specii de plante din județul Muscel, herborisate de mine”.

Tot pentru creșterea colecțiilor, prefectul județului delega pe dascălii Klein, Baciș și Bărgăoanu de la Liceul „Dinicu Golescu”, spre a face

cercetări geologice, cu amendamentul ca „toate obiectele găsite să fie predate Prefecturii pentru inventarierea lor, la muzeul istorico-etnografic”¹¹.

Deși contextul spațial pentru expunere a fost creat în localul Prefecturii, (cabinetul prefectului servind acestui scop încă din 1930), problema spațiului căpăta dimensiuni noi, bucurându-se de cadrul juridic creat prin adoptarea legii din aprilie 1932, inițiată de Nicolae Iorga și Ștefan Meș. Legea stipula înființarea muzeelor la nivel de reședință de județ, având ca organ de execuție Consiliul muzeelor.

În acest cadru creat, la 5 martie 1932, Prefectura înainta Comisiei Monumentelor Istorice un memoriu prin care se cerea aprobarea funcționării muzeului în „clădirea istorică a vechilor Basarabi, situată în curtea Mănăstirii Negru-Vodă”¹². Totodată se exprima dorința muscelenilor ca muzeul să poarte numele „Profesor Nicolae Iorga”, iar în funcția de director, să fie recunoscut preotul Gheorghe Moisesescu care se remarcase și în cadrul muzeului de la Biserica Fundeni.

La data de 26 aprilie 1932¹³, Comisia Monumentelor Istorice emite actul de aprobare privind funcționarea muzeului în incinta Mănăstirii Negru-Vodă.

În cadrul acestui spațiu, muzeul se diversifică tematic în cadrul a numai 5 secțiuni: I — secția bisericească, care trebuia să cuprindă și odoarele muzeului de la Fundeni, II — secția istorică - arheologică, din obiectele răspândite pe la instituții sau persoane particulare, III — secția militară, din odoarele războiului pentru întregirea neamului, IV — secția etnografică, din obiectele trecutului național, V — biblioteca, care să cuprindă toate cărțile prețioase.

Dorința muscelenilor privind organizarea bibliotecii ca secție în cadrul muzeului, a fost exprimată și în de-

mersurile către Academia Română, din 13 aprilie 1932 și 9 mai 1932, prin care solicita „ca în cazul când Academia posedă mai multe exemplare din documentele și obiectele privitoare la trecutul orașului Câmpulung și Județului Muscel, rugăm a destina și pentru muzeul nostru câte un exemplar din publicațiile Academiei Române, pentru biblioteca muzeului, care este în curs de organizare”¹⁴.

Cercetări interesante s-au făcut și asupra depistării vechilor inventare ale mănăstirii, iar în urma unei intervenții energice a profesorului Dumitru Băjan, au fost preluate la 4 iunie 1932 „cele 276 tablouri cu monumente istorice din județ precum și 3 tablouri pictate reprezentând pe Adam și Eva, cărțile și portretele domnilor români”¹⁵, inventariate la Prefectură, înstrăinate între timp, pe la diverse instituții sau persoane particulare.

Muzeul istorico-etnografic a funcționat aici până la data de 8 mai 1934, când un năprasnic incendiu a distrus o parte considerabilă a colecțiilor. După cum informează Ioan Răuțescu, nu s-au putut lua măsuri eficiente pentru salvarea patrimoniului, preotul Gheorghe Moisesescu aflându-se în momentul izbucnirii incendiului la preluarea jurământului recrutilor. „Cei care am vizitat acest muzeu nu putem uita ceace era expus acolo”¹⁶.

În anul 1936 muzeul își redeschide porțile în noul palat administrativ,

unde i se rezervase o sală specială.

Prin adresa 5969, din 12 octombrie, 1936, Prefectura făcea cunoscută Comisiei Monumentelor Istorice dorința autorităților muscelene privind reorganizarea muzeului, încredințând această misiune profesorului dr. Dumitru Tudor. După primirea aprobării, la 10 noiembrie 1936, se emite decizia de reînființare a muzeului „regional-județean cu sediul în palatul administrativ, sub conducerea profesorului dr. Dumitru Tudor”¹⁷. „Muzeul va cuprinde în primul rând obiecte vechi ce s-au descoperit în acest județ, constând din vase, fragmente de vase, inscripții și sculpturi în piatră, lucruri din bronz, argint și orice metal, monede și cărți vechi, acte, documente, manuscrise, odoare bisericești, sculpturi în lemn etc.”¹⁸.

Începând din anul 1936, muzeul din Câmpulung intră într-o etapă nouă a dezvoltării sale, intelectualii județului fiind chemați din nou să-și dea concursul la opera „menită să fie frumoașă icoană a trecutului ținuturilor muscelene”¹⁹.

Fără a avea pretenția epuizării problemelor legate de activitatea intelectualilor musceleni în domeniul muzeografiei, considerăm necesar să concluzionăm asupra meritelor acestor trudituri în a reda Câmpulungului instituția care să-i oglindească și să-i ocrotească măreția trecutului său istoric.

NOTE

¹ C. Rădulescu-Codin, *Câmpulungul Muscelului, Câmpulung*, 1925, p. 245.

² Ioan Răuțescu, *Câmpulung Muscel, Câmpulung*, 1943, p. 234-237.

³ Ibidem.

⁴ Revista Muzeelor nr. 3/1964, p. 279.

⁵ Studii și comunicări, Câmpulung Muscel, 1981, p. 183-189.

⁶ Arh. St. Argeș — Pitești, fond Prefectura Muscel, dos. 224/1930, f. 2.

⁷ Ibidem, fila 8.

⁸ Ibidem, fila 18.

⁹ Ibidem, fila 17.

¹⁰ Ibidem, fila 14.

¹¹ Ibidem, fila 16.

¹² Ibidem, dos. 147/1932-1933, fila 1.

¹³ Ibidem, fila 5.

¹⁴ Ibidem, fila 6.

¹⁵ Ibidem, fila 7-8.

¹⁶ Ioan Răuțescu, *Câmpulung Muscel, Câmpulung*, 1943, p. 235.

¹⁷ Arh. St. Argeș — Pitești, fond Prefectura Muscel, dos. 168/1936, f. 6.

¹⁸ Ibidem, fila 7.

¹⁹ Ibidem, fila 7.

...într-o vreme, în anul 1932, în luna octombrie, a fost înființat în satul Leșile un comitet de salubritate, care avea ca scop să promoveze în rândul populației obiceiurile de salubritate și să lupte împotriva bolilor contagioase. Acest comitet a avut ca președinte pe d. I. Stăncuță, care a fost și primul medic din sat. El a organizat în satul Leșile o clinică de salubritate, unde se făceau examinări medicale și se distribuiau medicamente. În anul 1933, în luna octombrie, a fost înființat în satul Leșile un comitet de salubritate, care avea ca scop să promoveze în rândul populației obiceiurile de salubritate și să lupte împotriva bolilor contagioase. Acest comitet a avut ca președinte pe d. I. Stăncuță, care a fost și primul medic din sat. El a organizat în satul Leșile o clinică de salubritate, unde se făceau examinări medicale și se distribuiau medicamente.

...într-o vreme, în anul 1932, în luna octombrie, a fost înființat în satul Leșile un comitet de salubritate, care avea ca scop să promoveze în rândul populației obiceiurile de salubritate și să lupte împotriva bolilor contagioase. Acest comitet a avut ca președinte pe d. I. Stăncuță, care a fost și primul medic din sat. El a organizat în satul Leșile o clinică de salubritate, unde se făceau examinări medicale și se distribuiau medicamente. În anul 1933, în luna octombrie, a fost înființat în satul Leșile un comitet de salubritate, care avea ca scop să promoveze în rândul populației obiceiurile de salubritate și să lupte împotriva bolilor contagioase. Acest comitet a avut ca președinte pe d. I. Stăncuță, care a fost și primul medic din sat. El a organizat în satul Leșile o clinică de salubritate, unde se făceau examinări medicale și se distribuiau medicamente.

...într-o vreme, în anul 1932, în luna octombrie, a fost înființat în satul Leșile un comitet de salubritate, care avea ca scop să promoveze în rândul populației obiceiurile de salubritate și să lupte împotriva bolilor contagioase. Acest comitet a avut ca președinte pe d. I. Stăncuță, care a fost și primul medic din sat. El a organizat în satul Leșile o clinică de salubritate, unde se făceau examinări medicale și se distribuiau medicamente.

UN HAN CU VĂLVĂ DAT UITĂRII : HANUL STANII

Amintit deseori în cântecele de pahar, trecut de mult în povestiri și legende, Hanul Stanii a rămas pomenire veșnică și în balada răzvrătului și mult cântatului prădaș Radu lu' Anghel : „Prin Pădurea Bradului / Trece mama Radului / Din ochi negri lăcrimând / Și de Radu întrebând : / — N-ai văzut pe Radu mamii ? / L-am văzut la crâșma Stanii / Unde-și beau drumeții banii...“.

Dacă principalele date ale faimosului haramin Radu lui Anghel din Greci ne sunt azi cunoscute¹⁾, nici un cercetător și nici un folclorist nu știe că a mai existat, în aceeași perioadă, încă un prădaș cu numele Radu lu' Anghel, iar Hanul Stanii mai dăinuie doar ca loc de legendă, un toponim în pragul uitării din amintirea bătrânilor câtorva sate argeșene, chiar dacă vestitul han și renumita crâșmărită au constituit tema multor cântece de petrecere, cu o largă răspândire în secolul al XIX-lea. În 1866 se publica varianta cea mai cunoscută : „La bordeiu cu crucea naltă, / La Stăncuța sprâncenată / Gioacă hora încheiată, / Curge lumea fermecată. / Vinu-i bun, ocua mare, / Beau voinicii pe secare, / Nu se-ndur ca să se ducă, / Noaptea la dansa-i apucă. / Cine trece, se oprește, / Cât o vede nebunește, / Beau vin, punga-și cheltuiește / Și, zeu,

...într-o vreme, în anul 1932, în luna octombrie, a fost înființat în satul Leșile un comitet de salubritate, care avea ca scop să promoveze în rândul populației obiceiurile de salubritate și să lupte împotriva bolilor contagioase. Acest comitet a avut ca președinte pe d. I. Stăncuță, care a fost și primul medic din sat. El a organizat în satul Leșile o clinică de salubritate, unde se făceau examinări medicale și se distribuiau medicamente.

ION NANIA

că nu se căiește. / Cine vine-n patru boi / Se-ntoarnă numai cu doi ; / Cine vine de călare, / Pleacă cu șaoa-n spinare, / Ear pe gios ori cine vine / Își bea tot de lângă sine / Și se duce gol cu bine²⁾. Celebra hangită era pomenită însă în cântecele poporane cu 28 de ani mai înainte, Nicolae Pauleti culegând din Roșia pe Secaș (azi județul Alba) în 1838, un cântec care începe astfel : „A, lele, bine era, / Când treceam prin Moldova, / Pe la Stanca văduva !“³⁾ Din cele ce urmează vom vedea că este vorba de unul și același han.

În îndelungatele noastre cercetări am găsit trei variante ale cântecului „Stăncuța“ publicat de Alecsandri. În prima, aflată în satele Leșile⁴⁾ și Bârlogu⁵⁾, întâlnim următoarele modificări : versul al treilea : „Joacă hora roată-roată“ ; versul al șaptelea : „Nu se-ndură să se ducă“ ; versul al doisprezecelea : zău în loc de zeu ; versul al 13-lea : „Cine vine cu patru boi“ și versul al 14-lea : „Se-ntoarne“ în loc de „Se-ntoarnă“. A doua variantă, culeasă din satul Mozacu⁶⁾, este identică, excepție făcând versul al treilea care sună : „Joacă hora închinată“. Despre a treia variantă vom discuta în încheiere. Amintim că în nici o altă parte a țării nu am întâlnit cântându-se „Stăncuța“ culeasă de Alecsandri cu mo-

dificări atât de neîluate în seamă. Tot de la sursele din satele Leșile și Bârlogu, dar și din satul Teiu din Vale, am cules următorul cântec⁷⁾:

„Frunză verde de drâmbovnic
Dodă, ia-mă de ibovnic
Că te duc la Hanul Stanii
Unde-și beau drumetii banii,
La Stâncuța sprâncenată
Unde joacă hora roată,
Curgând lume fermecată.
Vinu-i bun, ocaua mare,
Beau voinicii pe secare
Crâsmărița-i ca o floare!
Călătorii, cum dejugă,
Nu se-ndură să se ducă
Noaptea la dansa-i apucă:
Cine trece se oprește,
Toată punga-și cheltuiește,
Zău, că nu mi se căește!
Vine-n car cu patru boi
La plecare-njugă doi,
Crâsmăriță, buze moi!
Dacă vii cu patru vaci
Două lei, două le lași,
Crâsmăriță buze dragi!
De vine flăcău călare
Pleacă cu șaoa-n spinare,
Iară pe jos cine vine
Își bea totul de pe șine
Și se duce gol cu bine!
Unu-n lume-i Hanul Stanii
Unde-și beau drumetii banii,
La răsruce-n Drumul Mare“.

Această variantă dovedește fără putere de tăgadă că este vorba de una și aceeași „Stâncuță“ care avea hanul în sudul județului Argeș, de-a lungul Drumului Mare. Un drum cu un astfel de nume a existat cândva, într-un timp îndepărtat, urmând, la distanță nu prea mare, dinspre vest spre est, Brazda lui Novac, confundându-se adeseori cu „drumuri ale sării“. Informațiile confuze, cu tradiții care amintesc de „vremurile năvălirilor“, denotă o vechime anterioară unui han și a unei crâsmărițe cântată în secolul al XIX-lea,

astfel că ne-am îndreptat atenția asupra binecunoscutului Drum Mare care lega Turnu cu Piteștii și de aici cu Vâlcea și Curtea de Argeș.

Hanul este cunoscut de către toți locuitorii vârstnici din satele Bârlogu, Deagurile de Sus și Goleasca. Conform tradiției „Hanul a fost construit pe același loc unde se afla menziful olacului care a fost ars de armata muscălească. Imediat după construire, hangiul a fost omorât de niște muscali beți și hangița, rămasă văduvă, a continuat să crâsmărească la Drumul Mare, păzită de furii pe care-i găzduia, către sfârșitul vieții de către ceata lui Radu lui Anghel“. Tot conform tradiției, „menziful olacului se afla la încrucișarea Drumului Mare cu drumul care venea dinspre Craiova și mergea pe la nord de satele Cantacuzu-Adunați, Leșile, Morteni, Ionești, trecând prin Găești și Târgoviște și ajungând până în Moldova“⁸⁾. Pentru identificarea exactă a locului, am efectuat o periegeză în ziua de miercuri 3 noiembrie 1965⁹⁾. La aproximativ 300 m spre vest de punctul „La Observator“ și la circa 30—40 m la nord de Drumul Mare din câmpul Goleasca, acolo unde altădată se afla o mare poiană care despărțea pădurea Braniștea-Năvrutul de pădurea Goleasca, se mențineau, încă vizibile, urmele celebrului han, sub forma unei movile cu diametrul de cca 20 m și cu înălțimea maximă la centru de 0,50—0,60 m, cu mult mortar, resturi de cărămidă, fragmente ceramice și cioburi de sticlă. La nord-estul movilei exista o groapă adâncă de peste 1,20 m unde se spune că a fost puțul care aprovizionă hanul cu apă, iar alături, pe mai închise, ridicate și ele cu 20—30 cm față de solul din jur, arătau urmele fostelor grajduri. Fragmentele ceramice indicau secolul al XIX-lea și proveneau din centrele nord-arge-

șene Curtea de Argeș, Coșești și Stroești. Cum legendele din satele amintite indică multe evenimente medievale¹⁰⁾, am efectuat mai multe periegeze în anii 1967—1971 după arăturile și ploile de primăvară și toamnă. În urma acestor cercetări suntem în posesia câtorva dovezi numismatice care datează cu certitudine așezarea. Am descoperit trei monete din timpul împăratului Francisc I al Austriei (1792—1835), tipul 3391/a din „Monede și bancnote românești“¹¹⁾, de 1 craițar, o a patra monetă din vremea aceluiași împărat, bătută în Banat, tot din 1816, de 1/2 craițar, tipul 3587 din aceeași lucrare¹²⁾, o monetă divizionară maghiară din cupru având pe av. 1/1861, iar pe rv. vulturul bicefal păstrat destul de vag. Alte două monete, bine conservate, sunt românești, de câte 10 bani, emise în 1867, tipul 7 Carol I (Domn)¹³⁾; ultima monetă este de 5 bani, emisă în 1884, de tipul Carol I 32¹⁴⁾.

Monetele dovedesc exactitatea tradiției populare, în primul rând valabilitatea existenței unui menzil de olac în care a existat un han, crâsmărița fiind pomenită în cântecul ardelenesc din 1838. Plasarea crâsmăriței Stanca (Stana) în Moldova este, în acest cântec, o simplă ficțiune necesită de rima: Moldova — văduva, realitate confirmată de tradiția locală, sau poate chiar o amintire a intersectării Drumului Mare de către Drumul Moldovei, care lega Banatul și Oltenia cu sudul Moldovei. De altfel la peste 120 de ani de la culegerea cântecului, cu privire la Stana, Gligor Barboș (n. 1890, 4 clase primare) din Roșia de Secaș, declara convins: „Asta-i regăteană! Stanca n-a fost pe-aici, pe la noi prin Ardeal“¹⁵⁾. Pentru a înțelege cum a ajuns atât de iute cântecul cules de Pauleti la 1838 în zona Blajului, trebuie să ținem seama de faptul că

Roșia de Secaș, aflată pe râul cu acest nume, afluent al Târnavei, la 18 km spre sud de Blaj, a fost în trecut un sat de oieri care pășunau turmele pe suhaturile dintre râșoarele Păuca, Gărdan, Ungurei și Valea lui Săn, afluenți pe stânga Secașului, între Dealul Ciuhii la est și Muchia Pășunilor la vest, imăsuri pe care le împărțeau cu păstorii din satele Păuca și Ungurei, ambele aflate la 8 km de Roșia (primul spre sud, al doilea spre sud-vest). Cum pășunile erau neîndestulătoare pentru turmele mari și numeroase, oierii porneau într-o transumanță îndelungată spre vastele pășuni ale Burnazului și Bărgănelului, iernând adeseori în Lunca Dunării. Drumul parcurs era peste culmi, trecând peste Dealul Ciuhii, peste pârâul Trecătoarea, iar după ce treceau Măgura Copaciului, drumul apuca la sud-est de satul Alămor, pe la est de satul Topârcea și apoi peste Dealul Ricoteciului de la sud de Ocna Sibiului, pe Pârâul Strâmb, pe la est de Șura Mică, peste Dealul Sibiului, trecând prin marginea estică a Sibiului, urma pe la Mohu, Veștem, până la Turnu Roșu și apoi la Căineni, de unde o apuca peste Dealul Cerbului și străbătea Țara Loviștei spre Valea Topologului la Sălătruc, de unde o pornea pe Drumul Oii care trecea pe la Ciofrăngenii — Cotmeana — Slătioarele — Ciocănai, pe drumul numit Cumpăna Apelor — Pădurea Trivale, pe la vest de Papucești — Pitești, pe Dealul Cătușului, continuând pe Dealul Ciobanului de la est de Smeura, traversând pe la gura vâlcălei Părășita, prin Pădurea Roșului și o apuca pe Drumul Mare prin Pădurea Bradului și așa, prin păduri și pe câmpuri până ajungea la Pădurea Braniștea-Năvrutul, poposind astfel la Hanul Stanii. Gligor Barboș cunoștea acest traseu cu o precizie uluitoare (1965), cu toate amănuntele; el poposise de mai

multe ori la începutul secolului al XX-lea la Hanul Stanii, unde „era țarină și un puț cu cumpănă, iar urmele hanului se vedeau bine pe la 1905-1910, sub forma unei măguri cu zidărie, înaltă de peste 1 metru și a altor 3-4 movile mai mici, de 40-50 cm, pe care poposeau turmele în drum spre, sau dinspre Dunăre; de la Hanul Stanii oierii care coborau dinspre Ardeal schimbau traseul mai spre est, pe drumul Giurgiului, atât Drumul Mare, cât și Drumul Giurgiului fiind tăiate aici, dinspre vest spre est, de Drumul Moldovei, drum care ar putea explica și versurile din cântecul ardelenesc.

Cercetările de arhivă atestă la 1838 un cârciumar în Negrași, plasa Găleşti, județul Argeș, pe numele Constandină sină sină Mihalache, clăcaș birnic, în vârstă de 50 de ani, pe a cărui soție, în vârstă de 43 ani, o chema Stanca¹⁶), dar nu aceasta a dat numele hanului. Tot în plasa Găleşti, în satul Căcaleții de Jos, „veche denumire a satului Gruiu, comuna Căteasca, județul Argeș”¹⁷, aflăm la 1838 pe Gheorghe Băscău, de cetățenie română, însurat, în vârstă de 35 ani, clăcaș, birnic, a cărui familie cuprindea următoarele persoane: Bica, soția sa de 30 ani, fete: Zinca de 5 ani și Mariea de 1 an, Stanca, muma lui, rumâncă văduvă de 80 ani și Diana sora lui de 15 ani, a căror ocupație este „cârciumari și pescari”¹⁸). Având în vedere vârsta lui Gheorghe Băscău — 35 de ani — și a surorii sale — 15 ani —, socotim că vârsta mamei, Stanca văduva, nu putea fi 80 ani, ci cel mult 50-55 ani, mai ales că după tradiție se măritase foarte tânără, „o copilă”. Bănuim că s-a declarat mai în vârstă cu 20-25 de ani spre a fi scutită de anumite obligații care decurgeau din „Regulamnetul organic”. Că este vorba de această han-giță, proprietară a Hanului Stanii, și nu de alta, ne-o mărturisește cântecul cules în 1838

de Nicolae Pauleti din Roșia de Secaș — (amintim că în 1838 se aflau în Căcaleții de Jos și 10 sudiți nemțești, familii fugare din zona Secașului, cu care Gligor Barboș și toți oierii mai aveau încă legături strânse la începutul secolului al XX-lea) —, dar mai ales o variantă care începe astfel: „Crăsmărită-n lume nu-i / Cum e Stanca de pe Gruui, / Nici pe-aici, nici prin Moldova / Nu-i ca Stanca văduva! / Și-unu-n lume-i Hanul Stanii / Unde-și bea drumeții banii / Și prădașii gologanii, / La răscuri în Drumul Mare”¹⁹), după care cântecul continuă cu versurile variantei culeasă de Alecsandri, cu modificările variantei a doua dată de noi la început. Cum Căcaleții de Jos erau așezați pe Gruui, la est de Gruiește, azi numele satului fiind Gruui, iar hanul „La răscuri în Drumul Mare”, chiar dacă se afla la o distanță de aproximativ 20 km de Căcaleții de Jos, nu încapă îndoială că Stanca, numită adeseori și Stana, mai ales de consumatori și satele învecinate hanului, este faimoasa han-giță care la adânci bătrânețe, pe la 75-77 de ani, îl ascundea pe prădașul Radu lu' Anghel din Tufeni, care venea de la Urlueni, prin păduri, pe Drumul Slatinii, drept la Hanul Stanii. Pe de altă parte răspândirea și frecvența cântecului, cu multe variante, este explicată prin trei aspecte: mai întâi faima hanului și a curajoasei și frumoasei han-gițe care, la 75 de ani, îl prinsese în mreajă pe cumplitul prădaș Radu (Radu din Tufeni avea, prin 1861, în jur de 40 de ani; Radu din Greci avea 38 de ani; să nu uităm că Gheorghe, fiul han-giței, avea în 1865 vârsta de 62 ani); în al doilea, existența în zonă, la mică distanță — în Negrași, la 4-5 km sud-est de Hanul Stanii, a unei alte cârciumi, pe a cărei crăsmărită o chema Stana, cârciumile fiind astfel într-o vădită concurență, mai ales că în Negrași se mai afla încă un cârciumar: Lazăr sin Cons-

tandin; în al treilea rând, frecvența în satele din jur a numelui feminin Stanca și Stana, ceea ce solicita și frecvența pomenire în cântecele de petrecere. Bunăoară, în satul Căcaleții de Jos, printre cele 555 femei și fete (273) din cele 275 familii, existau 34 cu numele Stana, 28 Stanca și 7 Stancea, deci 69 în total, adică 12,43% din numele feminine. În satul Bârlogu, cu 163 familii, din cele 338 femei și fete (180), 17 se numeau Stana, 11 Stanca și una era botezată Stancea, deci 29 purtătoare ale numelui în temă, adică 8,58% din numărul femeilor și fetelor. În Negrași, din cele 205 femei și fete existente în cele 103 case, 9 erau botezate Stana și 8 Stanca, deci 17 în total, adică 8,29%. Interesant este și faptul că în acest sat existau și 3 bărbați botezați Stană (în loc de Stan) și altul botezat Stanca²⁰. Deși numele nu este atât de numeros ca Maria, bunăoară, este totuși frecvent, iar sub influența crăsmăritelor Stana și Stanca, va fi atât de des pomenit în cântecele de pahar din secolul al XIX-lea și chiar din prima parte a secolului al XX-lea.

Lipsa celebrului han de pe hartă ridicată între anii 1828-1831 și tipărită în 1835²¹) (noi nu am cercetat această hartă), este explicată de tradiția care amintește că menziful olacului a fost ars de ocupanți, în locul lui ridicându-se hanul; probabil că ocupanții nu au vrut să consemneze un han al cărui proprietar fusese asasinat de ei, rămânând pe seama văduvei. Hanul Stanii a fost și a rămas un han celebru nu numai prin frumusețea han-giței, dar și prin curajul ei, de a-l reface după incendierea muscalilor, și mai ales prin prinderea în mrejele sale a prădașului Radu lu' Anghel din Tufeni, pe care îl ascundea de poteră. Faptul că este vorba de doi furi cu același nume ne este consemnat și păstrat de documente, nu numai de tradiția locală. În „Registrul alfabetic de învinovă-

țiri în pricini criminale pe anul 1861” al Tribunalului Mușcel, pe fila 89, la No. 86, apare Radu Anghelu, din satul Greci, județul Dâmbovița, cu numărul poruncii Departamentului 584, furu I-iu, condamnat la un an, iar mai jos, la No. 106, este trecut Radu Anghelu din satul Tufeni, județul Teleorman, care prin porunca nr. 6230 a Departamentului este considerat tot furu I-iu și condamnat la 7 luni²²). Existența a doi prădași cu același nume a determinat adăugarea la numele unuia (a celui împușcat de poteră în 1865), a satului de baștină: Radu lu' Anghel din Greci, tocmai pentru a-i deosebi. „Cântecul lui Radu lu' Anghel”, fără determinativul „din Greci”, care începe cu versul „Prin Pădurea Bradului”, pădure aflată pe Drumul Mare, la nord de Hanul Stanii, spre Pitești, se referă la prădașul din Tufenii Teleormanului. De altfel, rapsodul Cîmpoacă Ionel (de 56 de ani în 1994) din satul Văcărești, comuna Drăgănești de Vede, de pe Valea Burdea, la nord-est de Roșiori de Vede, știe două balade: „Cântecul lui Radu” și „Radu lu' Anghel din Greci”²³), ceea ce arată chiar din titlul cântecului că primul nu era „din Greci”, fiind urmărit de „poteră de Olt”, „poteră de luncă”, sau chiar „poteră de baltă”²⁴, ceea ce nu ni se spune în cântecele despre Radu lui Anghel din Greci. Confuzia între cei doi furi s-a accentuat ulterior și datorită faptului că au existat și două hanuri cu același nume: Hanul Stanii de pe Drumul Mare, din nord-vestul zonei istorice Vlașca, faimos și prin așezarea sa la intersecția celor mai vechi și mai importante drumuri ale Țării Românești, și alt han, al lui Duță din Negrești — Mușcel, pe a cărui fiică o chema Stana și care apare ca tăinuitoare de hoți în 1861 cu ocazia judecării furtului din Greci²⁵). De la Stana, fiica lui Duță, va căpăta și hanul din Negrești numele „Hanul Stanii”,

dar acesta nu va intra în legende și tradiții decât în legătură cu furul din Greci. Hanul Stanii, de la Deagurile, a fost mult mai cunoscut și datorită intensei transhumante a păstorilor transilvăneni.

Existența a doi furi, cu același nume, în același timp, explică și puternica tradiție, moștenită pe o arie atât de vastă. Finalul cântecului amintit de noi: „Dă-te Radule legat

Ca să scapi nespânzurat!
— Nă mă dau de bună samă,
Nu-s femeie cu năframă,
Sunt voinic cu fruntea lată
Și nu mă dau niciodată“.

NOTE

- ¹ MIHAIL ROBEA, 140 de ani de la nașterea haiducului Radu Anghel, „Secera și ciocanul“, Anul XVIII, Nr. 4260, duminică 21 ianuarie 1968, p. 3; V. TAMAS, M. GALCA, Istoria unui tablou, „Secera și ciocanul“, Anul XVIII, Nr. 4302, duminică 10 martie 1968, p. 2; MIRCEA GALCA, Radu Anghel — Date inedite, „Secera și ciocanul“, Anul XXIII, Nr. 6071, duminică 25 noiembrie 1973, p. 2. Acestea sunt cele mai corecte și complete articole despre Radu lu' Anghel; a se mai vedea: AUGUSTIN Z. N. POP, Din istoria culturii argeșene, Pitești, 1965, pp. 17—18; T. IOSIF, O dată uitată, „Argeș“, Anul II, Nr. 10 (17), octombrie 1967, p. 18; DINU VASIU, Idealul de libertate și unitate națională manifestat în arta pictorilor brașoveni Constantin Lecca și Mișu Popp, Culegere de studii și cercetări, Muzeul Brașov, I, 1967, p. 242, datând moartea haiducului în 1860 (!); DORU MOTOC, „O samă de cuvinte“ despre legende și locuri legendare din Argeș, „Argeș“, Anul II, Nr. 11 (18), noiembrie 1967, p. 20, dă câteva date legendare, greșind denumirea și localizarea „Dealului Cărtienilor de lângă Câmpulung“ (sic !); V. T. IONESCU, (scrisoare) în „Argeș“, Anul III, Nr. 4 (23), aprilie 1968, p. 18, în care contestă că Radu ar fi fost haiduc, lucru de apreciat pentru curajul său pe vremea respectivă; MIHAIL ANDREESCU, elev, tot scrisoare, în „Argeș“, Anul IV, Nr. 5 (36), mai 1969, p. 2, crede că au fost doi Radu Anghel — unul din Greci și altul din Săpata; elevul dă o serie de inexactități și confuzii; „Tribuna școlii argeșene“, Nr. 2, Pitești, 1970, p. 93, cântec și note mu-

prin care voinicul prădaș sfidează potera și moartea, este o caracteristică a ambilor furi, a țărânului de altădată, care-și făcea singur dreptate, întâmpinând cu sfidare gloanțele urmăritorilor. Oricum, vâlva despre Hanul Stanii, pentru a cărei readucere în memorie am ostenit la această izvodire, a rămas în memoria posterității și datorită acestor doi prădași, ajunși legendari, chiar dacă nu se dovedește a fi fost atât de darnici cu prăzile lor pentru cei sărmani, așa cum s-a tot spus în cei 50 de ani de dictatură bolșevică.

zicale; „Argeș“, Anul VI, Nr. 8 (63) august 1971, p. 7, Cântecul lui Radu lu' Anghel, Cules de la NIȚA SPANU de 68 de ani din satul Rădești; ION TALOȘ, Folclorul Văii Gurghiului (III) — Balada „Marisia“, VIII, Muzeul Județean Mureș, Târgu Mureș, 1978, p. 689 (Radu este cântat în toate satele din zonă) IACOV CARCIUMARESCU (n. 30 aprilie 1912) în Topoloveni, județul Mușcel, a cercetat în amănunțime toate arhivele, precum și toate tradițiile satelor din zona Mușcel și Dâmbovița, realizând un volum „Viața haiducului Radu Anghel“, manuscris de 710 pagini dactilografiate, un adevărat exemplul de cercetare arhivistică. La munca lui, patronii comuniști ai culturii au rămas surzi; nu le convenea „dosarul“ autorului. Amintim că și noi am încercat de multe ori să publicăm măcar o notă în presa comunistă a Argeșului, dar ne aflam pe lista neagră a celor interziși de a publica.

² VASILE ALECSANDRI, Poesii populare ale Românilor, Tipografia Lucrătorilor Asociați, București, MDCCCLXVI, p. 347.

³ Cântări și strigături românești de cari cântă fetele și ficiorii jucând, scrise de NICOLAE PAULETI în Roșia, în anul 1838, Editura Academiei, (București, 1962), p. 101.

⁴ Inf. PETRE B. NANIA, (n. 22 mai 1913), Leșile, 1956.

⁵ Dintr-un carnet care a aparținut eroului GHITA ST. RARD. Despre acest erou vezi: ION NANIA, Eroii argeșeni pe frontul antifascist, „Argeș“, Anul IV, Nr. 8 (39), August 1969, pp. 4—5.

⁶ Inf. MANEA F. ION (n. 1931), Mozaicu, 1967.

⁷ Inf. rapsodul popular COSTICA TOMESCU, Teiu Vale, mai 1960.

⁸ Inf. GHITA ȘTEFAN poreclit ȘTEFAN AL BABITOII, Bârlogu, 1965 și RADULESCU IONEL (IONITA), Bârlogu, 1965.

⁹ Am fost însoțit de RADULESCU IONEL din Bârlogu și de ROȘIORU BOGDAN din Leșile, buni cunoscători ai locurilor respective.

¹⁰ ION NANIA, Iulie 1534 — Episcopul Aloisio Gritti, Studii și comunicări, Muzeul Câmpulung-Muşcel, V, 1989, pp. 17—27.

¹¹ OCTAVIAN LUCHIAN, GEORGE BUZDUGAN, CONSTANTIN C. OPRESCU, Monede și bacnote românești, Editura Sport-Turism, București, 1977, p. 244.

¹² IBIDEM, p. 248.

¹³ IBIDEM, p. 256.

¹⁴ IBIDEM, p. 259.

¹⁵ Vezi trim. 3.

¹⁶ Arh. St. Pitești, Catagrafia de la 1838, transcriere pentru plasa Găleşești, satul Negrași, nr. 2.

¹⁷ ION IORDAN, PETRE GASTESCU, D. I. OANCEA, Indicatorul localităților

din România, Editura Academiei, București, 1974, p. 96.

¹⁸ Arh. Pitești, loc. cit., satul Cacaletii de Jos, nr. 247.

¹⁹ Variantă frecvent cântată de taraful Onel din Teiu din Vale și de taraful Pelească din Rociu până la începutul anilor '50.

²⁰ Arh. St. Pitești, loc. cit., plasa Găleşești.

²¹ CONSTANTIN C. GIURESCU, Principatele române la începutul secolului XIX, Editura Științifică, București, 1957, pp. 19—27.

²² Arh. St. Pitești, Fond Tribunalul Mușcel, Reg. nr. 5/1861, f. 89.

²³ IULIAN CHIVU, Folclor din satele de pe Burdea, (Lucrare apărută cu sprijinul Inspectoratului pentru Cultură Teleorman, București), 1994, pp. 95—100.

²⁴ IBIDEM, pp. 95—96.

²⁵ IACOV CARCIUMARESCU, manuscrisul cit., a studiat în amănunțime și familia cărciumarului Duță. În mod greșit consideră că faimosul han, cunoscut în toată țara, este cel din Negrești. Autorul nu cunoștea faimosul han incendiat de hoardele muscălești și care a fost renovat de Stanca, rămasă văduvă de la acea incendiere, împreună cu fiul său Gheorghe Bașcău.

lurilor — și prin mijlocul pieții comunale așezată atunci pe terenul de mai sus al schitului Buliga și cotind (Scorobaia) pe actuala str. Doamna Bălașa, prin piața azi Milea — cobora pe str. Râurilor și se vărsa în Argeș. Hanul Buliga era folosit de negustorii care veneau cu mărfuri spre vânzare în piața de aici, piața care a fost mutată în centrul orașului — după demolarea Hanului Episcopiei — pe la 1863—1865, după secularizarea averilor mănăstirești.

2. **Hanul Gabroveni** sau **Hotelul Gabroveni**, cum i s-a zis mai târziu, după 1900, a fost construit în anul 1877, data construirii fiind săpată în relief pe cadrul uneia din ferestrele pivniței și care poate fi văzută și citită și azi. El se datorează bogatului negustor piteștean Hagi Cristea Vasiliu, cunoscut de localnici și sub numele de Cuțitaru, care era originar din Gaberova, Bulgaria.

Primăria urbei Pitești i-a eliberat pentru această construcție, autorizația nr. 1768, din 15 aprilie 1877, obligându-l să pună „temelia binalei pe punctele însemnate de arhitectul comunal“, iar aceasta să fie din „zid solid“.

Se mai precizează ca înălțimea clădirii să fie de „patru stânjeni și două palme din (de la) suprafața pământului“, dacă binăua este „în două etaje“, iar dacă este numai parter, să aibă înălțimea de „doi stânjeni“, adică, 4,40 m. Coșurile să fie mult scoase deasupra învelișului, care și acesta trebuie să fie, din „fier sau tinichea, ori olane (țiglă)“. După cum se vede obligațiile aveau în vedere securitatea imobilului ce se va construi și în general, a tuturor celor vecine, contra incendiilor. Împărțirea interioară și arhitectura construcției îl privea pe proprietar. Având în vedere scopul și utilitatea ce se vor da specificului local, observăm, că el se încadrează complet, construc-

ției tipice de han. În formă de U, Hanul Gabroveni are fațada principală spre str. Sf. Vineri, străjuită de o poartă mare, dealtfel, singura poartă prin care se intra și se ieșea din curtea hanului și care atunci, ca și acum, da într-un gang ce despărțea parterul în două aripi, în două laturi.

Pe latura din dreapta, dinspre răsărit, se afla un grajd cu două despărțituri pentru adăpostit animalele călătorilor, prevăzut deasupra cu „pod pentru nutreț“ și un șopron din lemn, pentru adăpostirea căruțelor încărcate, iar pe latura stângă, un zid înalt mai mult de doi metri și o magazie „servind pentru depozitat cereale“ și în fund, încheind patulaterul, construit din zid — grajdul cu fânar și multe despărțituri, pentru adăpostirea și îngrijirea cailor călătorilor. Se înțelege, că toate serviciile făcute de oamenii hanului, erau plătite și de asemenea și grăunțele și nutrețurile erau plătite de chiriași călători. Toate aceste dependențe, încheiau o curte mare, în care trăgeau carele, briștile, sau trăsurile negustorilor, ori ale cetățenilor veniți la oraș cu diferite treburi personale. Acum, în aceeași curte, se parchează mijloacele de transport ale întreprinderii comerciale de alimentație publică, iar în anexele care se mențin intacte, se depozitează diferite produse alimentare.

Clădirea propriu-zisă, are trei nivele: pivniță, parter și etaj.

Potrivit procesului verbal de adjudecare nr. 1310/908, al Tribunalului Argeș, investit cu formula executorie nr. 161/908, imobilul a fost scos în vânzare prin licitație publică în vederea ieșirii din indiviziune a moștenitorilor lui Hagi Cristea Vasiliu și s-a adjudecat definitiv lui Rădu Vasiliu. Din acest act, aflăm că parterul avea următoarea componen-

a. latura din dreapta, dinspre biserică, Sf. Vineri: o prăvălie la stradă cu trei camere anexe pentru păstrat mărfurile și trei camere libere de închiriat călătorilor, plus camerele pentru nevoi sanitare;

b. latura din stânga, dinspre centrul orașului, avea o prăvălie la stradă, cu două camere anexe, trei camere pentru pasageri, și anexele sanitare.

Etajul, la care accesul se făcea și se face și acum prin două scări în spirală, este împărțit ca și parterul în două laturi, cu un coridor larg la mijloc, prin care se făcea circulația, fiecare latură fiind flancată de un geamlâc din scândură frumos stilizată și traforată, coridor dispus în consolă, în jurul curții interioare, care servește și ca verandă și ca spațiu de circulație. Utilitatea:

a. latura din dreapta, era împărțită atunci, acum s-a modificat, în nouă camere pentru pasageri și un grup sanitar;

b. latura din stânga, avea opt camere de locuit și la nevoie de închiriat, plus cabinele — două — pentru latrină.

La subsol se află două pivnițe spațioase.

Întreg imobilul a fost folosit în ultima parte a secolului trecut, mixt: și ca han, scop pentru care a fost construit, concurând în bună parte, cu hanul Gabroveni din București și ca hotel, nouă funcționalitate, adaptată comerțului modern. Așa a continuat să ființeze până ce a fost naționalizat și a trecut în proprietatea statului, adăpostind, înainte de a fi atribuit actualei întreprinderi alimentare, de mai mulți chiriași, precum și de birourile întreprinderii Combustibilul.

Arhitectura este tipic urbană cu fața de la stradă frumos împodobită în stilul construcțiilor orășenești,

din ultimile decenii ale veacului trecut.

3. **Hanul Episcopiei** era situat pe locul unde acum este piața civică a orașului și era format dintr-o construcție dreptunghiulară lungă de 20 stânjeni (39,20 m), lată de 8 stânjeni (16,68 m) și înaltă, parter și etaj de 6 stânjeni (11,76 m). La un loc se închidea o suprafață de circa 300—315 m.p. Etajul nu era terminat.

În curtea interioară era și un paraclis.

În 1848, etajul a ars și nu a mai fost refăcut, iar întreg imobilul, în urma degradării ca urmare a lipsei de venituri survenită după secularizare, a fost demolat. În locul lui a fost mutată piața centrală comercială a orașului, care a funcționat până la acea dată pe terenul schitului Buliga, în locul ei organizându-se grădina publică ce se întinde acum de la Casa Armatei, până în fața Muzeului Județean.

Hanul a fost construit de episcopul Ilarion al Argeșului, pe terenul piteștean, proprietatea mănăstirii Curtea de Argeș.

Era folosit de călătorii cu venituri modeste, mai mult de cei din partea de sud a județului, pe câtă vreme cei cu bani mulți, trăgeau la Hanul Gabroveni.

4. **Hanul Popescu**, cunoscut sub numele de „Giubegoaia“, era situat în partea de nord a orașului, la bariera cu Găvana, cam pe locul unde acum se află secția de oftalmologie a spitalului județean. El era folosit cu precădere de călătorii din nordul județului. Propriu-zis, era mai mult o dejugătoare, o cârciumă — han. Cu timpul a fost demolat.

5. **Hanul Babic**, zis și „Bizbik“, era situat în str. Sf. Vineri, colț cu Mihail Kogălniceanu, acum fostele case Balotă-Șerbănescu. Se mai păstrează, în str. Mihail Kogălniceanu nr.

16 fațada, dar mult transformată. Era folosit ca o cârciumă — han.

6. **Hanul Spiirea Manulea**, situat pe strada Sf. Vineri nr. 59, vizavi de biserica Sf. Vineri. Clădirea principală se mai păstrează, dar mult deteriorată. Avea parter și etaj și o curte imensă. Era folosit de călătorii care veneau de peste Argeș, din Muscel.

7. **Hanul Spirescu**, cunoscut în cele din urmă, sub numele de **hanul-cârciumă Ștefan Hoge**, era situat pe strada Șerban Vodă, azi Victoriei nr. 131. În construcția lui inițială a rezistat până la cutremurul de la 4 martie 1977, în urma căruia, suferind numeroase avarii, a fost demolat în vara anului 1977 și acum pe locul lui, s-a amenajat, desigur, un spațiu de parcare a autovehiculelor personalului de la Inspectoratul județean al Ministerului de Interne.

Clădirea avea pivnițe, parter și etaj, dar spre deosebire de stilul clasic al hanurilor, el era construit pe trei laturi perpendiculare, două la stradă cu prăvălii la parter, iar cea de a treia latură, limita proprietatea spre nord. Latura care ar fi trebuit să închidă patrulaterul nu a existat de la construcție. În felul acesta curtea se mărea și da posibilitate, la găzduirea, dejugarea, a cât mai multor mijloace de circulație (căruțe, briște, trăsură). La etaj, pe cele trei laturi, erau camere de închiriat.

În curte exista și o fântână din care se scotea apă, pentru băut și adăpatul animalelor, precum și magazii și adăposturi pentru călătorii în trecere. Înainte de naționalizare, hanul Spirescu, a servit în principal

ca loc de popas și cârciumă. Servea mai mult pentru populația din nordul județului. Pe lângă acestea, mai erau multe întreprinderi comerciale — cârciumi, birturi, bufete, chiar restaurante, situate la întretăieri de drumuri, în special la bariere care, pe lângă masa ce o serveau călătorilor, aveau curți spațioase pe care le transformau în „dejugători“, unde cetățenii, contra unei plăți modeste, își lăsau carele, briștele, gabriolețele, sau alte mijloace de transport, împreună cu animalele de tracțiune și ei mergeau după cumpărături, sau alte treburi personale. Se cunosc asemenea întreprinderi în Pitești, ca:

Ion Popescu-Berbec, situat în partea de sud-vest a pieții „Episcopiei“; Paraschiv Bărbulescu, zis „Curcan“, pe strada Craiovei, cam acolo unde se termină aripa de sud a magazinului „Mobilux“; Ion Tuluce, și Vasile Pralea pe strada Mare, azi Victoriei, unde acum se înalță blocul, care la parter adăpostește Farmacia nr. 4 și „Cofetăria București“; Mișu Mițariu, pe strada Negru Vodă, vizavi de Avuzul de apă; Gheorghe Apati, pe fosta stradă Viilor; Radu Paraschiv, pe strada Craiovei, mai sus de actualul cinematograful „Dacia“; Bălășcan Ștefănescu, pe strada Matei Basarab; Vasile Voiculescu, pe strada Craiovei, mai jos de cinematograful „Dacia“ și multe altele.

De aici rezultă, că orice întreprindere speculativă, trăiește atât timp, cât societatea are nevoie de serviciile ei. Când este depășită, dispăre ca formă de organizare și locul este luat de o nouă, sau de un nou sistem de întreprindere, cu scop comercial.

Résumé

L'auteur évoque l'atmosphère de la période entre les deux guerres mondiales des auberges et des autres pla-

ces de loisir pour les voyageurs. Le plus célèbre était l'auberge Gabroveni, construit en 1877.

CÂTEVA DATE DESPRE ȘCOALA DIN SATUL DOBREȘTI-MUSCEL, JUDEȚUL ARGES, ÎNTR-ANII 1839 ȘI 1864

SPIRIDON CRISTOCEA

În multe sate din județul Muscel¹ au funcționat școli înainte de înființarea lor din inițiativa statului². Deși în Dobrești n-a funcționat o asemenea școală, știința de carte era răspândită în acest sat cu multe secole înainte de înființarea primei școli (1839). Desigur că la răspândirea științei de carte în Dobrești, o contribuție de seamă a avut-o schitul Dobrești care exista pe vremea lui Matei Basarab, domnul Țării Românești (1632—1654)³. Probabil că dobreștii care se judecau în divanul lui Alexandru Iliș, domnul Țării Românești (1616—1618, 1627—1629), cu logofătul Stan din Poenița pentru unele locuri de pământ sau care primeau de la același domn hrisoave de întărire pentru stăpânirea unor locuri cumpărate de ei, aveau o oarecare știință de carte⁴. În 1676—1677, călugărul Theodosie, ctitorul unui schit din județul Dâmbovița, lasă printr-o diată, după moarte, averea sa din Dobrești (casă, moară, heleşteu, vii etc.) Mitropoliei din București. Nemaivăzând să scrie din cauza bătrâneții, diata este scrisă de nepotul său Păun. Acest Theodosie, al cărui prenume de mirean nu-l cunoaștem, era din Dobrești și se trăgea din neamul Cerceștilor (Cercel). Diata sa din 1676—1677 este cel mai vechi document,

cunoscut până în prezent, scris de un dobreștean⁵. În secolul al XVIII-lea, documentele scrise de dobreșteni se înmulțesc considerabil. Deschiderea școlii din Dobrești în 1839 găsea în acest sat foarte mulți știutori de carte, care înțelegând menirea școlii, o vor sprijini.

Punctul de plecare în instituirea învățământului public la sate în Țara Românească l-a constituit circulara Departamentului Trebilor din Lăuntru (în continuare: Departamentul), din 14 ianuarie 1838, prin care se porunceau ocârmuirilor județelor să înființeze școli satești⁶. Ocârmuirea Muscel raporta Departamentului, la 20 ianuarie 1838, că va lua măsuri pentru înființarea școlilor satești⁷. Măsurile luate nu au fost prea energice, pentru că în județul Muscel școlile satești s-au deschis de-abia la începutul anului 1839.

O primă condiție pentru deschiderea școlilor satești a fost recrutarea cadrelor și pregătirea lor în vederea desfășurării muncii didactice. Aleși dintre țârcovnici sau dintre cei ce știau să scrie și să citească, tinerii candidați de învățători, ce urmau să deschidă școlile satești, au fost trimiși la pregătire la Școala Normală din Câmpulung. Pentru școala din Dobrești este ales candidat de învă-

ător, la 15 septembrie 1838, Dimitrie Andrei, fiul unui preot din Dobrești. În 1843 el era însurat și avea 23 de ani⁸. Între 1 octombrie și 20 decembrie 1838 Dimitrie Andrei a participat, alături de alți 98 candidați de învățători din Muscel, la pregătire la Școala Normală din Câmpulung în vederea deschiderii școlii sătești⁹. Întors în sat, el a deschis la începutul anului 1839, nu știm luna și ziua, școala din Dobrești. La 2 aprilie 1839, Ocârmuirea Muscel raporta Departamentului că cele 88 școli sătești deschise în Muscel erau frecventate de 1 863 copii din 108 sate, iar numărul candidaților de învățători care funcționau la aceste școli era de 94. Școala din Dobrești, care se număra printre aceste școli, avea un candidat de învățător și era frecventată de 19 elevi¹⁰.

Intrucât aspectele generale ale învățământului public sâtesc între anii 1838 și 1864 (condițiile materiale ale școlii, slujitorii școlii, organizarea și conținutul învățământului etc.) au format obiectul unor cercetări mai vechi sau mai noi¹¹, comunicarea de față nu se ocupă decât de învățătorii care au funcționat la școala din Dobrești și de localul acestei școli.

Candidații de învățători erau obligați ca timp de 3—4 ani, între 26 aprilie — 1 iulie și 15 august — 26 octombrie, să participe la cursurile de pregătire la școala normală din capitala județului. În urma unui examen, candidatul de învățător, dacă poseda cunoștințele necesare, primea titlul de învățător, dându-i-se atestat. Dimitrie Andrei se număra printre cei 40 candidați de învățători care obțin pentru prima dată titlul de învățător în Muscel și pentru care Ion Brezoianu cerea Eforiei, la 1 noiembrie 1844, atestatele necesare¹².

Din documentele cercetate rezultă că Dimitrie Andrei a funcționat ca învățător la școala din Dobrești până la 1848, când în urma evenimentelor

revoluționare din acel an, școlile sătești din Țara Românească au fost închise. Din situația trimisă Eforiei în 1846, de către Ion Brezoianu, profesor la Școala Normală din Câmpulung, aflăm că Dimitrie Andrei trebuia să primească cei 2 lei, ce i se cuveneau, de la 55 familii din Dobrești și de la 20 familii din Furești¹³, iar pe trimestrul ianuarie 1848, trebuia să primească de la cele 84 de familii din Dobrești și Furești, 37 lei și 32 parale¹⁴. La școala din Dobrești au învățat în această perioadă și copiii din satul Furești, care, având sub 50 de familii, n-au putut deschide singur școală. Locuitorii din Furești au contribuit la construirea localului de școală din Dobrești. De altfel, satul Furești era unit și din punct de vedere administrativ la satul Dobrești.

Sătenilor le-a revenit, nu numai sarcina de a-i plăti pe candidați și învățători, dar și de a construi localurile de școală. Până la construirea localului de școală din Dobrești, cursurile s-au ținut în vreo casă particulară sau în Casa de sfat. La 9 ianuarie 1841 localul școlii din Dobrești era aproape gata¹⁵, iar la 9 mai 1842 în acest local învățau 10 elevi din Dobrești și 3 din Furești¹⁶.

Sătenii din Dobrești, ca de altfel toți din Muscel, au construit localul de școală după posibilitățile lor materiale și nu potrivit planului trimis de Eforie. Școala din Dobrești, lungă de 6 stânjani și 4 palme și lată de 4 stânjani și o palmă, avea 2 camere¹⁷, și era construită din nuiele¹⁸.

Deși la 9 mai 1842 se învăța în localul școlii din Dobrești, acesta prezenta multe lipsuri, care, fără îndoielă, au prejudiciat buna desfășurare a procesului de învățământ. Astfel, la 1 aprilie 1844, într-o situație trimisă Departamentului de către Ocârmuirea Muscel, se scria despre localul școlii din Dobrești: „lipsesc 10 simicercuri, 4 bănci, sala, odăile nepardosite, (lipsesc) 8 geamuri, 2 ta-

ble, 12 table mici, fără porți și obloane. S-au adunat lei 1 397, s-au întrebuințat în lucru lei 1 295, și mai rămâne lei 102 asupra Oprii, alesul al satului Dobrești. Spre săvârșire mai trebuie lei 80”¹⁹. La 16 decembrie 1844, Cărmuirea Muscel raporta Departamentului că pentru înlăturarea lipsurilor existente la localul de școală din Dobrești sunt necesari 151 lei și 5 parale, care trebuiau folosiți după cum urmează: „12 lei — 8 geamuri, câte parale 60; 13,20 — 18 scânduri pentru 6 bănci, câte parale 30; 1,20 — 60 ținte, câte o para; 10 — lucrul dulgherilor; 21 — 12 oca her pentru simicercuri; 6 — lucrul țigănului; 20 — 2 000 cărămidă pentru pardoseală; 5 — 500 cărămidă pentru sobe; 30 — lucrul zidarilor la pardosit și sobile; 6,30 — 9 niduri pentru uși; 1,35 — 5 tinichele pentru pervazuri; 2,10 — 90 ținte, câte o para; 1,30 — 1 oca her pentru table; 6 — lucrul dulgherilor; 8,10 — 22 tinichele pentru obloane; 5,10 — 3 oca pentru obloane”²⁰. Nici la 30 decembrie 1846, sălile școlii din Dobrești nu erau pardosite. Trebuiau pentru acest lucru 60 de lei²¹.

În urma evenimentelor revoluționare de la 1848, școlile comunale din întreaga țară au fost închise. De-abia în toamna anului 1857 ele vor fi redeschise. Prin ofisul 12/11 ianuarie 1857 caimacamul Al. D. Ghica a hotărât redeschiderea școlilor sătești. În vederea redeschiderii acestor școli au fost recrutați candidați și trimiși la pregătire la Școala Normală din Câmpulung.

La 26 mai 1857 Sfatul sâtesc din Dobrești-Furești dă un act lui Stancu, fiul preotului Dimitrie, cunoscut „de obștia satului că are cunoștințe de învățători, că ieste cu bune purtări, și că se mulțumesc pe lea fa ce s-a hotărât de stăpânire a i să slobozi”, pentru a fi primit la Școala Normală din Câmpulung pentru pregătire²². La 15 iulie 1857, Procopie

Constandinescu, institutorul clasei a III-a și a IV-a primară de la Școala Normală din Câmpulung, trimitea Eforiei lista cu rezultatele examenului celei de a doua serii de candidați de învățători. Stancu Dumitrescu, candidatul satului Dobrești, care se număra printre aceștia, avea 23 de ani și fusese notat după cum urmează: citirea — binișor, scrierea — binișor, catehismul — binișor, aritmetica — binișor²³.

Inspekțiile efectuate de revizorul școlar și examenele pe care le-a susținut până la 1864, anul până când se ocupă comunicarea de față, arată felul cum și-a îndeplinit Stancu Dumitrescu munca de învățător. În raportul întocmit de Marin Florentie, revizorul școlar din Muscel, la 9 februarie 1859, în urma inspekțiilor făcute la școlile din Muscel în trim. I al anului școlar 1858 - 1859, se nota cu „binișor — progresul școlarilor” din Dobrești, cu „bine — datoriile învățătorului”, și cu „binișor — intelectul învățătorului” Stancu Dumitrescu²⁴. Raportul lui Marin Florentie, din 18 februarie 1860, nota cu „bine — datoriile învățătorului” Stancu Dumitrescu și cu „bun — progresul școlarilor”. Școala din Dobrești era frecventată de 21 de elevi²⁵. La 27 februarie 1861, Procopie Constandinescu, trimite Eforiei rezultatul reviziilor făcute de către subinspectorii de plăși în lunile noiembrie, decembrie și ianuarie, anul școlar 1860-1861. Cu „bine” se aprecia progresul școlarilor și felul cum Stancu Dumitrescu își îndeplinise datoriile. Școala era frecventată de 16 elevi. Starea materială a școlii era apreciată ca bună. Trebuiau, totuși, reparate niște bănci²⁶. La 1 mai 1862, Procopie Constandinescu trimite Eforiei rezultatul inspekțiilor efectuate la școlile din Muscel în anul școlar 1861 - 1862. Școala din Dobrești fusese frecventată de 21 de băieți, însă alți 11 băieți și 26 fete n-au urmat școala. Cu

„binișor“ fusese notat progresul școlarilor și felul cum își îndeplinise Stancu Dumitrescu sarcinile²⁷.

În octombrie 1862, în urma unui examen, 40 de învățători din județul Muscel obțin titlul de învățători definitivi. Stancu Dumitrescu, care s-a prezentat și el la examen, nu obținuse numirea de învățător definitiv²⁸. De altfel, el este trecut, la 27 iunie 1863, pe lista învățătorilor mai slabi din județ care trebuiau să meargă la Târgoviște pentru pregătire²⁹.

Privitor la locul din sat unde a fost construită școala, documentele ce se păstrează în arhive nu informează. Vasile T. Ionescu, care poate a aflat de la bătrânii din sat, locali-

zează localul „între casele de azi ale lui Gh. Șetraru și Elisabeta Oprescu, cam pe unde se află podul de azi peste vâlcea“³⁰.

Deschiderea școlii publice din Dobrești, la începutul anului 1839, a contribuit din plin la instruirea și educarea copiilor sătenilor. Plătind pe învățător și construind localul de școală, sătenii din Dobrești, ca și ceilalți din țară, au suportat tot greul în deschiderea și funcționarea școlii. Efortul lor nu a fost zadarnic, pentru că în decursul anilor școala din Dobrești a dat țării cadre bine pregătite care prin munca lor au răsplătit pe acești deschizători de drum.

NOTE:

* Comunicare prezentată la a V-a Sesiune de comunicări științifice a Muzeului județean Argeș, din 21-22 decembrie 1974.

¹ De la începutul secolului al XVI-lea, probabil și mai dinainte, când este atestat documentar pentru prima dată, și până în 1950, când în urma împărțirii administrative au fost desființate județele și s-au format regiunile și raioanele, satul Dobrești a făcut parte din județul Muscel.

² În capitolul al doilea al lucrării „Învățământul în Muscel în secolele XVII-XIX“, Editura didactică și pedagogică, București, 1968, autori: Gh. Pirnuță, Ion T. Radu și Ion Lupu tratează problema școlilor sătești în Muscel înainte de 1838, între 1838 și 1848, și între 1848 și 1864.

³ Arh. St. Buc., fond Mănăstirea Nămaiești, pach. II, doc. 30.

⁴ D.I.R., XVII, B, III, nr. 171, pp. 196-197, nr. 184, pp. 209-210, IV, nr. 581, pp. 566-567; D.R.H., B, XXIII, nr. 172, p. 346 și nr. 207, p. 412.

⁵ Spiridon Cristocea, *Un schit din județul Dâmbovița mai puțin cunoscut: schitul călugărului Theodosie*, în Biblioteca Valahica, Târgoviște, 1975, pag. 319-326.

⁶ Arh. St. Buc., fond Vornicia din Lăuntru (în continuare: Vornicia...), dos. 5390 I A/1838, f. 3.

⁷ Ibidem, f. 11.

⁸ Idem, fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice (în continuare: M. C. I. P.), dos. 6699/1837, f. 94.

⁹ Idem, fond Vornicia..., dos. 5390 I B/1838, f. 170-172.

¹⁰ Idem, fond M.C.I.P., dos. 3392/1840, f. 198-199.

¹¹ Gh. Pirnuță, Ion T. Radu, Ion Lupu, op. cit., și G. D. Iseru, *Contribuții privind învățământul la sate în Țara Românească până la jumătatea secolului al XIX-lea*, 1975; Spiridon Cristocea, *Contribuții la cunoașterea învățământului public sătesc în județul Muscel între anii 1838 și 1848*, în Studii și comunicări, Muzeul Pitești, 1980, pag. 276-302; Spiridon Cristocea, Ștefan Trâmbaciu, *Aspecte ale învățământului public sătesc în fostul județ Muscel între anii 1857 și 1864*, în Studii și comunicări, Muzeul Câmpulung Muscel, 1981, pag. 101-120.

¹² Arh. St. Buc., fond M.C.I.P., dos. 1778/1844, f. 80-81.

¹³ Ibidem, dos. 1708/1845, f. 150-152.

¹⁴ Ibidem, dos. 2581/1849, f. 46-47.

¹⁵ Idem, fond Vornicia..., dos. 5390 II/1838, vol. II, f. 51-52.

¹⁶ Ibidem, dos. 5390 III A/1838, f. 100-104.

¹⁷ Idem, fond M.C.I.P., dos. 1778/1844, f. 4-5 și 12.

¹⁸ Ibidem, dos. 3392/1840, f. 126-128.

¹⁹ Idem, fond Vornicia..., dos. 5390 IV A/1838, f. 294-303.

²⁰ Ibidem, dos. 5390 IV B/1838, f. 909-911.

²¹ Ibidem, dos. 797 I A/1847, f. 12-19.

²² Idem, fond M.C.I.P., dos. 3896/1857, f. 102.

²³ Ibidem, dos. 3831/1857, f. 48.

²⁴ Ibidem, f. 231-233 și 244-245.

²⁵ Ibidem, dos. 305/1860, f. 2-7.

²⁶ Ibidem, f. 120-128.

²⁷ Ibidem, f. 283-284.

²⁸ Ibidem, dos. 429/1862, f. 27, 28-29 și 32-33.

²⁹ Ibidem, f. 927.

³⁰ Vasile T. Ionescu, *Monografia comunei Dobrești Muscel, jud. Argeș*, manuscris dactilografiat, pag. 46.

Résumé

Après une courte présentation de la diffusion de l'enseignement à Dobrești avant de la fondation de la première école (1839), l'auteur nous présente les circonstances dont a été fondée cette école, les instituteurs qui ont enseigné dans cette école et le logis.

Dans cette période y ont enseigné comme instituteurs : Dimitrie Andrei entre 1839-1848 et Stancu Dumitrescu entre 1857-1864. Entre 1848-1857 l'école n'a pas fonctionné.

Quant au logis, celui-ci a été bati par les villageois et était formé de deux pièces.

tărării de a se înființa o școală primară în cartierul gării. S-a solicitat în acest sens terenul din fața stației C.F.R. Pitești⁹), dar Direcțiunea Generală a Căilor Ferate Române nu a satisfăcut această cerere¹⁰). Școala primară mixtă în această zonă a orașului urma să fie înființată abia în anul 1933.

Consiliul comunal având în vedere numărul de copii din cătunele Turcești și Papucești¹¹), în ședința din 22 ianuarie 1928 a decis să se înființeze un post de învățător tip rural în cătunul Turcești¹²).

La școlile primare enumerate, ce funcționau în orașul Pitești, se mai pot aminti și Școala primară mixtă a obștei evreilor români, precum și școala romano-catolică.

Învățământul secundar era reglementat prin legea pentru modificarea legii asupra învățământului secundar din 8 martie 1925. Potrivit acestei legi promovarea dintr-o clasă în alta a școlărilor din gimnazii, școli secundare de fete gradul I și din primele 4 clase (cursul inferior) al liceelor se făcea pe baza notelor obținute la toate obiectele. Pentru elevii ultimelor 4 clase de liceu și pentru elevele școlilor secundare de fete erau de II-lea, promovarea se făcea după normele arătate mai sus, precum și după rezultatele examenului anual de fiecare clasă. Elevii care promovau clasa a IV-a a gimnaziilor, liceelor sau școlilor secundare de fete erau declarați absolvenți ai gimnaziului, cursului liceal inferior, sau ai școlii secundare de fete gradul I. Înscrierea în clasa a V-a a liceului sau școlii secundare de fete gradul al II-lea, se făcea numai în urma susținerii unui examen de admitere. După promovarea din ultima clasă a liceelor sau școlilor secundare de fete de gradul al II-lea, elevii susțineau un examen de bacalaureat¹³.

Potrivit legii pentru învățământul

secundar din 15 mai 1928, învățământul secundar se împărțea în două cicluri: inferior, cu durată de trei ani și superior, cu durată de patru ani.

Atunci când școala secundară funcționa numai cu ciclul inferior se numea gimnaziu, iar atunci când ea funcționa numai cu ciclul superior sau cu amândouă ciclurile unite, se numea liceu¹⁴.

Profesorii școlilor secundare erau dator să efectueze un minimum de 15 ore de curs pe săptămână, urmând ca după 20 de ani de serviciu efectiv la catedră, obligațiunea săptămânală a profesorului titular să se reducă la 12 ore¹⁵.

Liceul de băieți „I.C. Brătianu”, a continuat să fie instituția cea mai importantă a învățământului piteștean. Secțiile cu care a funcționat liceul de băieți au fost: real, modern și clasic. Liceul abia în anul 1919 a funcționat cu toate clasele I-VIII, intrând în normal¹⁶. Cum localul temporar al liceului (casa Teodoreanu) trebuia să fie cedat cu începere de la 1 octombrie 1918, regiunii silvice cu care proprietarul avea contract, se solicită de către Liceul „I.C. Brătianu” punerea la dispoziție a două săli în localul școlilor primare nr. 2 și nr. 3 băieți¹⁷. Astfel că, în anul școlar 1918-1919, cursurile liceului s-au ținut în localurile școlilor primare nr. 2 și 3 băieți și nr. 1 de fete „Nicolopol”, care i-au fost puse la dispoziție numai dimineața. Între anii 1924-1925 s-a construit internatul liceului amplasat spre turnul pom-pierilor¹⁸.

Aprobarea unei școli secundare de fete în orașul Pitești se făcea prin decretul-lege din 5 septembrie 1919¹⁹. Ordinul din 6 iulie 1921, prin care se aducea la cunoștință aprobarea înființării școlii secundare de fete cu clasele I, II și V, era de fapt actul de naștere propriu zis al școlii secundare de fete gradul II²⁰. Înau-

gurarea școlii avea loc la data de 11 septembrie 1921, iar începerea propriu zisă a cursurilor la data de 12 septembrie²¹. Dacă în primii ani școlari de funcționare, clasele au existat toate ca extrabugetare, începând cu anul școlar 1923-1924 situația se schimba, anul 1924-1925 fiind anul ce marca trecerea tuturor claselor în bugetul statului²². Școala secundară de fete gradul II, a funcționat la început într-o clădire improprie, închiriată în fosta stradă Brătianu nr. 64 (actualmente str. 1 Mai nr. 56)²³. Simțindu-se nevoia unui local corespunzător, s-a pornit o campanie de strângere a fondurilor necesare, prin apeluri la subvenții publice. La aceasta se adăuga și existența unei donații testamentare a Sevastiței Vasilescu²⁴. Suma strânsă a fost folosită la construirea noului local a cărui construcție a început în anul 1925 și s-a prelungit până în anul 1928, când ia sfârșit prima etapă de construcție²⁵.

La începutul anului școlar 1919-1920, Ministerul Instrucțiunii Publice înființa la Pitești două școli normale: Școala normală de învățătoare și Școala normală de învățători, care relua activitatea fostei secții pedagogice înființate pe lângă Liceul de băieți din localitate²⁶. În 1920 Școala normală de învățători funcționa în localul Școlii primare de băieți nr. 1 și se solicita localul părăsit în care a funcționat spitalul județean²⁷. Aceeași școală solicită să i se acorde pentru practica agricolă un teren de cultură în apropierea străzii I.C. Brătianu, unde avea internatul²⁸. În conferința profesorală din 3 februarie 1920, s-a hotărât ca școala să poarte numele de „Alexandru Odobescu”, aceasta datorită cu strânselor legături ale scriitorului cu județul Argeș²⁹. În anul școlar 1920-1921, se cedează cazarmile Regimentului 28 infanteriei „Radu Negru”,

școlii normale de băieți³⁰. Se solicita în 1923 în scopul construirii unui local, terenul de la cimitirul armesc, care se întindea deasupra gării, sub formă de platou și trecea dincolo de valea Geamăna, în întindere 25 ha³¹.

Școala normală de fete a funcționat în localul Școlii primare nr. 1 de fete „Nicolopol” și localul școlilor nr. 2 și 3 de băieți. Referitor la acesta din urmă se menționa că era foarte rău întreținut „tabla fiind spartă în timpul ploilor apa pică înăuntru făcând să cadă tavanele și să putrezească scândurile”³². Școala normală de fete informa pe primar în anul 1921, că Ministerul Instrucțiunii Publice a hotărât să clădească pentru școală un local propriu, cerându-se să se găsească un loc potrivit în acest scop. Astfel încât se solicita ajutorul primăriei la găsirea unui teren³³. La 6 noiembrie 1928, Școala de aplicație de pe lângă Școala normală de fete se adresa astfel primarului: „Avem onoare a vă comunica următoarele: la școala noastră avem copii adunați de pe la celelalte școli primare din acest oraș. Majoritatea elevilor sunt săraci: n-au cărți, umblă desculți și cu îmbrăcămintea zdrențuită”³⁴.

Învățământul profesional continua prin școlile înființate înainte de primul război mondial, la care se adăugă altele noi. În anul 1927 s-a înființat Școala superioară de comerț. Camera de comerț și industrie din Pitești într-o invitație trimisă primarului la 2 noiembrie 1927 arăta: „În ziua de duminică 13 noiembrie 1927, ora 10 a.m. urmează să aibă loc în prezența d-lor miniștri ai Instrucțiunii Publice și al Industriei și Comerțului, inaugurarea localului destinat Școlii Superioare de Comerț din Pitești construit de instituția noastră”³⁵.

Școala profesională de fete „Ion, Maria și Constantin Teiuleanu” și-a

redeschis porțile în toamna anului 1918 în localul său, care în curând a devenit neîncăpător. C. Dobrescu, comisar în poliția orașului Pitești în timpul unei cercetări întreprinse în urma unei sesizări a Școlii profesionale de fete cum „că are informațiuni că în imobilul fost d-nei Mihalcea situat vis-a-vis de școală, s-ar intenționa a se instala un local de petreceri, hotel cu cafée chantant, local dăunător bunei educațiuni a copilelor școlare...“ informa că „am stabilit că localul se deschide de d-l Radu Ionescu comerciant, căruia punându-i în vedere adresele nr. 399/925 a școlii profesionale și nr. 4648/925 a Primăriei Pitești, d-sa ne-a făcut o declarație separată care se anexează la acest act, arătând că, deschide un local pentru comerțul de băuturi și restaurant, local serios iar nu un hotel și cafée-chantant³⁶. Aceeași Școală profesională „Teiuleanu“ se adresa la 16 decembrie 1926, primăriei: „Am onoarea a vă ruga în interesul bunelor moravuri și al unei educațiuni sănătoase a elevelor să binevoiți a da ordine severe, să nu se mai permită sub nici un motiv staționarea camioanelor în fața școlii, cari pe lângă că fac murdărie care infectează aerul, dar stăpânii lor grupați câte 2—3 la ferestrele școlii sau cancelariei, debitează în gura mare tot felul de trivialități cari nu mai în interesul educațiunii bunelor moravuri nu sunt³⁷“.

Școala elementară de meserii (Școala inferioară de meserii) din anul înființării, 1902, funcționa într-un local închiriat, neîncăpător și impropriu³⁸, desfășurându-și activitatea cu cele trei secții: lăcătușerie-fierărie, tâmplărie de mobilă și tinichigerie-alămărie. Ca urmare a donațiunilor făcute școlii, în anul 1925 începe construirea unui local propriu și a atelierelor care au intrat în funcțiune începând cu toamna anului

școlar 1927/1928³⁹. În subsolul Școlii primare nr. 1 de băieți, a fost de la 1921 și până în septembrie 1934, căminul și cantina Școlii de meserii⁴⁰. Școala inferioară de meserii din Pitești solicita, la 6 iulie 1921, pentru a se pune în perfectă stare de funcționare, următoarele: un local de școală, instalarea unui motor, mașini unelte și întregul utilaj necesar bunei funcționări a unei școli de meserii⁴¹.

Inaugurarea Școlii de ucenici s-a făcut duminică 29 octombrie 1920, orele 3½ p.m. la Școala nr. 1 de băieți (str. Brătianu nr. 37). Cursurile au început la 1 noiembrie⁴². Prin aceste școli industriale pentru ucenici, se urmărea să se dea „industrii elemente capabile iar țării cetățeni luminați și cu suflet⁴³“. D. Constantinescu, director al Școlii primare nr. 1 de băieți, menționa în scris: „Școala industrială de ucenici din Pitești a.c.“ 1924 (n.n.) „tot în localul școlii de băieți nr. 1 Pitești, cu următorul orar: elevii care urmează cursul primar, de la orele 18—20, luna, marțea și miercuria; elevii din cursul industrial și comercial de la orele 18—21 aceleași zile precum și joia de la orele 18—20⁴⁴“.

Pe lângă școlile publice secundare au funcționat în această perioadă și școli particulare: se pot menționa institutele: „Lăzăreanu“, „Elena Batist“, „Tomescu“, precum și Liceul de fete „I. Apostolescu“.

O deosebită importanță o are și funcționarea pe lângă diferitele școli din orașul Pitești, a unor instituții de cultură: societăți muzee, ateneu populare, etc.

Societatea „Casa de citire a Corpului didactic“ din Pitești, la 31 mai 1923 era amintită ca fiind recunoscută de însuși parlamentul țării ca persoană juridică. Prin conferințele și șezătorile artistice și literare pe

care le desfășura se urmărea îndeplinirea unor scopuri de ordin moral și cultural⁴⁵.

Societatea coralo-culturală „Doina Argeșului“ a membrilor corpului didactic din Argeș, hotărâ ca prim debut să dea o serbare populară în sala Teatrului Comunal din Pitești, în seara zilei de 17 mai 1924, la orele 21,00⁴⁶.

O altă societate „Crucea Roșie a tinerimii din Pitești“ cursul primar, era constituită din luna martie 1928, și-și propunea scopuri pentru educarea și dezvoltarea armonioasă a copiilor din cursul primar⁴⁷.

Ședința Delegației Permanente din 12 martie 1928, aproba a se pune la dispoziția Tatiane N. Bobancu institute din Pitești, delegată de către Ministerul Instrucțiunii cu organizarea școlilor complementare și propagandă culturală, suma de 5 000 lei, pentru înființarea pe lângă școlile primare din Pitești a unui muzeu general și a unei biblioteci⁴⁸. Muzeul popular „Ionescu-Gion“, funcționa încă de la început în localul Școlii primare nr. 1 de băieți.

NOTE

¹ Arhivele Statului Filiala Argeș, fond Primăria orașului Pitești, dos. 21/1919, ne-foliat.

² Ibidem, dos. 1/1922, f. 12.

³ Ibidem, dos. 11/1925, f. 2.

⁴ Ibidem, dos. 11/1926, f. 4.

⁵ Ibidem, f. 55.

⁶ C. Hamangiu, *Codul general al României, vol. IX—X (Codurile, legile și regulamentele uzuale în vigoare). 1856—1922. Întocmai după textele oficiale. Legi uzuale*, București, Editura librăriei „Viața românească“, 1922, p. 148.

⁷ Ibidem, vol. XI—XII, p. 533—534.

⁸ Gh. M. Frățescu, *Câteva pagini din trecutul școlii primare domnești azi. Școala primară de băieți nr. 1 Nicolae Simionide din Pitești cu ocazia împlinirii a 103 ani de la înființare 1833—1936*, Tipografie „Artistica“, P. Mitu — Pitești, 1936, p. 91.

⁹ Arhivele Statului Filiala Argeș, fond Primăria orașului Pitești, dos. 1/1922, f. 14.

¹⁰ Ibidem, p. 29.

¹¹ Ibidem, dos. 5/1928, f. 15.

¹² Ibidem, f. 2.

¹³ C. Hamangiu, *Op. cit.*, vol. XI—XII, p. 567—568.

¹⁴ Ibidem, vol. XV—XVI, p. 1064.

¹⁵ Ibidem, p. 1073.

¹⁶ Nicolae Vlad, Tudor Popescu, *Monografia liceului „Nicolae Bălcescu“ din Pitești, 100 de ani de la înființare (1866—1966)*, Pitești, Editată de Liceul „Nicolae Bălcescu“, (1966), p. 36.

¹⁷ Arhivele Statului Filiala Argeș, fond Primăria orașului Pitești, dos. 23/1918, ne-foliat.

¹⁸ Cecilia Petrescu, Emil Răcilă, *Monografia liceului „Zinca Golescu“, Pitești, 1921—1971*, p. 17.

²⁰ Arhivele Statului Filiala Argeș, fond Primăria orașului Pitești, dos. 3/1921, nefoliat.

²¹ Cecilia Petrescu, Emil Răcilă, *Op. cit.*, p. 20.

²² Ibidem, p. 21.

²³ Ibidem, p. 35.

²⁴ Ibidem, p. 36.

²⁵ Ibidem, p. 38.

²⁶ Ion M. Dinu, *Monografia școlii normale și a Liceului Alexandru Odobescu Pitești. 50 de ani de la înființare 1919—1969*. Pitești (f.e.), 1969, p. 7.

²⁷ Arhivele Statului Filiala Argeș, fond Primăria orașului Pitești, dos. 14/1920, nefoliat.

²⁸ Ibidem.

²⁹ Ion M. Dinu, *Op. cit.*, p. 13.

³⁰ Ibidem, p. 15—16.

³¹ Arhivele Statului Filiala Argeș, fond Primăria orașului Pitești, dos. 2/1923, f. 33.

³² Ibidem, dos. 1/1922, f. 33.

³³ Ibidem, dos. 18/1921, f. 86.

³⁴ Ibidem, dos. 5/1928, f. 83.

³⁵ Ibidem, dos. 22/1927, f. 60.

³⁶ Ibidem, dos. 11/1925, f. 15.

³⁷ Ibidem, dos. 11/1926, f. 65.

³⁸ Ibidem, dos. 44/1924—1926, f. 1.

³⁹ Filip B. Stănescu, *Monografia Liceului industrial „Textila” din municipiul Pitești. 100 de ani 1882—1982*. Pitești, Tipografia „Argeș”, 1982, p. 19.

⁴⁰ Arhivele Statului Filiala Argeș, fond Primăria orașului Pitești, dos. 18/1921, f. 33 și 35.

⁴¹ Ibidem, dos. 18/1921, f. 98.

⁴² Ibidem, dos. 1/1922, f. 61.

⁴³ Ibidem, dos. 14/1923, nefoliat.

⁴⁴ Ibidem, dos. 21/1924, f. 24.

⁴⁵ Ibidem, dos. 17/1923, f. 1 și 3.

⁴⁶ Ibidem, dos. 21/1924, f. 9.

⁴⁷ Ibidem, dos. 5/1928, f. 44.

⁴⁸ Ibidem, dos. 5/1928, f. 20 și 21.

⁴⁹ Ibidem, f. 89.

⁵⁰ Idem, fond Revizoratul (inspectoratul) școlar al județului Argeș, dos. 5/1926—1927, nefoliat.

⁵¹ Petre Popa, Paul Dicu, Silvestru Voinescu, *Istoria municipiului Pitești*, Editura Academiei Române, București, 1988, p. 245.

CONTRIBUTIONS CONCERNANT L'ENSEIGNEMENT DE LA VILLE DE PITEȘTI ENTRE 1918—1928

Résumé

Dans cet ouvrage ont présente les principales institutions d'enseignement de Pitești existantes : la maternelle, l'enseignement de premier degré, l'enseignement secondaire et lyceal.

La législation scolaire, l'unités d'enseignement, le nombre des classes, la base matérielle, les institutions de culture qui fonctionnaient à coté des unités scolaires, constituent les aspects les plus importants de cet ouvrage.

AUTOGRAFE ȘI ÎNSEMNĂRI MANUSCRISE DIN SECOLUL AL XIX-LEA PE CĂRȚI DIN COLECȚIILE BIBLIOTECII JUDEȚENE ARGEȘ

SILVESTRU D. VOINESCU

Despre autografe valoroase existente în colecțiile Bibliotecii județene Argeș am vorbit și cu alte prilejuri. Am semnat astfel 23 de autografe din biblioteca istoricului Gheorghe Ionescu-Gion, autografele unui mare număr de scriitori cnotemporani și, într-un referat care a văzut, de asemenea, lumina tiparului, intitulat „Bibliofilie la Pitești”, am semnalat o carte care a aparținut bibliotecii lui Ion Ghica și care poartă semnătura autorului ei, lexicograf francez Alfred de Wailli (1800—1869), semnătura amiralului și diplomatului francez Benjamin Jaurès (1823—1889) și semnătura lui Dumitru Brătianu, precedată de o dedicație datată la 3 iulie 1838 cu care îi dăruiește cartea lui Ghica, prieten și tovarăș de idealuri. Tot în același referat am semnalat și semnătura contesei Marie d'Agoult care și-a semnat opera cu pseudonimul Daniel Stern pe o carte pe care i-o trimitea cu dedicație de la Paris doctorului Carol Davila.

În rândurile care urmează voi semnală câteva autografe și însemnări manuscrise cu valoare de excepție, din cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Pe volumul „Histoire politique et sociale des principautés Danubiennes”

apărut la Paris în 1855, al cunoscutului publicist și istoric francez Elias Regnault (1801—1868) prieten al unora dintre revoluționarii pașoptiști români, se află o dedicație semnată de autor: „A monsieur Ravenel conservateur à la bibliothèque peuple, hommage de l'auteur”. Cartea istoricului francez, care a făcut la vremea ei o pledoarie strălucită în favoarea Unirii Principatelor Române și care a stat la baza însemnărilor și cunoștințelor lui Marx despre români, este foarte valoroasă prin ea însăși și a devenit astăzi destul de rară. Exemplarul pe care îl avem noi a fost oferit de autor lui Jules Amédée Désiré Ravenel (1801—1885) „erudit francez”, așa cum este apreciat în Nouveau Larousse Illustré, și care a fost pe rând subbibliotecar între 1830 și 1848, conservator adjunct între 1848 și 1859 la Biblioteca populară din Paris, iar între 1859 și 1879 subdirector la Biblioteca Națională. Cunoștință apropiată a lui Regnault care era om de bibliotecă, Ravenel trebuie să fi primit această carte între 1855 când apare și 1859 când acesta trece de la Biblioteca populară din Paris la Biblioteca Națională. Volumul a fost adus de la Paris la Nae Dumitrescu care făcuse studii de geografie la

Sorbona și care a fost strălucit profesor și director al Liceului „I.C. Brătianu” din Pitești și primar al orașului înainte primul război mondial. Biblioteca sa (cărți și mobilier), a fost donată Bibliotecii Județene în anul 1983 de către fiica și gine-rele său Constanța și respectiv Petrișor Vișoianu.

Pe pagina de titlu a unui volum conținând operele complete ale con-telui Xavier de Mestre apărut în a-nul 1858 la Paris, se află semnată, cu cerneală neagră și cu scris subți-re, „Anica Racovitză”. Semnătura este nedată; ea trebuie fixată în-să între 1858 anul de apariție a cărții și 1861 anul când semnătura devine soția doctorului Carol Davila. Anica Racoviță (1836—1874) este nepoata de fiică a lui Dinicu Golescu și a Zin-căi Golescu și nepoata de soră a fra-ților Golesți, Ștefan, Nicolae, Ale-xandru și Radu, cunoscuții revoluțio-nari de la 1848. Devenind soția doc-torului Carol Davila se va dăruia ca o adevărată mamă conducerii Azilu-lui Elena Doamna, fapt care i-a atras prețuirea și prietenia Doamnei Ele-na Cuza. Anica Racoviță este de a-semenea mama cunoscutului drama-turg și om de teatru Alexandru Da-vila, născut la Golești în anul 1862 și a Elenei Davila Perticari, cea care a publicat în anul 1930 coresponden-ța tatălui său în limba franceză, iar în 1935, în limba română volumul „Din viața și corespondența lui Ca-rol Davila”. Anica Racoviță Davila s-a stins din viață în anul 1874 în vârstă de numai 38 de ani. Volumul care poartă semnătura sa a ajuns în biblioteca noastră prin donația Ele-nei Perticari Davila.

Volumul „Misiunea Căilor Ferate Române” apărut la Paris în anul 1870 și existent în biblioteca noas-tră încă de la sfârșitul secolului trec-ut, după cum ne indică primul nu-măr de inventar pe care îl poartă,

are pe foaia de gardă următoarea dedicație semnată de autor: „Ama-tului meu Grigore Brătianu suvenir d'afecțiune. C.I. Brătianu”. Autorul cărții și al dedicației este viitorul general Constantin I. Brătianu (1844—1910), membru corespondent al Academiei Române din anul 1889, directorul Institutului geografic al Armatei, autorul unui număr impor-tant de scrieri cu profil geografic și militar, cunoscut mai ales prin „Ma-rele dicționar geografic al României” lucrare monumentală care își păstrează și astăzi valoarea, la a cărei întocmire a lucrat alături de Ale-xandru Lahovari și Grigore Tocilescu. Volumul despre care este vorba, 304 + XXII pagini, și care poartă autograful de care ne ocupăm, este prima din șirul numeroaselor scrieri ale lui Constantin I. Brătianu. Fără să fie datat, autograful poate fi chiar din anul apariției cărții, 1870 când autorul se afla la Paris și când tot la Paris se afla și Grigore Brătianu care urma aici cursurile Facultății de Drept. Generalul Constantin Brătianu a fost văr primar cu pașoptiții Dumitru și Ion Brătianu și cu fra-tele lor mai mare Teodor. Grigore Brătianu, a fost fiul lui Teodor și deci nepotul de văr al lui Constan-tin I. Brătianu, autorul cărții noas-tre cu autograf. Întors de la Paris, Grigore Brătianu a ocupat diferite funcții în justiție până la acea de consilier la Curtea de Apel. A fost un neobosit militant pentru dreptu-rile românilor din Transilvania și pentru unirea acesteia cu România. Se numără printre membrii fonda-tori ai „Ligii pentru unitatea cultu-rală a tuturor românilor”, 1890, și președintele ei între 1892 și 1893 când încetează din viață. (Grigore Brătianu care este înmormântat la Tig-veni în Argeș, a condus „Liga” du-pă arhitectul Alexandru Orăscu și înainte istoricului V.A. Urechea).

Pentru biblioteca noastră, volumul cu autograful amintit are o semnifi-cație aparte ținând cont mai ales de originile argeșene ale Brătienilor.

Pe un volum intitulat „Încercări-le pentru dezvoltarea științelor na-turale în România” și care este dis-cursul de recepție al doctorului A-nastasie Fătu, universitarul ieșean, la intrarea sa în Academia Română, volum în care este publicat și răs-punsul pe care l-a dat V. A. Urechea, tipărit la București în 1874 se află următoarea dedicație autografă: „Prea onoratului domn George Brătianu, deputat în Camera legislativă a României, etc., etc., etc., omagiu de înaltă stimă din partea autorului Dr. A. Fătu, Iași, 1 ianuarie 1875”. Acest George Brătianu a fost frate cu Grigore T. Brătianu despre care am vorbit mai sus. Fără să-i cunoaș-tem activitatea știm despre el că a murit la Geneva. Volumul se află în biblioteca noastră tot de la sfâr-șitul secolului trecut.

Pe o altă carte, făcând parte din aceeași donație, a Elenei Perticari, intitulată „Nos contemporains” tipă-rită la Paris în 1883, autorul ei, Louis Ulbach, scrie următoarea dedicație pe care o semnează: „A Carmen Sylva, humble hommage d'un confrer a Sa Majeste Elisabeth de Rouma-nie. Souvenir respectueux d'un ami veritable”. Louis Ulbach (1822—1889) a fost un scriitor fecund și un cu-noscute gazetar. El este unul dintre biografiile lui Victor Hugo. În anul 1878 a devenit „bibliotecarul” Arse-nalului. Carmen Sylva, care era la rândul ei o cunoscută scriitoare, va fi avut desigur multe cărți cu auto-grafele unor scriitori contemporani. Volumul acesta a fost, fără îndoia-lă, dăruit de regina Elisabeta, Ele-nei Davila care a făcut parte ca domnișoară și ca doamnă dintre a-propriatele sale. Soțul Elenei Davila generalul Perticari, a fost unul din-

tre aghiotanții regelui Carol pentru probleme de artilerie. Dedicția și autograful trebuie datat între 1883 când apare cartea și 1889 când înce-tează din viață autorul. Legătura a fost făcută în același atelier în care au fost legate și celelalte cărți din biblioteca Perticari.

Recent am descoperit în colecțiile noastre încă două cărți care au a-partinut bibliotecii lui Gion, biblio-tecă primită prin testament în anul 1904, când s-a stins prematur din viață distinsul istoric și om de cul-tură piteștean.

Prima dintre aceste cărți este „Te-travanghelul diaconului Coresi” edi-ția Dr. Gherasim Timuș Piteșteanu, din 1889. Prefața acestei cărți este scrisă de profesorul Constantin Er-biceanu, membru corespondent al A-cademiei Române care îi scrie lui Gion următoarea dedicație „Domniei sale D-lui G. I. Ionescu-Gion în semn de amintire”.

Cea de a doua carte „Mișcări cul-turale și literare la românii din stân-ga Dunării în răstimpul de la 1504—1714” scrisă de dr. I. G. Sbierea, membru al Academiei Române și profesor la Universitatea din Cer-năuți. Apărută la Cernăuți în 1897, cartea este dată lui Gion cu dedicația autorului: „Distinsului membru co-respondent al Academiei Române D-lui G. I. Ionescu-Gion spre aminti-re”. Cele două cărți măresc valoarea donației lui Gion care ocupă un loc de cinste între colecțiile noastre.

În sfârșit, ultima carte de care se ocupă comunicarea de față este in-titulată „Bibliografia Daciei”. Indi-ce de scrieri atingătoare direct sau indirect de vechii locuitori ai Daciei”. București, 1872. Această bibliografie are următorul istoric: În anul 1871 Alexandru Odobescu a oferit Aca-demiei Române suma de 1000 lei drept premiu pentru acela care va prezenta o carte care să conțină „Cer-

cetări asupra popoarelor care au locuit în țările române de la stânga Dunării, mai înainte de cucerirea acestei țări de către împăratul Traian" și care să îndeplinească anumite exigențe. Bibliografia a fost făcută de Odobescu pentru a ușura cercetarea cu tema dată. Ea a fost publicată inițial în paginile revistei *Columna Traiană* a lui B.P. Hasdeu care a și completat-o „...pe alocurea cu titluri de scrieri ce-i erau cunoscute". În a doua parte a anului 1872 bibliografia a fost publicată în volum (62 + IX pag.). Exemplarul din colecția bibliotecii noastre atunci când a fost dat la legat, i s-a adăugat după fiecare literă (bibliografia este orddonată alfabetic) câte 3 file albe și mai multe la sfârșit, pentru a se putea completa bibliografia la fiecare literă în parte. Acest exemplar a aparținut profesorului Louis

Basset, elvețian de origină, născut în 1846 și stabilit la noi imediat după terminarea studiilor. Din anul 1869 a fost secretar particular al regelui Carol, administratorul curții regale și bibliotecar. Louis Basset a adăugat cu cerneală neagră și cu un scris mărunț pe filele albe un număr de încă 77 titluri în perioada de la apariția cărții și până în 1874 când apăruse printre altele „Credințe, datini și moravuri ale Poporului Român" a lui G. Dem. Theodorescu, și care se află în bibliografie. După numărul mare de titluri adăugate și după descrierea sumară a fiecărui titlu, se vede că Louis Basset era om de bibliotecă și mai ales că, ideea completării bibliografiei amintite l-a încălzit și antrenat. Volumul are o frumoasă legătură cu cotor de piele și îl socotim printre valorile noastre bibliofile.

Résumé

L'auteur décrit quelques livres appartenants, au fond de la Bibliothèque départementale d'Arges, provenant des personnalités de la culture, littérature et d'aut roumaine, avec

les autographes des auteurs ou des leur possesseurs. Aussi, la Bibliothèque devient une des institutions culturelles importantes du département d'Arges.

CĂRȚI AUTOGRAFE ÎN BIBLIOTECA DE LA VALEA MARE

ELENA ROTARU

Despre Liviu Rebreanu s-au scris de-a lungul timpului lucrări numeroase, în care ne este prezentat atât creatorul literar de valoare universală, cât și omul care a fost Liviu Rebreanu.

Toate aceste lucrări, bazate pe o documentație științifică dintre cele mai serioase, contribuie la spulberarea multor mistere, destăinuindu-ne secretele măreției sale.

Romancierul ardelean a lăsat posterității o operă a cărei amplitudine se dezvăluie tot mai mult, pe măsura cercetărilor. Alături de opera literară propriu-zisă, s-au păstrat aproape 10 000 de piese (scrisori, cărți de vizită, invitații etc.) din corespondența sa. Dintre acestea, fondul cel mai important de scrisori primite sau trimise de L. Rebreanu se găsește la Biblioteca Academiei, multe dintre ele văzând lumina tiparului, parțial sau total, în presa din București sau provincie. O altă parte din această corespondență se află în alte colecții publice sau private.

În colecția Casei memoriale „Liviu Rebreanu" din Valea Mare, se află, de asemenea, câteva exemplare din corespondența lui L. Rebreanu; cărți de vizită, invitații etc. Este adevărat că valoarea informațională a acestei corespondențe este de mai mică importanță, comparativ cu materia-

lele similare aflate la Biblioteca Academiei de exemplu, dar, în cazul personalităților excepționale, orice document își păstrează puterea de iradiere peste timp impunând cercetarea și păstrarea lui cu sfințenie¹.

Un loc aparte în colecția de la Valea Mare, îl au cărțile autografe. Unele dintre ele sunt trimise scriitorului în anul apariției lor, multe fiind volume de debut, timpul transformând numele necunoscute, poate atunci, în nume de referință ale literaturii române. Altele au aparținut fiicei scriitorului, Puia Florica Rebreanu. Aceste autografe scot în evidență relațiile dintre Liviu Rebreanu și scriitorii contemporani, unii aflați în culmea gloriei, alții bătând timid la porțile literaturii. Din toate reiese admirația, aprecierea și prestanța de care se bucura Liviu Rebreanu în rândul confrăților săi. Desigur, ea, nu era unanimă. O personalitate atât de puternică, precum cea a lui Liviu Rebreanu, nu putea să nu stârnească controverse. Lucrul acesta reiese și dintr-o lucrare recent apărută, dedicată lui Lucian Blaga. Este vorba de lucrarea lui Ion Oprișan „Lucian Blaga. Printre contemporani. Dialoguri adnotate". (Editura Minerva, București, 1987). Din dialogul stabilit de Ion Oprișan cu mari personalități ale vieții literare care l-au cunoscut

pe Lucian Blaga, mulți fac paralele între acesta din urmă și Liviu Rebreanu. Este cazul lui Șerban Cioculescu, Vasile Netea etc.

Disputa dintre Tudor Arghezi și Liviu Rebreanu nu mai constituie o taină pentru nimeni dintre cei preocupati și de culisele vieții literare. Vasile Netea arată în cartea mai sus amintită că disputa se reeditează și în cazul „acestui cuplu de oameni mari Blaga-Rebreanu”. Deși amândoi și-au ales subiecte întrucâtva similare în discursurile de recepție la Academia Română și anume Blaga — Elogiul satului românesc, iar Rebreanu — Lauda țaranului român — „raporturile dintre cei doi nu au fost deloc exemplare”. Și, spune mai departe Vasile Netea: „Fiindcă pe Rebreanu l-a afectat faptul că Blaga a fost ales înaintea lui membru al Academiei. Iar, pe de alta, pe Blaga l-a afectat faptul că Rebreanu, ca director al Teatrului Național „nu s-a grăbit să-i joace piesele”. Dar, așa cum sublinia și V. Netea, „acestea-s chestiuni care aparțin pitorescului vieții literare, dar nu sunt fapte care să aibă vreo importanță deosebită”.

Între cărțile autografe de la Valea Mare care subliniază aprecierea și admirația autorilor respectivi, așa menționa câteva, prezentate la întâmplare, fără a fi grupate după anumite criterii:

„Jupânul care făcea aur”, Editura Cartea Românească, București, 1930. Autograful este dedicat: „Scriitorului Liviu Rebreanu în amintirea marelui său roman Pădurea spânzuraților, această carte mică de la Adrian Maniu”.

Tudor Vianu este prezent cu „Arta actorului” cu următoarea dedicație: „Domnului Liviu Rebreanu cu grelele amintiri, ale unui lung trecut, cu iubire și admirație — 27 mai 1942, T. Vianu”.

Un alt nume este cel al poetului Mihai Beniuc. Autograful scris pe

pagina de titlu al volumului „Cân-tece noi” este: „Maestrului Liviu Rebreanu în semn de admirație”.

Profesorul Universității din Iași, Iorgu Iordan, scria pe „Gramatica limbii române”, apărută în Editura „Cartea Românească”, București: „Domnului Liviu Rebreanu omagiu cordial”.

I. A. Bassarabescu îi oferă lui Liviu Rebreanu, în 1923, volumul apărut în același an la Editura literară a Casei școalelor, București, intitulat „Schife și nuvele”. Iată și autograful: „Domnului Liviu Rebreanu cu sinceră și prietenească admirație”.

Agatha Grigorescu — soția lui George Bacovia, ea însăși poetă, îi oferă în anul 1926 volumul „Muguri cenușii”, cu următorul autograf: „Domnului Liviu Rebreanu aleasă prețuire literară”.

Autografele prezentate — dincolo de respectul și admirația pentru personalitatea și opera marelui romancier, lasă să se întrevadă și relațiile pur omenesti stabilite între Liviu Rebreanu și autorii respectivi: sunt printre ei prieteni intimi, bune cunoștințe, simple cunoștințe, colaboratori etc.

Biblioteca de la Valea Mare conține și un număr însemnat de lucrări din literatura universală, traduse în românește de diferiți scriitori români. Ele au fost oferite lui Liviu Rebreanu de traducătorii respectivi și păstrează pe pagina de gardă, autograful lor. Așa este, de pildă un volum de poezii aparținând lui Victor Hugo, Albert Samain, Charles Guérin, Henri Bataille, Henri de Regnier, tălmăciți în limba românească de Dimitrie Anghel și Ion Minulescu și apărut în 1937 la București, Tipografia „Luceafărul”. Iată și autograful: „Lui L. Rebreanu omagiul postum al unui poet defunct și prietenia veche a unui alt poet în viață”, Ion Minulescu, 1937.

Sunt cunoscute în epocă relațiile de strânsă prietenie dintre L. Rebreanu și I. Minulescu, cimentate și de prietenia stabilită între familiile lor. De altfel, au locuit în același imobil din cartierul Cotroceni, pe bulevardul Gh. Marinescu.

Celălalt autor al traducerii, poetul Dimitrie Anghel, nu mai trăia, la data apariției volumului de versuri. Dar, viața acestuia și mai ales episodul final impresionează în chip cu totul special pe L. Rebreanu, încercând să-l transpună chiar într-un roman intitulat „Șarpele”, din care nu va scrie decât primul capitol. Romanul se bazează pe drama căsniciei poetului Șt. O. Iosif și, apoi, a căsniciei poetului Dimitrie Anghel cu scriitoarea Natalia Negru, dramă izbucnită în epoca în care Liviu Rebreanu se stabilea la București și încheiată prin moartea timpurie a doi dintre cei mai de seamă scriitori ai vremii.

Căsătorită la început cu Șt. O. Iosif, care nutrise pentru ea o pasiune mistuitoare, Natalia Negru îl părăsise în 1910 pentru prietenul și colaboratorul soțului, Dimitrie Anghel. Părăsit, resemnat și bolnav, Șt. O. Iosif mai publică un ultim volum în 1913 — versuri de iubire — și moare în spital. Copilul lor moare și el, în 1915.

Cel de-al doilea soț, Dimitrie Anghel, fire violentă, într-un acces de gelozie trage un foc de revolver asupra soției sale, în toamna anului 1914 și crezând că a ucis-o, se sinucide. De fapt, Natalia Negru nu fusese decât ușor rănită. Din această dramă reală, L. Rebreanu a scris un capitol, așa cum spuneam mai înainte. Romanul n-a fost continuat, fie datorită exigenței romancierului, fie datorită apariției romanțate a aceleiași drame sentimentale: „Helianta. Două vieți stinse”, de Natalia Negru.

Pe Dimitrie Anghel, ca de altfel și pe Șt. O. Iosif, L. Rebreanu îi cunoscuse încă de la stabilirea la Bu-

curești, participând împreună la ședințele cenacului din casa lui Mihail Dragomirescu, sau la cele ale Societății Scriitorilor Români, unde D. Anghel era vicepreședinte în perioada respectivă.

Biblioteca de la Valea Mare mai conține și operele lui L. Rebreanu, traduse în diverse limbi străine — foarte multe purtând autograful traducătorului respectiv. Acest fond continuă să se îmbogățească permanent, pe măsura aparițiilor de noi traduceri ale operei rebreniene, peste hotarele țării.

Cea mai recentă traducere, intrată în patrimoniul Casei memoriale de la Valea Mare este cea a romanului „Ion”, apărută în limba japoneză, la Tokyo, în anul 1985. Cartea a fost oferită Casei memoriale de însuși traducătorul ei, profesorul Sumya

Coperta ediției japoneze a romanului „Ion”

Haruya, cu prilejul vizitei pe care domnia sa a făcut-o în ianuarie 1989 la Valea Mare. Versiunea japoneză a romanului „Ion“ a apărut, deci, la Tokyo, în anul sărbătoririi centenarului „Livi Rebreanu“, și trebuie menționat că i s-a decernat „Premiul Asociației Traducătorilor din Japonia“, pentru cea mai bună traducere făcută în anul respectiv.

Folosim acest prilej, de a-i mulțumi profesorului Sumya Haruya și sperăm că domnia sa va recepționa mesajul, întrucât desfășoară și activitate didactică, în prezent, în cadrul Universității București, la catedra de limbă japoneză.

Ne oprim aici, deocamdată, cu prezentarea autografelor din biblioteca

de la Valea Mare, considerând că indiscreția de a le citi și prezenta publicului a fost iertată de cititor, din moment ce însuși scriitorul, încă din timpul vieții, a acceptat-o, socotind-o inevitabilă. Avem în vedere o ciornă a sa, aflată la Biblioteca Academiei Române și cercetată de Niculae Gheran, autorul multor lucrări de referință despre viața și opera lui Livi Rebreanu. Iată conținutul acesteia: „Scriitorul trebuie să știe că viața lui întreagă nu poate avea ascunzișuri, nici taine, nici menajamente. Mai curând sau mai târziu, toate se vor da pe față, toate secretele. Prin hărțile lui vor scotoci oameni diferiți, indiscreți. Discreția scriitorului în viață e inutilă“².

NOTE

¹) Nicolae Liu, *Destăinuiri și mesaje* corespondenței, ROMANIA LITERARĂ nr. 47, joi, 20 nov. 1975.

²) Niculae Gheran, *Tânărul Rebreanu*, Editura Albatros, București, 1986, pag. 8.

DES LIVRES AUTOGRAPHES DE LA BIBLIOTHEQUE DE VALEA MARE

Resumé

Cet ouvrage remarque quelques oeuvres de la bibliothèque de la demeure historique classée monument national „L. Rebreanu“ du village Valea Mare, commune Ștefănești, département d'Argeș. Pour la plupart de ces livres ont appartenu à l'écrivain et portent les autographes des auteurs respectifs.

De plus, sont présentées quelques traductions des oeuvres de Rebreanu qui portent aussi les autographes des traducteurs respectifs. La lecture des autographes prouve le respect et l'admiration pour la personnalité et l'oeuvre du grand romancier et de même les relations d'amitié et purement humaines établies entre L. Rebreanu et les autres écrivains.

SCRIITORUL ION IONESCU BOTENI

ION CHELCEA

Ion Ionescu Boteni — pe numele său adevărat Ion Croitoru — s-a născut în ziua de 12 iulie 1881. Anul morții: 15 iunie 1949. A trăit deci 68 de ani. Face partea dintr-o familie de moșneni scăpați din satul ce-i poartă numele.

Școala și-o începe în satul său, care pe atunci era „peste gărlă“ și în care se putea număra doar două fete... Anica și Filofteia Popii! „N-aveam clădire. Țineam iarna copii într-o cociobă cu pereții desgărdinați. Soba scotea fum. Acoperișul era rupt și pomesteala de jos se făcea noroi, când se porneau ploi mari stăruitoare“.

În sat învață 5 ani și când să treacă în cl. VI-a, într-o zi caldă de august a trebuit să plece. Unde? la București, unde se pare că avea o rudă. Dar nu stă mult. Doar două luni, după care se întoarce ca să învețe carte mai departe la școala din oraș... unde a lăsat pe mulți târgoveți în urmă „și opinca lui sta cu cinste în băncile frumoase, alături de ghetete lustruite ale băieților de boier“³.

Înzestrat cu calități la învățătură, băiatul lui Niță Croitoru din Boteni — Muscel, în cele din urmă — și ia licența în litere și drept la București și ajunge profesor în orașul Câmpulung Muscel.

Ion Ionescu Boteni, care mai târziu își zice doar „Ion Boteni“, cola-

borează la „Sămănătorul“ lui N. Iorga, și rândurile acestuia elogioase la adresa scriitorului, se explică, în parte, poate și din acest motiv. Pentru că Titu Maiorescu era puțin... de altă părere în privința scrisului său și „dintele vremii“ i-a dat dreptate acestuia. Titu Maiorescu îi scoate în lumină „stilul îngrijit, limba corectă, dar că „nici un conflict sufletească mai adânc nu întrerupe lăncezeala unei idei, după tipic...“ figuri de conveniență cu vorbe la fel... „o idilă de la țară, precum cea dintâi fusese de la țară scrise în același stil dulceag“⁴.

Ceea ce denotă că nu e ușor să te lansezi nici în literatură. Ne gândim însă că Ion Ionescu Boteni a fost acela care pentru prima dată a scos din anonim satul Boteni și Muscelul chiar. În ce fel este o altă problemă. Adevărul e că Ion Ionescu Boteni în anul 1907 scoate la Câmpulung, capitala județului său „Muscelul“, prima revistă literară care apare pe plaiurile sale natale, până-ici existând doar gazete de partid — revistă la care colaborează și Topărcianu. Aici proza era reprezentată de Ion Ionescu Boteni și M. Lungeanu, poezia de D. Nanu⁵.

De semnalat însă că Ion Ionescu Boteni mutat în București (1910) lucrează la o altă revistă literară, „Că-

minul nostru", revistă săptămânală pusă „sub îngrijirea lui“.

În această revistă și publică scriitorul, încă din primul număr, parte din schițele sale și lucrări mai întinse, ca spre exemplu „Florica Mantului“, aceasta în numere succesive. Una dintre cele mai izbutite dintre scrierile sale „Tata“ se află publicată în nr. 7 din 24 dec. 1910.

Prin urmare, pe lângă „Muscelul“, va trebui să alipim activității sale literare-culturale și munca depusă la „Căminul nostru“.

Ion Ionescu Boteni are publicate 8 volumase de scrieri literare (nuvele și schițe) și un roman „Moara din Vârtop“. Dar el a excelat, dacă se poate întrebuița acest cuvânt — nici pe departe în genul romanului, cât al nuvelei, dar mai ales al schiței. A publicat (în colaborare) și un manual de limba franceză, el predând această materie la unele licee din București.

N-am vrea să fim lipsiți de considerație față de înaintași. Adevărul e că pe acea vreme, pe firmamentul cultural muscelan nu străluceau decât puține stele: era C. Rădulescu Codin, care venea din sud, din Valea Mare Podgoria și care se ocupa mai mult cu folclorul, Mihail Lungeanu, care făcea literatură pe teme — și folclorice, apoi venea Dumitru Băjan, dar acesta era istoric, iar Iones-

cu Boteni se ocupa numai de literatură.

Apariția sa, cu prima scriere editată în volum, „Casa din Muscel. Nuvele și Schițe“, a stârnit aprecieri pozitive din partea lui N. Iorga. Zicea acesta: „pe câtă vreme literatura noastră dădea numai chipuri de țărani ideali, care erau din toate ținuturile și din nici unul“... „țărânul muscelan, o mândrie a neamului zăcea uitat în acele frumoase clădiri albe din curțile cu belșug“... „astăzi el iese la iveală, uimind prin nouitatea și prin frumusețea lui“... „Trebuie un fiu al Muscelului, un fiu de la țară, din marile sate luminoase, cu aerul tare, care ridică în obraji acel sânge mult și pune flăcări tare, pentru a vorbi după cuvânt despre „Casa din Muscel“... „El s-a găsit. E un flăcău din Boteni“... „băiat de moșnean“ — și invită la lectura cărții sale: „Poftiți cu Boteni la drum și ce-ți vedea, mi-ți spune. Da rău n-o să vă pară că ați plecat cu dânsul“...⁷

Ar fi cazul, cred, selecționat, să i se editeze din lucrări. Scriitorul Ion Ionescu Boteni, om cu înfățișare aleasă, își doarme somnul de veci în cimitirul Sf. Vineri din București, pe a cărui lespede așezată orizontal stă scris: „prof. I. Boteni. Scriitor-Avocat“.

BIBLIOGRAFIA SCRIERILOR LUI ION IONESCU-BOTENI

În afară de revista literară „Muscelul“, care apare la Câmpulung Muscel (1907) — el fiind „director“ — e de amintit și rev. „Căminul nostru“, revistă săptămânală, care apare la București (1910—1911) sub „îngrijirea lui“.

1. Ion Boteni. **Casa din Muscel. Nuvele și schițe**, un vol. în 8° de 132 p. Câmpulung. Tip. G.N. Vlădescu. 1907.

2. Ion Ionescu Boteni. **Din satul nostru. Nuvele și schițe**. Ed. „Minerva“. București. 1908, 275 p.

3. I. Boteni. **Drumuri**. Biblioteca „Minervei“. București. 1910, 119 p.

4. I. Boteni. **În zile de vacanță**. București. 1910, 113 p. (Biblioteca „Minervei“. Nr. 76).

6. I. Ionescu Boteni. **Scrisoare către alegătorii colegiului al 3-lea de Cameră din Județul Muscel**. Câmpulung. 1914, 7 p.

7. I. Ionescu Boteni. **Incidente electorale. Discurs rostit la 3 iulie 1926 în adunarea deputaților**. București. 1926, 26 p.

8. I. Ionescu Boteni. **Scrisoarea din Coșeală și alte nuvele**. Edit. ziarului „Universul“, 162 p.

9. I. Ionescu Boteni. **Pe Argeșel**. București. 1933, 192 p.

10. I. Ionescu Boteni. **Florica Mantului**. București, 149 p.

11. I(onescu) Boteni. Jules Barbier. **Li-vre de français à l'usage des élèves 1-re année des écoles commerciales (gymnases et lycées) de garçons et jeunes filles**, Bucarest. 1938, 163 p. — apoi și pentru cl. II—VIII.

12. I. Boteni. **Moara din Vârtop. Roman**. București, 1943, 288 p. + erată.

NOTE

¹ Din satul Nostru, p. 80.

² În zile de vacanță, p. 98.

³ Din satul nostru, p. 88.

⁴ V. Convorbiri Literare XLII (1902), p. 377—379.

⁵ 1873—1943. Poet sămănătorist și traducător din Corneille și Racine.

⁶ Tip. C.N. Vlădescu. Câmpulung. 1907, 132 p.

Abstract

The author presents the writer I. Ionescu Boteni, who gave literature a few volumes of short prose

and a novel. The writer was appreciated by Nicolae Iorga whose magazines he collaborated with.

nunțat cu totul la apariția organului nostru, fără să-i bănuim însă „istoricitatea“ (Amintiri, Ed. Eminescu, 1975, pag. 190).

Vom reveni asupra problemei, după ce vom urmări activitatea lui Vl. Streinu la „Kalende“.

Răsfoind cele 5 numere se poate ușor observa că Streinu s-a dovedit destul de activ. După mărturia lui Șerban Cioculescu, aflăm că el redactase (stilizare) acel **Cuvânt înainte** același număr, **Revista faptelor literare** (pag. 30-31) și rubrica cu titlul „Cărți (streine)“, ambele semnate „K“. Curioase ni se par reflecțiile din nr. 1. Tot de el sunt scrise în stârnite de cele **Trei Metropole** ale lui Rebreanu care afirmase „cultul naturii e o măscărie orășenească, destul de recentă“. Vl. Streinu nu a văzut în acesta „un semn de estetism și o poziție intelectualistă pe care suntem datori a o păstra“. Adică l-a apropiat pe Rebreanu spre estetism, și nu numai spre acesta, ci și spre Oscar Wilde (ca estetismul prin definiție). Tot atât de curioasă, dar și interesantă, ca și precedentă, ni se pare aserțiunea despre Caragiale că ar fi conceput „literatura ca un **surpranaturalism**“ (formula este a lui Gerard de Nerval).

O altă notă, din revista faptelor literare, consemna „cirquentenerul fondării grupului Hydrapotiilor“, iar ultima, faptul că Academia Franceză găsisse formule pentru noțiunea literară „naturalism“ și că Marinetti inaugurase la Peruggia un curs de futurism. Cu ironie, Vl. Streinu nota despre poetul aliniat fascismului: „Se înțelege oarecum greu faptul că Marinetti va trebui să adopte pentru **cuvintele sale în libertate** disciplina câprăriilor fasciste — dar ce înseamnă aceasta? **Evoiva la catedră**“.

La „Cărți (streine)“, Streinu recenzază cartea Rachildei: **Alfred Jarry on le Surich des lether**, cu concluzie:

„cartea acestei vieți este încă de scris“.

În nr. 2, **Revista faptelor literare, la noi și în străinătate** e semnată Vladimir Streinu, „K“ și Vl. Str., de unul și același, așadar, ca și „Cărți (streine)“ Vl. Str.

Citim în patru pagini (36-39) răspunsul dat lui Călinescu pe teme „Modernism-tradiționalism“. Mai e de menționat opinia lui Streinu — asupra căreia în urmă avea să revină — cum că formula de „geniu verbal“ e insuficientă pentru a defini personalitatea politică a lui Tudor Arghezi (pag. 40). La „Cărți (streine)“, aflăm concentratele sale note despre o versiune rilkeană franceză a lui Bet, și despre **Aspects de la biographie** ale lui André Maurois.

În nr. 3-4, Vl. Streinu consemnează cu umor, sub titlul **Sculptorul Brâncuși contrabandist**, aventura genialului artist, nu încă universal cunoscut, căruia autoritățile vamale americane i-au intentat proces de contrabandă, pe considerentul că operele lui în bronz n-ar fi decât... materie brută, sustrasă taxelor. Din fericire, marele artist a câștigat procesul, iar poetul din Vl. Streinu încheie: „Astfel arta care, în zborul fix al **Păsării** d-lui Brâncuși, își trece nostalgia migratorie în ficțiune și așa, se vede juridic recunoscută și își erige liberul arbitru în fața naturii. Colivia a fost oficial deschisă“ (pag. 113).

În nr. 5 al revistei „Kalende“, unde Vl. Streinu și-a demonstrat virtuțile de polemist, apare un interesant comentariu al ideilor unui aliat străin al gândirii omului, filozoful german Hermann Kayserling, la **Revista faptelor literare**, sub titlul: **La noi**.

Demn de menționat e și faptul că Streinu, în primul număr al **Kalendelor**, publică poezia programatică **Predică**.

Referitor la încetarea apariției revistei opinăm noi, nu **corecturile defectuoase** ale tipografiei piteștene au determinat eșuarea ei, ci mai de-

grabă faptul că Vl. Streinu — devenit **spiritus rector** al **Kalendelor**, revine în Franța, la Nancy, pentru studii.

Résumé

Les cinq numéros de la publication „Kalende“, éditée à Pitești en 1928 représentent un moment important dans l'histoire de la presse culturelle roumaine. La publication a eu en

Vladimir Streinu, à cette époque professeur au Lycée „I.C. Brătianu“, un vrai **spiritus rector**, en annonçant un grand critique des décennies suivantes.

CORINA MURARIU-HUDESCU

Ma apăsă cu inima și gândul asupra unei perioade din viața mea, perioadă care a fost legată de Căminul Literar „Liviu Rebreanu“ din Pitești.

Vorbind de începuturile lui, din documentele găsite pe parcursul a mai bine de 20 de ani, am reușit să aflăm câte ceva din atmosfera literară a Piteștilor anulul 1947.

Cel care avea ceva de spus pe tărâmul literelor erau polarizați, în acea perioadă, în jurul presei locale, a Ateneului „Ionescu-Gion“ și a bibliotecii particulare Bobancu, până cu generozitate la dispoziția publicului.

Scriptorii locali se întâlneau, la început, ocazional, apoi din ce în ce mai regulat, începând cu anul 1947, s-au pus bazele unui **cenacul literar** care a avut ca sediu de început locuința din str. Șerban Vodă 138. În anul 1948, prin dispoziția forurilor locale de atunci, în prezența Consiliului cultural și Ministerului Artelor și Informațiilor, s-a primit un alt sediu într-o clădire (care nu mai există de mult) unde a funcționat mai mulți ani.

La început, **cenacul literar** s-a numit „Orizonturi noi“, apoi „Alexandru Ștefănescu“, iar, din 1956, „Liviu Rebreanu“ — cinstind astfel memoria celui care a locuit la Valea Mare.

Ca membri fondatori, pot fi amintiți: Ludmila Ghilescu — poetă, Ma-

ria Constantinescu-Pitești — poetă, Dimitrie Albota — prozator, Ion Cristea — publicist, Floru Mihăescu — poet, Ion N. Voiculescu — eselist și poet, Vera Hudici — prozatoare, Valeriu Nicău — eselist, Octav Părvulescu — poet, Drăghici Margineanu — eselist, Mihail Ilievici, critic literar și alții.

De atunci, anii s-au asternut unul peste altul și — muzele au ademenit prin semne, de puțin înțeles, noi generații care au bătut la porțile vespniciei prin litera tipărită.

Se închipuie că în curând 3 decenii de când acest **cenacul** s-a înfiripat în umbra de pe Argeș, mulți dintre înrepători devenind amintiri, dar lăsându-și și semnătura pe câte o parte. Ceea ce rămâne, însă, peste ani, cu toate necazurile, rădăcile, calomniile și neîmplirile este unitatea care s-a creat în acest **cenacul**, dorința de a păstra neîntinată numele lui Rebreanu și de a-l cinsti așa cum se cuvine.

Câteva picături de frumusețe care ne înviorază sufletele căminilor au fost dăruite poate și de oșterii din acest **cenacul** care a fost o prezență permanentă în mișcarea culturală a Argeșului.

Cum o parte din ucenicia mea literară se leagă în chip direct de orașul Pitești și de **Cenacul „Liviu Rebreanu“** de care-mi amintesc cu plă-

cere scria Cezar Baltag la aniversarea a 35 de ani de existență a ceneclului. Îmi amintesc cu nostalgie și dragoste și acum, după 27 de ani de la absolvirea liceului, mă gândesc cu emoție câți poeți tineri, de frumos viitor s-au născut și s-au format în acești ani de ființare a ceneclului amintit, pe meleagurile de neuitat ale Argeșului.

Au mai trecut prin acest ceneclu: Horia Zilieru, Ileana Mălăncioiu, Nicolae Ioana, Ioana Bantaș, Dumitru M. Ion, Otilia Nicolescu, Vera Hudici și alții, acum consacrați, plecați din Pitești.

Nu pot să nu menționez pe cei care și-au pus pe hârtie „lumina gândului” și au rămas aici fiind mereu o „prezență”: Nicolae Petrescu, Elisaveta Novac, Marin Ionită, Toma Borian, Octav Părvulescu, Corneliu Marcu, Ion Lică-Vulpești, Narcis Zărnescu, Marin Radu Ene, Ion Crăciun, Traian Gărdus, Mona Vâlceanu etc.

Din conducerea ceneclului au făcut parte oameni de suflet și de valoare în anii care au trecut: Ludmila Ghițescu, Flocu Mihăescu, Drăghița Mărgineanu, Ion Dinu, Tudor Diaconu, Octav Părvulescu, Constantin Mi-

L'auteur essaye une reconstitution de l'activité du Cénacle „Liviu Rebreanu” de Pitești, le plus vieux

Lerca, Dan Rotaru, Ion Lică-Vulpești, Sergiu Nicolaescu, Mihail Diaconescu.

Sigur, ceneclul nu naște scriitori, dar poate defini o atmosferă, poate introna respect pentru litera scrisă, poate șlefui și, eventual, ușura afirmarea tinerelor talente.

În acest sens, au contribuit mult legăturile cu scriitori consacrați din țară și alte cenecluri literare. Astfel, au fost prezenți la multe din reuniunile Ceneclului „Liviu Rebreanu”, ca invitați: Zaharia Stancu, Victor Eftimiș, Nicolae Labiș, Mihai Beniuc, Mihai Dragomir, Ion Bănuță, Dumitru Corbea, Victor Tulbure, Alexandru Andrițoiu, Nicolae Velea, Gheorghe Tomozei, Fănuș Neagu, Mircea Mișu, Ion Potopin, Aghata Grigorescu-Bacovia etc.

Aș vrea, cu toate că sunt încă foarte multe de spus, pentru cei aproape 50 de ani de existență, să închei cu ceea ce Ion Bănuță (președinte de onoare al ceneclului) scria la împlinirea a 35 de ani de activitate a Ceneclului „Liviu Rebreanu”: „Mă uit cu tulburare la munca din acest ceneclu. Mă uit cu iubire la creațiile confrăților mei argeșeni, la cărțile lor frumoase — cele care au fost, dar, mai ales, la cele ce au să vină”.

Résumé

groupement littéraire avec une activité permanente.

ISTORIE ȘI SPIRITUALITATE ORTODOXĂ

INTĂIUL ÎNALT SCAUN VLĂDICESC DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ

+P.S. CALINIC ARGATU
GRIGORE CONSTANTINESCU

„Istoria noastră — consemna eruditul destelenitor al trecutului neamului românesc, Mihail Kogălniceanu — este în tradiția poporului, în movilele nenumărate ce împeștrăză întinsele noastre câmpii, în mă-năstirile ce cuvioșii noștri domni le-au zidit în aducerea aminte a biruințelor câștigate, în hrisoave și în cronicile atâtor bărbați, care, într-o mână țineau sabia, spre apărarea patriei și într-alta, condeiul, spre a scrie mărețele lor fapte.”

Scânteietoare file de istorie aveau să se scrie și aici, la Argeș, cu sufletul purificat la focul sacru al biruințelor trecutului, înmiresmat de măreția prezentului și pururea deschis la plămuierea viitorului, în această vatră sfântă a temeiniciei neamului nostru, unde s-a durat pentru eternitate capodopera arhitecturii medievale românești, aureolată de mitul creației prin jertfă din nemuritoare baladă a meșterului Manole, Biserica mănăstirii Curtea de Argeș, întemeiată — precum glăsuiește pisană redactată de însuși marele voievod cărturar Neagoe Basarab — pe fundația vechiului sediu mitropolitan al Țării Românești „pe care am găsit-o domnia mea dăruimată și neîntărită, și deschizându-se ochii inimii noastre,

am hotărât să zidim, să înălțăm și să întărim acest mai sus-pomenit lăcaș de la temelie”.

„Argeșului i-a fost dat să stea la temelie organizării vieții religioase din Țara Românească.”

Hotărârea sinodală din mai 1359 confirma decizia marelui voievod Alexandru Basarab de a cere Patriarhiei din Constantinopol ca mitropolitul Iachint din Vicina — care „ră-tăcea prin enoria sa, pentru că tată-rîi îl alungaseră din orașul de reședință, prădat și dat uitării” — să fie strămutat „ca păstor și arhieru le-giuit a toată Ungrovlahia”, în cetatea voievodală de la Curtea de Argeș.

„Astfel, întâiul scaun al mitropoliei țării a fost la Argeș și Argeșul a rămas apoi scaunul mitropolitului în-tăistător”. „Argeșul este un ținut simbolic românesc în care se cumpănesc firea poporului nostru și credin-cioșia sa. Legenda Mănăstirii Argeșului este una din marile capodopere ale culturii naționale.

Ea nu reprezintă un simplu mit, inegalabil sub raport artistic, ci reflectarea unei realități: ethosul profund creștin, în interpretarea dată de Părintele Stăniloae, Legendei Mănăstirii Argeșului: „Avem în ea o stră-vezie aluzie la Hristos care își înt-

meiază Biserica Sa pe jertfa de pe Golgota și pe prelungirea ei euharistică, la care se adaugă, ca o rodire, jertfa mucenicilor și a tuturor credincioșilor care contribuie la întreținerea ei ca locaș și comuniune prin depășirea egoismului lor. Fundamentul continuu al Bisericii, ca realitate văzută și spiritual-comunitară, este jertfa lui Emanuel, devenit, în formă populară, Manole».

Fosta cetate de scaun în perioada de întemeiere și consolidare a Țării Românești, Curtea de Argeș, a intrat de timpuriu în sfera de interes a istoriografiei noastre naționale. Orașul — atestat documentar încă din anul 1336 —, monumentele sale și, îndeosebi, magnifica biserică înălțată de Neagoe Basarab în secolul al XVI-lea, au fost adesea pomenite elogios, atât în Evul Mediu, cât și în epoca modernă, de numeroși călători străini. Nu lipsesc nici mărturiile unor înalți ierarhi ortodocși care au admirat ctitoria lui Neagoe și biserica Sf. Nicolae. Cu vremea, cercetarea și-a delimitat domeniile, separând reședința voievodală de restul vestigiilor și monumentelor existente aici. Acestei reședințe, arheologul N. Constantinescu i-a consacrat o lucrare intitulată «Curtea de Argeș, 1200—1400, Asupra începuturilor Țării Românești». Una dintre concluziile cercetărilor arheologice dintre anii 1967—1973 privește unitatea de loc și de timp: «Curtea veche a Argeșului își trage începuturile din perioada de după 1150, posibil în jurul anului 1180». Autorul insistă asupra faptului că între anii 1200—1400 au existat la Argeș «două curți — două epoci în strânsă legătură, dovadă efortul de a zidi și adăuga». La fel de peremptorie ni se pare și constatarea: «până la cumpăna dintre veacurile XIV și XVI, deci până la apariția reședinței voievodale de la Târgoviște, Curtea de Argeș a fost singura vrădnică de

acest nume, unicul scaun de domnie din țară».

Deci, la venirea Mitropolitului Iachint, aici exista deja capitala țării, exista o curte domnească de la care și-a luat numele, ulterior, orașul. Există un puternic centru, un focar de cultură și creștinism românesc. Dimensiunile sale ne sunt sugerate de catedrala domnească Sf. Nicolae, ridicată pe temelile altei biserici în jurul căreia gravita o obște monahală. În secolul al XVI-lea, Neagoe Basarab va construi celebra mănăstire ce va intra în legendă. Voievodul nu s-a limitat numai la zidirea exterioară magnifică. El, ucenicul Patriarhului Nifon, principele care avea să fie supranumit «ctitor a toată Sfetagora», scrie «Învățăturile» sale, carte de zidire lăuntrică, adevărat tratat de dogmatică și morală ortodoxă. Intocmai ca în Bizanț, Neagoe Basarab este conducător al Statului și teologhisitor. El este un voievod ortodox, în deplin acord cu tradiția noastră strămoșească.

Flacăra veșnic vie a ortodoxismului autohton a fost întreținută în toată strălucirea ei, la Argeș, după ce scaunul mitropolitan l-a însoțit pe cel domnesc în alte reședințe voievodale, mai ales, în urma ctitoririi acestei inconfundabile doine în piatră a plaiurilor românești, Mănăstirea Curtea de Argeș.

Vatra de credință a Argeșului istoric avea să renască în deplina ei splendoare prin întemeierea, la 18 octombrie 1793, a «celei mai noi dintre episcopii Țării Românești — la propunerea Mitropolitului Ungrovlahiei, Dositei Filitti —, ocărmuirea bisericăască găsim cu cale — potrivit mențiunii din anafora divanului către domnul Alexandru C. Moruzzi —

de a mai adăuga o episcopie sfintei noastre mitropolii, la care să dea două județe: Argeșul și Oltul, pentru a putea fi păstorite, astfel, după cuviință, urmând ca episcopia să aibă scaunul la sfânta mănăstire a Argeșului».

La cârma noii episcopii — sufragana a Mitropoliei Ungrovlahiei —, întâiul stătător, Iosif Sevastis, avea să deschidă calea unui șir neîntrerupt de ierarhi care sfîșteau locul, prin osârdia lor necurmată spre luminarea sufletelor și minților credincioșilor din Eparhia Argeșului. Socotit de către mitropolit «destoinic ca să se încarce cu această păstorească obla-duire», episcopul Iosif (13 decembrie 1793 — 27 octombrie 1820) se dovedi domnului țării «obraz bisericesc cu bună politie și ipolipsis», iar clerului unul dintre cărturarii vestiți care a scos de sub teascurile tiparniței din Buda, marea ediție a Mineiilor (1804 — 1805) și Octoihul din 1811, Chiriocodromionul (în limba bulgară) de la Râmnic, precum și Slujba sfântului Nifon (Sibiu, 1806).

Ctitor de sfinte locașuri, episcopul Iosif dură paraclisul de la Argeș, biserica din Valea Danului și meremetiș Mănăstirea Curtea de Argeș și Bătușari, precum și bisericile Stănișoara și Antim. I-a urmat în scaun, episcopul Ilarion Gheorghiadis (20 noiembrie 1820 — 1 februarie 1823), «împodobit cu învățătură, cuvios, cu smerenie și dăstoinic», patriot înflăcărat, sfetnic influent al lui Tudor Vladimirescu, coautor al unora dintre fulminantele proclamații ale domnului poporului către popor.

Temându-se de reprimarea mișcării, «s-au dus în țară străină» (la Brașov!) și cu toate insistențele noului domnitor pământean, Grigore Ghica, de a reveni în scaunul episcopal, rămase în surghiun «năpăstuind fără de nici o dorire» vreme de doi ani Eparhia Argeșului. În scaunul văduvitei episcopii, fu întronat, la 13 februa-

rie 1823, fostul egumen al Mănăstirii Vieroși, **Grigorie Râmniceanul**, «i-pochimen cuvios și destoinic dintre pământeni părinți diortositor, copist și autor de cărți». (Logica Sf. Ioan Damaschin, București, 1826).

După trecerea acestuia la cele veșnice, în toamna anului 1828, este re-așezat în scaun **Ilarion Gheorghiadis**, care ocărmuie eparhia aproape 17 ani, remarcându-se prin talent oratoric și «osârdia spre buna păstrare a sfintelor lăcașuri».

Deși «se afla neputincios la trup», starețul de la Vieroși, **Samuil Tărtășescu Sinadon**, devenit locotenent de episcop la 13 ianuarie 1845, reorganizează cancelaria episcopală de la Pitești, revigorează Seminarul din Curtea de Argeș și fu prins de suflul înnoitor al ideilor pașoptiste, reședința sa de la Schitul Buliga fiind deschisă larg revoluționarilor din Pitești.

Orânduit, la 15 septembrie 1850, «vremelnic cărmuitor al Sfintei Episcopii a Argeșului» de către Vodă Știrbei, **Clement Găiseanu**, «s-a arătat grijuliu față de starea dărăpănată a bisericii lui Neagoe», fiind urmat, în ziua de 30 octombrie 1862, de **Neofit Scriban**, remarcabil cărturar moldovean, partizan fervent al actului Unirii Țărilor Române, ca reprezentant al clerului în Divanul Ad-hoc. În șirul continuu al ocărmuitorilor Episcopiei, se înscriu: **Ghenadie Teposul**, devenit «Argeșiu» (31 mai 1865 — 19 iulie 1868), iarăși **Neofit Scriban** (19 iulie 1868 — 18 ianuarie 1873), «veghețor pentru apărarea prestigiului bisericii și al preoților săi». apoi **Iosif Naniescu** (18 ianuarie 1873 — 10 iunie 1875), călugărit, sub acest nume, de către Chesarie, în amintirea «învățătorului și modelului acestuia, Iosif de Argeș»: el însuși un cărturar, membru onorar al Academiei Române, căreia îi lăsase, prin diată o vastă bibliotecă. După strămutarea sa la Iași, ca mitropolit al Moldovei, avea să ocupe locul vacant

meiază Biserica Sa pe jertfa de pe Golgota și pe prelungirea ei euharistică, la care se adaugă, ca o rodire, jertfa mucenicilor și a tuturor credincioșilor care contribuie la întreținerea ei ca locaș și comuniune prin depășirea egoismului lor. Fundamentul continuu al Bisericii, ca realitate văzută și spiritual-comunitară, este jertfa lui Emanuel, devenit, în formă populară, Manole».

Fosta cetate de scaun în perioada de întemeiere și consolidare a Țării Românești, Curtea de Argeș, a intrat de timpuriu în sfera de interes a istoriografiei noastre naționale. Orașul — atestat documentar încă din anul 1336 —, monumentele sale și, îndeosebi, magnifica biserică înălțată de Neagoe Basarab în secolul al XVI-lea, au fost adesea pomenite elogios, atât în Evul Mediu, cât și în epoca modernă, de numeroși călători străini. Nu lipsesc nici mărturiile unor înalți ierarhi ortodocși care au admirat ctitoria lui Neagoe și biserica Sf. Nicolae. Cu vremea, cercetarea și-a delimitat domeniile, separând reședința voievodală de restul vestigiilor și monumentelor existente aici. Acestei reședințe, arheologul N. Constantinescu i-a consacrat o lucrare intitulată «Curtea de Argeș, 1200—1400, Asupra începuturilor Țării Românești». Una dintre concluziile cercetărilor arheologice dintre anii 1967—1973 privește unitatea de loc și de timp: «Curtea veche a Argeșului își trage începuturile din perioada de după 1150, posibil în jurul anului 1180». Autorul insistă asupra faptului că între anii 1200—1400 au existat la Argeș «două curți — două epoci în strânsă legătură, dovadă efortul de a zidi și adăuga». La fel de peremptorie ni se pare și constatarea: «până la cumpăna dintre veacurile XIV și XVI, deci până la apariția reședinței voievodale de la Târgoviște, Curtea de Argeș a fost singura vrednică de

acest nume, unicul scaun de domnie din țară».

Deci, la venirea Mitropolitului Iachint, aici exista deja capitala țării, exista o curte domnească de la care și-a luat numele, ulterior, orașul. Există un puternic centru, un focar de cultură și creștinism românesc. Dimensiunile sale ne sunt sugerate de catedrala domnească Sf. Nicolae, ridicată pe temeliiile altei biserici în jurul căreia gravita o obște monahală. În secolul al XVI-lea, Neagoe Basarab va construi celebra mănăstire ce va intra în legendă. Voievodul nu s-a limitat numai la zidirea exterioară magnifică. El, ucenicul Patriarhului Nifon, principele care avea să fie supranumit «ctitor a toată Sfetagora», scrie «Învățăturile» sale, carte de zidire lăuntrică, adevărat tratat de dogmatică și morală ortodoxă. Întocmai ca în Bizanț, Neagoe Basarab este conducător al Statului și teologhisor. El este un voievod ortodox, în deplin acord cu tradiția noastră strămoșească.

* * *

Flacăra veșnic vie a ortodoxismului autohton a fost întreținută în toată strălucirea ei, la Argeș, după ce scaunul mitropolitan l-a însoțit pe cel domnesc în alte reședințe voievodale, mai ales, în urma ctitoririi acestei inconfundabile doine în piatră a plaiurilor românești, Mănăstirea Curtea de Argeș.

Vatra de credință a Argeșului istoric avea să renască în deplina ei splendoare prin întemeierea, la 18 octombrie 1793, a «cele mai noi dintre episcopii Țării Românești — la propunerea Mitropolitului Ungrovlahiei, Dositei Filitti —, ocărmuirea bisericească găsim cu cale — potrivit mențiunii din anafora divanului către domnul Alexandru C. Moruzzi —

de a mai adăuga o episcopie sfintei noastre mitropolii, la care să dea două județe: Argeșul și Oltul, pentru a putea fi păstorite, astfel, după cuviință, urmând ca episcopia să aibă scaunul la sfânta mănăstire a Argeșului».

La cârma noii episcopii — sufragana a Mitropoliei Ungrovlahiei —, întâiul stătător, **Iosif Sevastis**, avea să deschidă calea unui șir neîntrerupt de ierarhi care sfințeau locul, prin osărdia lor necurmată spre luminarea sufletelor și minților credincioșilor din Eparhia Argeșului. Socotit de către mitropolit „destoinic ca să se încarce cu această păstorească obla-duire”, episcopul Iosif (13 decembrie 1793 — 27 octombrie 1820) se dovedi domnului țării „obraz bisericesc cu bună politică și ipolipsis”, iar clerului unul dintre cărturarii vestiți care a scos de sub teascurile tiparniței din Buda, marea ediție a Mineiilor (1804 — 1805) și Octoihul din 1811, **Chiria-codromionul** (în limba bulgară) de la Râmnic, precum și Slujba sfântului Nifon (Sibiu, 1806).

Ctitor de sfinte locașuri, episcopul Iosif dură paraclisul de la Argeș, biserica din Valea Danului și meremetiș Mănăstirea Curtea de Argeș și Bătușari, precum și bisericile **Stănișoara** și **Antim**. I-a urmat în scaun, episcopul **Ilarion Gheorghiadis** (20 noiembrie 1820 — 1 februarie 1823), „împodobit cu învățătură, cuvios, cu smerenie și dăstoinic”, patriot înflăcărat, sfetnic influent al lui Tudor Vladimirescu, coautor al unora dintre fulminantele proclamații ale domnului poporului către popor.

Temându-se de reprimarea mișcării, „s-au dus în țară străină” (la Brașov!) și cu toate insistențele noului domnitor pământean, Grigore Ghica, de a reveni în scaunul episcopal, rămase în surghiun „năpăstuind fără de nici o dorire” vreme de doi ani Eparhia Argeșului. În scaunul văduvitei episcopii, fu întronat, la 13 februa-

rie 1823, fostul egumen al Mănăstirii Vierosi, **Grigorie Râmniceanul**, „i-pochimen cuvios și destoinic dintre pământeni părinți diortositor, copist și autor de cărți”. (Logica Sf. Ioan Damaschin, București, 1826).

După trecerea acestuia la cele veșnice, în toamna anului 1828, este re-asezat în scaun **Ilarion Gheorghiadis**, care ocărmuie eparhia aproape 17 ani, remarcându-se prin talent oratoric și „osărdia spre buna păstrare a sfintelor lăcașuri”.

Deși „se afla neputincios la trup”, starețul de la Vierosi, **Samuil Tărtășescu Sinadon**, devenit locotenent de episcop la 13 ianuarie 1845, reorganizează cancelaria episcopală de la Pitești, revigorează Seminarul din Curtea de Argeș și fu prins de suflul înnoitor al ideilor pașoptiste, reședința sa de la Schitul Buliga fiind deschisă larg revoluționarilor din Pitești.

Orânduit, la 15 septembrie 1850, „vremelnic cărmuitor al Sfintei Episcopii a Argeșului” de către Vodă Știrbei, **Climent Găiseanu** „s-a arătat grijuliu față de starea dărăpănată a bisericii lui Neagoe”, fiind urmat, în ziua de 30 octombrie 1862, de **Neofit Scriban**, remarcabil cărturar moldovean, partizan fervent al actului Unirii Țărilor Române, ca reprezentant al clerului în Divanul Ad-hoc. În șirul continuu al ocărmuitorilor Episcopiei, se înscriu: **Ghenadie Teșosul**, devenit „Argeșiu” (31 mai 1865 — 19 iulie 1868), iarăși **Neofit Scriban** (19 iulie 1868 — 18 ianuarie 1873), „veghețor pentru apărarea prestigiului bisericii și al preoților săi”, apoi **Iosif Naniescu** (18 ianuarie 1873 — 10 iunie 1875), călugărit, sub acest nume, de către Chesarie, în amintirea „învățătorului și modelului acestuia, Iosif de Argeș”, el însuși un cărturar, membru onorar al Academiei Române, căreia îi lăsase, prin diată o vastă bibliotecă. După strămutarea sa la Iași, ca mitropolit al Moldovei, avea să ocupe locul vacant

du-i, fertil, menirea. De aceea gestul are ceva eschatologic, amintindu-ne, fără odihnă, de sensul adânc al trecerii noastre.

În omenesc, sacrul se mișcă cu disponibilitățile acestuia, se adaptează lui fără a-și minimaliza potențele. Dimpotrivă. Gestul său va fi acela al umanității la un moment dat, o umanitate plenară pe cale de a se atașa definitiv transcendenței.

Este în icoană un hiatus imobil, o captare sineronică a diacroniei neîncetate. Căci icoana surprinde divinul în ipostaza atitudinii omenești, coborât în lumesc, stare ce receptează, ce se umple, se impregnează până la saturație de sacru, astfel încât devenirea sa nu mai este proprie sîesi, ci deține acele virtuți care o pot lansa către o tainică, dar revelabilă transcendență. Fortificat în condiția umană până la ultimele consecințe, divinul rămâne, însă, activ, salvând continuu, dezafectând detracantele înclinații ale stării post-edentice.

Întălnim următoarele gesturi mai mult sau mai puțin, standardizate: **în fletus, în lamentatio, în alocutio, în suplicatio, în intercesio, în veneratio, în benedictio, în submissio, în proskynesis.**

Primul, **în fletus**, cel mai terestru, o variantă, de fapt, a atitudinii în lamentatio, indică durerea pământească, prin mâna dusă la ochi. Suferința este, aici, o prezentă deosebit de incisivă și împinge în prim plan condiția omenească pentru a ilustra traiectoria naturii terestre în curs de reabilitare. Îl întâlnim în special, în icoanele care s-au consolidat pe aspectul trecerii de la o natură inferioară la una superioară, pe reminiscentele nostalgice ale unei perisabilități obligată la a-și urma algoritmul devenirii sale pentru a accede la superioritatea ipostazei mântuite. Este o diegetică cu virtuți ini-

tiative, care ne învață să ne asumăm benefic, condiția prezentă.

Astfel, regăsim **în fletus** în icoana Adormirii Maicii Domnului ca unul dintre gesturile apostolilor aduși în mod minunat din cele patru zări la catafalcul Sfintei Fecioare. Slujba de înmormântare, oficiată de către apostolii Petru și Pavel, este asistată de ceilalți, care își exteriorizează starea de spirit prin gesturile banale ale acelorași ocazii pământești. Icoana Adormirii Maicii Domnului immortalizează derularea unui miracol hărăzit a deveni lumesc fără a se devitaliza. De aceea ea operează cu arhetipuri, pe care le propune ca soluții existențiale cu valoare soteriologică.

Puternică este legătura dintre terestru și extramundan și în cazul celor aflați **în lamentatio**. Frângându-și mâinile în urma traversării unei teribile încercări, a unei imense dureri aceștia își suportă imperfecțiunea condiției prihănite ca pe o incintă carcerală, ca pe o evanescență, tortionară de tip procrustian. Astfel se întâmplă cu Maica Domnului în scena Răstignirii, în scena Plângerii, în cea a Îngropării ori în icoanele de tip Ahtârskia sau Mater Dolorosa cum mai este cunoscută așa-numita Maică a Plângerii, precum și cu unii din apostolii icoanei Adormirii Maicii Domnului. Pe toți, suferința îi acaparează și îi domină în așa măsură încât îi adoptă gesticulația specifică. Este stadiul în care spiritul se ascute, însușirile-i suprafirești devenind efective, active, transferând sensul dramelor ce se desfășoară în fața noastră către spațiul purității, perfecțiunii, al esențelor.

Atitudinea discursivă, retorică, numită **în alocutio** se referă la gestul celui ce își etalează opinia, încercând să o transforme în certitudine, convingere inatacabilă, străduindu-se să-și depășească stadiul incertitudi-

nii dubitative, nefericite, contorsionante și să se amenajeze într-un receptacol al Sf. Duh, întotdeauna mângâietor, alinător.

Este o gesticulație des întâlnită în ciclurile iconografice, precum și în derularea sinaxarului caracteristic fiind personajele care predică, cuvântă sau discută.

Decurgând din alocuție **în suplicatio** este gestul care se asociază convorbirii credinciosului cu divinitatea, o divinitate tăcută dar nu retrătilă, o divinitate mereu implicată salvific în demersul suplicantului. În felul acesta, devotul reușește să o cunoască, izbutind, în ultimă instanță, să coabiteze cu Ea, să participe la demersul ei ființial.

Este gestul rugăciunii, un gest frecvent întâlnit în majoritatea imaginilor reprezentând sfinți martiri sau cuvioși. De asemenea îl aflăm în scenele ciclurilor iconografice: ciclul cristic, ciclul marial, ciclul baptismal, ciclul Sf. Nicolae, ciclul Sf. Gheorghe etc.

De aceeași specie cu **în suplicatio**, deci tot o rugăciune, este situația **în intercesio**. Aceasta este asimilabilă, cu predilecție, prezenței principalilor intercesori, intercesorilor prin excelență ai creștinismului: Maica Domnului și Sf. Ioan Botezătorul. Scena specifică mijlocirii în favoarea omenirii în curs de recuperare este „Deisis”-ul (Rugăciunea). Iisus Hristos ca Mare Judecător este flancat de „Cea mai strălucitoare dintre sfinți”, prototipul sfințeniei, Maica Domnului (Theothokos) și de Sf. Ioan Botezătorul, ultimul profet și primul martir, de tăcerea ce intrupează și de vocea care strigă în pustie, de Theotokos și de cel ce a recunoscut și arătat pe Mielul care a luat asupra Sa păcatele lumii, de Mireasa și de Prietenul Mirelui, cum mai sunt numiți cei doi campioni ai creștinismului.

De asemenea **în intercesio** apar și sfinții care susțin ofranda ctitorilor în tablourile votive ale iconografiei ce împodobește bisericile, intervenind, de astă dată, în sensul acceptării ei și, în consecință, a obținerii degrevării de resturile păcatului originar ce mai sunt resimțite și după episodul cristic, precum și a răscumpărării greșelilor personale.

Intercesia este, de fapt, o suplicație de un tip special, o suplicație pe tema optimizării relației om-Dumnezeu. Intercesorul are capacitatea de a transla între două lumi la fel de reale, dar aflate într-un clivaj dureros după sincopa insubordonării adamice. Într-un anume sens el anesteziază, face suportabilă conștientizarea căderii noastre, adică întemeiază debutul reabilitării.

Măinile încrucișate la piept sau mâna dusă la inimă sunt caracteristice atitudinii **în veneratio**. Dumnezeu acceptată, slăvită și devenită partener al unui dialog fundamental este, acum, venerată. Gestul sugerează abandonul voinței proprii în favoarea celei superioare, incomprehensibile în ordinea omenească a sacralului. Scenele de martirii sunt pline de astfel de secvențe, ele explicând într-un mod indirect performanța prodigioasă a muceniei, apoi iconografia Bunei Vestiri redă „fiat”-ul Fecioarei („Iată roaba Domnului. Fie mie după cuvântul tău!”, (Luca 1, 38), de cele mai multe ori tot printr-o veneratio și este firesc să fie așa deoarece întreaga sfințenie vechi-testamentară condensată în Fecioară se prezintă în fața unei divinități, care nu poate participa la intrarea în istorie a celei de a treia persoane a Treimii decât, dispunând de conștiințământul omenească liber, de acceptarea Mariei de a mijloci cu propriul trup evoluția veșniciei în temporalitate și a timpului în veșnicie. Întâmpinarea Domnului o află pe

Maica Domnului în aceeași ipostază asimilabilă, de altfel, și Intrării în Biserică a Maicii Domnului sau, câteodată, Botezului Domnului.

Cel aflat în veneratio este, deja, depozitar al harului divin, reușind să își depășească condiția pasageră și să acceadă la perfecțiune.

Această caracteristică este, potrivit Sf. Apostol Pavel, simptomatică tuturor celor care „n-avem în vedere cele ce se văd, dar cele ce nu se văd, fiindcă cele ce se văd sunt vremelnice pe când cele ce nu se văd sunt veșnice”. (a doua Epistolă către corinteni, cap. 4). Și tot Sf. Apostol Pavel ne atrage atenția în scrisoarea I-a către corinteni, în capitolul 13, că: „Acum vedem ca prin oglindă, în ghicitorie...”, handicap pe care îl putem anihila doar renunțând la prezumțiile noastre veleități demiurgice.

Semn al deținerii Sf. Duh este, în iconografia ortodoxă, și reprezentarea personajelor în *submitio* așa-numita atitudine de orant, executând în fapt, gestul harismaticilor. Palmele sunt îndreptate spre privitor în virtutea perspectivei inverse exersate de iconografia bizantină, cu interiorul în față. Este un gest acroșabil Maicii Domnului cu Pruncul de tip Orantă, sau de tipul Vlaheritissa, cunoscut și sub numele de Znamenie (a Semnului), Maica Domnului a Încarnării, Marea Panaghie ori Platytera. Îl mai regăsim tot la Maica Domnului în episoadele Înălțării, și al Pogorării Sf. Duh (Glossologia, Rusallile), ca și în anumite portrete de sfinți (în special Cuvioasa Paraschiva).

Semn al transcendării unei imanențe corruptibile, gestul în *submitio* accentuează aspectul livrării integrale, a personajului avut în vedere, rațiunilor de sorginte divină, acesta având ocazia de a-și abandona in-

vitabilul și lamentabilul eșec mascat de exercițiul voinței proprii.

Pe aceleași coordonate se înscrie și situarea în *proskynesis*. Nu este un gest propriu zis, ci o atitudine ce angajează plenar, modificând întreaga ființă, aducând-o într-o stare amorfă din care reconstrucția purificatoare este nu numai dezirabilă ci și posibilă. În *proskynesis* semnifică o atitudine de riguroasă influență răsariteană, atitudine în care iconografia ortodoxă îi surprinde pe îngerii din Botezul Domnului, sau din icoanele împărătești ale Maicii Domnului cu Pruncul ori pe apostolii martori ai Schimbării la față a Mântuitorului (Petru, Ioan, Iacov). Se are în vedere exteriorizarea, vizualizarea metanoiei, a transformării innoitoare. Devotul se smerește, dezbrăcându-se de veleitățile-i deliberative, interzicându-și judecățile electivă și participă la divinitate împlinind destinul real al omenescului — îndumnezeirea. *Proskynesis* reprezintă, fără îndoială, un exod către Dumnezeu, un exod ce deschide perspectivele iminente ale existenței de tip divin.

Având și o valoare expiatoare *proskynesis* rectifică alcătuirea labirintică a omului mânat de inegale cucernicii, consolidând o luciditate soporifică ale cărui începuturi, libertatea obligată de atâtea ori la banalitate, acum, este în stare, a le instaura. Este acesta un pas ferm, suveran, prin ingeniozitatea simplității sale fervente, spre mântuire.

Gestul binecuvântării (în *benedictio*) indentifică momentul în care divinul comunică efectiv cu profanul, mediindu-i recuperarea. Și acesta este un soi de regresie spre primordii, dar din perspectiva comandamentelor genezice, care reiau, apoi, actul creației epurat de riscul eșecului, al păcatului. Defecțiunea adamică este, astfel, anulată, iar devenirii i

se propune o traiectorie redemptivă să întemeiată cristic. Atenția divină se centrează pe privitor. Capacitatea acestui gest o au doar cei investiți în mod special: Iisus, sfinții ierarhi, mai rar Maica Domnului.

Binecuvântarea, înfăptuită cu mâna dreaptă sau cu ambele mâini în cazul lui Iisus Emanoil, are virtuți ontogenetice, reiterând, cum s-a spus, geneza ca urmare a unei ubicuități spațio-temporale. Cel asupra căruia se îndreaptă binecuvântarea este cuprins în articulațiile protectoare ale Logosului care zidește neconținut. Un cumul de soartă bună se produce în jurul său, armonizându-l cu universul pe care îl străbate de-a lungul existenței sale terestre.

Un gest aparte este cel al Maicii Domnului care îl arată, îl prezintă pe pruncul Iisus din brațele sale. Este vorba despre tipul iconografic *Hodighitria* (Îndrumătoarea), datorat harismei evanghelistului Luca, cel care îl zugrăvește pentru prima dată. Maica Domnului își ține Pruncul de partea stângă, indicându-l cu brațul drept. Ipostazele atitudinale ale acestei scheme reprezintă tot atâtea variante iconografice: *Eleusa* (Umile-nie) — *Milostiva* *Glikofilousa* — *Iubind cu dulceață*, *Surăzătoare*, *Episkepsis* — *A Conjurării*, *Zastupnița* — *Ocroitoare*, *Vzigranie* — *Maica Domnului jucându-se cu Pruncul*, *Vimatarissa* — *Fecioara în allocutio*, *Uteșenie* (Mângâierea) — *Maica Domnului sărutând mâna Pruncului*, *Aniketos* — *Neânvinsa*.

În fond, *Hodighitria* reprezintă, la modul emblematic, Noua Lege, gestul îndrumării fiind omologabil celui al ghidării pe calea credinței creștine spre realizarea plenei împliniri omenești — *theosis*-ul.

Fisurile subversive ale celor ce se văd asupra cărora atrăgea atenția Sf. Apostol Pavel în scrisoarea întâia

către corinteni sunt salvate de la evoluția spre superficiale eferescențe de suprafață, prin intervenția icoanei. Ea domesticește căderea postedenică, ajustează o temporalitate macerantă, astfel încât să devină inofensivă.

În registrul sacerdotal icoana certifică certitudinile vizuale, abdicând de la orice vanitoasă astuție imagistică ce ar duce, inevitabil, la angostasante aporii cu pretenții salvifice. Ea atașează ochiului eternitatea ca pe o experiență personală care trebuie transgresată, cu necesitate, de cel ce aspiră la regăsirea autenticității primordiale, la escaladarea intimă, constructivă a perisabilității ce-l încorsetează irevocabil.

Icoana nu este un simplu prilej, element al unui înveliș de ritualisme, mai mult sau mai puțin sterile. Ea se eliberează de aparența devoțiunilor de circumstanță, ipocrite și lipsite de consistență, reușind să scoată din starea de vestigiu, timpuri și gesturi arhetipale, făcându-le tonifiante și perpetuu contemporane. Ca și întreaga imagistică iconică, gesti-ca, în calitatea ei de sistem de semne, se definește drept un limbaj. Este un limbaj sacru, sacerdotal, care procedează nu mistagogic, ci comunică ritualic Absolutul relevant, oficiază nu inițiază în misterele sacre. Aici, precaritatea, inaugurând un parcurs anagogic face ca gestionarea eșecului să nu mai fie alienantă, nereușind să rămână în siajul eternității și debilitând la modul absolut în urma damnării cu care este penalizată.

Credinciosul este emancipat de sub tirania constatărilor și opțiunilor mai mult sau mai puțin contingente, evitând, în același timp, formalismul uscat al limbajelor profane. Conținutul evocator al gesturilor îndepărtează de o simplă, banală morfologie

grafică, de o simplă incantație, frizând sonorități cultice. De aceea gestica este standardizată, supusă unor exigențe aparte ce depășesc proteismul echivoc al terestruului. Ele nu se

Résumé

L'auteur effectue une analyse approfondie de la signification des gestes dans l'icône. La manière de peindre les figures structurantes de

manifestă introductiv, ci au forța unor mecanisme de fascinare purificate de ademenirea iluzoriului, rezidind, în fapt, fără odihnă, o lume doar astfel vizibilă, aici și acum.

la religion orthodoxe — Jésus Christ, la Sainte Vierge, la Saint-Esprit dénote une profonde connaissance des textes sacrés.

BISERICILE — MONUMENTE ISTORICE DIN PROTOPOPIATUL CURTEA DE ARGEȘ. REALIZĂRI ȘI PERSPECTIVE ÎN RESTAURAREA ACESTORA

ILIE GHÎȚA

Cu reședința în cetatea de scaun a primilor întemeietori de țară, Protopopiatul Curtea de Argeș se întinde teritorial pe o distanță de aproximativ 95 de km. nord-sud și 70 km est-vest, pe un ținut plin de istorie și binecuvântat de Dumnezeu, cu oameni harnici și binecredincioși, așezați din timpuri străvechi pe cele patru văi: Valea Topologului, Valea Argeșului, Valea Vâlsanului și Valea Râului Doamnei, udate de apele cu același nume, ce își urcă unda cristalină până în piatra munților care cu fruntea albă ori ochi înșeninat le străjuiesc de veacuri.

Plămădită o dată cu neamul din care face parte și despre care deține nenumărate mărturii. Biserica ortodoxilor români din ținuturile Protopopiatului Curtea de Argeș s-a străduit și a depus eforturi pentru valorificarea urmelor atestând dăinuirea noastră neîntreruptă pe pământul scump strămoșesc, precum și pentru valorificarea creațiilor lăsate moștenire de înaintași. În acest sens, în urmă cu mai bine de un deceniu, conducerea protopopiatului a inițiat organizarea unei colecții de carte veche, ce se află adăpostită în muzeul de la mănăstirea Văleni, comuna Sălătruc,

alături de alte obiecte de valoare: icoane, uși împărătești, părți de catapeteasmă etc., mărturii ale geniului creator al unui popor ce și-a câștigat, prin munca lui, prețuire și stimă.

Și dacă ne gândim sau privim la bisericile-monument din acest protopopiat și la valoarea lor artistică, înțelegem că locașurile noastre de cult sunt mărturii puternice și vii despre modul de gândire și de acțiune a credincioșilor strâns uniți în jurul preotului lor, de simț pentru frumos și armonie.

Fie că este vorba de biserici din lemn — în rândul cărora le enumerăm pe cele două strămutate în incinta Mănăstirii Curtea de Argeș, fie despre bisericile din cărămidă și piatră — Sfântul Nicolae Domnesc, Drujeștii-Vechi, Tutâna, Stănești, Bolnița, Sf. Ingeri, Olari, Vălsănești, Valea Faurului, Bădiceni și Valea Danului, fie că e vorba de lucrări de restaurare și consolidare ori de conservare a picturii, fie că e vorba de biserici de la oraș ori biserici de la țară, prețutindeni și în permanență, a existat și există o susținută preocupare pentru păstrarea acestor valori neprețuite, în mijlocul cărora strălucesc

te, prin măreție și frumos, biserica Mănăstirii Curtea de Argeș.

De altfel, trebuie spus că, prin grija preoților și a credincioșilor față de locașurile de cult — monumente istorice, din cadrul protopopiatului și în ciuda multor obstacole ce erau întâmpinate la acordarea vizelor și a aprobărilor, în această parte s-a lucrat și se lucrează însă, lucrările fiind multiple și variate.

La unele monumente, s-au cerut intervenții rapide — Biserica Domnească, — la altele, s-a lucrat în etape — Mănăstirea Tutana. La unele, s-a cerut multă experiență; la altele, frământări deosebite. Când a fost vorba, de pildă, de lucrări de la Biserica Domnească, unde se cereau intervenții rapide, episcopul locului, P. S. Calinic Argeșeanul, și-a asumat răspunderea și finanțarea acestor lucrări, din fondurile Mănăstirii Curtea de Argeș, la care s-au adăugat apoi contribuțiile preoților din protopopiat.

Dar strădania pentru păstrarea, conservarea și înfrumusețarea locașurilor de cult — în primul rând, ca locaș sfânt în care credinciosul intră în comuniune cu Dumnezeu și trăiește din plin Jertfa Euharistică, păstrând nealterată predania moșilor și strămoșilor săi, credința cea dreaptă (ortodoxă) și, în al doilea rând, ca monument care atestă existența unui neam cu afinitate pentru frumos și durabil — s-a manifestat în mod vădit în tot protopopiatul și i-a preocupat și îi preocupă în permanență pe preoții și credincioșii din zonă.

Iată doar — pe scurt — prezentarea câtorva monumente istorice la care s-au făcut lucrări mari, fără să mai vorbim de cele la care s-au făcut lucrări de întreținere, zugrăviri exterioare, vopsiri de acoperiș sau înlocuiri de șifă — Biserica Olari din Curtea de Argeș. Și vom începe această prezentare cu biserica Drujești Vechi, din orașul Curtea de Argeș, ctitorie a fraților Druja, așezată în

imediată apropiere a drumului ce leagă orașul de municipiul Pitești. Din lipsă de documente, nu s-a putut stabili încă data exactă a zidirii, mulți dintre cei care s-au ocupat de istoricul monumentului fixând data zidirii acestuia înainte de anul 1790. Oricum, în urma săpăturilor arheologice efectuate, atât în interior, cât și în afara locașului, s-a constatat că actuala biserică a fost ridicată peste temelia alteia mai vechi, iar obiectele descoperite aici (morminte, monede etc.) ne îndreptătesc să afirmăm că vechimea sfântului lăcaș este cu mult mai mare.

Lucrările efectuate au avut ca obiectiv consolidarea și restaurarea bisericii și ele au cerut eforturi mari și multă răbdare și migală, acestea desfășurându-se sub directa supraveghere a vrednicului preot paroh Vasile Chițu, înconjurat și sprijinit de Consiliul parohial și credincioșii parohiei. Dacă amintim faptul că, în tot timpul lucrărilor, casa și bucătăria preotului au fost casă și bucătărie a șantierului — și acest lucru s-a întâmplat la multe din șantierele parohiale — nu facem altceva decât să subliniem încă odată că preotul și credincioșii noștri trăiesc din plin cuvintele psalmistului: „Râvna casei Tale m-a mâncat” și nu-și găsește liniște decât atunci când biserica lor arată ca o floare răsădită lângă izvoarele apelor.

Biserica Sfinții Îngeri, cunoscută și sub numele de „Biserica de sub coastă”, așezată la intrarea în Valea Târgului, cartier ce amintește de i-nima veche a Cetății Argeșului, zidită în anul 1717, ctitorie a ieromonahului Damaschin, se numără în rândul monumentelor la care s-au făcut lucrări de conservare și restaurare. S-a consolidat turla puternic fisurată în urma cutremurului din anul 1986 și s-a refăcut acoperișul prin care pătrundea apa.

Situată în imediata apropiere a Mănăstirii Curtea de Argeș, biserica parohială cu hramul Sfinții Voievozi, cunoscută sub denumirea de „Bolnița”, ctitorie a lui Cozma Arhiereul — mitropolit al Ungro-Vlahiei (1790 - 1792) — a cunoscut din plin viața de șantier. Printre alte lucrări — scoaterea igrasiei, consolidare, refacerea acoperișului — ca o lucrare de seamă se înscrie restaurarea picturii și împodobirea bisericii cu mobilier sculptat.

Coborând pe valea Argeșului, la o distanță de aproximativ 5-6 km lateral de drumul ce leagă orașul voievodal cu orașul Pitești, călătorul poate admira biserica Mănăstirii Tutana, atestată documentar într-un act dat de Radu cel Mare la data de 1 aprilie 1497. Și la acest monument, s-au făcut lucrări mari, ce au necesitat eforturi și cheltuieli enorme. S-a început, în prima etapă, cu realizarea subzidirii. S-a făcut apoi o consolidare generală, cu refacerea bolților și a turelor, inclusiv a șarpantei. Prin grija preotului paroh Băranescu Gheorghe care s-a dedicat cu trup și suflet acestei lucrări, credincioșii parohiei au efectuat mii de ore de muncă benevolă contribuind în felul acesta la reducerea cheltuielilor și grăbind ritmul lucrărilor.

Dragostea și grija pentru restaurarea și păstrarea locașurilor de cult — monumente — s-au manifestat și prin lucrările de consolidare ce s-au făcut la biserica parohiei Stănești din comuna Corbi, județul Argeș, zidită între anii 1831-1834, ori prin cele de la biserica filială Neagoș din comuna Cepari, zidită în anul 1820.

Trebuie spus că în ceea ce privește lucrările efectuate, s-a pus accentul pe menținerea formelor originale și s-a lucrat cu documentație (devize, analize, săpături arheologice etc.).

Totalizând cheltuielile ce s-au efectuat prin lucrările executate la bisericile monumente, acestea se ridică,

numai în ultimii trei ani, la multe zeci de milioane de lei, 90% din sumă fiind suportată de credincioși și din fondurile proprii ale parohiilor.

Făcând o scurtă privire asupra agendei de lucru cu referire la perspectivele viitoare în restaurare și conservarea monumentelor, observăm că se înscrie ca prioritară terminarea lucrărilor de la Biserica Domnească, a celor de la mănăstirea Tutana și începerea lucrărilor de pictură la Tutana. Tot în acest an, vor începe lucrările de pictură la biserica Valea Faurului, construită în anul 1727 și de consolidare la biserica parohială Vălsănești, zidită în anul 1838, ambele din comuna Mușetești.

În rândul bisericilor-monumente care vor mai deschide șantiere în vara acestui an, se numără și biserica parohială Bădiceni, din comuna Mălureni și biserica parohială Valea Danului din comuna cu același nume, cu șantiere de pictură.

Desigur, am enumerat numai acele biserici-monumente care au, la ora actuală, documentațiile și pot începe lucrul o dată cu sosirea timpului favorabil. Preocuparea pentru păstrarea acestor valori se extinde însă și la alte monumente, din alte parohii, unde preoții parohi împreună cu organele parohiale și cu buni credincioși au hotărât să întocmească documentațiile necesare și să se treacă la lucru. Amintim, în acest sens, biserica Drujești Vechi, unde urmează să se facă restaurarea picturii; biserica parohiei Calotești, comuna Budeasa — lucrări de restaurare a picturii; biserica veche din parohia Corbi — lucrări de consolidare și restaurare; biserica Bătușari — lucrări de consolidare etc.

Preocuparea pentru păstrarea și conservarea bisericilor-monumente nu s-a limitat numai la cele amintite, ci s-a extins și la acelea care nu au avut șantiere sau nu au nevoie de lucrări speciale ci numai de întreție-

neri și atentă supraveghere. Din rândul acestora, enumerăm: biserica Jgheaburi din comuna Corbi, săpată în stâncă; biserica parohiei Brădet, comuna Brăduț; biserica parohiei Cepari, comuna Cepari, biserica parohiei Oiești, comuna Corbeni etc.

Dacă, la toate acestea, adăugăm și lucrările — mult mai vaste — ce s-au făcut la bisericile neînscrise în lista monumentelor, precum și bisericile noi ce s-au făcut în protopopiat — Sălătruc — 1977; Oancea - Dobroț — 1985; Noaptea — 1989 și

Résumé

Dans le protopopiat (unité administrative) d'Argeș sont de nombreuses églises — au surplus de „Biserica Domnească“ et la Monastère d'Argeș — qui sont des vrais monuments

Cicănești II la care se lucrează, se poate crea o imagine clară a energiilor creatoare ale preoției și credincioșilor ortodocși români din Protopopiatul Curtea de Argeș.

De multe ori, această muncă a fost legată sau nu de persoana unuia sau a altuia, dar ea este — și se cere a fi — un smerit prinos adus lui Dumnezeu de preoți și credincioși rămași de multe ori anonimi, dar care sunt scriși în „cartea vieții“ și pe care urmașii îi vor pomeni, chiar dacă nu le știu numele.

d'art et architecture. L'auteur montre que par le soin des prêtres et avec le soutien des chrétiens, ces églises sont aussi en fonction aujourd'hui.

UN MONUMENT RELIGIOS REFĂCUT DIN CENUȘĂ — BISERICA DE LA COSTEȘTI

AUREL DEDU

Orașul Costești este situat pe albia Teleormanului, teritoriul său fiind anterior structurat în sectoare diferențiate pe baza grupărilor tradiționale, de neam, în: Chirițești — pe malul drept al râului Teleorman —; Necșulești — în zona centrală a localității; Vasilești — în zona nordică a așezării, de maximă concentrare a gospodăriilor —; Șerboieni — spre sud —; Sub coastă — în zona estică.

S-au împlinit, recent, 65 de ani de când, în orașul Costești, un groaznic incendiu declanșat în bisericuța de lemn a așezării mistuia, în noaptea din Vinerea Sfințelor Patimi ale Domnului, viețile a 114 credincioși.

Tragedia din 18 aprilie 1930 de la Costești a stârnit, în presa vremii, un ecou considerabil.

„Cumplita fatalitate de la Costești ne sângerează inimile și ne copleșește mintea“ — consemna, în zilele următoare, cotidianul „Universul“ —, iar directorul ministerial al Muntei, Ion Cămărășescu, în relatarea sa despre „Valea plângerii din marginea Costeștilor“, fixa perimetrul în care avusese loc „una dintre grozăviile demonice ale destinului“:

„Locul dezastrului — pe șoseaua comunală Pitești — Roșiori de Vede, 25 kilometri sud de Pitești... La cincizeci de metri de șosea, pe creștetul malului drept al râului, un soclu îngust de piatră, ca o bordură

de trotuar. Atât a rămas din bisericuța de lemn. La unul din capete, două pietre suprapuse: masa altareului. Pe jos, puțin scrum și cenușă. Un fragment din clopotul de bronz și o bucată de lanț. Două balamale și ciocănașul de fier pentru toacă. Cărțile de rugăciuni arse, dar cu folie și cu textul intacte. Altceva nimic“.

Biserica cu pereții din bârne de lemn era prevăzută cu tindă interioară de 4 metri pe 4 și avea o ușă exterioară, pe unde au scăpat neatinși sau ușor răniți cei aflați în tindă.

Un perete de scânduri despărțea tinda de biserică propriu-zisă. În biserică, n-a fost nici o ușă, ci „numai un toc având 60 centimetri lumină și trecere de-abia pentru un om“, iar ferestrele erau mici și zăvorâte.

Incendiul a fost provocat, se pare, de la lumânările din sfeșnice, care au aprins zecile de coroane din celuloid agățate pe pereți sau depozitate în pod.

Bilanțul a fost tragic. Credincioșii aflați în biserică „au murit toți asfixiați în picioare și în urmă, de-abia au fost arși. Carbonizarea s-a făcut cel mult până la brâu... În special, capetele au fost arse...“.

Vestea cumplitei nenorociri de la Costești a cuprins toată țara, atât din Pravoslavnica, cum și pe cea din depărtate țări —, toți văzând în aceas-

tă întâmplare — precum glăsuiește pisană — muștrarea lui Dumnezeu și un aspru îndemn pentru noi ca să ne îndeplinim cele ce sunt de a noastră datorie.

P.F. Patriarh al României, Dr. Miron Cristea a făcut o călduroasă rugare către fii săi duhovnicești, arătând durerea sa și a noastră a tuturor și dând înțelepțești învățături pentru o mai bună pază viitoare în bisericile mici și cinstite cu lumânări aprinse. I.P.S.S. a îndemnat toată oastea dreptcredincioasă să pună mână de la mână o-bolul său ca să se poată ridica în satul Costești o largă biserică de pomenire atât pentru cei 114 grabnici chemați la Domnul în Vinerea cea Mare, cât și pentru cei rămași în viață și înțelepțiți pentru o mai sânguincioasă îndeplinire a datoriilor lor creștinești.

În sprijinul acestei chemări, domnul Stelian Popescu, directorul gazetei „Universul” care s-a dovedit de atâtea ori deosebit de râvnitor întru a sprijini treburile și nevoile obștei noastre creștinești — după cum se menționează în pisană — a pofțit pe cetitorii săi ca să dea fiecare cât îi lasă inima și să sporească astfel puterile zidirii bisericii celei din nou dorite.

Sfântul locaș cu hramurile: „Adormirea Maicii Domnului și Sfântul Prooroc Ilie Tesviteanul” a fost ridicat între anii 1930—1933, prin donații din toată lumea creștină de pe țărmurile românești cât și de peste granițe. Nu s-a ridicat pe fostul loc al bisericuței din lemn, unde s-au mistuit în foc atâtea suflete, de la elevi, învățători, copii și bătrâni, până la preotul slujitor Dumitru Vișinescu.

Biserica este construită în formă de cruce, cu două turle, din cărămidă și piatră de Albești, chelutiile

fiind acoperite din cele 10 milioane lei colectați prin grija P.F. Patriarh Miron Cristea, a Înaltei ocârmuirii a țării și a P.S. Episcop Nichita Duma al Argeșului, cu concursul determinant al ziarului „Universul”.

Arhitectul acestei monumentale biserici a fost D. Ionescu-Berechet, iar coordonator de lucrări, ing. Emil Prager.

Pictura în frescă, în interiorul și exteriorul bisericii s-a executat de pictorul Dimitrie Belizarie, originar din comuna Domnești, județul Muscel.

În aceeași perioadă, a fost edificată locuința pentru preotul slujitor, precum și paraclisul de la cimitir, zidit pe locul „unde au pățimit, arzând de vii și s-au săvârșit cele 114 suflete”.

Tărnosirea bisericii — monument din Costești a avut loc la 21 iulie 1933, slujba de sfințire fiind oficiată de către Episcopul Eparhiei Argeșului, P.S. Nichita Duma.

Degradându-se cu vremea, pictura a fost restaurată în anii 1974—1975, prin grija preotului paroh Ion Albușescu, de către pictorița Virginia Videa din București.

Amplasată în zona centrală a orașului, monumentala biserică din Costești reprezintă o mărturie concludentă a harului artistic al constructorilor români, dar și a unității în vremi de restriște a oamenilor din popor.

Din durerea pentru suferința semenilor și din dragostea nețărmurită pentru frumos, s-a născut această capodoperă a arhitecturii ecleziastice argeșene din perioada interbelică.

Rememorând jertfa întru credința străbună a sufletelor mistuite în flăcări, ne exprimăm, în același timp, admirația pentru solidaritatea umană și pentru creațiile întru eternitate ale poporului român.

GRIJA PENTRU MONUMENTELE ISTORICE, OBIECTIV PRIORITAR AL PREOȚILOR DIN PROTOPOPIATUL CÂMPULUNG-MUSCEL

DANUȚ I. MANU

Istoria a dovedit și viața a confirmat că poporul român în bimilenara sa istorie a purtat de grijă monumentelor pe care le-a ridicat pe diferite locuri de adâncă reverberație istorică și care au însemnat tot atâtea momente cruciale ale sale. Asemenea tuturor popoarelor planetei albastre, poporul român și-a identificat istoria cu ceea ce au produs mințile luminate ale lui și care au rămas, peste veacuri, mărturii grăitoare ale culturii și spiritualității.

Poporul român, născut deodată „român și creștin”, a ridicat locașuri de cult, unele adevărate capodopere ale genului, altele neimpresionante prin proporție, dar respirând peste veacuri izul românesc, chintesenta acestui popor trăitor în spațiul carpato-danubiano-pontic. Față de aceste locașuri, românul a avut totdeauna o grijă deosebită, dată fiind, pe de o parte credința în Dumnezeu, iar, pe de altă parte, înclinarea sa spre frumos. Românul nu a ignorat niciodată nici munca neobosită și stăruitoare a înaintașilor, conștient fiind că totul s-a făcut cu sudoare și cu nenumărate privațiuni. În mirosul de tămâie și în fredonarea imnelor de cult, românul s-a simțit mereu minunat și

pentru locașul care-i oferea această oază de liniște sufletească a pus totdeauna ceea ce a avut mai bun și mai sfânt.

Aceste monumente aflate permanent în purtarea de grijă a creștinului sunt pentru noi adevărate certificate de naștere și dovezi grăitoare despre continuitatea pe aceste minunate guri de rai.

Protoieria Câmpulung - Muscel care se întinde pe vechile granițe ale fostului dar doritului județ Muscel cuprinde 105 parohii. În fiecare parohie, așa cum este firesc, se află o biserică, făcând parte din lista monumentelor unele mai noi, dar altele mai vechi istorice și luate în grija Oficiului județean al patrimoniului cultural național. Aceasta nu înseamnă că slujitorii sfintelor altare nu se preocupă în mod deosebit de conservarea lor, grija este permanentă și o descindere la fața locului poate confirma oricând munca cu timp și fără timp a celor ce și-au închinat viața și activitatea slujirii lui Dumnezeu și a semenilor lor. În cele ce urmează, vom prezenta numai câteva parohii în care dorința credincioșilor de a păstra zestrea spirituală lăsată de strămoșii lor s-a împletit în mod fericit cu munca neo-

bosită a preoților. Pentru rațiuni de metodă și pentru o mai bună imagine a cititorului, vom prezenta și câteva date istorice care se vor un rezumat al celor mai importante momente din existența monumentului.

BISERICA SFÂNTA MUCENIȚA MARINA

După părerea istoricului Aricescu, biserica ar exista din secolul al XII-lea, dar, neavând dovezi, nu se poate susține. Ceea ce este sigur este faptul că, la săpăturile arheologice efectuate în 1966 sub conducerea eminentului istoric muscelean Flaminu Mirțu, au fost descoperite relieve datând din secolele XV-XVI, ceea ce dovedește că biserica datează din acea vreme. Între anii 1897-1899, biserica a suferit o reparație capitală, adăugându-i-se turla Pantocrator și pictându-se din nou de pictorul Gheorghe Popescu din Lerești.

În decursul anilor, s-au făcut unele mici reparații de întreținere, ca tencuieli exterioare și acoperirea întregului corp.

Începând cu 1986, prin grija preotului paroh Vasile Grigorescu, biserica a devenit un adevărat șantier, făcându-se lucrări de consolidare a temeliei, de subzidire și aerisire, iar, în momentul de față, se restaurează pictura afectată în mare proporție. Restaurarea se face de pictorul Tecuci-Păltineanu și lucrările se află într-un stadiu avansat.

BISERICA LĂICĂI

Așezată pe valea Dâmboviței, pe ambele maluri ale râului, parohia Lăicăi posedă o biserică zidită în anul 1797. Ea a fost construită de enoriașii satului la îndemnul preotului Ivan și a diaconului Șerb de la Schitul Cetățuia. Pisană aflată deasupra ușii, cu toate că nu se mai păstrează în întregime, atestă anul construcției ca

fiind 1797, dar menționează și anul 1846, când, prin osteneala și cheltuiala lui Gheorghe Isbănescu și a soției sale, Frusina, i s-au adus unele reparații care au înfrumusețat-o.

Biserica a fost pictată imediat după construire, în tehnica tempera de pictori necunoscuți ca nume, dar care s-au recomandat prin ceea ce au lăsat, pictura lor fiind foarte frumoasă. În 1846, s-a adăugat al doilea strat de pictură de zugravii: „Hagi Avram, Sachelarie, Anghel, Iane“, din Târgoviște, inferioară primului strat, dar s-a păstrat foarte bine, semn că autorii au folosit culori bune. Nu s-a păstrat registrul iconografic anterior, dar dispunerea icoanelor este după erminia bizantină, dovadă că autorii au învățat arta picturii la școlile organizate în chiliile mănăstirilor.

Anii, intemperii și-au pus amprenta și pe Sfântul locaș care a fost renovat în nenumărate rânduri. Lucrările executate în anii 1927-1945 au avut rostul să înlăture degradările existente. Se simțea nevoia unor reparații capitale, care să redea biserica în forma ei originală, nevoie pe care a adus-o la bun sfârșit actualul preot paroh Duțulescu Dumitru. Vrednicul păstor a inițiat lucrări de tencuieli exterioare, de înlocuire a acoperișului și restaurare a picturii. Munca nu a fost zadarnică, astăzi, biserica arătând foarte frumos, fiind o mândrie a satului și a văii râului Dâmbovița.

BISERICA RUCĂRUL DE MIJLOC

Într-un cadru deosebit de pitoresc, la poale de Carpați, se întinde comuna turistică Rucăr. Localitatea are trei biserici, din care două parohiale, iar una, biserică de cimitir.

Biserica din Rucărul de Mijloc este construită de locuitorii satului în 1900, pe locul fostei biserici zidite la 1744, de boierul Drăghici Lupoianu, fost vameș la schela Dragoslavele. Ac-

BISERICA GLÂMBOCATA

În comuna Glâmbocata, se află satul Călugărița, numit așa după un schit de călugărițe ce ar fi existat aici. Monumentul care polarizează atenția vizitatorului este biserica de lemn cu hramul Sf. Ierarh Nicolae, ridicată în 1746, în zilele domnitorului Ion Constantin Nicolae voevod de „robul lui Dumnezeu Nicodin eromonahul-egumenul Sfintei mănăstiri Dolgopol“. Biserica se află în stare bună, fiind conservată de actualul preot Stroescu Nicolae. Pictura exterioară s-a păstrat foarte bine și prezintă unele particularități, în sensul că sunt intercalați, printre sfinții bisericii creștine, și personaje din Vechiul Testament.

BISERICA SCHITU-GOLEȘTI

De o parte și de alta a șoselei principale ce leagă orașele Câmpulung și Pitești, se întinde comuna Schitu Golești. Biserica parohială se află în cătunul Valea Pechii și a fost zidită între anii 1670-1676, de episcopul Grigorie al Buzăului, ca schit de călugări. Ctitorul a împodobit-o cu pictură în frescă. Devenind biserică de mir, începând cu 1802, i s-au făcut unele adausuri, în prezent, fiind mai mare decât în forma originală. În decursul anilor, i s-au făcut dese reparații, dar lucrarea de căpetenie este aceea care se săvârșește, în momentul de față, restaurarea picturii. Vrednicul preot Olteanu Corneliu, care poate fi considerat ca un al doilea ctitor, a purces la redescoperirea picturii cu ajutorul pictorului Dumitru Tecuci-Păltineanu. Din restaurarea Sfântului Altar și a turlei Pantocrator, ne întâmpină o minunată pictură din secolul al XVII-lea, cu un registru iconografic bine dispus. La Proscomi- niar, s-a descoperit și numele picto-

tuala bisericii a fost pictată de pictorul polonez Wienawa Bledovski în anul 1902, cum se vede în scena ce prezintă primul sinod ecumenic (Niceea, 325).

Cutremurele din 1940, 1977, 1986 au fisurat această biserică, adevărată catedrală, și, după părerea tuturor, cea mai mare din județ. Se impuneau lucrări imediate pentru consolidarea monumentului, obiectiv pe care și l-a fixat actualul preot Libianu Ion. După ce a consolidat cele trei turle ce amenințau să cadă, a purces la renovarea picturii interioare. Această lucrarea a necesitat mai întâi pregătirea pereților, care s-a făcut în cele mai bune condiții pentru a oferi un teren propice picturii. Lucrările de pictură sunt efectuate de pictorul Căpușe Ilie și au debutat minunat; după părerea specialiștilor care au vizitat șantierul, biserica va arăta ca o adevărată capodoperă. Un loc deosebit îl ocupă, în preocupările preotului, catapeteasma bisericii care este de o remarcabilă valoare artistică, ea provenind de la fosta biserică Sărin- dar din București, ctitoria marelui Matei Basarab. Aceasta va trebui să fie restaurată și, după ce i se vor face toate cele necesare, va fi una dintre cele mai valoroase tâmpile — mărturie a epocii marelui Basarab.

Paralel cu lucrările de reparații de la biserica nouă, preotul Libianu Ion a inițiat lucrări la biserica veche, ctitoria din 1780 a „dumnealui Jupân Gheorghe Nicola Smerna Linotopitu, eparhia Castaria“, așa cum reiese din pisană aflată deasupra ușii de la intrare. Biserica a suferit mult la cutremure și munca neobosită a preotului a făcut ca ea să-și continue existența, în prezent, fiind în afara oricărui pericol. Posedă o pictură post-brâncovenească care s-a păstrat foarte bine.

rului, acesta fiind „Gheorghe monahul“.

La încheierea acestor rânduri, trebuie să menționăm că zestrea Protoierei Câmpulung este mult mai bogată. Ceea ce este de remarcat este

faptul că preoții parohiilor se străduiesc pentru conservarea monumentelor cu conștiința că fac o faptă bineplăcută, atât lui Dumnezeu, cât și oamenilor și că apără trecutul cultural și spiritual al poporului român.

Abstract

The author presents some churches in Muscel County underlying the

priests' and the Christians' effort to preserve these historical monuments.

MĂRTURII ALE ISTORIEI ȘI CREDINȚEI NOASTRE IN CAPITALA JUDEȚULUI ARGES

VALERIU DRĂGUȘIN

1. Biserica Domnească „Sf. Gheorghe“ din Pitești — ctitorie a voievozului Constantin Șerban și a soției sale, Doamna Bălașa, — a fost înălțată în 1656 în curtea veche domnească, reședință folosită temporar de domitorul țării.

Biserica este un monument reprezentativ pentru arhitectura epocii lui Matei Basarab, individualizându-se prin pridvorul supraînălțat și cu clopotnița ce-i conferă monumentalitate. În decursul existenței sale multiseculare, a suferit numeroase transformări. Fiind afectată de incendiul din 1848, restaurarea întreprinsă de Direcția Monumentelor Istorice în perioada anilor 1966—1968 a implicat realizarea unei documentații vaste ce-a urmărit ca monumentul să fie readus la forma originală. În cadrul ambiental al centrului modern al municipiului Pitești, Biserica Domnească constituie o mărturie elocventă a artei meșterilor români ai vremii. Menținerea ei într-un stadiu corespunzător de conservare și ocrotirea ei reprezintă o îndatorire de conștiință patriotică.

2. În fostul centru comercial al orașului, se înalță maiestuoasă Biserica „Adormirea Maicii Domnului“ — ctitorie din 1818 a marelui căminar Ion Mavrodolu — distrusă de același groaznic incendiu din 1848. Biserica

a fost refăcută în anul următor, adăugându-i-se, cu această ocazie, un pridvor subdimensionat, în latura vestică. Seismele succesive au slăbit structura de rezistență a lăcașului de cult într-atât, încât turlele aveau o înclinație de 12°, fiind în pericol iminent de prăbușire.

Se impunea, deci, întreprinderea unor acțiuni urgente de cercetare și programare a lucrărilor menite să salveze acest important obiectiv cu personalitatea sa. S-a întocmit proiectul pentru această lucrare de d-l arh. Nicolae Ernst în colaborare cu d-na ing. Ana Maria Marinescu, urmărindu-se readucerea acestui sfânt lăcaș la forma inițială, precum și consolidarea sa pentru dăinuirea în timp.

Meritorie fiind strădania actualului paroh, Pr. Gheorghe Calapod, în coordonarea acestor mari și costisitoare lucrări, sperăm într-o finalizare corespunzătoare a lor, cât mai curând, deși parohia se confruntă cu probleme financiare destul de serioase. Apelăm, și cu acest prilej, la toți factorii de decizie, la o continuă și insistentă atenție, la colaborare și sprijin efectiv.

3. Un monument de excepție al Piteștiului este Biserica „Sfânta Treime“ — Beștelei, ctitorită în perioada cea mai fecundă de revigorare culturală, a lui Matei Basarab — monu-

ment databil ante 1654 — care este, se pare, opera meșterului zidar Stoica, cel care a înălțat și biserica-monument din Golești.

Biserica „Sfânta Treime“ a fost restaurată recent — pe baza unui studiu aprofundat și materializat în proiectul întocmit de arhitecții Maria și Alexandru Muțescu, arhitecți merituosi în această măreață operă de redare a strălucirii de odinioară unor vechi monumente de cult din această urbe.

Lucrările de restaurare începute de fosta Direcție a Monumentelor Istorice au fost continuate prin grija preotului paroh Ion Teodorescu și desăvârșite prin eforturi considerabile de conducerea parohiei. Monumentul se înscrie azi printre cele mai mari realizări care au drept scop păstrarea patrimoniului arhitectural ecleziastic din zonă. Ulterior consolidării structurii, s-a procedat la restaurarea picturii, completându-se zonele lacunare cu o pictură cât mai apropiată ca stil și cromatică cu vechea pictură — realizată de Prof. Nicolae Sava.

4. Amplasată în renumitul parc natural Trivale din Pitești, vechea ctitorie a Mitropolitului cărturar Varlaam — Schitul Trivale — și-a recăpătat, în ultimul deceniu, o nouă viață, prin refacerea integrală și prin grija Sfintei Episcopii, a ierarhilor săi P. S. GHERASIM și P. S. CALINIC și a neobositului stareț actual, Ciprian.

Monumentalitatea artistică i-a fost redată acestui așezământ monastic de pictura specific ortodoxă, caldă și intimă a zugravului Ion Savu din Săpata — Argeș, cel care a dat strălu-

cire picturii Bisericii din Valea Mare — Ștefănești.

5. Constant, s-a manifestat o preocupare susținută a tuturor cucernicilor pr. parohi de pe raza municipiului Pitești pentru buna întreținere a locașurilor de cult din grija lor. Astfel, la Biserica „Buna Vestire“ — Greci, preotul paroh Gheorghe Chirițescu are meritul de-a fi cercetat monumentul cu ochii unui istoric, descoperind, în diaconicon, pictura inițială de-o importanță evidentă, ce se adaugă celei din sec. al XVIII-lea.

Și la „Buna Vestire“ — Greci s-a improspătat vechea pictură semnată de renumitul zugrav de biserici, Gh. Belizarie, restaurarea picturii fiind făcută de d-l Vasile Ivănescu din Curtea de Argeș.

În atenția credincioșilor și cucernicilor preoți stă și restaurarea picturii la Biserica „Sfântul Ilie“, biserică de breaslă a cojocarilor — ctitorită în 1828 de starostele amintitei bresle — Pantelimon, precum și la Găvana II — Biserica Sfinții Voievozi — Meculești — ctitorită, în 1752, de către boierii Părvu și Șerban Lerescu. Există încă aici fragmente dintr-o valoroasă pictură datată 1845 cu interesante tablouri votive.

Relevând grija constantă a clericilor acestor așezăminte — pentru tezaurul ce le-a fost încredințat de înaintași — Protoieria Pitești își exprimă încrederea că toți preoții se vor dovedi strașnici păzitori ai valorilor culturale moștenite și vor face ca, prin chivernisita gospodărire a locașurilor de cult, să perpetueze tradiția de a conserva și îngriji aceste mari valori care sunt mărturii și de credință și de istorie națională.

Abstract

The author reminds us the main effort that the priests and the churches in Pitești and insists upon Christians made to take care of them.

SCURT ISTORIC AL BISERICII „BUNA VESTIRE“ — PITEȘTI

GHEORGHE CHIRIȚESCU

Biserica „BUNA VESTIRE“ — PITEȘTI, str. Justiției nr. 3, numită înainte „biserica GRECI“, cu hramurile secundare SF. ÎMPĂRĂȚI CONSTANTIN și ELENA și SF. MINA, zidită de Logofătul IOAN NOROCEA, în anul 1564, cu o singură turlă, a Pantocratorului, la care în 1712 i s-a adăugat turla - Clopotniță, de către Logofătul RIZEA cu jupâneasa sa ILINCA —, este actualmente o biserică triconc, cu două turle și un pridvor, cu ziduri de cărămidă și bolovani și învelită cu tablă galvanizată. Sub actuala tencuială s-a păstrat, pe anumite suprafețe, aspectul exterior inițial: cărămidă aparentă alternată cu asize de mortar imitând dalele de piatră. Soclul întregii biserici, inclusiv al pridvorului, este placat cu piatră de talie cu fața exterioară buciardată, pe înălțime de 80 cm. Acest sfânt lăcaș este cel mai vechi MONUMENT ISTORIC din cele ce s-au păstrat în municipiul Pitești.

În decursul celor peste 4 secole, această biserică a suferit numeroase reparații și modificări, unele radicale, de pildă: între anii 1868-1870, i s-a demolat tâmpla de zid și i s-a înlocuit cu alta de lemn, iar pardoseala din lespezi de piatră a fost înlocuită cu „parchet de dușumea cu flisurile de stejar“, iar ALTARUL s-a pardosit „cu lespezi de piatră din cea

veche în ființă“. Tot atunci s-au făcut reparații de zidărie exterioară, s-a înlocuit „tencuiala burdușită“, s-a refăcut un tavan interior, căzut, s-au făcut din nou ușile și ferestrele bisericii, s-au consolidat cele două turle și s-a făcut din nou pictura bisericii, de către pictorul IOSIF MATERNA, din Pitești. În contractul din 26 aprilie 1869, se stipula: „Toți sântii precum și istoria sacră să fie în tablouri zugrăvite cu vopsele bune și cu oleiu, iar afară de tablouri se va efectua toată arhitectura și ornamentele cu vopsele bune, însă cu cleiu și cu lapte, spre a nu se șterge...“ (din arhiva bisericii).

Între anii 1910-1914, s-au făcut lucrări de reparații radicale: s-a demolat tot adaosul din 1712, fiind prea șubred și s-a refăcut complet, împreună cu turla - clopotniță care s-a așezat pe temelie solidă (beton și șine de cale ferată). S-a făcut din nou actualul pridvor („perestil“) ornamentat cu stâlpi de marmoră - mozaic de Rucăr; restului bisericii și s-au făcut pe alocuri subzidiri, folosindu-se și șine de fier și s-au reparat pereții care prezentau crăpături. Turla Pantocratorului s-a demolat și s-a rezidit cu cărămidă eficientă, spre a fi mai ușoară, — cum s-a procedat și cu turla - Clopotniță — punându-se pe temelii la care s-au folosit și traverse

de fier; „s-au îngroșat” cele două ziduri longitudinale de la Nartex. S-au folosit atât cimentul, cât și varul hidrolic. S-au refăcut tencuielile interioare și exterioare, cele vechi fiind cojite până la cărămidă. (Din fericire, DIACONICONUL a fost cruțat, numai că, nu se știe când, peste pictura lui, s-a așternut un strat de var, care, precum vom vedea, a fost providențial...). S-a refăcut, modificat și montat tâmpla de lemn a bisericii, s-au făcut ușile împărătești și diaconești, jețul arhieresc și strănile, cum și ușa masivă de stejar sculptat, de la intrare etc. S-a învelit din nou biserica, cu tablă de zinc. Aceste lucrări s-au făcut fiind paroh preotul iconom - stavrofor Ioan Panțurescu, fost și prototieru de Argeș, având ca arhitect pe Bacria-Tutănescu, iar ca antreprenor pe Alex. Zoltan.

În 1913, pictorul GOGU BELIZARIE a început pictura bisericii, pe tencuiială nouă, în ulei, pictură care se păstrează și astăzi. După cum am amintit, de DIACONICON nu s-a atins, salvându-se astfel cele două straturi de pictură murală, frescă, despre care se va vorbi mai departe.

În anul 1949, s-au înlocuit toate ferestrele bisericii, cu tocuri cu tot, pe aceleași dimensiuni.

În anul 1956 s-a restaurat și spălat pictura în ulei a bisericii, de către pictorul Vasile IVĂNESCU din Curtea-de-Argeș, iar în jurul bisericii s-a făcut trotuar cu dale de ciment, nesclivisite.

În anul 1957 s-a învelit din nou biserica, cu tablă galvanizată, și tot atunci s-a introdus în biserică, încălzirea cu gaze de sondă.

L'église „Buna Vestire” (L'Annonciation), de Pitești est le plus ancien monument historique.

În anul 1968 s-a împrejmuit curtea bisericii, pe o lungime de 45 m.l. cu gard cu stâlpi de țevă și plasă de sârmă, pe soclu de beton.

În anul 1980 s-a consolidat biserica după urmările seismului din 1977, încingându-se cu centură de beton armat și cu tiranți groși, de fier, turla Pantacratorului consolidându-se cu centuri și stâlpi de beton armat.

În anul 1983 s-a restaurat pentru a doua oară pictura în ulei a bisericii, de către același pictor Vasile Ivănescu și în același an s-au înlocuit strănile vechi ale bisericii, cu altele noi, de stejar sculptat, opera sculptorului Petre Donescu.

În anul 1984, pictorul profesor DAN MOHANU a restaurat, complet, pictura murală din DIACONICON, găsindu-se pe boltă și pe portativul de dedesubt, fresca originală din 1564, iar pe portativul de mai jos, altă frescă suprapusă peste cea originală, presupusă a fi din sec. al 18-lea. Așadar, DIACONICONUL existent este ca un certificat de naștere a bisericii noastre, iar fresca existentă trebuie socotită ca o adevărată comoară a PATRIMONIULUI CULTURAL NAȚIONAL, care merită atenție și studiu. Menționăm că pe bolta Diaconiconului, MĂNTUITORUL este înfățișat ca „INGER DE MARE SFAT” (Isaia), cu aripi, deasupra cu serafimi și împrejur, pe portativul de jos, cu „îngeri domni”... identificările fiind, firește, cu slove slavonești. Pe porțiunea de jos, spre pardoseaua de piatră, mult sub nivelul Altarului, sunt multe grafito care așteaptă interes și competență în descifrare... Nădăjduim și așteptăm vizitatori bineveniți...

Résumé

L'auteur fait une rétrospective des reconstructions de ce monument aux cours des années.

BISERICA ȘUBEȘTI — CTITORIE A BRESLEI „ȘUBARILOR” DIN CÂMPULUNG - MUSCEL

EUGEN MATEI
MIHAIL BECUȚ

Situată în partea sudică a municipiului Câmpulung - Muscel, în mahalaua „Șubarilor” — meșterii care confecționau șube; de unde și numele de „Biserica Șubești” — locașul a fost zidit în secolul al XVI-lea, între 1552—1560, din piatră și cărămidă, de către Oprea și Stanciul Boja cu fiii lor: Stanciul, Voica, Marin, Neniul, Dobra, Marin, Elina, Dragomir, având hramul „Intrarea în Biserică a Maicii Domnului”.

O altă inscripție mai nouă glăsuiește: „Această sfântă și dumnezeiască biserică Văvidenie Bogorodite zidit-o-au din temelie județul Gherghi” — fost ocârmuitor al Câmpulungului, în vremea lui Matei Basarab (1632—1654). El a zidit vechea biserică Șubești, care, în cursul vremii, iarăși se strică și se ruinează și, din nou, evlavia altor binecredincioși o reînnoiesc precum se vede, în anul 1779, ctitori fiind: Dositheii arhimandritul, egumen al Mănăstirii Câmpulung, și Trandafir logofătul, în timpul domniei lui Alexandru Ipsilanti.

Pisania de deasupra ușii de la intrare spune: „În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, amin. Din răvnă dumnezeiască îndemnat fiind eu, robul lui Dumnezeu, Do-

sitheii arhimandrit, năstavnicul Sfintei Mănăstiri Câmpulung, cu Trandafir împreună, logofăt al Sfintei Mănăstiri, am început și am zidit această sfântă biserică din temelie, întru cinstea și prăznuirea Intrării în biserică a Prea Sfintei de Dumnezeu Născătoare și Pururea Fecioarei Maria și a Sfântului Părintelui nostru Spiridon și a Sfinților Împărați Constantin și Elena, pentru că, fiind altă biserică aproape de aceasta făcută de un Oprea Stanciu Boja den leat 7060 și foarte se învechise și se stricase de tot, s-au făcut și s-au înfrumusețat aceasta cum se vede, în zilele Prea Înălțatului Domn Ion Ipsilanti Voevod, cu blagoslovenia Prea Sfinției Sale Părintele Mitropolit Grigorie la leat 1779, luna noiembrie, 21”.

Arhitectura bisericii este caracteristică epocii lui Matei Basarab, având colonadele pridvorului cu arcuri strâmte, sprijinite pe cuzinete de piatră.

Naosul este despărțit de pronaos prin doi stâlpi rotunzi. Catapeteasma este din zid cu o cruce deasupra. Catapeteasma prezintă, deasupra ușilor împărătești și diaconești, brăie florale sculptate.

Pictura bisericii în frescă este de

o importanță deosebită și aparține secolului al XVIII-lea, având o mare bogăție de scene și ornamentații caracteristice epocii lui Brâncoveanu, asemănătoare bisericii de la Hurez — Vâlcea.

Ctitorul Dcsithei este pictat în haină neagră monahală, iar Trandafir Logofătul purtând haine de negustor, apropiate de cele ale boierilor.

Biserica este construită în formă de cruce având două turle cu brăuri de cărămizi în zig-zag. Locașul și pictura s-au păstrat în starea de la început.

Biserica suferă de pe urma incendiului din 8 mai 1934, care, în interior, a afectat pictura și așa degradată de-a lungul anilor.

Pentru frumusețea arhitecturală cât și pentru vechimea picturii, Biserica a fost declarată monument istoric.

Considerând-o „una dintre cele mai interesante biserici din Câmpulung-Muscel“, arhitectul N. Ghika-Budești releva, în studiul său consacrat evoluției arhitecturii religioase în Țara Românească, că „forma planului se deosebește prin pronaosul care nu este mai larg ca naosul; din contră — observă ilustrul arhitect — biserica are absidele laterale diferite de cele obișnuite, căci ele au, în exterior, numai trei laturi în loc de cinci și că aceste laturi sunt aplicate pe o primă ieșitură a zidului“. Observând că „execuția este destul de neregulată“, N. Ghika-Budești remarcă „forma interioară a absidelor“ asemănătoare unui fragment de cerc turtit.

Nominalizarea elementelor de plan constituente impune autorului precizarea că „altarul are o formă eliptică adâncă“, iar pronaosul pătrat e boltit cu o calotă între arcuri răzimate pe console de colț; pe latura de nord, o ușă mică duce la scara clopotniței, care este într-un turn alipit de zid“. Sub raport constructiv,

„pridvorul pe arcade în semicerc se reazimă pe coloane cilindrice bogat zugrăvite, iar bolta e o calotă centrală între arcuri care se reazimă pe console“.

Tratarea decorului arhitectural exterior i se pare „simplă și rustică“, constatând lipsa panourilor și arcaturilor, arhitectura exterioră rezumându-se la „soclul simplu profilat, un brâu larg, compus din trei toruri alăturate și o cornișă clasică, cu zimți, peste care s-a adăugat o altă cornișă nouă, modernă, de formă greoaie“.

Analiza intervențiilor efectuate în timp asupra edificiului religios poate fi sesizată și în cazul „ferestrelor care au fost lărgite și chenarele lor au dispărut“.

Nu numai caracteristicile arhitecturale ale acestui important lăcaș de cult fac obiectul studiului menționat, ci și pictura: „fațada principală — observă N. Ghika-Budești — este în întregime împodobită cu o frumoasă zugrăveală de curând restaurată; unele dintre fațadele laterale și brăul sunt, de asemenea, zugrăvite în mod rustic, iar interiorul a conservat o frumoasă podoabă de zugrăveli“. Tendința „înnoirii“ picturii — a cărei valoare este incontestabilă — se manifestă în cursul lucrărilor efectuate de către pictorul restaurator I. Mihail, în perioada august-noiembrie 1926.

Incendiul devastator din 8 mai 1934 a mistuit, din păcate, o mare parte din cartierul Șubești, afectând considerabil pictura interioară a monumentului. Numele autorilor originalei picturi, ai cărei program iconografic din interior este dominat de scene evocatoare din viața Maicii Domnului — motivate, se pare, prin hramul bisericii — nu au putut fi determinate. Este, însă, neîndoiește — potrivit aprecierii preotului cărturar Ioan Răuțescu — că „zugrăvile au fost mai mulți, deoarece se obser-

vă scene mai slab lucrate, denotând lucru de ucenic“.

Stilistic, pictura Bisericii Șubești se încadrează, prin caracteristicile ei evidente, în arta bisericească de influență brâncovenească.

Cumulând și funcția de necropolă, Biserica Șubești, a conservat, în partea de sud a pridvorului, piatra tombală a unuia dintre ctitori: inscripția, parțial, lizibilă facilitând determinarea acestuia și anul săvârșirii sale din viață: „logofăt Trandafir, în zilele luminatului domn Io Mihai Șuțu v(oe)v(od, oct(ombrie) 11, 1791“. Un alt mormânt — amplasat în zona nordică a pridvorului — este datat: „1724“.

În patrimoniul bisericii, se tezaurează valoroase cărți bisericești: Tipic (1816), Minee din 1852, Ceaslov (1854), Octoih (1890), Evhologhion (1896), Cazanice (1898) ș.a., precum și icoane pictate pe lemn: „Învierea Domnului“, „Sf. Nicolae“, „Sf. Filoteia“ — semnate de Petrescu — și icoane prăznicare cu două fețe datând din ultimul pătrar al secolului al XIX-lea.

Grupate, în incintă, cruci vechi de piatră pomenesc numele unor preoți sau enoriași care au contribuit la restaurarea sau împodobirea acestui sfânt lăcaș aparținând renumitei bresle a „șubarilor“ câmpulungeni; o cruce datată 2 mai 1845 are următoarea inscripție: „Pomeniște, Doam-

ne, Gheorghie Buncă“, iar alta — din 1850 — amintește pe „preotu(l) Ioan Săraru și soția sa, Platonida monahia, fii(i) preotului N. și soția sa, Zmaranda eria“.

O cruce monumentală, de piatră — amplasată la nord-est de altarul bisericii — prezintă, pe fața principală, un text excizat în limba slavonă: „S-a ridicat această cinstită cruce întru ruga și întru lauda celui întru sfinți părintelui nostru, arhieruii și făcătorului de minuni, Nicolae al Mira Lichiei, în zilele lui Ion Mihail voevod“ (1593—1601). Reproducerea textului incizat pe latura posterioară a acestui important monument epigrafic contribuie la stabilirea amplasamentului anterior: „Această sfântă cruce s-a găsit în zidu(l) pavajului cel veici (sic!) la an 1887 și am găsit de cuviință a o pune aici, în zilele alesului nostru primar Istrate Rize al urbei Câmpulung și cu cheltuiala d-lui Costaiचे Chirca“.

Evocând, prin numele său, renumita breaslă a șubarilor, în cei aproape 450 de ani de la atestarea documentară inițială, BISERICA ȘUBEȘTI este un prețios mărgăritar în șiragul de perle arhitecturale medievale din străvechea cetate de scaun a Țării Românești, Câmpulung-Muscel.

Bibliografie selectivă

Ghika-Budești, N. — L'ancienne architecture religieuse de la Valachie, în Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice (BCMI), 1942.

Ionescu, Grigore — Istoria arhitecturii românești din cele mai vechi timpuri până la 1900, București, 1937.

Iorga, Nicolae — Istoria românilor în chipuri și icoane.

Mihail, I. — Pictura Bisericii Șubești din Câmpulung, în BCMI, XX, 1927.

Răuțescu, Ioan — Câmpulung-Muscel — monografie istorică, Câmpulung, 1943.

tăiată în partea superioară. Deasupra ușii e pisană dreptunghiulară, de care s-a vorbit, încadrată de un chenar în linii curbe.

Biserica are cele patru încăperi tradiționale ale lăcașurilor de cult ale veacului brâncovenesc. Pridvorul deschis, sprijinit pe șase stâlpi prismatici și alți doi angajați peretelui pronaosului, legați prin arcuri simple din capitulele în patru laturi, cu coar-de de stejar, cioplite în opt muchii.

Pronaosul e despărțit de naos prin patru coloane de piatră, cu capitule, legate prin arcuri — rezemate pe un parapet de zid. Deasupra coloanelor e un timpan, în care se află o a doua pisanie de piatră, cu text apropiat celui din pridvor, pusă tot de ctitorul întemeietor: „Cu vrerea Tatălui i ajutoriul Fiului și cu săvârșirea sfântului Duh, ridicatu-s-au această cinstită și dumnezeiască biserică den temelie ei de robul lui Dumnezeu Gheorghe și Marica întru cinstea și lauda sfântului și slăvitului al pute-rilor cerești voivod arhistrateg Mihail în zilele luminatului domn Io Constantin Basarabul m(esi)ta..., leat 7214“ (1706). Pronaosul e dreptunghiular (4x6 m).

Naosul e aproape pătrat (6,5x6 m) și despărțit de altarul rotund în interior, adânc de circa 3,50 m, printr-o tămplă de lemn, sculptată, care constituie o veritabilă podoabă a bisericii. Pronaosul e acoperit de o calotă sferică, naosul de alta, dar mai largă, iar altarul de o boltă mai scundă. Biserica e luminată de 4 ferestre înalte (1x0,20 m) în laturile pronaosului și naosului și de încă una în axul altarului, la care se adaugă o ferestruică la proscomidie, toate ar-cuite sus și în ancadrame de piatră, fără decorații.

Dacă prin liniile sale armonios proporționate, biserica din Inuri e un modest, dar veritabil monument de arhitectură de la începutul secolului

al XVIII-lea, pictura ei originală îi sporește valoarea, prin imbinarea de tonuri calde și reci și a decorației liniare și florale, care susține pictura figurală. Zugrăveala împodobește numai interiorul bisericii, începând cu pridvorul și datează din a doua jumătate a secolului în care a fost zidită. O inscripție zugrăvită sub pisană de piatră de la intrare în naos ne păstrează și numele meșterilor care au realizat-o: „Zugravii Mihailu, Iordache, leat 7274“ (1766).

Începând din pridvor, pe care vremea și-a pus amprenta ei, fără a reuși totuși să o distrugă, pictura a rezistat în calotă, unde e înfățișat „IS. HS. Emanoil“, înconjurat de o inscripție în cerc. În jurul lui, în medalioane, sunt cei doisprezece apostoli. Spațiile dintre medalioane sunt decorate cu motive florale și dungi despărțitoare roșii, negre și galbene. Urmează apoi rândul de ziduri, de care s-a vorbit, colorați ca și dungile despărțitoare și banda în zig-zag, în spațiile căreia sunt înscrise triunghiuri negre. Din cele patru zugrăveli din pandantivi (simbolurile celor patru evangheliști), cel din colțul de sud-est e șters. De asemenea, pe zidul de sud pictura e ștearsă, dar rezistă cea dinspre vest, unde sunt desenate scenele zidirii Evei din coasta lui Adam și a înșelării ei de către șarpe, având în luneta de deasupra scena cu Isus între apostoli, la masă, cu inscripție. Scenele biblice ale „Facerii“ continuă pe peretele de nord, cu cea a izgonirii din Rai și cea cu Adam lucrând la câmp.

Deosebit de interesantă și variată în scene e pictura peretelui dinspre răsărit a pridvorului. În luneta de deasupra intrării e „Judecata lui Hristos“, avându-l pe Isus în centru, cu Maica Domnului și Ioan Botezătorul, de-o parte și de alta. Adam și Eva încadrează biserica. În registrul inferior, spre miazănoapte, e scena explicată

de inscripția: „Când s-au arătat Arhanghelul Mihail lui Avraam li Lot la pustiire(a) și pierzare(a) Sodomului“. Alta dedesubt, e ștearsă. În dreapta, spre miazăzi, sunt surprinse scenele cu inscripțiile: „Arătat-s-au arh. Mihail lui Iacov când fugea de frate-său“ și „(Când s-)au arătat ingerul lui Iisus Navi“, ce vrea să promoveze ideea sprijinului pe care îl dă Dumnezeu eroilor. Din aceste scene putem deduce îndrăzneala zugravilor de la Inuri de a ataca și trata subiecte mai puțin obișnuite.

Pictura pronaosului e interesantă, în primul rând prin portretele, identificate prin inscripții, ale ctitorilor ce au zidit și au zugrăvit biserica. Galeria ctitorilor e mare. Începând de pe peretele vestic, ea înfățișează, în stânga ușii, pe „Șerban Topoloveanu biv logofăt za visterie“ ținând în mână stângă biserica și având în față copilul „jupân Ilie“. În spatele lui Șerban e „jupân Marcu(?) post sin ego“, ce-l are în față pe „jupân Radu“ și apoi „jupân Șerban sin ego“, având în dreapta un copil. Deasupra ușii e o inscripție cu alb, greu de descifrat, cu date asupra zidirii și zugrăvirii: „Această sfântă și dumnezească biserică ce este hramul voievozilor este făcută din temelie și zugrăvită până la săvârșirea ei de dum(nea)lui jupân Gheorghe Topoloveanu, moși-meu, la leat 7214. Iar acum din mila lui Dumnezeu făc(ut-am) și eu multă si-lință de o am zugrăvit peste tot precum să vede și s-au isprăvit în zilele prea luminatului domn Io Alexandru Scarlat Ghica voevod, leat 7275 (1767), iunie 10“.

În dreapta ușii, ținând și ea biserica, e „jupânița ego Maria“ (soția lui Șerban), iar lângă ea „coconița Păuna“. Pe peretele de miazăzi, dinspre ușă, „jupân Gheorghe Topoloveanu“⁵⁾ și „jupânița ego Marica (ctitorii întemeietori) apoi „jupân Istrate Topoloveanu vtori post(e)lenic“ cu „jupâ-

nița ego Safta“, având în față doi copii Ștefan și Iordache. Dincolo de fereastră, spre răsărit, tabloul votiv continuă cu „jupân Constandin Vlădescu vtori comis“, cu „jupânița ego Stanca“, „Alexandru biv vel c... (clucer sau comis) zet“ Șerban Topoloveanu, iar dincolo de fereastră „Meletie egumen iconom Râncăciuv“ (?). În calota pronaosului e pictată „Maica Domnului Platitera“, având în jur chipurile proorocilor și în pandantivi pe cei patru sfinți melozi. În timpanul dinspre răsărit e scena „Acoperământul Maicii Domnului“, iar în cele trei lunete, de sub arcurile de susținere ale calotei, trei soboare ecumenice. Glafurile ferestrelor sunt pictate cu sfinți și mucenici.

Pictura naosului e la fel de interesantă și bogată. În calotă e Isus Pantocratorul, iar în cei patru pandantivi, evangheliști. În arcul de susținere al calotei, spre est sunt medalioane cu sfinți, iar în cel dinspre apus, scene din viața lui Isus. În luneta de pe latura sudică sunt scenele Nașterii, Înălțării și Botezului, iar în cea de pe latura nordică, Intrarea în Ierusalim⁷⁾. Învierea și Buna Vestire. După cum se vede, scenele nu respectă ordinea cronologică. Sub boltă, medalioane cu sfinți, iar în registrul inferior, chipuri de sfinți în picioare. Pictura naosului e întregită cu două scene în timpanul dinspre apus: Sosirea apostolilor în jurul trupului „adormit“ al Maicii Domnului și Punerea ei în mormânt, scenă care apare foarte rar în iconografia din Țara Românească.

În sfârșit, pictura altarului are în boltă pe Maica Domnului între doi arhangheli. Scene din viața lui Isus decorează arcul lat al tămplei. În registrul inferior al peretelui estic sunt șase ierarhi și patru diaconi, câte cinci de-o parte și de alta a ferestrei, în glaful căreia sunt pictați pruncul Isus și scena liturgică a jertfei Mântuitorului, iar pe laturi câte un inger.

La proscomidie e pictată scena convorbirii dintre Petru, patriarhul Alexandriei și Hristos, cu referire la erezia lui Arie. Soclul bisericii e decorat cu romburi și flori.

Pentru a completa datele asupra bisericii din Inuri, trebuie să mai semnalăm existența unei pietre de mormânt, așezată în pridvor, în fața intrării, ștersă de calcături, încât textul nu i se poate descifra, care are un chenar de linii, în formă de semicerc.

În jurul bisericii e cimitirul cătunului, în care mai dăinuie și două cruci de piatră cu inscripții, pe mormintele unor descendenți ai ctitorilor, răposați către sfârșitul veacului al XIX-lea.

Biserica din Inuri constituie în totul un monument reprezentativ al artei noastre din secolul XVIII, dintre puținele bine păstrate.

*
*
*

Dincolo de podul pe care șoseaua națională trece apa Cărcinovului, în dreptul kilometrului 19,800 se deschide spre stânga, strada Izvor. Înaintând circa 300 de metri, îți apare în față, în mijlocul cimitirului, vechea biserică-monument, numită la început Nuceteanca și mai târziu Goleștii-Badii. De mult, pe acest loc a existat un schit-metoh al mănăstirii dâmbovițene Nucet, pe temelile căruia egumenul Dionisie a ridicat biserica, la început, desigur, tot așezare monahală, pentru că în pisanie ctitorul spune că a făcut „și case precum se vede“.

Amănuntele zidirii ne sunt furnizate de pisania de piatră dreptunzată în pridvor, deasupra ușii de intrare în pronaos, pe care se citește: „Această sfântă biserică unde se ceastește sfânta Adormire Născătoare(i)

de Dumnezeu și pomenirea sfântului părintelui nostru Visarion arhiepiscopul Larisei, acum în zilele mării sale Io Constandin Neculae Voevod din temelie o au făcut precucuviosul egumen al Nucetului chir Dionisie eromonahul. A înfrumusețindu-o cu toată cheltuiala sfin(ției) sale făcându-și case până cum să vede pentru a sfinții sale și a părinților sfinții sale veacnică pomenire, îndreptându cărna pravoslaviei prea sfințitu de Dumnezeu trimis chiar Neofit mitropolitul și s-au săvârșit în luna lui Aprilie 15, l(ea)t 7253 (1745).

Biserica impresionează prin simplitatea liniilor atât de armonios proporționate, prin petele de culoare patinate de vreme, dar relevate de lumina difuzată de streșina largă, prin cadrul pe care e proiectată. Are înfățișarea bisericilor modeste, create de meșterii secolului al XVIII-lea, cu ucenicie la creatorii stilului brâncovenesc.

E construită în formă de navă, cu pridvorul deschis și absida, ușor retrasă, în cinci laturi, și măsoară circa 16 metri în lungime și 6 metri în lățime, toată sub învelitoarea simplă și înaltă, de șifă. Fațadele, în afara celei de apus, care e bogat pictată, sunt tencuite și decorate — în afara cornișei — cu trei brăie din cărămizi convexe, ce înconjoară biserica pe deasupra ferestrelor dreptunghiulare, adâncite în firide arcuite sus.

Pridvorul se sprijină pe șase stâlpi de cărămidă cilindrici, doi angajați în peretele vestic al pronaosului, legați prin arcuri simple, cu drugi de lemn bărduiți pe muchii, între capetele simple. Fațada e decorată de la cornișă cu zugrăveli în frescă, pe cele trei brăie, deasupra arcurilor și pe stâlpi. În nișa din mijloc, deasupra brăielor e zugrăvită scena Adormirii Precistei, străjuită de doi arhangheli. În interior, pridvorul e zugrăvit de la bolta mică — în care e înfățișat

Sf. Ioan Botezătorul — pe arcuri, pe pandantivi, în restul spațiilor. Remarcăm scene din patimile Sfântului mucenic Gheorghe. Pe peretele dinspre pronaos, în stânga ușii, e scena „grădinii raiului“, cu apostoli, arhierii, mucenici, fecioarele înțelepte și sfinți, iar în dreapta, Iadul cu chipurile sale și „Darie împărat, Por și Alexandru Machedon“. Deasupra ușii e pisania de piatră și firida cu icoana hrămului, înfățișând pe Cuvioasa Paraschiva și Sfântul Dionisie. Ușa de la intrare, prinsă în cadru de lemn, cu acoladă simplă, săpată în ocnite geminee, poartă însemnarea: „i spisa Dragomir l(ea)t 7252 (1743-1744).

Pronaosul e mic, dreptunghiular, luminat de ferestre pe laturi, acoperit de calota sprijinită pe centuri de ziduri, e despărțit de naos printr-un perete gros, cu trei deschideri între doi stâlpi secționati, prismatici, prin care se face trecerea, și alți doi — angajați în zidurile laterale. Pe peretele vestic, în partea stângă a ușii sunt zugrăviți Dionisie ieromonahul ctitorul și Sf. Dionisie Areopagitul, iar în dreapta Sf. Gheorghe și apoi Constandin Nicolae Voevod, în vremea căruia a fost zidită biserica. Picturile sunt cam șterse și degradate de vreme. În calota bolții e zugrăvită Sfânta Treime.

Naosul, mai spațios, cu câte două ferestre pe laturi, acoperit de bolta Pantocratorului, e despărțit de altar prin tâmpla de zid cu un singur registru, deasupra căruia se înalță crucea Răstignirii. Zidul tâmplei e în

rest deschis, până la arcul bolții. Deschiderile pentru uși sunt acoladate. Altarul e semicircular în interior, cu nișe și firizi la proscomidie și diaconicon (acestea cu ferestre), și cu o fereastră în ax. În boltă e zugrăvit „Dumnezeu Tatăl Savaot“ într-un cerc de raze, iar în ax „Împărăteasa cerurilor“, flancată de doi arhistrategi. Icoanele tâmplei au fost desprinse din biserica părăsită și cărțile vechi, mutate în cea nouă.

Cât despre casele pe care le-a zidit Dionisie ieromonahul, ele nu mai există azi, dar au adăpostit în ultimile decenii ale secolului al XVIII-lea școala sătească. Despre aceasta, avem mărturie însemnările de pe un **Pentacostarion** tipărit la București în 7251 (1742-1743) — una din 1776, pe foaia „epilogului“ care arată: „Să se știe că am scris eu Gligoie popa, când i(n)vățam pă copii în cas(a) din curtea sfintei biserici dela Dealu Topolovenilor, care au făcut Dionisie monahul arhimandrit“. Mai departe se înseamnă: „Și am scris eu Gligor(e) popa sin lui Voicu croitor ot Pătroaia când învățam carte slavonească la școala părintelui vlădica Ungrovlahiei, chir Filaret. Gligore log(ofăt)“. De asemenea e și o însemnare a lui „Ion Părcălabu(l) 1782, feb. 23“⁸).

Biserica Goleștii Badii merită să fie îngrijită pentru a-i prelungi dăinuirea, chiar dacă a fost părăsită oficial, pentru că-și merită cu adevarat încadrarea în rândurile monumentelor noastre de arhitectură.

NOTE

¹ Fratele doamnei Rada a lui Vlad vodă Călugărul, deci unchiul lui Radu cel Mare voievod. (N. Stoicescu, **Dicționar al marilor dregători**, Ed. Enciclopedică, 1971, p. 24.)
² „...pe care a ridicat-o din temelie cinstitul vlastelin și unchi al domniei mele jupân (Hher)ghina mare părcălab și năstavnicului din acea mănăstire și celui mai cinstit dintre ieromonahi, învățătorul tur-

mei cuvântătoare a lui Hristos, egumenului (popei chir) Ilarion și apoi tuturor fraților câți sunt întru Hristos la sfânta mănăstire... ca să le fie satele anume: Ciomașanii cu tot hotarul și cu morile și Topolovenii toți și cu vinăriciul...“ (Documente, B. Țara Românească, veacul XVI, vol. I, Ed. Ac. RPR, 1951, p. 225).

³ Zapisul din „Ghenarie 15, vâleat

7165 (1657) prin care Maria, soția Vlaicu-lui Călărașu ot Negoști, cu feciorii ei Mihnea și Ghinea vinde preoților Grigore și Iosif de la biserică Baraților din Cămpulung via din Dealul Topolovenilor... (apud I. Răuțescu, **Topoloveni**, Tip. Bucovina, I.E. Torouțiu, Buc. 1939, p. 36).

⁴ Atestat de un document cu data de 24 octombrie 1736, apud I. Răuțescu, op. cit.

⁵ De remarcă că acum lui Gheorghe

din Ianina — ctitorul i se spune Gheorghe Topoloveanu.

⁶ Ginere.

⁷ Sub inscripția „Învierea lui Adam”.
⁸ Pr. Ilie Gh. Diaconu, **Materiale documentare istorice la monumentele feudale bisericesti din raionul Găești, regiunea Argeș**, Glasul bisericii, XXIV, 1965, nr. 3-4, p. 279; Preot Ion Răuțescu, **Monografia satului Topoloveni**, Tip. „Bucovina” I.E. Torouțiu, București, 1939.

AUTOHTONIZAREA MOTIVELOR ORTODOXE ÎN POEZIA LUI ION PILLAT

S. I. NICOLAESCU

Poeții lumii au avut întotdeauna pretenții demiurgice, creația lor fiind considerată de către ei înșiși, o entitate nouă, comparabilă cu Opera Zeilor. Misticii Bibliei, „raionaliștii” poeți ai Greciei și ai Romei, dar și creatorii din veacurile din urmă au încercat să condenseze în opera lor fiurul cosmic al începuturilor universului și al lumii, sau au propus răspunsuri la marile întrebări pe care și le-a pus dintotdeauna umanitatea în încercarea de a descifra necunoscutul, tainele firii și ale trecerii. Multe dintre poemele către Demiurg au fost preluate de către practicienii religiilor oficiale ale timpului, cântecelor orifice, spre exemplu, erau intonate ca imnuri de slavă sau rugăciuni curente adresate zeilor spre a le cere îndurare. Experiența este cunoscută și de creștini. În afară de textele sacre ale Bibliei, poeții religioși, printre care se numără și bizantinul Roman Melodul, au scris numeroase texte care au fost integrate ritualului creștin.

Dar, nicidecum poeții nu au putut să „servească” unui singur Dumnezeu, ei găsind izvoare de inspirație nu numai în învățăturile religiei oficiale ci și în viața cotidiană, în care natura, iubirea ca și frumusețea și-au avut partea lor în creație, uneori de o certă originalitate.

Dacă procesul a fost mai accentuat în Apus, apoi, în Răsărit, biserica a

avut o concepție mai clară despre sacralitatea ritualului religios, realizând pentru multe veacuri un sincretism de profunzime, de care avea nevoie atât credinciosul militant cât și cel ocazional, oferindu-li-se momente de meditație și clipe de trăire artistică autentică. În acest ansamblu, specificitatea românească a devenit, de-a lungul veacurilor, organică, impunându-se în răsăritul Europei. S-a făcut remarcă asupra unei „stângăcii”¹ a artei religioase, care o detasează de modelul bizantin, și de multe ori de dogma creștină. Originalitatea, specificitatea acestei arte nu au fost numai rezultatul „strângăciilor” artistului, indiferent că va fi pictor, constructor sau creator de imnuri religioase precum bătrânii noștri mitropoliți. „Rădăcinile” sunt mult mai adânci și țin de originea limbii și a poporului român, de moștenirile succesive ale acestui popor în lungul proces al constituirii sale. A nega această moștenire înseamnă, în primul rând a văduvi psihologia națională de o latură definitorie a personalității și originalității sale. Încercări ale unor teoreticieni mai vechi sau mai noi, au fost, acestia provenind fie din cercurile culturale, fie din cele ale bisericii. Unul dintre acestea a fost și Th. Fecioru² într-o lucrare amplă care, într-un fel sintetiza, la timpul ei, toate punctele de vedere asupra acestei controversă.

Cartea se numește „Poporul român și fenomenul religios”, apărută în anul 1939 și a avut un ecou destul de important în epocă. La un moment dat autorul scrie: „Elementele cu care s-au alcătuit legendele privitor(!) la faptele ce au mișcat sufletul și imaginația tuturor popoarelor sunt diferite. Poporul român le-a folosit pe cele creștine. **În dosul lor nu se ascund motive generale de inspirație**”³ (s. n.).

Ideea care străbate întreaga lucrare a fost infirmată de cercetările ulterioare, semnate de personalități provenite chiar din sânul bisericii. Astfel, Ioan Gh. Coman scria acum peste 15 ani într-o lucrare devenită model: „Continuitatea (poporului român și a religiei creștine, implicit n.n.) nu putea fi atât de puternică și de lungă durată dacă daco-romanii creștini n-ar fi dus mai departe ini-
ma însăși a spiritualității geto-dacice, care era credința în nemurire”⁴. Și care sunt „acele motive generale de inspirație” dacă nu cele moștenite? E adevărat, în perioada interbelică se crease o adevărată „școală a tracismului”, sub impresia puternicii personalități a lui Vasile Pârvan, ale cărui lucrări stârniseră adevărate furișoane de emoție printre contemporani. Efortul reprezentanților bisericii și al creatorilor grupați în jurul publicațiilor timpului de a estompa acest curent tracic și geto-dacic se transformase iarăși într-o dogmă, negând orice prezență culturală în spațiul carpato-danubiano-pontic. În afară de punctele de vedere ale părintelui Coman, mai amintim și lucrarea savantului D.M. Pippidi⁵ care, într-un capitol special analizează motivul „îngerilor păzitori”. Similitudinea dintre Cavalerul trac, divinitate funerară și Sfântul Gheorghe creștin a fost făcută de numeroși folcloristi și etnologi, printre care și Romulus Vulcănescu⁶, un profund cunoscător al spiritualității românești.

O altă idee controversată din lucrarea lui Th. Fecioru ne interesează în continuare, cu atât mai discutabilă cu cât își propune să rezolve într-o frază problema alunecoasă a începuturilor limbii române. „Trăirea vieții religioase — scrie autorul — n-a fost stingherită (poporului român n.n.) de faptul că se sluzea într-o limbă străină”⁷. O asemenea afirmație nu se putea face decât dacă autorul dorea cu orice preț să demonstrează că toate motivele folclorului și artei populare românești, cu accent pe cel religios, s-au „născut” din aceeași sursă ortodoxă. Or, nu se poate susține cu nici un chip că romanii creștinați, sosiți în Dacia nu vor fi găsit cel puțin urme ale spiritualității geto-dacice și imediat ar fi procedat, paralel cu organizarea bisericii și la crearea unei spiritualități folclorice atât de puternice. Că în perioada așa-numită „străromână”, ritualul religios creștin se desfășura în limba latină este de necontestat. Dar, tot atât de adevărat este că, până la constituirea tradiției cultului ortodox sau până la fixarea diferitelor ritualuri și dogme de către Părinții Bisericii⁸ au trecut veacuri destule, în care timp limba română se formase deja, iar circulația motivelor folclorice asigurase unitatea ei pe întreg spațiul românesc. Impunerea creștinismului nu a reprezentat — considera P.P. Panaitescu⁹ — „numai o îmbinare în cugetul popular a credinței universale creștine cu cea locală daco-romană, dar și alcătuirea unei interpretări românești a religiei”. Limba română și-a dovedit forța și la „al doilea șoc”, când în oficierea cultului s-a introdus limba slavă, moment care nu a însemnat, după același P.P. Panaitescu „primirea creștinismului — cum susțin și azi unii — ci, în cadrul bisericii, înlăturarea ritualului latin mai vechi și înlocuirea lui cu liturghia slavonă”¹⁰.

Limba română, deja formată, a dus cu sine vechile motive ale mitologiei geto-dacice, a preluat motivele noi religii creștin-ortodoxe, la care s-au adăugat alte aluviuni slave sau ale altor popoare ce au poposit, în drumul lor spre alte zări, pe aceste meleaguri. Rezistența limbii române s-a verificat astfel, secular, mereu și mereu producându-se o **autohtonizare** lentă nu numai la nivelul expresiei ci și al structurii mentale a tuturor acestor aluviuni. Înțelegerea unitară și echilibrată a celor lumești și a celor supralumești a contribuit la crearea a ceea ce filozofii culturii numesc **forma mentis** comună. Istoria noastră nu a cunoscut nici edicte împărătești spre a asigura unitatea de neam și limbă și nici alte constrângeri pentru a demonstra continuitatea.

Citită astfel, spiritualitatea românească, din care face parte intrinsecă și ortodoxia, dar și folclorul, arta populară și, în ansamblu, creația — a fost rezultatul acestor lungi elaborări. Așa încât, în momentul când spiritualitatea noastră s-a găsit în fața „circulației cărții”, fie manuscrise, fie tipărite, „trecerea” a fost extrem de rapidă, mai ales că aceste cărți, deși scrise sau tipărite în diferite centre ale țării, au fost înțelese, folosite și retipărite de nenumărate ori. Ne limităm să amintim numai frumusețea limbii române din „Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie”, dar și din prelucrările versificate din Filotei (Pripealele), Coresi (Rugăciunea lui Moisi, omul lui Dumnezeu), Dosoftei (Didahiile ca și Versuri de la blazonul mitropolitului Antim)¹¹. De unde s-a ivit această limbă română? Din faptul că nu a contat că se sluzea într-o limbă străină? Nicidecum. Ci, pentru că limba română exista, își trăia viața, indiferent că în biserică se oficia slujba în limba slavă sau, mai târziu, în limba greacă. Trăia

limba română la nivel artistic, mai ales prin prezența folclorului literar, prin păstrarea moștenirii seculare, prin circulația motivelor folclorice în tot spațiul românesc, prin vorbirea vie a poporului, dar și a celor care-i conduceau destinele. Șocul trăit de societatea românească în veacul al XIX-lea prin redescoperirea folclorului a fost perceput astfel pentru că, într-adevăr, a urmat după un veac de „adormire” fanariotă. Dar patruzeoptiștii nu au avut prea mare interes pentru textele vechi, pentru Cazanii și Didahii, singur Eminescu percepend adevărata forță a frumuseții primelor texte tipărite.

Cei care vor încerca să trezească din adormire vechile rădăcini ale verbului românesc, ale limbii române, ascunse în paginile creștine ca și în cele laice, vor fi poeții interbelici, unii grupați în jurul „Gândirii”, dar și de alte orientări estetice. Lunga tradiție a autohtonizării motivelor religioase ca și a celor laice, amplificându-se, izvorul pentru lirism era imens. Arghezi, Blaga, Voiculescu, Crainic, lângă ei așezându-l la loc de cinste pe Ion Pillat, vor face din poezia românească o poezie de interes european.

★

Am considerat necesară această scurtă privire „din avion” asupra unor întrebări fundamentale ale spiritualității românești, întrucât, chiar în cazul poeziei lui Ion Pillat, să nu mai vorbim de cea a celorlalți poeți amintiți mai sus, și în perioada interbelică și în cea postbelică, dar și azi s-a insistat fie pe o latură, fie pe alta. Dacă în perioada postbelică se accentua „naturismul” sau „păgânismul” acestor poezii, iată că, în anii din urmă, cu o vehemență neașteptată se accentuează din nou ortodoxismul, creștinismul, în dauna celorlalte motive structurante. Din toate aceste controverse nu au de pierdut decât poezia și cititorul.

Ion Pillat și-a organizat întreaga viață poetică în jurul a cel puțin trei mituri structurante: limba română (prin ea — latinitatea noastră), istoria națională (nemergând dincolo de evul de mijloc) și ortodoxia (ca religie salvatoare în anumite momente ale istoriei naționale). Departe de lume, el este, paradoxal, întotdeauna în centrul lumii, **centrum-ul** fiind ținutul argeșean al Brătienilor cu istoria lui recentă și exemplară. Mărturisirile târzii confirmă trăirile poetice din acest spațiu, pe care l-a sacralizat, prin poezia pe care a scris-o „transferând” sacralitatea sub zodia creației. „Dacă trupește m-am născut la București — mărturisește poetul — sufletește sunt produsul corcit al dealului de la Florica, al podgoriei din preajma Argeșului pitestean — cu stăpâna ondulantă din marginea Prutului, cu pământul negru de la Miorcanii Dorohoiului”¹².

Limba românească a cîstit-o nu numai printr-o adâncă cunoaștere a graiului muntenesc, ci și prin truda cunoașterii limbii vechilor manuscrise, a creației folclorice, a cărei importanță pentru literatura națională o considera ca având efectul pe care l-a avut în literatura apuseană Renașterea. Poetul a avut o copilărie fericită, concretizată, printre altele, în călătorii în întreaga țară, împreună cu familia Brătienilor: „Astfel suind mai pe toate culmile Carpaților, am intrat de tîrziu în tainica intimitate a munților... Apoi am cunoscut Dunărea, pescarii care sunt păstorii apelor, sălcile plângătoare și stuful foșnitor, Delta cu cerurile și, Bărăganul cu zările sale, Dobrogea și toate glasurile mării. Florica și Miorcanii — muntele, podgoria și stepa — iată doicile adevărate care mi-au supt muzele flămânde”¹³.

Istoria era ținutul Brătienilor, bu-nicul, Ion Brătianu, făcuse el însuși istoria în tot veacul al XIX-lea, această istorie era suficientă, sieși și

poetului. De aceea, Ion Pillat nu e preocupat de istoria mai veche sau mai nouă a României, nu scrie poezii despre ea, în afară de câteva despre unele fețe bisericești. Florica se transformă din **axis mundi** în **imago mundi**. Peregrinările europene — poetice sau turistice — nu sunt decât peregrinări de pregătire pentru a redescoperi mereu și mereu ființa poporului român așa cum o simțise direct, copil fiind în neamul ilustru al bunicilor. Deși cunoscător al începuturilor, dimensiunea antecreștină a spiritualității românești îi scapă. El însuși o recunoaște: „Tot era aici (în munți n.n.) ca la începutul lumii. Sufletul meu descoperea astfel, o brazul adevărat și ascuns al țării, acela de dincolo de Traian. Cerul de vară își rotea în noapte zodiile ca niște **icoane necunoscute bisericilor de azi. Zeii munților însă mi se ascundeau**” (s.n.)¹⁴.

Cel de-al treilea pol structurant al poeziei sale, cel ortodox, era pentru poet mitic prin el însuși, căpătând o forță care va duce la ignorarea unor stigme care veneau din celelalte surse cu care se împlinise destinul poporului român. Mănăstirea îndeplinește cunoscuta relație pe care o stabilește lăcașul sfânt ca element de legătură între pământ și cer, bunicul, ca și alte personaje evocate (bunica etc.) au atributele marilor zei tutelari, „mica epopee” care este „Biserica de altădată” reface scenariul antice. Poetul rămâne la ortodoxism, pentru că, pe de o parte, moștenirea familiei era curat ortodoxă, iar, pe de alta, curentul dominant în epocă „descoperea”, ca pe un reper, ortodoxismul. E adevărat, tradiția „dacică” avea o oarecare tradiție, patruzecioptistii, Hașdeu, Eminescu — și pe urmele lor — Părvan — toți impuseseră cercetarea sau se inspiraseră din ținutul neguros al slujitorilor lui Zalmoxis. Lucian Blaga avusese mai mult noroc, dar ma-

rele poet ardelean „epuizase” experiența ortodoxă încă din familie, părintele lui fiind preot.

Debutul lui Ion Pillat va fi tot sub semnul religiei creștine. „Povestea celui din urmă sfânt” (1912) este un poem liric, prezentând destinul unui pustnic, care, după șapte ani de izolare se decide să revină printre oameni. Odată cu acest debut, poetul își continuă „cunoașterea” Europei culturale, literare și religioase. Participant la război, bucurându-se de izbânzile unirii țării, evenimentele imediate sunt trăite intens nu numai de către poezi ci de întregul popor român. Idealul pentru care luptaseră înaintașii fusese împlinit, pentru scriitorii care luptaseră cu arma și cu scrisul un vis era împlinit. Cine citește memoriile și amintirile scriitorilor epocii va vedea că mereu se plâng de „lipsa de ideal”. Iorga își va găsi suportul în lumina-re poporului, dar șocul trăit, spre exemplu de Octavian Goga va fi teribil. De aceea, ideea lui Nichifor Crainic, enunțată într-un eseu încă din 1923, intitulat „Isus în țara mea”, va avea un ecou neobișnuit în epocă, mergând „la concurență” cu propunerile estetice ale lui Lovinescu. Autohtonizarea ortodoxă a întregii inspirații poetice, preconizată de Nichifor Crainic și propagată masiv mai ales prin revista „Gândirea” va duce la o eflorescență poetică neobișnuită. Alături de alți confrăți, Ion Pillat va și teoretiza pe seama ortodoxismului, găsind diferențe esențiale între cel slav — nebuloasă și irațională și cel românesc — concret și plastic.¹⁵ Ortodoxismul poetului nostru nu a ajuns niciodată doctrinar, un soi de detașare intelectuală și un „dialog european” continuu se simte permanent. Numeroasele traduceri din cei mai mari poeți universali, printre care și Fr. James și Rilke — îi vor servi pentru îmbogățirea inspirației poetice, dar și pentru „eu-

ropenizarea” a întregii poezii românești.

Fără să aibă prezente prezente, cuvinte, expresii și motive ortodoxe vom întâlni încă din primele volume, dar mai ales în „Pe Argeș în sus” (1923). Ne rezumăm să transcriem câteva exemple. Spațiul de la Florica este: „Priveliște menită să-mi fie o psaltire / Întăia mea credință și ultimul meu scut” („Închinare”). Și tot acolo: „Fii pentru mine Sfânta Icoană ce din ramă / Alină din feciorul risipitor și rău”, „Fii pentru mine o mănăstire vie”. Folclorul fiindu-i dascăl permanent, poetul nu poate evita „capcanele” unor tradiții populare: „Te-ai cununat cu moartea ca-n basmul Mioriței” („Mormântul”), sau „Și unde clarul cântec de clopot creștinește / Apropie colina de-a cerului vâpăi” („Vârful dealului”). Această ultimă metaforă amintește de ceea ce am semnalat deja, constituirea unei axe a lumii între pământ și cer. Natura însăși este transformată într-o biserică, concepție precreștină, dacă nu chiar mitică: „Înveți, uimit, să intri în codrii ca-n biserici / Și că mai sfânt pe lume nu poate fi nimic”. Chiar păsările cerului sau soarele „pendulează” între vechea mitologie, prelinsă peste timp în folclor și ortodoxie: „Cum soarele sosește rotund ca un egumen / Și numără pe ceruri mă-tanii de cocori” („Cucul din Valea Po-pii”); „Pe când în calea-i lungă (soarele) se roagă la toți sfinții, / Eu îl dezbrac de raze sub frasin și anin”. Exemplele s-ar putea înmulți, dar credem că sunt suficiente pentru a arăta complexitatea inspirației poetice a lui Ion Pillat.

Cu „Biserica de altădată” (1926), Ion Pillat împlinește un alt motiv structurant al poeziei sale. Merită

să consemnăm importanța pe care a dat-o poetul ideii de creștinism ortodox, despre care scrie că „a creat arhitectura și pictura noastră bisericească și a însușit lupta voievozilor români împotriva păgânilor, a creat „Cazania“ lui Varlaam „Psaltirea în versuri“ a lui Dosoftei, „Didahiile“ lui Antim”.¹⁶ Din păcate, această tradiție s-a stins sub fanarioți — consideră Ion Pillat — distrusă „când mănăstirile au fost închinat călugărilor greci“ — idee neconfirmată de cercetările ulterioare.

„Biserica de altădată“ este o miniepoee de aproape 1 000 de versuri, care începe cu fixarea, în timp și spațiu a locului sacru. „Biserica veche“, privită într-o noapte de primăvară „cu zarzării-mprejur în floare“ este punctul din care pornește și „Drumul magilor“.

Starea de antemortalitate este subliniată expres, schitul unde naște Maria este un alt loc sacru, deși este vorba de o stână, iar tatăl noului născut este cioban.

O altă noutate a liricii lui Ion Pillat este umanizarea spațiului sacru, devenind astfel accesibil omului obișnuit, laicului care se apropie de monumentul religios într-o stare firească. Această umanizare merge până la identificarea olfactivă a prezenței lui Dumnezeu, care „plutea ca un parfum / De fân cosit, când clăia se desface“. Este acest vers o blasfemie? Nicidecum, ci este vorba de o comunicare între Ființa supremă și omul obișnuit, credincios în mod natural, cum întâlnim de nenumărate ori în versurile populare din culegerile folcloriștilor noștri.¹⁷ Tot atât de reală și cu o putere de sugestie care contează mai mult decât orice dogmă hieratico-bizantină ni se relevă imaginea din strofa următoare: „Și, miel prior, Isus, pe iarba moale, iată-l / Sugând nevinovat tot cerul din fântâni / Și lângă el, oprit din mers, Dumnezeu Tatăl / Monah

bătrân, ținând o toacă mută-n mâini“ („Arhondaricul“). În poezia „Îngerul“, este nevoie, pentru identificarea mesagerului ceresc, ca cel care îl va vedea — să fie el însuși într-o stare de grație, pe care n-o mai are omenirea, căzută de mult în rele. Numai unei fete nevinovate, Mariei, i se poate întâmpla să-i vadă zborul cristalin. Puritatea se răsfrânge atât asupra spațiului cât și a timpului, dar și a ființelor cu care dialoghează divinitatea. Această atmosferă nu este identificabilă la nici unul dintre colegii de generație, nici la Argezi (mai în vârstă), nici la Vasile Voiculescu, Lucian Blaga sau Nichifor Crainic. Diferențierea este sensibilă, sesizată de întreaga grupare și având efectul că volumul „Biserica de altădată“ nici nu a fost prezentat în revista „Gândirea“. Ciclul: „Povestea Maicii Domnului“ a fost și mai controversat, pe de o parte reproșându-i-se poetului influența din Rilke, pe de alta s-a considerat că este vorba de un adevărat „zel etnografic“ care „duce de obicei la rezultate facile, compromițând definitiv «naționalizarea» artei românești, dorită cu deosebită ardoare de toți“, după cum scria Lucian Blaga¹⁸. Ion Pillat era prea mare poet ca să repete experiențe semănătoriste. Dar trăirile sunt pe de o parte în spiritul sensibilității sale poetice, esențializate în primul rând în „Pe Argeș în sus“, iar pe de alta, maniera rămâne cea populară. Metrica, ritmul și chiar atmosfera generală sunt în orizonturile poeziei populare. Deși „Rugă ca să încep“ se poate încadra în seria de rugăciuni adresate Maicii Domnului, câtă diferență între rugăciunile „clasice“ și ruga poetului, amintind de „purificarea“ vechilor zugrăvi de biserici înainte de a începe lucrul. Efrem Sirul evoca pe Maica Domnului pentru ca să i se ierte păcatele („Caută spre mine cel pângărit și întinat, / și cu sufletul

și cu trupul, / cu întinăriunea împătimirii / și a vieții mele trăită în dezmierdare“ etc.). Poetul nu se simte nici „pângărit“, nici „întinat“ ci vrea să spună o „poveste“. „În grai cinstit lucrată / Ca lână dintr-o iie“, vrea să spună „Colinda din bătrâni“ și numai cuvântul să fie strălucitor: „Mi-l fă cum e la noi / Lumina pe pământul / Cu plopi în dealuri moi“. El este povestitorul unui eveniment miraculos petrecut *in illo tempore*, dar care se poate repeta mereu și pe care îl comunică unor posibili martori. Ion Pillat nu este Toma Necredinciosul, ci omul simplu care crede fără să mai cerceteze. Starea este comunicată printr-un colind de anunțare a nașterii. „Juruirea“ se face într-un schit de munte, el însuși sacru, poetul având grijă să sublinieze acest fapt: „Și cum călca fata cu frică în altar / În cer sună buciume peste hotar // Și cum se închină smerit la icoane / Toți îngerii Domnului cântă în strane“. De „Buna-Vestire“ când Arhanghelul îi anunță marea taină, Maria „Nu s-a temut, nu s-a ferit de dânsul / — Cu îngerii se sfătuia de mult — / Să bucurat spunându-i: Te ascult / Arhanghelul tăcu închis în dânsul“. „Buna Vestire“ de Lucian Blaga ne descoperă o neînțelegere totală din partea Mariei față de marele eveniment pe care-l trăiește: „În noaptea asta lungă, fără sfârșit, / O femeie umblă sub cerul apropiat / Ea înțelege mai puțin decât oricine / Minunea ce i s-a întâmplat“. Vasile Voiculescu închina o rugăciune Maicii Domnului, simțindu-se, la rândul lui, un păcătos care trebuie iertat: „Strig neconținut doar să m-uză / Fecioara Maică glicofiluză / Îndură-te, ajutătoare sfântă, / Chinuri mă seacă, / dureri mă zvântă, / Pentru dulcele prunc ce strângi la sân / Nu te uita că sunt hapsân, ... Strivește-mă sub talpă cu pedeapsa blândeților tale“. („Jălanie“). Nimic

din aceste încrâncenări la Ion Pillat. Poetul este în Rai, un Rai pământesc, povestea trebuie spusă. Dar și trăită după puterile celui care se știe el însuși pur, apt să stăpânească Raiul. Maica Domnului este ocrotitoarea omului simplu, apelativul de „maică“ încifrând în sine nu numai respectul pentru cea care a purtat pe Învățător, dar și un sentiment de adâncă comuniune față de ocrotitoarea pământului. Legende populare o prezintă pe Fecioara Maria, ca „mijlocitoare“ între om și fiul ei cel dumnezeesc. Ion Pillat a poetizat momente din Noul Testament (este necesar să precizăm acest aspect, poetul nescriind nici o poezie cu temă din Vechiul Testament, considerându-l deja „mitic“), în această „Poveste“ ținându-se destul de departe de izvor. „Nașterea Domnului“ are loc „Pe sub Piatra Craiului“, păstrându-se unele scene tradiționale, momentul de vârf fiind atins în „Bocetul“. Riturile mortuare la români sunt extrem de vechi¹⁹, specia bocetului fiind, de asemenea, foarte bine reprezentată în folclorul literar românesc. Este la Ion Pillat un „plâns în pumni“, „bocet de mamă“ fără tonuri înalte, melopee fără sfârșit. Versurile curg de la sine, nici un gest în plus în fața unei dureri, lait-motivul „Fiul meu, copilul meu / Mlada sufletului meu“ capătă încărcătura emoțională a mării poezii. Prin forța de sugestie „Bocetul“ pillatian amintește de cel bizantin al lui Roman Melodul²⁰, care, la vremea lui, spărsese tiparele dogmei. În același spirit, al autohtonizării motivelor biblice, Ion Pillat prezintă pe Isus Cristos ca pe un tânăr care a murit primăvara, „Fără șea și fără cal“, rugăminte mamei către gropari este să i se facă groapa în flori, cu o ușă de mătase. Se constată aici un panteism care nu a plăcut unor gândiriști interbelici. În același spirit a fost scrisă „Mreaja“, în

care prezintă pe Maica Domnului în Rai care e „o casă de Muscel, / Tot prin livezi de stele sui la el“. Ultimul poem al volumului, „Mortii“, este și mai adânc folcloric, fără să fie folclorizant, autohtonizarea motive- lor clasice făcându-se pe un fond de vechi tradiții. Integrarea celor înviați în ciclul diurn al satului este firească, înscriindu-se în aceeași serie de legende în care se povestește cum Dumnezeu umbla pe pământ.

Este adevărat, unor poeme ale lui Ion Pillat le lipsește fiorul tragic din poezia lui Arghezi sau Vasile Voiculescu. Problema tragicului în literatura română a măcinat multă vreme

me cercetarea românească și nu este cazul să intrăm în amănunte. Dar această poezie comunică o altă stare poetică, determinată de o înțelepciune înșușită de poporul român în greaua lui existență, în care orgoliile sunt estompate, iar integrarea omului în ritmurile naturii a fost, nu numai necesară, ci și obligatorie pentru supraviețuire. Și atunci, nimic nu mai pare suprafiresc, însuși Dumnezeu coboară pe pământ, iar Maica Domnului stă în pridvorul Casei de Muscel. Este sensul profund românesc și original pe care l-a lăsat moștenire poezia lui Ion Pillat.

NOTE

¹ Lucian Blaga, *Spațiul mioritic*, 1936, p. 166.

² Th. Fecioru, *Poporul român și fenomenul religios*, Editura Librăriei Teologice, 1939.

³ Idem, p. 23.

⁴ Ioan Gh. Coman, *Scriitori bisericești din epoca străromână* — București 1979, p. 9.

⁵ D.M. Pippidi, *Studii din istoria religiilor antice*, Ed. Șt. 1969, p. 267—284.

⁶ Romulus Vulcănescu, *Mitologie română* — Ed. Academiei, 1985, p. 177.

⁷ Th. Fecioru, *Op. cit.*, p. 10.

⁸ x x x *Istoria bisericească universală*, 1956.

⁹ P. P. Panaitescu, *Introducere în istoria culturii românești*, Ed. Șt. 1969, p. 103.

¹⁰ Idem, p. 198.

¹¹ x x x *Poezia veche românească* — Ed. Minerva, 1985.

¹² Ion Pillat, *Mărturisiri*, în *Revista Fundațiilor Regale* nr. 2/1942 — p. 264.

¹³ Idem, p. 273.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Ion Pillat, *Generația nouă față de tradiție și modernizare în Tradiție și Literatură*, 1943.

¹⁶ Idem, p. 8—9.

¹⁷ Amintim numai culegerile folcloristului argeșean C. Rădulescu Codin, *Comorile poporului*, Câmpulung, 1906. Sărbătorile poporului, București 1909, pe care Ion Pillat le-a cunoscut.

¹⁸ Lucian Blaga, *Etnografie și artă în Ferestre colorate*, volumul *Zări și etape*, EPL, 1968, p. 322.

¹⁹ Romulus Vulcănescu, *Op. cit.*

²⁰ Salvatore Impellizzeri — *Roman Melodul*, în *Literatura Bizanțului*, Ed. Univers, 1971, pp. 226—236.

ARGESSIS

SUMAR

Dr. RADU STANCU	Un cuvânt înainte — — — — —	Pag. 3
ISTORIE		
TEODOR CIOFLAN	Cercetările arheologice de la Popești, jud. Argeș — — — — —	5
ION BICA	Aspecte religioase geto-dacice din arealul argeșean în lumina documentelor arheologice — — — — —	13
C-TIN C. PETOLESCU, TEODOR CIOFLAN	Castrul roman de piatră de la Câmpulung (Pescăreasa, jud. Argeș). Cercetările din anii 1978—1989 — — — — —	17
C-TIN C. PETOLESCU, ROMEO AVRAM, TEODOR CIOFLAN, LUCIAN AMON	Castrul de pământ de la Fălfani-Isbășești, județul Argeș. Raport preliminar — — — — —	31
GEORGE GEORGESCU	Locul și data luptei de la Rovine — Argeș — — — — —	41
FLAMINIU MIRTZU	Ecouri argeșene nevalorificate privind etnogeneza: vasele funerare medievale din sticlă — — — — —	45
ROMEO MASCHIO	Tezaurul de monede feudale de la Izvoru, județul Argeș (sec. XVI—XVII) — — — — —	53
C. BALACEANU — SOLNICI	Bălăcenii și lupta pentru independență — — — — —	59
CONSTANTIN BALAN	Semnificația unor informații epigrafice din ultimele decenii ale sec. al XVII-lea de la monumentele din Argeș, pentru istoria poporului român — — — — —	67
D-TRU V. GEORGESCU, GEORGE GEORGESCU	Județul Argeș la 1779, după memoriile generalului Von Bauer — — — — —	73
VASILE NOVAC	Goleștii și Regulamentul Organic — — — — —	79
SPIRIDON CRISTOCEA	Județul Argeș oglindit în catagrafia din 1832 — — — — —	87

PETRE POPA	Revoluția de la 1848 din Țările Române în opera istoricilor Alexandru D. Xenopol și Nicolae Iorga — — — — —	101
NICOLAE P. LEONĂCHESCU	Aplicarea Legii rurale din 1864 în Stroești — Argeș — — — —	107
MIRCEA GÂLCA	Atitudinea muscelenilor față de reformele și politica externă din perioada domniei lui Alexandru Ioan Cuza — — — — —	119
CONSTANTIN ILIESCU	Aspecte social-economice din zona de nord-vest a județului Argeș la jumătatea secolului al XIX-lea — — — — —	123
MIRCEA DUMITRU		
CORNEL ȚUCA	Operațiuni militare desfășurate în luna noiembrie 1916, în jurul localității Pitești — — — —	127
DAN PINTILIE	Aplicarea decretelor-lege din 1920 privind reforma agrară din județele Argeș și Muscel — — —	131
T. MAVRODIN	Coloniile de refugiați polonezi din județele Argeș și Muscel (1939—1945) — — — — —	137
VALERIU F. DOBRINESCU, ION PATROIU	Un manuscris privind politica externă a României interbelice aflat în Biblioteca Congresului S.U.A. — — — — —	141
CORNEL CARP	Divizia 3 Infanterie — forța de intervenție pentru lichidarea rebeliunii legionare din ianuarie 1941 — — — — —	149
MUZEOGRAFIE ȘI ISTORIA CULTURII		
ȘT. TRĂMBACIU	Considerații generale asupra istoriei Câmpulungului — — — —	155
GR. CONSTANTINESCU	Zinca Goleșcu — — — — —	159
FLORENTINA COJOCARU	Carol Davila și expoziția Universală de la Viena — 1873 — —	169
NICOLINA COMAN		
VASILE NOVAC	Argeșenii la moartea lui Vasile Alecsandri — — — — —	175
MARGARETA TUDOR	George Stephănescu — Câteva date privind oportunitatea cre-	

	ării casei memoriale de la Căpățâneni — — — — —	181
GHEORGHE I. DEACONU	Pictori argeșeni din nou acasă — — — — —	185
AUGUSTIN LUCICI	In memoriam: Costel Badea — —	195
SEBASTIAN TUDOR	Aspecte privind începuturile și dezvoltarea cinematografiei la Pitești — — — — —	197
OCTAVIAN UNGUREANU	Pe Argeș în sus — — — — —	207
FL. COJOCARU	Preocupări ale unor intelectuali musceleni privind dezvoltarea muzeografiei în perioada interbelică — — — — —	215
NICOLINA COMAN		
ION NANIA	Un han cu vâlvă dat uitării: Hanul Stanii — — — — —	221
ION CRUCEANĂ	Hanuri piteștene — — — — —	229
SPRIDON CRISTOŢEA	Câteva date despre școala din satul Dobrești - Muscel (județul Argeș) între anii 1839 - 1864 — —	233
ELEODOR ACHIMESCU	Contribuții privind învățământul piteștean între anii 1918 - 1928 — — — — —	239
SILVESTRU VOINESCU	Autografe și însemnări manuscrise din sec. al XIX-lea pe cărți din colecțiile Bibliotecii Județene Argeș — — — — —	245
ELENA ROTARU	Cărți autografe în biblioteca de la Valea Mare — — — — —	249
ION CHELCEA	Scriitorul Ion Ionescu-Boteni — —	253
DUMITRU ANGHEL	Revista „Kalende” tipărită la Pitești — — — — —	257
CORINA BUDESCU	Cenaclul literar „Liviu Rebreanu” — — — — —	261
ISTORIE ȘI SPIRITUALITATE ORTODOXĂ		
P.S. CALINIC ARGATU	Întăiul înalt scaun vlădicesc din Țara Românească — — — —	263
GR. CONSTANTINESCU		
VICTOR ANTIPA	Gestica icoanei — — — — —	269
ILIE GHIȚĂ	Bisericile-monumente din Propopiatul Curtea de Argeș.	

	Realizări și perspective în res- taurarea acestora — — — —	275
AUREL DEDU	Un monument religios refăcut din cenusă — Biserica de la Costești — — — —	279
DANUȚ I. MANU	Grija pentru monumentele istorice, obiectiv prioritar al preoților din protopopiatul Câmpulung-Muscel — — — —	281
VALERIU DRAGUȘIN	Mărturii ale istoriei și credinței noastre în capitala județului Argeș — — — —	285
GHEORGHE CHIRITESCU	Scurt istoric al bisericii „Buna Vestire”, Pitești — — — —	287
EUGEN MATEI MIHAI BECUȚ	Biserica Șubești — ctitorie a breslei „șubarilor” din Câmpu- lung-Muscel — — — —	289
VALENTIN LUPU TANASESCU	Două monumente religioase din protopopiatul Topoloveni — —	293
AD-TRU CAPITANU		
S. I. NICOLAESCU	Autohtonizarea motivelor orto- doxe în poezia lui Ion Pillat —	299

Responsabilitatea asupra conținutului științific al articolelor și studiilor publicate revine autorilor.

Autorii sunt rugați să înainteze studiile, articolele, notele, dactilografiate la două rânduri sau culese la calculator cu corp 10 Times bolduit.

Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar fotografiile, schemele și celelalte ilustrații vor avea explicațiile separate.

Fiecare articol va fi însoțit de un rezumat în limbile de circulație internațională de maximum 30 rânduri.

Correspondența se trimite pe adresa Comitetului de redacție str. Armand Călinescu nr. 44, 0300, Pitești.

ARCESSIS — Studii și comunicări Nr. 7/1992
Istorie — Muzeologie — Cultură
Editor: Muzeul Județean Argeș
Format: 1/16 din 70/100 cm.
Coperta: Dan Pavel
Fotografia: Ion Pătru

Tipărit la S.C. TIPAR S.A. Pitești. Cd. nr. 16238/1992
Anul: MAI 1996

